

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

۱۳۵۱ - انگریزی میں لکھی ہوئی اس کا عنوان "The History of the People of the
Kashmir" ہے۔ اس کا مصنف "The Kashmiri People" ہے۔

Nafig loghuk : Akhmet Khan D. D. ...
Turk Dili Arca... Belleter 1961

مَنَاقِبُ الْعَرَفِيْنَ

تأليف

شمس الدين احمد الافلاكي العارفي

جداوّل

باصححات و حواشي و تعليقات بكوشتش

تحسين بازيجي

دنيای کتاب

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

- 3 الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي نَوَّرَ قُلُوبَ اَوْلِيَائِهِ بِاَنْوَارِ الْمَعَانِي وَالْبَيِّنَاتِ ؛
 3 وَاَجْرَى مِنْ فَيْضِ فَضْلِهِ عَلٰى لِسَانِ الْاِنْسَانِ يَنْابِيعَ الْحِكْمَةِ
 وَالتَّبَيِّنَاتِ ؛ وَاللّٰهُمَّ كَشَفْ حَقَائِقِ التَّنْزِيلِ وَدَقَائِقِ التَّوْبِيلِ
 بِوَسِيْطَةِ الْعَقْلِ وَالتَّقْوَلِ وَالتَّبْرُهَاتِ ؛ هُوَ الَّذِي اَنْزَلَ التَّوْرَةَ
 6 وَالْاِنْجِيْلَ مِنْ قَبْلِ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (۳ / ۳ - ۴) ؛
 وَالصَّلٰوةَ وَالسَّلَامَ عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهِ وَالْاَمِيْنِ عَلٰى رِعَايَةِ حَقِّهِ مُحَمَّدٍ
 الْمُصْطَفٰى وَعَلٰى اٰلِهِ وَاصْحَابِهِ مَا تَعَاقَبَ الْعَصْرَانِ وَتَقَابَلَ النَّسْرَانِ
 9 حَمْدِ بِي حَدِّ وَسِيَّاسِ بِي قِيَاسِ حَضْرَتِ الْوَهِيْتِ مَالِكِ الْمُلْكِي رَا كِه
 چهرهٔ زمان را بانوارِ يقين لایح گردانید و روی زمین را بآثارِ باهره
 ناضر کرد و بسطِ غبیراء را مہادِ ابدان و مقربِ حیوان ساخت ؛ معبودی کہ
 12 جہتِ احرازِ نقطۂ کمالِ معرفتِ او خطِ نۂ دائرۂ درہم است و زبانِ حالِ
 عقلِ کُلِّ در نشرِ آلاءِ و بسطِ نعمایِ حضرتِ او آخِرَسِ و اَبْنِکَمْ ؛ جوادی کہ
 سؤالِ سابلانِ آسمانِ و زمینِ بر تکرارِ ایامِ و تعاقبِ شہورِ راعوامِ خزانۂ
 15 نعمتِ او را سپری نکند و جرائمِ بندگانِ مجرمِ اگرچہ بعددِ ریکِ بیابان باشد
 آہرزشِ او را مانع نیاید ؛ لطیفی کہ از لطفِ اَمطارِ اَقطارِ اَرْحامِ رُبْعِ مسکونِ را
 بہ بناتِ نباتِ حاملِ گردانید و نوعِ انسانِ را بخلعتِ کمالِ اعتدالِ

T, I, CX

۱/۰ Z ا ب B ا ب K ۲

3 ينابيع KZ : تبليغ B || 10 باهره (+ تازہ Zh) KZ : باهر B || 13 خط BZ :

خط K || 14 و بسط KZ : بواسطة B || 16 سپري KZ : سپري B || 16 گردانيد KBZ :

گردانيدہ Zh || و B : KZ -

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (۴/۹۵) مزاج مخصوص
 فرمود تا بدین سبب نسب نفوس انسان را استعداد قبول فیضان
 فضائل جوهر عقل شریف که شمع منہل گنبد دوری و مصباح
 3 مشکات کوکب درّی است حاصل گشت و بدین واسطه از مہاوی
 غوایت بمصاعد ہدایت رسیدند

6 شعر (طویل) :

تَبَارَكَ مَنْ أَجْرَى الْأُمُورَ بِحُكْمِهِ
 كَمَا شَاءَ لَا ظُلْمًا أَرَادَ وَلَا هَضْمًا

9 وَتُحْفِ تَحِيَّاتِ زَاكِيَّاتِ وَصِلَاتِ صَلَوَاتِ نَامِيَّاتِ نَثَارِ ذَاتِ عَالِي صِفَاتِ
 اشرف کاینات واکمل موجودات ، پیشوای محراب صلوات کما رأی یستؤمنی .
 رهنمای بی ارباب قل " اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي (۳۱/۳)
 12 گوهر گران بہای علی الناس بیعونی : (کامل)

بَلَغَ الْعُلَىٰ بِكَمَالِهِ كَشَفَ الدُّجَىٰ بِجَمَالِهِ
 حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ صَلَّوْا عَلَيْهِ وَآلِهِ

15 محمد نام ، محمود مقام ، احمد نظام ، علیہ افضل التحية والسلام :
 و برآل و اتباع و اخوان و اشباع او باذ

شعر (رمل)

18 صد هزاران آفرین بر جان او بر قدم و دور فرزندانش او
 وان خلیفہ زاذگان مقبلش زاذہ اند از عنصر جان و دلش
 گر ز بغداد و ہری یا از ری اند بی مزاج آب و گل نسل وی اند

2 فرمود KZ : فرمودہ B || 3 منہل B : مشہد KZ 12 بیعونی KZ : بیعونی
 B || 17 شعر ZK : B || 19 B و KZ : B

11 - 12 بلہ ... آلہ : داستان ۰ ص ۳ : 18 - ص 2, 3 صد ... ذکر : MN .
 ج ۶ ، ص ۲۸۰ / ۱۷۵ - ۱۷۹ : MA ۰ ص ۲۲ ، ۲۳ - ۲۴

شاخِ گلِ ہرجا کہ رویدہم گلست نخمِ ملُّ ہرجا کہ جوشد ہم مُلست
گر ز مغرب برزند خورشید سر عینِ خورشیدست نی چیزِ دگر

- (۲/۰) اما بعد بدان اَسْعَدَكَ اللهُ وَأَيَّدَكَ بِرُوحٍ مَيِّنَةٍ کہ مبنی بر اشارتِ
3 با بشارتِ حضرتِ شیخِ ، سلطانِ العارفين ، برهانِ المکاشفين ، کاملِ الحال ، زبده
کُمَلِ الرِّجَالِ ، قدوةِ الاوتاد والابدال ، چلبی جلالِ الحق والدين العارف ، مَدَّ اللهُ
6 ظِلَّهُ الْوَرِيفَ ، وَطَلَّهٗ الْوَاكِيفَ بتألیفِ این کتابِ شریف و ترکیبِ این ترتیبِ
منیف کہ حاوی کراماتِ آباءِ عظام و عظامِ اجدادِ کرام و خلفایِ همامِ
ایشانست قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُمْ و اَدَامَ فِی مَعَارِجِ الْقُدْسِ فِتْوَحَهُمْ شروع افتاد ،
9 در تاریخِ سنهٔ ثمانِ عشر و سبعائه و هر آنچ این بندهٔ خاکِی حاکی تَجَاوَزَ اللهُ
عَمَّا زَلَّتْ بِهٖ قَدَمُهُ اَوْ طَغَى بِهٖ قَلَمُهُ از قبیلِ روایات و عدیلِ حکایات
بر سبیلِ استخبار و طریقِ استفسار از کبارِ احرار و ابرارِ اخیار کہ رُواتِ
12 ثِقَات و عدولِ تُقَات بودند تعقل و تنقل کرده بودم و بقدرِ طوق و کمالِ شوق
توغل نموده و در تحقیقِ تکرُّعِ آن مشربِ رحیقِ جِدِّ حقیق واجب دیدہ
اطمئنانِ کَلْبِیِّ دل را بحصولِ آمده مقرر گشته بود ، قواعدِ اصولِ آن مجموع را
15 در ده فصولِ منحصر گردانیدم تا اَبَدُ الدُّهُورِ اِلَى اَنَّ یَرِثَ اللهُ الْاَرْضَ
وَمَنْ عَلَیْهَا در میانِ اهلِ حضور و اخوانِ نور مشهور گشته تذکرہ باشد
اِنَّ هٰذِهِ تَذٰکِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ اِلٰی رَبِّهِ سَبِيْلًا (۱۹/۷۳) ،
18 و این کتاب را «مناقبِ العارفين» نام نهاده شد ؛ املِ بعنایتِ یزدان و همتِ
مردانِ منوط است کہ مطالعه کنندگانِ این لطایف و ناقلانِ این طرایف

۲/۰ Z ۲ آ B ۲ آ K ۴

b 1 خم KZ : + و B || b 2 چیز KB : چیزی Z || دکر B : دیگر KZ || 5 جلال
KZ : + الله و B || 13 جد KZ : به حد B || 15 منحصر KZ : مختصر B || کردانیدم
KZ : کردانیدم B || الدهور KZ : الدهر B || 19 طرایف KZ : طرایف B

از صدقاتِ دعواتِ مستجاباتِ این ضعیفِ مسکینِ رانسباً منسباً نفرمایند
شعر (هزج)

- 3 فراموشم مکن یارب ز رخت اگر غیر ترا من یاد کردم
و چون عنایتِ بی نهایتِ حضرت شیخِ آدامَ اللهُ جلاله و آفاضِ علی العالمین
نواله ؛ شاملِ حال و مآلِ این بیچاره بود و البته میخواست که این مناقب
6 بدین مراتب نبشته شود بر موجبِ وصیت و تحریضِ آن حضرت امّره
حکم و طاعتُه حتم گفته بصد گونه ترس و ادب ترکِ ادب کرده که
ترکِ الادب عند اولی الادب ادب امتثال واجب دینہ این مقدار
9 حکایات در شرح کراماتِ حضرتشان که صفتِ صورتِ ظاهرِ طاهر
ایشانست ، بقلم آمد و آن هم بقدرِ افهام مبتدئانِ راه و سالکانِ سبیلِ
شاه است ؛ و الا هیهات ائین الثریا من الثری و ائین المصباح
12 من الصباح ، و ما للتراب ورب الارباب

شعر (رمل)

- گر مجالِ گفتِ بودی گفتنیها گفتمی
15 حق ز من خوشتر بگویند تو مهیل فترکِ دین
(۳/۰) والحمد لله الذی هدانا لهذا وما كنا لنهتدی لولا
آن هدانا الله (۴۳/۷) ؛ والله الموفق علی اتمامه من عمیم فضله
18 وانعامه ؛ و اینست فهرستِ اصولِ فصولِ عشره کامله (۱۹۶/۲)
الفصل الاول فی ذکر مناقبِ حضرت سلطان العلماء فی العالم العالم
الربانی بهاء الحق والدين الولد رضی الله عنه
21 الفصل الثاني فی ذکر مناقبِ فخرِ آلِ یاسین ، برهان الحق والدين
المحقق المدقق الترمذی رضی الله عنه

4 و چون KZ : چون B || 7 حتم KZ : غم (!) B || 19 الفصل الاول ... الله
عنه KZ ~ الفصل الثاني B || 19 - 21 فی ذکر ZK : در ذکر B

الفصل الثالث فی شرح مناقب حضرت مولانا سرُّ الله الاعظم، قدسنا الله بسرّه المعظم

3 الفصل الرابع فی بیان مناقب سلطان الفقراء رحمةُ الله بَيْنَ الْوَرَى شمس الحق والدين التبریزی قدس الله سرّه

4 الفصل الخامس فی ذکر مناقب شیخ مشایخ العالم صلاح الحق والدين المعروف بزركوب روح الله روحه العزيز

الفصل السادس فی ذکر مناقب خليفة الله بَيْنَ خَلِيقَتِهِ حسام الحق والدين المعروف بابن اخي ترك قدس الله لطيفته

9 الفصل السابع فی ذکر مناقب حضرت مولانا ابن مولانا بهاء الحق والدين الولد أَيْدِنَا اللهُ بِنُورِهِ الْمُؤَيَّد

12 الفصل الثامن فی ذکر مناقب حضرت سلطان العارفين جلال الحق والدين چلبی امیر عارف آعلی الله محله ولا یبلغ هدی عمره محله

الفصل التاسع فی ذکر مناقب حضرت ملك الملوك المحققين شمس الملة والدين چای امیر عابد عظم الله ذكره

15 الفصل العاشر فی ذکر اسماء الاولاد والاختلاف منهم وشرح سلسلة الذكر. آرچو مین فضل الله تعالی که شرح اصل هر فصلی علی التمام باتمام رسد والله الهادی وعلیه التکلان

1 3 5 7 9 11 13 15 فی KZ : در B || 1 سر BZ : + ه K || 3 رحمة KZ :

رحمة B : 6 العزيز KZ : B || 7 خليفة KZ : خليفة B || 9 مناقب BZ : K :

ابن مولانا KZ : B || 12 محله KZ : تالی B || 14 ذكره KZ : B ||

16 فصلی KZ : فصل B

فصل اول

- در ذکر مناقب مولانای بزرگ بہاء الحق والدین محمد بن الحسین
 3 ابن احمد الخطیبی البلخی البکری رضی اللہ عنہ وعن اسلافہ فَنِعِمَّ السَّلَفُ
 وَنِعِمَّ الخَلَفُ ودر تقریرِ ضجرتِ ہجرت و انزعاجِ او از دیارِ بلخ و خراسان
 و نزولِ وقایعِ ہلکِ دران ملک و خسارتِ اہلِ جسارت
- 6 حَمَلَتْہُ اخبار و نَقَلَتْہُ آثار رَحِمَہُمُ اللہُ چنان روایت و حکایت کردند کہ
 پادشاہِ ملکِ خراسان علاء الدین محمد خوارزم شاہ کہ عمِّ جلال الدین محمد
 خوارزم شاہ بوذ مردی عظیم بزرگ و بمہابت بوذ و اکابر و ملوکِ آن ممالک
 بِرُمْتِہِمُ مملوک و مسخّرِ او بوذند و او را نازنین دختری بوذ کہ در اقالیمِ
 9 رُبْعِ مسکون بملاحت و موزونی و کمال و جمال نظیرِ خود نداشت و لایقِ
 ہمتِ پادشاہانہِ او را کُفُوی یافتہ نمی شد تا دختر را بوی دہد و از قیدِ او
 12 برہد و همانا کہ آن دخترِ نیک اخترِ مہراق گشتہ بوذ . مگر شبی پادشاہ
 با وزیرِ خود در آن باب مشورت کرد کہ چون ملکہ ما را در کل وجود
 کُفُوی موجود نمی شود : چه می باید کردن و تدبیرِ آن چیست ؟ وزیرِ او

T. I. I: H I. I ۶ K آ ۳ B آ ۳ Z ۱/۱

7 چنان BZ : روایت و K || 8 خوارزم شاہ B : خوارزم شاہ KZ 10

بہتوم BZ : بہتوم K : بوذند KZ

8 علاء الدین محمد خوارزم شاہ پدر جلال الدین محمد خوارزم شاہ است کہ عمِّ او

ر. ک. ب. Généalogie... Zambaur, ص ۲۰۹ : خلیل احمد . دول اسلامیہ ،

ص ۲۶۰ : T. I. I. دیباچہ . ص XLIII

مردی بود عالم و عاقل، گفت: کُفُوِ پادشاهان اسلام، عظامِ علمای کرام باشند که: المُلُوكُ حُكَّامٌ عَلَى النَّاسِ وَالْعُلَمَاءُ حُكَّامٌ عَلَى الْمُلُوكِ، پادشاه گفت: آنچنان عالمِ عاملِ کاملِ کجاست؟ گفت: آنکه در تختگاهِ بلخ خدمت جلال الدین حسین خطیبی که از فرزندانِ صدیقیِ اکبرست و دارالاسلام شدنِ خراسان من اول الحالِ پرکتِ جهادِ وفتح کردنِ اجدادِ اوست و او در جمیعِ فنونِ انگشت نماى علمای عالم و کبرای بنی آدم گشته و هنوز تازه جوانست در سنّ سی سالگی و بسی ریاضات و مجاهدات کرده و گوی تقوی را از فرشتگانِ ملاءِ اعلى می ربایند

9 (۲/۱) وگویند حضرت جلال الدین حسین پیوسته بسببِ عز و بتِ خود متردّدِ خاطر بودی و از نیکابَتِ شَرِّ النَّاسِ عَزَابُهَا اندیشه کردی وگفتی که در جمیعِ احکامِ دینی و سننِ سننِ احمدی هیچ نوعی دقیقه از من فوت نشده است و اصلاً دران کار تکاسل و تهاون نکرده ام و بقوتِ عصمتِ ایزدی از جمیعِ کبایر معصوم و مرحوم، و از جادهٔ متابعتِ نبوی صلواتُ اللهِ و سلامه علیه قدمی فا پیش نهاده ام، بغیر از سنّتِ نکاح که در طلبِ آن رغبت نمودم، همانا که همان شب حضرت سلطان المرسلین، وحبیبِ ربِّ العالمین، محمد امین را صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بخواب دید که دخترِ پادشاهِ خراسان را نکاح کن؛ همچنان بتقدیرِ الهی همان شب هم پادشاه و هم وزیر و هم ملکه جهان در خواب حضرت رسول را علیه السلام

T, I, 2; H, I, 2 ۷ K ، ب ۳ B ، ب ۳ Z ۲/۱

2 باشند KZ : باشد B || 3 کامل KZ : — B || 10 نکات KB : نکات Z ||

11 نوعی KZ : نوع B || 13 مرحوم KZ : مرحوم B || 14 ملاء KZ : — B ||

سنت KZ : سبب B

بدیدند کہ ملکہ جہان را بحسین خطیبی نکاح کردم ؛ بعد ازین مذکورہ
از آن اوست ، نِعَمَ الْخَتَنِ وَالْعَرُوسِ

3 شعر (رجز)

باذا مبارك در جہان سور و عروسپہای ما

سور و عروسی را خدا پبریزدہ بر بالای ما

6 علی الصباح وزیر بشاذی تمام برخواست و بخدمت پادشاہ پیامد تا خوابِ
خود را عرضه دارد ؛ پادشاہ و ملکہ جہان همان دیدہ بوذند کہ دیدہ وزیر
دیدہ وور دیدہ بوذ و درین عظمت و ارادتِ حق همگان حیران مانده ؛ وزیر
9 باجارتِ پادشاہ بخدمت جلال الدین خطیبی آمد تا قصہ خواب را باز گوید ؛
همانا کہ جلال الدین خطیبی کیفیتِ خوابِ ہمہ را بیان کرد ؛ وزیر را اخلاص
یکی در ہزار شد و دران ایام اجتماع و طنطنہ عظیم کردہ حق را
12 بمستحق دادند

(۳/۱) چنان گویند کہ حضرت حسین خطیبی دران عنفوانِ جوانی

چنان متبحر و علامہ زمان بوذ کہ مثلِ رضی الدین نیشاپوری و بدر رؤس

15 و شرفِ عاقلی کہ از مشہورانِ جہانند از جملہ شاگردانِ او بوذند و دو
سہ ہزار شاگردِ مفتی و زاہدِ صاحبِ کرامت داشت

(۴/۱) چنان گویند کہ بعد از نہم ماہ حضرت بہاء ولد بوجود آمد

18 و بعد از دو سالگی او آنچنان سالکی نقل فرمود ، و چون مولانای

T, I, 4 ; H, I, 4 ۹ - ۸ K ۰ ب ۳ B ۰ ب ۳ Z ۴ - ۳/۱

9 الدین KZ : B - 13 چنان گویند Z : همچنان منقول است KB 14 کہ KZ : B - 11

4 - 5 باذا . . . بالای ما : دیوان کبیر ، ج ۱ ، ص ۲۶

14 رضی الدین نیشاپوری : مدآح طمناج خان سمرقندی بود و در سال

۵۹۸ هـ / ۱۲۰۲ م فوت شد (ر. ک. بہ 10 ، ص ۴۳۲ ، نمبر ۷۴۶)

بہاء ولد بزرگ شد و بالغ گشته در انواع علوم و حکم مستثنی و مشار الیہ شد؛
 همانا کہ خویشانِ مادریش اتفاق کرده میخواستند کہ او را بتختِ پادشاهی
 نشانند تا ہمگینان در تحتِ تصرفِ او باشند؛ حضرت بہاء ولد قبول نکرد و اسلا
 رضا نداد؛ روزی در کتبخانه پذیر خود درآمد و کتب را مطالعه کردن
 گرفت؛ مادرش ملکہ جهان گفت: مرا بسبب این علوم و حکم پذیرت
 داده بودند؛ بہاء ولد بجد تمام بتحصیلِ علومِ دینی مشغول شد و ممارست نمود
 و از ممالکِ جهان بکلتی فارغ گشت

(۵/۱) و گویند کہ در خطہ بلخ سیصد مفتی متقی مستعد بیاسرہیم حضرت
 محمد مصطفی را صلی اللہ علیہ وسلم شب آذینہ بخواب دیدند کہ در صحرائی
 خیمہ بس بزرگ گرفته بودند و مسندی نہادہ و طرّاحہ انداختہ و حضرت
 رسول بر آن مسند تکیہ زدہ بود و در پہلوی راستِ مصطفی بہاء ولد
 نشستہ بود، و باقی علماء و مفتیان دین بدو زانوی ادب از دور نشستہ بودند؛
 فرمود کہ بعد الیوم بہاء ولد را سلطان العلماء گویند و چنان خطاب کنند،
 علی الصباح باتفاق تمام جمیع علماء و مفتیان باخ مرید و بندہ شدند و خواب
 ایشان را بیشتر از ایشان؛ آن کریم الشان، بذیشان بیان کرد و در دیارِ خراسان
 مشہور بہاء ولد را سلطان العلماء میخوانند و معروف بدانست، و چون ظہور
 ولایت و کرامتِ بی نہایتِ سلطان العلماء در اقلیمِ خراسان در تختگاہِ بلخ
 شایع شد و اجتمادات و ریاضت و تقوی و دیانت و ورع و صیانت و سلوک

T. I. 4 ; H. I. 4 ۱ - ۸ K آ : B آ ؛ Z ۵/۱

1 بہاء KB : بہاء الدین Z || 2 مادریش KB : مادرش Z || 3 بہاء KB :

بہاء الدین Z و 4 و B : آن KZ || 9 محمد B : KZ || 12 از دور KZ : B || 17

کرامت Z : کرامت KB

- طریقت و شریعت نبوی و راستی و راست گوئی . و ارشاد عباد و دعوت و نصایح او از جد بلیغ و حد اعتدال در گذشت ، و قبول خاص و عام بی نهایت شد ، و جمهور نفوس جبارہ و اکابر دھر موفور گشت : علماء 3 و حکمائی کہ رؤسای دھر و کبرای عصر بوذند مثل امام فخرالدین رازی و قاضی زین فرازی و جمال الدین حصیری و تاج زید و عمید مروزی و ابن قاضی صدیق و شمس الدین خانی و رشید قبائی و قاضی و خوش رحمہم اللہ 6 از حجب دانش بسیار و سبب غرض عراض فانی در عرض آن بزرگ زبان طعن گشوده و خبث فقیہانہ می کردند و حسودانہ چیزها می گفتند و در تنگیدن خاطر خطیر عزیزاومی کوشیدند ، چنانک عادت علمای زمانست 9 تاب اللہ علیہم ، و این ماجری در تاریخ سنہ ۵۰۰۰ خمس و ستمائہ بوده ، و حضرت بہاء ولد دائما از سر منبر در اثنای تذکیر فخرالدین رازی و محمد خوارزمشاه را مبتدع خطاب کردی و آیینہ وار حال ہر یکی را 12 کماکان باز نمودی و ایشان ازین تقریر و راست گوئی او قوی رنجیدندی و اصلا مجال قال و امکان جواب و سؤال نبود
- 15 همچنان روزی در وعظ عظیم گرم شدہ بودہ فرمود کہ ای فخرالدین رازی و محمد خوارزمشاه و مبتدعان دیگر بدانید و آگاہ باشید کہ شما

3 جمهور KZ : تسخیر B || 7 از حجب KZ : از جهت B . آن B : KZ
8 گشوده KZ : بر گشوده B || خبث KZ : بخت B || 9 تنگیدن Z : تنگیدن K
10 بودہ KZ : بود B || 13 رنجیدندی KB : بی رنجیدندی
14 نبودی KZ : + تا B

15 - مس 11 / 6 فخرالدین رازی . . . شیطاں است : ز . ک . ب . ہ . مارف
بہاء ولد ، ص ۸۲

صد هزار دلہای باراحت را وکشوفها ودولتها را رها کرده اید ودرین
دو سه تاریکی گریخته اید وچندین معجزات وبراہین را مانده اید و نزد
دو سه خیال رفته اید ؛ این چندین روشنائی را این دو سه تاریکی عالم بر شما
تاریک می دارد و این غلبه از بہر آنست کہ نفس غائبست ، شمارا بی کار
می دارد و سعی میکنید ببندی ، و چون بیکار باشید همه بندی کرده میشود
و تاریکی و وسوسه و خیال و سوداہای فاسد و ضلالت پدید آید از آنکہ
عقل غریبست و نفس در مملکت خودست و آن مملکت از آن شیاطین است
الی آخر المعارف

۹ چه خدمت مرحوم خوارزمشاه مرید بود و اکثر اوقات با استاذش
امام فخرالدین رازی کہ با او رازی داشت در مجلس سلطان العلماء حاضر
شدی و هیچ مجلس نبودی کہ از سوختگان جانبازها نشدی و غریب از نهاد
مردم بر نخاستی و جنازه بیرون نیامدی و همیشه نئی مذهب حکماء و فلاسفہ
و غیرہ کردی و بمتابع صاحب شریعت و دین احمدی ترغیب دادی ،
و چون این کلمات بدین نمط از حد می گذشت ایشان بالطبع ملول و منفعل
می شدند ؛ همانا کہ از سر نفاق اتفاق کرده بخدمت خوارزمشاه بتصدیع <و>
تشبیح غلُو کردند و مساوی بمساوی مشغول شدند کہ بہاء ولد تمامت
خلق بلخ را بخود راست کرده است و مارا و شمارا اصلا اعتبار و تمکین
نمی نهد و تصانیف مارا قبول نمی کند و علوم ظاهر را فرع علم باطن
می گیرد و بامر معروف خود را مشہور کرده می نماید کہ درین چند روز
قصد تخت سلطان خواهد کردن و کافہ عوام الناس ورنود با وی متفق اند ؛
حالیا درین باب تدبیر و تفکر در ابطال این احوال از جملہ واجباتست ؛
۲۱ همانا کہ خوارزمشاه درین فکرت حیرت نموده فرو ماند تا بچہ طریق

7 عقل : KZ : عقلی B || 9 بود BZ : شد K || 10 فخرالدین KZ : فخر B ||

14 رنود : KZ : رنود B

9 - ص 18/13 چا... کنیم : ر. کن سپہسالار، ص ۱۰-۱۳

این معنی را اظهار کند و بسمع او برساند؛ جماعتی از محبتان حضرتش
ازین حال بخدمت شیخ اخبار کردند؛ روز دوم محمد خوارزمشاه قاصدی
از خواص خود بحضرت سلطان العلماء فرستاد که اگر مملکت بلخ را شیخ
3 ما قبول میکند تا بعد الیوم پادشاهی و ممالک و عساکر از آن او باشد و مرا
دستوری دهد تا باقلم دیگر روم و آنجا مقام گیرم که در یک اقلیم
6 دو پادشاه نشاید که باشد؛ والله الحمد که حضرت او را دو گونه سلطنت
مُسَلَّم شده است: یکی سلطنت این جهانی، دزم سلطنت آخرت؛ اگر
چنانک سلطنت این عالم را بما ایثار کنند و از سر آن بر خیزند عنایت عمیم
و لطف عظیم خواهد بودن
9

چون قاصد سلطان بدین طریق تبلیغ رسالت کرد، حضرت بهاء ولد
فرمود که بخدمت سلطان اسلام سلام برسان و بگو که ممالک ملک فناء
و عساکر و خزاین و دفاین و تخت و تخت این جهانی لایق پادشاهانست،
12 ما درویشانیم، مملکت و سلطنت چه مناسب حال ماست

شعر (مجتث)

کسی که نوبت الفقر فخری زد جانش چه التفات نماید بتاج و تخت و لیا
ما بخوشدلی تمام سفر کنیم تا خدمت سلطان ما با اتباع و احباب خود
15 مستقل باشد؛ قاصد چون بجواب چو آب مراجعت کرد بهاء ولد اصحاب
خود را اشارت فرمود که سَافِرُوا تَصِيحُوا > و < تَغْنَمُوا خود اینچنین
می بایست بسم الله استعداد کنید تا عزیمت مصمم کنیم
18

1 برساند KZ : برساند B || 4 ممالک : + ممالک B || 10 ولد KZ : +

قدس الله روحه العزيز B || 11 که KZ : - B || 15 احباب KZ : احباب (!) B

- (۶/۱) گویند قرب سیصد اشتر بار کتب نفیس و اثاث خانہ اصحاب
 وزاد وزواد ورا حله ایشان ترتیب کردند و چهل مفتی کامل و زاهدان عامل
 3 در رکابش عازم شدند، چنانکہ حضرت رسول علیہ السلام از ایدای منافقان
 و شرّ حسودان از مکہ مبارک بمدینہ ہجرت فرمود؛ فریاد و غریو از نہاد
 اہالی بلخ کہ مرید و محب بودند برخاست و غلوّ عام شد و فتنہ عظیم
 6 خواست واقع شدن؛ خوارزمشاه متوہم شد؛ بار دیگر قاصدان معتبر پیش
 سلطان العلماء فرستاد؛ تمہید عذر تقدیم داشت و طریقہ مستغفرانہ پیش آورد
 تا مردم را تسکینی باشد؛ بعد از نماز خفتن پادشاہ با وزیر خود بخدمت
 9 بہاء ولد بیامدند و سر نہادہ بی حدّ لا بہا کردند کہ فسّخ عزیمت کند و از
 سفر فارغ شود؛ البتہ راضی نشد؛ بعد اللّتیّا واللّتیّی پادشاہ التماس نمود کہ
 باری چنان غیبت کنید کہ مردم را اطلاع نباشد والا فتنہ ہا متولد شود
 12 و خرابی عظیم واقع گردد؛ بہاء ولد قول سلطان را قبول کردہ روز جمعہ
 تذکیر عظیم فرمودہ مجلس بغایت گرم شد و شور اصحاب از حدّ گذشت
 و بجای اشک ہا از دینہ محبان مشکہای خون جاری گشت و همچنان
 15 در اثنای کلام سر آغاز کرد کہ ای مَلِکِ مَلِکِ فانی بدان و آگاہ باش کہ
 اگرچہ نمیدانی و آگاہ نہ تو سلطانی و من ہم سلطانم؛ ترا سلطان الامراء
 میگویند و مرا سلطان العلماء میخوانند و تو مرید منی؛ همانا کہ سلطنت
 18 و پادشاہی تو موقوف یک نفس است و ہم پادشاہی و سلطنت من نیز

T, I, 9-10 : H, I, 8 ۱۲ K آ ۵ B آ ۵ Z ۶/۱

7 فرستاد KZ : فرستادہ B || طریقہ KZ : طریق B || 11 غیبت KZ :
 عزیمت B || کنید KZ : کنند B || 12 روز KZ : بروز B || 13 اصحاب KZ : افغان
 خلابی B || 15 کہ K : و B - Z

16 - ص 5/15 تو سلطانی ... خواهند بودن : ر. ک : بسپہسالار ،

ص ۱۵ ؛ T ، I ، دیباچہ ، ص XIV

- وابسته يك نفس است؛ چون آن نفس تو از نفس تو منقطع شود
 نه تو مانی و نه تحت و بخت و مملکت و اعقاب و انساب و اسباب تو ماند
 3 کَأَنَّ لَمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ (۲۵/۱۰) بکلی عدم شوند و اما چون نفس
 نفیس ما از نفس ما بدر آید انساب و اولاد ما که آوتاد الارض اند
 تا قیام قیامت خواهند بوذن که کل سبب و نسب ینقطع الا
 6 سببی و نسبی؛ حالیا من خود میروم، اما معلومت باز که در عقب
 من لشکر جرار تاتار که جنند الله اند و جراد مبثوث، و خلدقتهم من
 سُخْطِي وَ غَضْبِي صفت ایشانست، می رسند و اقلیم خراسان را خواهند
 9 گرفتن و اهل بلخ را شربت تلخ مرگ خواهند چشانیدن و عالم را توت
 و مرّت خواهند کردن و خدمت ملک را از ملک خود بصد هزار درد و دریغ
 منزعج خواهند کردن و عاقبت در دست سلطان روم هلاک خواهی شدن
 12 (۷/۱) منقولست که در عین این تقریر از ناگاه چنان شهبه بزد که
 اغلب جماعت بیهوش شدند و منبر از کنار محراب تا میانه مسجد روان شد.
 15 بسا مردم که از آن هیبت خدائی جان دادند؛ روز شنبه عآی استخاره الله تعالی
 بمبارکی از دیار بلخ هجرت نموده بجانب دارالسلام بغداد نهضت فرمود
 (۸/۱) همچنان حضرت بهاء ولد را دایه بود نصب خاتون نام. بغایت
 18 عالمه بود و اهل فتوی بود و در فنون علوم ظنون این نصب، نصیب بی نصب

T 1. 11 - 12 ; H. 1, 10 ۱۴ - ۱۳ K آ ۶ - ۵ B آ ۶ Z ۸ - ۷/۱

2 و اسباب BZ : K — K || 6 معلومت KZ : معلوم B || 7 مبثوث KZ : منصوب
 B || 9-10 توت ... کردن KZ : بی رونق و فرو خواهد کرد B || 17 نصیب KZ : B نصیب

11 - 12 در دست . . . خواهی شدن : علاء الدین محمد خوارزمشاه در دست
 سلطان روم کشته نشده است؛ بجای او پسرش جلال الدین خوارزمشاه در دست اکراد
 در حوالی دیار بکر کشته شد (ر. ک. به IA ج ۳ ص ۵۲ : T، ج 1، ص XLIV)

و نصاب آو فر داشت، بعض گویند خواهرش بوذ؛ مذکورہ را با شوهرش
آنجا بگاہ رها کردند

و گویند حضرت مولانا جلال الدین محمد در آن زمان پنج سالہ بوذ
و برادرش علاء الدین محمد ہفت سالہ بوذ

(۹/۱) الحکایہ : عزیزی از یاران بزرگ چنان روایت کرد کہ روزی در
مقام جنید الزمان چلبی حسام الحق والدین قدس اللہ سیرہ العزیز در قلب
زمستان شدید سماعی عظیم بوذ و آن روز حضرت مولانا شورہای بسیار کرد؛
و بعد از آن سینہ مبارکشرا باز کردہ آہہای عاشقانہ برمی کشید و یاران
رقتی عظیم می کردند؛ پس آنگاہ فرمود کہ زمانست کہ دل صاحب دلی
بدر آمدہ بوذ و ہنوز خراسان مسکین انتقام آنرا می کشد و روی بخرابی نہادہ
اصلا عمارت پذیر نیست و این بیتہارا گفت

شعر (رمل)

تا دل مرد خدا نامد بدرد هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد
خشم مردان خشک گرداند سحاب خشم دلہا کرد عالمہا خراب

بعد از سماع حضرت چلبی حسام الدین رضی اللہ عنہ از آن حال سؤال کرد؛
حضرت خداوند گار ہمین حکایت انزعاج پذیر را من اولیہ الی آخرہ فرو خواند
(۱۰/۱) همچنان چون از شہر بلخ بیرون آمدند و روانہ شدند تمامت
اہالی بقیاع و قیلاع کہ در راہ بوذند حضرت رسول را عایہ السلام پیشین بخواب

T, I, 12; H, I, 10 ۱۴ K آ ۶ B آ ۶ Z ۱۰ - ۹/۱

4 علاء الدین BK ~ محمد Z || 7 شدید KZ : شدند B || 12 b قرنی KZ
قومی B || 13 b عالمہا Z : عالم را KB

12 تا دل ... نکرد : MN ج ۲ ص ۳۱۱۲/۴۲۱ : MA ص ۲۷۴/۱۲
13 خشم ... خراب : MN ج ۳ ص ۲۸۱۶/۱۶۰ : MA ص ۲۶۱/۱۸

- می دیدند که سلطان العلماء بهاء ولد بلخی می رسد، برغبت تمام و اعتقاد تام
 او را استقبال کنید و جانب او را مُبَجَّلِ دارید؛ هنوز بدان مقام نرسیده
 مردم آن منزل و آن بُقْعَه يك روزه راه برابر می رفتند و باعزاز تمام 3
 مهمانها می کردند؛ بعد الحَطّ و التَّرْحَال چون بحوالی بغداد نزدیک رسیدند
 مگر خفیران شهر پیش دویدند که چه قومید و از کجا می آید؟ حضرت
 بهاء ولد سر از تماری بیرون کرده جواب داد که مین الله و الی الله 6
 و لا حَوْلَ و لا قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّٰهِ، از لا مکان می آیم و بلا مکان می رویم؛
 خفیران عرب در عجب فرو ماندند، یکی را بجانب خلیفه فرستاده از
 کیفیت حال اعلام کردند که جماعتی بس انبوه رسیده اند. اغلب علماء 9
 و فضلاء اند و از جانب خراسان می رسند؛ خلیفه از استماع احوال آن جماعت
 حیران شد و یکی را بخدمت شیخ مشایخ الزمان شهاب الدین سهروردی
 رحمة الله علیه فرستاد تا بدار الخلافه حاضر شود، چون شیخ این حکایت را 12
 از خلیفه بشنید فرمود که ما هذا اِلاَّ بهاء الدین الولد البلخی، چه این نوع
 سخن، این طرز گفتار درین عصر هیچ کسی نگفته است مگر بهاء ولد
 15 (۱۱/۱) همچنان مصحوب خدمت شیخ تمامت اکابر و اصاغر بغداد
 بعشق تمام و صدق کلتی با استقبال آمدند؛ چون برابر رسیدند، شیخ
 شهاب الدین از استر فرود آمد و زانوی شیخ را بلب ادب بیوسید
 و خدمت کرد و بجانب خانقاه خود روان شد؛ سلطان العلماء فرمود که

T. I. ; H. I, II

۱۱/۱ Z ۶ B ۶ K ۱۰

4 نزدیک KZ : — B || 8 فرستاده B : فرستادند KZ || 10 می رسند KZ :
 می رسید B || 11 شد KZ : شده B || 14 طرز KZ : طریق B || 16 با استقبال آمدند
 KZ : استقبال کردند B || 17 بیوسید KZ : بیوسیده B

2

۳ ائمتہ را مدرسہ مناسب ترست ؛ در مدرسہٴ مستنصریہ نزول کردند و شیخ بنفسہ ساقِ موزہٴ ایشان را کشیدہ از قیاس بیرون اخلقہا کرد ؛ بہاء ولد فرمود کہ ما می خواستیم کہ اینجایگاہ لنگر اندازیم و نیتِ اقامت کنیم ؛ اما بخدمت شیخ ایثار کردہ بزبارتِ بیتِ اللہ الحرام احرام بستہ شد ؛ *إن شاء الله وحده العزيز*

۶ گویند همان ساعت خلیفہ سہ ہزار دینارِ مصری در طبقِ زرین نہادہ بانواعِ نزلہا حق القدومی ارسال کرد ؛ حضرت بہاء ولد آن را قبول نکرد کہ مالِ او حرام و مشکوک است و کسی کہ *مدمن مدام* باشد و استماعِ آوازِ اوتارِ اغانی و مزمار کند ، روی او را نشاید دیدن و در مقامِ او نشاید مقیم شدن

۱۲ همانا کہ چون این خبر بسمعِ خلیفہ رسید بغایت *مُنغص* و ملول شد ؛ و گویند کہ مثلِ او ظالم و غاشم و بی باکِ هرگز در میانِ خلفای پاک نبود ؛ شیخ را پیشِ خویش خواند کہ البتہ می باید کہ من روی این مرد را ببینم ؛ شیخ گفت : ای خلیفہٴ روی زمین اصلاً بملاقاتِ دینارِ شما رضا نمی دہد و من در مابینِ ہیبتِ ولایتِ آن بزرگ و سیاستِ حضرتِ خلیفہ متحیر مانده ام ؛ خلیفہ فرمود کہ ناچار تدبیری باید کردن تا مگر روی مبارکِ او را توأم دیدن ؛ شیخ گفت : مگر کہ روزِ جمعہ در مسجد توأم دیدن ؛ شیخ برخاست و بخدمت سلطان العلماء آمدہ التماسِ تذکیر نمود کہ کافہٴ اهالیٴ بغداد از سرِ اخلاص و نیازِ عاشقانہ مشتاق و تشنہٴ مجلس شماس است بر موجبِ *فَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ (۵۱/۵۵)*

۱۱ باید کہ KZ : باید B || ۱۲ ببینم KZ : بینم B || ۱۵ کہ KZ : — B ||

۱۸ شماس KZ : شماسند B

I مدرسہٴ مستنصریہ : مدرسہٴ مستنصریہ را مستنصر بالله در سال ۶۳۰ ساخته است بنا برین سخنهای افلاکی راجع باین مطلب درست نیست (ر. ک : I ، T دیباجہ ، ص ۵۵ ؛ I . H ، ص ۱۲ ، حواشی ۱)

عنايت فرماييد ؛ اميد است كه نو اميد شويد و نوميد نگردند ؛ سلطان العلماء اجابت فرموده راضی شد.

- ۳ همانا كه آوازه در شهر بغداد افتاد كه روز آذينه بهاء ولد بلخی وعظ خواهد گفتن ، جميع اهل بغداد بمسجد جامع جمع شدند و حفظ شیرین الفاظ هر یکی از هر جایی آیات و آعشار بر خواندند ؛ چندانی لطایف ورقایق و غرایب و دقائق فرمود كه حاضران مجلس سراسر مست و بیخود شدند و خلیفه نه چندانی گریست كه در شرح آید ؛ همچنان در ختم تذکیر دستار مبارك برداشته روی بسوی خلیفه كرد كه ای خَلْفِ خَلْفِ بدترین آل عباس دریغا كه خلف صالح نیستی ؛ زندگانی چنین می باید كردن ؟
- ۴ و در دین شریعت بی شریعتی ورزیدن ؟ عجب این دلیل را در کتاب الله خواندی ؟ و این فتوی را در اخبار نبوی یافتی ؟ و یا در اقوال خلفاء راشدین و افعال ائمه دین این حجّت را مطالعه كردی ؟ و در مذهب مشایخ طریقت برهانی مشاهده كردی ؟ آخر بنگوئی كه بچه وجه این حرکات را روا می داری ؟ و بر خود مباح دانی ؟ و قدم از جاده شارع بیرون می نهی ؟ از نکال خداوند متعال نمی ترسی ؟ و از حضرت مصطفی علیه السلام شرمسار نمی شوی ؟

شعر (هزج)

آراسته و مست بی بازار آئی زان روز نترسی كه گرفتار آئی

- ۱۳ حالیا بشارت می دهم كه تنگ چشمان آتش خشان یعنی لشکر مغل می رسند و تقدیر الهی چنانست كه ترا شهید کنند و بزاری و نزاری

۱ فرماید KZ : فرماید B || ۸ خلف حلف KB : خلف خلیف Z || ۹ بدترین KZ :
— B || ۱۱ و KZ : و یا B || ۱۴ شارع KZ : شرع B || ۱۵ متعال KB : متعال Z || ۱۸ كه K :
كه نك (!) Z

تمامت بکشند و کین دین محمدی را از جان تو بکشند ؛ حاضر وقت باش
 و پرده غفلت را از دیدہ دل برگیر و گوشِ هوش بگشا و بانابت و ایابت
 3 واستغفار مشغول شو ؛ همانا کہ خلیفہ فریاد می کرد و زار زار میگریست
 و آنروز بر هفت جنازه از اهل مجلس نماز کردند و چندانک خلیفہ اسباب
 و اسبان و نقود فرستاد، بہاء ولد قبول نکرد و گفت لا تحیل الصدقة لغنی
 6 ولا لیدی میرۃ سویی ؛ ما را بقدر کفایت اسباب و اموال هست ؛ هیچ
 نمی باید ؛ چه اگر عطای او را قبول کنیم مانع قضای حق شدہ باشیم
 لاراداً لِقَضَائِهِ وَلَا مَانِعَ لِحُكْمِهِ . يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ (۲۷/۱۴)
 9 وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (۲/۵) و هنوز از بغداد عزیمت نکرده بود کہ
 بخلیفہ خبر رسید کہ لشکر چنگز خان قرب پانصد ہزار مغل شہر بلخ
 را بمحاصرت گرفته اند و چندین پارہ شہرستان خراسانرا خراب کردہ و بغارت
 12 بردہ، اسیران و بردہ بی حساب بردند

(۱۲/۱) و گویند کہ چون چنگز خان قصد شہر بلخ کرد ؛ بلخیان
 بمحاربه و مقاتلہ عظیم مقابلگی کردند و چغتای نام فرزندی از آن تولی خان

T, I, 17; H, I, 15

۱۲/۱ Z ۷ B ۷ B ۱۸ K

2 و پرده KB : پرده Z || بکشا KZ : + باشایت B || و ایابت KZ : - B ||
 3 فریاد KZ : فریادها B || 4 از KZ : - B || 5 نقود KZ : + فراوان B || 6 مارا
 KZ : - B || 7 چه BK : - Z || 14 مقاتلہ KZ : مقابلہ B || مقابلگی BZ : مقابلہ K

14- ص 1/21 چغتای ... کشته شد : چغتای برادر تولی خان است ، نہ پسر
 او و درین جنک کشته نشدہ است ؛ بجای او در سال ۶۱۸ هـ / ۱۲۲۱-۲ م
 در محاصرہ بامیان پسرش موآتوکان کشته شد (ر . ک . بہ Généalogie, Zambaur
 ص ۲۵۰ ؛ رشید الدین فضل اللہ . جامع التواریخ ، ص ۱۱۶ ؛ جهان کشا ،
 ج ۱ ص ۱۰۵)

که پسر چنگز خان بوذ کشته شد ؛ چنگز خان را بغایت سخت آمد ؛ چنان
بَساق کرد که هر که بدست آید از صغار و کبار و اطفال بکشند و زنان
حامله را شکم بدرند و حیواناتِ شهر را بکلتی قربان کنند و بلخ را
3 بزمین هموار کنند

(۱۳/۱) و منقول چنانست که دوازده هزار مسجدِ محلات را آتش
زدند و در میانِ مساجد چهارده هزار ختمه قرآن سوخته شد و قرب پنججاه
6 هزار دانشمند و طلبه علم و حفاظ را بقتل آوردند ؛ بیرونِ عوام الناس
که بقلم آید ؛ و گویند دویست هزار آدمی زاذ را فرو زدند و آنچه
9 بنهب و غارت بردند نهایت نداشت و تمامتِ آن مُلک را خراب و بیاب
کرده در پی محمد خوارزمشاه افتادند تا او را هلاک کنند. و دران وهلت
که لشکرِ مُغل در اغارت و مُقاتله مشغول بودند مگر عزیزى بوذ
از مریدانِ بهاء ولد که صاحب کشف و کرامات بوذ، تمامت اکابرِ بلخ
12 بفریاد پیش او در آمدند که گناهانِ ما را از حضرت الله بخواه و شفیع
ما عاصیان شو تا ظلماتِ این قضا زایل شود ؛ درویش آن شب تا هنگام
15 سحر سَهَر کرده تضرع و ابتهالِ عظیم نمود ؛ سحرگاه از عالمِ غیب
هاتنی آواز داد که یا ایُّهَا الْكَافِرَةُ اُقْتُلُوا الْفَجْرَةَ ؛ بعد از سوم روز
آن جماعت را بآن عزیز شهید کردند طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنَ مآب
18 (۲۹/۱۳)

1 آمد KZ : آمده B || 2 بساق Z : بسق K امر B || 6 مساجد KZ :
مسجد B || 8 آید KB : آمد Z || گویند KZ : ؛ که B || فرو زدند KZ :
فرو ریزند B || 11 اغارت KZ : غارت B || 16 سوم KZ : سیوم B

گویند خلیفه بغداد از استماع این خبر جانگداز ناخوش عظیم
مُنغَص شد و حال بر وی بگشت و اثر زوال دولت و انتقال مملکت را
در خود مشاهده میکرد 3

(۱۴/۱) منقولست که سوم روز حضرت بهاء ولد از راه کوفه بسوی
کعبه عزیمت نمود و چون از زیارت کعبه معظم مراجعت فرموده بدمشق
رسید زمان ملک اشرف بود ؛ اهل شام رغبت عظیم کرده میخواستند که
آنجا بگام مقیم شود ، راضی نشد که اشارت الهی چنانست که یورتگاه
ما اقلیم روم باشد و خاک ما در زمین دارالملک قونیه است و چون بشهر
ملاطیه بیرون آمدند در سنه ۴۰۰ بَع عَشْرَة و ستمائه چنگز خان وفات
یافته فرزندش اوکتای خان را قائم مقام پذیر کرده بوذند و سلطان
علاء الدین روم بنوی بر تخت سلطنت روم نشسته بود ؛ در شهر سیواس
در سنه ۴۰۰ سِتّ عَشْرَة و ستمائه خبر دادند که جلال الدین خوارزمشاه 12

T, I, 19; H, I, 16

۱۴/۱ Z ۷ B ۷ K ۱۹

4 سوم . . . ولد KZ : حضرت بهاء ولد روز سوم B || 9 عشرة Z :

عشر KB || 10 ذیم KZ : — B || 9 ست عشرة Z : ست عشر K ست عشر B

9 در سنه . . . کرده بوذند : اینجا يك غلط تاریخی هست ، زیرا که وفات
چنگز در سنه ۶۲۴ هجری است نه در سنه ۶۱۴ و قائم مقام شدن اوکتای خان در سال
۶۲۶ است (ر. ک. به Généalogie Zambaur ص ۱۴۸ ؛ خلیل ادبم ، دول
اسلامیه ، ص ۳۴۰ و ۳۴۸)

12 - ص 1/23 در سنه ست . . . بمحاصرت گرفته است : اینجا مؤلف نیز اشتباه
کرده ، ازان جهت که جلال الدین خوارزمشاه بنزدیک اخلاط در سال ۶۲۲ آمده و در
سال ۶۲۶ شهر مذکور را بمحاصرت گرفته است (ر. ک. به IA ، ج ۳ ، ص ۴۹)

129865

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

از دست مغل گریزان گشته شهرِ اخلاط را بمحاصرت گرفته است و برای
خود تختگاهی می طلبد و البته روم را بچشم کرده است و شغفِ عظیم
می نماید

3

همانا که سلطان علاء الدین کیقباد با ملک اشرفِ شام بالای ارزنجان
در یاسی چومان یعنی چمن لشکرِ خوارزمیان را شکستند و خوارزمشاه بجانب
خرتپرت گریزان گشته در دست گردان گردان گشته شد فقطع
دایرُ القومِ الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین (۴۵/۶)

شعر (رمل)

9 کشته شد ظالم جهانی زنده شد هر یکی از نوخدا را بنده شد
در فتاد اندر چهی کو کننده بود زانک ظلمش بر سرش آینده بود
و این واقعه در عیشربین و ستمانه بوده

12 (۱۵/۱) الحکایه : منقولست که چون بهاء ولد در بغداد در مدرسه
مستنصریه نزول کرده بود و هر نیم شبی که طلب آب میکرد حضرت فرزندش
مولانا جلال الدین محمد از جامه خواب بر میخواست و بطلب آب می رفت

T, I, 20; H, I, 17

۱۵/۱ Z A B A K ۱۹

5 یعنی KZ : B — 6 خرتپرت BZ : خربوت K خربت Kh || 6 کردان KZ :

B || کردان KZ : + گرفتار B || 12 جلال KZ : + الله والحق و B

6 کشته ... بنده شد : MN : ج ۳ ص ۱۴۲ / ۲۵۰۳ : MA : ۱۲۵۸

10 در فتاد ... آینده بود MN : ج ۱ ص ۸۱ / ۱۳۰۸ : MA : ۱۸۱۳۵

11 و این واقعه ... بوده : پادشاه شدن ملک اشرف ایوبی در سال

۶۲۶ است و جنک یاسی چمن در تاریخ ۲۸ رمضان ۶۲۷ وقوع یافته : بنابرین تاریخ

جنک یاسی چمن که افلاکی داده است درست نیست (ر. ک. ، Généalogie Zambaur

ص ۱۴۰ ؛ دول اسلامیہ ص ۹۲ : IA : جلد ۳ ص ۵۲)

و چون بر درِ مدرسه میرسید بی واسطهٔ مفتاح بامرِ فتاح چنانک یوسفِ صدیق را درِ مدرسه گشاده می‌شد و ابریق را از شطِ بغداد پر آب کرده بسروقت پذیر می‌آورد باز درِ مدرسه چنانک بوذ بسته می‌شد؛ مگر بوابِ مدرسه مردی بوذ خِلاطی صاحب دل و روشن ضمیر، بکرات این معنی را مشاهده کرده بوذ و هیچ نمی‌گفت، چون آن حالت از حد گذشت بمشایخِ بغداد غمز کردن گرفت، بهاء ولد از آن حرکت منفعل شد و بواب را توبیخ کرد که چرا چنین کردی؟ بواب بیچاره تواب گشته بنده و مرید شد

(۱۶/۱) منقولست که چون از شهرِ ملاطیه بیرون آمدند و از حدای ارزنجان عبور می‌فرمود، بارانِ کرام شیخ ربّانی گهواره گر و خواجگی و شیخ حجّاج و غیرهم که مریدانِ خاص بوذند التماس نمودند که بارزنجان در آئیم فرمود که دستور نیست که با جماعت دران شهر در آئیم، چه مردمِ بد در آنجا بسیار اند

(۱۷/۱) روایت چنین کردند که خدمتِ ملک فخرالدینِ ارزنجان رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ از جملهٔ روشن دلان بوذ و معتقد اولیاء. وجفت او عصمتی خاتون که در عفت و عصمت عایشهٔ دهر و خدیجهٔ عصر و زمان بوذ و ولایت او مشهور گشته. از عالمِ غیب او را معلوم شد که اینچنین قطبی عالم از حوالی

T, I, 20 - 21; H, I, 18 ۱۶/۱ - ۱۷ Z A B - آ B - ۲۰ K

5 گذشت KZ : بگذشت B || 11 فرمود که KZ : فرمود B || 13 ارزنجان KZ : ارزنجان B || 15 که B : KZ - || دهر KZ : + بود B || عصر و KZ : B - || 16 عالم KZ : B -

9 فخرالدین ارزنجان : داماد سلطان رکن الدین سلیمان شاه سلجوقی است. پس دختر خود را بساطان عزالدین کیکاوس اوّل (دورهٔ سلطنتش ۶۰۷-۵۶۱۶/۱۲۱۰-۱۲۱۹م) داده است؛ و در ارزنجان حکممداری کرده است (ر. ک. به ابن بی، الاوامر العلییه، ص ۱۰۳ Généalogie, Zambaur, ص ۱۲۰ : دول اسلامیّه، ص ۲۲۴)

- شهر گذر می‌کند ، فی الحال بر اسب نجیب سوار شده در پی بهاء ولد روان شد ، همانا که غلامان خاص ملک فخرالدین را از وقوع حال اخبار کردند با سواری چند در عقب عصمتی خاتون روان شدند و در نزدیک آقشهر 3 ارزنجان بحضورتش رسیدند و از اسبان خود پیاده گشته زمین بوسیدند ؛ حضرت بهاء ولد دلداریهها فرمود و هر دورا بمریدی قبول کرد ؛ همچنان ملک فخرالدین بجد تمام بی حد لایها کرد که بارزنجان مراجعت نماید . ممکن نشد ؛ فرمود که اگر طالب و عاشق منید درین قصبه برای من مدرسه بنا کنید تا مدتی اقامت افتد ؛ علیها در آقشهر ارزنجان جهت ایشان مدرسه عمارت کردند و چهار سال تمام دران مدرسه درس عام می‌فرمودند ۱) و ملکه جهان ملازم خدمتش می‌بود

- (۱۸/۱) همانا که چون بتقدیر مقدر الامور و مفترق الجمهور ملک فخرالدین و عصمتی خاتون وفات یافتند الی رحمة الله تعالی ؛ حضرت بهاء ولد 12 از آنجایگاه منزل بمنزل تا شهر لارنده که از توابع قونیه است رسیدند و در آنجا از نواب سلطان اسلام علاء الدنیاء والدین کیقباد شخصی بود امیر موسی نام که سوباشی و حاکم آن ولایت بود . چه مردی بود . ترك و بیهاذر و ساده 15 دل و طالب صادق ، شنید که چنین مردی از ملک خراسان می‌رسد و دانست که اینچنین خور آسان بهر جائی نتابد . با تمامت شهربان و لشکریان

T, I, 21; II, I, 18 ۱۸/۱ Z ۸ B ۸ B K ۲۰

2 نزدیک B : نزدیک KZ || 7 بنا KZ : عمارت B || 13 اسلام KZ الاسلام B

17 شنید KZ : شنیدند B || می‌رسد : می‌رسید KZ : دانست KZ : دانست B
ولشکریان ZK : — B

3-4 آقشهر ارزنجان : حالا در اناطولی بنام آقشهر جز بدو آقشهر قونیه شهری دیگر موجود نیست ولی ممکن است که يك ده صو شهری که نامش Aksar است همین قصبه باشد (ر. ک. به Türkiye de meskûn yerler kılavuzu ، ج ۱ ، ص ۳۶ ؛ EI ، ج ۱ ، ص ۳۲۳ آ)

۳ پیادہ استقبال کرده مرید شدند وچندانک بسرای خود دعوت کرد راضی نشد والبتہ مدرسہ در خواست کرد کہ خدمت امیر موسی فرمود کہ در میانہ شهر جہت او مدرسہ بنیاد نہادند

۶ (۱۹/۱) گویند قرب ہفت سال یا زیادہ دران مدرسہ می بوذند ، تا حضرت مولانا جلال الدین محمد بدرجہ بلوغ رسیدہ دختر خواجہ شرف الدین لالای سمرقندی را بنکاح آوردند و او مردی بوذ معتبر ، کریم الاصل ، شریف النجار ؛ دختری داشت در غایت خوبی و لطافت و در جمال و کمال نظیر خود نداشت ، گوہر خاتون نام ؛ همانا کہ عروسی عظیم کردند و حضرت سلطان ولد و علاء الدین از آن خاتون بوجود آمدند در سنہ ۳۰۱ و عیشترین و ستمائہ

۱۲ وگویند چون حضرت سلطان ولد با والد خود در ہر مجمعی کہ جمع شدندی اغلب مردم ایشانرا برادران پنداشتندی و در زمان تامل حضرت مولانا ہجده سالہ بوذ و پیوستہ حضرت ولد در ہر محفل کہ بوذی در جنب والد خود نشستی

۱۵ (۲۰/۱) همچنان چون در شہر لارندہ مدتی مدید اقامت فرمودند مگر جماعت تمامان و حساد امیر موسی را در بندگی سلطان علاء الدین نیمت کردند کہ حضرت مولانا بہاء ولد بلخی بطرف دیار روم رسیدہ است و این ولایت را بنور ولایت خود منور گردانیدہ و از مقدم او پادشاہ وقت را اصلا خبری نیست و امیر موسی کہ از جملہ بندگان و سوباشیان

T, I, 22; H, I, 20

۲۱ K آ ۹ B آ ۹ Z ۲۰ - ۱۹/۱

۶ بنکاح B : نکاح KZ || ۱۱ سلطان KZ : — B || ۱۴ بوذی KZ : بود B ||

17. مولانا KZ : — B

- حضرت سلطانت، مُزاحمِ او گشته. اورا در شهرِ لارنده باز داشته است و ارادت آورده و برای او مدرسهٔ بنیاد کرده، این چنین جرأتی و دلیری نموده است و از پادشاه نترسیده؛ همانا که سلطان را عَصَبِ غضبِ بر 3 خاسته بغایت رنجید و از سرِ نیاز وزیر پادشاه بصد هزار تَلَطُّفَات و لطایف تسکینِ غضبِ سلطان کرده گفت: اول تجسسِ کیفیتِ این حال کنیم بعد ازان جزای امیر موسی را تدبیر کرده شود؛ سلطان اسلام فرمود 6 تا مثالِ همایون متضمن بانواع تهدید و تشدید بجناب امیر موسی نبشتند که این ذهول و تغافل تا غایت چرا کرد؟ و شمهٔ از حال آن بزرگ بموقف عرض نرسانید، چون مثال سلطان بامیر موسی رسید از غایتِ ترسِ سلطان لرزان و ترسان بحضرت بهاء ولد درآمد و از ماجرای وقت اعلام کرد و مکتوب سلطان را عرضه داشت؛ حضرت بهاء ولد فرمود که ملك علاءالدین شرب میکند و آوازِ چنگ می شنود؛ من روی او را چگونه توانم دیدن؟ خود 12 پیش ازین واقعه دم بدم امیر موسی اجازت میخواست که خبر ایشان را بخدمت سلطان بفرستد و از عظمتِ ولایتِ او اعلام دهد؛ بهاء ولد تمکین نمی داد؛ حضرت شیخ فرمود که بر خیز و بی تخاصی بخدمت سلطان 15 رُو و آنچه دبدی و شنیدی کما یَنبَغِی عرضه دار

(۲۱/۱) همچنان در جوابِ مثالِ پادشاه بنفسه روانه شد و چون بحضرتِ

سلطان درآمد سر بزمینِ تذلل نهاده بلبِ ادب پایهٔ تخت را بوسه داد. 11

T, I, 23; H, I, 20 ۲۳ K ب ۹ B ب ۹ Z ۲۱/۱

2 بنیاد KB: بنا Z || 3 عصب غضب B غضب غضیب KZ || 5 تجسس KZ:

با تجسس B || 12 من KZ: و من B || 15 بخدمت KB: + حضرت Z.

- سلطان از چگونگی قدم بهاء ولد باز پرسید؛ چنانک کیفیت قصه بود
تقریر کرد؛ سلطان از صحت آن خبر خیر عظیم خوش دل شد و بسیار گریست
3 وشکرهای بی حد کرد که مثل آنچنان عالم ربانی و عارف صمدانی بقدم
مبارک خود ملوک ملک روم را مشرف کرد و سعادت کلی بوی مساعدت
نمود و فرمود که اگر شیخ بدار الملک ما قدم رنجہ فرماید و شهر قونیه را
6 مسحتد اولاد خود سازد من در همه عمر خود دیگر آواز اغانی و چنگ
نشنوم و هرگز کسی را ارادت نیاورده ام بنده و مرید او شوم
امیر موسی را تشریفات داده با خواص حضرت خود بخدمت آن
9 سلطان فرستاد - چون قصاصد علی التمام والکمال تبلیغ رسالت بلیغ کردند
حضرت بهاء ولد فرزندان و اصحاب را بر گرفت و بسوی دار الملک قونیه
روانہ شد، و چون خبر مقدم سلطان العلماء بگوش سلطان الامرا رسید
12 با جمیع ارباب قلم و اصحاب علم و اهالی قونیه استقبال کردند و از دور
جای از اسب فرود آمده زانوی شیخ را بوشه داد؛ میخواست که زیارت
و مصافحه کند؛ مولانا بجای دست عصای خود را داد؛ سلطان ازان
15 مہابت و نظر گرم او لرزیدن گرفت

شعر (رمل)

- ہیت حق است این از خلق نیست ہیت این مرد صاحب دلق نیست
ہیت بازست بر کبک نجیب خر مگس را نیست زان ہیت نصیب
18 و سلطان را نیت آن بود کہ در طشت خانہ خود جای سازد؛ مولانا قبول

11 الامرا KZ : -- B || 12 جمیع Z : جم BK || 13 جای KZ : جائی B || 15 مہابت

KZ : مہابت B || 18 و سلطان KZ : سلطان B || جای KZ : جا B

16 ہیت حق . . . دلق نیست : MN ج ۱ ، ص ۱۴۲۴/۸۸ : MA ۱۹/۲۸

17 ہیت باز . . . نصیب MN ج ۳ ، ص ۴۳۴۰/۲۴۸ : MA ۲۳/۳۰۷

نکرد؛ فرمود که ائمه را مدرسه و شیوخ را خانقاه و امرا را سرای و تجار را خان و رنود را زویا و غربارا مصطبه مناسب است؛ همانا که در مدرسه^۳ التونیا نزول فرمود، و گویند هنوز در قونیه غیر آن مدرسه^۴ دیگر نبوذ و باروی شهر را نساخته بوذند

- چنانکه رسم سلاطین و اکابر زمانست، انواع نزلها از نقد و جنس
 6 غیره فرستادند و از هیچ کس چیزی قبول نکرد که احوال شما مغشوش
 و مشکوک است و مرا بقدر کفایت اسبابی هست و هنوز از مال میراث آبا
 و اجداد ما که از غنائم غزا حاصل کرده بوذند دارم؛ همگان از کمال
 9 تقوی صدیقانه و استغناء او تعجب کردند و بصد هزار صدق و اخلاص
 ارادت آورده زن و مرد مرید شدند و سلطان اسلام با وزرا و خواص
 خویش درین حال حیران می شدند
- 12 گویند دران زمان دو جوان مقبل مرید مقبول ایشان شده
 بوذند، یکی خبازی میکرد و یکی قصاب بوذ، و هر یکی هزار دینار داده
 بوذ تا راتب مطبخ درویشان را علی الدوام مهیا و مرتب دارند و بدان
 15 مقدار تعیش می کردند

1 سرای KZ : سارا B

3 مدرسه التونیا: این مدرسه حالا در قونیه موجود است، ولی بموزه تبدیل شده است
 4 باروی شهر... بوذند: افلاکی درین مطلب نیز اشتباه دارد، زیرا که باروی شهر قونیه
 در سال ۶۱۸ ساخته شده است و آمدن بهاء الدین ولد بقونیه در سال ۶۲۶ بود (ر. ک. ب. .
 Épigraphie arabe d'Asie-Mineur, Cl. Huart, نمره ۴۸، ص ۷۵؛ ولدنامه
 ص ۱۹۲؛ IA، ج ۳، ص ۵۴)

(۲۲/۱) منقول است کہ روزی سلطان علاءالدین رحمہ اللہ اجلاس عظیم کردہ حضرت شیخ را بسر ادعوت نمود ؛ چہ تمامتِ علماء و عرفاء و حکماء و شیوخ کبار و اربابِ فتوت و گوشہ نشینانِ شہر حاضر بوذند ؛ چون حضرت بہاء ولد از در آمد سلطان اسلام استقبال کردہ در خواست کرد کہ حضرت مولانا بر تخت نشیند ، گفت : ای پادشاہِ دین من بندہ ام ؛ بعد الیوم میخوام کہ سو باشی تو باشم و حضرت مولانا سلطانی کند ، چہ سلطنتِ ظاہر و باطن از قدیم العہد از آن شماس است ؛ همچنان حضرت بہاء ولد از حد بیرون عنایتہا فرمودہ چشمہای سلطان را قبُلہا داد و حاضرانِ مجلس آفرینہا بر جانِ سلطان کردند و تعظیم و انصافِ او را پسندیدند و ثناہا گفتند ؛ حضرت بہاء ولد فرمود کہ ای مَلِکِ مَلِکِ سیرتِ مَلِکدار یقینت باذ کہ مَلِکِ دُنیا و آخرت را از آن خود کردی ؛ سلطان برغبت و ایقانِ تمام بر خاست و مرید شد و بموافقتِ پادشاہ جمیع خواص و سپاہ مرید شدند ؛ وزیر افشانہا کردہ صدقات باربابِ حاجات بخش کردند ؛ مگر دران ساعت در ضمیرِ سلطان گذشتہ باشد کہ حضرت مولانا کلمات و معارف می فرمود تا حاضران مستفید می گشتند ؛ مولانا فرمود کہ ای مَلِکِ جہان ترا گفتند کہ سلطان العلماء می آید ، نگفتند کہ فصّالی میرسد تا جہت مَلِکِ فصّلی ترکیب کند ، چہ اگر باخلاص و حضورِ دل

T, I, 26-27; H., I, 23 ۲۵-۲۴ K آ ۱۰ B آ ۱۰ Z ۲۲ / ۲

1 رحمة K : رحمة BZ || الله KB : + علیہ Z || کرده KZ : کرد و B ||

2 نمود KZ : — B || 9 تعظیم Z : تعظیم KB || پسندیدند KZ : پسندیدہ دیدہ B

دی مراقب شوی و ادبِ باطن نگاه داری آنچه مطلوب و مقصودِ دلست .
بی گفتِ زبان میسرت شود ،

3

شعر (رمل)

هر کرا دامن درست است و مُعَد آن نثارِ دل بدانکس میرسد
دامنِ تو آن نیازست و حضور هین منہ در دامن آن سنگِ فجور

- « (۲۳/۱) الحکایه : از عدولِ رُواتِ چنان منقولست که دران عهد قاضی بود
بس بزرگ و اورا بهاء الدین طبری گفتندی ؛ مردی بود متبحر ؛ مگر روزی
در بندگی سلطان از سرِ حسد و غرضی که داشت در عیرضِ ایشان خُبثگی
کرده بود ؛ اتفاقاً روزی مذکور در محفلِ سلطان حاضر شده ؛ حضرت
بهاء ولد فرمود که هی قاضی طبری زبان از ما کوتاه کن و زحمت مان مده ؛
همانا که درین چند روزی که هستی خواهی مُردن و از اعقابِ تو هیچ کسی
نخواهد ماندن و حکمِ الهی چنانست که همه شان بمیرند و زحمتِ رشوتِ
12 تو از مظلومانِ امت منقطع شود ؛ اما انساب و اعقاب و اصحابِ ما تا قیامت
دایم و قایم خواهند ماندن

- 15 گویند بعد از چند روزی و بایِ نزول کرده قاضی بهاء الدین طبری
وفات یافته تمام قوم او مردند ، و گویند او را هفت روز تمام رُعاف
غلبه کرده رحلت نمود ، و گویند بُرجِ رَبَضِ قونیه را دران
تاریخ ساختند

T, I, 28; H, I, 24 ۲۳/۱ Z ۱۰ B ۱۰ K ۲۶

- 1 نگاه : BZ : نکه K || مطلوب KZ : + دل B || 2 میسرت KB : میسرت Z
8 اتفاقاً KZ : اتفاق B || روزی KZ : آرزوی B || 10 همانا که KZ : هم B ||
چند KZ ~ روزی B || 13 ماندن KZ : بودن B || 14 روزی KZ : روز B ||
15 قوم KZ : اقوام B || و گویند KZ : گویند B

3-4 هر کرا . . . فجور : MN . ج ۳ . ص ۲۲۷۴/۱۲۹ - ۲۲۷۵ : MA
ص ۱/۲۵۲

- (۲۴/۱) منقولست کہ چون مدتی بسر آمد حضرت بہاء ولد صاحب
 فراش شد: سلطان بر خاست و بعبادت او آمد و بسیاری بگریست و گفت من
 3 میخواستم کہ با استقلال تمام حضرت سلطان العلماء بر تخت نشیند و من
 سر لشکر او باشم تا فتحها کنم و فتوحها اندوزم: حضرت مولانا فرمود کہ
 اگر این نیت تو راست است پس یقین شد کہ من از عالم شہادت بچہان
 6 سعادت سفر میکنم و تو نیز اندکی مانده است کہ بایوان کیوان ارواح
 ملحق شوی؛ بعد از سوم روز چاشتگاہ روز جمعہ ہر دہم ماہ ربیع الاخر
 سنہ ثمان و عشرین و ستائہ بجوار جلال رحمت ایزدی فی مقعد صدق
 9 عند ملک مقتدر (۵۵/۴۵) توطن فرمود

شعر (طویل)

فَسَارَ إِلَى الْفِرْدَوْسِ يَبْغِي نَزْوَلَهُ
 بِمَقْعَدِ صِدْقٍ فِي جِوَارِ الْمُهَيَّمِنِ

شعر (رمل)

12

- رفت آن طاوسِ عرشی سوی عرش چون رسید از ہاتفانش بوی عرش
 سلطانِ اسلام قوی متألّم شد و مضطرب گشتہ ہفت روز تمام از سرا
 بیرون نیامد، چہل روز سوار نشد و از سرِ سریر بر حصیر نشستہ رسم عزارا
 15 باقامت رسانید و چہل روز تمام در مسجدِ آذینہ قلعہ ختمها کردہ خلق
 عالم را خوانہا نہادند و صدقات بر مساکین بخش کردند و فرمود کہ

T, I, 29; H, I, 25 ۲۳/۱ ب ۱۰ Z ب ۱۰ B ۲۶ K

1 بہاء KZ : + الدین B || 4 باشم KZ : شوم B || 5 ا کر BZ : + جہ K || 6 تو

KZ : ترا B || 8 عشرین KZ : عشر B || 13 ا عرشی KZ : عروسی B

13 رفت ... بوی عرش : MN ج ۶ ص ۴۵۰/۳۱۱۸ : MA ص ۱۰/۶۲۵

گردا گردِ تربه مبارکِ شیخِ حرمی برکشیدند و برسنگی مرمرین تاریخِ وفات را ثبت کرده کاویدند و بعد از چند سالی سلطانِ اسلام نیز بدارِ سلام رحلت نمود

3

شعر (هزج)

گل بود که اندکی برویت می ماند او نیز برفت وزندگانی بتوداد

6 مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا (۶۹/۴)

(۲۵/۱) الحکایه : ولی ربانی مستورِ قیابِ سبحانی شیخِ حجّاجِ نسّاج

9 رحمة الله عليه که از جمله مقبولانِ مقبِلِ حضرت بهاء ولد بود. چنان روایت کرد که قاضی و خوش مردی بود معتبر و از علمای این عالم بود، می خواست که از دیباجه کتبِ معارف و استفتاها لقبِ سلطانِ العلامی بهاء ولد را محو کند، حضرت مولانا برین حال مطلع شد، فرمود که عن قریب نام و کنیتِ آن بزرگ از دفترِ عالمِ وجود محو خواهد شدن؛ بعد از پنج روز معدود باخترت سفر کرد

15 (۲۶/۱) همانا که پیوسته ضمایرِ خلائق را فرمودی و از وقوعِ وقایعِ غیبی اعلام کردی و بران فایده های دیگر گفتی که همگان متحیر شدند و همچنین منکرانِ آن حضرت بعد از مشاهده کرامات باقرارِ تمامِ جَووقِ جَووقِ می آمدند و مرید می شدند و بسا منکرانِ مُصیر که از شومی انکار بی ایمان می مُردند

T, I, 30-31 ; H, I, 26 ۲۸ - ۲۷ K آ ۱۱ B ب آ ۱۱ Z ۲۶ - ۲۵/۱

2 کرده BZ : کردند و K || 9 علیه KZ : B - || 11 ولد را KZ : ولد B ||

15 خلائق KZ : خلق را B

(۲۷/۱) وگویند سببِ مرید شدنِ حضرت سید برهان الدین محققِ ترمذی رضی الله عنه همان خواب بوزہ است کہ علمای بلخ در خواب دیدند کہ مسطفی صلی الله علیه وسلم اشارت فرمود کہ همگان او را سلطان علماء گویند و او را بہتر و مہترِ خود دانند

(۲۸/۱) الحکایہ: مگر روزی در درسِ عام، در اثنای بحثِ کلام، جمال الدین حصیری جدل و عسیری می نمود؛ حضرت بہاء ولد عصارا برکشیدہ بروی حملہ کرد کہ ای مردكُ صُحُفِي الْعَصَا لِمَنْ عَصَى؛ شَتَّانَ بَيْنَ الدُّرِّ وَالْحَصَى؛ چہ اگر ازین صحف کہ می نازی و بدان قوتِ ہر سوی می نازی ہیچ نماند و بکلی مُنْعِدِم و مُنْدَرَس شود و در ممالکِ دنیا مدرسہ و مسندی نماند، چہ خواهی کردن و از صفحہ کذام صحف درس خواهی گفتن و سبَق خواهی خواندن؟ جہدی میکن کہ از لطیفہ صحیفہ دل صفحہ از بر کنی؛ تا ابد الآباد آن معنی مونسِ جان تو باشد و از یاد تو بیچ وقتی نرود، و آن علمِ عشق است کہ ترا بعد از مرگ دستگیر شود؛ چنانک فرمودہ اند

شعر (رمل)

ای فقیہ از بہر الله علم عشق آموز تو
زانک بعد از مرگ حیل و حرمت ایجاب کو

(۲۹/۱) منقولست کہ روزی حضرت خداوندگار قَدَّ سَنَا اللهُ بِنُورِ الْأَحْرَارِ، در مجمعِ یارانِ آبرار تقریرِ عظمتِ پذیرش می فرمود کہ حضرت

۲۷/۱ - ۲۹ Z ۱۱ B ۱۱ K ۲۸ T, I, 31 - 32; H, I, 26 - 27

1 سید KZ : - B || 3 دیدند کہ KZ : + حضرت B || 4 خود KZ :

- B || 8 سوی KZ : سو B || 10 صفحہ ZK : صفحہ B || 12 صفحہ KZ : صفحہ B ||
باشد B : شود ZK

- بهاء ولد روزِ آذینه در بلخ تذکیری میگفت ؛ فرمود که روزِ قیامت حق سبحانه و تعالی جزای عَمَلِ صَالِحِ وَاخْتِلَاقِ نیکو و احسان مؤمنان را حور و قصورِ جَنّاتِ خواهد دادن ؛ از ناگاه پیر مردی مُنْخَنَبی از گوشهٔ 3 مسجد بر خاست و گفت : یا امام المسلمین امروز درین عالم بنخبر احوال ایشان مشغول شویم و فردا بتفرّجِ حور و قصور اکتفا کنیم ؛ پس حکایتِ دیدارِ چون خواهد بوذن ؟ در جواب فرمود که ای عزیز من 6 رموزِ حور و قصور از برای قصور فهانِ عوامست و الاّ اصل دیدار دوست است و آن دیدار بانواعِ نامها دارد، از هر مصنوعی صانع را مشاهده میکنند و از هر ذرهٔ دیدارِ آفتابِ حقایق را مطالعه نمایند 9

- (۳۰/۱) الحکایه : شمعِ جمع یاران ، شیخ محمود صاحب قران، رحمه الله که از جملهٔ مریدانِ محرمِ خداوندگار بوذ چنان روایت کرد که در زمانِ خداوندگار در حمامِ پوستین دوزان اخی ناطوری بوذ ، بسنِّ صد و ده 12 سالگی رسیده و او از جملهٔ مریدانِ بهاء ولد بوذ و مادران هنگام کوزکان بوذیم ؛ روزی اصحابِ کرام در مناقبِ بهاء ولد کلمات می گفتند ؛ اخی ناطور حکایت کرد که روزی عوانی مقابلِ بهاء ولد افتاده 15 دید که مظلومی را می رنجانید بر مقتضای فوکزّهٔ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ (۱۵/۲۸) بعضای خود آن عوان را بزذ ؛ فی الحال جان بجهنم سپرد ؛ برداشتند و بگورش بردند ؛ سلطانِ اسلام درین قضیه متردد خاطر شد که بی موجب 18 آن شخص را چون کُشت ؟ و سبب چه بوذ باشد ؟ . ولانا فرمود که

T, I, 33 ; H, I, 27

۲۹ K آ ۱۲ B آ ۱۲ Z ۳۰/۱

8 مصنوعی KZ : مصنوع B || 10 رحمه الله KZ : رحمة B || 16 که KZ : - - B ||

B در : KZ

تا ملك در تردد نباشد که بی امر حق برگی از درخت جدا نمی شود

شعر (رمل)

3 هیچ برگی می نیفتد از درخت بی قضا و حکم آن سلطان بخت

و من بحقیقت سگی را کُشتم و مظلومی را از ظلم او رهانیدم ؛ سلطان فرمود که گور آن عوان را گشاذند . همانا که سیاه سگی را خفته یافتند :

6 سلطان سر نهاد و بتمهید عذر مشغول شد ؛ فرمود که آن شخص را خوی

سگی و سبُعیت غالب بوده ، عقوریا می کرد ، عاقبة الامر همچنان سگ محسوس شد و همچنان بر صورت سگی محسوس خواهد شدن ؛ چنانک فرمود :

9 سیرتی کان بر وجودت غالبست هم بران تصویر حشرت واجبست

سلطان گریها کرده دست و پای شیخ را بوسه ها داده استغفار کرد و از منہیات منزجر گشت

12 (۳۱/۱) الحکایه : همچنان از خدمت اخی ناطور منقولست که روزی

سلطان از حضرت بهاء ولد برغبتم تمام والحاح عظیم التماس و عظ و تذکیر کرد :

15 بهاء ولد فرمود که منبر را بگورستان قانعی بیرون آوردند و مجموع شهریان

من الذکور والانات دران جایگاه حاضر شدند ؛ حضرت مولانا بر سر

منبر رفته حُفَاطِ تجوید الفاظ از هر سوره عشرها و قوارع خواندند

T, I, 34; H, I, 29

۳۰ K آ ۱۲ B آ ۱۲ Z ۳۱/۱

5 سیاه سگی زا KZ : سگی سیاه را B 5-8 فرمود ... شد BZ : K 7 || بوزه

Z : بود B || 8 چنانک فرمود KZ : شعر B 12 الحکایه KZ : منقولست B

3 هیچ ... بخت : MN ج ۳ ص ۱۸۹۹/۱۹ MA : ۶/۲۴۳

9 سیرتی ... واجبست : MN ج ۲ ص ۱۴۱۹/۳۲۳ M۱ : ۱۸/۱۳۵

- و حضرت مولانا در بیان حشر و نشر و عرض روز قیامت و مجازات اعمال و مجاری احوال احوال آن روز و سؤال و جواب و ترازو و صراط و امتیاز اهل بهشت از اهل دوزخ و کیفیت یوم تَبَیُّض و جُوه و تَسْوَد و جُوه³
- (۱۰۶/۳) چندانی دلائل و وجوه فرمود که عقول عقلای عالم بعقالات حیرت بسته شد و آه حسرت از میان جان همه شان بر آمد و مردم از بسیاری گریه و درد دل بیچاره شدند ؛ از ناگاہ گوری بشکافت و یکی کفن پیچیده برخواست و گفت : اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ وَ اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ ، باز فرو خفت ؛ همانا که از آن هیبت چندین هزار خلایق بیہوش شدند و بسیاریان جان تسایم کردند و آن درویش سوگندان مغالطه یاز می کرد که من بدین چشم ظاهر آن حالت معجز را مشاهده کردم و چندانی مرد وزن آن روز مرید شدند که در حساب آید ؛ و برین حکایت ماهی نگذشت که حضرت آنچنان شاهی نقل فرمود¹²
- اِلَى عِنَايَةِ اللهِ تَعَالَى

- (۳۲/۱) همچنان منقولست که مریدان حضرت بہاء ولد مردم بس شوریدہ بوذند و ہمہ شان اهل تقوی و ریاضت بارہ ؛ وقتہا بخدمت شیخ در گورستان می رفتند و آہستہ آہستہ قرآن می خواندند و چون مولانا دعا می کرد اهل گورستان محسوس دستہا از حبیب گور بیرون کردہ بدعای او آمین می کردند¹⁵

T. I. 35 ; H. I. 29

۳۲/۱ B ۱۲ ب ۱۲ K ۳۱

2 مجاری KZ : مجازی B || 3 بہشت KZ : بہشت را B 4 چندانی KZ : چندانی

از B || 6 و درد KZ : و درد B || 8 رسول الله KZ : عبیدہ و رسولہ B || 10 غلطہ KZ :

عظیم B || 14 بارہ BZ : بان K

- (۳۳/۱) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله لطيفته روایت کرد
 که روزی حضرت پدرم در تربت مولانای بزرگ مراقب نشسته بود؛ بارها
 3 لا حول ولا قوت الا بالله العلی العظیم می فرمود؛ پرسیدم که موجب لا حول
 ولا قوت چیست؟ گفت: یکی در صحرائی فلوبات اسب می دوانید؛ گفتم:
 چه باشد؟ گفت: از بهاء ولد نمی ترسند که اینجایگاه آسوده است
- (۳۴/۱) همچنان درویشی روایت کرد که روزی حضرت خداوندگار
 6 زیارت تربه بهاء ولد آمده بود و همان عادت داشتی که هر حالی و مشکلی
 و واقعه که واقع شدی بتربت پدر آمدی و مراقب گشته آن عقده را حل
 9 کردی؛ و از روضه ضریح پدر صریح جواب صواب شنیدی؛ از ناگاه
 سواری همچون برق دوان دوان از کنار تربه در گذشت و او را معروف
 ولد فخرالدین شاهد میگفتند، و او از جمله خواص حضرت سلطنت بود؛
 12 خداوندگار قوی منفعل گشته، ازان حضور باز آمد و فرمود که این شخص
 نمی داند که عروق بهاء ولد گردا گرد تربه را فرا گرفته است و جسم
 مبارک او درین مرقد مدفونست؛ در حال آن سوار را اسبش بزمین زده
 15 چندانی کشید که پاره پاره اش کرد، تا بی ادبان راه و مغروران جاه آگاه
 شوند و عبرت گیرند و از غیرت اولیاء هراسان باشند و از سر سرور
 غرور کستاخی و جرأت نکنند

T, I, 36; H, I, 29 ۳۳/۱ - ۳۴ Z ۱۲ B ۱۲ K ۳۱

1 لطیفه KZ : لطیفه B || 4 قوت KB : — Z || یکی KZ : B - || دوانید KZ :
 دوانید B || 7 هر Z : در هر B - K || 9 ضریح BZ : — K || 12 کشته KZ : کشت B ||
 13 فرا گرفته KZ : فرو گرفته B || 15 کرد BZ : می کرد K

4 صحرائی فلوبات : حالا باین نام در نزدیک قونیه صحرائی معلوم نیست . ولی اسمش
 در کتب قدیم دیگر نیز ذکر شده است (ر. ک. به ابن بیبی : ص ۶۱۱ ، ۶۹۰ ، ۶۹۲ ،
 ۶۹۹ ، افسرانی : ص ۵۰ (بنام فیل اباد) ؛ منشآت فریدون بیگ ، ج ۱ ، ص ۳۹۸)

شعر (رمل)

بذ زکستاخی کسوف آفتاب شد عزازیلی زجرأت ردّ باب

- 3 (۳۵/۱) همچنان منقولست که تصرف حضرت بهاء ولد در حق مریدان خود بمثابتی بود که چون بسروقت شیخ درآمذندی فرمودی که با چشمان آلوده بروی من نگاه مکنید و چشمهای خود را بقطرات عبرات فرو شوئید پس آنگاه بروی مردان حق نگاه کنید تا مگر شعشاع آن انوار غیبی و عینی را توانید دیدن؛ و همچنان خطاب کردی که هی فلان تو در راه بروی شاهی نظر انداخته که زِنَاءُ الْعُیُونِ النَّظْرُ از صحبت ما غیبت کن و یکی را فرمودی که تو کوزکی را تفرج کرده؛ خود را طهارت ده که حضرت الله قدّوس و طاهر است؛ متطهران را دوست میدارذ که **ان الله یحبّ التّوّابین** و **یحبّ المتطهرین** (۲۲۲/۲)

12

شعر (رمل)

چشم آلوده مکن از خد و خال کآن شهنشاه بقا می آید
ورشذ آلوده باشکش می شوی زانک از ان اشک دوا می آید

- 15 (۳۶/۱) الحکایه: علمای اصحاب روایت کردند که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که **ملك المتألّهین فقیه احمد ما رحمة الله علیه نزد بهاء ولد بتحصیل علم فقه مشغول بود؛ و او مردی بود ترك وساده دل. وهم**

T, I, 37 - 38; H, I, 31

۳۲ K B ۱۳ Z ۳۶ - ۳۵/۱

5 مکنید BZ: نمی کنید K

2 بذ زکستاخی . . . باب: MN ج ۱، ص ۹۲/۸ MA ۳/۲۴

- مریدش بود و از یک نظرِ جدّم بی نظیرِ عالم گشته درو حالتی پذیرد آمد
 که کتاب را از دست بینداخت و شوریده حال گشته راهِ کوهستان
 3 در پیش گرفت و در دریای حیرت و قدرت مستغرق گشته سالهای بسیار
 در کوهها میگشت و ریاضتها می کرد و عاقبت حال سرّ او یسّ قرنی
 رضی الله عنه بفقیه نبیه متمثل گشته بکلی مجذوب و مسلوب گشت ؛
 6 جماعتی از حضرت بهاء ولد از احوال و جنون او سؤال کردند ؛ فرمود که
 از آن رطلهای گران ما که سید سیردان میکشید قطره ایست که بدین
 مزد رسیده است ؛ و همچنان حضرت پذیرم نیز روزی فرمود که از دریای
 9 مستی مولانا شمس الدین تبریزی مستی فقیه احمد بوی بوده باشد، لا غیر

شعر (هزج)

- تو از شراب مستی من هم زبوی مستم بونیز نیست اندک در بزم کیقبادی
 12 (۳۷/۱) در خبرست که شیخ حجّاج نسّاج که بمرتبّه لا یَعْرِفُهُمْ
 غیبری رسیده بود، بعد از وفات بهاء ولد بجامه بافی مشغول میشد و نانهای
 فَخْفَرَه فقرار را خریده در آب خسانیدی و شب از آن افطار کردی و آنچ
 15 از کسبِ حلال بدست آوردی هزینه ساختی ؛ تا مبلغ دو بیست و سیصد
 عدد شدی، آوردی و در کفشِ مبارکِ حضرت خداوندگار ریختی و چندانک
 در قیدِ حیات بود بهمین خدمت مواظبت می نمود

T, I, 39 ; H, I, 32 ۳۳ K ب ۱۳ B ب ۱۳ Z ۳۷/۱

1 حالی BZ : حالی K || 3 کشته BZ : کشت K || 5 بکلی BZ : بکل K ||

6 احوال BZ : حال K || 7 پذیر KZ : باین B || 9 احمد KZ : رحمة الله B

- (۳۸/۱) همانا که چون از عالم رحلت کرد، غسل را حاضر کردند تا ویرا بشوید؛ مگر غسل دست دراز کرده تا ستر عورت را برگیرد و طهارت دهد؛ حجّاج دست او را چنان سخت بگرفت که بیهوش گشت و فریاد عظیم بر آورد؛ اصحاب چندانی که قوت کردند، دست غسل را از چنگ او نتوانستند رها نیدن؛ بحضرت خداوندگار خبر کردند، بیامد و شفاعت کرده و در گوش حجّاج آواز داد که معذور دار، ترا ندانست، گناه او را بمن بخش؛ همان ساعت دست او را بگذاشت؛ بعد از روز سوم غسل نیز نقل کرد (۳۹/۱) همچنان منقولست که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که
- ۹ جدّم بهاء ولد در سن هشتاد و پنج سالگی نقل فرمود
- (۴۰/۱) گویند که پیوسته بهاء ولد گرد گورستانها گشتی و دعاها کردی که خدایا ما را خوشخو گردان و بارکش گردان، و فرمودی که بروز تفرّج گورستان کنید و بشب کواکب ثواقب آسمان را مطالعه نمایند که سنت و وصیت پیغمبر ماست علیه السلام تا عجائبها بینید
- (۴۱/۱) همچنان مرویست که از غایت ریاضت و مجاهدات حضرت بهاء ولد را چند دندان معدود در دهان بیش نمانده بود؛ از تهجدات شب و اجتهادات روز یک لحظه فارغ نمیشد؛ چه اصحاب حال از آن حال پرسیدند. گفت: جهت فرزندان و یاران ماست
- (۴۲/۱) مگر شبی عزیزی روشندل حضرت بهاء ولد را بخواب دید که فرق مبارکش بر ساق عرش مجید سائیده بود و بغایت بلند گشته، سؤال

T, I, 40 ; H, I, 32 - 33 ۳۴ K ب ۱۳ B ب ۱۳ Z ۴۲ - ۳۸/۱

7 بخش BZ : بخش K || 9 فرمود BZ : فرموده K || 10 گویند که B : گویند KZ || ولد KZ : B || 13 علیه السلام KZ : B — || بیند KZ : بنند B || 16 نمیشد KZ : نمیشد B || 18 که KZ : B —

کرد کہ بيم نيلت مانيلت بدين مرتبت و منزلت بچه سبب رسيدی ؟
 فرمود کہ ببرکت زندگانی لطيف و روشِ عظيمِ فرزندم جلال الدين محمد
 3 رسيدم کہ تمامت ارواحِ انبياء و روحانيانِ سماوات و نورانيانِ عرشِ عظيم
 مشتاقِ جمال او گشته اند و همه اوليای کُمَّل سلوکِ او را تحسینہا ميکنند
 و روحِ من از رُوحِ آن حالت مباحات ميکند و مفتخر ميشود و چنين می بالذ ؛
 6 چه اگر عرشِ عظيم و کریم مانع نشدی بلندیِ قدِّ من از حدِّ خلا گذشتی
 و بجائی رسيدی کہ جایها از ان هيبت بی جا شوندى

شعر (رمل)

9 اين قدر خود درسِ شاگردانِ ماست کرو فرّ ملحمه مان تا کجاست
 تا کجا آنجا کہ جا را راه نيست جز سنا برقِ مهِ الله نيست
 از همه اوهام و تصويرات دور نورِ نورِ نورِ نورِ نور
 12 (۴۳/۱) صورت نامه که بخدمت ملکِ يغان تکن رحمه الله جدّ خوارزمشاه
 حضرت بهاء ولد فرستاده بود، جهت شفاعتِ قاضي رومی که حبش
 کرده بودند :

T, I, 42 ; H — ۳۵ K آ ۱۴ B آ ۱۴ Z ۴۳/۱

6 عظيم و KZ : — B || 11 يغان KZ : شان B || 12 رومی KZ : روم B ||
 که B : — KZ

9 - 11 اين قدر . . . نور : MN ج ۶ . ص ۲۱۴۴/۳۹۵ - ۲۱۴۶ : MA ،
 ص ۲۱ - ۲۰/۶۰۳

11 - ص 6/43 صورت نامه که . . . التقوی : معارف بهاء ولد . ص ۴۱۸ ؛
 مکتوبات مولانا جلال الدين . ص ۱۵۰

- بعد از سلام و دعا بر حضرت ملکی که ملکداریش را سعد
و نحسِ انجم بکار ناید؛ هیچ کاری کمال نگیرد مگر نیکو کاری؛ میل بغلبه
و قوت نباید کردن که غلبه در حقیقت دین و تقوی راست که لِيُظْهِرَهُ
3 عَلَيِّ الدِّينِ كَلِمَةً (۳۳/۹)؛ قاضی امامِ رومی بعرف نه، بدیانت و صلاح
آراسته است و سعادت بمعاونتِ برّ و تقوی باز بسته است که تَعَاوَنُوا عَلَيَّ
6 اَلْبِرِّ وَالتَّقْوَى (۲/۵)؛ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى (۴۷/۲۰)؛
همان ساعت قاضی رومی را تشریف فرموده دلداریها کرد
(۴۴/۱) صورت رقعہ دیگر که جهت مظلومی بنزدِ خوارزمشاه
اصدار فرموده است :
9
شکر جاهی که مرجعِ مظلومانست ، دفعِ ظلم متغلبانست ؛ لاسیما
از اصحابِ تصوف و اربابِ خیر خاندانی که تربیت سلاطینِ حالیه
12 تَعَمَّدَهُمُ اللَّهُ بِغُفْرَانِهِ يَافَتْهُ اسْتِ وَذَكَرِ جَمِيلِ اَيْشَانِ بِنَصْرَتِ بَدَانِجَا
سایر ؛ حمداً لله تعالی که آن سُدّه منیع و جنابِ رفیع زادۀُ اللهُ رِفْعَةٌ
بدان حلیه مُتَحَلّی است که مثالِ کریم صادر شده است که متغلب
در امثال ملکی مینماید ، آن را بامضا رسانند ، تا بی فائده نگردد و السلام
15 (۴۵/۱) الحکایه : منقولست که امیر بدرالدین گوهر تاش المعروف بدزدار
که لالای سلطان علاء الدین کیقباد بود ، مردی بود بزرگ و سَرُوْرٌ و مُتَمَوِّلٌ
و صاحب خیرات و استاذِ سرای خاص ؛ و سببِ اعتقاد و مرید شدنِ او آن
18

T, I, 43; H, I, 34

۳۰ K ب ۱۴ B ب ۱۴ Z ۴۵ - ۴۴/۱

3-2 غلبه KBZ قوت ~ V || کردن KBZ : کرد V || که KBZ : + هوادی ارسل
رسوله بالهدی و دین الحق V || 4 کله KBZ : + ولو کره المشرکون و کنی بالله شهیداً V ||
بعرف نه V : بعرف به KBZ || 7 کرد KZ : کرده B || 13 جناب KZ : جنات
B || 16 کوهر ZK : کهر B || 18 استاد BK . استا Z

- بوزه است که روزی حضرت بهاء ولد در مسجد سلطان تذکیر می فرمود
 وتمامت علماء و فقراء و امراء و سلطان حاضر بودند و حضرت بهاء ولد
 3 در سبب نزول هر آیتی و تحقیق آن و اسرار هر کلمه گوناگون تفسیرها
 تقریر میکرد و بسط کلام می فرمود؛ مگر در ضمیر بدرالدین گوهر تاش
 گذشته باشد که زهی ذهن صائی و استحضار عظیم و مطالعه بسیار
 6 که چندین اقاویل و امثال بیان میکنند و این مقدور هیچ مفسری
 و مذکوری نیست؛ همانا که از سر منبر اشارت فرمود که امیر بدرالدین
 غُشری بخوان؛ از غایت دهشت و هیبت سلطان بغته سوره "قَدْ أَفْلَحَ
 9 الْمُؤْمِنُونَ" (۱/۲۳) سرآغاز کرد، فرمود که اکنون بی استحضار و مطالعه بسیار
 بشنو تا چند آذینه در تحقیق کلمه "قَدْ" تفسیر و معانی می فرمود؛ غریب
 از نهاد خلاق بر خاست؛ فی الحال بدرالدین گوهر تاش ضمیر خود را
 12 بحضرت سلطان عرضه داشته فروز آمد و پایه منبر را بوسه داذه بنده
 و مرید شد؛ بهاء ولد فرمود که برای شکرانه این حالت جهت فرزندان
 من مدرسه بساز؛ آن بود که مدرسه خداوندگار را ساخته و وقفها نهاد
 15 و چندانک در قید حیات بود، در قند حیات بود و وجود خود را بکلتی
 وقف خاندان او ساخته بود

(۴۶/۱) الحکایه : همچنان منقولست که خدمت خلیفه بغداد شیخ

- 18 شهاب الدین سهروردی را رحمة الله علیه بخدمت سلطان علاء الدین کیقباد

T, I, 44; H, I, 35

۴۶/۱ Z ۱۴ B ۱۴ K ۳۶

4 گوهر KZ : کهر B || 6 مقدور KZ : استطاعت B || 11 گوهر KZ :

کهر B || 12 بحضرت KZ : — B || داشته Z : داشت BK || آمد KZ : آمدند Z ||

داذه KZ : + و B || 13 مرید KZ : مرید B || 15 حیات KZ : حیات (؟) B ||

16 ساخته بود KZ : ساخته B

- برسالت فرستاده بود؛ چون بقونیه رسید، سلطان بتفرجِ قلعه گواله رفته بود
 و حضرت مولانای بزرگ را با ہم برده؛ سلطان فرمود کہ شیخ را نیز
 بقلعه آورند؛ بعد از تبلیغ رسالتِ خلیفہ بہاء ولد شیخ را اعزازِ عظیم کرد؛
 3 چہ در بغداد از حد بیرون بندگیہا کردہ بود؛ و اورا می فرمود کہ
 سہروردیان ہم عتیقیانند و ہم ما را خویشانِ نزدیک اند
 و همان شب سلطانِ اسلامِ خوایی عجیب دیدہ متحیر بر خاست
 6 و صورتِ خواب را بحضرت بہاء ولد و شیخ عرضہ داشت و گفت: در خواب
 می بینم کہ سرم از زر شدہ است و سینہ ام نقرہ خام گشتہ و از ناف
 9 زیرتر بکلتی روین شدہ است و ہر دو رانم از صلب است و ہر دو پایم از
 زیر گشتہ، تمامتِ معبرانِ معتبر از عظمتِ تعبیرِ این خواب فرو ماندند؛ همانا کہ
 شیخ شہاب الدین تعبیرِ خواب را بحضرت بہاء ولد حوالہ کردہ ہیچ
 نگفت؛ سلطان العلماء فرمود کہ چندانک تو در عالم باشی، در زمان تو عالمیان
 12 آسودہ و خالص و با قیمت چون زر باشند، و بعد از انتقال تو زمانِ فرزندت
 بمنزلتِ نقرہ باشد، نسبت بزمان تو؛ بعد از ان فرزندِ فرزندت بمرتبہ روین
 باشد و خلقِ دون ہمت و فزون نہمت سرور شوند؛ و چون سلطنتِ مملکت
 15 بیطنِ سوم رسد جہان درہم شود و میان خلق صفا و وفا و شفقت نماند
 و چون نوبتِ سلطنتِ بیطنِ چہارم و پنجم رسد، ممالکِ روم بکلتی
 18 خراب و بیاب شود و جمیع دیار و بلاد را اہل فسادِ بلیدِ بلید فرو گیرد
 و زوالِ آلِ سلجوقیان باشد و اصلاً نظامِ جہان نماند؛ و کوچکانِ بی اصل
 بزرگ شوند و اشغالِ خطیر، بدستِ دونانِ حقیر افتد؛ چنانک شاہ ما

4 و KZ : B — || اورا K : اورا و Z اورا او B || کہ KZ : B — || 5 مہم

مارا KZ : B — || 6 شب KB : + کہ Z || 15 نہت KZ : ہمت B || 17 چہارم BZ :

+ رسد K || 19 نماند BZ : نباشد K || 20 شاہ : + صلی اللہ علیہ B

فرموده است اذا وُسِّدَ الْأَمْرُ إِلَيَّ غَيْرِ أَهْلِيهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ ؛
 واز هر جائی خوارج خروج کنند و استیلای مغل مملکت عالم را خراب
 کند و علمای دین و شیوخ با تمکین را آثار نماند و برکات از روی زمین
 مرتفع شود و خلایق مسکین قیامت کبری را بچراغها جویند
 همانا که سلطان اسلام و حاضران که بودند گریها کردند و زاریها
 نمودند و آن روز سلطان اسلام حضرت بهاء ولد را و شیخ را تشریفات
 عظیم و ثمن داد و سایر علماء و فقرا را عطاها فرموده است دعاء دعاها کرده ؛
 تغیر حال همچنان شد که تعبیر کرده بودند و بیان فرموده

شعر (رمل)

هر چه اندر آینه بیند جوان پیر اندر خشت بیند بیش از آن

(۴۷/۱) همچنان روزی حضرت سلطان ولد فرمود که جدّم بهاء ولد
 صاحب قوت بود و جسم جسم و هیکل عظیم داشت و زاده بَسْطَةَ
 فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ (۲۴۷/۲) صفت ذات او بود و استخوانهاش بغایت
 بزرگ بود ؛ چنانکه سه نفر اشتربان لُمْتُر را در راه بغداد بیک
 يك ضرب بینداخت و بحال مرگ رسانید ؛ و توبهها کرده مطیع شدند ؛
 و وقتی که بغزا سوار شدی در صف هبجا حیدر کرّار بودی

T, I, 46 ; H, I, 36 ۳۸ K آ ۱۵ B آ ۱۵ Z ۴۷/۱

3 با تمکین Z : تمکین KB || 7 عظیم و KZ : — B || داذ KZ : داذه B ||
 فرموده KZ : فرمود B || دعاها BZ : دعا K || 8 تغیر BZ : — K || شد KZ : شده
 B || 9 شعر KZ : — B || 14 بزرگ BZ : + بزرگ K || 16 سوار KZ : سواری B
 10 هر چه اندر... از آن : رقم این بیت ، در «کشف الایات مشنوی» میرزا
 طاهر کاشانی غلط ثبت شده است ؛ ازین جهت در مشنوی مولوی نمی توان یافت

- (۴۸/۱) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود کہ روزی در بندگی پذیرم حکایت کردند کہ فلانی در حق قرآن طعنه میزند ؛ فرمود کہ بد میگوید و از گزاف میگوید، شاید نشاید ؛ چه اگر او مرید پذیرم بہاء ولد است کہ مولانا بہاء الدین ولد تا آخر وقت بقراءت قرآن و تفسیر آن و بنماز پر نیاز مشغول بود ؛ آنکہ قرآن را چون میخواند ہر کلمہ را پنج و شش بار مکرر میکرد :
- چنانکہ می گفت : الحمد لله الحمد لله الحمد لله ، و دران حالت کہ میگفت از وجود مبارک او نوری عظیم ظاہر میشد و تا ملاء اعلی می پیوست ؛
- (۴۹/۱) وہم از حضرت سلطان ولد منقولست کہ روزی مولانای بزرگ فرمود کہ خواہم کہ خوبی شیت را علیہ السلام بینم ؛ اکنون بروم بحضرت اللہ کہ ہمہ آنجا خواہند جمع شدن ؛ خوبی شیت و تمامت انبیا را علیہم السلام مشاہدہ کنم

- سلطان ولد فرمود کہ چون بترہہ جدّم و پذیرم نظر میکنم دو نور عظیم مبینم کہ از سر ہر دو ترہہ مبارک متصاعد میشود و تا عنان آسمان جولان کنان میروذ و بعد از ساعتی آن ہر دو نور یک نور میشود ؛ یعنی اشارتست کہ ما ہر دو یکیم و یک نوریم

- 15 (شعر رمل)

- چون از ایشان مجتمع بینی دو یار ہم یکی باشند وہم ششصد ہزار
- (۵۰/۱) همچنان حضرت سلطان ولد نقل فرمود کہ حضرت پذیرم در وقت نقلان خود فرمود کہ بہاء الدین بدان و آگاہ باش کہ ما و جملہ مریدان ما روز

۴۹/۱ - ۵۰ Z ۱۵ B ۱۵ K ۳۸ - ۳۹ T, I, 17 - 48; H, I, 36 - 37

3 چه KZ ~ اگر B 4 بہاء الدین BZ : بہاء K 11 سلطان ولد Kh : BZ

14 ہر دو BZ : ہمہ K 16 نقلان BZ : نقل K

15 چون ... ہزار : MN ج ۲ ، ص ۱۸۴/۲۵۷ MA: ۱۲/۱۰۹

قیامت در سایه مولانای بزرگ خواهیم بوذن ؛ و همه بسبب او بحضرت
حق خواهیم رسیدن و همه را خدا برای خاطر مولانای بزرگ رحمت
خواهد کردن 3

(۵۱/۱) منقولست که عارف ربّانی، واقف اسرار معانی، خواجگی
گهواره گر که از مریدانِ واصلِ مولانای بزرگ بود رضی الله عنه، روزی
از شیخ پرسید که هر که شراب خورد چون شود؟ گفت : سگ شود،
خوک شود، پوزینه شود؛ پیش سید برهان الدین آن حکایت را روایت کرد؛
فرمود که شیخ فتوی داد که هر کوچنین شود او را حرام باشد؛ اگر چنین
میشوی مخور، و اگر نمی شوی تو آن نباشی 6
9

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال تونه کامل مخور می باش لال

(۵۲/۱) همچنان منقولست که چون حضرت بهاء ولد از عالم ملک
بملکوتِ سموات نقل فرمود حضرت خداوندگار در بمن بیست و چهار سالگی
بوده در سال هفتم تأهل کرد و بارها در مجمع اصحاب می گفت که
اگر حضرت مولانای بزرگ سالی چند می ماند، من محتاج شمس الدین تبریزی
خواستم شدن؛ چه هر پیغمبری را از ابوبکری تا گزیرست و عیسی را
حواریون در خور 12
15

شعر (رمل)

هر پیمبر اندرین راه درست معجزه بنمود و همراهان بچست 18

T; I, 48; H, I, 38 ۳۰ K آ ۱۶ B آ ۱۶ Z ۵۲-۵۱/۱

5 عنه KZ : B 6 چون KZ : B 13 بیست و چهار K : چهارده BZ ||

14 هفتم BZ : هفتم K || کرد KZ : کرده B

10 لقمه ... لال : MN ج ۱ ص ۱۰۰/۱۶۲۱ : MA ۲۲/۴۳

(۵۳/۱) الحکایه : در نقلست که بعد از وفات حضرت بهاء ولد رضی الله عنه اندک زمانی گذشته که خبر رسیدن جلال الدین خوارزم شاه بخدمت سلطان علاء الدین رسید؛ همانا که زیارت تربت شیخ را در یافته بوسها داد و زاریها نمود و استعانت و همت در خواست کرده استعداد و استقبال او را مهیا شد، و چون لشکر خوارزمی بخدود ارزن الروم رسیدند جواسیس شاه از غلبه لشکر او بسلطان اسلام اعلام کردند؛ لشکر روم را وهمی عظیم ظاهر شد؛ سلطان فکری کرد که کیفیت حال و آیین او را دریابد، تا بران منوال مستعد شوند؛ شی جامه ها گردانیده چند سراسب باذ پای بی داغ بر گزید و از راه کوه با ترکی چند با لشکر خوارزمیان ملحق شد؛ امراء خوارزمی از حال ایشان تفحص کردند. گفتند: ما از ترکان این دیاریم، در نواحی کوههای ارزن الروم می باشیم و اجداد ما از آب آمویه بودند. درین چند سال سلطان کیقباد از ما عنان عنایت بر تافته ما را بتنگ آورده است؛ پیوسته در انتظار مقدم عساکر منصور خوارزمی بودیم، مگر که از ظلم او خلاص یابیم؛ چون این

I. I. 49 : II. I. 38

۵۳/۱ ۱۶۷ آ B ۱۶ K آ ۰

2 گذشت K : گذشته BZ || 4 نمود BZ : نموده K 6 اعلام کردند KZ : عرض

کرد B || 9 باشکر KZ : بلشکر B || 12 آمویه KZ : مویه B || 14 بودیم KZ : بودیم B

۵۳/۱ الحکایه ... ۵۴/۱ همچنان : ر. ک. سپهسالار، ص ۱۶-۲۱ : غیر از همه

گردانیدن و رفتن سلطان علاء الدین بلشکرگاه خوارزمشاه، بیشتر اطلاعاتی که افلاکی درین

حکایت داده است درست است مگر اشتباهی که هست آنست که این جنک قبل از وفات

یافتن بهاء الدین ولد واقع شده است، نه بعد از وفات او؛ زیرا که جنک بیسی چون در بیست

هشتم رمضان ۶۲۷ وقوع یافته است (ر. ک. به 18، ج ۳، ص ۵۶) که درین تاریخ

بهاء الدین ولد بر حیات بود

۳ قضیہ را بسمعِ سلطان رسانیدند ، عظیم خوش شد و بقالِ نیک صایب نمود : فرمود تا خوانِ خاص را گستر دهند و اُمرا و وزرا و خواصِ حضرت و ارکانِ دولت ہر یکی بمحلِ خود جا گرفتند و آیینِ سلطنت را مہیا کردہ ایشانرا حاضر کردند : زمینبوسِ شاہ کردہ ترتیب و آیینِ اورا علی التمام و الکمال تفریح کردند و اسبان را عرضہ داشتند : سلطان ایشانرا نوازش فرمودہ خلیع پوشانیدہ وعدہ جمیل داد و خیمہ معین کردہ علوفہ مرتب داشتند : نیم شبی مگر خوارزمشاہ را در خاطر گذشت کہ در ممالکِ علاء الدین بہر جا کہ عبور کردیم تمامتِ رعایا ازو شاگرد بوزند ، چہ معنی کہ این تُرکانِ چند شکایت کردند : چہ استماع می رود کہ سلطان علاء الدین درین جوانب رسیدہ است و در عیاری و شبِ روی آیتست : مبادا کہ این تُرکانِ جاسوسانِ او باشند ؛ تفحصِ حال بہ ازین باید کردن کہ الحَزْمُ سُوء الظَّنِّ : فی الحال ملکِ مغیث الدین را کہ ملکِ ارزن الروم بود . پیش خواند . با او مشورت کرد ، گفت : فردا تفحص کنیم

۱۵ همان شب سلطان علاء الدین در خواب دید کہ حضرت بہاء ولد می آمد و میگفت کہ برخیز و سوار شو ؛ چہ وقتِ خوابست ؟ چون بیدار شد اندیشید کہ فردا نیز تفریح کنیم ، آنگہ رویم : باز بخواب

۲ فرمود KB : + کہ Z || 7 نیم Z : + دران KB || کہ KZ : - B ||

9 چند KZ : - B || 15 کہ KZ : - B

12 ملک مغیث الدین : بحر قلع ارسلان ثانی (دورہ سلطنتش ۵۵۱ - ۵۸۸ھ /

۱۱۵۶ - ۱۱۹۲ م) است (ر. ک. بہ ابن بیہ ، الاوامر العالیہ . ص ۲۷۶ :

خلیل ادم . دول اسلامیہ . ص ۲۱۸)

- رفته ديد که مولانای بزرگ عصارا بر تختِ سلطان زده ، بالای تخت آمد
و بر سينه اش زد که چه خفته ، از غایتِ هيبت بیدار شد و لرزهٔ عظيم
در تن او ساری گشته ، اصحاب را بیدار کرده نيمشب اسبان را زين کردند 3
و اسب خود را بدستِ خود زين کرده روانه شدند ؛ چون آخرِ شب شد ،
خوارزمشاه فرمود که چند اميرِ معتبر در حوالیِ خيمهٔ ايشان مترصد
باشند . تا امروز بتفحصِ حالِ ايشان مشغول شويم ؛ علی الصباح 6
تجسس کردند ، اثری ندیدند ؛ چه همه شان رفته بودند ؛ سلطان را
اعلام کردند ؛ همانا که دوسه هزار سوارِ بهادر در پی فرستاده در عقب
خود نیز سوار شد . چون سلطان علاء الدین ديد که ز عقبِ ايشان گرد 9
لشکری پيدا شد ، عنان ريزان کرده بلشکرِ خویش پيوست ؛ خوارزميان
خائب و خاسر باز گشتند ؛ سلطان علاء الدین لشکرِ خود را مستظهر
گردانیده استمالت عظيم داد و خزاینِ بسيار بخشش فرمود که بعنايتِ حق 12
و همتِ بهاء ولد ما مؤيد و غالبيم و در ياستی چمنِ ارزنجان لشکرِ خود را
قرار داد ؛ همانا که چند روز محاربه کردند ؛ روز پنجم از ناگاه باذِ
سعادت و ظفر از مَهَبِ انفاسِ اولياءِ الله تعالى بوزيد و از طرفِ لشکرِ 15
رومی گرد و خاک را در طرفِ لشکرِ خوارزمی پراگند و حضرتِ سلطان
بر موجبِ اشارتِ و مآرَمَيَّتِ اذِ رَمَيَّتِ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى شَاهَتِ الْوَجُوهِ
گویان گشت و خوفِ الفيرارِ مِمَّا لَا يُطَاقُ مِینَ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ در دل 18
ايشان کار کرد و راياتِ سلطان . باياتِ سُبْحان . منصوب و منصور شد
و وفودِ جنودِ او بظفر و پیروزی و به روزی مقرون گشتند ؛ تا عالمیان را

1 زده ZB : + و K 6 تا KZ : که B | 13 باسی جن KZ : یاس جن ()

B || خود را KZ : خود B || 19 منصوب KZ : منصور B

معلوم و یقین گردد کہ بی‌مُنِ همتِ آن قطبِ وقتِ چنین لشکری با هیت
 و اُھبَتِ مخدول و مقهور گشتند و حقیقت است کہ عنایتِ این طائفہ
 3 در دین و دنیا موجبِ سعادتِ ابدی و نجاتِ سرمدی خواهد بود
 و پیوستہ سلطانِ علاء الدین بہرِ مهمتی کہ اورا پیش آمدی از روضہ
 شیخِ خود استمداد طلبیدہ مظہر فر و مؤید ید باز گشتی

6 (۱/۵۰) همچنان منقولست کہ حضرت بہاء ولد فرمود کہ تا من
 زندہ ام و در میدانِ معنی تازندہ ام . کسی همچو من پیدا نیاید ؛
 باش تا من بگذرم تا بینی کہ فرزندم جلال الدین محمد چون شود ؟
 9 بجای من شود و بالاتر از من شود

(۱/۵۵) روزی حضرت سید رَضِيَّ اللهُ عَنْهُ فرمود کہ امشب در
 خواب دیدم کہ از تربتِ شیخِ بہاء الدین ولدِ قَدَسَ اللهُ رُوحَهُ دري
 12 باز شد ، و نوری عظیم بیرون آمد . تا بخانہ ما رسید و در خانہ در آمد ؛
 چہ در راہ ہیچ دیواری حجاب و حایل او نشد و نتوانست ہیچ دیواری
 سایہ کردن ؛ دران نور چون در خانہ ما در آمد ، من از خواب جستم
 15 از هیت و لذتِ آن نور لا اِلهَ الا اللهُ می گفتم و آن نور می افزود
 تا شہر را ہمہ را فرو گرفت و می افزود تا محیط شد و عالم را فرا گرفت ؛
 بعد ازان من بیخود شدم ؛ ندانم کہ چہ شدم ، و تعبیرِ این آنست کہ
 18 اسرارِ پر انوارِ این خاندان عالم را خواهد گرفتند و عالمیان را مرید و محب
 خواهند گردانیدند

T, I, 53 ; H, I, 41 ۴۲ K ب ۱۶ B آ ۱۷ Z ۵۵ - ۵۴ / 1

7 در KZ : B — B 14 دران نور BZ : دران نورانی K 16 همہ را BZ :

همہ K 16 فرا گرفت KZ : K — K 16 فرا گرفت KZ : فرو گرفت B

شعر (رمل)

نورِ مردانِ مشرق و مغرب گرفت آسمانها سجده کرده از شگفت

- 3 (۵۶/۱) همچنان منقولست که روزی در شهر بلخ در مسجد آذینه دانشمندی بنام ایستاده بود، و ردای خود را بردوش گرفته دست از آستین بیرون نیاورده نماز میکرد: حضرت بهاء ولد فرمود که دست در آستین کن، آنگاه بنام مشغول شو تا حضوری حاصل شود: و او از سر سفاقت و عقل بی نباهت بجواب مشغول شد که تا چه شود: فرمود که تا نفسِ مُردریگت بمیرد و مطیعِ امر شود: فی الحال بیفتاد و بمُرد: غریو از نهادِ مردم برخاست: گویند آن روز چندین هزار آدمی از علماء و فقراء و اُمراء باخلاص تمام مرید شدند؛ و بکرامات اولیا که تیلو معجزات انبیاست، ایمان آوردند و بسیاران توبه کردند

- 12 (۵۷/۱) الحکایه: روایت کردند که پیش از عمارت کردن رِبضِ قونیه محلّ مرقدی که حضرت بهاء ولد آسوده است، مختصر تلگی بوذده است؛ روزی استر سوار گشته بدانجایگاه رسیده ساعتی نیک توقف

۵۶/۱ Z ۱۷ آ B ۱۶ ب K ۳؛ T. I. 54 : H. I. 42

3 که BZ : — K 7 نباهت KZ : نباهت B ۱۱ که KZ : — B 9 روز
KZ : — B 10 امراء BZ : + و صلحا K 11 بسیاران BZ : بسیار K

2 نور ... شگف : MN ج ۶ ، ص ۳۹۰ / ۲۰۶۹ : MA ۶۰۹ / ۲۹

فرموده اشارت کرده است که قبر من و از آن فرزندان و اعقاب و احفاد من همین جای خواهد بودن

- 3 (۵۸/۱) همچنان وقتی که سلطان علاء الدین رحمه الله باروی شهر را با تمام رسانید : بحضرت بهاء ولد لایها کرده التماس نموده است که یکبار گیرد بارو برآمده تفرج فرماید : حضرت مولانا فرموده باشد که از دفع سیل و منع خیل نیکو بنیادی نهادی و قلعه حصین ساختی ؛ اما تیر دعاهای مظلومان را چه توانی کرد که از صد هزار برج و بدن میگذرد و عالم را خراب میکند : الله الله جهادی بنما و جهادی کن تا قلعه احسان و عدل بر آوری و لشکر دعاهای خیر حاصل کنی که از هزاران حصار حصین آنت بهترست : و امن عالم و امان خلق در آنت ؛ بصدق تمام اشارت آن حضرت را آلت و عدت خود ساخته تا وقت ممات در نشر عدل و حسنات کوشیده بر خودداری یافت 12

شعر (منسرح)

قارون هلاك شد که چهل خانه گنج داشت

نوشین روان نمرد که نام نیکو گذاشت

15

T, I, 54 ; H, I, 42 آ ۱۷ B ب ۱۷ Z ۵۹ - ۵۸ / ۱

3 رحمه الله KZ : رحمة B || 9 دعاهای KZ : دعای B || 8 عالم را KZ :

عالمی را B .

41 قرون . . . گذاشت : کلستان سمدی ، ص ۴۱

۵۷/۱ افلاکی درین روایت اشتباه کرده است ؛ زیرا که باروی شهر قونیه

قبل از وارد شدن بهاء ولد بشهر مذکور ساخته شده است (ر. ک. به همین کتاب .

ص ۲۹ . نوظ ۳

(۵۹/۱) همچنان منقولست که روزی کعباد زیارتِ مولانا آمده بود، بجای دست عصای مبارکش را پیش داشت؛ تا سلطان زیارت کرد و بوسید؛ اما در ضمیرش گذشت که زهی دانشمندِ متکبر؛ فی الحال³ مولانا فرمود که آن تملق و تواضع را دانشمندانِ گنایا کنند، نه سلطانانِ دین که ایشان اصل را گرفته اند؛ سیران دران میکنند

1 روزی ZK : + سلطان B || 2 مبارکش را KB : مبارك Z || کرد BZ : کرده
 3 || K و KZ : - B || دانشمند BZ : دانشمندی K || 5 دین BZ : + و دنیا K ||
 میکنند BZ : + والله الهادی و علیه التکلان وهو المین و المستمان K

فصل دوم

در مناقب حضرت سید سردان برهان الحق والدین الحسین الترمذی
رُوحَ اللَّهِ رُوحَهُ الْعَزِيزَ 3

- (۱/۲) راویان اخبار که اخبار اصحاب اخبار بودند نوراً الله
ضریحهم چنان خبر دادند که حضرت سید را در ملک خراسان
و ترمذ و بخارا و غیره مشهور سید سردان می گفتند و دایم از ضایر
درون و مغیبات سفلی و علوی می گفت : و دران زمان که حضرت
بهاء ولد از دیار بلخ هجرت نمود ، سید سردان بجانب شهر ترمذ
رفته منزوی شده بود ؛ بعد از مرور ایام روزی بمعرفت گفتن مشغول
بود ؛ چاشتگاه روز جمعه هردهم ماه ربیع الآخر سنه ثمان و عشرين
و ستانه فریاد عظیم کرد و بسیار گریست که دریغا حضرت شیخ از کوی
عالم خاک ، بسوی عالم پاک رحلت نمونج ؛ جماعتی که حاضر وقت
بودند ، تاریخ روز و سال را در حال ثبت کردند ؛ بعد از آنکه
بملك روم رسید همچنان بود که فرموده بود ؛ نماز جنازه را گزارده
شرایط عزارا باقامت رسانید و کافه اکابر آن دیار تا چهل روز تمام
سوگواری می بودند ؛ بعد از عرس چهل روز فرمود که فرزند شیخ
جلال الدین محمد من تنهاست و نگران منست ؛ بر من فرض عین

1/2 Z 17 ب ، B 17 آ K ؛ ؛ T,I,76 ; H,I,59

2 الحسین الترمذی KZ : الحسینی B || روح . . . العزیز KZ : رضی الله عنه B ||
العزیز BZ : + بمحمد وآله وکان من اهل التمییز K || 4 اخبار KZ ؛ اخبار B || اخبار
KZ : B— || 6 می گفتند ZB : گفتند K || 7 علوی K ~ سفلی BZ || 9 بود BZ :
بوده K || 10 و عشرين K : وعشره BZ || 13 در حال KZ : در حال B || 14 رسید
KZ : رسیدند B || 16 روز KZ : B — || 17 من KZ : B —

- است که جانبِ دیارِ رومِ روم و روم را برخاکِ پای او مالَم . و در خدمتِ او ملازم باشم و این امانت را که شیخم بمن سپرده است ، بوی تسلیم کنم ؛ بزرگانِ ترمذ در فراقِ حضرت سید زاریها کردند ؛³ با چند یاری همدم قدم در راه نهاده قطعِ مسافتِ شیب ز فراز میگرد ؛ چون بدار الملكِ قونیه رسید ، از تاریخ شیخ سالی گذشته بود و در آن هنگام مگر حضرت خداوندگار بسوی شهرِ لارنده رفته بود و حضرت سید چند ماه در مسجدِ سنجاری معتکف شده ؛ با درویشِ خدمتکار مکتوبی متضمنِ بانواعِ حکمِ بجانبِ مولانا فرستاد که البته عزیمت فرمایند و در مزارِ والدِ خود این غریبِ سوخته را در یابند که شهرِ لارنده جای اقامت و اقامت نیست که ازان کوه در قونیه آتش خواهد باریدن ؛ چون مکتوبِ سید بمطالعه اشرفِ مولانا رسید از حد بیرون رفته کرده و بعده شاذان شد و مکتوب را بر دیدها مالیده بوسها داد و گفت¹²

شعر (مجتث)

- هزار سال بیابند که تا بیاغِ هنر ز شاخِ دوات چون توگلی بیار آید¹⁵
 بهر قران و بهر قرن چون توئی نبوذ بروزِ کار چو توکس بروزگار آید
 و بزودی مراجعت نموده چون بشهر رسید بتعجیل تمام بر خاست و زیارت سید رفت ؛ حضرت سید از در مسجد بیرون دوید¹⁸
 بخداوندگار استقبال نمود ؛ همدیگر را در کنار گرفته

شعر (رمل)

- هر دو بحری آشنا آموخته هر دو جان بی دوختن بر دوخته .²¹

7 خدمتکار KZ : خدمتکاری B¹² و بده KZ : B 3 شعر ZK : B

21 هر ... دوخته MN ج ۱ ، ص ۷۰/۷ : MA ص ۱۱/۳

۳ هر دو بیخود گشتند : غریب و نعره‌ها از نهاد یاران برخاست : بعد از آن حضرت سید از هر علومی که استفسار فرمود انواع جوابها داد ، سید برخاست وزیر پای خداوندگار را بوسه‌ها دادن گرفت : و بسی آفرینها کرد و گفتمت که در جمیع علوم دینی و یقینی از پدر بصد درجه گذشته : اما پدرت را هم علم قال بکمان بود و هم علم حال ۶ تمام داشت : بعد الیوم می خواهم که در علم حال سلوک کنی و آن علم انبیاء و اولیاء است : و آن را علم لدنی خوانند که و آتیناه من لدنا علماً ، عبارت از آنست و آن معنی از حضرت شیخ بمن رسیده است و آن را نیز هم از من حاصل کن تا در همه حال ظاهراً و باطناً وارث پدر باشی و عین او گردی : بر هر چه اشارت فرمود مطاوعت نموده حضرت سید را بمدرسه خود آورد و نه سال تمام خدمت سید را بندگیها نمود ۱۲

بعضی گویند که در آن وهلت مرید سید شد : و بعضی گویند که در بلخ در عهد پدر خود بهاء ولد مریدش کرده بود : و سید برسم لالا و اتابك دم بدم حضرت خداوندگار را بر دوش بر میگرفت و می گردانید ۱۵ (۲/۲) الحکایه : منقولست که روزی حضرت خلیفه الحق چلبی حسام الدین قدس الله سره از زبان خداوندگار چنان روایت کرد که ۱۳

T, I, 59 ; H, I, 47 ۲/۲ Z ۱۸ ب ۱۸ B آ K ۷ ؛

۲ انواع K : بانواع ZB ۴ جمیع BZ : — K ۵ درجه BZ : درج K ۶ داشت BZ : دانست K ۷ و آتینا . . . علماً BZ : و علمناه من لدنا علماً K ۱۱ آورد B : آورده KZ ۱۴ بهاء ولد KZ : بهاء الدین ولد B

۱ - ۱۲ بعد از آن ... نمود : ر . ک . بابتدائیه سلطان ولد ۱۹۳۰-۱۹۵۰

- مگر حضرت سید ما در ملک خراسان بشهری رسید بیابانک نام ،
 تمامت اکابر و صدور آن مقام استقبال کرده . معزز و مبعجل داشتند
 و در آن قصبه شیخ الاسلام نامی مردی بود . ذو فنون و متبحر از سر 3
 خیلآء و تکبر با استقبال او نیامد و التفات نکرد ؛ حضرت سید بی تماشایی
 بر جست و بدیدن شیخ الاسلام رفت ؛ بخدمت شیخ الاسلام اعلام
 کردند که سید بر در رسید از سر سجاده پا برهنه تا در خانقاه دوید 6
 و دست سید را بوسه ها داده عذری میگفت ؛ سید فرمود که در دهم
 ماه رمضان محتاج حمام خواهی شدن ؛ و در راه حمام ملاحیده بیرون
 آیند و ترا بکشند ؛ خبرت کردم تا غافل نباشی ؛ و این اشارت در عشر 9
 آخر شعبان بوده ؛ شیخ الاسلام فریاد کرد و غریبها بر آورده سر برهنه
 کرد . بیای سید افتاد ؛ فرمود که فی نی قضی الامر و الی الله ترجع
 الامور (۲۱۰۲) ؛ آری جهت این نیاز و تضرع که نمودی ایمان ببری 12
 و از دیدار باری باری محروم نمائی ؛ آنچنانک فرموده بود در دهم ماه
 رمضان ملحدانش شهید کردند
- (۳/۲) الحکایه : همچنان اخوان صفا و خلایق وفا روایت چنان 15
 کردند که بعد از مصاحبت بسیار حضرت سید از خداوندگار اجازت

T. I. 60 ; H. I. 48

۳/۲ Z ۱۸ B ۱۸ A ۷ K

1 ما KZ : — B || 3 قصبه KZ : قصبه B || بود ZB ~ مردی K || II کرد
 KZ : — B || غریبها B : غریب KZ || بر آورده KB : بر آورد Z || 13 الامور KZ :
 للامور B || نیاز BZ ~ تضرع K || 14 باری باری KZ : باری B .

1 بیابانک : قصبه است در جنوب شرقی کویرتمک (ر . ک . به مسمود کبهان .
 جغرافیای متصل ایران ، ج ۲ ، ص ۴۸۶ : شهرست در میان خراسان و عراق K۱
 ص ۴۷)

خواست که جانبِ قیصریه روز و مدتی آنجایگاه مقیم شود؛ و حضرت
 مولانا نمی خواست که سید از قونیه برود، دمبدم این خطرت در ضمیرش
 3 میگذشت و فرصت نمی یافت که غیبت کند؛ مگر روزی جماعتی از
 اصحاب ملازم حضرت مولانا سید را بر استری سوار کرده بتفرجِ باغها
 روانه شدند و دران ساعت در آینه ضمیر سید خیالِ قیصریه صورت
 6 بسته منسلخ گشته؛ در حال استر برجست و سید را بینداخت؛ همانا که
 پای مبارکش در اندرونِ ساقِ موزه بشکست؛ آهی بکرد و بیخود شد؛
 یاران استر را گرفتند و باز سید را سوار کرده تا بیاغ همام الدین اسفہسالار
 9 بردند و سید از کیفیتِ حال هیچ نفرمود؛ چون موزه را بر کشیدند،
 انگشتانِ مبارکش خرد شده بود؛ حضرت خداوندگار و اصحاب گریستند
 و متألّم شدند؛ سید فرمود که زهی مرید که پای شیخ را می شکند؛
 12 همانا که حضرت مولانا دستِ مبارک بر آنجای نهاده چیزی بر دمید؛
 فی الحال آن جراحت مُندَمیل شده صحت یافت و بدستوری حضرت او
 بجانب دارالفتح قیصریه عزیمت نمود؛ چه شهرِ قیصریه را سید عظیم
 15 دوست میداشت و برکوه علی رضی الله عنه رفته روزها و شبها بمناجات
 مشغول می شد

گویند دران زمان خدمتِ دستورِ اعظم شمس الدینِ اصفهانی،
 18 طیب اللهُ ثراه، حاکمِ شهر بود؛ و بحضرت سید ارادت آورده بانواعِ
 بندگیها میکرد؛ آخر الامر بنده و مرید شده ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشت

6 در حال K : فی الحال BZ || 7 بیخود BZ : بیهوش K || 8 سوار کرده

BZ : سوار کردند K || اسفہسالار BZ : + چلی سلطان Kh || 12 نهاد KZ : نهاده B

17 صاحب شمس الدین اصفهانی، در تاریخ ۸ ذی الحجه سنه ۶۴۶ کشته شده است

(ر. ک. به T، ج ۱، دیباچه، ص LIII)

- (۴/۲) همچنان منقولست که در قیصریه سید را در مسجدی امام کرده بودند؛ از غایت استغراقی که داشت در قیام نماز روزی تمام می ماند و در رکوع و سجود همچنان میکرد؛ بعضی جماعت ازان حال عاجز میشدند؛ روزی از جماعت عذرخواست که مرا عذریست و جنونی دمبدم غلبه میکند بر من؛ و من امامی را نشایم. مرا معذور دارید و امامی عاقل طلب کنید؛ جماعت فریاد کردند که در پی تو یک رکعت نماز ما بجای هزار رکعت نماز است و ما بدان جنون راضیم؛ عاقبة الامر فارغ شد
- (۵/۲) همچنان روایتست که سید بعد از آنک مرید بهاء ولد شده بود، زمانی دیوانه وار روی بصحرا نهاده از غلبات انوار تجلیات و تواتر حالات مضطرب و بی قرار می شد. و ریاضت او بغایتی بود که سر و پای برهنه دوازده سال در بیشه ها و کوهستان میگشت؛ و انبانچه داشت
- 12 پر آرد جو کرده و در مدت ده روز باری سه دانه بفراق می ساخت و افطار میکرد؛ تا حدی که از غایت جوع بکلی دندانهاش رفته بود؛ ناگاه سحرگاهی از عالم غیب هاتنی آواز داد که بعد الیوم ریاضت را بمان و دیگر زحمت مکش؛ سید جواب داد: بالله الذی بعث نبیاً محمداً علی الاسود والاحمر، تا معین مشاهده نکنم، دست از مجاهده بر ندارم؛ و هر چه میخواست از حضرت عزت میسرش میشد؛
- 18 بعد از کمال ولایت و مکاشفات بی نهایت بفراغ بال بحال درون مشغول شد تا انقراض ایام عمر عزیز

۴/۲ - ۵ - Z ۱۹ آ - B ۱۸ ب K ۸؛ T, I, 61 - 62; II, I, 49

1 مسجدی ZB: مسجد K || 3 عذر BZ: عذری K | 9 روایت KZ: منقولست B
11 بنایتی KZ: بنایت B || 13 بفراق KZ: امراق B || 17 محمداً KZ: محمد B

(۶/۲) الحکایه: کرام اصحاب همچنان روایت کردند که بعد از فترت بغداد و کشته شدن خلیفه، بزرگی از شیخزادگان با جماعتی بخدمت سلطان غیاث الدین کیخسرو و پسر سلطان علاءالدین برسالت آمده بودند؛
 3 بطلب مرسومات و اموال روم و استخراج خراج در سنه ست و ثلثین و ستائنه؛ چون شیخزاده بقیصریه رسید صاحب اصفهانی که وزیر سلطان بود استقبال کرده در خانقاهی فرود آوردند؛ شیخ زاده
 6 فرمود که زیارت سید را دریابیم؛ صاحب شمس الدین پیشترک بحضرت سید در آمده، دید که سید در کازه خود آسوده است، دو پایش بیرون
 9 در و صومعه چنان مختصر بود که جسم مبارکش تمام نمی گنجید؛ صاحب از دور سر نهاد و گفت: بزرگی و پادشاهی از فرزندان مشایخ بغداد
 12 زیارت سید می آید؛ سید بانگی بر وی زد که خواهوش باش! من پادشاه و او پادشاه! غیر از من اگر پادشاهی هست بیار، تا گردنش را بزخم؛ صاحب از هیبت سید سراسیمه شد؛ شیخ بیامد و سر نهاد و دست سید را بوسید و بر روی خود می مالید؛ سید گفت: بگو که فقیری
 15 نیازمندی صادقی می رسد تا از مردان حق عنایتها برد؛ اندک ماند که این درویش غریب دلریش گردد؛ شیخ در قدم سید دینارها نثار کرده فرمود که مساکین شهر یغما کردند

۶/۲ Z ۱۹ ب B ۱۹ آ K ۹: H. I, 50 ; T. I, 63

5 که BZ : — K || زاده BZ : — K || 9 و KZ : — B || 12 تا KZ : —

B || 16 غریب KZ : عزیز و B

1- 5 بعد از ... ستائنه: سخنهای مؤلف راجع باین مطلب درست نیست؛ زیرا که کشته شدن خلیفه بغداد در سال ۶۵۶ هـ / ۱۲۵۸ م اتفاق افتاده است، نه قبل از سال ۶۳۶ (ر. ک. به EI، ج ۱، ص ۲۱ ب؛ IA، ج ۱، ص ۱۹)

- (۷/۲) همچنان از حضرتِ خداوندگار منقولست که فرمود : حضرت سید در حجرهٔ مدرسهٔ ما می بود و در شبی هشتاد بار باری تعالی بسید تجلی می کرد : و در هر باری سید نعره‌ها می زد و مناجات‌ها می کرد : همچنان روزی از مدرسه بیرون آمده بشورِ تمام دوان دوان میرفت و طرفِ فرجیش را می گشایند : و من در پی سید می رفتم که تا کجا می رود : ناگاه هشیار سری برابر سید رسیده گفت که ۶
ها درویش کنار فرجیت را راست کن : فرمود که مرا غم آن نیست ، تو دهان خود را راست کن : در حال دهان آن شخص طنائز لَقْوَه شد : فزیاذ کنان سر در قدم سید نهاد : هماندم باز برقرار آمد ۷
(۸/۲) گویند اوقات یاران را چون ترشی آرزو کردی می فرمود که ترشی شلجم سوذمندست و بهترین مخللاتست و شلجم را خام خوردن دیده را روشن کند : چه حضرت سید در علومِ طبّی و حکمتِ الهی ۱۲
ممتاز بود و هر چه گفتمی در حال از عالمِ غیب پیدا شدی
(۹/۲) روزی خدمت صاحب اصفهانی زیارت سید آمده بود : خادم اعلام کرد که وزیر زیارت پیر آمده است : بیرون آمد ۱۵
و بر در حجره بر خاک بنشست : صاحب و امرا بر سر خاک بنشستند : چندانی معرفت و اسرار فرو ریخت که صاحب بی‌هوش شد و بر سر وقت سید هنگامهٔ عظیم جمع آمد : چون معارف تمام شد ، فرمود که

T. I. 64 : H. I. 51

۹ - ۷ / ۲ Z ۲۰ آ B ۱۹ ب K ۵۰

۴ می کرد BZ : کرد K || ۶ کجا BZ : کجاها K || ۸ ضاز KZ : طنائز B || ۱۰

۱۱ شلجم را KZ : شلجم را B || ۱۲ چه KZ : — B || ۱۳

در حال KZ : — B || ۱۶ و امرا KZ : امرا B

- ۳ الیومَ یَغْفِرُ اللهُ لَکُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ (۹۲/۱۲) ، برخواست و بخانه درآمد و در را محکم بیست ؛ صاحب شمس الدین از غایتِ خوشی برسمِ شکرانه دینارها بر فقرا تصدق کرده گریبان و آه کنان روانه شد (۱۰/۲) همچنان اصحاب قدیم از حضرت مولانا رضی الله عنه روایت کردند که روزی گفت : شیخ سید برهان الدین محقق دمبدم می فرمود که قربِ هفت و هشت سال است که در معده من لقمه ایست نکرده است و مرا آن حالت عجب می نمود و حیران می ماندم حضرت یَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورَ (۱۹/۴۰) ۶
- ۹ علیم است که اکنون قربِ سی سالست که لقمه در معده من شیئی نمانده است ؛ جهت دفعِ ظنونِ خلق و تعلقِ صورتِ بشریت بر مقتضای فِئَالٍ وَتَوْضُأً قَدْرِي اِرَاقَتِ كَرْدِي وَبِرِخَاسْتِي ؛ خود صفتِ عظمت بشر - سَرِّ یُوحَى الٰی (۱۰۸/۲۱) - از افهام و اوهام بشری بیرونست ۱۲
- (۱۱/۲) گویند پیر مردی در حمام حضرت سید را مُغْمَزِي کرده ، بسیار بندگی نمود ؛ سید را خدمت و تملقِ او خوش آمده میخواست که در حق او عنایتی کند ؛ همانا که آن پیر بدیگری مشغول شد و او را تعلق و تملق می نمود ؛ فرمود که این مردك لَيْفِ حَمَامٍ وَجَارُوبِ سَقَايَه بُوذَه است ؛ درهمی بدست او داد و بیرون آمد ۱۵
- (۱۲/۲) الحکایه : اعیزه اصحاب روایت کردند که خاتونی بزرگ که آسیه وقت بود ، مریده سید شده بود ؛ روزی بطریقِ مطایبه ۱۸

T, I, 65 ; H, I, 51 ۵۱ - ۵۰ K ب ۱۹ B آ - ۲۰ Z ۱۲-۱۰/۲

۴ رضی الله عنه KZ : B - ۷ عجب KZ : B - ۱۲ بشر سر Z : سر سر B

بشر K ۱۹ که Z : B - KB ۱۱ آسیه KZ : آسته (!) B

- سؤال کرد که در جوانی نیز مجاهده و ریاضات را بکمال رسانیده بودی ؛
 چه معنی که درین وقتِ آخرِ عمر روزه نمیگیری و اغلب نمازها نیز از تو
 فوت میشود ؛ فرمود که ای فرزند! ما همچون اشترانِ بارکشیم، بارهای
 3 گران کشیده و شدائدِ روزگار زورکار چشیده و راههای دور و دراز
 کوفته ، قطعِ منازل و مراحلِ بیحد کرده ، پشم و موی هستی فرو
 ریزانیده ، لاغر و نحیف و نامراد گشته ایم ؛ و در زیرِ بارِ گران
 6 گام زن و اندک خوار و تنگ گلو شده ؛ اکنون ما را چند روزی بَجُو
 باز بسته اند ، تا چون پرورده شویم در عیدگاهِ وصالِ سلطانِ قربان
 گردیم ؛ زیرا که قربانِ لاغر را در مطبخِ سلطان بکار نبرند ؛ پیوسته
 9 فَرَبِه را فَرَبِه باشد

شعر (رمل)

- 12 گاوِ موسی دان مرا جان داده جزو جزوم حشرِ هر آزاده
 گاو اگر خسپند و گر چیزی خورد بهر عید و ذبحِ او می پرورد
 خاتون گریان شد و پایهای سید را قُبُلها داده توبه کرد
 15 (۱۳/۲) همچنان منقولست که حضرت شیخ صلاح الدین نور الله
 ضَرَبَ حَجَه از جمله مریدانِ سید بود ؛ در اوّلِ حال روایت کرد که

T. I, 67 ; H. I, 53

۱۳/۲ Z ۲۰ ب B ۲۰ آ K ۵۲

1 نیز KZ : — B || 2-3 و اغلب . . . میشود KZ : این عبارت در B قدرد
 شده است || نیز Z : — K || 4 راهها BZ : رانها (!) K || 5 کرده KB : کرده ایم
 Z || 7 خوار KZ : خور B

12-13 کاو موسی . . . پرورد MN ج ۳ ص ۲۲۱ - ۲۲۲ / ۳۸۹۶ - ۳۸۹۷ :

MA ۲۹۵ / ۲۴ - ۲۵

- پیوسته حضرت سید یاران را وصیت می فرمود که اگر هیچ طاعتی
و عبادتی نتوانید کردن . الله الله روزه را مهمل مگیرید و همواره بتجوّع
شکم و توجّعِ الم حریص باشید که بهتر از روزه داشتن طاعتی نیست 3
- و خدای شکم کلند ینابیعِ حکیم است ؛ چه از باطنِ فاطنِ انبیاء
و اولیاء ینابیعِ حکیم از برکتِ جوع و روزه بجوش آمده است ؛ اما
بتدریج باید ؛ و مردِ سالکِ ناسک را بمنزلِ مقصودِ موصولتر از مرکبِ
روزه هیچ نیست ؛ و دعواتِ اهلِ روزه مستجاب و مقبول است ؛
و در حضرتِ عزتِ اترهای عظیم دارد و کلیدِ خزائنِ حکمت است
- (۱۴/۲) همچنان از حضرتِ چلبی عارف قدّس الله سرّه منقولست 9
- که روزی حضرت سید در کنارِ خندقِ قیصریه سرمستِ ساغرِ الهی
گشته . نشسته بود و لشکرِ مغل شهر را غارت می کردند ؛ از ناگاه مغلی
مهیّب شمشیر کشیده بر سر وقتِ سید رسیده بانگی بر وی زد که
های چه کسی ؟ سید فرمود که های مگو ، چه اگر چه صورتِ مغل
پوشیده ، اما بر ما پوشیده نیستی ، می دانم که چه کسی ؛ در حال
از اسب فرود آمده سر نهاد ، دمی بنشت و روانه شد ؛ اصحابِ
حال از حالِ او سؤال کردند ؛ فرمود که از مستورانِ قیاب 12
- 15

T, I, 68 ; H, I, 54 ۵۲ K آ ۲۰ B آ ۲۱ Z ۱۴/۲

- 1 می فرمود : BZ : کرد K || 2 مگیرید KZ : مزارید B || هماره B :
مانا Z همان K || 4 کلند K : کنید (!) B کلید Z || 7 مستجاب KZ : + است B ||
مقبولست Z : قبولست KB || 8 و در BZ : در K || 9 قدس . . . سره BZ ~
منقولست K || 11 و KZ : B — || مغلی B : مغل KZ || 12 مهیب KZ : با هیت
B || 13 اگر چه KZ : اگر B

حق است که در قبا پنهان شده است ؛ بعد از لحظه باز آمد ، دیناری چند در قدم سید فرو ریخته سر باز کرد و مرید شد و برفت

3 (۱۵/۲) همچنان حضرت ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون دختر شیخ صلاح الدین رضی الله عنہا و عن ابیہا و عن بعثہا روایت کرد که روزی در خانه ما حضرت سید فرمود که حالم را بشیخ صلاح الدین بختیم و قالم را بحضرت مولانا ایثار کردم

4 (۱۶/۲) همچنان روزی سید فرمود که آدمی را بیرون سه حالت زیاده جوئی فضولیت ؛ نخست از هر طعامی آن قدر که بسنده باشد ؛ دوم از ملبوسات آن قدر که دفع سرما و گرما کند ؛ و از بزرگی آن قدر کافیت که بسخره نگیرندش

5 (۱۷/۲) الحکایه : اخص اصحاب که ارباب و مآ یذکر الایة اولوالالباب (۲۶۹/۲) بودند : چنان روایت کردند که چون حضرت سید را مدت عم باخر آمد و عزیمت آن جهان نزدیک رسید ، بخادم خود اشارت کرد که سبویی آب گرم مهیا کند ؛ خادم گفت : چون آن را گرم کردم ، فرمود که بدر رو و در را محکم ببست و گفت : برو صلائی ده که سید غریب از عالم نقل کرد ؛ خادم گفت : بر در صومعه گوش نهاده بوزم ، تا چه خواهد کردن ؛ دیدم که برخواست و وضو ساخت و غسل کرد و جامه اش را پوشیده و جام اجل را نوشیده بکنج خانه سرفرو کشید و بانگی بر زد که آسمانها پاکند و افلاکیان همه

T, I, 68 - 69 ; H, I, 54

۱۷ - ۱۵/۲ Z ۲۱ آ B ۲۰ K ۵۳

1 در قبا KB : در قبا Z : دختر KB : فرزند Z : 5 حالم را KZ : حالم B

16 ده BZ : در ده K : 18 پوشیده KZ : B

پا کاندہ و ارواحِ پاکان و پاکِ روانِ ہمہ حاضر شدہ اند؛ ای حاضر
و ناظری کہ امانتی بمن سپردہ بودی، لطف کن بیا و بستان ستجدُنبی
۸ اِنْ شَاءَ اللهُ مِنَ الصَّابِرِينَ (۱۰۲/۳۷) و آہنگِ رفتن کرد و گفت

شعر (رباعی)

۷ ای دوست قبولم کن و جانم بستان مستم کن و از هر دو جہانم بستان
باہر چہ دلم قرار گیرذ بی تو آتش بمن اندر زن و آنم بستان

و بحق جان را تسلیم کرد؛ خادم فریاد بر آورده جامہ ہا را چاک زد؛
ہمانا کہ خبرِ وفاتِ سیدِ بخدمتِ صاحبِ شمس الدین و اکابر رسیدہ
۱ افغان کنان و موی کنان حاضر شدند؛ کافہ اعظم و اصاغرِ دارالفتح
سرہا باز کردند و سید را چنانک ارکانِ اہلِ ایمانست حفظا قرآن خوانان،
و شیوخ ذکر گوینان، و علماء دستار پریشان، و مقریانِ صلا زنان، در
۱۲ حظیرہ مبارکش دفن کردند؛ خدمت صاحبِ شمس الدین مالہای فراوان
خرج کردہ عرسہا ساخت، ختمہا کردند؛ و فرمود کہ بالای تریبہ
سید را پوشانیند؛ بعد از چند روز خراب شد؛ باز فرمود کہ طاق
۱۵ بر آوردند؛ ہم منہدم گشت؛ شبی حضرت سید را بخواب دید کہ بر
سرِ ما عمارت مکنید؛ بعد از آنک چہم بگذشت مکتوبی درین باب
بحضرتِ خداوندگار اصدار کرد؛ مولانا با اصحابِ کرام اکرام نمودہ
۱۸ بسوی قیصریہ عازم شد؛ و زیارتِ سید را در یافتہ از نو عرسہی بنیاد
کردند؛ تمامتِ کتب و اجزای سید را صاحبِ شمس الدین عرضہ داشتہ؛

13 ساخت KZ : ساخته B || فرمود KB : فرمودند Z || 16 مکنید KZ :

مکند B || 18 بسوی KB : سوی Z || 19 کتب KZ : کند (!) B

آنچه مطلوب ایشان بود قبول کردند و چند جزوی برسم تبرک و یادگار سید بصاحب بخشیدند و باز بسوی قونیه عزیمت فرمودند

- 3 (۱۸/۲) همچنان از مریدان حضرت بهاء ولد منقولست که اوقات سید از استماع معارف شیخ و کشف اسرار چنان گرم شندی که هر دو پای خود را در آتش منقل نهاده بدستان خود جمرات آتش را فرو کشتی؛ تا حضرت بهاء ولد بانگ بر وی زدی که او را از مجلس بیرون کنید، 6 تا حضور ما مشوش نشود، و چون نعره شیخ در گوش سید می رسید در حال ساکن می شد

- 9 (۱۹/۲) همچنان حضرت چلی عارف قدس الله لطیفته از حضرت مولانا قدس الله سیره روایت کرد که روزی حکایت کرده است که ریاضت سید ما بغایتی بود که ده و پانزده روز چیزی افطار نمی کرد و چون نفسش تقاضا کردی و افتقار نمودی، سید بر می خاست و بدکان 12 روایی می رفت و در تغاری که آب سر را بسگان می ریختند و در آنجا بقیه که مانده بودی، از آنجا قصد نوشیدن می کرد و میگفت: ای نفسک فضول دسترس من همین قدرست؛ معذورم دار و دیگر زحتم 15 مده؛ اگر سر نوشیدن داری بنوش و می گفت:

۱۸/۲ - ۱۹ Z ب ۲۱ B ب ۲۱ K ۵۴ T, I, 71 : H, I, 56

2 باز KZ : B -- 6 بانك KZ : بانکی B 7 ما BZ : K 9 لطیفته KZ :

سیره B 10 سره KZ : B -- 11 ما KZ : B -- چیزی BZ : K 13

روایی KZ : روانی (!) B ۱۱ تغاری BZ : نغاره فی K ۱۱ : B --

۱۹/۲ همچنان ... ص ۲/۷۰ جانکدار : ر. ک. به سپه-الار ، ص ۱۲۳

شعر (رمل)

۳ نان جو حتماً حرام است و فسوس نفس را در پیش نه نان سپوس
نفس را هل تا بگریزد زار زار تو ازو بستان وام جانگذار

(۲۰/۲) همچنان از حضرت سلطان ولد قدس اللہ سیرہ منقولست

۶ که روزی جماعتی از سید پرسیدند که راه حق را پایان هست یا نه ؟
سید فرمود که راهرا پایان هست ؛ اما منزل را پایان نیست ؛ زیرا که
سیر دواست ؛ یکی سیر الی اللہ است و یکی سیر فی اللہ ؛ آنک
سیر الی اللہ است پایان دارد ؛ زیرا گذرکردنست از هستی و دنیای
۹ دنی ؛ و از خودی خود رستن است ؛ و این همه را آخرست و پایان ؛
اما چون بحق رسیدی بعد از آن سیر در علم و معرفت خداست و آنرا
ایانی نیست ؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

۱۲ تا لب دریا نشان پایاست پس نشان پا درون بحر لاس
زانک منزلهای خشکی ز احتیاط هست دهها و وطنها و رباط
۱۵ باز منزلهای دریا در وقوف وقت موج و حبس بی عرصه سقوف
نیست پیدا آن مراحل را سنام فی نشانست آن منازل را نه نام

T, I, 71 - 72 ; H, I, 56 ۲۰/۲ Z ۲۲ آ B ۲۱ ب K ۵۵

4 سلطان KZ : B — || 5 KZ : بی B || 6 سید ZB : K — || که KZ : B —

2 نان جو . . . سپوس : MN ، ج ۵ ، ص ۳۴۸۸/۲۲۱ : MA ۲۰/۵۲۶

5-11 روزی . . . نیست : ابتدائاً ، ص ۲۳۷

13-16 تا لب . . . نام : MN ج ۵ ، ص ۸۰۳/۵۲ - ۸۰۵ : MA

ص ۱۹ - ۱۷ / ۴۹

- (۲۱/۲) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود کہ سید برهان الدین در عنفوان جوانی چهل روز تمام ملازم صحبت مولانای بزرگ بودہ ؛ هر چه حاصل کرد از ولایت و کشوف دران چهل روز بودہ است 3
- (۲۲/۲) الحکایہ : همچنان در نقل است کہ چون حضرت سید وفات بہاء الدین ولد را شنید یکسال تمام بر سر خاکستر اندوہ بماتم نشست و در فراق او میسوخت ؛ همانا کہ شبی شیخ را در خواب دید کہ از سر حدت بر وی نظر میکرد و میگفت کہ برهان الدین چه گونه است کہ گرد خداوندگار مانمی گردی و او را تنها گذاشتہ ؛ و این طریقہ لالائی و اتابکی نیست و این تقصیری را چه جواب خواهی دادن ؛ از ہیبت آن 9 حال بیدار گشتہ باستعجال تمام عزیمت روم نمود بحضرت مولانا وصول یافته بانواع خدمات مشغول گشت

- (۲۳/۲) نقلست از خدمت صاحب اصفہانی کہ روزی از بندگی 12 سید استدعا کردند تا جامہ های مبارکش بشویند ؛ قطعاً ممکن نشد، و قرب دوازده سال بود کہ ناشسته بود ؛ فرمود کہ اگر باز چرکین شود چه کنم ؛ گفت : باز بشویند ؛ فرمود : پس ما بعالم جهت جامہ شوئی 15 آمده باشیم ؛ اینچنین فضولی دیگر مکن و مرا مرنجان ؛ همانا کہ جان شوئی از جامہ شوئی بہترست

۲۱/۲ - ۲۳ Z ۲۲ آ - ب B ۲۲ آ K ۵۵ H, I, 57 ; T, I, 73

1 همچنان KZ : - B || 7 حدت KZ : حیرت B || نظر KZ : نظری B || کہ برهان KZ : برهان B || 12 خدمت BZ : - K || 13 قرب BZ : فریب K || 14 کہ نا KZ : نا B || چرکین KZ : چرکینی B

(۲۰/۲) همچنان ہم صاحب شمس الدین نقل کرد کہ چون شیخ الاسلام شہاب الدین عمر سروردی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهٗ از دارالخلافہ بخدمت سلطان روم آمدہ بود ، میخواست کہ زیارتِ حضرت سید را دریابد ؛ صاحب از بندگی سید اجازت حاصل کردہ چون بحضرت سید درآمد ، دید کہ سید بر سرِ خاکِ نشسته بود ؛ اصلاً حرکت نفرمود ؛ شیخ از دور سر نہاد و بنشست ؛ هیچ گونه قیل و قالی در میانہ نرفت ؛ شیخ زاری کنان بر خاست و روانہ شد ؛ مریدان گفتند در میانِ شما اصلاً سوالی و جوابی و کلماتی نرفت مبنی بر چہ بود ؟ شیخ گفت : پیشِ اہلِ حال ، زبانِ حال می باید ؛ نی زبانِ قال ۹

شعر (رمل)

پیشِ بینا شد خموشی نفعِ تو زین سبب آمد خطابِ انصتوا
پس برو خاہوش باش از انقیاد زیرِ ظلِّ امرِ شیخ و اوستاد ۱۲

چہ بی آن حال ، بمجردِ قال ، مشکلات در وقت حل نمیشود ؛ صاحب شمس الدین و اقرانِ او از شیخ پرسیدند کہ او را چون دیدی ؟ گفت دریائست ہواج از دُرِّ معانی و غررِ حقایقِ اسرارِ محمدی . بغایت ۱۵

غایت آشکار و در غایتِ غایتِ پنهان و نپندارم کہ در جمیع عالم بغیر از حضرت مولانا جلال الحق و الدین قدس اللہ سرہ کسی بتحقیقِ او رسد و او را دریابد

T, I, 73 ; H, I, 58

۲۰/۲ Z ۲۲ ب ۲۲ B آ ۲۲ K ۵۶

6 قیل KB : قیل Z || در میانہ KZ : در میان B || 13 در وقت KZ : درون B ||
16 آشکار BZ : آشکارا K || 17 الحق و BZ : — K || رسد Z : رسد KB || دریابد Z : دریابد KB

12 پیش ... انصتوا : MN ج ۴ ، ص ۳۹۹ / ۲۰۷۲ : MA ۳۷۷ / ۲۹
13 پس ... اوستاد : MN ج ۴ ، ص ۴۷۶ / ۳۳۴۹ : MA ۴۱۳ / ۲۷

فصل سوم

در اعلام بعضی از مناقبِ ظاهرِ حضرت مولانا سیرِ اللهِ الاعظم، قدَسنا

3

اللهُ بِسْمِهِ الْمُعَظَّمِ

(۱/۳) راویانِ اخبار و حاویانِ اسرار که احبّارِ حقایق بودند.

روایت چنان کردند که حضرت مولانا در سن پنج سالگی اوقات از جای

خود بر میجست و مضطرب میشد، تا حدّی که مریدان بهاء ولد او را

در میان می گرفتند؛ از آنک صورِ روحانی و اشکالِ غیبی بنظرش متمثل

میشدند، اعنی سفره، ملایکه و برره، جن و خواصّ انس که مستورانِ

9 قبابِ حق اند؛ چنانک در اوایلِ حال فرشتگانِ مقربِ حضرت رسول را

و جبرئیل مریم را و ملایکه، اربعه لوط را و خلیل را و سایر مرسلین را

علیهم السلام تمثّل میکردند؛ و حضرت سلطان العلماء استمالت فرمودی که

12 ایشان غیبیانند؛ خود را بشما عرضه میکنند تا نثارِ عنایات کنند و هدایای

عینی و غیبی ارمغان آورده اند و این نوع حالات و سکر برایشان بتواتر

واقع می شد؛ و خطابِ لفظِ خداوندگار گفته بهاء ولدست. رَضِيَ اللهُ

15 عَنْهُ؛ ولادتِ حضرت مولانا در بلخ سادسِ ربیعِ الاول بوده لسنة

اربع و ستمائه

T, I, 76 : H, I, 59

۱/۳ Z ۲۲ ب B ۲۲ آ K ۵۷

2 در KZ : + مناقب B || 3 المعظم BZ : الیز K || 4 اخبار Z : اخبار K

اخبار B || 5 چنان KB : چنین Z || سالکی KZ : + بعضی B || 9 رسول را BZ :

+ صلح K || 15 بوده KZ : + است B || لسنة BZ : سنة K || ستمائه KZ : + حالا B

Marfat.com

Marfat.com

Marfat.com

- (۲/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین یواش نقاش المولوی چنان روایت کرد کہ من از حضرت سلطان ولد شنیدم کہ فرمود کہ بخط مبارک بہاء ولد در صحیفہٴ نبشته یافتند کہ حضرت جلال الدین محمد من در بلخ شش سالہ بود کہ روز آذینہ بر بام خانہ‌های ما سیر میکرد و ماضی قرآن میخواند و اکابر زاذگان بلخ ہر جمعہ بخدمت او حاضر شدند و با او صحبت و اُلُفّت کردند و تا وقت مسجد باہم بودند ؛ مگر کوزکی از میان ایشان بدیگری گفتہ باشد کہ بیا تا ازین بام بر آن بام دیگر بجہیم و رہان می بستند ؛ حضرت مولانا زیر لب تبسم کنان بذیشان جواب داد کہ ای برادران این نوع حرکت از گُربہ و سگت و جانوران دیگر می آید ؛ حیف نباشد کہ انسان مکرم بذینہا مشغول شود ؛ چہ اگر درجانِ شما قوتِ روحانی و میلِ جانی هست ، بیائید تا سوی آسمان پریم و سیرِ منازلِ ملکوت کہیم ؛ و دران حالت از نظرِ آن جماعت غایب شدن گرفت و از غایتِ وہم تمامتِ کوزکان فریادها کردند و غریبو بر آوردند تا مردمان از ان حال مطلع شدند ، دیدند کہ بعد از لحظہٴ رنگِ ریختہ و در جسم مبارکش تغییری ظاہر شدہ باز آمد ، جمیع کوزکان سرها باز کردہ روی برخاکِ قدمش نہادہ مرید شدند ؛ فرمود کہ آن ساعت کہ من باشا مکالمہ میکردم دیدم کہ جماعتی سبز قبایان مرا از میان شما برگرفتند و بگردِ اطلاقِ افلاک و بروجِ سہاوت

T, I, 77 ; H, I, 59

۲/۳ Z ۲۳ آ B ۲۲ آ K ۵۷

1 یواش : KZ : بواش B || 6 با او : KZ : باو B || 8 رہان : KZ : دہان B ||

9 داذ : KZ : دادی B || 11 درجان : KZ : درجات B || جانی : BZ : کانی K ||

15 جسم : KZ : چشم B || تنبری Z : تنیر KB || 16 سرها Z : سر B

- گردانیدند و عجایب عالم روحانی را بمن نمودند و چون فغانِ شما بگوشم رسید بازم این جایگاه فرود آوردند ؛ و گویند دران سن اغلب در سه چهار روز باری هفت روز افطار میکرد
- 3
- (۳/۳) همچنان از حضرت سید برهان الدین منقولست که او روایت کرد که حضرت شیخم بهاء ولد قدس الله روحه پیوسته میان اصحاب کبار بکرات میفرمود که خداوندگار من از نسل بزرگست و پادشاه اصیلت و ولایت او باصالتست ، چه جدّه اش دختر شمس الاثمه سرخسی است
- 9 و گویند شمس الاثمه شریف بود و هم از قبل مادر بامیرالمؤمنین علی مرتضی می رسد کرم الله وجهه و از قبل پدر بابوبکر صدیق رضی الله عنه و مادر من دختر محمد خوارزمشاه بلخ است و والده احمد خطیبی جدم هم دختر ملک بلخ ابراهیم ادهم است ؛ غرض از اعلام این انساب مدح نسب ظاهر ایشان است تا اهل نسبت و مناظره کنندگان بی وقوف را معلوم شود که حضرت اباء کرام و اجداد عظام ایشان از اصل چنین شاهان صوری و معنوی بوده اند و از ان عنصر پاك بالوده اند و بر موجب اشارت نبوی که ، العیرق دَسَّاسٌ ، عیرق پاك ایشان را معتبر دارند و در تعظیم او بیفزایند
- 12
- 15

T. I, 78 : II, I, 60

۳/۳ Z ۲۳ B ۲۲ K ۵۸

- 3 هفت روز BZ : باری K 9 و گویند KZ : گویند B 10 مرتضی BZ : رضی الله عنه K : کرم ... وجهه BZ : K : از قبل ... عنه Z : KB : 11 جدم BZ : K : 12 ملك ... ادهم است Z : ملك بلخ است KB : انساب BZ : انساب K : 13 کنندگان BZ : کنندگان را K : بی وقوف را BZ : بی وقوف K : 15 صوری KZ : صوری (!) B

شعر (رمل)

این نسب خود پوستِ او را بوذده است کز شهنشاهانِ مه پالوذه است
 مغزِ او خود از نسب دور است و پاک نیست جنسش از سمک کس تا سیمک
 تا پیشتِ آدم آسلافش همه مهترانِ بزم و رزم و ملاحمه

(۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فرمود که من
 6 در سنِ هفت سالگی دایم در نمازِ صبح سوره ' اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ
 (۱/۱۰۸) می خواندم و میگریستم؛ از ناگاه حضرتِ الله از رحمتِ بیدریغِ
 خود بمن تجلی کرد؛ چنانک بیخود شدم؛ و چون بهوش آمدم از هاتقی
 9 آواز شنیدم که ای جلال الدین! بحق جلالِ ما که بعد ازین مجاهده
 مکش که ما ترا محلّ مشاهده کردیم؛ و بشکرانه آن عنایت تا غایت
 بندگیها می کنم و بره وجبِ افلا ا کونُ عبداً شکوراً (۳/۱۷)
 12 می کوشم و می جوشم، تا مگر اصحابِ خود را بجای و کمالی و حالی توأم
 رسانیدن، چنانک فرمود

شعر (رمل)

همچو تازی شد دل و جان در شهود تا سرِ رشته بمن روئی نمود
 راههای صعب پایان برده ایم ره بر اهلِ خویش آسان کرده ایم

۴/۳ Z ۲۳ ب B ۲۲ ب K ۵۹ T, I, 79 ; H, I, 61

1 شعر BZ : بیت K || 5 که من KZ : من B

2 - 4 این ... ملحه : MN ج ۴ ، ص ۳۳۹ / ۱۰۳۶ - ۱۰۳۸ : MA

۱۱ - ۱۰ / ۳۵۱

15 همچو ... نمود : MN ج ۶ ، ص ۴۴۰ / ۲۹۴۳ : MA ، ص ۱ / ۶۲۱

16 راههای ... کرده ایم : MN ج ۳ ، ص ۱۶۷ / ۲۹۴۷ : MA ۲۸ / ۲۶۹

- (۵/۳) الحکایت : از کبار اصحاب منقولست که چون حضرت بهاء ولد از عالم فانی بجهان باقی رحلت فرمود . حضرت مولانا در سال دوم بجانب شام عزیمت نمود تا در علوم ظاهر ممارست نماید و کمال خود را با کمالیت رساند و گویند سفر اولش آن بود ؛ و چون بمبارکی بشهر حلب رسید در مدرسه حلاویه نزول کرد و از مریدان پدرش چند یاری ملازم خدمتش بوزه در آنجا مدتی مقیم شدند ؛ مگر ملک الامراء حلب کمال الدین ابن عدیم مَلِکِ مُلْکِ حلب بود ؛ مردی بود فاضل و علامه و کاردان و صاحب دل و روشن درون ، از غایت اعتقاد خدمات متوافره می نمود و پیوسته ملازم حضرتش می بود ؛ ازان سبب که فرزند سلطان العلماء بود ، و بتدریس مشغول می شد و چون در ذات مولانا فطانت و ذکاوت عظیم می دید در تعلیم و تفهیم او جِدّی حدّ می نمود و از همه طلبه علم بیشتر و پیشتر دوسه درس بدو می گفت ؛ بعضی از خواص او و طلبه علم و غیره از سر انکار و حسدی که داشتندی . ازان ملازمت و رغبت او ملول می شدند ، و همچنان بواب مدرسه از خاصان حضرت توّاب بی خبر بود ؛ بارها با توّاب ملک شکایت می کرد که حضرت مولانا هر نیمشب از حجره اش غایب میشود ، و نمی دانم که کجاها می رود

T, I, 80 : H, I, 62

۵/۳ Z ۲۴ آ B ۲۳ آ K ۵۹

1 الحکایه Z : حکایه KB || 4 بوز KZ : + و B || 7-8 علامه و کاردان KZ :
 علامه کاردان B || 8 متوافره Z متوافر KB : || 11 می دید KZ : دید B || 14 و همچنان
 KZ : همچنان B || از خاصان ... بارها Z : — KB || 15 نواب KZ : بواب B

و عجب درین است که در مدرسه را بسته می یابم و باقی نمی دانم که حال
 چو نیست ؛ ملک کمال الدین از شمانت آن ناقصان قاصر فهم مترددِ خاطر
 می شد ؛ همانا که شبی در حجره بواب متواری گشته خواست که صورت
 3 حال را دریابد ؛ چون نیم شب شد ؛ دید که حضرت مولانا از حجره
 خود بدر آمد و روانه شد ؛ چون بر در مدرسه رسید در باز شده بیرون
 6 آمد ؛ ملک کمال الدین آهسته آهسته در عقب او روانه شد ، چون بدروازه
 شهر رسید ، همچنان دروازه و از شده بیرون شدند و تا مسجد خلیل الرحمن
 رفتند ؛ کمال الدین نظر کرد قبه دید سپید ، پر از غیبیان سبزپوش ، که
 9 در جمیع عمر خود مثل ایشان مردم نورانی ندیده بود ؛ همشان بحضرت
 مولانا استقبال کرده سر نهادند ؛ کمال الدین ازان هیبت بیپوش شد ،
 تا وقت اشراق بیخود خفته بوده ، چون بیدار شد ، نظر کرد فی قبه دید
 12 ونه دران حوالی کسی بود ؛ برخاست زاری کنان ، و ازان جرأت
 پشیمان ، دران صحرای بی پایان روانه شد ؛ روز همه روز تا آفتاب زرد
 راه می برید و اشکها می بارید ، اصلاً بمنزلی و آبادانی نرسید و پایاهش از
 15 غایت نازکی آبلها کرده بود ، چه در همه عمر خود پیاده نرفته بود ، شب
 همه شب تا سحر بانگها می زد و استغفار میکرد ؛ ازین طرف چون
 خواص او ملک را دوشبانه روزی ندیدند دیوانه شدند و این خبر که ملک
 18 حلب از ناگاه غایب شد ، در شهر شایع گشته کیفیت حال را حجاب
 ملک از بواب مدرسه در یافتند ؛ صبحدم مجموع جنیدیان از دروازه
 بیرون آمده دران صحراها بطلب او متفرق گشتند ؛ از ناگاه بحضرت

7 همچنان BZ : + آن K || دروازه BZ : در K || واز BZ : باز K ||

شدند KZ : آمد B || 11 بوزه KZ : بود B || 12 دران KZ : در B || 13 صحرای

KZ : صحرای B || 14 می برید KZ : می پرید B

- مولانا ملاقات افتاده بجمعهم با مدلت تمام سرنہاژند، و همشان گریستند ؛
و چون سبب گریه ایشان را می دانست ، فرمود کہ براہ مسجد خلیل
روید تا گم شدہ را بیابید ؛ آن روز ہمہ روز رکابدارِ ملک می راند ؛
3 در صحرائی ملک را در مانده و خستہ شدہ بیافت ؛ و از غایت جوع و عطش
از حیاتِ خود بکلی امید بریندہ دید ؛ فرود آمدہ سرنہاژ و بسیار گریست
و آب و طعامی کہ بر گرفته بود پیش آورد ؛ ملک گفت : مرا چون یافتی ؟
6 گفت با لشکرِ شہرِ حلب بطلبِ ملک بیرون آمدہ بودیم ، من بندہ از دور
بحضرتِ مولانا رسیدم و حکایت را عرضہ داشتم ، بدینجانب اشارت
فرمود ، و لله الحمد کہ مطلوبِ خود را یافتم ؛ ملک هیچ نگفت ، بر اسبِ
9 تازی سوار شدہ چون بشہر رسید اجلاس و دعوتی عظیم کردہ بارادتِ
تمام مریدِ مخلص شد ؛ تمامت حساد خجل و شرمسار گشتند و اہلِ
حلب زن و مرد محب و مرید شدند و چون غلوی عام از حد گذشت
12 از آفتِ اشتہار گریزان گشتہ روزِ سوّم بسوی دمشق نہضت فرمود ؛
بعد از چند ماہ مگر سلطان عزالدین روم ملک الادباء بدرالدین یحیی را
رحمہ اللہ بخدمتِ ملکِ حلب کمال الدین برسالت فرستادہ بود . بدعوتِ
15 مولانا تا بمقرّ عزّ خود عودت نماید ؛ این قضیہ را علی التمام و الکمال
کمال الدین بخدمتش تقریر کرد ؛ همچنان ملک الادباء بدرالدین یحیی ارادت
آورده این حکایت را در وقتِ مراجعتِ حضرتِ سلطانِ اسلام و خواصّ
18 حضرتِ او باز گفت ؛ همشان عاشق و معتقد شدند

1 با KZ : B || 3 تا BZ : + کہ K || 5 امید BZ : او مید K || 10 سوار
KZ : سوارہ B || 12 محب BZ : مرید K || 15 رحمانہ BZ : K || 16 عودت KZ :
دعوت B || نماید ZKB : + در ضمن حکایات و سرگذشتها Zh || 18 سلطان اسلام BZ :
سلطان الاسلام K

(۶/۳) همچنان منقولست کہ روزی حضرت شیخ صلاح الدین رضی اللہ عنہ فرمود کہ در خدمت سید برهان الدین محقق عظیم اللہ ذکرہ بحضور تمام مراقب نشسته بودم ؛ و او از عظمت جلال مولانا کلمات می فرمود ؛ گفتم : در آوآن صبا کہ لالا رآتا بک آن سلطان بودم ، در اوقات عروج خود بیست کثرت بیشتر حضرت او را برگردن خود گرفته بالای عرش برده ام ، تا بدین عظمت رسید ، و مرا برو حقوق بسیارست و او را بر من اضعاف و آلاف آنست و چون این حکایت را بحضرت مولانا حکایت کردم ، فرمود کہ همچنانست و صد هزار چندانست و رحمت و احسان آن خاندان بسیارست و بی پایانست و این بیت را گفتم

بیت (بسیط)

أَحْسِنْ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعْبِدُ قُلُوبَهُمْ فَطَبَا لِمَا اسْتَعْبَدَ الْإِنْسَانَ إِحْسَانٌ 12

(۷/۳) الحکایه : همچنان شیخ سنان الدین اقصیری کہ از کبار اصحاب کشف بود . روایت چنان کرد کہ چون حضرت مولانا بطرف دمشق برای تحصیل کردن علوم عزیمت نمود ؛ مگر قافله شام در ولایت سیس بمغاره رسیده نزول کردند و دران مغاره چهل نفر راهبان مرتاض منقطع می بودند ، تا حدی کہ کشف رازهای عالم مُلک میکردند ، و از مُغیبَاتِ سُفلی خبر میدادند ، و ضاهر مردم میگفتند ، و از اطراف تُحف و نذورشان میبردند ؛ همانا کہ چون حضرت مولانا را دیدند ، کوزکی را اشارت کردند تا آهنگک جو هوا کرده میان ارض و سما بایستاد ؛

T, I, 84 ; H, I, 64 ۶۲ K آ ۲۴ B آ ۲۵ Z ۶/۳

3 جلال BZ : حال K || 4 آن KZ : او B || 9 رحمت BZ : مرحمت K || بسیارست و KZ : B || 10 کفت BZ : می کفت K || 15 علوم KZ : B — || 17 می کردند BZ : کردند K || 20 سما KZ : شما B

- و حضرت مولانا سر مبارک در پیش خویش انداخته مراقب شده بود ؛
از ناگاه آن کوزک فریاد کرد که بمن چاره کنیز والا همینجا می بستم
و از هیبت آن شخص مراقب هلاک میشوم ؛ گفتند : فرود آی ؛ گفت :
3 نمیتوانم فرود آمدن ؛ گوئیا که مرا اینجا گاه بمیخ دوخته اند ؛ چندانک
کوشیدند نتوانست فرود آمدن ؛ همگان سر در قدم مولانا نهادند که
ای سلطان دین ! ستاری فرما و رسوائی ما مکن ؛ گفت : بغیر از
6 گفتن کلمه توحید چاره نیست ؛ فی الحال کوزک کلمه شهادت بر زبان
راند که اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلهَ اِلَّا اللهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُوْلُهُ
و بآسانی فرود آمده همه شان باتفاق تمام ایمان آوردند و می خواستند که
6 مصحوب آن حضرت روانه شوند ، راه نداد ، فرمود که همینجا عبادت
حق مشغول شوید و ما را از دعای خیر فراموش مکنید ؛ باز بهمان عبادت
و ریاضت ملازم بوده مغیبات علوی و سفلی ملک ایشان شد و در آن
12 جایگاه گوشه ساخته صادر و وارد را خدمات می کردند

(۸/۳) همچنان روایت کردند که چون حضرت مولانا بدمشق

- 15 مبارک رسید علمای شهر و اکابر دهر که بودند استقبال کرده در مدرسه
مقدمیه فرود آوردند و خدمات عظیم کردند و او بر ریاضت تمام باعوم
دینی مشغول شد ؛ گویند قُرب هفت سال مقیم دمشق بود و گویند
18 چهار سال بود ؛ و نوبت اول سید از قونیه باهم سفر کرده در قیصریه
پیش صاحب اصفهانی بنامد ؛ چون حضرت مولانا باز گشت ، در
ملازم او باز بقونیه بیامد

T. I, 84 : H, I, 65

۶۳ K آ ۲۴ B آ ۲۵ Z ۸/۳

13 جایگاه KZ : جایگاه B || 17 و KZ : + بعضی B || 18 در BK : Z --

- (۹/۳) همچنان منقولست که روزی در میدان دمشق سیر میکرد،
 در میان خلایق بشخصی بوالعجب مقابل افتاد، نمدی سیاه پوشیده
 3 و کلاهی بر سر نهاده گشت میکرد؛ چون بنزدیک مولانا رسید، دست
 مبارکش را بوسیده گفت: صراف عالم مرا دریاب؛ و آن حضرت
 مولانا شمس الدین تبریزی بود؛ و تا حضرت مولانا بذو پرداختن گرفت،
 6 در میان غلبه نا پذیر شد؛ بعد از اندک زمانی حضرت مولانا عزیمت
 روم فرموده چون بقیصریه رسید، اکابر علماء و عرفاء برابر رفتند و تعظیم
 عظیم کرده، خدمت صاحب اصفهانی میخواست که بسرای خود برز؛
 9 سید برهان الدین تمکین نداد که سنت مولانای بزرگ آنست که در مدرسه
 نزول کنند؛ و چون حضرت مولانا از غلبه زیارت مردم خلوت شد،
 بطریق یاری حضرت سید فرمود که *ولله الحمد والمنه* که در جمیع علوم
 12 ظاهر صد هزار همچون پذیری؛ میخوام که زمانی هم در علوم باطن
 خوضی کنی تا *دُررِ غُررِ علومِ لدنی* را بظهور رسانی؛ و مرا ارادتست که
 پیش من خلوتی بر آری؛ همانا که اشارت سید را بصدق تمام تلقی
 15 نموده، سید فرمود که هفت روزه بگیر؛ مولانا گفت: قوی اندکست،
 تا چهل روزه باشد؛ سید خلوتی راست کرده، مولانا را بخلوت نشانده،
 در حجره را بگیل بر آورد؛ گویند غیر از ابریقی آب و چند قرص جوین
 18 هیچ نبود؛ بعد از آنک چهل روز بگذشت، سید در خلوت را بگشاد؛
 چون درآمد دید که حضرت مولانا بحضور تمام در کنج تفکر سر

T, 1,86 ; H, 1, 66 ۹/۳ Z ۲۵ ب B ۲۴ ب K ۶۴

2 افتاد نمدی B : افتادندی KZ : 3 و کلاهی KB : و کلاح Z || 5 بوذ B : بوذ

KZ || 12 مزار Z : KB— : 13 که BZ : — K || 16 روزه KZ : روز B || کرده KZ : کرد B

بگریبانِ تجیرِ فرو برده ، بتدبیرِ عالمِ باطنِ روی آورده ، بمشاهدهٔ
عجایبِ لا مکان مشغول شده است و در سرِّ و فی انفسیکم اَفَلَا
تُبْصِرُونَ (۲۱/۵۱) مستغرق گشته

3

شعر (هزج)

بیرون ز تونبست هر چه در عالم هست در خود بطلب هر آنچ خواهی که توئی
ساعتی توقف کرده اصلاً نگران نشد؛ سید آهسته بیرون آمده در
6 خلوت را بر آورد؛ تا چلهٔ دیگر بگذشت، باز در آمد؛ دید که بنام
ایستاده نیاز میکند و از عینانِ مبارکش عینانِ تجریبانِ (۵۰/۵۵)
روان شده است؛ قطعاً بسید پرداخت؛ باز بیرون آمده در را مُحکَم
9 کرد و بمراقبتِ حالِ او مشغول شد؛ چون چلهٔ سوم بگذشت، سید
نعره زنان در خلوت را خراب کرده؛ دید که مولانا از خلوت بصد
12 جلوت تبسم کنان برابر سید آمد و هر دو چشمانِ مبارکش از مستی
دریای موجِ الهی گشته بود

شعر (رمل)

15 درد و چشمش بین خیالِ یارِ ما رقصِ رقصان در سوادِ آن بصر
سید سر بسجدهٔ شکر نهاد؛ بیحد زاری و رقت کرده. حضرت مولانا را
در کنار گرفت و بر روی مبارکِ او بوسه‌ها افشان کرده بارِ دیگر سر نهاد
و گفت: در جمیعِ علومِ نقلی و عقلی و کسبی و کشفی بی نظیرِ عالمیان بودی
18 والحالهٔ هذه در اسرارِ باطن و سیرِ سیرِ اهلِ حقایق و مکاشفاتِ

6 آمده ZB : شد K || 7 که BZ : --- K || 11 که ZB : --- K || 17 بار BZ :

- روحانیت و دیدارِ مُغَیَّبَاتِ انکشتِ نمایِ انبیاءِ و اولیاءِ شذه؛ چه
 تمامتِ مشایخِ پیشین، و دانشمندانِ و بینشمنندانِ راستین، درین
 3 حیرتِ بوذند که بحضرتِ چون تو پادشاهی وصول یابند، و از اصولِ
 کیفیتِ وصول، با حصولِ شوند؛ و لله الحمد فی الآخِرَة و الأولى
 که من بنده ضعیف و نحیف بدين سعادتِ سرمدی، و دولتِ ابدی،
 6 رسیدم و دیدم؛ بسم الله روان شو و روانِ جهانیان را بحیاتِ تازه
 و رحمتِ بی اندازه مستغرق گردان و مردگانِ عالمِ صورت را بمعنی
 و عشقِ خود زنده کن؛ و آن بوذ که حضرتِ مولانا بطرفِ قونیه
 9 روانه شد و بتدریسِ علومِ ظاهر مشغول گشته، ابوابِ مواعظ
 و نصایح و تذکیر را مفتوح گردانیده دستارِ خود را بر موجبِ اشارتِ
 نبوی که العَمَائِمُ تَبْجَانُ الْعَرَبِ، دانشمندانه می پیچید و ارسال میکرد
 12 و ردای فراخ آستین، چنانک سنتِ علمایِ راستین بوذ، میپوشید؛ بعد
 از مرورِ ایامِ حضرتِ سید از ممالکِ ملک بعوالمِ ملکوت نقل فرمود؛
 حضرتِ مولانا بجانبِ قیصریه رفته زیارتِ سید را در یافت؛ چنانک
 15 یاد کرده شد؛ بعد از آنک بقونیه باز آمد، زمانی نگذشت که دوم
 بار حضرتِ سلطان الفقرا مولانا شمس الدین قدس الله سره بقونیه
 رسید، در بیست و ششم جمادی الآخر لیسنه اثنی و اربعین و ستمانه
 18 (۱۰/۳) الحکایه: همچنان ابتدای حکایتِ مولانا شمس الدین تبریزی

T, I, 89 : H, I, 68 ۱۰/۳ Z ۲۶ ب ۲۵ B ۶۶ K

2 و دانشمندان Z : BK — || 5 سرمدی BZ : K — || ابدی BZ : ابد K

9 کشته KZ : شذه B || 12 ردای KZ : روای B || 14 رفت ZB : رفت K ||

زیارت KBZ : زیارت تربة Kh || 15 نکذشت Z : بگذشت BK || 17 له Z : سه KB ||

اثین Z : اثنی KB

- عَظَمَ اللهُ ذِكْرَهُ آنچنانست که در شهر تبریز مریدِ شیخ ابوبکرِ تبریزی
 سلّه و زنبیل باف بود ؛ و آن بزرگِ دین در ولایت و کشفُ القلوب
 یگانهٔ زمانِ خود بود و حضرتِ شمس الدین تبریزی را مقامات 3
 و مرتبتِ بَدَآنجائی رسیده بود که او را نمی پسندید و از آن مقامِ عالیتر
 مقامی میجُست، تا از برکتِ آن صحبتِ اعلی و عظیم تر شود و بدرجاتِ
 اکملیتِ رسد و ارتقا نماید ؛ و درین طلبِ سالها بی سر و پا گشته 6
 گیردِ عالم میگذشت و سیاحت میگرد، تا بدان نام مشهور شد که شمسِ
 پرنده اش خواندندی ؛ مگر شبی سخت بی قرار شده شورهای عظیم
 فرمود و از استغراقِ تجلیاتِ قدسی مست گشته در مناجات میگفت : 9
 خداوندا میخوام که از محبوبانِ مستورِ خود یکی را بمن بنمائی ؛ خطابِ
 عزت در رسید که آنچنان شاهدِ مستور، و وجودِ پر جودِ مغفور، که
 استدعا میکنی همانا که فرزندِ دلبندهٔ سلطان العلماء بهاء ولد بلخی است ؛ 12
 گفت : خدایا دیدارِ مبارکِ او را بمن بنمای ؛ جواب آمد که شکرانه
 چه میدهی ؟ فرمود که سر را

2 سلّه زنبیل باف Z : — BK || 3 بوذ BZ : بوذ K || 4 بَدَآنجائی KZ : در
 آنجائی B || 5 آن KZ ~ صحبت B || و عظیم تر KZ : او عظیم تر B || 6 رسد KZ :
 B || 7 میگذشت KZ : کشت می کرد B || سیاحت KB : سیاحت Z || 9 از استغراق Z :
 سفراق BK || میگفت BKZ : گفت B || 11 در رسید BZ : در می رسید K ||
 مستور KZ : مستور مستور B || 12 ولد KB : Z || 13 دیدار KZ : دیدار
 B || 14 شکرانه Z ~ چه KB

شعر (رمل)

تبریز عهد کردم که چو شمس الدین بیاید

بنهم بشکر این سر که بغیر سر ندارم

3

الهام آمد که باقلیم روم رو ، تا بمقصود و مطلوب حقیقی برسی ؛ کمر

اخلاص در میان جان بسته بصدق تمام و عشق عظیم جانب ملک روم

روانه شد

6

بعضی گویند که از دمشق بروم آمد و بعضی گفتند که باز بتبریز

رفته ، بروم آمد ؛ و چون بشهر قونیه وصول یافت ، چنانک مشهورست

در خان شکر فروشان نزول کرده ، حجره بگرفت و بر در

حجره اش دوسه دیناری قفلی نادر می نهاد ، و مفتاح را در گوشه

دستارچه قیمتی بسته بردوش می انداخت ، تا خلق را گمان آید که

او تاجر بزرگست ؛ خود در حجره غیر از کهنه حصیری و شکسته

کوزه و بالشی از خیشت خام نبوذ ؛ در ده و پانزده روزی خشک

پاره کرده را در آب پاچه ترید کرده افطار میفرمود

12

(۱۱/۳) همچنان منقولست که روزی آن سلطان عالم جان ،

بر در خان نشسته بوذ ؛ مگر حضرت مولانا ، قدس الله لطیفته

از مدرسه پنبه فروشان بیرون آمد و بر استری رهوار سوار شده ،

تمامت طالب علمان و دانشمندان در رکابش پیاده از آنجا عبور میکردند ؛

18

T, I, 91 ; H, I, 70

۱۱/۳ Z ۲۷ آ B ۲۵ ب K ۶۷

۲ a تبریز : KB : بتبریز Z || ۴ باقلیم : KB : بملک Z || ۷ که : BZ : — K || 13

کوزه : BZ : ابریق K || بالشی KZ : بالشی (!) B || و پانزده : K : پانزده BZ || 14 ترید : Z :

ترید KB || خشک پاره : KZ : — B || 16 الله : KZ : — B || 17 استری : BZ : استر K ||

18 طالب ... دانشمندان BZ : علماء و دانشمندان و طالب علمان K

همانا که حضرت مولانا شمس الدین برخاست و پیش دوید و لیگامِ استر را محکم بگرفت و گفت : ای صرافِ عالم و نقودِ معانی و عالمِ اسماء ! بگو که حضرت محمد رسول الله بزرگ بود یا بایزید؟ فرمود که فی فی محمد مصطفی سرور و سالارِ جمیع انبیاء و اولیاء است و بزرگواری از آن اوست بحقیقت

شعر (منسرح)

بختِ جوان یارِ ما دادنِ جانِ کارِ ما
قافله سالارِ ما فخرِ جهانِ مصطفاست

شمس تبریزی گفت : پس چه معنیست که حضرت مصطفی سُبْحَانَكَ
مَا عَرَفْنَاكَ حَقًّا مَعْرِفَتِكَ مِی فرماید و بایزید سُبْحَانَكَ مَا أَعْظَمَ
شَأْنِي وَ اَنَا سُلْطَانُ السَّلَاطِينِ میگوید ؛ همانا که مولانا از استر
فروذ آمده از هیبتِ آن سؤال نعره بزد و بیپوش شد و تا یکساعتِ رصَدی
خفته بود و خلقِ عالم در آن جایگاه هنگامه شد و چون از عالمِ غشیان
بخود آمد، دستِ مولانا شمس الدین را بگرفت و پیاده بمدرسه خود آورده،
در حجره در آمدند ، تا چهل روز تمام بهیچ آفریده را راه ندادند ؛
بعضی گویند : سه ماه تمام از حجره بیرون نیامدند

(۱۲/۳) منقولست که روزی حضرت مولانا فرمود که چون
مولانا شمس الدین از من این سؤال را بکرد ، دیدم که از فرقِ سرم
دریچه باز شد و دودی تا قُمه عرشِ عظیم متصاعد گشت ؛ همانا که

T, I, 92 - 93 ; H, I, 71 - 72 ۶۸ K ب ۲۶ B ب ۲۷ Z ۱۲/۳

3 بود KB : - Z || 13 در آن Z : بران KB || شد KZ : شد B

تركِ درسِ مدرسه و تذکیرِ منبر و صدارتِ مسند کرده بمطالعه اسرار
الواحِ ارواح مشغول شدند ؛ چنانک فرمود :

شعر (هزج)

3

عطار دوار دفتر باره بودم ز بر دستِ ادیبان می نشستم
چو دیدم لوحِ پیشانی ساقی شدم مست و قلمها را شکستم

(۱۳/۳) همچنان چون آن صحبت و انقطاعِ کلتی و خلوت از حد

6

گذشت ، کافه خلیقِ قونیه بجوش آمدند و محبتان و یاران از سر غیرت
و حسد درهم شدند و هیچ کسی را معلوم نبود که او چه کس است و از

کجاست ؛ باتفاق تمام قصدِ او بزرگ کردند و قترتی عظیم در میانِ یاران

واقع شد ؛ همانا که روز پنجشنبه ، بیست و یکم ماهِ شوال سنه اثنین

و اربعین و ستمائه ، حضرتِ مولانا شمس الدین غیت نمود ؛ قربِ ماهی

طلبِ او کردند ؛ اثری پیدا نشد که چه شد و بگجارت ؛ پس حضرت

12

مولانا فرمود تا از هندباری فرجی ساختند و کلاهی از پشمِ عسلی بر سر نهاد ؛

و گویند در آن ولایت جامه هندباری را اهلِ عزا می پوشیدند و قاعده

قدما آن بود ، چنانک درین عهد غاشیه می پوشند ؛ همچنان پیراهن را

15

نیز پیش باز کرده پوشید و کفش و موزه مولوی در پا کردند و دستار را

با شکر آویز پیچیدند و فرمود که رباب را شش خانه ساختند ؛ چه از قدیم

العهد ربابِ عرب چهار سو بوده و فرمود : شش گوشه ربابِ ما شارح

18

سر شش گوشه عالمست و الف تارِ ربابِ مبین تألفِ ارواح است بالفِ الله

T, I 93 ; H, I, 72 ۶۸ K ب ۲۶ B ب ۲۷ Z ۱۳/۳

2 شدند BZ : شذیم K || 10 لسنه Z ؛ سنه KB || اثنین و Z : نك KB

|| 16 کردند BZ : می کردند K

مصراع (رمل)

گر ترا گوشيست بشنوور بوذ چشمی بین

- 3 بعد از آن بنیاذِ سماعِ نهاد و <از> شورِ عشق و غوغای عاشقان اطرافِ
عالم پرشد و خلقِ جهان از وضع و شریف و قوی و ضعیف و فقیه و فقیر
و عالم و عامی و مسلمان و کافر و جمیعِ اهلِ میل و اربابِ مذاهب و دُول
6 روی بحضرتِ مولانا آورده تمامتِ مردمِ شعرخوان و اهلِ طرب شدند
و دائماً لیلاً و نهاراً بسماع و تواجد مشغول شدند و یک دم مجالِ آرامش
و آسایش نداشت و بسا متناکر و حسّاد و خودپرستانِ مُعْجَب و کور
9 دلانِ متجبّر و محجوبانِ متکبّر که مبتدعانِ شریعت و مرتدّانِ طریقت بوذند
از اطرافِ غریزن گرفتند و زبانِ طعن بر گشودند که *إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ
عَجِيبٌ* (۷۲/۱۱)؛ دریغا نازنینِ مردی و عالمی و پادشاهِ زاده که از ناگاه
12 دیوانه شد و از مداومتِ سماع و ریاضت و تجوّع *مُخْتَلِ الْعَقْلِ* گشت
و مجذوب شد؛ چنانک صنایدیدِ کُفّار، در شانِ محمدِ مختار، گفته
بوذند و آن همه از شومئِ صحبتِ آن شخصِ تبریزی بوذ و حضرت باری
15 تعالی در قهرِ ایشان جوابِ صواب فرموده که *مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ
رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ* (۲/۶۸) و مصطفی صدّواتِ الله و سلامه علیه
میفرماید که هیچ ایمانِ بنده بخدا درست نشود، تا مردمِ جهال
18 ویرا بجنون منسوب نکنند

1. مصراع KZ: شعر B || 5 ملل ZK: ملك B 12 کت B: کت KZ || 13 شان

BZ: حق K

شعر (رمل)

- 3 گَرِ فِلاطونِ را رسد زین گونِ جنونِ دقترِ طبِ را فرو شوید بخون
آنچنان دیوانگی بگسست بند که همه دیوانگان پندم دهند
- 6 و چون حقیقتِ حقیقتِ حضرتش معلومِ عالمیان شد، آنانک توفیق
و عنایتِ حق رفیقِ جانِ ایشان شده بود، بنده و مرید گشته نادم و مستغفر
شدند؛ گروهی که در طُغیانِ و کُفرانِ خود قساوتی داشتند، در
اندک زمانی مخدول و منکوب گشتند و لا یزیدُ الکافرینَ کُفرُهم الاّ
خساراً (۳۹/۳۵) چنانک فرمود

شعر (هزج)

- 9 مشو تو منکرِ پاکانِ بترس از زخمِ بی باکان
که صبرِ جانِ غمناکان ترا فانی کند فانی
- 12 امید است که تمامی فضلِ مولانا شمس الدین در فصلِ مناقبِ او گفته آید،
ان شاء الله تعالی وحده العزیز
- 15 (۱۴/۳) الحکایه : همچنان منقولست که حرمِ مولانا کِرا خاتون
رَحِمَهاَ اللهُ که در طهارتِ ذیل و نقاوتِ عِرَضِ، مریم ثانی بود؛

T, I, 96؛ H, I, 73 ۷۰ K ب ۲۱ B آ ۲۸ Z ۱۴/۳

5 کشته BZ : کشت K || 12 امید است BZ : امید است K || او KZ : مولانا

B || 15 مریم ثانی بود BZ : خود را نظیر نداشته بود K

2 کر فلاتون را... بخون : MN - : MA -

3 آنچنان... دهند : MN ج ۲، ص ۳۲۱ / ۱۳۸۵ : MA ص ۲۷/۱۳۴

14 کرا : یکی از عنوانهای زنان یونانی است، مثل خانم و خاتون (ر. ک به

T، ج ۲، دیباچه، ص VI - XIII)

- روایت کرد که روزی حضرت مولانا در قلب زمستان با حضرت شمس تبریزی در خلوتی نشسته بودند و مولانا بر زانوی شمس الدین تکیه کرده و من از شکاف در خلوت گوش هوش فاسوی ایشان نهادہ بودم ، 3 تا چه اسرار میگویند و درمیانه چه حال میروذ ؛ از ناگاہ دیدم کہ دیوار خانہ گشودہ شد و شش نفر مہیب مردم غیبی در آمدند ، سلام کردند و سر نهادہ دستہ گل در پیش مولانا نهادند و تا قرب نماز 6 پیشین بحضور تمام نشسته بودند ، چنانک اصلا کلمہ گفته نشد ؛ حضرت مولانا بخدمت شمس الدین اشارت کرد کہ نماز بگذاریم ، امامتی کن ؛ شمس الدین فرمود کہ با وجود شما کسی را امامتی 9 نرسد ؛ مولانا امامی کردہ ، بعد از اتمام نماز آن شش نفر کرامی اکرام کنان برخاستند و از آن دیوار باز بیرون رفتند و من از آن ہیبت بیہوش شدہ ، چون خود را جمع کردم ؛ دیدم کہ مولانا بیرون آمد 12 و آن دستہ گل را بمن داد کہ این را نگاہ دار و من برگی چند از آن گل بدکان عطاران فرستادم کہ این نوع گل ما هیچ ندیدہ ایم ، این گل از کجاست و این را چه نام است ؛ تمامت عطاران بر طراوت و رنگت 15 و بوی آن گل حیران ماندند کہ در قلب زمستان این چنین گل غریب از کجا آمد ؛ مگر در آن جماعت خواجہ بود معتبر ، شرف الدین ہندی نام کہ دایم بتجارت ہندوستان رفتی و متاعهای غریب و عجیب آوردی ؛ 21 چون گل را بروی عرضہ کردند ، گفت این گل ہندوستانست و مخصوص در آن ولایت می روید ، در حوالی سرندیپ ؛ والحالہ ہذہ

1 قلب BZ : + ایام K || 3 فاسوی K : سوی BZ ، 5 نفر BZ : + مردم

K || مردم BZ : - K || 11 دیوار BZ : - K || 13 کل را BZ : کل K || 17 آمد BZ : آمدہ K

- در اقلیمِ روم چه کار دارد؟ من می‌باید که کیفیتِ این حال را در یابم که
 این تحفه در روم چون آمد؟ خادمه کرا خاتون برگهارا برگرفته باز
 3 بخانه آمد و حکایت را باز گفت؛ حضرت کرا خاتون را حیرت یکی
 در هزار شد؛ از ناگاه حضرت مولانا در آمد، فرمود که کرا آن
 گل دسته را سر بسته دار و بکسی نا محرم منما که مستورانِ حرمِ کرم
 6 و باغبانِ خرمِ ارم که اقطابِ هندوستانند، آن را جهتِ تو ارمغان
 آورده اند، تا دماغِ جانت را قوت دهد و چشمِ جسمت را قوت بخشد،
 الله الله نیکو محافظت کن تا چشمِ زخم نرسد؛ و گویند تا دمِ آخر بن
 9 کرا خاتون آن برگهارا نگاه میداشت، مگر که از آن مجموع چند برگی
 بخدمتِ کرجی خاتون حرمِ سلطان داده بود و آن هم باجارتِ مولانا بوده
 و هر کرا چشم درد کردی، برگی را بر آن می‌مالیند شفا می‌یافت
 12 و اصلاً رنگ و بوی آن گل تغییر نکرده بود ببرکتِ دستِ آن عزیزانِ
 مشک جیب

- (۱۵/۳) همچنان هم از حضرت کرا خاتون رَضِيَ اللهُ عَنْهَا
 15 منقولست که گفت: در خانه ما چراغ پایه بود که بطولِ قدِ آدمی
 ساخته بودند، همانا که حضرت مولانا از اول شب تا طلوعِ فجر

T, I, 98 : H, I, 75

۷۱ K آ ۲۸ B آ ۲۹ Z ۱۵ / ۳

1 روم KZ : + او B || در یابم KZ : بدام B || 3 باز گفت KB :
 گفت Z || 4 کرا Zh : — KBZ || 5 کل دسته را BZ : کل دست K || 7 دهد KZ : —
 B || قوت Z : قربت B قوت K || 12 دست Z : آسیب B آستین K

10 کرجی خاتون حرم سلطان : کرجی خاتون زن معین‌الدین پروانه است،

نه حرم سلطان (ر. ک به T ج ۱، دیباچه، ص LIV)

بر سر پای ایستاده معارف حضرت بہاء ولد را مطالعہ می‌کرد ؛ شبی
جماعتی از جنیان کہ سُکَّانِ بَقَاعِ ما بوذند ، بمن شکایت کردند کہ
ما را تابِ تابشِ چراغِ نیست و از روشنائیِ چراغِ زحمتِ عظیمِ می بینیم ،
3 مبادا کہ بمردمِ خانہ از ما المی برسند ، کِرا خاتون فرمود کہ حکایتِ
این شکایت را بمحضرتِ مولانا روایت کردم ، تبسم فرمودہ تا سہ روز
ہیچ گونه جوانی نگفت ؛ بعد از آن فرمود کہ بعد الیوم غم مخور کہ
6 جنیان مرید و معتقدِ ما شدند و بہیچ کسی از فرزندان و یارانِ ما زحمتی
نخواهند رسانیدن

(۱۶/۳) الحکایہ : فخر الاصحاب ، جلال الدین قصاب ، رَحِمَہُ اللهُ کہ
9 از مریدانِ قدیمِ مولانا بوذ و او مردی بوذ پر لطایف و ظرایفِ جہان
و اورا سنت چنان بوذی کہ تازی بچگان می خرید و تیار داشتی کردہ
با کابر می فروخت و اورا اسبابِ نیکو دایما در اصطبل بوذی ؛ چنان
12 روایت کرد کہ روزی حضرتِ مولانا را از عالمِ بی چون شوری عظیم
ظاهر شدہ بوذ و چہل روز تمام دستارِ مبارکش را عربانہ تحت العُنُقِ
بستہ می گشت ؛ از نا گاہ دیدم کہ غرقِ عَرَقِ شدہ بہبتِ تمام از در
15 درآمد و من بیچارہ وار سر نہاذم و متحیر ماندم ؛ فرمود کہ آن فلان اسب
حِسَّانِ را بزین کن ؛ با سہ نفرِ خدمتگارانِ جوان بصد ہزار جہد
و شِکالِ زین نہاذہ پیش کشیدم ؛ سوار گشتہ برابرِ قبلہ روانہ شد ؛
18

I, I, 98; II, I, 75

۷ K آ ۲۸ B آ ۲۹ Z ۱۶/۳

1 حضرت KZ : — B || 2 جماعتی KZ : دران جماعت B || 4 ک BZ : K

5 بحضرت ZK : بحضور B || 6 مخور KZ : میخور B || 10 طرایف BZ : طرایف K

18 و شکال Zh : — KBZ

گفتم کہ بندهٔ خداوندگار نیز بیاید؟ فرمود کہ بہمت مددکن؛ شب
 هنگام دیدم کہ گرد آلود گشته باز رسید و آن چنان اسبِ فیل جثہ
 3 بغایت نحیف و دو تا شدہ بود؛ روزِ دوم دیدم کہ باز آمد و اسبی دیگر
 بہتر از آن خواستہ سوار شد و برفت و وقتِ نمازِ شام باز آمدہ، اسبِ تازی
 ضعیف و چنگال شدہ بود و من اصلاً نیارستم دم زدن؛ روزِ سوم
 6 باز آمد و اسبی دیگر سوار گشتہ روانہ شد؛ همچنان نمازِ مغرب پیامد
 و از مرکب فرود آمدہ بخانہ درآمد و بفراغتِ تمام بنشست و گفت

شعر (رمل)

9 مرثدہ مرثدہ ای گروہِ عیش ساز کان سگکِ دوزخ بدوزخ رفت باز
 فَقَطِّعْ دَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۴۵/۶)
 و مرا از ہیبتِ مولانا مجالِ آن نشد کہ از کیفیتِ حال سؤال کنم؛
 12 بعد از چند روز از طرفِ شام کاروانی عظیم رسیدہ خبر دادند کہ
 لشکرِ مُغلِ شہرِ دمشق را قوی بتنگ آورده است؛ گویند: ہولاً و
 خان بود کہ در سنۂ خمس و خمسین و ستماہ بغداد را بشمشیر گرفتہ
 15 و خلیفہ را کشتہ، در سنۂ سبع و خمسین و ستماہ قصدِ شام کرد و حلب را
 بگرفت؛ و گویند: کتبوغا با لشکرِ گران تا دمشق براند و در آن و ہلت کہ
 لشکرِ محاصرتِ دمشق کردہ بوذند و اہالیِ دمشق حضرت مولانا را

1 کہ بنده: KB : بنده Z || 2 آلود: KZ : آلودہ K || اسب: KZ : + و B ||
 3 دو تا: KZ : دو تاہ B || دیدم Z : می بینم KB || 4 اسب: KZ : است B || 6 کشتہ
 BZ : شد K || شد BZ : کشت K || نماز BZ : + وقت K || 11 حال: KZ :
 جان (!): B || 13 آورده: BKZ : + بودہ Zh || 15 و ستماہ: B : - KZ || 16 لشکر: KZ :
 لشکر را B || 17 محاصرت: KZ : محاصرت (!): B

9 مرثدہ . . . باز: MN : ج ۱ ص ۸۳/۱۳۵۴ : MA : ص ۲۰/۳۶

آنجا نگاه معاینه دیدند که بمعاونت لشکر اسلام رسیده مغل را شکستند
وبکلی منہزم گشته خایباً خاسراً مراجعت نمودند ؛ راوی خبر میگوید که
از بشاشت استماع این خبر شاذان شده بحضرت مولانا آمدم تا وصف حال
دمشق را بگویم ؛ فرمود که آری جلال الدین

شعر (رمل)

- 6 آن سواری کوسپه را شد ظفر اهل دین را کیست سلطانِ بصر
تمامت یاران نعره زنان شورها کردند و در میان عالمیان شوری و سروری
حاصل شده، این کرامت و قدرت منتشر گشته محبتان مَبْتَشِر شدند
- 9 (۱۷/۳) الحکایه : اکابر اصحاب روایت کردند که معتبر خواجه
مُتَمَوِّلِ نیازمند از شهر تبریز در خانِ شکر فروشان نزول کرده بود ؛
مگر روزی از خواجهگان شهر قونیه استفسار کرده است که درین شهر شما از
مشایخ و علماء کیانند که زیارت ایشان مشرف شوم و سعادت دست بوس
ایشان را دریافته مصاحبت نمایم و از مواید فواید ایشان مستفید شوم که
مقصود عارفان عالم از زحماتِ اسفار و مطالعه اسفار دریافتن حضور
علمای کبار و مشایخ ابرار است ، نه آنک محض تجارت و اکتساب اسباب
15 کنند ، چنانک گفته اند

T, I. 101 : H, I, 76

۱۷/۳ Z ۲۹ ب ۷۳ KB

4 فرمود : KZ : فرموده B || 7 شوری BZ : سوری K || 8 محبان KZ :

همچنان B || مبتشر K : منتشر BZ || 11 شما KZ : B —

6 آن سواری . . . بهر : MN ج ۱ ، ص ۲۱۳۱/۱۳۰ : MA ص ۱۷/۵۶

شعر (رمل)

گفت حق اندر سفر هر جا روی باید اول طالبِ مردی شوی

- 3 گفتند درین شهر ما مشایخِ کرام و علمایِ عظام بسیارند، اما شیخ الاسلام
و محدثِ ایام خدمتِ شیخ صدرالدین است که در جمیعِ علوم دینی
و طریقتِ مشایخِ یقینی عَدیمُ المِثْلُ است؛ خواجگانِ شهر اورا بر گرفته
6 زیارتِ شیخ صدرالدین روانه شدند و قربِ دوِیست دیناری ارمغانهای
عجیب و تحفِ غریب باهم بردند؛ چون خواجه تبریزی بر در شیخ رسید
بسا خدم و حشم و شاهد و غلامان دید و حُجَّاب و بوآب و طواشی هر چه
9 تمامر تماشا کرده ازین حال انفعال نموده ملول شد که من زیارتِ امیر
آمدم یا بدیدنِ فقیر؟ گفتند شیخ را این معنی زیان نمی کند که او نفسِ
کامل دارد؛ چنانک حلوا طیب را زیان ندارد، اما رنجورِ محرور
12 مزاج را زیان دارد و نشاید حلوا خوردن؛ علیها باکراهِ تمام در آمده
صحبتِ آن بزرگ را دریافته، از حضرت شیخ همتی استدعا کرده از
زیانهای متواترِ خود شکایت نمود و طلبِ استخلاص کرد و گفت که در

4 خدمت BZ : — K 8 و غلامان BK : غلامان K || طواشی Z : تواشی
KB 9 کرده KZ : کرد B || 11 محرور BZ : بخورد K || 12 در آمده BZ : +
و K | 13 آن KZ : او B

2 گفت . . . شوی : MN ج ۲ ، ص ۲۲۲۱/۲ ؛ MA ص ۲۲/۱۵۳

8 طواشی : خواجگانِ کانی که در بندگی سلطان یا امیر باشند (ر. ک. به
Histoire des sultans Mamluks, Quatremère ج ۱ ص ۳۶۵، ۱۳۲ ؛
Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, İ. Hakkı Uzunçarşılı ص ۳۳۹ ؛
Mevlânâda Türkçe kelimeler, M. Şerefeddin ؛ ۴۴۶، ۳۷۷ ، ۳۷۱ ، ۳۶۵
TM, ve Türkçe şiirler ج ۴ ، ص ۱۴۵)

وقتِ حَوَلانِ حَوَل وجهِ زکاتِ را باربابِ حاجاتِ می‌رسانم و بوسعِ طاقت ، صدقاتِ دروغِ نمیدارم ؛ اما سببِ زیانمندیِ خود را نمیدانم که از کجاست ؛ چندانکِ نیاز و ابتهالِ می‌نمود ، شیخِ بحالِ او ملتفتِ نمیشد ، 3 همچنانِ خایب و مملولِ مراجعتِ کردند ؛ دومِ روزِ باز از خواجگانِ سؤالِ کرد که درویشی و عزیزیِ دیگر نیست که از صحبتِ او توانِ برخوردارِ شدن و بمقصودِ رسیدنِ واستعانتِ طلبیدن ؛ گفتند : آنچنانِ مردی 6 و شہسواری که تو می‌طلبی حضرتِ مولانا جلال‌الدین است که ترکِ لذاتِ ماسویِ الله کرده ، دکانِ دو کون را پشتِ پای زده ، روز و شبِ بعبادتِ الله مشغولِ گشته است و در تقریرِ مواعظ و معارفِ دریایِ محیطِ معانیست ؛ خواجہ تبریزی بشغفِ تمامِ لابه‌هایِ عظیمِ نمود که مرا بخدمتِ او دلالتِ کنید که مجرد از استماعِ جلالِ او در باطنِ من سروریِ سر زذ ؛ خواجہ چند او را بسویِ مدرسۂ مولانا رہبری کردند 12 و مبلغِ پنجاهِ دینارِ زر در کنارِ دستارچۂ بسته باہم بردند ؛ همانا کہ چون بمدرسۂ مولانا درآمدند ، حضرتِ مولانا در جماعتخانۂ مدرسہ تنها نشسته بود و بمطالعۂ کُتبِ مستغرقِ گشته ؛ خواجگانِ جمعہم 15 سرنہاژند و بیخود شدند و خواجہ تبریزی از یک نظرِ مبارکِ مولانا لایعقلِ گشته بسیار گریست ؛ مولانا فرمود کہ پنجاهِ دینارِ تو در محلِّ قبولِ افتاد و بہتر از آن دویستِ دینارست کہ تلف شد و حقِ تعالیٰ میخواست کہ بر تو آفتی و قضائی بفرستد ، آن قضا را بدین صحبت بخشید

2 نمیدانم ZK : بمی دانم B || 6 بمقصود رسیدن Z : بمقصودی BK ||

7 حضرت KZ : B - || 8 پشت ZB : + و K || 10 بشغف BZ : بہف K ||

11 مجرد KB ~ از Z || 15 کتہ BZ : کتہ K

و ز آن آفت رھیدی ، هان تا تو نومید نباشی کہ بعد الیوم دیگر زیانمند
نشوی و عذرِ مافات را خواسته آید؛ خواجه مسکین ، از آن نفسِ مشکین
حیران گشته شاذان شد ؛ بعد از آن فرمود کہ سببِ زیانمندی و بی برکتی
و نکبتِ تو آن بود کہ روزی در فرنگستانِ مغرب در محلّۂ میرفتی و درویشی
فرنگ از اولیای کبار بر سرِ چارسوئی خفته بود ، در هنگامِ گذر بر سرِ
وئی خُذو انداختی و ازو نفرت نمودی ؛ دلِ مبارکِ آن عزیز از تو رنجید
و از آن سبب ترا چندین وقایع و خسارت پیش آمد بِرَوُ و او را خشنود کن
و از وی حلالی بخواه و ہم سلامِ ما را بوی برسان ؛ خواجه بیچاره
ازین اشارات سراسیمہ شد کہ این چه قدرتِ پادشاهی و قوتِ الٰہیست ؟
حضرت مولانا فرمود کہ می خواهی کہ این ساعت او را مشاهده کنی ؛
نگاہ کن ، دستِ مبارکِ بر دیوار زده ، دری از دیوار گشوده شد ؛
خواجه دید کہ آن مرد در فرنگستان در چارسوئی خفته است ؛ خواجه
در حال سرنہاذہ جامہ ہارا چاک زذ و از آن مستی دیوانہوار بیرون آمدہ
عزیمت نمود و چون بدان دیار رسید و در آن محلّہ بطلبِ آن مرد میگشت ،
در همانجایگاہ کہ بویِ نمودہ بوذند او را خفته دید ؛ از دور فرود آمد
و سرنہاذ ؛ درویشِ فرنگ گفت : چه کنم کہ حضرتِ مولانا نمیگذارد
والا نمیخواستم کہ خود را و قدرتِ خدا را بتو می نمودم ؛ اکنون نزدیک
بیا ، خواجه را در کنار گرفته بر رویش بوسہ ہا داد ؛ و بانواعِ دلداریباش

2 مشکین KB : Z — 3 زیانمندی ZB : + تو K 6 رنجید KZ : رنجیدہ B 9 کہ

این . . . الہیست Z : — KB 10 کہ KZ : — B 12 فرنگستان BZ : + ستان K 11

خفتہ BZ : + بودہ K 17 نمودم ZKB : + می دیدی کہ جہات میکردم Zh 11

18 بانواعِ دلداریباش Zh : — KBZ

فرمود که اکنون نگاه کن تا حضرت شیخم و خداوندگارم را بینی
و مشاهده کنی؛ خواجه نگاه کرد، دید که حضرت مولانا در مدرسه
مستغرقِ سماع گشته درین بیت ذوقها میکند و رقصها میفرماید

شعر (رجز)

ملکیست اورا زُفت و خوش هرگونه می بایندش
خواهی عقیق و لعل شو خواهی کلوخ و سنگ شو
گر مؤمنی می جویدت و رکافری می شویدت
این کو برو صدیق شو و آن کو برو افرنگ شو
و چون بمبارکی باز وصول یافت، سلام و سجداتِ فرنگ را رسانید،
بی نهایت اسباب باصحاب ایثار کرده در قونیه مسکن ساخت و از جمله
عاشقانِ مخلص شد

۱۲ (۱۸/۳) الحکایه : منقولست که در سرای معین الدین پروانه شبی
سماعِ عظیم شده بود و شیوخِ ابرار و علمای مختار حاضر شده بودند و آن
شب حضرت مولانا شورهای عظیم میکرد و نعرهای پیاپی می زد؛
آخر الحال بکنجِ خانه رفت و ایستاد؛ بعد از لحظه فرمود که تا قوالان
چیزی نگویند؛ تمامتِ اکابر حیران ماندند، بعد از ساعتی که مراقب

T, I, 105 : H, I, 80 ۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۸/۳

۱ فرمود KBZ : کرد Zh || ۲ خواجه KB : — Z || که BZ : — K || در مدرسه
Z : — KB || ۹ بمبارکی KZ : مبارکی B || رسانید KZ : رسانید B || ۱۶ که BZ : — K

۱۲ معین الدین پروانه : یکی از رجال بزرگ دولت آل سلجوق بود ، در سال
۶۷۶ ۱۲۷۷/۵ م کشته شد (ر. ک به T ، ج ۱ ، دیباجه ، ص LXI - LV)

گشته بود ، سر برداشت و هر دو چشم مبارکش گوئیا که دو طشتِ
پر خون گشته بود ؛ فرمود که یاران پیش آئید و در دو چشم من عظمتِ
انوارِ خدایا عیان تفرج کنید ؛ هیچ کسی را امکانِ نظرِ آن نظرِ
بی نظیر نبود و هر که بجِدّ نظر کردی ، فی الحال چشمهاش خیره و بی قوت
شدی ؛ اصحاب فریادها کرده سر نهادند

6 (۱۹/۳) همچنان حضرت مولانا بسوی چلبی حسام الدین نگران

گشته فرمود که بیا دین من ، بیا ایمان من ، بیا جان من ، بیا سلطان
من ، پادشاه حقیقی و حضرت چلبی نعرها می زد و اشکها می ریخت ؛
9 مگر پروانه بخدمت امیر تاج الدین معتز خراسانی پنهانی نظر کرده گفته
باشد که عجباً آنچ مولانا در حق چلبی حسام الدین می فرماید درو آن
معنی هست ؛ و استحقاقِ آن خطابات دارد یا تکلف میکند؟ در حال چلبی

12 حسام الدین پیش آمده پروانه را محکم بگرفت و گفت : امیر معین الدین

اگر نیز نیست ، چون حضرت مولانا فرمود فی الحال آن معنی را همراه
جان ما کرد و بخشید انما امره اذا اراد شئنا ان يقول له
15 کُنْ فَيَكُونُ (۸۲/۳۶) که

T, I, 106 ; H, I, 80

۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۹/۳۰

1 که BZ : -- K || 5 شدی ZB : + بیهوش کشتی K || 8 حقیقی BZ : + ما K

9 تاج الدین معتز خراسانی : پسر محی الدین طاهر قاضی القضاة جلال الدین
خوارزمشاهست ، جلال الدین خوارزمشاه او را بوظیفه ایلچیکری بنزد سلطان علاء الدین
کیقباد اول سلجوقی (دوره سلطنتش ۶۱۶ - ۶۳۴ هـ / ۱۲۱۹ - ۱۲۳۶ م)
فرستاده است ، بعد از آن از جانب مغل برای تحصیل کردن وامهای آل سلجوق
بناطولی آمده است (ر. ک. به T ، ج ۱ ، دیباچه ، ص LXX - LXXI ؛ مکتوبات
مولانا ، ص ۲۷ ، ۶۳ - ۶۴ ، ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۱۱ ، ۱۲۲ ، ۱۴۰)

مصراع (رمل)

کارِ او کن فیکونست نه موقوفِ علیل

شعر (رجز)

3

مشهور آمد این که میس از کیمیا زرمی شود

این کیمیای نادره کردست میس را کیمیا

از یار فروشی و بنده نوازی و مرید پروری خداوندگار اینها بعید و بدیع
نیست : همانا که پروانه در عرقِ تشویر غرق شده سر نهاد و عذرها خواسته
خواسته بسیار شکرانه فرستاد

9 (۲۰/۳) همچنان از کرامتِ عظیمِ آن حضرت یکی آن بود که

هیچ آفریدهٔ بچشمِ مبارکِ او نیارستی نظر کردن، از غایتِ حدتِ لمعانِ
نور، و قوتِ شور؛ بایستی که همگان از آن لمعانِ نور چشم دزدیدندی
و بزمن نگاه کردند

12

(۲۱/۳) الحکایه : ملک المدزسین مولانا شمس الدین ملطی رحمه الله

علیه که از کبارِ یارانِ محرم بود و در انواعِ حکمِ مُشارِ الیه و متفق
علیه . روایت کرد که روزی مصحوبِ حضرت مولانا در باغِ جنید

15

الزمان معروف الوقت چلبی حسام الدین بوذیم و حضرت مولانا هر دو
پای مبارکِ خود را در آبِ جوی کرده معارف میفرمود : همچنان در

18 اثنای کلام بیائنی صفاتِ سلطان الفقراء مولانا شمس الدین تبریزی

- مشغول گشته ، مدحهای بی نهایت فرمود و خدمتِ مقبول الاقطاب
بدرالدین ولدِ مدرس رحمه الله که از اکابرِ کُمَّلِ اصحاب بود، در آن حالت
3 آهی بکرد و گفت : زهی خیف ، زهی دریغ ؛ مولانا فرمود که چرا خیف و چه
خیف و این خیف بر کجاست و موجبِ خیف چیست و خیف در میانِ ما چه
کار دارد ؟ بدرالدین شرمسار گشته سر نهاد و گفت : خیفم بر آن بود که
6 خدمتِ حضرت مولانا شمس الدینِ تبریزی را در نیافتیم و از حضورِ
پرنورِ او مستفید و بهره مند نگشتیم و همه تأسف و تلهفِ بنده بدان
سبب بود ؛ همانا که حضرت مولانا ساعتی عظیم خاموش گشته هیچ
9 نگفت ؛ بعد از آن فرمود که اگر بخدمتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی
عَظَمَ اللهُ ذِکْرَهُ نرسیدی ، بروانِ مقدسِ پذیرم بکسی رسیدی که
در هرتای موی او صد هزار شمسِ تبریزی آونگانست و در ادراکِ
12 سرِ سرِ او حیران

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که شاه و دلبرست با همه شاهنشهی جاندارِ ماست

- 15 اصحاب شاذیها کردند و سماع برخاست و حضرت مولانا این غزل را
آغاز فرمود

شعر (منسرح)

- 18 گفت لبم ناگهان نامِ گل و گلستان آمده آن گلعدار کوفت مرا در دهان

2 کمل BZ ؛ K — 11 تای Z : تار KB || 14 a و K : — BZ || 16 فرمود

BZ : + که K || 18 b آمده K : آمد BZ

گفت که سلطان منم جانِ گلستان منم
حضرتِ چون من شهی وآنکه یاذِ فلان

- الی آخره وگویند قربِ چهل روز چلبی بدرالدین رنجور و مهجور خفته
بود ، مستغفر گشته صحت یافت ، باز بعنایتِ مخصوصِ شیخ
مشرف شد
- (۲۲/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمود صاحب قران که از اتراب
واقرانِ خود گذشته بود ، روایت چنان کرد که روزی قاضی شهید
مرحوم مولانا عزالدین قونیه که وزیر سلطان عزالدین کیخسرو بود
رَحِمَهُمَا اللَّهُ وَبِجَهْتِ حَضْرَتِ مَوْلَانَا دَر دَارِ الْمُلْکِ قونیه مسجد
جامع بنا کرده ، مردی عالی همت بود ؛ از حضرت مولانا سوال کرد که
از هر فن علمی که حضرت شما را حاصلست از علوم ظاهر ما نیز بقدر
استعداد و اجتهادِ خود همان کتب را حاصل کردیم و در تحصیلِ آن
ممارستِ بی حد نمودیم ؛ اما آنچه بحضرت شما معلوم و مفهوم شده است
از آنها ما را هیچ گونه وقوفی و خبری نیست و عقلهای ما اصلاً مُدْرکِ
آن معانی نشده است ؛ حضرت مولانا تبسم فرموده گفت : آری ،
ما یکدو ورق از علمِ اقبال که علمُ اللّٰهست مطالعه کرده ایم که آن

T. I, 109 ; H, I, 82

۷۸ K B آ ۳۲ Z ۲۲/۳

3-4 مخصوص ... مشرف Z : شیخ مخصوص K شیخ مشرف مخصوص B 8 جهت

KZ : جهت B 10 هر BZ : K 12 اما BZ : K

6-7 قاضی ... عزالدین قونیه : قاضی عزالدین محمد بن محمود رازی است که
در ۶۵۴ یا ۶۵۶ / ۵ ۱۲۵۶ یا ۱۲۵۸ م کشته شده است (ر. ک. به مسامرة
الاخبار، ص ۴۰-۴۲ ؛ ابن بیی ، الاوامر الملائیة ، ۶۰۱-۶۰۸ . مکتوبات
مولانا ، ۷۶ ، ۷۸ ؛ فیه مافیة ، ص ۲۰۲ ، ۳۴۰ حواشی و تالیفات ناشر)

بخدمتِ شما و سَمِعِ شما نرسیده است؛ بعضی میخوانند. و بعضی را
میخوانند وَ ذَلِکَ فَضْلُ اللَّهِ یُؤْتِیهِ مَنْ یَشَاءُ (۹۵/۵)

شعر (رمل)

عقل کان باشد زد و ران ز حال پیش عقل ما ندارد آن محل
از عطار دوز زحل دانا شد او ما ز داد کردگار لطف خو
علم الانسان^۱ خم طغرای ما علم عند الله^۲ مقصدهای ما
فی الحال قاضی سر نهاده گریان بیرون آمد

۶ (۲۳/۳) همچنان منقولست که خدمتِ قاضی عزالدین در اوایل

حال بغایت منکرِ سماعِ درویشان بود؛ روزی حضرت مولانا شور

عظیم کرده سماع کنان از مدرسه خود بیرون آمده بسر وقتِ قاضی

۹ عزالدین در آمد و بانگی بروی زد و از گریانِ قاضی را بگرفت و فرمود که

بر خیز! بزمِ خدا بیا! کشان کشان تا مجمعِ عاشقان بیاوردش

و نمودش آنچ لایقِ حوصله او بود؛ همانا که جامه ها را چاک زده

۱۲ بسماع در آمد و چرخها میزد و فریادها میکرد؛ عاقبة الامر ارادت آورده

بصدق تمام مرید شد

(۲۴/۳) همچنان منقولست که قاضی عزالدین قونیه و قاضی عزالدین

۱۵ آماسیه و قاضی عزالدین سیواس رحمهم الله تعالی که هر سه از کبارِ عصرِ

خود بودند؛ روزی از حضرت مولانا پرسیدند که راهِ شما چیست؟

T, I, 110 : H, I, 83 ۷۹ K آ ۳۱ B آ ۳۲ Z ۲۴ - ۲۳/۳

I میخواند Z : میخوانند B || 9 فرمود KB : می فرمود Z || 10 بیاوردش

BZ : بر آوردش K || 13 شد : KZ : شدند B

4 - 6 عقل ... ما : MN ج ۵ ، ص ۱۶۶ / ۲۵۸۵ ۲۵۸۷ : MA ص ۲۱ / ۵۰۱

1 سورة علق ۹۶ / ۵ : تلمیح است به سورة نمل ۲۷ / ۴۰

فرمود که قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي (۱۰۸/۱۲) : سر نهاده هر سه مرید شدند

- 3 (۲۵/۳) همچنان جماعتی از اصحاب روایت کردند که چون قاضی عزالدین مسجد آذینه را در قونیه تمام کرد ، بشکرانه آن اجلاس عظیم کرده دینارها بارباب علم واصحاب عمل وحنفاظ کرام بخش کرد و از حضرت مولانا استدعا نمود که البته درین مسجد نو تذکیر فرماید ؛ اجابت کرده بعد از آنکه بتذکیر و نصایح خلق مشغول شد . در اثنای وعظ حکایتی فرمود که در فلان اقلیم مرغی بود که موی سر نداشت ؛ کمال الدین معترف تحسینها میکرد و میگفت که هزار آفرین ، ای پادشاه راستین ، برای ادببت میرام : نایب قاضی مولانا رکن الدین همان لحظه مرید شد . بسبب لطافت آن کلمه که فرموده بود ؛ چه مگر قاضی عزالدین و کمال الدین امیر محفل هردو کتل بودند . موی سر نداشتند ؛ و او بطریق آن حکایت را ادا کرد که گزردی در دل ایشان نشست

- 15 (۲۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتش از محله میگذشت ؛ دو شخص بیگانه با همدیگر مناقشه و منازعه میکردند و بهمدیگری وقاف میگفتند ؛ حضرت مولانا از دور توقف فرموده می شنود که

T.I, 110-111; H.I.83 ۸۰-۷۹ K آ ۳۱ B ب ۳۲ Z ۲۶ - ۲۵/۳

5 علم KZ : علم B

9 معرف : کسیکه در محافل بزرگ و در مجالس امرا و سلاطین و قصاص با آواز بلند نام و القاب واردین را می گفته و آمین ها و محال واردین هوی بوده است (ر. ک. به فیه مافیه ، در قسم حواشی و تطبیقات ناشر ، ص ۳۰۸ - ۳۰۹ Prof. Dr. Fuad Köprülü, Vakıflar Dergisi, Vakfa ait tarihi istılahlar meselesi. شماره اول ، ص ۱۳۳ - ۱۳۴)

۳ یکی بدیگری می گویند که یعنی بمن میگوئی ، وَاَللّٰهُ وَاَللّٰهُ که اگر یکی بگوئی هزار بشنوی؛ خداوندگار پیش آمده فرمود که نی نی، بیا هرچه گفتنی داری بمن بگو، که اگر هزار بگوئی یکی نشنوی: هر دو خصم سر در قدم او نهاده صلح کردند

۶ (۲۷/۳) همچنان مولانا شمس الدین ملطی رحمه الله روایت کرد که روزی دانشمندی متبحر با شاگردان مُستدل زیارت حضرت مولانا آمده بودند؛ میخواستند که بطریق استفسار و اما برسبیل امتحان سؤالها کنند و بهمديگر گفته باشند که عجا مولانا را قسم عربیتش چون باشد؟ چنانک استاذ ما در آن فن نظیر خود ندارد؛ همانا که چون بحضرت خداوندگار زیارت کرده بنشستند؛ بعد از آنک معارف بسیار ولطایف بی شمار فرمود، حکایتی آغاز کرد که مگر فقیهی ساده دل با نحوی زیرک موافقت کرده بود؛ از ناگاه بسر چاهی رسیدند که خراب و بیاب گشته بود؛ فقیه آغاز کرد که وِبِیْرٍ مُّعَطَّلَةٍ (۴۵/۲۲) بی همزه گفت؛ نحوی برنجید و گفت: وِبِیْرٍ بَکُو، مهموز بخوان فصیحتر بود؛ همچنان بحث فقیه و نحوی بغایت دراز کشید و جهت همزه اعلال نموده تمامت کتب صرف و نحورا ورق ورق میکردند و از دلائل گفتن ملول شدند؛ عاقبة الجدل اصلا بمنزلی و آبادانی نرسیدند و بتاریکی شب مانده، در عین آنک در بحث گرم شده بودند، قضا را نحوی ما بچاهی منع فرو افتاد؛ از اندرون چاه بانگ و فریاد میکرد که ای رفیق طریق وای فقیه شفیق حَسْبَةَ لَهِ تَعَالَى مرا ازین چاه مُظْلَم برهان،

T, I, 112 ; H, I, 84

۲۷/۳ Z ۳۲ ب ۳۱ K آ ۸۰

۱ بمن ZB : بامن K || ۲ آمده BZ : آمد K || ۳ نشنوی KB : شنوی Z ||

۱۱ فرمود ZB : فرموده KZ || ۱۴ مهموز BZ : همزه K || بود BZ : کردد K || ۱۶ صرف

BZ ~ نحو K || ۲۰ شفیق KZ : شفیق B

فقیه گفت : بشرطی خلاصت دهم که همزه را از بئر حذف کنی ؛ بیچاره نحوی مسکین که مغرورِ هنر گشته بود ، تا از بئر حذفِ همزه نکرد ، از آن چاه نرھید ؛ همچنان تا همزه تردد و هستی خود را حمزه وار از خودی خود حذف نکنی از بئر تاریکِ خود بینی که چاهِ طبیعت و نفس است و غیابَةِ الْجُبِّ (۱۰/۱۲) عبارت از آنست ، نرھی و هرگز بفضای صحرای و آَرْضُ اللّٰهِ وَّاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) نرسی ؛ همانساعت تمامت دانشمندان دستارها فروذ آورده ، زنارِ انکار بریده ، بصدقِ تمام ارادت آورده مریدِ مخلص شدند

9 شعر (رمل)

مردِ نحوی را از آن در دوختیم تا شمارا نحوِ محو آموختیم
محو می باید نه نحو اینجا بدان گرتو محوی بی خطر در آب ران
12 فِقْهَ فِقْهٍ وَنَحْوِ نَحْوٍ وَصَرَفٍ صَرَفٍ در کم آمد یابی ای یارِ شگرف

(۲۸/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی بعضی از یاران در بندگی حضرت مولانا ذکر خیرات و عدلِ معین الدین پروانه میکردند که با وجودِ پر جودِ او عالمیان آسوده اند و امنِ عظیم و ارزانی 15 نعمت بی نهایتست و همچنان در زمانِ او علماء و شیوخ و افاضل در مدارس و خواتق مرفه و جمع اند ، بی حد تحسینها می کردند ؛ حضرت مولانا فرمود که یاران راست میگویند و آنچه میگویند صد چندانست ؛ 18

T, I, 114 : H, I, 86 ۸۱ K آ ۳۱ B آ ۳۳ Z ۲۸/۳

3 حمزه وار BZ : همزه وار K || 13 همچنان KZ : B - || 17 مرفه : BZ +
و آسوده K || بی حد KB : بجد Z || می کردند KZ : می کرد B

10 - 12 مرد ... شگرف : MN ج ۱ ، ص ۱۷۵ / ۲۸۴۶ ، ۲۸۴۱ ، ۲۸۴۷۰ :
MA ص ۲۹ / ۷۵ ، ۲۷ ، ص ۱ / ۷۶

- ۳ اما چیزی دیگر هست و این حکایت بدان می ماند که جماعتِ حاجیان
بزیارتِ کعبه می رفتند؛ مگر درویشی را در راهِ بادیه اشتری رنجور
شد؛ چندانک کوشیدند برنخواست بارِ او را بر اشتری دیگر بار کرده
۶ او را گذاشتند و گذشتند؛ همان لحظه جانورانِ وحشی و سیبغِ بری
گرددِ او حلقه کرده یکی پیشتر نمی رفت؛ قافلهٔ حُجاجِ درین حال
۹ حیران ماندند که عجباً جانورانش چرا پاره نمی کنند و امتناع می نمایند؛
شخصی از قافله باز گشت تا کیفیتِ حال را دریابد؛ در گردنِ اشتر
هیکی بسته دید؛ چون هیکل را از او باز کرد و روانه شد، فی الحال
۱۲ دذآن هجوم کرده پاره پاره اش کردند؛ اکنون بدانید و آنگاه باشید که
این عالم بر مثالِ آن اشترست و علماء و امراء و فقراء و غیرهم که درین
عالمند بر مثالِ آن قافلهٔ حاجیانند و وجودِ ما بر مثالِ آن هیکل است که
۱۵ برگردنِ اشترِ عالم بسته اند؛ چندانک آن هیکل برگردنِ اوست بر
کارست و قافلهٔ جهان بکامرانی روان باشد، تا هیکل را بر موجبِ
یا اَبْتَهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعِي اِلَيَّ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَةً
۱۸ (۲۷/۸۹-۲۸) از گردنِ اشترِ عالم بگشایند، آنگاه مشاهده کنید که
عالم چه می شود و آدمیان بکجاها می روند و سلاطین و اربابِ علم و قلم
چه گونه فنا میگردند؛ یاران فریادها کردند و زاریها نمودند، و گویند که
در آن ایام بود که حضرتِ مولانا نقل فرموده سالی تمام نگذشت که
تمامتِ سلاطینِ دنیا و اساطینِ دین و اکابر و خواجگان در پی یک

۲ اشتری KZ : اشتر B || ۳ بار KZ : باز B || اشتری KZ : اشتر B || ۶ چرا

KZ : پاره B || ۹ کرده KZ : کرد B || ۱۲ چندانک KZ : چندان B || ۱۵ کنید KZ :

کند B || که KZ : — B || ۱۶ بکجاها Z : بکجاها KB || ۱۷ که B : — KZ

دیگر رحلت کردند و اقلیم روم یتیم و بی دولت فرو ماند و عالم زیر و زبر شد و بکلی آثارِ خوشی و رفاهیت و جمعیتِ خواطر از جمیع جهان مرتفع گشته، آنچنان شد که فرموده بوذند الی ما شاء الله تعالی

3

(۲۹/۳) همچنان منقولست که از خدمت مولانا شمس الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ که او گفت: روزی از پگاه بحضرت مولانا رفته بودم؛ دیدم که در صحنِ مدرسه سیر می کند و بینی عربی که صریحاً هزلست می گوید و آن را در دیارِ عرب زنانِ قِحاب می گویند و لاغ می کنند و آن بیت را بجدِّ عظیم مکرر می فرمود

9

بیت (هزج)

بَيْنَ الْفَخِذَيْنِ نِصْفِ دَانِقٍ عَيْنِ الْفَخِذَيْنِ دَانِقِينَ
رَأْسٌ دَخْلَاهُ أَعْطَى دِرْهَمٌ كُلُّ دَخْلَاهُ دِرْهَمِينَ

12 و من از دور سر نهاده بر جای خود متحیر ماندم که صورت این بیت را معنی چه باشد و بچه تأویل کنند؛ در حال جوابِ ضمیرِ من فرمود که معنی بیت چنانست که هر که می خواهد که بعالم فقر در آید قدم اول باید که یک دانکِ دنیا را ترک کند و هر که خواهد که سر فقرا 15 دریابد و در آن سیران کند نصف دنیا را ترک کند و هر که خواهد که سر از گریبان فقرِ محمدی بیرون آورد، همه دنیا را پشت پا زند و هر که خواهد که بدرجه کمال فقرِ حالِ محمدی رسد دنیا و آخرت را 18

T, I, 116 ; H, I, — ۸۲ K آ ۳۱ B آ ۳۳ Z ۲۹/۳

1 فرو ماند BK : فرو ماندند Z || 4 همچنان BKZ : الحکایه Zh || 8 بجد عظیم Z : — KB || 11 رأس KZ : راش B || درهم : والاصل درهماً || 16 دنیا را KZ : دینار B || 17 دنیا را ZB : دینار B || 18 فقر BZ : — K

ترك كند؛ تا بحضرت مولا وصول یابد و چون بنده مخلص خالصاً
لِوَجْهِ اللَّهِ تعالی ترك ماسوی الله كند تمامت دنیا و عقبی و آنچ
3 دروست فدای قدم آن مخلص خالص شود و این بیت را فرمود

شعر (رباعی)

دنيا ميستان اگر بقا می طلبی عقبی مستان اگر لقا می طلبی
6 هم دنی و هم عقبی و هم جمله کون بگذار و بیا اگر خدا می طلبی

(۳۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در سماع تواجد
عظیم نموده حالات بی نهایت کرد و در اثنای آن حالت فرمود که مَا رَأَيْتُ
9 شَيْئاً إِلَّا وَرَأَيْتُ اللَّهَ فِيهِ؛ از ناگاه درویشی صاحب دل نعره زنان
پیش آمد که هر چند که گستاخیت، اما بر مستان نگیرند، این لفظ
فیه ظرفیت راست و در حق باری تعالی این لفظ را اطلاق جائز نیست که
12 او در ظرف باشد یا در عالم ظرفی باشد که او مظروف آن ظرف شود،
نقض لازم آید که چیزی برو محیط شود و خدا داخل چیزی و چیزی
باشد؛ حضرت مولانا فرمود که اگر تومستی، ما مست هشیاریم؛
15 چه اگر این سخن کامل و تمام نبودی ما این نمی گفتیم؛ آری نقض وقتی
لازم آید که ظرف غیر مظروف باشد و ظرف و مظروف دو چیز باشند؛
چنانکه عالم صفات ظرف عالم ذات شده است و هر دو یک چیزند،
8 لا غیر؛ اما این که دومی نماید چون فی الحقیقة یکیست کئی نقض لازم
آید که حق تعالی محیط است خارج را و داخل را که اگر داخلش نگوئیم،
پس محیط داخل نباشد و او محیطست بر همه اشیاء و قوام و قیام کل

T, I, 117; H, I, — ۸۳ K آ ۳۱ B آ ۳۴ Z ۳۰/۳

1 مخلص؛ KZ؛ مخلصی B؛ 12 شود BZ؛ باشد K؛ 13 که KZ؛ — B

18 کی K؛ و BZ؛ 19 نکوئیم K؛ نکویم ZB؛ 20 و قیام KB؛ — Z

- بوجودِ واجب الوجودست؛ پس ظرف نیز اوست و مظهر و مظهر نیز اوست،
تا احاطت بر همه موجودات لازم آید و هُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ
(۵۴/۴۱)؛ فی الحال درویش سر نهاد و مرید شد 3
- (۳۱/۳) همچنان نقلست که روزی حضرت مولانا در دکانِ شیخ
صلاح الدین زرکوب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشسته بود و یاران گرد اگر د
دکان حلقه زده بمعارف و اسرار مشغول شده بود؛ ناگاه پیر مردی
سینه کوبان و عتلاً کنان در آمد و سر بقدم مولانا نهاد زاریها نمود
و گفت: هفت ساله فرزندکی داشتم و او را دزدیدند؛ چند روزست که
در طلب او سر و پا برهنه بیچاره شده ام و نمی یابم؛ همانا که بحدتِ
تمام فرمود که عجب چیز است! تمامتِ عالمیان خذارا گم کرده اند
و او را اصلاً نمی جویند و طلب او نمی کنند و سینه کوبان بر سر نمی زنند.
ترا چه شده است که سینه کوبی می کنی؟ مردی پیر در هوای طفلکی
خوذرا خراب و رسوا می کنی، چرا یکدم خالقِ عالم را نجوئی و ازو
استعانت و استغاثت نخواهی تا یوسف گمشده را بعقوب وار بیانی؛
فی الحال پیر بیچاره سر نهاد استغفار کرد و خوذرا پوشانیدن گرفت؛
درین حالت بود که از فرزندِ مفقودِ او خبر دادند که موجود شد؛
همانا که آن روز چندانی خلایق عاشق و مرید شدند که در شمار آید؟

T, I, 118 : H, I, 87

۸۴ K آ ۳۲ B آ ۳۴ Z ۳۱/۳

- 6 شده KB : Z — || 9 او KZ : وی B || سر و پا برهنه Zh : — ZKB
شده ام KZ : شدم B || 10 خذارا KZ : حذار (!) B || 11 کوبان KZ : کوبان B
12 کوبی KZ : کوبی B || مردی KZ : مرد B || 14 یعقوب وار ZK : یعقوب وار
B || 16 خبر KZ : خبری B

- (۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمعی معانی و حقایق می فرمود ؛ از ناگاه جوانی معتبر از در درآمد و بر بالای پیری بنشست ، بعد از زمانی حضرت مولانا فرمود که در زمان ماضی امر الهی چنان بود که هر جوانی که بر بالای پیران نشستی ، فی الحال بزمین فرو رفتی ، قصاص آن امت بدان شکل بودی ؛ اکنون درین زمان می بینم که جوانان نوخیز بی تحاشی و دهشت پیران راه را لکذها می زنند و هیچ از خسف عاقبت و منسخ باطن اندیشه نمی کنند ، و فرمود که روزی اسدُ الله الغالب ، علی بن ابی طالب کرم الله وجهه نماز صبح بمسجد رسول می رفت ؛ درمیانه راه دید که پیر مردی یهودی پیش می رود ؛ امیر المؤمنین از آنجا که فتوت و مروت و حسن اخلاق او بود ، محافظت ادب پیر کرده پیش نگذشت و آهسته آهسته در پی او می رفت ؛ چون بمسجد رسول رسید ، حضرت مصطفی علیه السلام برکوع رکعت اول خمیده بود ؛ در حال بامر جلیل جبرئیل در رسیده دست بر پشت مبارک رسول نهاد تا ساعتی توقف کند که علی مرتضی از ثواب رکعت اول نماز صبح محروم نشود که ثواب رکعت اول بهتر از صد ساله عبادت مقبولست و الزکوة الاولى خیر من الدنیا وما فیها فرموده رسولست ؛ بعد از آنک حضرت مصطفی صلوات الله

T, I, 119 ; H, I, 88 ۸۴ K آ ۳۲ B ب ۳۴ Z ۳۲/۳

2 از در KZ : B — || B بر KZ : در B || بالای Z : بالای BK || 3 بد
از . . . مولانا Zh : — KBZ || 6 پیران KBZ : + قدیم Zh || 7 و فرمود که KZ :
مانا که B || 9-12 مسجد رسول . . . چون KZ : — B || 11 ادب Zh : — ZK ||
12 السلام KZ : — B || 13 رکعت K ~ اول B || 14 ساعتی . . . که Zh : — KBZ

- وسلامه عليه از نماز واورادِ معهود فارغ شد ودعا کرد ، از
 جبرئیل امین سوال کرد که سرِ حالتِ امروزینه چه بود؟ جبرئیل
 گفت : سبب آن بود که علی در وقتی که بمسجد می آمد با پیری یهودی 3
 همراه شد ، او را معزز داشته تبجیل نمود وپیشتر ازو قدم نهاد
 وپادشاهِ قدیم سبحانه و تعالی روا ندید که علی مکی از نصابِ ثوابِ
 نمازِ صبح بی نصیب ماند ، تا اینچنین عنایت فرمود ؛ اکنون جائی 6
 که مثلِ علی مرتضی رضی الله عنه پیرکِ کافر را حرمت داشت
 فرموده در مقابله آن حرمت از حق تعالی چنین کرامات یافت ، قیاس
 کن که اگر عاشقی صادق پیری را که در راهِ خدا پیر شده باشد و در 9
 ملتِ مسلمانی محاسن سپید کرده بود و صحبتِ پیرانِ معنی را دریافته
 مقبولِ حق گشته باشد ، اکرام کند و حرمت ورزد و اعتقاد بندد ،
 حق تعالی او را در عوضِ آن چها بخشد و چه لطفها کند و در حقیقت 12
 عزت از آن خداست و رسول او و از آن بندگانِ خاص او که ولیده
 الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ (۸/۶۳) : الله الله اگر خواهی که
 پیوسته قرینِ بختِ جوان باشی ، دامنِ پیرِ معنوی را محکم 15
 گیر که بی عنایتِ پیرِ راستین هرگز جوانی پیر نشد و بکرامتِ پیران
 معنی نرسید

1 سلامه عليه KZ : سلام B || 2 امین KZ : — B || 3 یا KZ : تا B || 4

نهاد KBZ : + بموجب حدیث نبوی که بجلوا المشایخ فان تبجیل المشایخ من
 اجلال الله تعالی فرموده بود عمل کرد Zh || 7 پیرك BZ : پیر کی K || فرموده
 KZ : فرمود B || 10 پیران BZ : + قدیم و K

شعر (رمل)

- پیر را بگزین که بی پیر این سفر هست بس پُر آفت و خوف و خطر
 3 کرده ام بختِ جوان را نام پیر کوز حق پیرست نه از ایام پیر
 من نجویم زین سپس راهِ اسیر پیر جویم پیر جویم پیر پیر
 پیرِ گردون فی ولی پیرِ رشاد در جهان والله اعلم بالسداد
- 6 (۳۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مدرسه مبارک معانی
 می فرمود گفت: حق سبحانه و تعالی در قرآن مجید می فرماید که ان
 9 انْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتِ الْحَمِيرِ (۱۹/۳۱)؛ چه از جمیع
 جانوران صوتِ زشت و مکروه را بدو منسوب کرده است؛ معلومست
 یاران را که چه معنی دارد؟ یاران سرنهاده ملتمس بیان آن شدند؛
 فرمود که سائر حیوانات را مخصوص ناله ووردی و تسبیحی هست که
 12 خالق و رازق خود را بدان یاد می کنند؛ چنانک حنین شتر و زئیر
 شیر و این نخچیر و طنین مگس و دوی زنبور و غیرهم و بر آسمان ملائکه
 و روحانیان را تسبیح و زجل است و بنی آدم را تسبیح و تهلیل و انواع عبادات
 15 باطنی و بدنی، غیر از خر بیچاره که در دو وقت معین بانگ می کند:
 یکی وقتی که آرزوی جماع کند، دوم در وقتی که گرسنه شود؛ چنانک گفته اند

T, I, 122؛ H, I, 89 ۸۶ K ب ۲۲ B آ ۳۵ Z ۳۳/۳

4 من ... پیر پیر Z: BK || سپس Zh: سبب Z || 8 چه KZ: B ||
 حیوانات را BZ: حیوان K || تسبیحی KZ: وردی B || 16 یکی B: يك KZ || در وقتی
 KB: وقتی Z

2 - 3 پیر را ... پیر: MN ج ۱ ص ۱۸۱ / ۲۹۴۳ - ۲۹۴۰
 MA ۱، ۲/۷۸

4 - 5 من نجویم ... بالسداد: MN ج ۶ ص ۵۱۰ / ۴۱۲۴ - ۴۱۲۱
 MA ۶۰۷/۶۰۰

شعر (رمل)

كَحِيمَارِ السَّوْءِ إِنِّ اشْبَعْتَهُ ضَرَبَ النَّاسِ وَإِنِّ جَاعَ نَهَقَ

- 3 پس خر دایما بنده فرج و گلوست ؛ و همچنان هر کسی که در جان او
درد خدا و ناله عشق نباشد و در سر او سودائی و سرری نبوذ عندالله
تعالی کمتر از خرست اُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ (۱۷۹/۷)
6 نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهُ

شعر (رمل)

- دانتك این نفسِ بهیمی نرخرست زیرِ او بوذن از آن ننگین ترست
9 گزندانی ره هر آنچه خر بخواست عکسِ آن کن خود بوذن آن راهِ راست
بعد از آن فرمود که در زمانِ ماضی پادشاهی ز پادشاهِ دیگر بطریقِ
امتحان سه گونه چیز در خواست کرد که از آن سه چیز بدتر نبوذ :
12 یکی طعامِ بد ، دوم نفسِ بد ، سوم جانورِ بد ؛ این پادشاه از طعامها
پنیر فرستاد و از نفوسِ بد غلامِ ارمنی فرستاد و از حیوانات خری فرستاد
و در عنوانِ نامه این آیت را نشان کرد : **إِنَّ الْأَنْكَرَ إِلَّا صَوَاتٍ لِّصَوْتِ
الْحَمِيرِ (۱۹/۳۱)**
15

(۳۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا با جمع یاران
بسوی باغِ چلبی حسام الدین می رفتند و آن روز خداوندگار بر خری

T, I, 123 ; H, I, 90 ۸۷ K آ ۳۵ B ب ۳۵ Z ۳۴/۳

3 همچنان KZ : B — || 14 و در عنوان KZ : غیر آن عنوان B || 17 الدین
B — : KZ

8 دانتك ... ننگین ترست ؛ MN ج ۰۵ ص ۸۹ / ۱۳۹۲ MA : ۲۷/۴۶۶
9 گزندانی ... آن راه راست MN ج ۰۱ ص ۱۸۲ / ۲۹۰۰ MA : ۹/۷۸

سوار شده بود؛ فرمود که مَرَّ كَبُ الصَّالِحِينَ است و چندین پیغامبران
خر سواری کرده اند؛ چنانک شِيث وَعَزِيْرٌ وَمَسِيْحٌ وَحَضْرَتِ رَسُوْلِ
ما عليهم السلام 3

شعر (رمل)

خر برهنه بر نشین ای بو الْفُضُوْلِ خر برهنه نی که را کب شد رسول
6 مگر یارِ ربّانی شهاب الدین گوینده نیز بر بهیمه سوار شده بود؛ از
ناگاه خر او بانگی بر کشید؛ مذکور از سر غضب چند بار خر را
بر سر بزد؛ حضرت مولانا فرمود که حیوان بیچاره را چراش می زنی؟
9 برای آنک بارت می کشد؟ شکری نکنی که تو را کبی و او مرکوب
تست و نَعُوذُ بِاَللّٰهِ اِگَر بر عکس بودی چه خواستی کردن؟ حالیا
نالہ او از دو حال بیرون نیست: یا برای گلوست یا برای فرج، درین
12 کار جمیع خلق مشترک اند و پیوسته درین کارند و تخم هوس را درین
کارند؛ پس همه را بر سر باید زدن و سرزنش کردن؛ همانا که شهاب الدین
نادم گشته فرود آمد و سَمَّ آن جانور را بوسیده نوازش کرد
15 (۳۵/۳) همچنان منقولست که یکی از قَلَّتِ مَنَالٌ وَ كَلَّتِ حَالٌ
حکایت می کرد و شکایت می نمود؛ حضرت مولانا فرمود که بَرُوْ
بعد الیوم مرا دوست مدار تا دنیات بدست آید و فرمود

T, I, 124 ; H, I, 91 ۸۷ K آ ۳۳ B ب ۳۵ Z ۳۵/۳

12 جمیع خلق KB : - Z

5 خر برهنه . . . رسول : MN ج ۵۲ ص ۲۸۶/۷۲۵ : MA ص ۲۹/۱۲۰

شعر (هزج)

بیا چون من شوای مہر و نہ دولت جو نہ نعمت جو

3 گر ابلیس را چنین بوذی شه و صاحب عالم بوذی

(۳۶/۳) همچنان فرمود کہ روزی صحابہ حضرت رسول را

علیہ السلام گفت کہ ترا دوست می دارم : گفت : چه ایستادہ ؟ جوش

6 آہنیں بیوش واستقبالِ بلاہا کن و قلت را مستعد باش کہ بلا تحفہ
محبان وعاشقانست

شعر (سریع)

9 گفت اَلَسْتُ و تو بگفتی بلا سرِ بلی چیست کشیدن بلا

باز فرمود کہ عارفی از منعمی پرسید کہ مال را دوست می داری

یا گناہ را ؟ گفت : مال را دوست می دارم : گفت : راست نمی گوئی

12 بلکہ گناہ و وبال را دوست تر می داری : نمی بینی کہ مال را فرو می

گذاری و وبال و گناہرا با خود میبری و عند اللہ تعالی مؤخذ می گردی :

اگر مردی ، جہدی کن کہ مال را بیگناہ با ہم ببری ، چون دوستش

15 می داری چارہ آنست کہ پیشتر از خود مال را بحضرت خداوند

ذوالجلال فرستی . تا آنجا برای تو کارها کند کہ و ما تُقَدِّمُوا

لأنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ

18 أَجْرًا (۲۰/۷۳)

T, I, 125 ; H, I, 91 ۸۷ K آ ۳۳ B ۳۵ Z ۳۶/۳

a 2 جو KZ : خو B 3 b کر Z : کہ B ۱۱ چنین KZ ~ شه B ۱۱ 5 علیہ السلام

KZ : B ۱۱ 6 باش Zh : — BKZ ۱۱ 7 عاشقانست KBZ : + عاشقرايك بلا درپشین

و دیگر در کین است Zh

- (۳۷/۳) الحکایہ : همچنان یارانی کہ محرمِ اسرار و محرمِ احرامِ آن کعبہٴ احرار بوذند ، رِضْوَانُ اللّٰهِ عَلَیْهِمْ اَجْمَعِیْنَ ، روایت چنان کردند کہ روزی معین الدین پروانہ اعلیٰ اللہ درجتہٴ 3 در سرای خود اجتماعِ اکابر کردہ بوذ و جمیعِ علماء و شیوخ و اربابِ فتوت و گوشہ نشینانِ خلوت و مسافرائی کہ از اقالیم رسیدہ بوذند ، 6 در آن مجلس حاضر شدہ و صدورِ عظامِ صدرها را گرفتہ بنشستند ، مگر پروانہ را آرزو شد کہ اگر حضرت مولانا نیز تشریفِ حضورِ پرنور ارزانی فرمودی چه بوذی ، همانا کہ شرفِ روزگارِ ما بوذی ؛ 9 خدمتِ مجد الدین آتابک کہ دامادِ پروانہ بوذ و مریدِ حضرتِ مولانا ، مردی بوذ پر فضائل و معتقد ؛ برخاست و بدعوتِ مولانا اقدام نمود ؛ ازینجانب میانِ صدور و اکابرِ مشوشِ صدور فُجْفُجُہٴ در انداخت کہ 12 اگر مولانا تشریف دہد کجا نشیند ؛ باتفاق گفتند کہ ما ہر یکی در مقاعدِ عزّ خود نشستہ ایم ، او نیز ہر کجا کہ خواہد بنشیند ؛ چون مجد الدین آتابک بعبارتِ بلیغِ تبلیغِ رسالت کرد ، حضرتِ مولانا 15 چلبی حسام الدین و اصحاب را جمع کردہ روانہ شدند ؛ یارانِ پیشا پیش می

T, I, 126 ; H, I, 92 ۸۸ K ب ۳۳ B آ ۳۶ Z ۳۷/۳

3 چنان : KZ : چین B || کردند KB : کنند Z || 6 شدہ BZ : بود K ||

11 مشوش BZ : موسوس KZh || 13 کجا Z : جا KB

14 مجد الدین آتابک : مجد الدین علی بن محمد الحسن المستوفی الارزنجانی است و در ۶۷۶ ۱۲۷۷/ھ م فوت شد (ر.ک. بہ ابن بیہ، الاوامر العلابیہ، ص ۶۵۶-۶۶۰ ؛ اقسرائی ، مسامرۃ الاخبار ، ص ۷۳ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۱۸ ؛ دیوان سلطان ولد . ص ۱۴۳ ؛ مکتوبات مولانا ، ص ۱۴ ، ۱۶ ، ۲۲ ، ۵۸ ، ۷۱ ، ۱۲۴ ؛ فیہ مافیہ . ص ۲۸ ، ۲۶۰ ؛ سپہسالار ، ص ۱۰۰ ، ۳۵۱ ؛ تاریخ بیبرس (ترجمہ ترکی) ص ۸۶ ، ۱۵۲ ؛ T ج ۱ ، دیباچہ ص LXXVII - LXXVIII)

- رفتند و حضرتش در پی یاران می آمد ؛ چون حضرت چلبی حسام الدین
بسرای پروانه در آمد ، تمامت اکابر اکرام کرده بالای صُفّه جا دادند ،
3 در عقب حضرت مولانا در رسیده ، پروانه و ارکان دولت پیش
دویدند ؛ پروانه دست مبارک حضرت خداوندگار را بوسه ها می داد
و عذر ها می خواست که حضرت خداوندگار را زحمت شد و اما
بندگان را رحمت شد ، لطفها فرموده ؛ چون بسرای در آمد ، دید که
6 زیر و بالای صُفّه اکابر نشسته اند ، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ
فرموده در صحن سرای فرو نشست ؛ حضرت چلبی حسام الدین بر خاست
و بزیر آمده در پهلوی مولانا بنشست ؛ اغلب اکابر بموافقت فرود
9 آمدند و آنانکه از غلبه نفاق اتفاق کرده بودند ، در ماندند ؛ مثل
ناصرالدین و شیخ شرف الدین هر یوه و سید شرف الدین و من تابعهم
مِنَ السُّفّهَاء که هر یکی در انواع علوم کتابخانه بودند ؛ گویند :
12 سید شرف الدین مردی بود حکیم طبع و متکلم و گستاخ رو و بد روی
و چون این حالت را بدید که تمامت بزرگان بموافقت او بزرگ
از بالا زیر دویدند و حضرت آنچنان صدری در صف نعال
15 صدری ساخته صدرها خالی ماند ، سر آغاز کرد که در صورت
حال صدر کجاست ؟ و در مذهب اهل طریقت صدر چه جارا
گویند ؟ قاضی سراج الدین گفت که در مدارس علماء صدر میانه
18 صُفّه است که مسندگاه مدرّس است و شیخ شرف الدین هر یوه
گفت که در طریقه اهل اعتکاف و پیران خراسان کُنج زاویه

2 کرده ZB : کرد و بالضروری K || 4 حضرت KB : - Z || 9 آمده BZ :
+ و K || 13 بذروی BZ : بدرو K || 14 او BZ : آن K || 16 - KZ : بجز B ||
16 در صورت KB : صورت Z || 20 در طریقه KB : طریقه Z

صدر است و شیخ صدرالدین گفت که در مذهب صوفیان صدر در
خواتق کنارِ صفّه را گویند و آن فی الحقیقه صفِ نیعالت ؛
بعد از آن بر سبیل امتحان از حضرت مولانا سوال کردند که محلّ
صدر در سنّت شما کجاست ؛ حضرتش فرمود که

شعر (رمل)

آستان و صدر در معنی کجاست ما و من کو آن طرف کآن یارِ ماست
صدر آنجاست که یار است ، سید شرف الدین گفت کو یار ؟ فرمود که
کوری نمی بینی

شعر (هزج)

تو دیده نداری که بدو درنگری ورنی زسرت تا قدمت اوست همه
همانا که بر خاست و بساع شروع کرده ، سماع آنچنان گرم شد که
تمامت اکابر جامه ها بر خود چاک زدند ؛ عاقبة الامر بعد از وفات
مولانا چون سید شرف الدین بدمشق رسید نا بینا شد ؛ اوقات
مگر یاران بدیدن او رفتندی ؛ ناله ها کردی و گریستی که دریغا دریغ
که بر جان من چها رفت و روایت می کرد که در آن ساعت که حضرت
مولانا بر من بانگ بر زد، دیدم که تَتَّقِ سیه برابرِ نظر من گرفتند ؛
دیگر درکِ اشیاء نتوانستم کردن و رنگِ چیزی را دیدن ؛ اما

1 که BZ : — K || خواتق Z : خوانیق KB || 2 و آن KZ : — B || 5 شمر

KB : + کت Z || 6 آستان K استانه BZ || 12 زدند KB : کردند Z || 14 رفتندی

BZ : آمدندی K || 16 سیه KB : سیاه Z || 17 درک KB : ادراک Z

6 آستان . . . ماست : MN ج ۱ ص ۱۰۹ / ۱۷۸۴ : MA ص ۴۷ / ۱۰

از حضرت او امیدها دارم که بر من بیچاره مغرور عنایت کند ؛
چه الطاف اولیاء بی نهایتست ؛ چنانک فرموده او بزرگست :

شعر (هزج)

3

مشو نومید از آن جرمی که کردی که دریای کرم توبه پذیرست
گناهت را کند تسبیح و طاعات که در توبه پذیری بی نظیرست

- 6 (۳۸/۳) همچنان بعضی از باب احباب روایت حکایت چنان کردند که
این ماجرا در زمان جلال الدین قرطایی بوده است که چون مدرسه خود را
تمام کردند اجلاس عظیم فرمود کردن و همان روز در میان اکابر
9 علماء بحث افتاد که صدر کدامست و آن روز حضرت مولانا شمس الدین
تبریزی بتوی آمده بود ؛ در صف نعال میان مردم نشسته بود
و باتفاق از حضرت مولانا پرسیدند که صدر چه جارا گویند ؟
12 فرمود که صدر علماء در میان صفته است و صدر عرفاء در کنج خانه

T, I, 129 ; H, I, 94

۳۸/۳ Z ۳۷ B ۳۴ K ۹۰

1 مغرور BZ ؛ + غرور K || 4 پذیرست BZ ؛ پذیرست K ؛ 5 نظیرست
BZ ؛ نظیرست K || 6 احباب Zh ؛ - BKZ || 9 مولانا KB ؛ - Z

7 جلال الدین قرطایی: در ۶۵۲ هـ / ۱۲۵۴ م فوت شده است ؛ یکی
از بزرگان دولت آل سلجوق بود (ر. ک. به ابن بی الاوامر اللاتیه .
ص ۵۹۳ - ۶۰۱ ؛ اقسرائی . مسامرة الاخيار ، ص ۳۶ - ۳۸ ؛
Selçuk büyüklerinden Celalettin, M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman;
، 1940 ، Konya ، Karatay ile kardeşlerinin hayat ve eserleri,
، Konya dergisi, Büyük Karatay Medresesi شماره ۴۹ - ۵۰ ، ص ۳۵ ؛
، Belleten, Selçuk Devri vakfiyeleri ، Prof. Osman Turan.
(ج ۱۱ ، تموز ۱۹۴۷ ، ص ۱۵ - ۱۲۹)

- و صدرِ صوفیان در کنارِ صفتِ و در مذهبِ عاشقانِ صدر در کنارِ یارست؛
 همانا که بر خاست و پهلوی شمس الدینِ تبریز بنشست؛ و گویند آن روز
 3 بود که مولانا شمس الدینِ تبریزی در میانِ اکابرِ قونیه مشهور شد
 و در زمانِ پروانه دوم بار این حکایت هم واقع شده
 (۳۹/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه حضرت مولانا را
 6 سماع داده بود و جمیع علماء و عرفاء حاضر بودند و گرمی سماع تا نیمشب
 کشیده تمامتِ آنها سرد شده بیات گشت؛ پروانه شیخ محمد خادم را
 پیش خوانده قضیهٔ طعام را بوی عرضه داشت؛ شیخ محمد خادم
 9 آن معنی را میخواست که بطریقِ کنایت بحضرت مولانا باز گوید؛
 مولانا فرمود که تا امیرِ آب آهارا نبرد آسیابِ کئی ایست کند و سکون
 یابد و قرار گیرد؟ پروانه سر نهاد و اشکها رانده آهارا بغما فرمود
 12 و از نو بنیادِ طعام کردند
 (۴۰/۳) الحکایه : در خبرست که بقرائتِ زمان مولانا اکمل الدین
 طیب طیب اللہ شراہُ که از اکابرِ حکمای روم بوده و نظیرِ خود
 15 نداشت؛ پیش از آنک مریدِ مولانا شود روزی زیارتِ حضرتش
 آمده بود؛ مولانا فرمود که جهتِ هفته یارِ گزیده مُسهل و حبات
 ترتیب کند و اصحابِ کرام باحتما مشغول شدند؛ آن روز که روزِ
 تناولِ دارو بود؛ علی الصبح حضرت مولانا بسوی خانه

T, I, 130 ; H, I, 95 ۹۱ K ب ۳۴ B آ ۳۷ Z ۴۰ - ۳۹/۳

2 تبریز : B : تبریزی K - Z || 3 تبریزی KZ : B - || 9 مولانا KZ : B - ||

11 آهارا KZ : آنها B || 17 شدند Z : بودند K - B

۴۰/۳ الحکایه . . . ص ۱۲۴ / ۵ قند : سپهسالار، ص ۸۱ - ۸۲

- اکمل الدین رفتہ ، حکیم را خبر کردند ، بیرون آمدہ سرنہاد ؛ حضرت مولانا در آمد و ہفتدہ کاسہ دارورا چنانک مہیا کردہ بود ، یگان یگان در آشامید و در ہر باری الحمد لله رب العالمین می فرمود ؛ همانا کہ
- ۳ اکمل الدین از ہیبت آن حالت در حیرت فرو مانده مجالِ مقالش نبود ؛ بعد از آن بجانبِ مدرسہ خود روان شد ؛ تمامتِ اصحاب را ازین حال اعلام کردند ؛ ہمہ شان متحیر ماندند کہ مزاجِ مبارکِ لطیفِ نازکِ
- ۶ ریاضت بارہ او چہ خواہد شدن ؛ زمانی بمعارف مشغول شدہ مستیہا می نمود و خدمتِ اکمل الدین ناچار برخاست و آہنگِ مدرسہ کرد تا کیفیتِ حال را در یابد ؛ می بیند کہ در محرابِ مدرسہ بر مثالِ آفتاب
- ۹ تکیہ زدہ بشرحِ حقایق و بسطِ دقائق مشغول شدہ است ؛ اکمل الدین سرنہادہ پرسید کہ مزاجِ مبارک و طبیعتِ چونست ؟ بطریقِ مطایبہ فرمود کہ تَجْرِي مِّنْ تَحْتِهَا آلا نَهَارُ (۲۵/۲ ، ۲۶۶) ؛ گفت
- ۱۲ تا حضرت خداوندگار از آب پرهیز کند ؛ در حال فرمود کہ جلید بیاوردند و خرد کردہ از آن یخپارہا خوردن گرفت ؛ چندانی بخورد کہ در بیان آید ؛ بعد از آن بجانبِ حمام روانہ شد و چون از استحمام فارغ
- ۱۵ گشت ، بسمع شروع فرمود ، تا سہ شبانروز در سماع بود ؛ همانا کہ اکمل الدین دستار بر زمین زدہ افغان می کرد و نعرہا می زد کہ این حالت مقدور بشر نیست و این قدرت را از اولیاء کسی ننمودہ است ؛ همان
- ۱۸ ساعت با اولاد و اعقاب خود مرید و بندہ شد و حکایت را با حکماء و اطبای عہد باز گفت ، باخلاص تمام بجمعہم مرید شدند و اقرار

۲ چنانک K : چنان ZB || بود KZ : — B || 7 او KZ : - B || 11 پرسید KB : پرسیدہ Z || 13 خداوندگار BZ : مولانا Z || 14 بخورد Z : خورد KB || 15 آید KB : ناید Z || 16 شبانروز KZ : شبانہ روز B

کردند که این مردِ مردانه مؤیدٌ مینِ عیندِ الله است و ذاتِ عالی
صفاتست و حکیم التہیست

شعر (رمل)

3

گر ولی زهری خورد نوشی شود و رخورذ طالب سیه هوشی شود
زان نشد فاروق را زهری گزند که بُد آن تریاقِ فاروقیش قند

6 (۴۱/۳) همچنان مگر در آن روزها در میان حکمای شهر و علمای

دهر، بجئی عظیم افتاده بود که نفسِ آدمی بخون زنده است
یا بچیزی دیگر؟ اطباء علی العموم مسئلهٔ جامعی گفتند که البتہ بخون

9 زنده است؛ چه اگر خونِ آدمی بکلتی برود، فی الحال بمیرد و فقہارا

مُلزم کردند؛ علماء باتفاقِ تمام بحضرتِ مولانا آمده این مسئله را
عرضه داشتند؛ فرمود که البتہ محقق شده است که آدمیان بخون زنده اند؛

12 همه شان گفتند که در مذهبِ حکماء چنانست و در آنجا ادلّٰہ حِکْمی

و براهینِ معقول گفتند؛ مولانا فرمود که مذهبِ حکما نہ چندانست؛

بلک آدمی بخدا زنده است نہ بخون؛ هیچ کسی را مجالِ اِیمٌ و لا نُسَلِّم نبوذ

T, I, 132 ; T, I, 96 ۹۲ K آ ۳۵ B ۳۷ Z ۴۱/۳

8 یا KZ : تا B || 13 معقول KZ : معقولی B || نہ KZ ; — B || 14 مجال

KB ; — Z || و B : — KZ

4 کر ولی . . . شود : MN ج ۱ ص ۲۱۰۳/۱۶۰ : MA ۱۶/۶۹

5 زان نشد . . . قند : MN ج ۵ ص ۴۲۳۸/۲۶۹ : MA ۲۵/۵۴۹

شعر (رمل)

فَلَسْتَنِي رَا زَهْرَه نِي تَا دَم زَنَد دَم زَنَد دِينِ حَقَقَش بِرَهْم زَنَد

- 3 بعد از آن فرمود که فصّاد بیارند ؛ همانا که از دو دستِ مبارکِ خود
فصد کرده چندانی بگذاشت که تمامتِ خون از عروق بیرون آمد و در
جایگاهِ نیش زرد آبی بیش نماند و بطرفِ حکماء التفات فرمود که
چونست؟ بخون زنده اند یا بخذا؟ همگان سر نهادند و بقدرتِ مردانِ
6 خدا ایمان آوردند ؛ فی الحال برخاست و بحمام در آمد ؛ چون بیرون
آمد بسماع شروع کرد

- 9 (۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ملطی رحمه الله روایت
کرد که روزی بحضرتِ مولانا رفته بودم ؛ دیدم که در جماعتخانه
مدرسه تنها نشسته بود ؛ سر نهادم و نشستم ؛ فرمود که نزدیکِ بیا !
12 قدری پیشتر رفتم ؛ بارها فرمود که نزدیکِ بیا ! چندانی پیشتر غرّیدم که
زانوی من بزبانوی مبارکش رسید و مرا از غایتِ دهشت و تخاصی
اقشعِرائی عظیم در باطن ظاهر شد ؛ فرمود که چنان بنشین که زانوی
تو بزبانوی من متصل شود ؛ همانا که از مناقبِ حضرتِ سید برهان الدین
15 و از کراماتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی قدّس الله سرّهما چندانی

T. I, 133 ; H. I, 97 ۹۳ K ب ۳۵ B آ ۳۸ Z ۴۲/۳

2 دین BZ : دید B || 3 همانا KZ : — B || مبارک KB : 4 چندانی KZ :
چندانک B || بگذاشت BZ : بگذشت K || 6 زنده اند BZ : رنده است K || 7 و بحمام ...
آمد BZ : — K || رحمه الله KZ : — B || 12 که K : — BZ || چنان KZ : چپن B ||
16 تبریزی KZ : تبریز B

2 فلسفی ... زند ؛ MN ج ۱ ، ص ۱۳۱ / ۲۱۵۱ : MA ۲۷/۵۶

بیان فرمود که من بیخود شدم ؛ پس آنگاه فرمود که حضرت سلطان
 ما عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ فرموده است یعنی درجائی که
 3 ذکرِ صالحانِ امت کنند ، بارانِ رحمت فرو می بارذ ؛ اما در آنجا که
 ذکرِ ما روزِ خدا می بارذ

(۴/۳) همچنان منقولست که اوقات چون حضرت مولانا بجمام می
 6 رفت حرم او کرا خاتون رَضِيَ اللهُ عَنْهَا یاران را سپارش میکرد که
 حضرت مولانا را نگاه دارید که او را از خود فراغت کلیست ، یاران
 9 قالیچه و نمچین با هم می بردند و در سردابه می گسترده وقتها در آنجا
 آرام می گرفت و مغمزی می کردند ؛ مگر شبی در قلبگاه زمستان
 شدید بجمام رفته بود ؛ یاران بر عادت قدیم قالیچه و مفرمه برده در
 سردابه راست می کردند ؛ همانا که چون برهنه شد و در آمد، نظری
 12 کرد و باز بیرون جست ؛ زمانی کشید در پی او بیرون آمده دیدند که
 بر سر یخپاره ایستاده و یخپاره دیگر بر سر نهاده بود ؛ یاران فریاد کردند ؛
 گفت : نفسم بد می آموزد و گستاخ می شود ؛ لله الحمد درویشانیم از آل
 15 فرعون نیستیم ؛ از آل پادشاهیم که سلطان فقرا بود، دستار و فرجی پوشیده
 روان شد

(۴/۴) همچنان روزی حضرت سلطان ولد نقل فرمود که حضرت
 18 والدهم دایما می فرمود که من پنج ساله بودم که نفسم مرده بود و در حال
 جوانی و کھولت چون بجد تمام بریاضت و شبخیزی مشغول می شد

T, I, 134 ; H, I, 98 ۹۳ K ب ۳۵ B آ ۳۸ Z ۴۳/۳

7 نگاه BZ : + می K || 8 قالیچه و KZ : - B || در آنجا KZ : آنجا B ||

9 قلبگاه BZ : قلب K || 12 کرد Z : بگرد KB || 13 - 12 که بر KZ : و B

و مبالغه می نمود؛ پرسیدم که روزی مرا چنان حکایت فرموده بودی؛
این دم چونست که شب و روز قرار و آرام نداری؟ فرمود که بهاء الدین،
نفس قوی عیارست؛ می ترسم که مبادا از ناگاه از جایی سرزند
و شجاع الدین عقل را مغلوب و منکوب گرداند

شعر (رمل)

نفس را هیل تا بگریذ زار زار تو ازو بستان و ام جانگزار
مصحف سالوس او باور مکن خویش با او همسیر و همسر مکن
(۴/۵۰) الحکایه : همچنان از حضرت چلبی حسام الدین قدس الله
روحہ العزیز منقولست که سید شرف الدین را محبتی بود، از اکابر
شهر قونیه و او را پسری بود، صاحب جمال، یوسف مثال و اکثر
خلایق شیفته، حسن او شده بودند و آن پسر از صمیم جان و دل عاشق
و ربوده، حضرت خداوندگار گشته بود و دائماً نام او می برد و سوگند
بخاک پای آن حضرت می خورد؛ پدرش چندانک از آن حالت او را
منع می کرد. ممتنع نمی شد؛ بلکه عشق و صدق او دائم مضاعف
می گشت؛ روزی او پدر خود گفت: اگر مرا دوست می داری و خواهان
منی، می باید که حضرت مولانا را بخانه دعوت کنی و سماع دهی و مرا

۴۴/۳-۴۵ Z ۳۸ ب B ۳۵ ب ۳۶ آ K ۹۴ I. I. 135; II, I, 98

1 مبالغه Z : مبالغهها KB || روزی KZ : + که B || بودی BZ : بودید
K || 2 قرار و آرام Z : آرام و قراری KB || نداری BZ : نداری K || 6 بستان
BZ : + و K || 9 سید KBZ : + خواجه Zh || 15 و KB : با Z || 16 می
KZ : - B

7 مصحف... همسر مکن : MN ج ۳، ص ۱۴۵/۲۵۵۵ : MA ۱۰/۲۵۹

بنده و مریدِ او سازی و الاً من خود را هلاک می کنم و یا از شهر خود دیوانه وار آواره می شوم ؛ خواجه بیچاره از غایتِ محبتِ فرزند طوعاً و کرهاً راضی شده بخدمتِ سید شرف الدین آمد و کیفیتِ حال را باز گفت ؛ سید شرف الدین که از جمله معجبانِ مکابر بود، بطریقِ انکار بخواجه تعلیم داد که چون فرزندت مرید شوذ از مولانا سؤال کن که این فرزند من بهشتیست و دیدارِ حق را خواهد دیدن یا نه؟ تا چه جواب دهد ؛ خواجه تمامتِ اکابر و صدور و علمای شهر را دعوت کرده سماعی عظیم داد ؛ بعد از آن که سماع بنشست و طعام خورده شد، پسرِ خود را پیش کشیده مرید کرد، پیش از آنک خواجه سؤال کند، حضرتِ مولانا فرمود که این فرزندِ نیکبخت از جمله بهشتیانست و لایق دیدارِ الله گشته است و غریقِ رحمتِ حق شده ؛ آخر امثالِ این فرزند درین شهر بسیار اند ؛ چرا بسوی ما رغبت نمی کنند و ارادت نمی آورند؟ خواجه گفت : این را خدا چنین کرد ؛ فرمود که حالاً اولِ سخنِ تو خذارا دید و خذاش بطرفِ ما فرستاد ؛ چه اگر خذاش نحواستی و قبولِ حضرتِ خود نکردی ، بجانبِ ما نیامدی و الهامِ الله معاون و مرشدِ او نشدی ؛ در حالِ خواجه مسکین سر در قدمِ مولانا نهاده مرید شد و از سلکِ عاشقانِ واصل گشت

1 خود KB : — Z || 3 و KZ : او B || شده ZB : شد K || آمد KZ :
 — B || معجبان KZ : معجزان (!) B || 5 شوذ KZ : شد B || 6 چه KZ : — B ||
 7 کرده KB : کرد Z || 13 این را KZ : این B || کرد KZ : — B || 16 در
 قدم KB : قدم Z

- (۴۶/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه رحمه الله در دیوان سرای خود گفته باشد که حضرت خذاوندگار پادشاه بی نظیرست و مثل او سلطانی نپندارم که در قرنهای ظهور کرده باشد؛³ اما مریدانش بغایت مردم بدند و فضول نفس؛ مگر یکی از جماعه⁴ محبان حضرتش که آنجایگاه حاضر بود، از غایت درد دل تحمل آن سخن نکرده این خبر را بحضرت مولانا رسانیده؛⁶ تمامت یاران شکسته دل گشتند؛ همانا که حضرت مولانا رقعہ⁵ بخدمت پروانه ارسال فرمود که اگر مریدان من نیک مردم بوذندی. خود من مرید ایشان می شدم؛ از آنچ بد مردم بوذند که بمریدیشان قبول کردم⁹ تا تبدل یافته نیکو شوند و در سلک نیکان و نیکوکاران در آیند

شعر (سریع)

- کورنیم لیک مرا کیمیاست این درم قلب از آن می خرم¹²
باز فرمود که بروان پاک حضرت پذیرم تا حق تعالی ضامن ایشان نشد که ایشان را رحمت کند و از جمله مقبولان خود گرداند، بمحل قبول نیفتادند و در دل پاک عباد الله جا نکردند¹⁵

شعر (منسرح)

- رحمتیان رسته اند لعنتیان خسته اند ما ز بی رحمت قوم لعین آمدم
چون پروانه رقعہ رفیع آن سلطان را مطالعه کرد اعتقادش یکی در هزار¹¹

۴۶/۳ : Z ۳۹ آ B ۳۶ ب K ۹۵ T. I. 137 : H. I. 99

۴ مردم KZ : B - || مکر KZ : + که B || 10 تبدل BZ : تبدل K ||
12 خرم KBZh : خورم Z || 17 لعنتیان KZ : احسان (!) B

گشته برخاست و پیاده بحضرت مولانا آمده عذرہا خواست و استغفار
کرده بسی شکرانہا بیاران ایثار کرد

3 (۴۷/۳) همچنان منقولست کہ روزی صاحب فخرالدین ابوالخیرات

رحمہ اللہ گفته باشد کہ حضرت مولانا پادشاہ بزرگوارست، اما اورا می باید
از میان مریدانش بیرون کشیدن و ایشان را تلف کردن؛ چون خبر
6 بحضرت مولانا رسید، تبسم فرموده گفت: اگر توانند بیرون کشیدن،

بعد از آن فرمود کہ عجب این یاران ما چرا چنین مبغوض نظر اہل
دنیاست؛ مگر کہ محبوب و مقبول نظر عنایت حق اند؛ چہ تمامت

9 عالمیان را در غلبہ کردم، همانا کہ ہمہ شان فرورفتند غیر ازین یاران

ما کہ بر سر بالا آمده اند؛ جسم ما جان یارانت، جسم یاران

ما جان عالمیانست؛ اگر دانند و اگر ندانند

T, I, 138 - 39 ; H, I, 100 ۹۶ K ب ۲۶ B ب ۳۹ Z ۴۷/۳

9 فرو Z: فرود KB || II داند KZ: داند B || نداند KZ: نداند B

3 صاحب فخرالدین ابو الخیرات: فخرالدین علی بن حسین الرومی است کہ
تقریباً پنجاه سال در بندگی آل سلجوق بامور دولت مشغول شدہ است؛ چشمہا،
مدرسہ ہا، کاروانسراہا و زوایا ساختہ است؛ ازین جهت بابو الخیرات مکنی کشتہ
است؛ در ۶۸۷ھ / ۱۲۸۸م فوت شدہ است (ر.ک. بہ ابن بیبی، الاوامر الملائیہ،
ص ۶۱۷-۶۱۸، ۶۳۳، ۶۳۶، ۶۵۲-۶۵۶، ۶۹۸-۶۹۹؛ افسرانی،
مسامرۃ الاخبار، ر.ک. بہ فہرست؛ تاریخ بیبرس، ر.ک. بہ فہرست؛ تاریخ آل سلجوق
در آناتولی، ص ۳۶-۴۰، ۴۴-۴۹، ۶۱؛ خلیل ادہم، قیصریہ شہری، ص ۱۰۴
Selçuk veziri Sahib Ata ile، M. Ferit ve M. Mes'ut
T: ج ۱، دیباچہ، ص XC - XCII)

- (۴۸/۳) الحکایه : همچنان پیرانِ صحبت و یارانِ خدمت روایت چنان کردند که در جوارِ مدرسهٔ مولانا جوانی بوز تجارت پیشه ؛ مرید و محبِ خاندان شده بوز و هوسِ آن می کرد که بجانبِ مصر سفر کند و دوستانش منع می کردند ؛ همانا که نیتِ آن جوانِ صادق معلوم حضرتِ مولانا شده فرمود که البته بمصر مرو و ترکِ این سفرکن و آن جوان از آن دغدغه اصلاً آسایشی نداشت ، علیها شی بیرون آمد و عزیمتِ دیارِ شام کرده چون بشهرِ انطاکیه رسید ، بکشتی نشسته روانه شد ؛ همچنان از قضای آسمانی کشتی او در فرنگستان کسدانی (؟) گرفتار گشت ؛ و آن جوان را اسیر کرده در چاهی کردند و هر روز سدّ رمقی بوی می دادند ، تا چهل روز تمام در آنجا بماند و شب و روز زاریها می کرد و بحضرتِ مولانا لابه ها می نمود که این جزای جرأتِ منست که امرِ پادشاهِ خود را شکستم و بهوای نفسِ شوم 12 متابعت نمودم ؛ همانا که شبِ چهل حضرتِ مولانا را در خواب دید ؛ فرمود که ای فلان فردا روز هرچه این کافران از تو سؤال کنند در جواب بگو که می دانم تا خلاص یابی ؛ آشفته وار بیدار شد و شکرها کرده سرنهاذ و مراقبِ تعبیرِ خواب شد ؛ دید که جماعتی فرنگان آمدند و یکی را ترجمان کرده ازین جوان پرسیدند که از حکمت چیزی می دانی

T, I, 139 : H, I, 101 ۹۷ K ب ۳۶ B ب ۳۹ Z ۴۸/۳

- 1 الحکایه KB : منقولست که Z || 9 معلوم KZ : معلول م B || 7 انطاکیه B : انطالیه KZ || 8 روانه BK : روان Z || از قضای KB : قضای Z || کسدانی KZ : کسدانی B || 10 سد KZ : سد B || 14 این KZ : B -- || 13 دید KZ : دیده B || 15 شد KZ : شده B || 16 جماعتی KZ : خلق B || 17 کرده KZ : کردند B

و طبیبی توانی کردن که امیر ما رنجور شده است؛ گفت: می دانم؛
 فی الحال از چاه بیرون کرده بحمامش بردند و خلعت نیکوش پوشانیده بخانه
 رنجورش بردند؛ جوان بیچاره بالهام الهی فرمود که هفت گونه میوه 3
 آوردند، نقوعی ترکیب کرده قدری محموده در آنجا تعبیه کرد و سه
 بار نام مولانا را بر زبان رانده شربت را در خورد رنجور داد؛ بعنایت
 یزدان و همت مردان دوسه مجلس اجابت کرده امیر فرنگ خوش 6
 شد و چون عنایت آنحضرت همراه آن جوان بود، اگرچه عائی محض
 بود، صاحب حکمتش کردند و معاونت فرمودند

شعر (رمل)

شیر مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 بعد از آنک امیر فرنگ برخاست و صحت کلتی یافت، آن جوان را
 گفت: بخواه از من چه می خواهی؛ گفتم: می خواهم که آزادم 12
 کنی تا بوطن خود روم و صحبت شیخ خود را در یابم؛ و از
 عظمت ظهور خداوندگار باز گفت و حکایت سفر و خواب را
 شرح کرد؛ همانا که مجموع فرنگان نادیده محب و عاشق شدند 15
 و بدان سبب او را آزاد کرده با اسباب مستوفا و ارمغانها روانه
 کردند؛ چون بدار الملک قونیه رسید، پیش از آنک بخانه

T, I, 139 ; H, I, 101 ۹۷ K ب ۳۶ B ب ۳۹ Z ۴۸/۳

2 بیرون KZ : B — || 3 کونه KZ : B — || 4 در آنجا BZ : K — ||
 کرد Z : BK || 5 رانده Z : + و BK || داژ Z : داژ K || 7 کردند KB :
 کرد Z

7 شیر . . . رسد : MN ج ۲ ، ص ۳۵۲ / ۱۹۳۳ ؛ MA ص ۲۴ / ۱۴۶

معتز و اولادِ خطیر و بہا الدین ملک السواحل و نورالدین ولد جیجا
 و مجدالدین آتابک و غیرہم طیب اللہُ ثرآہمُ باتفاقِ تمام زیارتِ
 حضرت مولانا درآمذند ؛ سخن و صفہٴ مدرسہ چنان پرشد کہ ہیچ یاری را
 3 جای نماند و اصحاب بکلی بیرون آمذند ؛ چہ حضرت مولانا چندانی
 معارف و معانی و لطایف و ظرایف فرمود کہ در اطباقِ اوراق گنجد ؟
 9 و ہمگان را سیراب گردانیدہ مستِ شرابِ الہی گشتند و آن روز
 اصحاب را اصلاً التفات نفرمود ؛ یاران نہ چنان متألّم و مجروح روح
 شدند کہ توان گفت ؛ چون امرا بیرون آمذند یاران فریاذکنان در پای
 9 خداوندگار افتادند کہ از وظیفہٴ معارف و حقایقِ امروزینہ محروم ماندیم ؛
 مرحمت فرمودہ یاران را استمالت و تسکین داد ؛ بعد از آن فرمود کہ انّما
 الصّدقاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ (۶۱/۹) معارف و اسرارِ ما فی

5 اوراق KZ : او B || 10 یاران KZ : B || 12 معارف KB : Z

دولت آل سلجوق بود (ر. کک. ابن بیہی ، الاوامر العلاءیہ ، ص ۶۸۹ ، ۶۹۳ ،
 ۶۹۶ ، ۶۹۸ ؛ افسرانی ، ص ۷۴ ، ۱۲۲ ؛ TM ، ج ۲ ، ص ۱۰ ؛ T ، ج ۱ ،
 دیباچہ ص LXIV)

1 تاج الدین معتز الحراسانی : پسر قاضی القضاة محی الدین طاہر است ؛ از جانب
 ہلاکو خان بروم آمدہ است (ر. کک. بہ افسرانی ، ص ۴۹ ، ۱۵۴ ، ۳۱۹ ؛ ابن بیہی ،
 ص ۶۳۳ - ۶۳۴ ، ۶۴۷ ؛ مکتوبات مولانا جلال الدین ، ص ۲۷ ، ۶۳ - ۶۴ ،
 ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۰۲ ، ۱۱۱ ، ۱۲۳ ، ۱۴۰ ؛ T ، ج ۱ ، دیباچہ ، ص LXX - LXXI)
 I اولاد خطیر : نامشان شمس الدین و ضیاء الدین است کہ پسرہای خطیر زنجانی بودند ؛
 ہر دو عاصی شدند و در ۶۷۵ ہ / ۱۲۷۷ م بقتل رسیدند (ر. بہ ابن بیہی ، الاوامر العلاءیہ ،
 ص ۶۶۲ - ۶۶۹ ؛ افسرانی ، مسامرۃ الاخبار ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ؛
 تاریخ آل سلجوق ، ص ۲۷ - ۳۹ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ۱۴۵ ؛ مکتوبات مولانا
 جلال الدین ، دیباچہ ناشر ، ص ۲۱ ؛ T ، ج ۱ ، دیباچہ ، ص XCIV - XCII

- الحقیقہ حصّہ یارانست، همانا کہ بر سرِ جانِ دیگران نیز از برکتِ اصحابِ ما فائز می شود؛ چنانک شیرِ گوسفندرا دیگران بطفیلِ برّهٔ او می نوشند و وقوعِ این حالت هم از تشنّیع و ایرادِ یاران بود؛ 3
- وقتی که امرا بزیارتِ ما تردد کنند یاران برنتابند و راضی نشوند؛ پس دعاها می باید کردن تا ایشان در پی ضبطِ مصالحِ خلق و اشغالِ خود مشغول باشند و باوقاتِ درویشان زحمت و تشویش نیارند، تا آن 6
- رزقِ حلالی و نورِ جلالی خاص از آنِ یارانِ ما باشد

- (۵۰/۳) الحکایه: همچنان منقولست که روزی حضرتِ خداوندگار را در اجلاسِ شیخی اتفاق افتاد؛ مگر شیخ صائن الدین مقرئِ سبعه 9
- خوان بخواندن وَ الضُّحَى (۱/۹۳) رسیده تا آخرِ سوره بیاماله خواندن گرفت؛ می خواند که وَ الضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى مَا 12
- وَدَعَاكَ رَبَّكَ وَمَا قَلَى (۱/۹۳-۳)؛ حضرتِ خداوندگار عظیم منفعل شد؛ حضرتِ چلبی حسام الدین بتمهیدِ عذرِ آن آغاز کرد که این مقرئ قراءت کِسائی می خواند؛ خداوندگار معذور فرماید، 15
- فرمود که چلبی راست می فرماید، اما مثالِ ایشان بدان فقیه تَرَكَ می ماند که از سفر رسیده بود؛ نحوی از سوال کرد که مِّنْ أَيْنَ أَنْتَ قَالَ مِّنْ طَيْسٍ، بجای آنک طوس گویند؛ نحوی گفت: وَاللَّهِ مَا

T, I, 143 ; H, I, 104 99 K ب ۳۷ B ب ۴۰ Z ۵۰/۳

1 جان BZ : — K || نیز از KZ : هزار B || 3 باران Zh : بزان را KBZ
4 نتابند K نتابد Z نیابند B || خوان KBZh : — Z || 12 حضرت KB : — Z

8 — ص ۱۳۶ / ۱۴ الحکایه . . . شد : ر. ک. به فی مافیه ، ص ۸۱ / ۱
و حواشی ناشر ص ۲۹۵ ؛ T ج ۱ ، دیباچه ، ص XXXVI

سَمِعْتُ أَنَا اسْمَ هَذَا الْبَلَدِ فِي عُمْرِي ، فقیہ گفت : نمی دانی کہ
 مین حرفِ جرست ، در طوس در آمد آن را طیس کرد ؛ نحوی
 3 گفت : من در نحو چنین خواندم کہ مین حرفی را جر کند ، اما نشنیدم کہ
 شهری را در گرداند ؛ فی الحال مقری سر واز کرده بنده و مرید شد
 (۵۱/۳) همچنان روزی حضرت مولانا اصحاب را معانی می فرمود ؛
 6 در اثنای سخن حکایتی مثال آورد کہ مگر نحوی در چاه افتاده
 بود ؛ درویشی صاحب دل بر سر چاه رسیده بانگی زد کہ ریسمان
 ودول بیارید ، تا نحوی را از چاه بیرون کشیم ؛ نحوی مغرور اعتراض
 9 کرد کہ رسن و دلکو بگو ؛ درویش دست از خلاص او باز کشید و گفت
 تا من نحو آموختن تو در چاه بنشین ؛ اکنون جماعتی کہ اسیر چاه
 جاه و طبیعت گشته اند و پیوسته بپیر هنر خود می پرند تا ترک آن
 12 خیالات و هنرها نکنند و پیش اولیاء سرنهند . حقا کہ از آن چاه
 خلاص نیابند و در صحرای و اَرْضُ اللّٰهِ وَاَسِيعَةُ (۱۰/۳۹) خرامان نشوند
 و بمقصود کلی نرسند و هذه کفایة

15 (۵۲/۳) الحکایہ : همچنان منقولست کہ حضرت شیخ صلاح الدین را
 عَظَمَ اللّٰهُ ذِکْرَهُ مریدی بود تاجر و ممتول ، و بغایت محب و صادق
 خداوندگار بود و او را هوسی شد کہ بجانب استنبول سفر کند ؛ مصحوب
 18 حضرت شیخ بخدمت مولانا آمدند ، تا اجازت حاصل کرده واستعانت

T I, 141 ; H, I, 104 ۱۰۰ K آ ۳۸ B آ ۴۱ Z ۵۲-۵۱/۳

4 واز K : باز Z او از B || 11 بر هنر KZ : بر هنر (!) B || 17-ص

۸/۱۵۵ بجانب . . . شمس الدین ، BZ : K

15 الحکایہ ... ص ۲/۱۳۹ کشت : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۵-۱۰۷

خواسته روانه شود؛ چون بشرفِ دستبوسِ شریفِ آن حضرت مشرف شد، خداوندگار فرمود که در حوالی شهرِ استنبول قصبه هست معمور و در آنجایگاه راهبی هست در دیرِ خود معتکف گشته و از خلاق 3 منقطع و مقتنع شده؛ از ما بوی سلامی برسانی و پرسی؛ بازرگان سر نهاد و عازم شد؛ چون بدان سینور رسید، از کیفیتِ احوالِ آن راهب باز پرسیده در آن دیه شد و بادبِ تمام از درِ دیر در آمده شخصی 6 را دید که کنجی بسانِ کنجی سر در بغلِ النورِ فی السواد، و از دیدنِ آن حال تاجر بینخوذ شد؛ همانا که چون سلامِ مولانا را بر اهب عزیز رسانید از جا برجست و گفت: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَسَلَامٌ عَلَيَّ 9 عِبَادَهُ الَّذِينَ اصْطَفَى (۵۹/۲۷) سر نهاد و در سجده دراز بماند؛ چون آن تاجر بکنجی دیگر نظر انداخت دید که حضرت مولانا بهمان لباس و دستار مراقب نشسته است؛ حال بر وی بگشت، شقه بزد 12 و بیفتاد؛ بعد از آن ساعتی چون بخود آمد راهب دلداریهاش نمود؛ فرمود که اگر محرمِ اسرارِ احرار شوی از اختیارِ ابرار گردی؛ آخر الامر مکتوبی بنزدِ تکفور اصدار کرد که فلان تاجر تعلق بدینجانب 15 دارد و جانب داری او کرده خفیرانِ راه و عمالِ شهر زحمتش ندهند. چون تاجر بشهرِ استنبول رسید و نامه راهب را بخدمت سلطان رسانید فرمود که نزلش بردند و مهماتِ او را با تمام رسانیده عمّا قلیل 10 سالماً و غانماً روانه کردند؛ همچنان در عودت باز بخدمت راهب رسیده راهب گفت: سلام و سجدهاتِ من بیچاره را بخضرتِ خداوندگار

6 دیه Z : ده B || 7 کنجی Z : کنج B || النور Z : اکنون (!) B 10
 بماند B : بماند Z || 11 آن Z : — B || 13 نمود Z : کرده B || 15 بدینجانب Z :
 برینجانب B

برسانی ؛ امیدست که این محتاج پر نیاز را از عنایت بی نهایت خود فراموش نکنند؛ بعد از مدتی چون جوان تاجر بقونیه رسید و کیفیت حال را بحضرت شیخ صلاح الدین تقریر کرد، فرمود که هرچه از اولیاء گویند همه حق است و واقع بی گمان و تخمین

شعر (هرج)

6 بهرچه از اولیاء گویند گویم ربّ فارزُقی
بهرچه از انبیاء گویند آمنا و صدقنا

9 اما این قضیہ را تا بہر خسی حکایت نکنی ؛ شیخ برخاست و اورا بحضرت مولانا بردہ در آمد، سر نہاد و سلام راہب را رسانیدن گرفت ؛ مولانا فرمود کہ نگاہ کن ! تا عجایب بینی ، بہمان صورتی کہ اورا دیدہ بوذ می بیند کہ در کنج جماعتخانہ مدرسہ مراقب نشستہ است ؛ بازرگان فریاد کنان جامہ ہارا چاک زد؛ حضرت مولانا در کنارش گرفتہ فرمود کہ بعد ازین محرم سر مائی ، اما اسرار اولوالابصار را از اغیار اشرا بی اعتبار نگاہ دار

شعر (رمل)

15 تا نگوئی سر سلطان را بکس تا نریزی قندرا پیش مگس
گوش آن کس نوشد اسرار جلال کو چوسوسن صد زبان افتاد و لال

6 کویم . . . فارزقی Z : ارزقی و وقنی B || 10 صورتی B : صورت Z

16 - 17 نکوئی . . . لال : MN ج ۳ ص ۴ / ۲۰ - ۲۱ : MA

ص ۱۰ / ۱۹۳

همچنان مجموع مال خود را فدای اصحاب کرده ساعها داد و خرقة پوشید و از کار دنیا فارغ گشت

- 3 (۵۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا از مسجد مرام با اصحاب کرام بسوی شهر عزیمت می فرمود؛ از ناگاه راهبی پیر مقابل افتاده سر نهادن گرفت؛ مولانا فرمود که تو مسن تر باشی یا ریش تو؟ راهب گفت؛ من بیست ساله از ریش خود بزرگترم، او آخرتر آمده است؛ فرمود که ای بیچاره! آنک بعد از تو رسید و پخته شد و تو همچنانک بوذی در سیاهی و تباهی و خامی می روی؛ ای وای بر تو، اگر تبدیل نیابی و پخته نشوی؛ رهبان مسکین فی الحال زنار بریزد و ایمان آورده از مسلمانان مسلم شد

- (۵۴/۳) حکایه: مگر جماعتی سیاه پوشان و پاپاسان بحضرتش مصادف شده اند و از دور جای چون یاران ایشان را دیدند از روی ناپسند زهی مردم تاریک و ناخوش گفته: فرمود که در کل عالم از ایشان سخی تر مردم نیستند که دین اسلام و پاکی و طهارت و انواع عبادت را درین دنیا ایثار ما کردند و در آن عالم هم از بهش ب مخلد و حور و قصور و دیدار ملک غفور ایشان را نصیبی نیست که ان الله حرّمهما علی الکافرین (۵۰/۷) و این چندین کفران و تاریکی و عذابهای دوزخ را متصدی گشته اند؛ همانا که چون آفتاب عنایت الهی از ناگهان بدیشان بتابد فی الحال منور و سپید روی شوند

T, I, 148 ; H, I, 107 B ۳۸ B ۴۱ Z ۵۴-۵۳/۳

4 عزیمت B : - Z || از B : - Z || 7 رسید Z : رسید B || 11 حکایه Z : همچنان B || 16 قصور B : + و ظهور Z || نیست Z : - B

شعر (سریع)

کافر صد ساله اگر بیندت سجده کند زود مسلمان شود
چون نزدیکتر رسیدند سر نهاده بحضرت مولانا مشغول گشتند و بصدق تمام
ایمان آورده مسلمان شدند ؛ فَأَوْلَتْكَ يَبْدَلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ
3 (۷۰/۲۵) ؛ خداوندگار رو بیاران کرده فرمود که

شعر (رمل)

اندرونِ زهر تریاق آن خفی کرد تا گویند ذواللطف الخفی
6 حق تعالی سیاهی را در سپیدی پنهان می کند و سپیدی را در سیاهی
جا می دهد ؛ اصحاب سر نهاده شاذیها کردند
9 (۵۵/۳) الحکایه : مَلَکِکَ مَجْسَمٌ ، قَدْوَةُ الْاِخْتِيَارِ . مولانا اختیارالدین فقیه
رُوحَ اللَّهِ رُوحَهُ که از مریدانِ واصلِ حضرت بود ، مگر روزِ جمعه
در مسجدِ آذینه دیر کشید و تا آمدنِ او حضرتِ مولانا چند کُرت
12 او را طلب کرد ، بعد از آنک از مسجد بیامد ، فرمود که اخوانِ
صفا را چه مانع شده بود که دیرترک آمدند ؛ اختیارالدین گفت :
خدمتِ واعظِ خجندی بر سرِ منبر رفته بود و خلائق را نصیحت
15 می کرد و بنده از دهشتِ مردم گرفتار شده بودم ؛ مجالِ بیرون شو
نداشتم ؛ فرمود که آخر چه نوع سخن می راند و چها می گفت و از کجاها
نشان می داد ؟ اختیارالدین گفت : در اثنای وعظش این معنی را

T, I, 149 ; H, I, 108 آ ۳۹ B آ ۴۲ Z ۵۵/۳

6 کوبند Z : کوبنده B || 9 الحکایه Z : همچنان B || 14 خجندی Z : جند B

6 اندرون ... الخفی : MN ج ۶ ، ص ۴۳۴۴/۵۲۴ : MA ص ۶۵۶/۵

- تقریر می کرد که **لِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا**
 (۴۲/۷) که حق تعالی ما را از زمره کافران نیافرید و ما را بهمه حال
 بهتر از ایشان کرد و اهل مسجد تضرع و زاری می کردند ؛ حضرت 3
 مولانا شکر خنده فرمود که زهی بیچاره ضال مضیل که خود را
 بر ترازوی گبران می کشد که دانگی از ایشان افزونم و بدان شاذ می شود
 و اعجاب میکند و مباهات می نماید ، اگر مردست تا بیاید و خود را بترازوی 6
 انبیاء و اولیاء بکشد تا نقصان حال خود را ببیند و کمال حال مردان بداند

شعر (مجتث)

- 9 فراز کنگره کبریاش مردانند فرشته صید و پیمبر شکار و یزدان گیر

همانا که یاران از سر شاذی بسماع شروع کردند

- (۵۶/۳) الحکایه : خدمت ملک الادباء حسام الملة والدين المعروف
 12 باین آینه دار سیواسی رحمة الله علیه از خدمت مولانا علاء الدین آماسیه
 که از کبار خلفاء بود و شیخ او ، چنان روایت کرد که بندرالدین تبریزی
 که معمار معموره تربه مبارک بود و بانواع کمالات و منقبت متصف
 15 مثل نجوم و رقوم و هندسه و سیمیا و کیمیا و حل خواص نارنجات
 و سحریات و غیره ، روزی در میان اصحاب عظام حکایت می کرد که مصحوب
 حضرت مولانا در باغ چلبی حسام الدین بودم و آن شب تا وقتی یا حی
 18 سماع عظیم بود ؛ بعد از آن حضرت مولانا مرحمت فرموده فرو داشت

T, I, 151 : II, I, 109

۵۶/۳ Z ۴۲ B ۳۹ B

1 لله الحمد و المنه B : الحمد لله و المنه Z || 4 خود را Z : خود B || 7 مردان
 بدانند Z : مردان را ببینند B

- کرد تا مگر یاران قدری بیاسایند ؛ همانا که تمامت اصحاب متفرق گشته
هر یکی بگوشه و پشته غنودند و من نیز در میان پشته نشسته خود را
بخواب می دادم وزیر زیر نظر می کردم تا حضرت مولانا چه می کند 3
و حضرتش مستغرق تجلیات قدسی گشته حیران شده بود و مرا در
ضمیر گذشت که چون حضرت موسی و عیسی و ادریس و سلیمان
و لقمان و خضر و سایر پیغمبران را عَلَیْهِمُ السَّلَامُ بیرون معجزات 6
صد هزار هنر ظاهر بود ، مثل کیمیا ساختن موسی و صناعت صباغت
عیسی و زره باقی داود و همچنین چندین اولیاء کمل را خارج معقولات
انواع کرامات و خرق عادات بوذه است ؛ عجا اینچنین حکیم الهی را 9
ازینها باشد یا نی ؟ و حاشا که نباشد بلکه نمی خواهد که بنماید و از آفت
شهرت بجمول می گریزد ؛ درین تفکر بوذم که از ناگاه همچون
شیرِ غران بر من جست که بدرالدین بر خیز و با من بیا ! همانا که 12
دست راست دراز کرده سنگی بر گرفت و بر دست چپ نهاده بمن داد
و گفت : فَخُذْ مَا آتَاكَ اللَّهُ وَ كُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ (۱۴۴/۷)
برابر مهتاب نظر کردم دیدم که آن سنگ خارا لعل پاره بود ؛ 15
بغایت شفاف آبدار که در خزائن هیچ ملوک ندیده بوذم و از آن
هیبت چنان نعره از من صادر شد که تمامت اصحاب بیدار شدند و بر
من غلوت کردند که این چه نعره بی هنگام بوذ که همگان همین ساعت 18
بخواب رفته بوذیم و در اوقات چون بدرالدین در سماع نعره زدی ، گوئی که
آواز ده مرده داشتی ؛ گفت : بسیار گریه ها کردم و این حکایت را بیاران
باز گفتم ؛ تمامت سر نهادند و مستغفر شدند و من از آن اندیشه گستاخانه توبه 21
کردم ؛ حضرت مولانا رحمت فرموده و آن لعل پاره را بخدمت گرجی خاتون

6 پیغمبران را B : پیغمبران Z || 18 زدی Z : زد B

- ارمغان بردم و کیفیت حصول آن را باز گفتم ؛ بمبلغ صد هزار و هشتاد هزار درم سلطانی قیمت کردند ؛ آن بهارا داذه و تشریفاتم پوشانید و چندان عطا و تشریفات دیگر بخدمت یاران فرستاد که در شرح آید؟³ همچنان حضرت مولانا بمن فرمود که حکایت آن درویش را که اغصان تر را شاخ زر کرد ، در مثنوی ما نخوانده ؟ چه هر حکایتی و اشارتی که در حدیث دیگران گفته ایم همه وصف حال یاران ماست ؛ اگر چه⁶ کبار ماضی علم کیمیا را در اجسام و اجساد بکار بردند و آن عجب نیست ، اما کیمیا کاری در عقول و ارواح عجیبست

9 شعر (مجتث)

- ز کیمیا عجب آید که زر کند مس را مسی زگر که هر لحظه کیمیا سازد
(۵۷/۳) الحکایه : سِرِّ سَرِّ سَقَطِیْ مولانا شمس الدین ملطی رحمه الله
علیه ، چنان روایت کرد که چون شیخ مظهر الدین ولد شیخ سیف الدین¹²
باخرزی رحمه الله علیہما بشهر قونیه رسید ؛ کافه اعظم و افاضل
بزیارت مذکور رفته اورا بغایت معزز داشتند ؛ اتفاقاً آن روز حضرت
مولانا با جمع یاران بسوی مسجد مرام رفته بودند ؛ شیخ مظهر الدین¹⁵
گفته باشد که عجباً این خبر بسمع مبارک مولانا نرسیده است که
القَادِمُ یُزَارُ ، مگر دانشمندی از اصحاب مولانا آن را می شنید .
ازینجانب حضرت مولانا در میان تقریر حقایق بغتة سر آغاز کرد که¹⁸

T, I, 153 ; H, I, 110 آ ۴۰ B آ ۴۳ Z ۵۷/۳

4 همچنان B : Z — 5 ما : B — چه B ~ هر Z || 7 و آن Z : —

B || 11 الحکایه Z : همچنان منقولست که B

۳ ای برادرِ قادمِ مائیمِ نہ تو؛ ترا و امثالِ ترا لازمست کہ زیارتِ ما آئید و مشرفِ شوید؛ حاضرانِ مجلسِ درینِ نکتہ و اشارتِ حیرانِ شنند تا خطابِ بر کجاست و بر کیست؛ بعد از آن مثالِ فرمود کہ یکی از بغداد آمد و دیگری از خانہ و محلّہٴ خود بیرون شد، کدام را زیارتِ اولیتر باشد؟ گفتند اورا کہ از خطّہٴ بغداد می آید زیارتِ و تعظیمِ او از واجباتست؛ ۶ فرمود کہ در حقیقتِ حالِ ما از خطّہٴ بغدادِ لامکانِ رسیده ایم و این شیخزادہٴ عزیز کہ رسیده است از محلّہٴ این جهان می آید، پس زیارتِ و تعظیمِ اولیترِ مائیمِ نہ او

۹ شعر (رمل)

ما ببغدادِ جهانِ جانِ انا الحقّ می زدیم
پیش از آنکین دار و گیر نکتہٴ منصور بود

۱۲ اصحابِ شاذیہا و شکرہا کردند؛ راویّ حکایتِ فرمود کہ چون بشہر رسید از مریدانِ مظهرالدین پرسیدم کہ شیخزادہٴ شما امروز در چہ حکایتِ بود؟ گمانِ گانِ حکایتِ حدیثِ را روایت کردند و من از استماعِ این خبر لایعقلِ شدم؛ همچنان چون این معنی را بخدمتِ شیخزادہ معلوم کردند؛ برخواست و پیادہ بحضرتِ مولانا آمد و سرباز کرده انصاف دادہ از جملہٴ محبتانِ مخلص شد و گفت: آنچه پذیرم و صیبتِ می فرمود کہ چارقِ آہنین می باید پوشیدن و عصای آہنین بکف گرفتن و بطلبِ مولانا رفتن کہ در یافتنِ صحبتِ او بزرگ از جملہٴ مفترضاتست؛ ۱۸

۱ آئید B : آید Z || ۲ و مشرف Z : تا مشرف B || ۱۴ حکایت B : — Z ||

۱۸ کہ Z : — B

حق گفته است و بر حق بوده است و عظمتِ مولانا صد هزاران
چندانست که پذیرم فرموده بود

3 شعر (رمل)

هر چه گفتند در اوصافِ کمالیتِ تو

همچنان هیچ نگفتند دو صد چندانست

6 (۵۷/۳) همچنان منقواست که روزی حضرتِ مولانا به شیخ محمد
خادم اشارت فرمود که برو فلان کار را با تمام برسان. مگر شیخ محمد
در جواب ایشان انشاء الله گفته باشد؛ حضرتِ مولانا بانگ بر وی
9 زد که ای ابله! پس گوینده کیست؟ فی الحال شیخ محمد افتاد و بیهوش
شد و از دهانش کف بیرون آمدن گرفت؛ یاران بجمعهم سر باز کرده
سجده‌ها کردند و گریستند که شیخ محمد خدمتکارِ درویشانست و عظیم
12 در بایست است، دیگر گستاخی نکند؛ در حال نظرِ عنایت فرموده.
شیخ محمد بخود آمد و مستغفر گشت

(۵۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه اجتماعِ عظیم
15 کرده کافه، صدور و بدور حاضر آمده بودند و خدمتِ سلطانِ اسلام
رکن الدین هم حاضر بوده، سماع روز تا نصف اللیل کشید؛ مگر میان
سلطان بدرد آمده پنهانی بگوشِ پروانه گفته باشد که اگر سماع می
18 نشست می آسودم؛ فی الحال خداوندگار فروداشت فرموده بنشستند.

T, I, 156 ; H, I, 112

۵۸/۳ Z ۴۳ ب - ۴۴ آ B ۴۰ ب

12 در بایست B : بایست Z || فرموده : فرمود Z || 13 محمد B : - - Z || 16

میان Z : + مبارک B || 17 پنهانی Z : پنهان B || سماع Z : سماعی B || 18 آسودم Z :
آسودیم B

مگر شیخ عبدالرحمن شیاد هنوز شورها می کرد و نعره ها می زد؛ سلطان
برنجش تمام بگوش پروانه می گوید که این درویش چه بی شرم کس
است که فرو نمی نشیند؛ یعنی از حضرت مولانا اورا حالت بیشتر است؛ آن
معنی معلوم آن حضرت شده فرمود که شمارا که در باطن خود کرمکی
میجنبد و گوشتان گرفته بملک اسفل می کشد و بسبب او چندین طاق و طرب
و بُردا بُرد می کنیز و هنوز نمی توانید آسودن و یکدمه تحمل صحبت اولیاء
ندارید؛ کسی را که در باطن او ارذہائی دهان باز کرده باشد و دائماً
آهنگ عالم اعلا کند و اورا بالای بالا بر می کشد، چون تواند آسودن
و ساکن بودن؟ یاران بیگبارگی نعره زنان شاذیها کردند و چون سلطان
رکن الدین دو نوبت کرامت عظیم مشاهده کرد، باخلاص تمام سر نهاد
و مرید شد و خدمات پادشاهانه نمود

12 (۵۹/۳) الحکایه : همچنان اخص اصحاب روایت کردند که
سبب انقلاب دولت و فناء فینای سلطنت آل سلجوق آن بود که چون
سلطان رکن الدین بحضرت مولانا مرید شد و اورا پذیر ساخت بعد از
15 زمانی مجمع عظیم ساخته اجلاس بی نظیر کردند؛ گویند : در آن
زمان پیر مردی بود و اورا شیخ بابای مرندی گفتندی؛ مردی بود
مرتاض و زاهد مترسم و جماعتی از شیاطین الانس که بدان پیر انس
18 داشتندی چندانی مدح اورا پیش سلطان کردند که سلطان مشتاق

T, I, 157 ; H, I, 113 ۵۹/۳ Z آ ۴۴ B آ ۴۱

۴ کرمکی Z : می کرمکی (!) B || 12 الحکایه همچنان B : منقولست که Z || 13

فنا BZh : — Z || 16 مرندی Z : مریدی B || 17 مترسم Z : متوسم B

12 — ص ... ۱۴۹ / ۳ الحکایه ... باشد : ز. ک. به سپهسالار

ص ۸۴ - ۸۵

- صحبتِ او گشته بود؛ آخر الامر فرمود که در طشتِ خانه بنیادِ سماع کرده با کرامِ تمام شیخ بابای مرندی را آوردند؛ جمیع اکابر استقبال کرده باعزازِ وافر بر صدرش نشاندند و سلطان کرسیِ نهاده در پہلوی 3 تختِ خود بنشست؛ همانا که چون حضرتِ مولانا از در در آمده سلام داد و در کنجی فرو کشید؛ بعد از تِلاوتِ قرآنِ مجید مُعَرَّفانِ فصلها خوانده سلطانِ اسلام رو بحضرتِ مولانا کرده گفت: تا معلوم 6 خداوندگار و مشایخ و علمای کبار باشد که بندهٔ مخلص خدمتِ شیخ بابارا پذیرِ خود ساختم و او مرا بفرزندی قبول کرد؛ بیا سِرِّهِمِ آفرین و مبارکِ باز کردند؛ همانا که حضرتِ خداوندگار از غایتِ 9 غیرتِ اِنْ سَعَدًا لَغَيُّورٌ وَاَنَا اَغْيَرُ مِنْ سَعَدٍ وَاَللّٰهُ اَغْيَرُ مِنْنِي فرمود که اگر سلطان او را پذیر ساخت، ما نیز پسری دیگر کنیم؛ نعرهٔ بزد و پا برهنه روانه شد 12

- (۶۰/۳) همچنان حضرتِ چلبی حسام الدین روایت کرد و گفت که چون حضرتِ مولانا بیرون آمد، بجانبِ سلطان نظر کردم. دیدم که بی سر ایستاده بود؛ در حال زخم خورد؛ چندانک علماء و شیوخ در 15 پی او دویدند مراجعت فرمود؛ آن بود که بعد از چند روز امرا اتفاق کردند، سلطان را با قسرا دعوت کردند تا در دفعِ تاتار کنگاجی کنند؛ سلطان برخاست و بحضرتِ مولانا آمد تا استعانت خواسته روانه 18 شود؛ فرمود که اگر زوی به باشد؛ چون اخبارِ دعوت متواتر شد،

T, I, 158 ; H, I, 114

T ۴۱ B آ ۴۵ Z ۶۰/۳

2 مرندی Z : مریدی B || 7 کبار B : — Z || 13 همچنان B : کویند Z ||

B — : Z 16

ناچار عزیمت نموده چون باقسرا رسید در خلوت جایی در آورده زه
 کمان در گردنش کردند و در آن حالت که می تاسانیدند ، فریاد می کرد
 3 و مولانا مولانا ! می گفت و حضرت مولانا در مدرسه مبارک خود
 در آن دم بسماع مستغرق شده بود و دو انگشت سبابه را در گوشها
 کرده فرمود که سرنا و بشارت بیارند؛ همانا که سر سرنا و بشارت را
 6 در گوشهای خود کرده نعره ها می زد و این غزل را فرمودن گرفت :

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که آشنات منم درین سراب فنا چشمه حیات منم
 7 در پی غزلی دیگر فرمود که

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که مبتلات کنند که سخت دست درازند بسته پات کنند

12 الی آخره : چون سماع باخر رسید فرجی خود را در محراب فرو انداخته
 فرمود که نماز جنازه کنیم و تکبیر بست : تمامت یاران اقتدا کرده بعد
 از نماز اصحاب کرام حضرت سلطان ولد را بر آن آوردند که از کیفیت
 15 اشارات و حالات امروزینه استفسار کنند : پیش از آنکه حضرت
 سلطان ولد سؤال کند . فرمود که آری بهاء الدین بیچاره رکن الدین
 را خفه می کردند و او در آن حالت نام مرا می گفت و بانگ می زد

3 مولانا Z : B — 4 شده Z : B — 5 بوزه B : سبابه را : میان B ||

17 نام Z : B =

16 رکن الدین را خفه می کردند : سلطان رکن الدین را در ۶۶۳ هـ / ۱۲۶۵

م خفه کرده اند (ر. ک. به این پی ، الاوامر العلییه ، ص ۶۴۳ - ۶۵۰ .
 اقرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ۸۵ - ۸۷)

و در تقدیرِ الهی چنان بود که چنین شود : نمی خواستم که آوازِ او بگوشم
در آید و تشویش دهد ، قاصداً سرِ سرنارا در گوش می کردم تا از وی
فارغ باشم اما در آن عالم احوالش نیکو باشد

- 3
- (۶۱/۳) همچنان از اصحابِ کرام منقولست که پیش از وقوعِ
این فترت مگر حضرت مولانا در سماعِ عزیزی از اوّلِ روز تا نصف
اللیل شورها و ذوقها می کرد و حضرت چلبی حسام الدین را خواب غلبه
کرده بود : مولانا فرجی مبارک^۶ خود را بالش کرده فرمود که
تا چلبی قدری سر نهد : همانا که رعایتِ امرِ ایشان کرده سر نهاد
و بخواب رفته : بین النوم والیقظه می بیند که مرغی سبزی کلان می آید
و او را برمی گیرد و می پرزد تا حدّی که دایره دنیا در نظرش مقدارِ
خردل دانه می نماید و عاقبت بر سرِ قلّه کوهی پر بار و ازهار فروز می
آرد و آن کوه را در غایتِ سبزی و خرمی تفرّج می کند : گوئیا که
۱۲ حق تعالی آن کوه را از زمردِ سبز آفریده بود : می بیند که آن کوه را
بر قلّه اش سریست همچون سرِ آدمیان و آن مرغ شمشیری بدستِ چلبی
می دهد که گردنِ این کوه را بزن که فرمانِ ایزدی چنانست :
۱۳ حضرت چلبی می پرسد که تو کیستی و ترا چه نام است ؟ گفت :
من ناموسِ اکبرِ طاوسِ ملائکه جبرئیلِ امینم : همچنان بدان
شمشیرِ سرِ آن کوه را از تن جدا می کند : بازش مرغ بر میدارد و بهمان
جایش فروز می آرد : چون حضرت چلبی از هیبتِ آن خواب چشماها

T. I. 159 : H. I. 115

۶۱/۳ : ۵ : آ B : ۱ B

7 مبارک Z : — B : 8 رعایت Z : B : 11 فروز Z : فرو B 12 می

کند Z : می کرد B

باز کرده دید که ، حضرت مولانا برابرش ایستاده است ؛ برخاست
 و سر نهاد ، فرمود که تعبیر آن خواب همین روز بشما معاینه شود ؛ آن
 3 بود که سلطان رکن الدین سماع ساخته شیخ بابارا در حضور مولانا
 پذیر ساخت ، حضرت چلبی حسام الدین می بیند که رکن الدین را سرش
 بریده فروز آویخته شد ؛ نظر بسوی مولانا کرده فرمود که تعبیر آن
 6 خواب اینست که دیده بودی

شعر (رمل)

دیده غیبت چو غیب است اوستاد کم مبادا از جهان این دید و داد
 9 همان بود که برخاست و روانه شد

(۶۲/۳) همچنان قدوة الاخیار، شیخ محمود نجار رحمه الله چنان
 روایت کرد که روزی حضرت مولانا معرفت می فرمود و کافه اصحاب
 12 حاضر و ناظر بودند ؛ از ناگاه خدمت مولانا مفتی الجن والانس
 نُعمانُ الفیقه، عمّان العلم شمس الدین ماردینی رحمه الله علیه از در مدرسه
 درآمد، حضرت مولانا فرمود که بیا بیا، نیک آمدی ، اگر تا امروز غایب
 15 از خدا می گفتند و تو می شنیدی ، بعد الیوم از خدا بشنو بی هیچ واسطه ؛
 باز فرمود که زمانی بیاید که حق تعالی بر بندگان خود بی واسطه
 شیخی کند ؛ اگر چه در جمیع اطوار و اکوار و ادوار شیخ حقیقی

T, I, 161 ; H, I, 116

۶۲/۳ Z ۴۵ ب B ۴۲ آ

1 کرده Z : کرد B || 2 آن Z : این B || بشما Z : + عمر (!) B || 5 آن

Z : این B || 14 امروز B : - Z || غایب Z : غایت B || 15 هیچ B : - Z

8 دیده . . . و داد : MN ج ۴ ، ص ۳۶/۲۸۰ ؛ MA ، ص ۱۸/۳۲۳

اوست ؛ عجبت آنک هم شيخ اوست وهم مرید و حقیقت دانم که این
آن زمانست و این بیت را گفت

شعر (مضارع)

3

آن پادشاه اعظم در بسته بود محکم پوشید دلقِ آدم امروز بر در آمد

(۶۳/۳) همچنان شيخ محمود روایت کرد که روزی معین الدین

پروانه در زاویه شيخ صدر الدین جمعیتی عظیم ساخته بود و حضرت

مولانا هم در آن مجمع حاضر شده بود و چون بسماع شروع کردند از

عظمت گرمی و شور او قیامتی برخاست و حضرت مولانا در عالم

استغراق مستغرق شده ؛ مگر کمال الدین امیر محفل در جنب امیر

پروانه ایستاده بخت یاران مشغول شد که مریدان مولانا عجایب

مردم اند ؛ اغلب عامی و محترفه و اعیان شهراند ؛ مردم فضلا و دانا

گرد ایشان کمتر می گردند ؛ هر کجا خیاطی و بزازی و بقالی که

هست او را بمربدی قبول می کند ؛ از ناگاه حضرت آن سلطان آگاه

در میان سماع چنان نعره زد که همگان بیخود گشتند ؛ فرمود که ای

غر خواهر منصور ما نه حلاج بود . شيخ ابوبکر بخارا نه نساج بود

و آن کامل دیگر زجاج ؛ حرفشان بمعرفشان چه زبان کرد که رحمة الله

علیه می گوئی ؛ پروانه را از آن هیبت پروا نمانده کمال الدین و پروانه

سر باز کرده مستغفر شدند

18

T, I, 163 ; H, I, 117

۶۳/۳ Z ۵۵ B ۲ آ

1 اوست : Z است B 6 عظیم Z : B - 7 بسماع Z : B 9 امیر

B : Z - 11 دانا B : + اصلا Z 13 آن B : مولانای Z

(۶۴/۳) همچنان روزی دیگر کمالِ معرف در سماعی رعایتِ صوفیان کرده پشتِ بطرفِ یاران کرده بود و اصحاب را ملتفت نمی شد؛
 3 حضرتِ مولانا بانگی بر وی زد که هی کمالِ ناقص! پشتِ بکمالِ کمال کرده، هُش دار؛ از ناگاه بیفتاد و سرش شکافته شد، برخاست و بیای مولانا افتاده اَبتهالِ عظیم نمود؛ عنایت فرموده فرجی و دستارش
 6 را بوی بخشید؛ زَنارِ انکار را بریده بصدقِ تمام بنده و مرید شد

(۶۵/۳) همچنان اربابِ البابِ روایت کردند که چون حضرتِ مولانا از کس رنجیدی و مکابره او از حدّ شذی غر خواهر گفتی
 9 و در همش کوفتی؛ چه اصطلاحِ شتمِ خراسانیان همین بوده است

(۶۶/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا در شرحِ نیستی و انکسار و تواضع معانی می فرمود و دلایلِ معقول
 12 و منقول و مکشوف می گفت: مثال فرمود که چون شاخهای درختانِ بی بار می باشند، مثلِ صنوبر و سرو و شمشاد و سپید دار دایم سر بالا می دارند و اغصانِ خود را بیالا می کشند و چون درختانِ بارور باشند؛
 15 تمامتِ شاخه‌هایشان سر زیر می آرند، متواضع و متذلل می باشند؛ ازین رو حضرتِ پیغمبرِ ما عَلَیْهِ اَکْمَلُ التَّحِیَّاتِ بغایت متواضع بود که شجره وجودِ مبارکش جامعِ ثمره اولین و آخرین بود تا لاجرم از

T, I, 163 ; H, I, 118 ۶۴/۳ - ۶۶ Z ۴۶ آ B ۴۲ ب

1 همچنان B : کویند Z || 2 بطرف یاران Z : بیاران B || 5 فرموده Z :
 فرمود B || 6 انکار را B : انکار Z || 8 او : B - || 12 فرمود Z : B -
 || 13 بار Z : باری B || 15 متذلل Z : متذلل B || 17 و آخرین Z : آخرین B

جميع انبياء و اولياء متواضع تر و خاكيتر و درويشتر و خمولتر بود ؛ چنانك
 فرمود اُمِرْتُ بِمُذَارَاتِ النَّاسِ وَ خُلُقِ الْحَسَنِ وَ مَا اَوْ ذِي نَبِيٍّ
 3 مِثْلَ مَا اَوْ ذِيَّتْ ؛ چنانك سر و دندان مبارکش را شكستند و او از
 غایت كرم بی نهایت خود اللّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
 می گفت و پیغمبران دیگر در هر زمانی مر امتان خود را چه نفرینها
 6 می کردند ؛ و گویند : هیچ کسی بیشتر از مصطفی صلی الله علیه و سلم
 سلام نمی یارست کردن که ما سَبَقَ رَسُوْلَ اللهِ اَحَدًا فِي السَّلَامِ
 آنگاه این بیت را فرمود

شعر (هزج)

4 بنی آدم سرشت از خاک دارد اگر خاکی نباشد آدمی نیست
 (۶۷/۳) و همچنان از بعض اخلاق حمیده آنحضرت آن بود که
 12 بهر آحادی و طفلی و بیوه زنی تواضع کردی و تذلل نمودی و دعاها فرمودی
 و سجده کنندگان را سجده کردی . چه اگر نیز کافر بودی . گویند که
 روزی قصابی ارمنی تنبیل نام مصادف مولانا شده هفت بار سر نهاد
 و او نیز بوی سر نهاد
 16 (۶۸/۳) همچنان منقولست که روزی از محامه می گذشت و طفلکان
 خرد بازی می کردند ؛ چون از دور مولانا را دیدند بیکبار دوانه شده
 18 سر نهادند ؛ خداوندکار نیز سر نهاد ؛ مگر از دور کودکی بانگ زد که

T, I, 164 - 5 ; H, I, 118 - 19 ۶۸ - ۶۷/۳ Z ۱۶ آ B ۱۲ ب

1 و درويشتر Z : درويشتر || 3 شكستند Z : می شكستند B || 5 نفرینها B : که Z ||
 12 بیوه زنی Z : بیوه زن B || 13 گویند که Z : مگر B || 16 روزی B : Z || 17
 دیدند Z : دیدند B || دوانه Z : روانه B

تا من نیز بیایم ، تا کوزک فراغت حاصل کردن و آمدن توقف کرده بود

3 (۶۹/۳) و همچنان در آن زمان نه چندان اعتراض و انکار می

کردند و فتویها می نوشتند و در تحریم سماع و رباب بابها می خواندند که در بیان کتاب آید و آن همه را از کمال کرم و غایت لطف و مرحمت 6 تحمّل می فرمود و هیچ نمی گفت ؛ عاقبة الامر چنان عدم شدند که گوئیا در وجود نیامده بودند و آن طریقت و نسل ایشان تا قیام قیامت در ازدیاد و بردوام خواهد بود

9 (۷۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا را پروانه بسماع دعوت

کرده بود ؛ چون بر در سرای رسید توقف بسیار فرموده گفت : تا همه یاران در آیند ؛ چون مجموع اصحاب در آمدند پس آنگاه 12 مولانا درآمد ؛ چون اهل سماع متفرق شدند و آن شب حضرتشان آنجایگاه مانده پروانه از حد بیرون بندگیها نمود و شکرهای عظیم کرد که آنچنان پادشاهی مهان او شد ؛ مگر چلبی حسام الدین از 15 توقف کردن خداوندگار بر در سؤال کرده باشد ؛ فرمود که اگر اول ما در می آمسیم ، بوزی که حشم نواب بعضی اصحاب را منع کردند و یاران مرحوم از صحبت ما محروم ماندندی و چون در دار دنیا یاران خود را نتوانیم بسرای امیری و باخانه وزیر در آوردن پس روز 18 قیامت در سرای عقبی و جنت ماوی و حضرت مولی چون توانیم بردن ؟ یاران از شادی آن عنایت شکرها کردند و سر نهادند

T, I, 165 ; H, I, 119 ۷۰ - ۶۹/۳ Z ۴۶ B ۴۲ B - ۴۴ آ

9 مولانا را Z : خداوندکار را B || 14 کرد Z : کرده B || شد Z : شده B

- (۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رقعہ بخدمت پروانہ فرستادہ بود در شفاعتِ شخصی کہ خون کردہ درخانہ یاری متواری شدہ بود؛ پروانہ در جوابِ رقعہ نبشته باشد کہ این قضیہ بقضایای دیگر نمی ماند، حکایتِ خون است؛ حضرت مولانا در جواب فرمود کہ آخر خونی را ولدِ عزرائیل میگویند؛ اگر خون نکند و مردم نکشد، پس چه کند؟ پروانہ بغایت خوش شدہ فرمود تا آزدش کردند و خصمان را خشنود کردہ خون بہا داد

- (۷۲/۳) همچنان منقولست کہ خدمتِ مولانا شمس الدینِ ملطی گفت کہ روزی حضرت مولانا در مدرسہ خود معانی می گفت؛ در اثنای معرفت فرمود کہ من شمس الدین را عظیم دوست می دارم، اما یک عیب دارد؛ امیدست کہ حق تعالی آن را نیز از وی ببرد و او را از آن رغبت ببرد؛ فی الحال من بندہ سرنہادم و تضرعِ عظیم نمودم کہ عجا آن عیب چه باشد؟ فرمود کہ آن کہ در هر وجودی تصور می کنی کہ خدا آنجاست و در پی آن خیالِ بی حقیقت می دوی

شعر (رمل)

- چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بہر دستی نشاید داد دست
چون ترا آن چشمِ باطن بین نبود گنج می پنداری اندر هر وجود
ہمانا کہ بصدقِ تمام از آن حالت استغفار کردم و تمیزی عظیم
بخشید تا از جملہ صدیقان گشتم و مرا در اوائل کار عادت چنان

T, I, 166 ; H, I, 120

۷۲/۳ Z ۴۶ ب B ۴۳ آ K ۱۰۱

1 کہ Z : B || 8 منقولست کہ Z : B || 11 آن را Z : آن B || 17 b
می پنداری Z : پندار اند B || 18 همانا کہ Z : B || تمیزی KB : تمیزی Z

16 چون ... دست : MN ج ۱ ص ۲۱ / ۳۱۶ : MA ص ۸ / ۲۶

17 چون ... وجود : MN ج ۲ ص ۳۶۵ / ۲۱۵۵ : MA ص ۱۵۱ / ۲۴

بود که گیردِ تمامتِ اکابر و شیوخ و گوشه‌نشینان و درویشان
 می گشتم و استمداد و استعانت می طلبیدم و چون طالبِ صادق بودم
 3 ناچار ازینها می گزدم؛ چون حضرتِ مولانا آنچ نمود بی بود نمود
 و دیده مرا گشود؛ از صحبتِ همه‌شان نبراً نموده حقیقتِ حق را
 معین دیدم و سرّ آن حقیقت بر من مبین شد و آن روز حضرت
 6 خداوندگار این بیت را مکرر می فرمود و گفت تا یاران یاذ گیرند

شعر (هزج)

درین بازارِ عطّاران مَرّو هر سو چو بیکاران
 9 بدگانِ کسی بنشین که در دگانِ شکر دارد

(۷۳/۳) همچنان منقولست که روزی در محفلی معرفت می فرمود؛
 گفت : سلطان العارفين بايزيد رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ سَخْنِي عَجَب
 12 فرموده است و در غایتِ خوبی گفته که من بحضرتِ محمد رسول الله
 برای شقّ قمر و فلقِ حجر و اجتماعِ شجر و تکلمِ نبات و مدّار، ایمان
 نیاوردم، بلکه ایمان برای آن آوردم که از کمالِ حکمت اصحاب
 15 و امتِ خود را از شربِ شرابِ نهي کرد و بر امتِ خود حرام کرد؛
 بعد از آن فرمود که وَاللّٰهِ وَاللّٰهِ هَر كِه بيشتر كند بيشتر گريد
 وندامت بيشتر خورد؛ چه اگر در آن مزه و لذتی و منفعتی بودی اول

T, I, 168 ; H, I, 121 ۱۰۱ K ب ۴۳ B آ ۴۶ Z ۷۳/۳

2 می گشتم KZ : — B || بوزم KZ : — B || 4 حقیقت KB : حقیقت Z || 5 آن

KZ : این B || 6 تا BZ : — B || 11 بايزيد KZ : ابا يزيد B || 12 محمد KZ : — B ||

13 حجر KZ ~ شجر B || 14 از کمال KB : کمال Z

خود کردی و دیگران را هم ترغیب دادی و چون شاگردِ خاصِ خالق بود آنچه از حق شنید آنرا کرد و آنرا گفت

شعر (رمل)

3

ترکِ این شربِ اربگوئی یک دوروز در کنی اندر شرابِ خُلدِ پوز
چونکِ اغلبِ بدِ بدند و نا پسند بر همه می را محرم کرده اند

- 6 (۷۴/۳) الحکایه : اصحابِ کرام که کراماً کاتبین (۱۱/۸۲) بودند ، چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در خانه پروانه معانی عجیب و معارفِ غریب بیان می فرمود ؛ در میانِ تقریر بیان کرد که روزی امیرالمؤمنین عثمان بن عفان رضی الله عنه از کثرتِ اموال و اسبابِ خود پیشِ مصطفی علیه السلام شکایت کرد و تنفّر نمود که چندانک زکات می دهم و تصدق می کنم و بیشتر خرج می کنم اسبابِ بیشتر می شود و از عوایقِ آن علایق نمی توانم فراغتِ کلی حاصل کردن و بی قید بودن و حقیقت می دانم که آسایشِ جان و آرایشِ دین در عالمِ فقرست و راحتِ نجاتِ الْمُخَفَّفُونَ در آنست . تا حضرتِ رسول درین باب چه تدبیر و تدارک می فرماید ؟ حضرتِ رسول می فرمود که یا عثمان برو در شکرِ نعمتِ حق تقصیری کن و زمانی کفران

T, I, 169 ; II, I, 121

۷۴/۳ Z ۷۷ B ۳ : B ۱۰۲ K

- 6 الحکایه K : همچنان Z همچنان منقولست که B || 8 کرد ZB : می کرد K
9 روزی KZ : + حضرت B || 10 علیه السلام KZ : صلی الله علیه وسلم B
14 المخففون : فی الاصل : المخفون || 16 یا عثمان KB : — Z

4 ترك ... یوز : MN ح ۱ ، ص ۱۳۷۲/۸۵ : MA ۱۰/۳۷

نعمت و رز، تا مالت کم شود و زودتر درویش گردی و هیچ گونه
برکت نماند؛ عثمان گفت: یا رسول الله حمد احد و شکر انعامهای
بی حد او که مونس جان و ویرد زفان منست و بدان خوگر شده
3
ام چون تو انم کردن که نگویم: حضرت مصطفی فرمود که در قرآن
مجید نخواندی که لَتَّيْنِ شَكَرْتُمْ لَا زَيْدَ نَكُمُ (۷/۱۴)؛ یعنی حق سبحانه
6
و تعالی در کلام قدیم خود شکر شاكران را زیادتی و عده کرده است
و الشُّكْرُ صَيِّدٌ لِّلْمَزِيدِ وَ قَيْدٌ لِّلْعَتِيدِ هم گفته منست

شعر (رمل)

9
شکر نعمت نعمت افزون کند کفر نعمت از کفت بیرون کند
زانک شاكر را زیادت و عده است آنچنانک قُرب مُزد سجده است

پس ترا یا عثمان ازین غنا و اسباب ناگزیرست؛ هرگز در مال تو خسارت
12
و نقصان نخواهد بودن؛ عثمان بشکرانه آن بشارت سیصد سر اشتر
سیاه چشم <و> جعد موی با تمامت عُدَّت و اُهبت و آلات سیصد مرد
غازی و برگ و زاد فدای غزات رسول کرده حضرت رسول صلی الله علیه
15
و سلم دست مبارک برداشته عثمان را دعا کرد و فرمود که بَارَكَ اللهُ
فِيْمَا اَنْفَقْتَ وَ فِيْمَا اَمْسَكْتَ يَا عِثْمَانَ؛ بعد از آن این حکایت را
در شان پروانه تنزیل فرمود که لِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ وَمِنْهُ الْقُوَّةُ

3 زفان BZ زبان : K || a10 و عده است KZ : کرده است B || 11 در مال KB :

مال Z || خسارت Z : خسار B خسارت و زبان K || 12 سر KB : — Z ||

13-14 صلعم KZ : علیه B

9 شکر . . . بیرون کند : — MN ؛ MA ص ۲۶۲/۹

- والمُنَّةُ که هم درین زمانِ ما خدمتِ امیر معین الدین سلیمان عثمان وار
 در شکرِ نِعَمِ باریِ تعالیِ جِدِّ بلیغِ می نماید و کافهٔ علما و فقرا و صلحا
 و عرفا را تربیت می کند و سایر مستحقانِ اُمَّتِ را بانواعِ دلداریها می 3
 فرماید و جمیعِ رعایا را بر موجبِ الشَّفَقَةِ عَلَی خَلْقِ اللّهِ حمیت
 و رعایت کردن بر خود واجب می داند و اکثرِ اوقاتِ گُردِ
 کعبهٔ دلها نیز طواف می کند و در آن عرفات که غُرُفَاتِ مقاماتِ 6
 اولیاست سعیِ جمیل می نماید تا لاجرم ببرکتِ دعا و یمنِ همتِ
 ایشان حَیْثُمَا سَارَ وَتَوَجَّهَ بر هر چه قصد می کند و دست می زند
 مظفر و منصور می شود و همچنان حضرت حق سبحانه و تعالی روز بروز 9
 نعمت در نعمت و دولت بر دولت بشکرانهٔ شکرِ او عطا و عوض می فرماید
 و چندانک بیشتر کند بیشتر یابد و بیشتر رود: پروانه از غایتِ شادی که
 حضرت مولانا در حقّ وی عنایتها فرمود بیابهای مبارکِ او را بوسه ها 12
 می داد و سجده ها می کرد و شکرها می گفت و قربِ دو هزار دینار
 ایثارِ اصحاب کرده فرمود که تمامتِ علما و مشایخ و صلحارا سیمها
 بخش کردند و آیتام و مساکینِ شهر را جامه ها و پیراهنها ساختند 15

(۷۵/۳) همچنان فقیرِ متکلم المعروف بشمس الدین معلّم که
 از خواصِ یاران بود، روایت کرد که روزی حضرت

T, 1, 171 : II, 1, 123

۷۵/۳ Z ۸ A B آ ۴ K ۱۰

۱ خدمت KZ : B — 6 دراز KB : در Z 10 بر KB : در Z 11 او

KB : Z — 12 بیابهای مبارک KB : مبارک پایهای Z 16 المعروف KZ:

معروف B

خداوندگارِ ما باصحابِ نظر کرد و فرمود که حضرتِ پیغمبرِ ما محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چنین فرموده است که چون نورِ خدا در دلِ مؤمن درآید دل باز شود و فراخ شود و صحرائی شود خوش و لطیف، چنانک سنگی در آب اندازی آن آب از هم باز شود؛ سؤال کردند که یا رسول الله اگر آدمی را آن نظر نباشد که فراخ شدنِ دل را ببیند و در نظرِ آدمی پرده و غباری باشد از شومیِ طبیعت و شهوت، بچه علامت داند که دلِ او فراخ شد و فسحتی و سعتی درو سر زد؛ فرمود که بدان که جمیعِ اسبابِ دنیا و اهلِ دنیا و لذاتِ او در دلِ او سرد شود و بی ذوق نماید و از دوستانِ دنیا و آشنایانِ خود بیگانه شدن گیرد بی هیچ سببی و غرضی

(۷۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا قدسنا الله بستره الاعلیٰ در چهار سوئی ایستاده بود؛ معانی و اسرار می فرمود و تمامتِ خلائقِ شهر هنگامه کرده بودند؛ روی مبارک را از خلائق بدیوار کرده معرفت می فرمود تا شب هنگام نمازِ شام شد و چون شب درآمد تمامتِ سگانِ بازار گردِ او حلقه کرده بودند و بدیشان نظرِ مبارک تیز کرده معانی می فرمود و ایشان سر و دم می جنبانیدند و آهسته آهسته زو زو می کردند؛ فرمود که بالله العلیّ القوی القاهر الذی لا قدر ولا قاهر فی الوجودِ إلا هو که این سگان فهم معرفتِ ما می کنند؛ بعد ازین ایشان را سگ

T, I, 172 ; H, I, 122 ۷۶/۳ Z ۸ آ B ۴ ب

۱ پیغمبر BZ : پیغمبر K || ۳ در آید KZ : + آن B || ۵ که KZ : — K ||
 ۹ سرد KZ : سر B || ۱۱ حضرت ... الاعلیٰ K_h : — KBZ || ۱۵ تیز
 KB : نیز Z

مگوئيد كه ايشان خويشانِ كلبِ اصحابِ كهفند

شعر (رمل)

شد سرِ شيرانِ عالمِ جمله پست چون سگِ اصحابِ را دادند دست
و اين در و ديوارها كه مُسَبِّحند : فهمِ اسرار ميكنند

شعر (خفيف)

چشمِ كو تا كه جانها بيند سر برون کرده از در و ديوار
در و ديوار نكته گويانند آتش و آب و خاك قصه گزار
از ناگاه ياران از هر جائي ريخته شدند : حضرتِ مولانا فرمود كه

شعر (هزج)

بياييد بياييد كه دلدار رسيده است بياييد بياييد كه گزار دميده دست
بعد از آن گفت كه حضرتِ حقِ تعالى صدقه بخش مي كرد : صدقه
خوارانِ ما كجا بوذند ؟ همه ياران سر نهادند و همچنان معرفت گويان
وساع زنان تا مدسه آمدند : آن شب همه شب تا سحرگاه سماعِ نبوي
بوذند : فرمود كه **واللهِ واللهِ خواصِّ اين خلایقِ بيچاره اعتقادي كه**
در حقِ انبيا و اوليا بسته اند در حقِ تره فروشي لايق نيست . مگر كه
ايشان عنايت فرمايند و رحمت كنند

2 شعر KB : بيت Z || 4 و اين KZ : اين B || 8 از KZ : تا

B || حائي Z : جايي KB || 11 تملی KZ : 13 از KB از Z

3 شد . . . دست : MN ج ۱ ، ص ۶۴/۲۲ : MA ص ۲۸/۳

(۷۷/۳) الحکایہ : ولی پنهانی عارف صمدانی سراج الدین مثنویخان
 طیب اللہ ثراہ کہ از اکابر یاران بود و از حضرت چلبی حسام الدین
 3 عنایات و تربیتها یافته ، روایت کرد کہ روزی حضرت مولانا در معنی
 این آیت کہ إِنَّهُمْ یَرَوْنَهُ بَعِیداً وَنَرِیْهِ قَرِیباً (۷۰/۶-۷) معرفت
 می فرمود ؛ گفت کہ حضرت حق تعالی را سرمه دانی هست کہ از آن
 6 هر کرا خواهد سرمه چوبی در چشم ظاهر و باطن او می کشد . تا بر
 جمیع مکنونات مکنونات مطلع گشته غیوب غیب الغیب برو کشف
 می شود و عین الیقین مخفیات کنوز الہی را گماہی مشاهده می کند
 9 و اگر چنانک آن عنایت را در حق او نکند و از آن سرمه بچشم او
 نکشد چه اگر تمامت مغیبات در نظر حس او حاضر آیند هیچ یکی را
 نبیند و نداند

شعر (رمل)

12

بی عنایات حق و خاصان حق گره مملکت باشد سیاهستش ورق
 بی عنایت کی گشاید چشم را بی عنایت کی نشانند خشم را

15 بعد از آن فرمود کہ در نظر شیخ یا نور شو یا دور شو

شعر (رمل)

نور خواهی مُستَعِدَّ نور شو دور خواهی حویش بین و دور شو

T, I, 174; H, I, 125 ۱۰۵ K ب ۴۴ B ب ۴۸ Z ۷۷/۳

1 صمدانی KZ : همدانی B || 5 که BZ : K - || سرمه دانی BZ : + که K ||

6 ظاهر Z ~ باطن KB || 13 a و KB Zh : آن Z || 14 a کی KB : که Z || b کی KB :

که Z || 16 شعر KZ : بیت B

13 بی عنایات . . . ورق : MN ج ۱ ، ص ۱۱۴/۱۸۷۹ : MA ص ۴۹/۲۰

17 نور . . . دور شو : MN ج ۱ ، ص ۲۲۱/۳۶۰۶ : MA ص ۹۳/۲۸

(۷۸/۳) همچنان خدمتِ مولانا سراج الدینِ مثنوی خوان رحمة الله عليه روایت کرد که روزی بیاعِ حضرتِ چلبی حسام الدین رفته بودم ؛ دستارچهٔ پر گلِ احمر بخانه تبرک آوردم ؛ مگر که حضرتِ مولانا در 3 خانهٔ چلبی بوذہ است و مرا معلوم نبوذ : بغتہٗ درآمدم و سر نهادم ، می بینم کہ اصحابِ عظام زیر و بالا پر نشسته اند و حضرتِ مولانا در صحنِ خانه سیر می کند و از معارف و لطایفِ منظوم و منثور هر چه می گویند یاران ۱۰ می نویسند و من از غایتِ دهشت و حیرت دستارچه را فراموش کردم و از دور در صفِ نعال فرو کشیدم ؛ حضرتِ مولانا بجانبِ من نگران گشته فرمود کہ هر کہ از باغ بیاید تبرک گل آرد و هر کہ از دکانِ ۹ حلوائی بیاید مثنی حلوا آرد ؛ سر بر قدم مبارکش نهاده گلها را فرو ریختم ؛ یاران نعره ها زدند و گلها را یغما کردند . همانا کہ سماع برخواست 12

(۷۹/۳) همچنان خدمتِ سراج الدین گفت کہ روزی حضرتِ مولانا فرمود کہ مجموعِ عالم اجزای یک کس است و اشارتِ اللّٰهُمَّ اَهْدِ قَوْمِي فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ عبارت ازینست . قومی ای اجزائی ؛ چه اگر 15 کافران اجزای او نباشند او کل نباشد

شعر (رمل)

18 جزو درویشند جمله نیک و بد ورنباشد اینچنین درویش نیست

¹ T, I, 175 ; H, I, 126

۷۸/۳ Z ۸ ب ۴۵ B آ ۱۰۶ K

1 سراج KZ : + الله و B 2 عليه KZ : B 4 آمدم KZ : آمد B 11 کلها

را KZ : کلها B 15 ای KZ : از B ۱۱ اگر KBZh : - Z

18 جزو . . . نیست : فی مافیہ ، ص ۷۶/۱۵

(۸۰/۳) همچنان روزی خدمتِ معین‌الدین پروانه حضرتِ سلطان ولد را لابه‌ها کرد که البته می‌خواهم تا حضرتِ مولانا در خلوت بمن معرفت فرماید تا در حقِ بنده خود عنایتی کرده باشد مخصوصاً چون حضرتِ سلطان ولد استدعاء پروانه را بحضرتِ پدرش عرضه داشت، فرمود که آن حَمَل را تحمّل نتواند کردن، تا سه بار الحاح کرده فرمود که بهاء‌الدین دلوی را که چهل کس میکشند آن را یک کس نتواند کشیدن؛ سلطان ولد سر نهاده گفت: این اگر نمی‌گفتم اینچنین معی را از کجا می‌شنیدم

(۸۱/۳) همچنان روزی دیگر هم پروانه حضرتِ ولد را شفیع گرفت که تمامتِ اکابرِ قونیه بتذکیرِ مولانا مشتاق شده اند. اگر مجلسی احسان کند چه شود؛ همانا که تشنگانِ آبِ حیات را سیراب گردانیده برخلاق رحمتی عظیم کرده باشد؛ حضرتِ ولد این حکایت را بحضرتش باز گفت؛ فرمود که بهاء‌الدین درختِ میوه‌داری که از پُری میوه شاخها تا زمین فرود آورده بود کفرانِ نعمتِ باغبان کرده نتوانستند قِطاف کردن و از آنجا ربوذن و خوردن و شکرِ نعمتِ حق را بجای آوردن اکنون که سرِ شاخها تا سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى رسیده است و خود را بی‌الا برکشیده، کجا توانند تمتع و تنعم کردن و بلذتِ میوه آن نعیم رسیدن؟

T, I, 176 ; H, I, 126 ۱۰۷ K آ ۵ B آ ۹ Z ۸۱ - ۸۰/۳

4 سلطان KZ : B || پدرش Z : پدر KB || 5 نتواند K : نتواند Z
 نتوان B || 7 نهاده BZ : نهاد و K || 9 روزی K : روز BZ || 11 کند BZ :
 فرمائی K || 13 گفت K : گفته BZ || پری KZ : پر B || 14 تا زمین فرود K : تا فرو
 BZ 16 سر KB : Z || 17 نتواند KZ : نتواند B || میوه KB : Z || نعیم
 KB : نعیم Z

(۸۲/۲) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که روزی پروانه از حضرتِ مولانا التماس نمود که وی را پند دهد و نصیحت فرماید ؛ زمانی متفکر مانده بود ، سرِ مبارک برداشت و گفت که امیرِ معین الدین می شنوم که قرآن را یاد گرفته ؛ گفت : آری ؛ دیگر شنیدم که جامعُ الاصول احادیث را از خدمتِ شیخ صدرالدین سماع کرده ؛ گفت : بلی ؛ گفت : چون سخنِ خدا و رسول را می خوانی و کَمَا يَتَّبِعِي بحث می کنی و می دانی و از آن کلمات پند پذیر نمی شوی و بر مقتضای هیچ آیتی و حدیثی عمل نمی کنی از من کجا خواهی شنیدن و متابعت نمودن ؟ پروانه گریان برخاست و روانه شد و بعد از آن بعمل و عدل گستری و احسان مشغول گشته خیرات نمود تا یگانه آفاق شد ؛ حضرتِ مولانا بسماع شروع فرمود

(۸۲/۳) الحکایه : ثِقَاتِ رُؤَاتِ چنان کردند که علمای شهر که در آن عصر بودند و هر یکی در انواعِ علوم و حکم مُتَنَقِّحٌ عَلَیْهِه بوده ، باتفاق تمام بنزد خیر الانام قاضی سراج الدین اَرْمَوِی رَحِمَهُ اللهُ جمع آمدند و از میلِ مردم باستماعِ رباب و رغبتِ خلائق بسماع و تحریمِ آن شکایت کردند که رئیسِ علما و سررورِ فضلا خدمتِ مولویست در مسندِ شرعِ نبوی قائم مقامِ رسول ؛ چرا باید که اینچنین بدعتی پیش رود

۸۲/۳ Z ۴۹ آ B ۵۰ K ۱۰۷ I. I. 177 ; II. 127

2 نمود KZ : نموده B 3 و کت KB : و کت Z 5 خدمت KB : حضرت 7

14 سراج الدین ارموی : قاضی سراج الدین ابی القاسم محمود بن ابی بکر بن احمد الارموی است که از دانشمندان بزرگ آذربایجان بود و در ۶۸۲ هـ / ۱۲۸۳ م در قزوین فوت شد (ر. ک. به G AL (Br. ج ۱ ص ۶۱۴ Suppl. ج ۱ ص ۸۵۸ : سپهسالار ، تعلیقات و خوانشی ناشر ، ص ۳۳۸)

و این طریقت تمشیت یابد؟ امید است که عن قریب این قاعده منهدم شود و این شیوه بزودی دور افتد؛ قاضی سراج الدین گفت: این مردِ مردانه مؤیدٌ من عند الله است و در همه علوم ظاهر نیز عَدِیمُ المثلست، با او نشاید پیچیدن، او داند و خدای خود

مصراع (خفیف)

كُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا سَتْنَاطٌ

6

بوالفضولی چند، چند فصولی در مسائل مشکله از فقه و اخلاقی و منطق و اصولیین و عربیت و حکمت و علم نظر و علم معانی و بیان و تفسیر و نجوم و طب و طبیعات و غیرها من الالهیات در طبقی نبشته بدست تُرکک فقیهی دادند تا بخدمت مولانا برز؛ تُرکک فقیه پُرسان پُرسان بلکک ترسان ترسان حضرتش را در دروازه سلطان درکنار خندق بیافت؛ دید که بمطالعه کتابی مشغول شده است؛ اجزای او بدست مولانا داد و از دور بایستاد؛ در حال مطالعه نا کرده دوات و قلم خواسته جواب هر مسئله و نکته را در تحت آن ثبت فرمود بتفصیل و همچنان جوابات مجموع مسایل را در همدیگر آمیخته مجملاً مسئله ساخت؛ چنانک چند دارورا طیب حاذق معجونی مهنّا مهنّا کند؛ چون تُرکک فقیه کاغذ را بمحکمه باز آورد، بعد از اطلاع و ضوح مشکلات و جوابات آن علی العموم در غمام غموم منحصر ماندند و در بیّنات دلایل آن مسایل و اقامت بیّنه

1 یابد KZ : باید B || 2 دور BZ : ور K || ستناط B : مستناط KZ ||

مشکله Z مشکل K - B || 14 آن KZ : + پادشاه B || 15 ساخت KZ : ساخته B ||

18 منحصر BZ : محضر K

6 کل... ستناط : فرائد الالّ فی مجمع الامثال ، ج ۲ ، ص ۱۰۴

و ایرادِ براهین و اظهارِ مسندِ هر یکی و دلیلِ حصر و الزامِ مَنْ يَقُولُ
لَا تُسَلِّمُ و دفعِ معارضهٔ خصم و بحث با توجیهِ حضرتشان حیران
ماندند و بیچاره شدند و ازین حرکت خجل گشتند

3

همانا که حضرت مولانا در عقبِ رقعۂ فرمودِ نبشتن که معلوم رایِ
عالیٰ علمای عالم باشد که مجموعِ خوشیهای جهان را از نقود و عقود
و عُنُقُودِ اعراض و اجناس و آنچه در آیتِ زُبُنَ لِنَّاسٍ (۱۴/۳) 6
است و جمیعِ مدارس و خوانق را بخدمتِ صدورِ مُسَلِّمِ داشته
۳: بیچ منصبی از آنها نگران نیستیم و بکلتی عَنِ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا
قطعِ نظر کرده ایم تا صدور را اسبابِ متوافر و لذاتِ دنیاوی مرتب 9
و مستوفی باشد و زحمتِ خود را دور داشته در کُنْجی مَنزُوی گشته ایم
و در خانهٔ خمول فرو کشیده: چه اگر آن ربابِ حرام را که فرموده بودند
و نئی کرده اگر بکارِ عزیزان می آمد و بایست بودی حَقًّا که دست 12
از آنجا باز کشیده هم ایثارِ اُمَّةٔ دین می کردیم و از غایتِ ناچیزی
و ناملتفتی ربابِ غریب را بنواختیم: چه غریب نوازی کارِ مردانِ
دین و ابراهیمِ یقین است و غزلِ رباب را در حالِ سر آغاز فرمود 15
و گفت:

شعر (رمل)

هیچ می دانی چه می گویند رباب ز اشکِ چشم و از جگرهای کباب 18

T. I, 178 : H. I, 128

۸۳/۳ Z ۴۹ ب B ۴۵ ب K ۱۰۸

4 ما KZ : همچنان B || 5 از KZ : B — || عقود K ~ عُنُقُود Z عقود
KZ : B — || 6 اجناس KZ : B — || 7 صدور KZ : صدقه B 10 کشته ایم KB :
کشته Z || 11-12 فرموده بودند KB : فرمودند Z || اگر Kh : KBZ || 18 دانی
KZ : + ک B

الی آخره ؛ مجموع علماء در خدمتِ قاضی سراج الدین نادم گشته توبه‌ها کردند و بحلمِ خلیلانہ و خلیقِ عظیمِ مولانا انصافها دادند و از آن جملت 3 پنج نفر دانشمندانِ فَحْلِ مُسْتَدِلِّ و مدرّسانِ مفتی بنده و مرید شدند و گفتند :

شعر (رمل)

6 ز آسمان آید این بخت نه از عالمِ خاکِ کارِ اقبال و ستارست نه کارِ بازو

(۸۴/۳) الحکایه : راویانِ حکایت و حاویانِ آیت ، چنان روایت کردند که جماعتِ حاجیانِ معتبر از کعبهٔ معظم رسیده بودند و زیارتِ مشایخ و گوشه نشینانِ شهر رفته ، هر یکی را در یافتند و اهالی شهر حاجیان را سماعها داده و دلداریاها کردند؛ آخر الامر مگر دوستی حاجیان را زیارتِ حضرتِ مولانا ارشاد کرده بجمعهم احرامِ بندگی در میانِ جان بسته زیارتِ کعبهٔ جانها توجه نمودند ؛ چون از درِ مدرسهٔ مبارک در آمدند حضرتِ مولانا را در محراب دیدند ، بیکبارگی تکبیر آورده بیپوش شدند؛ بعد از ساعتی چون بخود باز آمدند حضرتش بعذر خواستن مشغول شد که شاید که بر شما پوشیده شده باشد و یا مانند کرده باشد که آدمی بآدمی عظیم می ماند؛ همگان فریاد بر آوردند که حضرتِ مولانا چه مغلطه و رو پوشست که می فرماید چون اصحابِ عظام از کیفیتِ حال و تمهیدِ آن عذر تفحص کردند ، حاجیان باتفاق گفتند که وَاللّهِ الْعَظِيمِ وَبِكَلَامِهِ الْقَدِيمِ 18

T, I, 180 ; H, I, 129

۸۴/۳ Z ۵۰ B آ ۶ K ۱۱۰

2 جلت KZ : حل ب || 4 گفتند KZ : — B || 8 جماعت KB : جماعتی Z || 12 در

KZ : — B || 13 حضرت مولانا را KB : — Z || 8 بیکبارگی BZ : بیکبارگی K ||

15 کرده باشد ZB : کرده باشد K || که KZ : کر B

که این مرد در طوافِ بیت الله الحرام احرام بسته با ما بهم بود
 و در وقفه عرفات و سعی مروه و صفا و جمیع مناسک حج و غیره
 زیارت مرقد رسول علیه السلام در مدینه مصاحب و همراه ما 3
 بود، اما هیچ روزی با ما همسفره و همکاسه نشد و چندین مشاعر
 حج را تفهیم می کرد، بهمین صورت و لباس که پوشیده است و این دم
 مغلطه می کند و خود را می پوشاند؛ یاران شورها کردند و سماع 6
 عظیم رفت و حاجیان سرها باز کرده مرید و عاشق شدند

(۸۵/۳) همچنان منقولست از فحول اصحاب که حضرت مولانا را
 مریدی بود از اعیان شهر و تجارت صنعت؛ مگر بکعبه معظم رفته 9
 بود؛ همانا که شب عرفه عید قربان خاتون آن خواجه حلوائی
 بسیار ساخته بفقرا و مساکین و همسایگان یگان یگان تصدق کرده
 سینی عالی پر حلوائی شکری بحضرت مولانا فرستاد تا اصحاب تناول کنند. 12
 خواجه را بدعای خیر معاونت نمایند؛ حضرت مولانا فرمود که آن خاتون
 صدیقه ماست تا تمامت اصحاب ازین حلوا بخورند و تبرک نیز برگیرند؛
 جمیع اصحاب چنانک می باید بدوق تمام خوردند و بردند و هنوز سینی مالا مال 15
 بود؛ حضرت مولانا سینی را برگرفت و آهنگ بام مدرسه کرده، یاران
 متحیر شدند که چه خواهد کردند؛ همان لحظه از بام فروز آمد بی سینی؛
 فرمود که آن حلوا را بآن مرد رسانیدیم تا او نیز بخورد؛ حیرت یاران 18

T, I, 182 ; H, I, 130

۸۵/۳ Z ۵۰ B ۶ : K ۱۱۰

4 هیچ KZ : B - || همسفره BZ : + نشد K || 5 صورت و KZ : + همین
 B || 12 تا KZ : با B || 14 ماست KZ : مات B || تا KB : Z - || 18 رسانیدیم BZ :
 + که || حیرت BK ~ یاران Z

شعر (رمل)

۳ ای میری کرده پیاده با سوار سرنخواهی برد اکنون پای دار
تو میری با همچو خود موشان بکن با شتر مرموش را نبوذ سخن

۶ پس آنگاه سر آغاز تفسیر و تحقیق سوره 'والضحیٰ' کرده چندانی
معانی و دقایق بیان کرد که در تقریر بیان آید؟ و تا قرب نماز
مغرب مجلس کشید و هنوز در تقریر و او قسم والضحیٰ غرایب و نوادر
می فرمود؛ حاضران مجلس تمامت مست گشته همان دم آن فقیه منکر
برخواست و سر برهنه کرده و جامه‌ها چاک زده زاری کنان پایه
منبر را بوسها داده با اعتقاد کامل و صدق بی غل بنده و مرید شد
و آن روز تمامت خواص مردم ارادت آورده غلوی عام شد و گویند
و عظم آخرین خداوندگار همان بود، دیگر بتذکیر شروع نفرمود
۱۲ و بطریق دیگر لایتنقَطیع بتذکیر و تقریر مشغول بود

(۸۷/۳) همچنان منقولست که در آن زمان بزرگی از اعیان شهر
وفات یافته بود و مجموع اهل قونیه در آن مجموع حاضر گشته؛ مگر
۱۵ حضرت مولانا بیرون سرای متوفیاً سیر می فرمود تا جنازه بیرون
آمدن و کمال الدین معرف استاذه بود، صدور شهر را علی الانفراد

T, I, 185 ; H, I, 133 ۸۷/۳ Z ۵۱ B ۴۷ K ۱۱۳

۳ a بکن : KZ : مکن B || ۶ غرایب KB : غریب Z || ۸ کرده KZ : B || زده
KZ : زاده (!) B || ۹ با KB : از Z || ۱۱ آخرین BZ : + حضرت K || ۱۲ بود KZ :
بوده B || ۱۳ که KZ : + روزی B || ۱۵ می فرمود KB : فرمود Z

۱۱ ای میری . . . پای دار : MN ج ۱ ، ص ۱۶۱۴/۹۹ ؛ ص MA ۱۶/۴۳

۱۲ تو میری . . . سخن : MN ج ۲ ، ص ۳۴۴۹/۴۴۱ ؛ ص MA ۶/۱۸۲

- تعریف می کرد که بسم الله خواجه صدرالدين ، مرحبا اخي بدرالدين ،
 بسم الله امير کمال الدين ، خوش آمدی مولانا سيف الدين ، شاذ آمدی
 شيخ عزالدين وازين قبيل ببيحد می گفت و چون جنازه را بيرون آورده 3
 روانه شدند و تابوت را در کنار لحد نهادند تا دفن کنند ؛ حضرت
 مولانا پيش آمد و بر سر گور مثال تلقين خوانان بايستاده فرمود که
 کمال الدين معرفت را بخوانند ؛ معرفت بيامد و سر نهاد ؛ جميع علماء و شيوخ
 نگران شدند تا حضرت مولانا چه می کند ؛ فرمود که هم اکنون اگر
 صدرالدين و بدرالدين و کمال الدينست پيدا شود و معين گردد که از کيانست
 و می ترسم که در صدر او دين نباشد و بدر او را نوري نباشد و کمال
 او در نقصان باشد و چون سيف دين را بر نفس خود ترانده بود ، بساطور
 مُشکّر و نکير اسير شود و عزت او بخواری بدل گردد ؛ غريو از نهاد
 خلایق بر خاسته کمال الدين بيپوش گشته بسا منکران کهن تجديد ايمان 12
 کرده زنارها بريزند و از نو بنده و مرید شدند

(۸۸/۳) الحکايه : يارانِ صحبت و نديمانِ خدمت چنين روايت

- کردند که هر سالی حضرت مولانا با اصحاب کرام و گويندگان فاخر
 بر گردونها سوار شده بجانب آب گرم می رفتند و قرب چهل و پنججاه
 روز آنجا بگياه اقامت می فرمود ؛ مگر در کناره درياچه آب گرم
 ياران حلقه زده بوذند و حضرت مولانا سرمست جام بقا و مستغرق
 1

1. 1. 186 : II. 1. 134

۸۸/۳ Z ۵۱ B ۴ / B ۱۱۴ K

3 قبيل KB : قبل Z 4 تابوت را BZ : تابوت K 5 استاده Z : استاد
 KB 8 که از KB : از Z 11 بخواری KB : بخوری Z 12 بر خاسته BZ :
 بر خاست K 13 و از نو . . . شدند ZB : — K 17 در کناره BZ : کنار K 11

14 - ص ۱۷۴/۱۰ الحکايه . . . مرید شدند : ر. ک. به سه سالار ، ص ۸۳

انوارِ لقا گشته معانی می فرمود ، یاران نعره ها می زدند و شورها می کردند اتفاقاً تمامتِ جغرانِ آن گول بیکبارگی بوقوقه در آمده غلبه عظیم می کردند ؛ حضرتِ مولانا بانگی سهمناک بریشان زد که این چه غوغاست ، یا شا بگوئید یا ما ؛ در حال همه شان خاموش گشته هیچ نگفتند ؛ چندانک آنجایگاه بوذند اصلاً جانوری دم نزد و چون مبارکی نهضت می فرمود بکنارِ دریاچه بیامد و اشارت کرد که بعد ازین دستورست بحالِ خود مشغول شوید ؛ فی الحال بغلغله تمام بگفتن آغاز کردند و ازین کرامتِ عجیب نه چندان منکران توحید ایمان آوردند که توان گفت ، و قربِ دو هزار آدمی از زن و مرد مرید شدند

(۸۹/۳) همچنان مگر روزی حضرتِ مولانا زیارتِ تربت بهاء ولد می رفت ؛ قضا را مگر قصابانِ شهر گاوی را خریده بوذند که قربان کنند ؛ ریسان را بریده از دستِ ایشان بگریخت و خلایق در پی آن گاو می دویدند ؛ عللاً می کردند و هیچ کسی را یاره آن نبوذ که پاره پیشتر روذ و یا اورا تواند گرفتن ؛ از ناگه گاو بحضرتِ مولانا مقابل افتاده فی الحال بایستاد و آهسته آهسته پیش او آمده بزبانِ حال که اهلِ حالش می دانند امان می خواست و لا بها می کرد ؛ همانا پیش آمده گاورا بگرفت و بدستِ مبارک اورا می مالید و مرحمت می فرمود ؛ جماعتِ قصابان در پی رسیده سر نهادند ؛ فرمود که این را نشاید کشتن آزادش

T, I, 187 ; H, I, 134

۱۱۰ K آ ۴۸ B آ ۵۲ Z ۸۹/۳

1 می زدند KB : زدند Z || 6 دریاچه KZ : دریا B || کرد BZ : K

8 نه چندان KZ : B || 16 افتاده KB : افتاد Z

- کنید ؛ قبول کرده آن جانور را آزاد کردند و از قتل رهیذہ ترخانشر گذاشتند ؛ بعد از ساعتی چون اصحابِ عظام در عقب رسیدند حضرتِ مولانا بمعرفت شروع فرموده گفت : حیوانی را کہ آہنگِ قتلِ او کرده 3 بوزند از ناگاہ خلاص یافتہ بگریخت و بسوی ما آمد ؛ حق جلّ و علاّ اورا از عنایتِ بی نہایتِ خود و برکتِ ما از کشتن و شرحہ شرحہ گشتن برہانید و آزاد شد ؛ اگر انسانی را کہ از جان و دل روی بحضرتِ مردان آرد و مرید شود از دستِ سلاخانِ دوزخ برہاند و بجنّتِ ابدی برساند ، ہیچ عجیب و غریب نباشد ؛ یاران از غایتِ شادی برقص و چرخ درآمده 6 از اولِ روز تا شبہنگام مشغولِ سماع بوزند و چندانی دستارہا و جامہہا بقوالان دادند کہ در حساب آید ؛ و گویند آن گاوی آزاد کردہ را دیگر کسی بجائی نذید و در صحرایِ قونہ ناپدید شد 9

- 12 (۹۰/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالابرار شیخ سنان الدینِ نجّار کہ از نجّارِ کرام بود رَوَّحَ اللّٰهُ رُوْحَهُ منقولست کہ روزی حضرتِ مولانا فرمود کہ عاشقانِ خدا را حلاوتِ محبتِ می کشد و اہلِ دنیا را زہرِ فراقِ زن و زر می کشد و چون حق تعالی این عالمِ وجود را از عدم 15 محض ساخته است ، پس عدم می باید شدن تا از تو چیزی سازند

I, I, 189 ; H, I, 135

۹۰/۳ Z ۵۲ B ۴۸ B ۱۱۶ K

- 3 فرمودہ KZ : فرمود B || حیوانی را BZ : حیوان را K کہ ZK ؛
 — B || 5 کشتن KZ : کردن B || 6 انسانی را KB : انسانی Z || برہانید KZ :
 رہانید B || 7 آرد KZ : آزاد (!) B || 8 یاران KZ : — B || 9 سماع KZ :
 سماع B

- (۹۱/۳) هو روایت کرد که روزی خدمتِ مولانا قطب الدینِ شیرازی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ زیارتِ مولانا آمده بود و حضرتش بمعارفِ پدرِ کریمِ خود گرم شده بود؛ از ناگاه گردونی از درِ مدرسه می گذشت؛
3 جماعتی نگرانِ آن صدا شدند؛ مولانا فرمود که آوازِ گردونست یا فعلِ گردون؟ همه شان سر نهانند؛ بعد از آن خدمتِ قطب الدین
6 سؤال کرد که راهِ شما چیست؟ فرمود که راهِ ما مُردن و نقدِ خود را بآسمان بردن، تا نمیری نرسی؛ چنانک صدرِ جهان گفت تا نمردی نبردی؛ قطب الدین گفت: آه دریغا چه کنم؛ فرمود که همین که
9 چه کنم؛ پس آنگاه در سماعِ این رباعی را فرمود

رباعی

- گفتم چه کنم گفت همین که چه کنم گفتم به ازین چاره بین که چه کنم
12 رو کرده بمن بگفت ای طالبِ دین پیوسته برین باش برین که چه کنم
هماندم مرید شد

- (۹۲/۳) همچنان یکی از کبارِ اصحابِ وفات یافته بود؛ بحضرتِ مولانا مشورت بردند که او را بتابوت در گور نهد یا بی تابوت؛ فرمود:
15 تا یاران چه مصلحت بینند؛ عارفِ ربّانی، معدنِ النور، کریم الدین ولدِ بکتمور رحمة الله علیه که از جمله اهلِ مقامات و صاحب بصیرت

T, I, 190 ; H, I, 135 ۹۲-۹۱/۳ Z ۵۲ B ۴۸ ب

1 هو KB : همچنان Z || 2 علیه KZ : — B || 5 خدمت KZ : +

مولانا B || 8 نبردی KZ : + مولانا B || 10 رباعی ZB : شعر K || 12 کرده

Z : کرد KB || بگفت KZ : گفت B

- بود ؛ فرمود که بی تايوت نهادن اوليتر باشد ؛ ياران گفتند : بچه دليل؟
گفت : فرزندرا مادر بهتر رعايت کند که برادر ؛ چه جسم آدمی از
خاکست و تخته چوبين هم فرزند خاکست ، پس هر دو برادر باشد
3 و خاک مادر مشفق ، پس بمادر سپردن صواب تر باشد . حضرت مولانا
تحسينهاش فرمود وگفت : اين معنى در هيچ کتابى مسطور نيست
- 6 (۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مسجد قاضی عزالدین
واعظی و عظمی گفت و حضرت مولانا در آنجا حاضر بود ؛ مگر واعظ
در تقرير آيات و بينات و عظمت مردم مبالغه عظيم می کرد ؛ حضرت
مولانا روی بسوی اصحاب کرده بمعرفت شروع فرموده حکایتي عجيب
9 مثال آورد که در خطه بلخ خواجه بود منعم و صاحب ثروت ؛
از ناگاه بعالم بقا سفر کرده ، اورا فرزندی ماند ناخلف و پرفصل
و بذکار و از تحویل پدرش قرب صد هزار دينار زر نقد بوی ميراث
12 ماند ، بیرون املاك و اثاث خانه . با عورتی تعشيق کرده تمامت اسباب
را با وی تلف کرد و هيچش نماند

15 شعر (رمل)

مرد میرائی چه داند قدر مال رستمی جان کند و مجان یافت زال
نقد رفت و کاله رفت و خانه ها ماند چون جغدان در آن ویرانه ها

T. I. 190 : H, I. K ۱۱۷ ب ۸ : B ۵۲ Z ۹۲/۳

4 مشفق KZ : B -- || بمادر KZ : + مشفق B || باشد Z : نمید K می
ماند B || 5 کتابی KB : کتاب Z || 8 و عظمت KB : واعظ Z || 10 آورد KZ :
آورده B || 14 باوی KZ : B -- || و KZ : B --

16 مرد ... زال : MN ، ج ۲ ، ص ۳۷۲/۲۶۷ : MA ، ص ۱۱۳/۱۱۴

17 نقد ... ویرانه ها : MN ، ج ۶ ، ص ۵۱۶/۴۱۰ : MA ، ص ۶۵۲/۱۹

- عاقبتِ حال این پسر را چون از همه وجوه بسر آمد ، چنانک بنانی محتاج شد و آن معشوقه دروغین نیز از وی کنار گرفته ، چندانک می کوشید
- 3 در میان نمی آمد و آن موئی که در میان ایشان نمی گنجید از دیده او سر زد و بعوض هر بوسه دشنام باران می کرد ، آخر الامر بدان فاحشه گفت : از تو حاجتی دارم ، بعد از آن تو دانی ؛ معشوقه راضی شد ؛ گفت :
- 6 میخواهم که در وقت بول کردن تو در کاف شکاف رانت را نظر کنم ؛ گفت : سہلست ؛ همانا که ساعتی بتفرج فرجه فرج او مشغول شده فریاد کرد و بہیاهای بگریست ؛ پرسیدند کہ موجب گریہ و افغان چیست ؟
- 9 گفت : از آن مجموع مال و اسباب و اسباب کہ در راه او در باختم درینجا هیچ یکی را نمی بینم و همه درین جایگاه تباہ پرگناه فرو رفته است ؛ چندانک نگریدم اثری از آنها پدید نیست ؛ همچنین این واعظ ما نیز
- 12 و علمای ظاہر خودنما اگرچہ از انبیاء و اولیاء و اقطاب نشانها می دهند و بدان قدر مباحات می کنند یقولون بالسننہم ما لبس فی قلوبہم (۱۱/۴۸) قطعاً از آن حالات و مقامات درویشان چیزی نیست و تصور ایشان آنست کہ ماہمہ را داریم
- 15

شعر (خفیف)

- دعوی عشق کردن آسانست لیکن آنرا دلیل و برہانست
- 18 حقاً کہ هیچ ندارند و آنچه دارند بر بسته است ، فی بر رُستہ ؛ عاقبت کار معلوم شان شود و سود ندارد ؛ برخاست و بی کفش روانہ شد

6 رانت را BZ : رانت K || 9 آن K : — BZ || 10 فرو رفته است KB :

فرو رفته KZ || 15 داریم KZ : می داریم B || 17 b ایک KZ : لیکن B || 18 فی BZ : K

17 دعوی . . . برہانست : فیہ مافیہ ، ص ؛

- (۹۴/۳) الحکایه : ملک القضاة والحکام مولانا کمال الدین کابی
رحمة الله عليه که از اکابر قاضیان روم بود ، روایت کرد که در تاریخ
سنه سته و خمسين و ستائنه بجانب دار الملک قونیه رفته بودم بدیدن سلطان
3 عزالدین کیکاوس نور الله قبره تا امور ولایت دانشمندیہ باتمام رسانیده
با امثله و فرامین عودت افتد و بعنایت باری تعالی بزودی جمیع مهمات
بمحصول پیوسته می خواستم که روانه شوم ؛ جماعتی دوستان که از اکابر شهر
6 بودند مثل شمس الدین ماردینی و افصح الدین وزین الدین رازی
و شمس الدین ملطی رحمهم الله مرا بدریافتن زیارت حضرت مولانا
ترغیب و تحریص دادند وصیت جمیل ایشان را خود از افواه مردم
9 شنیده بودم ، اما استکبار منصب و استکثار اسباب و ارتکاب انکار
مانع می شد و نمی یارستم بدان جانب مآبی جستن ؛ عاقبة الحال توفیق
الهی رفیق جان من گشته بر غبت تمام و جذبہ درون آن شاه انام
12 مصحوب آن جماعت کرام زیارت حضرت مولانا مشرف گشتم ؛ همانا که
چون از در مدرسه مبارک قدم نهادیم . دیدم که حضرت مولانا خرامان
15 خرامان استقبال ما بندگان کرد ؛ بمجرد نظری که بر چهره مبارکش
انداختم عقل از من زایل شد ؛ همچنان بجمع سر نهادیم و مولانا از آن
18 میان من بنده را در کنار گرفته گفت :

شعر (رمل)

می گریزی هر زمان از کار ما در میان کار چونت یافتم

T, 1, 192 : H, 1, 136

۱۱۸ K آ : ۹ B آ ۵۳ Z ۹۴/۳

4 دانشمندیہ : KZ : دانشمندیان را B || 5 جمیع : KB : جمیع Z | 6 اکابر BZ : + علمای
K || شمس الدین Z : شمس دین K شمس B || 15 که KB : — Z || 17 شد KZ : شده B

- بعد از آن فرمود که **لله الحمد کمال الدین** ما روی **بکمال جلال** آورده
 از **اکملان** دین شد و همچنان از **علم لدنی** خود زبانی برگشود که در **جمع**
 3 عمر خود از زبان **هیچ شیخی** و **قطبی** و **عالی نشینده** **بوزم** و در **هیچ کتابی**
 مطالعه نکرده ؛ چون **بقدر استعداد** و **ادراک** خود از **عظمت** او واقف
 گشتم ، **بصد هزار ارادت** و **اخلاص** از **سلک** **مخلصان** او شدم و **فرزندم**
 6 **قاضی صدرالدین** و **مجدالدین** **انابک** را **مریدش** ساختم و **چندین** **بزرگ**
زادگان و **سایر آزادگان** بنده و **مرید** شدند؛ **همانا** که **آشقنه** وار چون **بمقام**
 خود **باز آمدم** می بینم که **باز** **جانم** **باز** در **قفص** **قلب** من بی **قرار** و **پرواز**
 9 **کنان** شد ؛ **با دوستان** **عزیز** **مشورت** کردم ، **البته** **میخواهم** که **حضرت**
مولانا را **سماع** **دهم** و **مریدی** را **پیدا** کنم ؛ **تمامت** **قونیه** را **طلب** کردند ،
 غیر از **سی زنبیل** **آبلوج** **خاص** **الخالص** **نیافتند** و **قوصره** چند از **نبات**
 12 **بهم** **آمیختند** ؛ **چه** **در آن** **زمان** **تمامت** **عالمیان** در **کنف** **امان** **ایمن** **بودند** ؛
 از **کثرت** **اجتماعها** و **سماعها** و **سورها** و **سرورها** **هیچ** **نوع** **نعمتی** **بخلایق**
قونیه و **لواحق** آن **بس** **نمی** **کرد** ؛ **برخاستم** و **بنزدیک** **گوماج** **خاتون**
 15 **توقاتی** که **حرم** **سلطان** **بروز** **رفته** **کیفیت** **حال** را **باز** **گفتم** ؛ **ده** **کله** **آبلوج**
دیگر **مذکوره** **انعام** **فرمود** و **من** **تصور** می **کردم** که **آنچنان** **مجمع** را **این**
قدر **شکری** **جلاب** **چون** **جواب** **گویند** ؛ **باز** **فکری** **کردم** که **جهت** **مردم**
 18 **عوام** **جلابهای** **شهد** **عسلی** **سازند** ؛ **درین** **فکرت** **بوزم** که **از** **ناگاه**

1 آورد. KB : آورد Z || 2 اکملان K : کملان B اکمال Z || 4 نکرده KB

ناکرده Z : || 7 و سایر آزادگان BK : — Z || 12 کنف KZ : کنف B || بوزند Z :

بوده BK || 13 سورها BZ : سورها K || نوع KZ : نوعی B || 14 لواحق KZ : از

حق (!) B || 15 کله B : — KZ || 17 شکری KB : شکری Z || فکری KZ : فکر B

7 آزادگان : ر. ک. به ia ، ج ۲ ص ۸۳ ب

- حضرت مولانا از در درآمد و گفت: کمال الدین وقتی که مہمانان بیشتر آیند
 آب را بیشتر باید کردن تا بسندہ کنند؛ همان بود کہ کَا لَبْرِقِ الْخَطَاطِفِ
 3 وَإِلْهَامِ الْهَاتِفِ ناپدید شد؛ چندانک در پی دویندند اثری ندیدند؛
 علیہا تمامتِ آبلوچارا در حوضِ مدرسہ قرہ طائی کردہ در چند
 خُمِ خسروائی دیگر جلاب ساختیم و بشرابداری سلطان سپردم تا آبناک
 6 نباشد، دم بدم می باید چشیدن؛ اُسکرہ پر کردہ بدستِ من داد؛
 دیدم کہ بغایت زبان گز و گلوگیر بود؛ گفتم دیگر آب می باید، سبویی
 چند باز آب ریختند؛ باز چشیدم شیرین تر از اولین بود؛ همچنان بغیر از
 9 حوضِ ده خُمِ دیگر از جلاب شکری پر کردند و هنوز شیرین بود
 فریاد از نهادِ من برخاست کہ این کرامتِ عظیم از اشارتِ آن
 حضرتست و مرا اخلاص یکی در ہزار شد کہ بود والوانِ اطعمہ را
 12 از جلاب بی حساب و قیاس باید کردن و در آن شب تمامتِ سلاطین
 و اساطینِ دین را دعوت کردم؛ چندانی بزرگان جمع آمدند کہ در شرح
 گنجد؟ و از وقتِ نمازِ ظہر تا نیمشب حضرتِ مولانا در سماع بود
 15 و بقوتِ ولایت و قدرتِ ہدایت میدان را از دستِ مردانِ وقت با استقلال
 تمام فرود گرفته کسی را مجالِ جولان و امکانِ حرکت نبود و من در صفِ
 نعال کمرِ خدمت در میانِ جان بسته تشنگانِ سماع را جلاب بخش
 18 می کردم و خدمتِ معین الدین پروانہ و نوابِ سلطان بموافقتِ من بناہ

3 دویند KB : دویندی Z || ندیدند KB : ندیدی Z | 5 ح K : ح

BZ || 7 زبان کز K : زبان کیر BZ || دیگر BZ : دگر K || 9 و K : ZB || 11

اطعمہ را KZ : اطعمہ B || 12 حساب BZ ~ قیاس K || 13 دین را KB : را Z ||

15 و بقوت KB : وقوت Zh - Z

چون شمع طراز، بصد هزار نیاز و اهتزاز، بر سرِ پا ایستاده بوذند
و بو العجب افکار و اندیشه‌ها در دلم می گذشت؛ همانا که حضرت مولانا
3 قوالان را بگرفت و این رباعی را فرمود

شعر

گرم آمد و عاشقانه و جست و شتاب
6 بو یافته روح اوز گلزارِ صواب
بر جمله قاضیان دوانید امروز
در جستن آب زندگی قاضی کاب

9 باز سماع از آن گرم تر شد که بوذ؛ همچنان مرا در پیش خود خوانده
در کنار گرفت و بر چشم و رویم بوسه‌ها داده غزلی سر آغاز فرمود

بیت (مجتث)

12 مرا اگر توندانی پیرس از شبها . پیرس از رخ زرد و ز خشکی لبها

و این غزلیست مطول و عظیم و من فی الحال سر باز کرده جامه‌ها چاک
زدم و مرید عشق او شدم و آن بوذ که احوال من و امارت من
15 چندانک رفت ترقی گرفته اولاد و اعقاب و اسباب من بی نهایت شد
و آنچ بیاطن من بخشید و چشانید نتوان بزبان آوردن، یَضِیقُ صَدْرِي
و لا یَنْطِقُ لِسَانِي؛ چنانک گفت:

1 اهتزاز KZ : اهتزاز B || 5 وشتاب K : شتاب Z || 6 بو KBZh : بر Z ||
9 کرمت BK ~ ازان Z || خوانده KB : خواند Z || 10 درکنار BZ : درکنارم
K || و رویم BZ : رویم K || فرمود بیت . . . ص ۲۰ / ۱۹۲ الله ZB : — K
(در K آن ورقها که دارای این قسم اند افتاده اند) || 12 پیرس Z : پیرس B || 14 من
Z : — B || 15 اولاد B : — Z || 17 چنانکه B ~ کفت Z

شعر (رجز)

ملکِ سعادت ببرد هر که مرا بنده شود

3 گردد بشاهِ دو سرا هر که گزیند در من

- (۹۰/۳) همچنان سعاد اصحاب چنان روایت کردند که شبی معین الدین پروانه اکابر شهر را سماع داده بود و هر یکی شمعی نیم منی با هم برده در پیش خود نهاده بودند؛ عاقبة الامر حضرت مولانا را دعوت کرده اجابت فرمود؛ چه عادت آن حضرت چنان بود که بعد از اجتماع همه اکابر حاضر شدى؛ پس حضرت مولانا یاران را فرمود تا مختصر شمعی با هم باشد؛ اعزه اصحاب در حقارت آن شمعی کوچک متعجب شدند؛ چون حضرت مولانا بسرای پروانه درآمد در کنج خانه فرو کشیده آن شمعی را در پیش او نهادند؛ صدور و اکابر زیر در همدیگر نظر می کردند و تعجب می نمودند و بعضی بر جنون و شید حمل می کردند؛ حضرت مولانا فرمود که جان این همه شمعی این شمعی حقیر ماست؛ اصحاب صدیق سر نهاده مصدق می داشتند و بعضی از روی انکار سر می جنبانیدند و مُحال می پنداشتند؛ گفت: اگر باور نمی کنید 15 هوئی بگرد و آن شمعی فرو مرد؛ تمام شموع منور بیکبارگی کشته شد و همه شان در تاریکی فرو ماندند؛ فریاد از نهاد یاران برخاسته بعد از ساعتی که حیران مانده بودند، آهی بکرده مجموع شموع کما کان بارور 18 شدند؛ هی سماع برخاست جمیع علما و امرا نعره زنان سر نهادند و تا

T, I, 197; H, I, 139

۹۰/۳ Z ۵۴ B آ ۵۰ K ۱۲۰

4 همچنان Z: B — 5 شمعی B: شمع Z || 7 از Z: B — 11 در پیش B: پیش Z || کشیده B: کشید Z || خانه Z: B — 16 فرو مرد Z: فرو مرده B

وقتِ سحر سماع می رفت و مجموع آن شمعها سوخته شد و آن شمعکِ کوچک تا صبحدم از برکتِ آن دم در کار بود؛ همه شان بنده و مرید شدند 3

- (۹۶/۴) الحکایه : ملک المدرّسین مولانا شرف المله والدين قیصریه علیه سلام الله والتحیة که در عصرِ خود شافعی ثانی و نعمانی بانی بود و از مریدان برگزیده، ممتاز؛ چنانک خدمتِ تاج الدین معتر در شهرِ آق سرا جهتِ او مدرسه بنا کرده از حضرتِ مولانا اورا مدرّس خواست؛ حکایت کرد که روزی در بندگی مولانا حاضر بودم؛ فرمود که مرید را در حضورِ شیخِ خود نماز کردن جائز نیست؛ چه اگر در کعبه نیز باشد؛ چنانک حضرتِ بهاء ولد رضی الله عنه بمعرفت مشغول بود؛ وقتِ نماز شد، جماعتی از مریدان ترکِ حضورِ شیخ و استماع معارف کرده بنماز شروع کردند و یاری چند همچنان مستغرقِ حضور و مستهلکِ نورِ شیخ گشته بودند و حق تعالی نظرِ بصیرتِ ایشان را علی العیان نمود که نماز کنندگان را روی از سوی قبله برگشته بود و نماز باطل شده و همچنان معنی دیگر فرمود که سماع شیخِ کامل را چون نمازِ موقت و روزه، رمضان فرضست و بر مریدانِ مخلص و مقبل سماع مباحست چندانک می تواند، و بر عوام الناس که نه شیخند و نه مرید حرامست و باز فرمود که کافه انبیاء و اولیاء در حق حقیقتِ باری تعالی هیچ نگفتند و بر چیزی قرار ندادند و من از

T, I, 198 ; H, I, 140 ۹۶/۳ Z ۵۴ ب B ۵۰ ب

9 چه Z : B — 13 نور Z : بود (!) B 15 همچنان Z : + در B 18

ر B : در Z 17 مقبل Z : + بح B

سر نور جان محمدی علیہ الصلوٰۃ والسلام می گویم خدا همگی
ذوقست و من لم یذوق لم یدر؛ و من آن ذوقم و در آن ذوق بکلی
غرغم و ذوق عالمیان عکس آن ذوقست که الایمان کله ذوق³
و شوق؛ همانا که نعره بزد و بسماع شروع کرد

(۹۷/۳) همچنان فرمود که من این جسم نیستم که در نظر
عاشقان منظور گشته‌ام، بلکه من آن ذوقم و آن خوشی که در باطن
مرید از کلام ما و از نام ما سرزند؛ الله الله چون آن دم را در یابی
و آن ذوق را در جان خود مشاهده کنی غنیمت می‌دار و شکرها
می‌گزار که من آنم⁹

شعر (رباعی)

خود را چو دی زیار خرم یابی از عمر نصیب خویش آن دم یابی
زنهار که ضایع نکنی آن دم را زیرا که چنان دی دیگر کم یابی¹²

و باز معنی دیگر فرمود که نظر در لقمه حلال و کسب حلال نباید
کردن که اصل آن دخل و خرج است تا در چه خرج شود؛ بسیار
لقمه حلال باشد که جز کسل و دغل و فشل بار نیارزد؛ لقمه که¹⁵
در جان تو شوق و ذوق افزاید و رغبت بدان عالم نماید و میل بر طریقه
انبیا و اولیا رویابد، بدان که حلال است

T I, 199 ; H, I, 141

۹۷/۳ Z ۵۵ آ B ۵۰ ب

1 الصلوٰۃ و Z : B -- خدا B -- Z || 2 لم یذوق : Z : + و من B ||

5 در B : Z -- || 13 در B : B بر Z || نباید Z : باید B || و Z : -- B ||

14 درجه Z : درجه B || 15 بار Z : باز B || که Z : + دیگر B

مصراع (هزج)

دانستنی است و گفتنی نیست خموش

3 و اگر از آن لقمه بر عکس اینها سرزند بدان که حرام محض است

شعر (رمل)

لقمه کو نور افزود و کمال آن بوذ آورده از کسبِ حلال
 6 چون ز لقمه تو حسد بینی و دام جهل و غفلت زاید آن را دان حرام
 علم و حکمت زاید از لقمه حلال عشق و رقت آید از لقمه حلال
 لقمه تخمست و برش اندیشه‌ها لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها
 9 زاید از لقمه حلال اندر روان میل خدمت عزم رقتن آن جهان

باز فرمود که لقمه را چندانک توانی خوردن بخور؛ اما نگاه دار
 تا خود را در امور دنیا خرج نکنی؛ البته جهد کن که در راه حکمت
 12 و استماع کلام اولیاء و انبیاء صرف شود والا لقمه ترا خورده باشد؛ چنانک
 حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم در شان امیر المؤمنین عمر رضی الله
 عنه فرموده است کُلُوا مِثْلَ اَکْلِ عَمْرٍ ، فَإِنَّهُ یَا کُلُّ اَکْلِ الرَّجَالِ
 15 وَ یَعْمَلُ عَمَلَ الرَّجَالِ ، بعد از آن فرمود

شعر (رمل)

چونک لقمه می شود در تو گهر تن مزین چندانک بتوانی بخور
 18 چونک در معده شود پاکت پلید قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید
 هر که در وی لقمه شد نور جلال هر چه خواهد تا خورد او را حلال

1 مصراع Z : B || 11 جهد Z ؛ جهدی B || 12 و انبیا Z : B

5-9 لقمه... جهان : MN ج ۱ ، ص ۱۰۱/۱۶۴۲ ، ۱۶۴۵ - ۱۶۴۴
 ۱۶۴۷ - ۱۹۴۸ : MA ص ۴۴ / ۷-۴17-19 چونکه... او را حلال : MN ج ۲ ، ص ۴۴۷ - ۴۴۸ / ۳۵۶۸ ،
 ۳۵۷۱ - ۳۵۷۲ : MA ص ۱۸۴ / ۲۲ - ۲۴

(۹۸/۳) حکایه : یارانی که قول ایشان معتبر و معتمد^۳ علیه بود چنان روایت کردند که شمس‌الدین معلم پیوسته در سماع برابر حضرت مولانا والہ و حیران می ماند و باقی اصحاب در سور و سرور و شور مشغول می شدند ؛ روزی فرمود که چرا بر روی ما بجد نگاه می کنی و سماع نمی زنی ؟ مذکور سر نهاده جواب داد که غیر از روی مبارک شما در عالم چه رویت که توان دیدن و تفرج کردن و این بنده آن مزه و آن خوشی که از تماشای روی مبارک خداوندگار می یابد از هیچ روی دیگران روی نمی نماید ؛ فرمود که نیکست ، مبارک باد . اما ما را روی دیگر هست پنهانی که آن رورا بزمین دیده ها نتوانی دیدن ؛ جهدی کن تا روی بر آن روی نمی و آن را بینی تا وقتی که این روی ظاهر پنهان شود آن روی پنهان را آشکارا توانی مشاهده کردن و چون بینی فی الحال بشناسی

شعر (رمل)

12

جهد کن بی پرده دیدن نور را چون نماز پرده نفزاید عما
الله بر قرص آفتاب نباید تیز تیز نظر کردن که چشم را خیره
و بصیرت را تیره می کند و بعد از آن هیچ نتوانی دیدن

15

شعر (هزج)

ای چشم که پُر دردی در سایه او بنشین ز نهار در آن حالت در چهره او نگر
بعد از آن شمس‌الدین بعبادت سماع قیام نمود

18

T, I, 202 ; H, I, 142

۹۸/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ آ

۱ حکایه Z : همچنان B || ۳ در سور B : در شور Z || شور B : سور Z || ۶ باد Z : بادا B || دیگر Z : دیگری B || ۱۳ b نماز Z : نماید B || ۱۴ تیز تیز Z : تیز B

- (۹۹/۳) الحکایہ : یارِ بزرگوارِ نہری بہاء الدینِ بحری رحمۃ اللہ علیہ کہ کاتبِ اسرار بود ، روایت چنان کرد کہ روزی از حضرت مولانا سوال کردم کہ علتِ مشایخ کہ در افواہِ مردم گفتہ می شود کدامست ؟ عجباً آن علت در ظاہرست و یا در باطن ؟ فرمود کہ حاشا از مشایخ کہ در ایشان چنان علتِ بد باشد ، اما کسانی کہ بسببِ جرأتِ باطن و بی باکیِ ظاہر مردودِ طریقت گردند عاقبہ بدان علت مبتلا شدند ؛ چنانک در زمانِ مولانا شیخی بود صاحبِ قبول و ذوفنون و اورا مشہور شیخ ناصرالدین گفتندی صاحبِ تبصرہ و با شیخ صدرالدین در جمعِ علوم یکا یک زدی و مریدانِ معتبر داشت ؛ مگر روزی حضرت مولانا با چند درویشی از حوالی خانقاہِ مذکور عبور می کرد و او در جوسقِ خود با مریدانِ خود نشسته بود ؛ از ناگاہ دید کہ از دور حضرتِ مولانا با مریدانِ خود می گذرد ؛ باصحابِ خود گوید کہ نظر کنید کہ مولانا در سیرت چہ صورتِ تاریک و طریقتِ باریک دارد با دستارِ دخانی و فرجی کبود و من ہیچ نمی دانم کہ این مرد چہ سیرت و چہ طریقت دارد و خرقہ او بکہ می رسد ؛ نپندارم کہ در وی نوری باشد ؛ همانا کہ حضرت مولانا از دور بدان قصر نظر کردہ بدرشتی فرمود کہ ای حیزِ بی تمیز ! همان ساعت شیخ ناصرالدین آہی بکرد و بیفتاد ؛ مریدانش فریاد کنان برو افتادند کہ چہ حالتست ؛ گفت : دریغا کہ بی ادبی کردم

T, I, 203 ; H, I, 143

۹۹/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ ب

4 و یا : B یا Z || 6 کسانی Z : کسانی را B || 8 بود B : + و Z || 11 جوسق

Z : جواسق B || 12 از دور B : - Z || می گذرد Z : + کشت B || 13 کہ B : - Z

و گستاخی نمودم و حضرت مولانا بر من زخمی راند و من از عظمت ولایت او بی خبر بودم؛ هرزه که همین ساعت اینجا بگاہ گفته بودم غیبیان بگوش او رسانیده مرا حال دگرگون شد و بخت من سرنگون گشت

شعر (رمل)

- 6 گرچه کس نشنید از وی آن سخن رفت درگوشی که بُد آن مین لَدُن آن محمد خفته و تکیه زده آمده سر گرد او گردان شده گفت پیغمبر که عینای تنام لاینام قلبی عن حال الاتام
- 9 خود همان بود از حیّز مردی بیرون آمده حیز شد . نعوذ بالله من ذلک ؛ ازینجانب اصحاب بهر شش جهت نظر کردند که دشنام مولانا بر کیست . هیچ کسی را ندیدند و تعجب ایشان یکی در هزار شد ؛ بزاری تمام از قضیه دشنام سؤال کردند ؛ فرمود که ناصرالدین بی دین نامرد شد ، در علوی خود نشسته میان اخوان الشیاطین در حق صورت ما چیزی می گفت ؛ لا جرّم چیزی شد . حق تعالی از غایت غیرت آن بیچاره را عبرت عالمیان کرد تا مردی مردان و نامردی سردان در نظر یاران سردان ظاهر گردد و عاقبت الامر چنان شد که دبّابان را پنهانی چیزی می داد تا او را در کار آرند و مفعول "ما یُرَاد شد و آن بود که در شهر قونیه بعثت مشایخ مشهور گشت و بعضی از رنود

3 غیبیان B : غیبان Z || 13 شد Zh : -- BZ : 17 جیای Z : جیای B ||
18 که Z : B --

6-7 کرچه کی . . . گردان شده : MN ج ۳ ، ص ۲۶۰ / ۵۵۲۸ ،
۵۵۲۱ : MA ۳۱۳ / ۰۲

8 کفت . . . حال الاتام : MN ج ۲ ، ص ۴۴۷ / ۳۵۴۹ : MA ص ۱۸۴ / ۱۲

وہی باکانِ ناپاکانِ گردِ او می گشتند و ازو چیزها می بردند و خَسِرَ
هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (۷۸/۴۰) در شان او می خواندند

شعر (رمل)

3

بذگمان باشد همیشه زشت کار نامہ خود خواند اندر حقِ یار
هرکہ باشد از زنا وزانیان این برد ظن در حقِ ربانیان

6 مریدانش شبی دارو دادند و از آن تنگی و تنگی رھانیدند

(۱۰۰/۳) الحکایہ : شیخ بدرالدین نقاش کہ از مقبولانِ خاصِ

9 حضرت بود چنان روایت کرد کہ روزی مصحوبِ ملک المدرسین مولانا
سراج الدین تتری رحمہ اللہ بتفرج می رفتیم ؛ از ناگاہ بحضرت مولانا

مقابل افتادیم کہ از دور دور تنها می آمد ؛ ما نیز متابعتِ او کرده
از دور در پی می رفتیم ؛ از ناگاہ واپس نظر کرده بندگانِ خود را

12 دید ؛ فرمود کہ شما تنها بیائید کہ من غلبہ را دوست نمی دارم و ہمہ
گریزانی من از خلق شومئ دستبوس و سجدہ ایشانت ؛ خود ہمارہ

از تقبیل دست و سر نہادنِ مردم بجد می رنجید و بہرِ آحادی و نامرادی تواضعِ
15 عظیم می نمود ، بلکہ سجدہ ہا می کرد ، بعد از آن حضرت مولانا روانہ شد ، چون

قدری پیشتر کہ رفتیم ؛ در ویرانہ یک چندی سگان بر ہمدیگر خفتہ بوذند ؛
ہمانا کہ سراج الدین تتری فرمود کہ این بیچارگان چہ خوش اتحادی

T, I, 205 ; H, I, 145

آ ۵۲ B آ ۵۶ Z ۱۰۰/۳

6 رھانیدند B : رھیدند Z || 7 الحکایہ B : + همچنان Z || 9 تتری Z : تبریزی

B || 11 می رفتیم B : می رفتم Z || 7 از دور دور B : از دور Z || 14 می کرد B : کرد Z ||

17 تتری Z : تبریزی B

4 بذگمان . . . بار : MN ج ۵ ص ۱۹۸۱/۱۲۶ : MA ص ۲۸/۴۸۲

دارند و چه خوش خفته اند و بر همدیگر چفسیده ؟ فرمود که آری ،
 سراج الدین اگر دوستی و اتحادِ ایشان را خواهی که دریابی جیفه و اما
 3 جگر بندی در میانِ ایشان انداز تا حالِ ایشان را کشف کنی ؛ همچنین
 حالِ اهلِ دنیا و مال پرستان برین منوال است که می بینی ؛ وقتی که
 عَرَضی و غرضی در میان نیست بنده و محبٌ یکی دیگرند و چون محقری
 6 از عرضِ دنیا در میانه در آید عِرَض چندین ساله را بیاد دهند و حقّ
 ممالحت را بیکسو نهند ؛ پس اتفاقِ اهلِ نفاق نفاق ندارد و همین
 مثالست که می بینی

9 (۱۰۱/۳) همچنان منقولست که شبی معین الدین پروانه حضرت
 مولانا را دعوت نموده بود و سرورانِ شریعت و طریقت بجمعهم حاضر
 بودند ؛ بعد از آنک از سماع فارغ شدند خوانی عظیم انداخته باشارت
 پروانه در کاسه زرین کیسه پر زر در زیرِ برنج نهادند تا بطریقِ
 12 امتحان ببینند که مولانا چه می کند و آن کاسه را در پیش او نهاده
 دم بدم پروانه بتناولِ طعام ترغیب می داد که این طعام از وجهِ حلالست
 تا حضرت خذاوندکار یک دو لقمه افطار کند ؛ مولانا بانگی بر وی
 15 زد که طعامِ مکروه را در ظرفِ مکروه نهاده در پیش مردان آوردن
 از دینِ مصلحت دورست و از مذهبِ مروّت بیرون ؛ و لله الحمد که
 18 ما را ازین کاسه ها و کیسه ها فراغتِ کلتی بخشیده اند و سیر و سیراب
 گردانیده ؛ همانا که سماع بر خاسته این غزل را سر آغاز فرمود

T, I, 207 ; II, I, 145

۱۰۱/۳ Z ۴۶ ب B ۵۲ آ

6 عرض Z : غرض B || 8 مثالست Z : مثالست B || 10 بود Z : — B ||

بجمعهم Z : بر متهنهم B || 14 می داد B : می دارد Z

شعر (رمل)

بخدا میل ندارم نه بچرب و نه بشیرین
 نه بدان کیسه پرزر نه بدین کاسه زرین 3
 الی آخره ؛

پروانه مسکین بیای مولانا سر نهاد ، عذرها خواسته از امتحانی که کرده
 بوذ مستغفر شد و کاسه‌ها را یغما فرمود و این حکایت را در اوائل ظهور
 بوذ است 6

(۱۰۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت ولد قدس الله
 سره العزیز فرمود که از حضرت پدرم سؤال کردم که تفسیر این 9
 کلام که اولیائی تحت قیابی لا یعرفهم غیری چه گونه است ؟
 مقصود از قیاب قوالب ایشانست یا اخلاق ذمیمه ؟ فرمود که بهاء الدین
 آن نیز هست ، اما مراد از قیاب خویهای ایشانست ؛ چه بعضی اولیا را در 12
 ظاهر حرص چیزها باشد و بعضی را اسفار و تفرج خوش آید ؛ باز
 بعضی مشغول شوند بشاهد بازی . بعضی را تجارت خوش آید و بعضی بتحصیل
 علوم رغبت کنند و بعضی باکتساب اسباب مایل شوند ، ایاً ما کان 15
 و یمکن که بعضی برخلاف شرایع انبیاء کارها کنند که مردم را
 ناپسند آید و در تحت آن قبه‌ها پنهان بمانند و از آفت شهرت گریخته
 در راحت خمول حمول مکاره باشند ؛ تا عوام لا بلک خواص آن 18
 جماعت را ندانند و بر حالشان مطلع نشوند که ان الله تعالی اولیاء
 اَخْفِیاءَ صَدَقَ رَسُوْلُ اللهِ

T, I, 208 ; H, I, 147

۱۰۲/۳ Z ۵۶ B ۵۲ B

5 نهاد : Z : نهاده B || 9 فرمود B : Z || 11 که B : Z || 13 اسفار Z : —

B || آید . . . خوش آید Z : — B

شعر (رمل)

- قومِ دیگر سخت پنهان می روند شهرهٔ خلقانِ ظاهرگی شوند
 این همه دانند و چشمِ هیچ کس برنیفتند برکیاشان یک نفس
 هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را نشنوند ابدال هم
 و هر جانی را که توفیق رفیق شود و عنایتِ الهی همعنان گردد
 وسعادت مساعدت نماید در درونِ آن قبه‌ها ایشان را دریافته از
 شومی اعراض و اعتراض اجتناب لازم داند تا از عنایت و هدایت ایشان
 نصیبی آجز آل و حظی آو فر حاصل کرده مسر وجود او زرین
 گردد و بحضرتِ اکسیر اعظم راه یابد ، چنانک فرمود

شعر (رمل)

- دیدن ایشان شمارا کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خود کجاست
 (۱۰۳/۳) الحکایه : همچنان کبار اصحاب روایت چنان کردند که
 خدمتِ شیخ بدرالدین تبریزی رَحِمَهُ اللهُ که معمارِ تریهٔ معظمه بود
 و در علمِ کیمیا و انواعِ حکمِ بدیع الزمان و یگانهٔ جهان بود : روز
 همه روز در صحبتِ اصحاب ملازمت نمودی ، شب همه شب با استعمالِ
 کیمیا مشغول گشتی و از آنجا دراهم و دنانیر در حقِ یارانِ فقیر صرف
 کردی ؛ مگر شبی حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ مذکور در آمده او را در آن

T. I, 209 ; H. I, 147

۱۰۲/۳ Z ۵۷ آ B ۵۱ ب

1 شعر ... ص ۲۲/۲۰ برکت : — K || 2 n می روند Z : می آزند B || 13 مطعه

B : معظم Z || 15 اصحاب ZB : + یاران Zh

2 - 4 قوم دیگر ... ابدال هم : MN ج ۳ ، ص ۱۷۶/۲۱۰۴ - ۲۱۰۶ :

MA ص ۲۶/۲۷ - ۲۷

کار مستغرق دید؛ همانا که مذکور از هیبتِ مولانا بر جا خشک گشته
 حیران بماند؛ حضرت مولانا بدستِ مبارکِ خود سندانِ او را بر
 3 گرفته بدستِ او بداد؛ دید که سندانِ زرینِ لطیف در خشیده گشته؛
 فرمود که اگر زرسازی می کنی چنین زر ساز و اینچنین زر سازی را
 سازی و انگازی و سندانِ در بایست نیست و حقیقت بدان که چون
 6 بدینها گوهرِ عمرِ نازنین را صرف کنی و چون انقلابِ امور
 پیش آید حاصل بیش از قلابی نبوده باشد و آن زمان که زر تو میس
 گشته باشد ندامت و تحسّر تو سود نکند؛ جهدی کن که تا میس وجود
 9 تو زر گردد و زر تو گوهر شود و گوهر تو آن شود که در او هام این
 و آن نگنجد؛ چنانک گفت

شعر (رجز)

12 عیسی میست را زر کند و زر بوذ گوهر کند
 گوهر بوذ بهتر کند بهتر ز ماه و مشتری

همان بوذ که بدرالدین جامه ها را چاک زده از آن فن تبراً نمود

15 (۱۰۴/۳) همچنان از خدمتِ بدرالدین تبریزی منقولست که

او گفت: روزی حضرت مولانا باصحاب معرفت می فرمود و مواعظ

می گفت و بر سنن فرائض و سنن رسول تحریص می کرد؛ فرمود که

18 اصحاب کرام رسول علیه السلام در خدمتِ صدیق اکبر رضی الله عنه

بغزا رفته بودند و قلعه را بمحاصرت گرفته در فتح آن می کوشیدند

T, I, 210 ; H, I, 148 آ ۵۳ B ۵۷ Z ۱۰ : / ۳

5 حقیقت Z ~ بدانکه B || 12 مت را Z : مس را B || 16 باصحاب Z : باصحاب

B || 17 رسول Z : رسول B || 18 علیه Z : + الصلوة و B

- وآن کوشش دراز کشید ؛ صدیق فرمود که در حالت عبادت خود
امعان نظر کنید ، مبادا که از دقایق فرائض و سنن چیزی فوت شده
باشد و بسبب ترک آن فتوح این فتح بتأخیر افتاده ؛ جمیع صحابی 3
گرد احوال خود برآمده دیدند که در وقت نماز شام ترک سواک
کرده بودند ؛ علی الصبح روی بحضرت خالق الاصباح آورده بخروش
و صبح برخاستند و مسواک کرده و نماز صبح را باقامت رسانیده 6
آهنگ جنگ قلعه یهود کرده تا وقت اشراق قلعه را بستند و اهالی
آن را اسیر کرده بعضی را کشتند شا کراً لله تعالی و ذا کراً لنعمه بمدینه
رسول بازگشتند ؛ الله الله می خواهم که چندانک طاقت یارانت 9
و استطاعت دست می دهد بمطاوعت تمام بطاعت رغبت کنید واجتهد
نمائید تا دقیقه از سنن پیغمبر ما تا مرعی و مهمل نماند تا بر قلعه
نفس امیره ظفر یافته و ساوس نفسانی و تسویلات شیطانی را 12
اسیر خود گردانیده بقتل آورید ، مگر شهرستان سلطان دل را
بی حجاب آب و گیل بحال عمارت توانید آوردن و کفار افکار فاسده
و شبروان خیالات بیفائده را متلاشی گردانیدن و بنور و آیدناه
بر روح القدس (۲/۲۵۴) امیر ایشان شدن ، چنانک گفت : 15

شعر (رمل)

- نفس کشتی باز رستی ز اعتذار کس ترا دشمن نماند در دیار 18

1 کشید ؛ B کشیده Z || 2 فرائض ؛ B — ؛ Z 3 آن ؛ Z ؛ او ؛ B 3 صحابی ؛ Z ؛
صحابه ؛ B || 9 رسول ؛ Z ؛ رسول ؛ B || 10 بطاعت ؛ B — ؛ Z

18 نفس ... در دیار ؛ MN ج ۲ ، ص ۲۹۰ / ۷۸۵ ؛ MA ص ۱۰/۱۲۲

(۱۰۵/۳) همچنان، یارِ ربّانی خواجه نفیس الدین سیواسی رحمہ اللہ روایت کرد کہ روزی حضرت مولانا و صبر می ساخت و من بردست مبارکش آب می ریختم، مگر بیازوی مبارکش آب علی التمام نرسیده بود؛ 3
بخشم عظیم بر من نگریست کہ آب بریز! تا سنت پیغمبر ما فرو نماند و بکمال باشد؛ چنان کرد و صد چندانک فرمود و زیادتی بر عبادات دیگر قیام نمود کہ اصلاً بر آن مکلف نبود، بلکہ از همه تکالیف شرعی آزاد و مسلم گشته بود، اما رعایة للشرع النبوی و طریقتہ و اظهار اسرار حقیقتہ فی عین شریعتہ

مصراع (رمل)

تا دم آخر دی فارغ نبوذ

شعر (رمل)

جمع صورت با چنین معنی زرف نیست ممکن جز ز سلطان شگرف 12

پس فرمود: هر چیزی را که انبیاء و اولیاء ورزیدند از اوامر و نواهی بنیادی محکم نهادند مرصوص و منصوص گشته؛ ما را بر آن ورزش باعث شدند؛ همانا که آن را باقامت و ادامت رسانیدن و متابعت آن مبیعت کردن از جمله واجباتست

T, I, 212 ; H, I, 149 ۱۰۵/۳ Z ۵۷ B ۵۳ ب

9 مصراع Z : شعر B || نبوذ Z : شود B || شعر Z : B —

12 جمع ... شگرف : MN ج ۳ ، ص ۱۳۹۳/۷۹ : MA ۲/۲۲۸

(۱۰۶/۳) همچنان یارانِ متقی از سرِ سرّتی چنان روایت کردند که چون آوازِ اذانِ مؤذنِ بگوشِ مبارکش رسیدی بعظمتی تمام بر سرِ زانوها قیام نمودی و گفتی :

3

مصراع (رجز)

نامت بمانا تا ابد ای جانِ ما روشن بتو

6 و سه بار بگفتی و سر نهادی ، آنگاه برخاستی و نماز شروع کردی و گفتی

(شعر رمل)

این نماز و روزه و حج و جهاد هم گواهی دادنت از اعتقاد
هدیه‌ها و ارمغان و پیشکش شد گواه آنک هستم با تو خوش
9 گر محبتِ فکرت و معنیستی صورتِ روزه و نماز نیستی

(۱۰۷/۳) همچنان از مستورانِ قباتِ حضرت یکی روایت کرد که

روزی حضرت مولانا در بیانِ فضیلتِ نماز و نمازکاران با نیاز معانی
می فرمود ؛ حکایتی کرد که در شهرِ بلخ درویشی بود که در الله اکبر گفتنِ
12 مؤذن بر سرِ پا برخاستی و تواضع و تذللِ عظیم نمودی تا مؤذن اذان را
تمام کرد ؛ چون ساعتِ نفسِ آخرینِ او پیش آمد و نفسِ نفیسِ
پاکِ او تسلیم شد از ناگاه مؤذن اذان کردن گرفت ، در حالِ باذنِ الله
15 تعالی برخاست و همان اکرامِ خود را بجای آورده حق تعالی ببرکتِ آن
تعظیم ، سکراتِ موت را بر وی شیرین گردانیده ، چون وی را

T. 1, 213 : H, 1, 150

۱۰۶/۳-۱۰۷ Z ۵۸ آ B ۵۳ ب

4 مصراع Z : شعر B || 14 کرد Z : کردن B || 15 کرفت Z : B ||

17 تعظیم Z : + عظیم B

7-8 این ... خوش : MN ج ۵۰ ص ۱۳-۱۴ / ۱۸۳ . ۱۸۶ : MA

ص ۱۳-۱۲ / ۴۳۳

9 و کر محبت ... نیستی : MN ج ۰۱ ص ۱۶۲ / ۲۶۲۵ : MA ص ۲/۷۰

در لحد نهادند و منکر و نکیر گرد آن فقیر بر آمدند و بسؤال کردن مشغول شدند ؛ خطابِ عزت در رسید که بنده ما را سهل گیرید و بادب باز گردید که پیوسته در قیدِ حیاتِ خود نامِ عزیزِ ما را عزت کردی و تواضع نمودی

شعر (رمل)

6 هر که آرز حرمت او حرمت برز هر که آرز قند لوزینه خورد
چون شدی من کان الله از و لئه من ترا باشم که کان الله لئه

(۱۰۸/۳) همچنان شیخ محمدِ خادمِ رحمه الله چنان روایت کرد که حضرت مولانا پیوسته در قلبِ زمستانِ شدید که از غایتِ شدتِ سرما مردمِ جوان با پوستینِ گران در کنارِ تنور و بخاری هنوز سرما یافتندی، بر بامِ مدرسه رقی و تا سحرگاه با صد هزار ناله و آه تهجهد نمودی؛ بعد از آنک نمازِ صبح را گزارده از بام زیر آمدی ساقِ موزه مبارکش را می کشیدم، از شکافهای پاشنه اش قطراتِ خون روان شدی و اصحاب فریادها می کردند و می گریستند و حضرتش می فرمود که نه حضرتِ سلطانِ ما را همین حال بود

شعر (رمل)

کرده آماس ز ایستادنِ شب پای رسول
تا قبا چاک ز دند از سهرش اهلِ قبا

T, I, 214 ; H, I, 151 آ ۵۴ B آ ۵۸ Z ۱۰۸/۳

3 در قید B : — Z || 7 b که B : کی Z || 8 رحمه الله Z : — B || 9 پیوسته

B : — Z || 13 شکافهای B : شکافهای Z

6 هر که آرز ... خورد : MN ج ۱ ص ۱۴۹۴/۹۲ : MA ص ۱۱/۴۰

7 چون شدی ... الله : MN ج ۱ ص ۱۹۳۹/۱۱۸ : MA ص ۸/۵۱

نه که مستقبل و ماضی گنہت مغفورست

گفت این جوشش عشقت نه از خوف ورجا

- 3 بعد از آن باز وضوء را تجدید کردی و نماز اشراق را تا ضحی وضحی را
تا قربتِ ظهر گزاردی و گفتی: بُعِثْتُ مُعَلِّمًا رَقِيبًا وَأَنَا
فِي مَكْتَبِ التَّعْلِيمِ؛ چه اگر ما ازینها هیچ نکنیم امت بیچاره
6 بکلی ذاهل و غافل شوند

شعر (رمل)

آن همه جهد و طلب نه ازیم بود ایمنست او آن پی تعلیم بود

- 9 و پیوسته وصیت فرمودی که الله الله نمازها بسیار کنید، تا اسباب
و انساب و اعقاب و احباب شما بسیار شوند و چون قیامت شود هم از آن
نمازها بیاران مواساها کنید و یقین است که از برکت نماز طالب
نیازمند را مقاصد دینی و دنیوی بی هیچ ربی محصل و میسر می شود
12

- (۱۰۹/۳) همچنان روزی فرمود که امیر عالم ما را بنماز تحریر می
کردم، تا هر مرادی که دارد بحصول پیوندد؛ بنماز اجتهاد نمود و چون
طالب امیری و بزرگی بود، عاقبت امیر کبیر شد و خزینہ دار سلطان گشت
15 و هر بنده که بنماز مشغول شود هر چه از عالم غیب خواهد میسرش
شود؛ باز فرمود که این پرندگان هوا و چرندگان صحرا که در دام
و مضراب گرفتار می شوند سبب ترک تسبیح ایشانست و گویند

T, I, 216 : H, I, 152 ۱۰۹/۳ Z ۵۸ B ۵۴ آ - ب

3 وضو را B : وضو Z || 4 کفتی B : کفت || 8 نه Z : -- B || 12 ربی Z : دبی
B || 16 نماز Z : + اجتهاد کند و B || 17 که Z : -- B || در B : - Z

گرفتاری پرندگان از آنست که بر بام بی‌نمازی گذر می‌سازند ؛ لاجرم
بدایمی گرفتار می‌شوند

شعر (رمل)

3

چون تو وِردی ترک کردی در رُوش
بر تو قبضی آید از رنج و تبش

(۱۱۰/۳) همچنان مرویست که چون یکی را دیدی که بجد بنماز

6

مشغولست ، فرمودی که زهی بنده طابع وزهی چاکر متواضع ؛ مرد
مردانه آنست که در خدمت مخدوم خود ثابت قدم باشد و بوسع

طاعت کند و مثال صورت نماز و روزه چنانست که یکی ماذر

9

مشفق طفلك رضيع خود را بلذات اطعمه و اشربه اندک اندک
خود دهد تا از کثرت لذت گیری قابل لقمه پذیری شود و تواند گواریدن ؛

همچنان چون بنده مخلص نیز ازین عبادات ظاهر قوت گیرد
و بالغ راه معنی شود و استعداد کامل حاصل کند ؛ همانا که بحضرت

12

عزت جللت قدرته قربت یابد ، چنانکه فرمود

شعر (رمل)

15

گفت و آسجد و اقترِبْ یزدانِ ما

قرب جان شد سجده ابدانِ ما

گر رهی خواهی ازین سجنِ خرب

18

سر مکش از دوست و آسجد و اقترِبْ

T, I, 216 ; H, I, 152

۱۱۰/۳ Z ۵۸ B ۵۴

10 بلذات B : لذت Z || 11 تواند Z : توانیدن (!) B || 15 شعر Z : B

4 چون ... تبش : MN ج ۳ ، ص ۳۴۹/۲۲ : MA ، ص ۷/۲۰۱

16 گفت ... ابدان ما : MN ج ۴ ، ص ۱۱/۲۷۸ : MA ، ص ۴/۳۲۳

18 گر رهی ... و اقرب : MN ج ۱ ، ص ۳۶۰۷/۲۲۱ : MA ، ص ۲۹/۹۳

- (۱۱۱/۳) همچنان بانوی جهان خدیجه الزمان حرم خداوندگار کرا خاتون بیّض الله عزّتها روایت کرد که شبی در فصل زمستان حضرت مولانا در صفّه خانه نماز شب می کرد و بعظمت تمام فاتحه 3 کتاب را کلمه کلمه بتأنی چنان خواندی که دیگران ده سوره خواندندی و در اثنای نماز قطرات عبرات از دینده مبارکش چنان چکیدنی که چاقاچاق اشک بگوش ما می رسید؛ فریاد کنان پایهای خداوندگار را 6 بوسه ها دادم و بسیار گریستم و گفتم: ای شفیع بندگان! امید ما مسکینان بعنایت شماس و چون شمارا حال برین منوال باشد، پس وای برجان ما و عاقبت احوال ما؛ این همه زاری و رقت و نزاری 9 ودقت و آهها بر کجاست؟ فرمود که والله والله نسبت بعظمت ذوالجلال و پادشاهی او اینها که می بینی در غایت قصور و تقصیر است؛ اما از حضرت عزت او عذری می خواهم و نیازی می کنم که ای کریم علی 12 الاطلاق! قدرت من همین قدرست، معذورم دار؛ اگرچه حضرت رسول الله ما خطاب لیغفیر لک الله ما تقدّم من ذنبک و ما تأخّر (۲/۴۸) می شنید جوابی که افلا اكون عبداً 15 شکوراً می فرمود

شعر (مضارع)

- 18 گر ما مقصریم تو بسیار رحمنی عذری که می رود بامید عطای تست

T, I, 217 ; H, I, 156 ۱۱۱/۳ Z ۱۱۱ آ ۵۹ B ۵۴ ب

6 می رسید B : رسید Z || 9-10 رقت B ~ دقت Z || 11 اینها B : - Z ||
13 قدرت Z : قدرت من قوتك B || 14 رسول الله Z : + علیه السلام B

و همچنان بس یاران و بسیاریان بر ما تعلق نموده اند و اعتماد کرده ؛ چه
اگر ما فارغ شویم و هیچ نکنیم ایشان چه کنند و بر در که روند؟

شعر (رمل)

3

گفت پیغامبر که روزِ رستخیز کی گذارم مجرمان را اشک ریز
من شفیعِ عاصیان باشم بجان تا رهام شان ز اشکنجه گران
6 همچنان مبنی بر آن متابعت هر شیخی در حقِ مریدان بیچاره
خود همین چاره خواهند فرمودن

شعر (رمل)

9

گفت پیغامبر که شیخِ رفته پیش چون نبی باشد میانِ قوم خویش
بندگانِ حق رحیم و بُردبار خویِ حق دارند در اصلاحِ کار
12 (۱۱۲/۳) همچنان اصحابِ صحبت و رفاقِ سُبْحَتِ عَظْمِ اللَّهِ
ذِکْرَهُمْ از حضرتِ خداوندگار قَدَسِ اللَّهِ لَطِيفَتَهُ چنان روایت
کردند که چون هلاو خان در سنهٔ خمس و خمسین و ستائنه بخرطهٔ بغداد
رسید، محاربه و مقاتلهٔ عظیم کرده اصلاً فتحی نشد؛ هلاو خان
15 فرمود: سه روز هیچ کسی چیزی نخورد و اسپان را نیز علیق ندهند

T, I, 219 ; H, I, 505 B 59 Z 112/3

1 کرده B : کرد Z || 6 مبنی B : — Z || 11 همچنان Z : الحکایه B || 12 چنان

Z ~ روایت B || 14 رسید Z : رسیده B

4 - 5 گفت پیغامبر ... کران MN : ج ۳ ، ص ۱۷۸۳/۱۰۲ - ۱۷۸۴ ؛

MA ص ۲۸/۲۳۹ - ۲۹

9 گفت ... خویش : MN ج ۳ ، ص ۱۷۷۴/۱۰۲ ؛ MA ص ۲۳/۲۳۹

10 بندگان ... کار : MN ج ۳ ، ص ۲۲۲۲/۱۲۷ ؛ MA ص ۳/۲۵۱

- وهر یکی برای فتح بغداد و نصرت خان بـیـرـتـغـانِ خود لابه ها کنند ،
تا مگر مُفْتَحُ الْآبوابِ فتحی پیش آرد و فتوحی حاصل شود ؛ چه
خدمتِ خلیفه متمولِ عظیم بود و متهتکِ مفرط ؛ چون سه روزه 3
منقضی شد ، خان بخدمتِ خواجه نصیرالدینِ طوسی رَحِمَهُ اللهُ که
وزیرِ مملکتِ او بود و مدارُّ عَلَیْهِ ، اشارت فرمود که رقعہ از پیش
ما بنزدِ خلیفه بنویس ، تا مطیع شود و ایلی کند و تـمـرـدِ نـمـایـد که حکم 6
بـیـرـتـغـانِ چنانست و اگر تـمـرـدِ کند نتواند بسر بردن ؛ اگر بیاید
دولت و خلعت یابد و اگر نیاید دامنم که نیاید ؛ فی الحال خواجه نصیرالدین
بر کاغذی بنوشت : اَمَّا بَعْدُ حَمْدًا لِلَّهِ فَقَدْ نَزَلْنَا بِبَغْدَادَ ، فَسَاءَ 9
صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ (۱۷۷ / ۳۷) فَدَعَوْنَا مَالِكَهَا فَاَبَى ، فَحَقَّ
عَلَيْهِ الْقَوْلُ (۱۶ / ۱۷) فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَبِيْلًا (۱۶ / ۷۳)
وَقَدْ دَعَوْنَاكَ اِلَى طَاعَتِنَا فَاِنْ اَتَيْتَ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةٌ 12
نَعِيمٌ (۸۹ / ۵۶) وَاِنْ اَبَيْتَ فَلَا سَلْطَنَ مِنْكَ عَلَيْكَ ، فَلَا تَكُنْ
كَالْبَاحِثِ عَنِ حَتْفِهِ بِظُلْفِهِ وَالْجَادِعِ مَارِنِ اَنْفِهِ بِكَفْفِهِ
وَالسَّلَامِ ؛ وگویند مکتوب را بدستِ کتبوغا بهادور داده با جماعتی 15
فرستادند ؛ ابا کرده تـمـرـدِ نمود و بسی سَقَطْهَا دَاذ ؛ همان روز فتح
بغداد کرده خلیفه را اسیر کردند ؛ اکنون جائی که نا خوردن و روزه
داشتن در شانِ کفارِ دین و خامانِ کمُ یقین اینچنین عمل می کند و مقصود 18
شان میسر می شود و منصور می گردند ، قیاس کن که در حقِ ابصارِ
اولوالابصار و محبانِ ابرار چها کند و چها بخشد

2 مفتح B : متفتح Z || 3 مفرط B : + بود Z || 7 کند Z : نماید B ||
8 یابد Z : - B

شعر (مجتث)

- روزه باش که آن خاتم سلیمانست مده بدیو تو خاتم مزن تو ملک بهم
- 3 و این حکایت را جهت فضیلت جوع و ناخوردن تنزیل فرمود
- (۱۱۳/۳) همچنان منقولست که چون مغل بغداد را بشمشیر خود بستند همچنان خلیفه را دست و گردن بسته پیش خان آوردند؛ فرمود که
- 6 اورا در خانه محبوس کرده سه روز چیزی بوی ندادند خلیفه از کُربت گرسنگی فریاد کنان بسیار گریست و نصیر طوسی را خوانده طلب ماکول کرد و او شخصی اکول بود و بالوان نعمت و نازکی و تازگی آموخته ؛
- 9 همانا که وزیر چون حال او را در خدمت خان عرضه داشت، فرمود تا از آن جواهر و لالی و نقود که از خزینہ خلیفه برده بودند در چند طبقی کرده در بعضی مروارید و در بعضی یاقوت و لعل پاره ها و در بعضی دینارهای زر و نقره نهادند و طبق پوشی پوشانیده پیش او بردند ؛ مگر خلیفه را تصویری شد که خان او را سُویرغامیشی کرده طعامهاش فرستاد ؛ چون غطای طبق را برگرفتند هیچ گونه خوردنی و آشامیدنی در آنجا نبود ؛
- 15 خلیفه گفت :
- والله ازین مجموع یکتا نانی بهتر بود ، و ایشان الزام می کردند که البته ازینها می باید خوردن ؛ عاقبة الامر خان فرمودش که چون ترا نانی بسننده بود چرا استکبار کرده شکر چندین نعمت یرتغان را بجا نیاوردی و کفرانها کردی ؟ لاجرم بدین سختی و بد بختی گرفتار شدی ،

T, I, 221 ; H, I, 155 آ ۵۵ B ۵۹ Z ۱۱۳/۳

4 مغل Z : B — 5 همچنان Z : B — 6 سه Z : هم B || 7 خوانده Z :

خواند B || 8 اکول Z ~ بود B || 16 والله Z : + که B

و چون دیدی که مغلوب می شوی چرا باین اسباب و اموال و کنوز دفع دشمن نکردی؟ بایستی ایل شدن و مطاوعت نموده مال خود را برای جان خود پیشکش کشیدن تا امان می یافتی و آن را نیز نکردی، باغی و طاغی شدی؛ ناچار می بایذت کشتن؛ و حال آن مسکین آنچنان شد که حضرت سلطان العلماء رضی الله عنه پیشین فرموده بود: اورا نصیحت و تهدید کرده و گفته بود که البته ترا شهید خواهند کردن و همانا که رفع درجات و دفع سیئات تو از آن خواهد بوذن؛ و گویند اورا در غراری کرده بزیر لکذ شهید کردند الی رحمة الله تعالی

شعر (هزج)

چو بد کردی مباش ایمن ز آفات که واجب شد طبیعت را مکافات
 (۱۱۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمت فرزندش سلطان ولد فرموده است که بهاء الدین اگر از تو پرسند که راه مولانا چیست، بگو: نا خوردن و باز فرمود که فی فی بگو مُردن؛ بعد از آن حکایتی فرمود که درویشی بر در خانه رسیده آب درخواست کرد؛ دختری چون ماه از خانه بیرون آمده ابریقی بدست درویش داد؛ درویش گفت: کوزه آب خوردن می خواهم؛ دختر بانگ بر وی زد که خه خه درویش بین که روز همه روز می خورد و شب همه شب می خسبد؛ چه درویش راستین آنست که شبها نیز نخورد؛ روز خود چه باشد؛ همانا که آن درویش تا روز وفات طعام روز را نخورد تا بمقصود خود رسید

T, 1, 222 ; H, 1, 138

۱۱۴/۳ Z ۶۰ آ B ۵۵ ب

۱ باین Z : با این B || ۶ البته B : - Z || ۱۷ بین Z : این B || روز همه B :
 همه Z || شب همه B : همه Z || ۲۰ روز را B : روز Z

- (۱۱۵/۳) همچنان منقولست کہ حضرت سلطان ولد عظیم اللہ
 ذکرہ فرمود کہ روزی پذیرم مرا پیش خود خواند و بر روی و سرم
 3 بوسہا دادہ بی نہایت عنایت فرمود ؛ بعد از آن گفت کہ بہاء الدین
 می خواہی کہ خدا را بتو بنامیم ؛ گفتم کہ رحمت عظیم باشد ؛ فرمود کہ
 در دہ روز تمام معین بینی إلا بشرطی کہ بیست و چہار ساعت شب
 6 و روز را قسمت کنی و بیست و دو ساعت رصدی بامور این جہانی
 مشغول شوی از خواب و خور و غیرہ و آن دو ساعت دیگر را بخدمت
 حق مشغول شوی بجد عظیم و حصول حضور ؛ همچنان بعد از چند
 9 روز بیست ساعت بمہمات خود مباشر باشی و چہار ساعت باز بخدمت
 حق مشغول باشی ؛ همچنان تا غایتی کہ بیست ساعت تمام بعبادت حق
 قیام نمائی و چہار ساعت بعالم اسباب و اصحاب و مصالح ایشان مشغول شوی
 12 و آن حالت را بجائی رسانی کہ تمامت ساعت و اوقات تو بخدمت اللہ
 مصروف شود و تعلقات عالم ملک بکلی منقطع شود و هیچ نماند ؛
 بعد از آن چندانک خواہی و توانی می بین و با محبوب عشقبازیہا می کن
 15 و ازو ہرچہ گوئی و جوئی میسر شودت ؛ فرمود کہ بروان پذیرم
 آنچه ان کردم کہ فرمودہ بود و آنچه ان شدم کہ اشارت و ارشاد کردہ
 بود ؛ چنانک حق تعالی بموسی کہیم خود خطاب کرد کہ یا موسی
 18 کُنْ لِي كَمَا ارِيدُ، اَكُنْ لَكَ كَمَا تُرِيدُ یعنی تو آنچه ان شومرا کہ
 من می خواہم ؛ تا من آنچه ان شوم ترا کہ تو می خواہی ؛ چنانک فرمود

T, I, 223 : H, I, 189

آ ۵۶ B آ ۶۰ Z ۱۱۵/۳

3 دادہ B : داد Z || 4 بتو Z : با تو B || 9-11 باز ... نمائی و B : - Z

14 می کن Z : می کنی B || 19 ترا B ~ کہ Z

شعر (مجتث)

- پریر عشق مرا گفت من همه نازم همه نیاز شو آن لحظه که ناز کنم
 3 چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی من از برای تو خود را همه نیاز کنم
- (۱۱۶/۳) الحکایه : شیوخ اصحاب عظیم الله قد رهم چنان
 روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرح حقیقت حقایق و اسرار
 6 غامض گرم شده بود ؛ در عین آن حالت فرمود که حق تعالی در
 حق اهل روم عنایت عظیم داشت و بدعای صدیق اکبر مرحوم
 ترین جمیع اُمت اند ؛ بهترین اقالیم خطه رومست ، اما مردم
 9 این ملک از عالم عشق مالک الملک و ذوق درون قوی بیخبر و بی
 مزه بودند ؛ مُسَبِّبُ الْاَسْبَابِ عَزَّ شَانُهُ وَتَعَالَى سُلْطَانُهُ لَطِيفُهُ
 فرموده سببی از عالم بی سببی برانگیزانید ، ما را از ملک خراسان
 12 بولایت روم کشیده اعقاب ما را درین خاک پاک مأوی داد تا از اکسیر
 لدنی خود بر میسر وجود ایشان نثارها کنیم تا بکلتی کیمیا شوند
 و محرم عالم عرفان و همدم عارفان عالم گردند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

- 15 از خراسانم کشیدی تا بر یونانیان تا در آمیزم بدیشان تا کنم خوش مذهبی
 و چون مشاهده کردیم که هیچ نوعی بطرف حق مایل نبودند و از
 18 اسرار الهی محروم می ماندند ، بطریق لطافت سماع و شعر موزون که

T, I, 2.4 : H, I, 100

۱۱۶/۳ Z ۶۰ ب ۵۶ B

4 الحکایه B : سچان Z ۸ خطه Z : + روم B ۱۶ h مدھی Z : +

چنانک گفت B

طباعِ مردم را موافق افتاده است آن معانی را در خوردِ ایشان دادیم؛
 چه مردمِ رومِ اهلِ طرب و زهره بیان بوذند؛ مثلاً چنانک طفلی
 رنجور شود و از شربتِ طیب نفرت نماید و البتہ فُقاع خواهد؛ طیبِ 3
 حاذقِ رو چنان نماید که دارورا در کوزهٔ فُقاع کرده بنود دهد تا بوهم
 آنک فُقاعت؛ شربت را برغبت بنوشیده از خللِ علل صافی گشته
 حُللِ صحت در پوشد و مزاجِ سقیم او مستقیم گردد 6

شعر (رمل)

الصلا بیماری ناسور را داروی ما یک یک رنجور را
 ما طبیبانیم و شاگردانِ حق بحرِ قلنزم دید ما را فآنفلتق 9
 دست مزدی می نخواهیم از کسی دست مزد ما رسد از حق بسی

(۱۱۷/۳) الحکایه : همچنان منقولست که خدمتِ ملکِ المدرسین
 12 جامع السنن والقرض ، و لیسى الله فی الارض ، شمس الدینِ ماردینی
 رحمة الله علیه که در عهدِ خرد شربیح زمان و نعبانِ ثانی بوذ و در
 صیانت و دیانت ثانی نداشت؛ مگر بغایت منکرِ سماع و کراماتِ
 15 مشایخ بوذ؛ جماعتِ فقہائی که اندکی از عالمِ مردانِ خدا با خبر بوذند
 و بوئی برده؛ روزی پیشِ وی ذکرِ مناقبِ مولانا می کردند و از
 اخلاقِ حمیدهٔ او می شمردند که حضرتِ مولانا چنینها می کند و بی

T, I, 226 ; H, I, 191

۱۱۷/۳ Z ۱۶۰ آ B ۵۶ ب

6 او Z : B — || 10 a مزدی Z : موزی (!) B || b مزد Z : مزدی Z

2 - 6 مثلا... کردد : ر. ک. به سپسالار ، ص ۷۰

8 - 10 الصلا... بسی : MN ج ۳ ص ۱۵۳ / ۲۷۰۹ ، ۲۷۰۰ ، ۲۷۰۸ :

MA ص ۲۶۳ / ۷۰۱

- تأمل و مطالعه کتب در عین سماع فتوی می نویسد و چنان تسخیرِ نفوسِ حکماء و تعطیلِ عقولِ اهل معقول می کند که هیچ نفسی ازین اکابر پیش او نفسی نمی تواند زدن و بکلی نطقِ منطقیانِ عالم در حضور او بسته می شود ؛ همانا که در جواب ایشان خدمتش گفته باشد که ازین خیالاتِ فاسده باید گذشتن و پیوسته بعلم دینی باید مشغول شدن و اسکاتِ ایشان کرده چون از درسِ عام فارغ شد برخواست و چند رکعت نماز کرده سر نهاد تا قدری قیلوله کند و باز بدرسِ خاص مشغول شود ؛ در خواب می بیند که حضرت سلطان الانبیاء و المرسلین محمد رسول الله صلعم در صدرِ صفتہ مدرسه^۹ جلال الدین قره طائی رحمه الله علیه نشسته است و صحابئ کرام بجمعهم حاضر و طبقی پیش حضرت رسول نهاده ؛ همانا که مولانا شمس الدین پیش روز و بادب تمام رسول را علیه السلام سلام می دهد . حضرت مصطفی و علیک السلام والا کرام جواب می فرماید ؛ می بیند که در طبق گوشت پاره های پخته نهاده است و او را پیش می خواند و پاره گوشت بمذکور می دهد ؛ سؤال می کند که یا رسول الله بهترین و لذیذترین گوشتها کدامست؟ جواب می فرماید که خیار اللحم ما اتصل بالعظم ؛ از ناگاه بیدار می شود و ازین شادی در پوستِ خود نمی گنجد که حضرت رسول را در خواب دیده بدست مبارک خود نصیبی بوی داد ؛ باز تجدید وضوء کرده از حجره مدرسه بصفه بیرون آید . می بیند که در همان صدرِ صفتہ که حضرت رسول را دیده بود حضرت

2 نفسی B : - Z || 6 شد : شده B || 8 که Z : - B || 10 رحمه . . . علیه Z :

رحمة الله B || 13 والا کرام B : - Z || 17 خود B : - Z || 20 رسول را Z : محمد رسول الله را B

مولانا نشستہ است ؛ متحیر می شود کہ این چہ حالتست ؛ بادب سلام
 می دہد ، حضرت مولانا اکرام فرمودہ بجواب سلام قیام می نماید ،
 3 دستبوس مولانا کردہ برابرش می نشیند ؛ در خاطرش می گذرد کہ عجا
 این خواب را کہ مشاہدہ کردم بخدمت مولانا بگویم یا نگویم ؟ باز فکر
 می کند کہ همان سؤال را ازو نیز پرسم تا بینم کہ چہ جواب می دہد ؟
 6 پیش از آنک سؤال می کند میفرماید کہ آنچ در خواب حضرت محمد امین
 جوابت فرمودہ است کہ خیارُ اللّٰحمِ مَا اتَّصَلَ بِالْعَظْمِ ؛ فی الحال
 مولانا شمس الدین بیہوش می گردد و حضرت مولانا غائب می شود ؛
 9 چون مذکور بہوش باز می آید می بیند کہ مولانا غیبت کردہ است ؛
 همانا کہ این معنی را پنهان کردہ با هیچ کسی اظہار نمی کند ، اما در
 باطنش ہیبتی و اثری عظیم می ماند

12 (۱۱۸/۳) همچنان روزی خدمت مولانا افصح الدین مُعید خواب
 دیدہ از انکار استغفار می کند و در صفِ نِعال سر باز کردہ بیایماچان
 می ایستد ؛ چندانی کہ تا حضرت مولانا مقراض نراند و مرید نشد
 15 فروذ نیامد و آن روز قربِ چهل دانشمند و متعلم بموافقتِ استاذشان
 در سلكِ فقراء وزی مولویان در آمدہ ارادت آوردند

(۱۱۹/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست کہ در اواخرِ حال
 18 چون حضرت مولانا بسماع مباشرت می فرمود خدمتِ شمس الدین
 ماردینی طبلیک را بر فرقِ سر بر داشتہ گفتی : حقاً حقاً کہ تسبیح
 می گویند و ہر کہ می گویند کہ این سماع حرامست حرامزادہ است و این

T, I, 228 - 29 ; H, I, 192 ۱۱۸/۳ - ۱۱۹ Z ۶۱ ب ۵۷ آ

5 کہ Z : — B ۹ باز Z : — B ۱۴ تا B : — Z ۱۵ و معلم B : و معلم Z

- حکایت را مذکور روایت کرد و گفت : رُوِيَ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعَ صَوْتَ النَّاقُوسِ فَقَالَ لِمَنْ مَعَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ أَتَدْرِي مَا يَقُولُ هَذَا النَّاقُوسُ؟ فَقَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَابْنُ عَمِّ رَسُولِهِ < اَعْلَمُ > ، فَقَالَ عَلِيٌّ إِنَّ عَلِيَّ مِنْ عِلْمِ رَسُولِ اللَّهِ وَإِنَّ عِلْمَ رَسُولِ اللَّهِ مِنْ عِلْمِ جِبْرَائِيلَ وَإِنَّ عِلْمَ جِبْرَائِيلَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ : هَذَا النَّاقُوسُ يَقُولُ حَقًّا حَقًّا حَقًّا صِدْقًا صِدْقًا صِدْقًا ، بعد از آن فرمود که ناقوس کافران مجوس چون چنین می گویند تا طلبک عاشقان قدوس چها گویند ؛ همانا که بر مقتضای وَاِنَّ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (۴۴/۱۷) تسبیح گویند و چون جبال داودی تأویب کند که یا جِبَالُ اَوْ بِي مَعَهُ (۱۰/۳۴) و این معنی منقولست از خدمت استاد المدرسین مولانا زین الدین رازی رَحِمَهُ اللهُ که ازو سماع کرده بود و او در آن زمان از فحول علمای روم بود

- (۱۲۰/۳) همچنان از خدمت مولانا شمس الدین ماردینی منقولست که روزی مگر محتاج حمام شده بود ؛ وقت صبح برخاست و آهنگ استحمام کرده از ناگاه بحضرت مولانا مصادف شده از غایت شرمساری می خواست که باز گردد و پنهان شود ؛ مولانا آواز داد که نشاید گریختن ، چرا چنین می کنی ؟ مانع چیست ؟ گفت : از حضرت مولانا شرمنده شدم و تشویش بر من غالب شد که درین حالت جنابت بر

T, I, 230 ; II, I, 193

۱۲۰/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب

10 جبال : Z جبال B || 12 که B : -- Z || در آن B : در Z || 17 که B : --

Z || 19 شد : Z : شده B

چهرهٔ ظاهرِ خداوندگار نظر نکنم ؛ فرمود که از روی ظاهر نیکوست
و ادبِ عظیمست ، اما مارا درین وقت باید دیدن که نظرِ عنایتِ
مردان کم از آبِ حمّامی نباشد که عبارت از آیتِ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً مَبْرُكًا (۹/۵۰) روحِ اولیاست

شعر (رمل)

خود غرض زین آبِ جانِ اولیاست کو غَسُولِ تیرگیهای شماست
و چون مردانِ خدا بر طاهر کردنِ نجاساتِ باطن قادرند ، تا نجاساتِ
ظاهر را چه کند؟ چنانک گفت :

شعر (هزج)

نجس در جوی ما آبِ زلالست مگس در دوغِ ما بازست و عنقاست

(۱۲۱/۳) همچنان کاتب الاسرار الاحرار شیخ بهاءالدینِ بحری
که در معارفِ لدنی بحری بود رَحِمَهُ اللهُ ؛ چنان روایت کرد که روزی
در باغِ حضرتِ خلیفهٔ الحق چلبی حسام الدین رضی الله عنه سماعِ عظیم
بود تا هفت شبانه روزی کشید ؛ بعد از آن که ختمِ سماع کردند ، اصحاب
هر یکی منفرّق شده در جائی خزیدند ؛ قضا را آن شب بر من احتلام
واقع شده ، پیش از طلوعِ فجر برخاستم تا بکنارِ جوی روم و غسلی
بر آورده وقتِ نمازِ صبح را مهیا شوم ؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا
رسیدم که از برابرِ من می آیند ؛ بحکمِ ضرورت سر نهادم ؛ فرمود که

T, I, 231 ; H, I, 194 ۱۲۱/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب

1 ظاهر B : طاهر Z || 7 خدا بر Z : خدایرا B

6 خود . . . شماست : MN ج ۵ ، ص ۲۲۱/۱۵ : MA ۹/۴۳۴

چشمهٔ مقبل آبِ گرم دارد، برای غسل کردن آنجا یگانه رو و هرچه زودتر مراجعت کن و در حال ناپدید شدن

- 3 (۱۲۲/۳) الحکایه : همچنان حضرت سلطان العارفين چلبی عارف
قدس الله سره العزیز چنان روایت کرد که روزی حضرت پذیرم
سلطان ولد حکایت کرد که چون خدمت شیخ مولانا شمس الدین
تبریزی عظیم الله ذکره از مردم دیدم مردم نادیده متواری شد
6 و صورت لطیف او همچون معنی منیفش غایب گشت و قرتی در میان
یاران همدل واقع شده، حضرت مولانا جهت تسکین نایره آن
9 فتنه ضایره بعضی اصحاب و اعقاب را برگرفته آهنگ دیار شام
کرده؛ چون بسینور شام درآمدیم از ناگاه لشکری پیدا شد،
قرب سیصد مرد حرامی پرساز و سلب بطرف کاروان ما عزیمت
نموده متوجه شدند و جمیع اهل کاروان بیچاره گشتند؛ همانا که
12 حضرت والدم بنماز معهود مشغول شد؛ من پیش رقم و لابه‌ها
کردم؛ فرمود که بهاء الدین تا غم نخورند که سر لشکر با ما است؛
15 همچنان گردا گرد کاروان دایره برکشید، مثال دایره هود نبی
علیه السلام تا امت او را باذ مهلیک صرصر بر باذ ندهد؛
چون لشکر برابر کاروان آمدند، چندانک می کوشیدند اسبان ایشان
18 گامی پیش نمی رفتند؛ حرامیان ازین حال بتعجب ماندند؛ یکی پیاده
شد و پیش آمد و باواز بلند سلام داد پرسید که شما چه قومید و از کجا

T. I, 231 ; H, I, 195

۱۲۲/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب

11 و سل Z : + و B || 16 بر باد B : بر باد Z || 17 می کوشیدند B : کوشیدند Z

1 چشمهٔ مقبل : در وادی سرام چشمهٔ ایت مشهور Bh (ورق ۵۷ ب)

می رسید و این چه واقعه است که اسبان تازی ما بسوی شما نمی تازند
و گاهی پیشتر نمی نهند و از نیامها شمشیرهای مصری بیرون نمی آیند ؛
3 مگر که در میان شما جاذویان هستند ؛ اهل کاروان جواب دادند که
حاشا که مردم جاذو در میان مردان در آیند ، اما بدانید و آگاه
باشید که فرزند بهاء ولد بلخی مولانا جلال الدین روم با اولاد و اعقاب
6 خود در میان ماست و هیبت ولایت اوست که شمارا بسته کرده است

شعر (رمل)

هیبت بازست بر کبگک نجیب خرمگس را نیست ز آن هیبت نصیب
9 همانا که همه شان چو برگک خزان ریزان گشته خزان خزان
پیش آمده سرهاشان باز کرده باخلاص تمام ارادت آوردند و از آن
معصیت توبه ها کرده چندین تحفه های غریبه بیاران بخشیدند و مرافقت
12 نموده تا شهر حلب بدرقه شدند و هر یکی اجازت خواسته بمقام مألوف
خود معاودت نمودند و همانا که هر کرا معاون و مناصر و معاضد حق
باشد ابدًا از آفات زمان و بلیات جهان ایمن و سلیم باشد ؛ چنانگک فرمود

شعر (رمل)

آن کسی را کش خدا حافظ بود مرغ و ماهی مرورا حارس شود

6 که شمارا Z : با شمارا B || 13 حق B : — Z

8 هیبت ... نصیب : MN ج ۳ ، ص ۴۳۴۱/۲۴۸ MA : ص ۲۳/۳۰۷

16 آن کسی را ... شود : MN ج ۳ ، ص ۳۲۳۷/۱۸۲ MA : ص ۲۳/۲۷۸

- (۱۲۳/۳) الحکایه : همچنان از یارانِ مقبول چنان منقولست که روزی مفخرالصلحاء حاجی مبارک حیدری رَحِمَهُ اللهُ که از خلفای معتبرِ قطب الدینِ حیدر بود، از جملهٔ محبّانِ حضرتِ خداوندگار 3 قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ در دارالذاکرینِ تاج الدینِ وزیرِ رحمہ اللہ بشیخی نصب می کردند و اجلاسِ عظیمِ بود و خلاصهٔ علماء و فقراء و امراء واعیان و اخیان حاضر بودند و آن روز حضرتِ مولانا شورهای عظیم 6 کرده در چرخ مشغول و مستغرق شده بود؛ بیم آن بود که از خوشی این چرخِ لطیفِ چرخِ اعظمِ منیفِ چرخِ زنانِ درهمِ شدی ورقص الجمل درپیش گرفتی؛ چنانک در شوقِ آن حالتِ زمانیت که هنوز 9 در چرخ است؛ چنانک گفت

شعر (مضارع)

- ای آسمان که بر سرِ ما چرخ می زنی 12
در عشقِ آفتاب تو دم خرقهٔ منی
مگر خدمتِ سید شرف الدین که در فنونِ علمِ ظنونِ نصابی او فر 15
داشت، اما از حالاتِ اولیاء بی نصیب بوده در گوشهٔ رفته با مونسِ
چند بمسائی یاران مشغول شد؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بانگی بر وی
زد که ای غرخواهر! اَيُّحَبِّبُ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ
مَبِيناً فَكَبَّرَهُمْ مَوْهُ (۱۲/۴۹) در کلامِ الله نخوانده؛ تمامتِ اکابر 18
متحیر ماندند که حضرتِ مولانا چه فرمود؛ سید شرف الدین آغاز

T, I, 233 ; H, I, 196

۱۲۳/۳ Z ۶۲ ب B ۵۸ آ

5 بود B : نموده Z || 5-6 امرا... اخیان Z : -- B || 7 کرده B : و Z ||

B این Z : آ B || لطیف Z : و B

کرد که حاشا حاشا مولانا را این معنی خیالست؛ فرمود که خُمُش کن خیالِ خیال همه آنسوست و این جانب جز جانِ حقایق نیست و از هیبتِ حقیقتِ مردان خیالِ سَر دان چه سگک باشد که سرزنند؟ همانا که خدمتِ شیخ صدرالدین و پروانه اسکاتِ سید سید سیرت کرده بحدتِ تمام گفته باشد که خُمُش کن که بالای سخنِ مولانا سخن نیست و سخنِ حق آنست که ایشان می فرمایند و از دستِ یاران ورنود گریخته ماهها از خانه خود بیرون نیامد؛ عاقبت الامر ضریر و بیچاره شد

(۱۲۴/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمود صاحب قران رَحِمَهُ اللهُ روایت چنان کرد که شبی در بندگی حضرت مولانا بودم و سرمای عظیم بود و یاران را از سخنان حضرت بهاء ولد معانی می فرمود و اصحاب می نشستند و من اوراقِ نبشته را در تنور خشک می کردم تا نصف اللیل؛ بعد از آن بر خاست و بجانب حمام روانه شد؛ همچنان در خزینه حمام در آمده فرونشست تا سه شبانروزی یاران طلب طلب در می آمدند و بیرون می رفتند؛ سوم روز بیرون آمده فرمود که تا یاران قدری خواب کنند؛ چون اصحاب سر نهادند برخاست، آهسته آهسته بخلوتی در آمده بنماز مشغول شد و دمبدم آوازِ عظیم می شنیدم که الله الله چنان می گفت که سقفِ حمام می گفتم؛ تا وقتِ نمازِ صبح در خلوتی در می آمد و نماز می کرد؛ چون صبح صادق دمید و جمشید خورشید بر کره فلک سوار شد، فرمود که مردم آمدند تا بمدرسه رویم؛ چون بمدرسه رسیدیم باز بسمع شروع فرمود هفت روز تمام

T, I, 235 ; H, I, 197

۱۲۴/۳ Z ۶۳ آ B ۵۸ ب

4 کرده Z : کرد B || 6 ورنود Z : ورنود (!) B || 11 نشستند B : نوشتند Z ||

13 شبانروزی Z : شبانه روزی B

(۱۲۵/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرسِ رَحْمِهِ اللهُ روایت کرد که روزی در شهرِ قونیه واقعهٔ هایل واقع شده بود؛ تمامتِ اهالیِ قونیه بنزدِ مولانا آمدند تا عنایتنامهٔ پیشِ معین الدین پروانه بنویسد و شفاعت کند و حضرتِ سلطان ولد را شفیع می گرفتند؛ چون بحضرتِ مولانا عرضه داشت، مکتوبی در استعفا شفاعتگری ارسال فرمود؛ چون خدمتِ پروانه رقعہ را بوسیدہ مطالعه کرد، فرمود که این مهم بولد صد رو تعلق دارد تا او نیز حاضر شود، در جوابِ رقعۂ پروانه باز فرمود نبستن که مقصودِ درویشان آنست که یک رو باشند و این معنی صد رو دارد؛ رقعہ را بردینہ ہا مالیدہ اهالیِ شہر را خلاص داد و در آن واقعه راضی بوذند کہ ده ہزار دینار بدهند و از آن غصہ برہند؛ همانا کہ بیک رقعۂ مبارک خلق را از بلائی رہانید، در آخرت نیز چہا خواهد کردن؟

12

(۱۲۶/۳) همچنان منقولست کہ عاملی از محبانِ آن حضرت در ایفای مال قوی زیانمند شد و قربِ دو سہ ہزار دینار و امدار گشت و طاقتِ ادا کردنِ آن نداشت؛ برخواست و با عیالِ خود بحضرتِ مولانا آمدہ پای مبارکش افتاد کہ حَسْبَبَةَ اللهِ تَعَالَى عَنایت و شفاعتنامهٔ درین باب بخدمتِ پروانہ بنویسد تا مگر چیزی وا برند و یا مہلتی دهند؛ فی الحال رقعۂ فرستادہ شفاعت کرد؛ پروانہ گفتہ باشد کہ این قضیہ بدیوان تعلق دارد؛ در جوابِ او باز فرمود نبستن کہ حاشا حاشا دیوان

T, I, 235 ; H, I, 198 ۱۲۶-۱۲۵/۳ Z ۶۳ آ B ۵۸ ب

5 در استعفا Z : در استغفار B || 9 مئی Z : B || مالیدہ B : مالید Z ||
14 سہ B : Z || 15 آن B : Z || 16 افتاد B : افتادہ Z || 18 کتہ B : کتہ Z

بِحکم سلیمانست نه آن که سلیمان بحکم دیوان ، و پروانه را نام سلیمان
 بود ، بشاشتِ عظیم نموده ذوقها کرد ورقعه را بوسیده ذمتِ عامل را
 3 از آن وام بری کرد و از خاصهٔ خود بدیوان جواب گفت ؛ همانا که
 حضرت مولانا دعاها کرده فرمود که در پیشانی معین الدین پروانه نوری
 هست سلیمانی که اگر آهنگ کند ملکِ مغرب و مشرق را فرو گیرد ؛
 6 پرسیدند که عجب آن نور چه نورست ؟ فرمود که نورِ عشقِ ماست ؛
 دوستان این خبر را بگوشِ پروانه رسانیده سر نهاد و شکرها کرده نه
 چندان شکرانها فرستاد که در شرح آید

9 (۱۲۷/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرس رحمة الله علیه
 روایت کرد که خدمتِ امیر جلال الدین قره طائی رحمة الله علیه مردی
 بود ولی سیرت ، ظاهر سریرت ، و خیرات و صدقاتِ او بر کافهٔ برابا
 12 علی العموم متواصل بود و حضرت مولانا او را تعظیمِ عظیم می فرمود
 و نوازش می کرد ؛ بعد از وفاتِ او روزی از درِ مدرسهٔ او گذر می کرد ؛
 زمانی توقف فرمود ؛ بعد از آن گفت که یارِ مرحوم جلال الدین
 15 قره طائی ما بانگ میزند که مشتاقِ حضورِ اصحاب شده ام تا از
 نفَسِ مبارکِ مولانا یکدم بیاسیم ؛ با جمعِ یاران بزیارتِ او تشریف
 داده ساعتی در تربهٔ او نشسته ، خفاظ قرآن خواندند و یاران عزلیات
 18 و مثنوی خواندند ؛ مرحمتِ بی نهایت فرموده بیرون آمدند

T, I, 237 ; H, I, 199 آ ۵۹ B ۶۳ Z ۱۲۷/۳

5 که B ؛ - Z || 10 روایت Z ؛ + روایت B || 13 از در B ؛ از Z || 15

ما Z ؛ - B || 16 یکدم B ؛ - Z || با Z ؛ تا B || 17 داده B ؛ داد Z

- (۱۲۸/۳) همچنان هم خدمتِ چلبی شمس الدین حکایت کرد که روزی حضرت مولانا با جمعِ اصحاب بسوی زاویهٔ شیخ صدرالدین می‌رفتند؛ چون نزدیکتر رسیدند خادمِ مقام بیرون آمده خدمت کرد که شیخ در گوشه نیست؛ خداوندگار فرمود که نمش کن که از شیخت این قدر نیاموختی که چیزی را که از تو پرسند نگوئی؛ از آنجا در گذشتند و بمدرسه که در آن حوالی بود در آمدند، چندانی معانی و معارف فرمود که توان گفت؟ بعد از آن ساعتی گوشِ مبارک را بر دیوارِ مدرسه نهاده سر می‌جنبانید، فرمود که اصحاب را معلوم است که ما اینجاگاه چون آمدیم؟ مقصودِ کلتی آن بود که این بقعهٔ بیچاره بزبانِ حال بحضرتِ حق می‌نالد و زاریها می‌کرد که چند پوست چند پوست؟ روزی بمعانی دوست مشرف نشوم؛ الله الهام داد تا بدینجا نهضت نموده ساعتی او را بمغز نغزِ معانی و قدمِ مبارکِ یاران مشرف گردانیدم

- همچنان فرمود که امام محمدِ غزالی رحمه الله علیه در عالمِ ملک گگرد از دریای عالم بر آورده، علمِ عیلم را بر افراشته، مقتدای جهان گشت و عالمِ عالمیان شد؛ چه اگر همچون احمدِ غزالی ذرهٔ عشقش بودی بهتر بودی و سرِّ قربتِ محمدی را چون احمد معلوم کردی؛ از آنک در عالم همچون عشق استادی و مرشدی و مؤصلی نیست

T, I, 238 ; H, I, 200

۱۲۸/۳ Z ۶۴ آ B ۵۹ ب

۴ کن که Z : کن B || 10 زاریها Z : زارها B || 14 در B : از Z

شعر (سریع)

عشق گزین عشق که گردی گزین عشق ترا بخشد رائی رزین

- 3 (۱۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در حجره سراج الدین تری که علامه زمان خود بود، درآمده بمعانی مشغول شد؛ فرمود که حکیم الهی خواجه سنائی و خدمت فرید الدین عطار قدس الله سرهما بس بزرگان دین بوذند ولیکن اغلب سخن از فراق گفتند؛ اما ما سخن همه از وصال گفتیم؛ باز فرمود: امام ابوحنیفه و امام مطلبی و امامان دیگر رضی الله عنهم معاران عالم خشکی بوذند؛ هر که بصدق تمام طریقه ایشان را گرفت و متابعت آن عزیزان کرد از شرور اشرار و قطاعان راه دین ایمن شد و رهید؛ اما جنید و ذوالنون و ابایزید و شقیق و ادهم و منصور و امثال ایشان مرغان آبی بوذند و سبحان عثمان معانی؛ هر که متابعت ایشان کند از حیلہ های نفس مکار خلاص یابد و بگوهر دریای قدرت ره برز

- 15 (۱۳۰/۳) همچنان خدمت بهاء الدین بحری که از علم معانی بهره اکتل داشت روایت کرد که روزی حضرت مولانا فرمود که هر که بسخنان عطار مشغول شود از سخنان حکیم مستفید شود و بفهم اسرار آن کلام رسد و هر که سخنان سنائی را بجد تمام مطالعه کند بر سر سنائی سخنان ما واقف شود

T, I, 240 ; H, I, 201 ۱۲۸/۳ Z ۶۴ ب B ۶۰ آ

7 و امام B Z : + شافعی Zh || 11 مرغان Z : مرغ B || سبحان Z : سبحان

B || 14 بره B : بری Z

- (۱۳۱/۳) هم او روایت کرد که روزی حضرت مولانا علیه سلام الله و تحیاته در مدرسه نشسته بود؛ از ناگاه ملك الشعرا امیر بهاء الدین قانعی که خاقانی زمان بود، با جماعت اکابر زیارت خذاوندگار درآمدند؛³ بعد از مقالات بسیار و اجوبه و اسئله بی شمار قانعی گفت که بنده سنائی را هرگز دوست نمی دارم؛ از آنک مسلمان نبوذ؛ فرمود که چه معنی که مسلمان نبوذ؟ گفت: از برای آنک آیات قرآن مجید را در اشعار خود⁶ تضمین کرده است و قوافی ساخته؛ حضرت مولانا بحدت تمام قانعی را درهم شکسته فرمود که خمش کن! چه جای مسلمانی که اگر مسلمانی عظمت اورا دیدی کلاه از سرش بیفتادی؛ مسلمان توئی و هزاران همچون تو؟ او از کونین مسلم بود و کلام خود را که شارح اسرار قرآنست هم بدان صورت زیب داد که اخذنا من البحر و اهرقنا علی البحر و تو این حکمت را ندانی و نخوانده از آنک بظاهر قانعی و گفت:¹²

شعر (رمل)

- اصطلاحات نیست مر ابدال را که نباشد زان خبر اقوال را
زان نماید این حقایق نا تمام که برین خامان بوذ فهمش حرام¹⁵

T, I, 240 ; II, I, 201

۱۳۱/۳ Z ۶۵ ب B ۶۰ آ

3 اکابر Z : B — 8 که : B — 14 اصطلاحات نیست Z : اصطلاحی نیست 15

امیر بهاء الدین قانعی : احمد بن محمود الطوسی است که بعد از وودت (۶۷۲ هـ ۱۲۷۳ م) مولانا فوت شده است؛ مداح سلاطین آل سلجوق بود و کایله و دونه را بیظم آورده است (ر. ک. به Rieu « Catalog of the Persian manuscript in the British Museum ج ۲، ص ۵۸۲ ب — ۵۸۴ آ؛ M. Fuat Köprülü « Ana-Belleten « dolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları ج ۷ (۱۹۴۳) ص ۳۹۳-۳۹۶؛ Ahmed Ateş « Hierî VI-VIII (XII-XIV). asırlarda « Anadoluda Farsça eserler ج ۷-۸، ص ۱۱۱-۱۱۲)

و چون خدمتِ شما را از غوامضِ اسرارِ اولیاءِ حظّی نیست لازم نیاید
 نفیِ حالِ ایشان کردن و خود را در معرضِ هلاک انداختن ؛ ولی اگر
 3 در حقّ ایشان اعتقادی بندی و صدقِ ورزی ترا در روزِ جزا و زری
 نباشد بلکه ورزی و پناهی باشدت و شفیعِ شفیقِ تو شوند ؛ فی الحال
 برخاست و سر واز کرده استغفار نمود و از آن بی ادبی توبه کرده مرید
 6 مخلص شد

(۱۳۲/۳) همچنان ولیّ الله علیّ العیان ، سراج الدین مثنوی خوان ،
 رحمة الله علیه از حضرتِ چلبی حسام الدین قدس الله سیره روایت
 9 چنان کرد که روزی یکی را از مریدانِ خود سوگند می داد که بکارِ
 نا مشروع مشغول نشود و بر سرِ رحل الهی نامه حکیم را پوشانیده
 پیش آوردند ؛ در حال حضرتِ مولانا از در آمده پرسید که چه سوگند
 12 خوار گیست ؟ چلبی فرمود که فلانی را از تهتک سوگند می دهم ؛ ترسیدم
 که بمصحف سوگندش دهم ، الهی نامه را روپوش کردم ؛ فرمود که
 والله این قوی تر میگیرد ؛ از آنک صورتِ قرآن بر مثال ماست است
 15 و این معانی روغن وزبده آن

(۱۳۳/۳) همچنان شهاب الدین گوینده و عثمانِ قوال رحمتهم الله
 از مقبولانِ مقبیل بودند ، چنان روایت کردند که روزی در مدرسه
 18 سماعِ عظیم بود و حضرتِ مولانا از حد بیرون شورها کرده دم بدم
 تا تحت گویندگان می آمد و منحنی گشته عذرهای خواست ، باز تواجد
 می نمود و عذرهای خواست که شما را عالم نازکیست ، بس باشد و اصحاب را

T, I, 242 ; H, I, 203 آ ۶۰ B آ ۶۵ — ۶۴ Z ۱۳۳ — ۱۳۲/۳

2 ولی : Z : بی B || 5 کرده : Z : کردی B || 12 می دهم B : + سوگند

می دهم Z || 14 بر B : — Z

- حیرت یکی در هزار می شد که این تواضع با که می کنند و این تکلف با کیست ؛ چون سماع بنهایت رسید حضرت چابی حسام الدین سر نهاده از آن سر باز پرسید ؛ فرمود که سر روحانیت خواجه حکیم سنائی 3 متمثل شده بود و تجسد نموده در پهلوی عثمان و شهاب الدین ایستاده دف می زد و لطفها می فرمود و من دمبدم از تمثال سر او عذرها می خواستم تا از ما خشنود باشد و حقیقت باید دانستن که مردان حق از عالم غیب 6 هر کرا یاد کنند و خواهان او شوند در حال پیش او متمثل می شوند ؛ چنانکه روح القدس مریم را و حضرت رسول را عَلَیْهِمَا السَّلَام و صور روحانی اولیاء کمل را و آن را درویشان عالم تَرَوْحُنْ و تمثل 9 و تجسد گویند

- (۱۳۴/۳) همچنان یار ربّانی خواجه نفیس الدین سیوامی رحمه الله علیه روایت کرد که روزی حضرت مولانا بحمام درآمده بود و در میانه 12 گرما به مُرَبَّع نشسته معانی می فرمود و اصحاب شورها می کردند ؛ از ناگاه برخاست و بانگی بر زد که درین مجمع مولانائی کیست تا سه بار ؛ جمیع یاران خاموش کرده هیچ نگفتند ؛ بعد از آن فرمود که اگر چنانکه 15 بیگانه درین حمام درآید و در جامه کن حمام جامه های اصحاب را ببیند ، در حال بدانند که یاران مولانا اینجاگاه بوده اند ؛ اکنون از آنک جامه و دستار شا مُعَرَّفِ شا باشد ، چرا نباید که شا مُعَرَّفِ جانشا و جامه ها 18 باشید ؛ چنانکه ظاهر یاران بدینها آراسته است ، باید که بواطن شا

T, I, 243 ; H, I, 204

۱۳۴/۳ Z ۱۶۵ B ۶۰ ب

6 باشد Z : شود B || 7 شوند Z : شوید B || 14 جمع Z : جمع B

نیز بمعرفتِ الهی وحقایق آراسته شود که ان الله لا ينظرُ الى صورِكم ولا الى اعمالِكم ولكن ينظرُ الى قلوبِكم ونياتِكم ، تا من جميع الوجود مولوی معنوی باشید و هذه كفاية 3

- (۱۳۵/۳) همچنان خواجه نفیس الدین روایت کرد که روزی در مدرسه سماعی عظیم بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا تیز تیز بسوی من آمد و گریبان مرا محکم بگرفت و من از آن هیبت بیخود گشتم ؛ بعد از آن فرمود که اگر از تو سؤال کنند که مولانا آستین فرجی را چرا تشمیر میکنند چه خواهی گفتن ؟ گفتم : هر چه خداوندگار فرماید ؛ فرمود که کل کائنات بر مثال خانقاهیت بس عالی و عظیم و در آن خانقاه شیخ حقیقی حضرت الله است و تمامت انبیاء و اولیاء و خواص امت بسان صوفیان مسافرنند ، و چون صوفی غریب درین خانقاه نزول کند و خادم را نداند باید که نظر کند تا آستین جامه را که تشمیر کرده است استدلال کند که خادم خانقاه اوست و سایر ارکان و آداب ارباب تصوف را از او اکتساب کند ؛ بعد از آن با صوفیان صفا و سالکان راه وفا محرم و همدم تواند بوذن و در آنجا اقامت کردن و استقامت نمودن و الا هم اندر ساعت از هانقاهش برون اندازند ؛ اکنون درین خانقاه عالم از تحویل آدم و فیض آن دم خادم الله مائیم و الخادیم الله حبیب الله ضابطه کتیبست و العاقل یکنفیه الإشارة ؛ و این نصیب خدمت از نصاب رسول الله بما رسیده است کما قال صلی الله علیه و سلم : سید القوم خادیمهم ؛ زهی مبارک خدمتی که خادمی از برکت خادمی مهتر و بهتر عالمیان شد و مخدوم جهانیان گشت 21

- (۱۳۶/۳) همچنان عزیزى روايت کرد که روزى پيشِ حضرتِ مولانا از يکى حکايت کردند که فلانى مى گويد که دل و جان بخدمتست ؛ فرمود که خمش کن ! درمیانِ مردم اين ميراثِ دروغ مانده است که 3 ميگويند و او آنچه دل و جان از کجا يافت که در خدمتِ مردان باشد؟ بعد از آن روى مبارك بسوى چلبى حسام الدين کرد که الله الله با اوليای حق زانو بزانو بايد نشستن که آن قربت را اثرهاى عظيمست ، چنانک 6 فرمود

شعر (هزج)

- 9 بهر حالى که باشى پيشِ او باش که از نزديك بوذن مِهَر زايذ
چنانک تن بسايذ بر تنِ يار بديدن جانِ او بر جانِ بسايذ
جدائى را چرا مى آزمائى کسى مر زهر را چون آزمايذ؟
12 اگر تو پاک و ناپاکى بنگريز که پاکيها ز نزديكى فزايذ

- (۱۳۷/۳) همچنان روزى خدمتِ علاء الدين ثريانوس بخضرت مولانا حکايت ميکرد که اخى احمد امروز در مجسعى مى گشت که ما نيز از جمله عاشقانِ مولانايم ؛ فرمود که خمش کن ! چه گونه مرده خاوند عاشق 15 است که اورا معشوقش نمى شناسد . اگرچه محرم نشوند

شعر (رمل)

- 18 زان بياورد اوليا را در زمين تا کندشان رحمة ناعلمين

1 همچنان ... ص ۱۲/۲۴۸ و نده BZ : K 6-7 چنانک فرمود Z :

B در B : ب Z کشته 10 ا ب ايذ Z : سايد B

18 زان ... للملين : MN ج ۳ ص ۱۰۳/۱۸۰۴ : MA ۱۵/۲۵۰

(۱۳۸/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رو بیارانِ عزیز کرده فرمود که چندانک ما را شهرت بیشتر شد و مردم زیارت ما می آیند و رغبت می نمایند از آن روز باز از آفت آن نیا سوذم ، زهی که راست می فرمود حضرت مصطفای ما که الشُّهْرَةُ آفَةٌ وَالرَّاحَةُ فِي الْخُمُولِ ؛ امّا امر چنانست چه توان کرد که اُخْرُجُ بِصِفَاتِي الَّتِي خَلَقْتَنِي مِنْ رَاكَ رَأْنِي وَمَنْ قَصَدَكَ قَصَدَانِي وَبِوَسْتِهِ اصْحَابُ رَا از آفت شهرت حذر میفرمود و میگفت

شعر (رمل)

9 خویش را رنجور سازی زار زار تا ترا بیرون کند از اشهار
کاشتهارِ خلق بندِ مُحْكَمَسْت در ره این از بند آهن کی گمست

(۱۳۹/۳) الحکایه : فقیرِ نهری ، فی دهری ، شیخ سنان الدین آقشهری
12 رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَمَا مِنْ كُمَلِ اصْحَابِ حُلُوعِ وَسَالِكِ مَسَالِكِ عُلُوِي بُوذ ،
از حضرت سلطان ولد چنان روایت کرد که او فرموده است که در
ماه رمضان حضرت والدِ دمِ قربِ ده روز در خانه منزوی شده روی
15 بکسی ننمود ؛ روزی اکابرِ قونیه از علما و فقرا و عرفا و امرا و عموم
مردم در مدرسه غلوی عام کردند که ما بفراقِ خداوندگار تحمل نداریم
وزاریهای عظیم نمودند

T, I, 246 ; H, I, 206 ۱۳۸-۱۳۹ / ۳ B ۶۱ آ Z ۶۵ ب

5- 6 اخراج . . . قصدی : گفته بایزید بسطامی است (ر. ک. به رساله النور ،
ص ۱۳۹ ؛ فیه ما فیه ، ص ۷۶ ، ۲۹۳ حواتی و تعلیقات ناشر)

9 خویش را . . . گمست : MN ج ۱ ، ص ۱۵۴۰/۹۵ - ۱۵۴۶ MA

۲۰ - ۱۹ / ۲۱

شعر (مقارب)

- درازست قصه تو خود این بدانی طپشهای ماهی ز بی استقائنی
- 3 حضرت ولد فرمود که برخاستم و بر در حجره رقم ، تا از حال پذیرم
تجسس کنم ؛ آهسته آهسته آمدم و دزدیده از شکاف در نظر کردم ؛
- 6 حضرت پذیرم فرمود که بهاء الدین بیرون چه غلبه است ؛ گفتم : تمامت
شهر محبتان و عاشقان در فراق خداوندگار می سوزند ؛ گفت : حق
بدست ایشانست ، اما سه روز دیگر مرا مهلت دهند ؛ سر نهادم
و باز گشتم ، اصحاب را خبر کردم ؛ شاذیها کردند و سماعها زدند ؛ بعد
9 از سوّم روز علی الصباح آمدم و از شکاف در در حجره نظری کردم
دیدم که تمامت حجره از زیر تا بیلا بجم مبارک مولانا پر شده بود
و مالا مال گشته و همچنان شکاف در نیز آکنده شده بود ؛ چنانک پنبه را
12 در شکافها پر می کنند ؛ از آن هیبت نعره زدم و بیخود شدم تا دو سه
نوبت این حالت را دیدم ؛ آخرین نوبت باز نظر کردم ، دیدم که
بر جسم او همان قرار اعتدال و لطافت و لاغری بود که بود و دیدم که
15 بدست مبارک خود را مینواخت که شا باش ! نیکو رفتی ! احسنت
زهی تحمل که نمودی ، آنچ کوه طور بر نتافت و پاره پاره شد تو
برداشتی ، آفریها بر چون تو بار غار باز ، چنانک فرمود

شعر (رمل)

18

از کمال قدرت ابدان رجال یافت اندر نور بیچون احتمال
آنچ طورش بر نتابد ذره قدرتش جا سازد از قاروره

19 - 20 از کمال ... قاروره : MN ج ۶ ص ۴۴۷ / ۳۰۶۶ - ۳۰۶۷ : MA

۸ - ۷ / ۶۲۴

- فریاد کنان از در درآمد و سر نهادم و روی بر پایش مالیدم؛ فرمود که
 بهاء الدین این سرّیست میان ما و شما؛ وقتها می باشد که ما بحضرت
 3 میرویم و اوقات فیض و تجلّی حضرت تعالی و تقدّس بر ما می آید؛
 ساعتی که ما آنجا رویم لاغر و ذلیل و پر نیاز شویم؛ ساعتی که حضرت
 عزّت تشریف فرماید در جمله عالم ننگنجیم، تا حجره را چا رسد؛
 6 بیرون آمدم و اصحاب را خبر کردم؛ غلغله در شهر قونیه افتاده طلب
 طلب اکابر و اصاغر زیارت می آمدند و هر یکی را عل الانفراد
 از کمال اتحاد دلداریها میفرمود و عنایتها می کرد؛ بعد از آن بلا انقطاع
 9 هفت شبان روزی بسماع شروع فرمود

- (۱۴۰/۳) همچنان محققان طریقت و محققان حقیقت علیهم
 التّحیّیة والسلام روایت چنان کردند که مگر روزی خدمت جلال الدین
 12 قره طائی را در دل رغبتی شد که نماز صبح را در پی مولانا گزارد؛
 پنهانی برخاست و تنها بمدرسه ایشان در آمد در وقت یاحی؛ و در پس
 در بنماز ایستاد؛ دید که حضرت مولانا در محراب ایستاده است.
 15 می بیند که از ناگاه بلند شد و عظیم شد و بالید و تناور گشت و تمامت صحن
 و صفت مدرسه مالا مال شد، چنانکه او را مجال مقال و مقام قرار
 نمازد؛ نعره بزد و بیهوش شد؛ بعد از ساعتی چون بخود آمد، دید که
 18 حضرت مولانا بسجده رفته بود؛ چون نماز را تمام کرد، فرمود که
 امیر جلال الدین وقتی که حضرت عزّت ما را بنوازد چنان میشویم

T, I, 249 ; H, I, 208

۱۴۰/۳ - ۱۴۱ Z ۶۶ ب ۶۲ آ

2 سرّیست Z: سراسر B: 3 ما B: — Z: 4 ساعتی که ما B: ساعتی ما Z: 5 ننگنجیم

B: ننگنجید Z: 10 محققان B: محققان Z: 14 بنماز B: نماز Z: 15 از ناگاه B: ناگاه Z

ووقتی که ما را آنجا خواند چنین می‌شویم : سر نهاد و گریان بیرون آمد
و آن روز باران را بخشایش بسیار فرمود

- 3 (۱۴۱/۳) همچنان خدمت زبده الفضلاء ینبوع المعانی مولانا
صلاح‌الدین ملطی رحمة الله علیه که از کبار علمای اصحاب بود و حضرت
خداوندگار او را یارکک بهاء‌الدین خطاب فرمودی و در فن عربیت
سیبویه وقت بود و استاذ چلبی عارف قدس الله سیره چنان روایت
کرد که حضرت خداوندگار قرب چهل روز تمام از ناگاه غائب شد
و تمام اصحاب و اکابر در طلب او دیوانه شدند تا مبادا که دشمنی
و منکری فرصت یافته چیزی واقع شود : همچنان باران فوج فوج
گشته طلب میکردند و پرسان می‌شدند تا حدی که در شهر منادی
کردند که هر که خبر خداوندگار بیارذ و نشان دهد هزار درم شکرانه
دهند؛ مگر که حمام دوی را قازغان خلل آورده آتش چکیدن گرفت :
12 همانا که آتش کشیده حمامی در آمد که مرمت آن خلل کند : دید که
حضرت مولانا با جامه‌ها و دستار بر بالای گوزبان خزینه ایستاده است
و واله گشته که نه جامه‌هاش تر شده بود و نه غرق عرق شده :
15 بادب تمام سر نهاده بازگشت و دوان دوان بمدرسه آمد : دید که مجموع
باران در بندگی سلطان ولد و چلبی حسام‌الدین جمع آمده در آن اندیشه
بودند : کیفیت حال را باز گفته از غایت شادی باران او را بر داشته
بوی فرجیها و چیزها بخشیدند و خدمت خواجه مجدالدین مزغانی فی الحال

5 بهاء‌الدین Z : بهاء‌الدینش B || 6 چلبی B ~ عارف Z || روایت Z ~
چنان B || 12 دهند ZB : دهیم Bh || 13 آتش را B : آتش Z || 16 دوان دوان Z : دران
مدت B || آمد دید Z : آمده دوان B || 18 او را Z : او B

۳ سماع و اجتماع بود
 ۳ سماع و خلعتش داد؛ بجمعهم بحمام آمدند و قوالان حاضر شدند؛
 همچنان سماع کنان ورقص زنان بمدرسه آمدند؛ گویند: یکہفتہ تمام

۶ سلطان الابرار، چلبی حسام الحق والدین رضی اللہ عنہ روایت
 فرمود کہ از حضرت مولانا چنان شنیدم کہ حق تعالی چون جسم
 پاک آدم را علیہ السلام از آدّمہ کورہ خاک ابداع کرد و روح قدسی را
 در وی نفخ فرمود، جبرائیل امین را خطاب عزّت در رسید کہ از دریای
 قدرت من سه پارہ گوہر عظیم برگیر و در طبق نورین نہادہ نثار
 آدم صفتی کن و برو عرضہ می دار، تا از آنها یکی را اختیار کند؛
 یکی گوہر عقل بود، دوم گوہر ایمان بود، سوم گوہر حیا
 بود؛ چون جبرائیل امین طبق را بحضرت آدم عرضہ داشت و کیفیت
 حال را باز گفت: بنظر فراست المؤمنین ينظر بنور الله نظر کرده
 گوہر عقل را اختیار کرد؛ جبرائیل می خواست کہ طبق را بآن دو
 گوہر برگیرد و باز بدریای قدرت برد؛ از غایت گرانی بآن قوت کہ
 ۱۵ اورا بود نتوانست بر گرفتن؛ گوہر ایمان و حیا جواب دادند کہ ما از

T, I, 251 - 52; H, I, 210 - 11 ب ۶۲ B آ ۶۷ Z ۱۴۳ - ۱۴۲/۳

۱ آمدند و B : آدّمہ Z || ۳ آمدند B : آدّمہ Z || ۸ فرمود Z : می فرمود B ||

۱۰ یکی را B : یکی Z || ۱۶ بود Z : — B || دادند Z : دادندی B

۱۳ المؤمن ... الله : یکی از احادیث نبوی است (ر. ک. بہ احیاء علوم الدین، ج ۲

ص ۲۰۱؛ ج ۳، ص ۱۸؛ جامع صغیر، ج ۱، ص ۸؛ کنوز الحقائق، ص ۳؛

فیہ مافیہ، ص ۱۲۸ و حواشی و تعلیقات ناشر ص ۳۱۵)

- صحبتِ عقلِ محبوبِ خدا جدا نمی شویم و هرگز بی وجودِ او بجائی
 مارا قراری و وجودی نیست ؛ از آنک از قدیم العهد ما هر سه جوهرِ
 3 کانِ عزتیم و گوهرِ بحرِ قدرتیم ؛ از همدیگر انفکاکِ نداریم ؛ از حضرت
 الله خطابِ عزت در رسید که یا جبرائیل دَعْنَهُمْ وَتَعَالِ یعنی که بگذار
 و بیا ؛ همانا که عقل بر قلّهٔ دماغِ آدمی منزل گرفت و گوهرِ ایمان
 6 در دلِ پاکِ درآکِ او مسکن ساخت و گوهرِ حیا بر چهرهٔ مبارکِ آدم
 فرو نشست و آن هر سه گوهرِ پاکِ میراثِ فرزندانِ خاصِ آدم اند ؛
 چه از نسلِ آدم هر فرزندی که بدان گوهرها متحلی و متجلی نیست
 از آن نور و از آن معنی خالیست وَ الْعَاقِلُ یَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ 9

(۱۴۳/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولد مدرّس روایت کرد که

- بندگیٔ مولانا حمزه نامی نای زنی بود و بغایت استاذ و خوشنواز بود
 12 و حضرت مولانا در حقِ او عنایتهای عظیم داشت ؛ از ناگاه رنجور
 شد و بمرد ؛ بحضرت مولانا اعلام کرده بعضی اصحاب بتجهیز او مشغول
 شدند ؛ همانا که مولانا برخواست و بخانهٔ او رفته چون از درِ او درآمد
 15 گفت : یارِ عزیز حمزه بر خیز ! لَبَّيْكَ كنان برخواست و نای نواختن
 گرفت ؛ سه شبان روزی سماعی عظیم کردند و آن روز قریب صد
 کافرِ رومی مسلمان شد و چون قدم مبارک بیرون نهاد فی الحال
 رحلت نمود .

18

1 خدا Z : B — || او Z : ان B || بجائی Z : جائی B || 2 قراری و وجودی Z :
 قراری وجود B || از قدیم B : قدیم Z || 14 که B : — Z || 16 شبان Z :
 شبانه B

(۱۴۴/۳) همچنان درویشی از یاران سفر کرد؛ چون خبر وفاتِ او بحضرتِ مولانا رسید فرمود کہ چرا پیشترکِ خبر نکردید کہ رها نمی‌کردم کہ می‌رفت؛ قُضِيَ الْأَمْرُ وَ إِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰/۲)

(۱۴۵/۳) همچنان یارِ ربّانی ملک الخلفاء سالک سنی مولانا بدرالدین معدنی رَحِمَهُ اللَّهُ کہ در معدنِ لَوْلُوَه خلیفہٗ بزرگ بود و صاحبِ دل، روایت کرد کہ حضرتِ مولانا را گویندہٗ بود بغایت شیرین نَفَس. اما در پشتِ خود کورثی داشت؛ روزی حضرتِ مولانا در سماع شورها می‌کرد و تواجد مینمود و بنزدِ او آمده حالها می‌کرد و آن بیچاره منحنی گشته بعشقِ تمام دف می‌زد و اسرار می‌گفت؛ بعد از سماع فرمود کہ چرا راست نمی‌ایستی، ترا چه حالتست؟ کورثِ پشت‌را عرضه داشت؛ همانا کہ دستِ مبارک بر آنجا مالیده شد در حالِ قدّ او بالیده شد؛ سرنہاذ و همچو سروِ روان روان شد، شادی کنان چو بخانہٗ خود آمد زنِ او انکار نموده در را نگشود کہ تو شوهرِ من نیستی؛ اصحاب حکایتِ عنایت‌را باز گفته و سالها در بندگی قیام می‌نمود

(۱۴۶/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا را حکایت کردند کہ فلان الدین نائی در حالتِ مستی نمانده است؛ فرمود شکر کہ نماند

T, I, 253 - 54; H, I, 211 - 12 آ ۶ B آ ۶۸ ب ۶۷ Z ۱۴۶ - ۱۴۴/۳

6 لولوه B : لولوه Z || 8 B خود : او Z || 9 حالها Z : حالها B || 13 در حال ... بالیده شد B : — Z || 14 او Z : او را B || 15 عنایت را B : غایت را Z || 17 مولانا را B : مولانا Z

و در آن مستی بمرد ؛ چه اگر مائدی و هشیار شدی نیک نبودی ،
چنانک بلبلی بیچاره در وقت گل برابر گل نعره‌ها میزند و فریادها
میکند ، چندان که بیخود میشود چه اگر گریه در آن حالت فرصت
یابد و آن بلبلی بیخود را بخورد آن بلبلی ابداً مست بماند و بیخود
محشور شود کَمَا تَعِيشُونَ تَمُوتُونَ وَ کَمَا تَمُوتُونَ تُحْشَرُونَ

6 شعر (رمل)

این قدر گفتیم باقی فکر کن فکر اگر جامد بود رو ذکر کن
ذکر آرد فکر را در اهتزاز ذکر را خورشید آن افسرده ساز

11 (۱۴۷/) همچنان جماعتی از حضرت مولانا سوال کردند که پیش
جنازه مردگان مقرران و مؤذنان تا بوزه است از قدیم العهد بوزه
است ؛ درین زمان که دور شماسست بوذن این گویندگان چه معنی
دارد؟ همانا که علمای امت و فقهای شریعت تشنیع میزنند و آن را بدعت
12 میگویند ؛ فرمود که در پیش جنازه مؤذنان و مقرران و حفاظ گواهی
میدهند که این میت مؤمن بود و در ملت مسلمان وفات یافت . قوالان
15 ما گواهی میدهند که این متوفیاً هم مؤمن بود و هم مسلمان و هم عاشق
بود و دیگر آنک روح انسانی که سالها محبوس زندان دنیا و چاه
طبیعت شده بود و اسیر صندوق بدن گشته . از ناگاه بفضل حق
1 خلاص یافت و بمرکز اصلی خود رسید . نه موجب شادی و سماع
و شکرها باشد . او را تا همچنان پسر زنان و شادی کنان حضرت
عزت رغبت و مراجعت نماید و دیگران را هم ترغیب دهد بخانبازی

8 b ذکر را Z : ذکر B || 16 روح : روحی B || 18 تافت Z : تافت

B || 19 بحضرت Z : حضرت B || 18 بخانبازی B : خانبازی Z

7-8 این... افسرده ساز : MN ج ۶ ، ص ۵۷ / ۷۵-۱ : ۷۶-۱ : ۷۷-۱ : ۷۸-۱ : ۷۹-۱ : ۸۰-۱ : ۸۱-۱ : ۸۲-۱ : ۸۳-۱ : ۸۴-۱ : ۸۵-۱ : ۸۶-۱ : ۸۷-۱ : ۸۸-۱ : ۸۹-۱ : ۹۰-۱ : ۹۱-۱ : ۹۲-۱ : ۹۳-۱ : ۹۴-۱ : ۹۵-۱ : ۹۶-۱ : ۹۷-۱ : ۹۸-۱ : ۹۹-۱ : ۱۰۰-۱

و دلیری ، چه اگر در صورتِ حال یکی را از زندان آزاد کنند
و تشریف دهند بی هیچ شکی موجبِ هزار مَحْمَدَات و شاذی باشد
3 و فی الحقیقه مرگِ یارانِ ما درین مثبت است که گفته شد

شعر (رمل)

چونک ایشان خسرو دین بوزده اند وقتِ شاذی شد چو بشکستند بند
6 سوی شاذروانِ دولت تاختند کُنْده و زنجیر را انداختند
روحِ سسلطانی ز زندانی بجست جامه چه درانیم و چون خائیم دست

(۱۴۸/۳) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که گفت :

9 روزی ملالت و قبضِ عظیم بر من غلبه کرده بود ؛ دیدم حضرتِ
والدم از درِ مدرسه در آمد و مرا ملول و منقبض دیده فرمود که از کسی
تو رنجیدی که چنین تُرنجیدی ؛ گفتم : نمی دانم که چه حالست ؛ پذیرم
12 برخواست و بخانه در آمده بعد از لحظه دیدم که پوستینِ گرگین را
گردانیده سر و روی مبارک را پوشانیده بیرون آمد و چون نزدیکِ
من رسید فرمود که بُعُ بُعُ یعنی مرا بترساند ، چنانک اطفال را
15 ترسانند و مرا از آن حرکتِ لطیفِ پذیرم خنده عظیم وارد شده
چندانی خندیدم که نتوان گفتم ؛ سر نهادم و پایهای پذیرا بوسه ها
داادم ؛ فرمود که بهاء الدین چنانک اگر ترا محبوبی لطیفی که ملازمِ

T, I, 255 ; H, I, 213

۱۴۸/۳ Z ۶۸ آ B ۶۳ ب

2 هزار Z : هزاران B

5-7 چونک . . . دست : MN ج ۶ ، ص ۷۹۸/۳۱۸ - ۷۹۹ ، ۷۹۷ :

MA ص ۵۷۱ / ۱۲ - ۱۱

کنار تو بوزه باشد و همواره با تو لاغها کند و طرب انگیزیها نماید ،
از ناگاه صورت را بگرداند و بیاید و ترا بُع بُع کند ، هیچ ازو
بترسی؟ گفتم : فی ترسم ؛ فرمود که آن محبوبی که ترا بغایت شاذان
میداشت و ازو در بسط بوزی و نشاط میکردی هموست که غمگینت
میدارد و ازو مقبوض گشته؛ همه اوست و ازوست و ازو فایض میشود

6 شعر (رمل)

گر لباسِ قهر پوشد چون شرر بشناسمش
کو بدین شیوه بر ما بارها مست آمدهست
9 پس چرا بی فائده غمناک میشود و در قبضه قبض فرو می مانی

شعر (رمل)

قبض دیدی چاره آن قبض کن ز آنک سرها جمله میروید ز بن
12 بسط دیدی بسط خود را آب ده چون بر آید میوه با اصحاب ده
فرمود که فی الحال حال بر من بگشت و همچون گل تازه شکفته
و منبسط شدم و چندانک عمر من بود دیگری روی غم را ندیدم
15 و غمناک نشدم و اصلا غم دنیا در گرد من نگشت و از غایت بسط
با والدیم انبساطی کرده گفتم که از مقامات و کرامات و درجات جماعه
انبیاء و اولیاء علیهم السلام خبرها فرمودید و از بزرگی هر بزرگی نشانها
18 باز نمودید اما از عظمت و پادشاهی خود هیچ نگفتید . پدرم فرمود که
بهاء الدین سهل گیر! نمیدانی که

شعر 6 Z : B — 12 بگشت Z : کشت B || 14 در کرد B : کرد Z ||
15 که Z : B —

11 - 12 قبض ... ده : MN ج ۳ ، ص ۲۲/۲۶۲ - ۳۶۳ : MA ص ۱/۲۰۱

شعر (رمل)

مادح خورشید مداح خودست که دو چشم روشن و نامرمدست
 3 و چون حضرت پذیرم از عالم قبض بعالم بسط کشیده بود و از مملکت
 کثرت بملکوت وحدت رسانیده

شعر (طویل)

6 وَمَا الْحُسْنُ إِلَّا وَاحِدٌ غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا أَنْتَ عَدَدْتِ الْمَرَايَا تَعَدَّدَا

طریقه انبساط را مفتوح گردانیده درین سؤال الحاح عظیم کردم که
 البته شمه از آن احوال خود باز گوئی؛ فرمود که بهاء الدین درین
 9 شهر قونیه نظرکن تا چند هزار خانه ها و کوشکها و سرایهای امراء
 و اکابر و اعیان فاخر هست؛ چه خانه های خواجهگان و اکادشه از
 خانهای محترفه عالیترست و سرایهای امراء از خانهای خواجهگان عالیتر
 12 و همچنان طاق و قصور سلاطین و ملوک از آن مجموع بصد درجه بالاتر
 و معظمترست، اما بلندی و عظمت آسمانها بمقابله آن سراها بغایت
 رفیع و منبع و عظیم افتاده است و چند در چندست، اکنون مقامات
 15 تمام انبیاء و اولیاء برین منوالست که ذکر کرده شد چنانکه قرآن
 مجید می فرماید تِلْكَ الرَّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ (۲/۲۵۳)
 و قوله وَكَذَلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ (۱۷/۵۵) وقال
 18 تَعَالَى وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ (۴۳/۳۲) و درین معنی

2 b و Z : B — 3 بسطم : Z بسطم B — 5 شعر : Z شعر B — 14 افتاده Z : B —

15 تمامت Z : تمام B — چنانکه Z : + در B

2 مادح . . . مرمدست : MN ج ۵ ، ص ۹/۹ : MA ، ص ۴۲۹/۵

- آیات و اخبار بسیارست، اما مقامات ما نسبت بان سراها بمثابت آسمانهاست، واللہ یرزق من یشاء بیغیر حساب (۲۱۲/۲)؛
 ۳ ۳۷/۳ ؛ ۳۸/۲۴) از آن ماست و ما من جمیع الوجوه وارث نور محمدیم
 شعر (رمل)

بگشادند خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز بیامد همه ایمان آرید

- ۶ (۱۴۹/۳) الحکایه : اصحاب یقین رضوان اللہ علیہم اجمعین
 چنان روایت کردند که یار ربانی شیخ فخرالدین سیواسی رحمة الله علیه
 مردی بود ذوفنون ، و در آن عهد کتابت اسرار و معانی بر عهده او
 بود ؛ از ناگاه درو جنونی طاری شده دیوانه گشت . حضرت مولانا
 همین غزل را همان روز فرمود

شعر (رجز)

- ۱۲ ای عاشقان ای عاشقان یکک لؤلؤی دیوانه شد
 طشطش فتاد از بام ما تکک سوی مجنون خانه شد

الی آخره

- ۱۵ اوقات مگر او در کلام خداوندگار مدخل میکرد و بطریق اصلاح
 قلم می راند و تحریف کلمات می کرد بی آنک اجازت فرمودی
 (۱۵۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فخرالدین را
 ۱۸ بتندی تمام بگرفت و گفت : مرا با تو سوالیست درین معنی که آدم

۱۴۹/۳ - ۱۵۱ Z ۶۹ آ B ۶۵ - ب . T, I, 258 - 60 ; H, I, 216 - 17

I مانسبت Z : خاصان B || 3 ماست Z : خاصانست B || شعر B : بیت Z 10 فرمود

B : فرموده Z || 17 همچنان B : - Z

تقی و ابلیس شقی هر دو گناهی کرده بودند ، عاقبت آدم مغفور
 و مرحوم شد و شیطان محروم و مرجوم گشت ، سبب آن چه بود ؟
 3 فخرالدین سر نهاد و بسیار گریست و در جواب آن عاجز گشت ؛ فرمود که
 سبب طرد او شرکت بود و پس فخرالدین از خجالت بیخود شد ؛
 بعد از آنک رحمت نمود از عزیزان روشن دل یکی او را در خواب
 6 دید که دندانهایش را ملائکه قهار بمقامعِ حدید خرد میکردند و او
 فریادها می کرد ، بیننده بینا از آن حال باز پرسید ؛ گفت : مکافات
 آن بی ادبهاست که در کلام مولانا می کردم و مداخلت می نمودم ؛
 9 یاران از آن هیبت قوی دلنگش شدند و گریستند ؛ باتفاق بحضرت
 تربه شیخ در آمدند و سرها باز کرده شورها کردند و گناهان فخرالدین را
 در خواستند ؛ هم در آن شب همه شان بجمعهم در خواب دیدند که
 12 در قصورِ علیین سیر می کرد ؛ از حال او پرسیدند که ما فعل الله
 بیک قال غفر لک ربی ؛ بر من رحمت کردند و از آن زحمت بدعا
 و شفاعت یاران رهیدم

15 (۱۵۱/۲) همچنان مؤلف کتاب بنده خاکی احسن الله الیه
 میگوید که حضرت مولانا قدس الله سره سطری چند بدست خط
 مبارک خود در صفحه کتابی بسرخ نبشته بود که شی مندبل شیخ
 18 صلاح الدین عظیم الله ذکره در حمام گشوده شد و افتاد ؛ گفت :
 ای چراغ ! رسوایم کردی ؛ در حال چراغ نگونسار شد فرو افتاد
 و مُرد و جماعت پیش شیخ دویدند که ما هیچ ندیدیم ؛ شیخ بدان

2 شیطان Z : + علیه العنة B || 3 آن : - Z || 6 بکردند B : بکرد Z ||

و او ... می کرد B : - Z || 19 رسوایم Z : رسوایم B

گفت: ایشان خشنود شد که دیده نا دیده آوردند، اکنون نا مبارکست
 آن تبدیلِ مثنوی و تحریفِ کلمهٔ اِنَّا نَحْنُ مُصْلِحُونَ اِلَّا اِنَّهُمْ
 3 هُمُ الْمُفْسِدُونَ (۱۲-۱۱/۲) چنانست که چنگال در نهادند و اعضا و شکم
 فرو میتراشند بناخن، و گوشت را بر میدرند؛ آن دستار چنین می باید،
 چنین می باید، اندرین کناره می باید او که اینجاش استانید، قادرست که
 6 او را ماه کند و آن ماه را آفتاب کند و آن آفتاب را چیزی لطیفتر
 و نافعتر، وَاللَّهُ اَعْلَمُ

(۱۵۲/۳) الحکایه: همچنان کبارِ اخیارِ اصحاب روایت کردند که
 9 خدمتِ امیرِ یگانه، مقبولِ اولیاء، تاجِ الدین معترِ خراسانی رَحِمَهُ اللهُ
 که از خواصِّ مریدانِ حضرت بوذ و امیری معتبر و مردی بوذ صاحب
 خیرات و حبرت؛ چه در ممالکِ روم مدارس و خوانق و دارالشفاء
 12 و رباطها بنیاد کرده است و حضرتِ مولانا از جمیعِ اُمرای سلطان
 او را دوسترداشتی و بدو همشهری خطاب کردی و آن روز که مذکور
 در حضورِ مولانا تشریف دادی اصحابِ شاذیها کردند و چون حضرتِ
 15 مولانا او را طالبِ صادق و مستسقی آبِ حیات و جلابِ معانی مبدید
 در شرحِ حقایقِ معارفِ گرمتر میشد و اسرارِ غریب میفرمود: مگر
 روزی بنا بر سیرتِ قدیمِ خود بزیارت آمده بوذ؛ حضرتِ مولانا
 فرمود که کسانی < که > از هستی خود بکلی نرسته اند و از خودی
 1 خود نگذشته اند و دم از عالمِ نیستی میزنند مثالشان چنانست که یکی در

T, 1, 261 : H, 1, 299

۱۵۲/۳ Z ۶۹ ب B ۶۴ ب

5 چنین می باید Z : B — او Z ~ که B 9 رَحِمَهُ اللهُ که Z : B — 12 سلطان
 Z : B — 14 دازی Z : کردی B 15 جلاب B : جذاب Z 16 مولانا Z : B —
 19 نگذشته اند B : نگذشته Z

قعر چاه اَنَا الْاَعْلَىٰ می گویند و لاف از مقام بالائی می زنند و همچنان
 کسانی که از هستی خود نیست شده اند و رهائی یافته اند ، بر
 بالای بام ندای اَنَا الْاَدْنَىٰ می زنند ، همگان دانند که آواز از
 3 جای عالی می آید و او در همه حال عالی است و مثال این دو دعوی
 چنانست که یکی در دهان خود سیر گرفته است دم از مشک میزند
 6 و یکی در دهان خود مشک میدارد و سیر میگوید ؛ اَمَا عَارِفَانِي كِه
 مَشَامِ جَانِ پَاكِ ايشان از بوی اِنْتِي لِاَجِيْدُ نَفَسِ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ
 الْيَمَنِ يُمْنِي یافته باشد و گشاده مشام گشته فِي الْحَالِ مَشَكِّ رَا از
 9 پُشَكِّ و آوازِ بازرا از کنجشك میدانند و در میانِ حَقِّ و باطل و عالی
 از نازل فاروق وار فرقی میکنند که الْمُؤْمِنِ كَيْسٌ " مُمَيِّزٌ فَطِينٌ"
 يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ

ع

شعر (رمل)

12

هر که او يَنْظُرُ بنور الله شد از نهایت وز نخست آگاه شد
 حق چو سیما را مُعْرِفٌ خوانده است چشم عارف سوی سیما مانده است

15 قَوْلُهُ تَعَالَى سِيْمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ (۲۹/۴۸) ؛ بعد
 از آن فرمود که امیر تاج الدین ! بیا بوکن ؛ چه اگر بوی وی نیاید بسر و بینداز

1 می گویند B : کوید Z || 2 یافته اند B : یافته Z || 11 فطن Z : ظن (!) B || 12
 الله Z : + تعالی Z || 17 بوکن Z : + بی کن B

14 حق ... مانده است : MN ، ج ۱ ص ۱۲۶۵/۷۸ ؛ MA ، ص ۱۷/۳۴

10 المؤمن ... فطن : حدیث نبوی است (ر.ک. به جامع الصغیر ، ج ۲ ، ص ۱۸۴ ؛
 کنوز الحقائق ، ص ۱۳۶ ؛ فیه مافیه ، ص ۱۱۷ ، ۱۴۷ و حواشی و تعلیقات ناشر ، ص ۳۱۰)

شعر (مقارِب)

- بجو بوی حق از دهانِ قلندر بجد چون بجوئی یقین محرم آئی
- 3 باز فرمود که پیوسته جانورانِ صحرائی از هر علفی و گیاهی که میچرند
همرنگِ آن گیاه میشوند ؛ بعضی سبزرنگ ، بعضی کبود ، بعضی سیاه ،
بعضی زرد ؛ همچنان حق را بندگانِ شایسته هستند که دائماً در صحرای
6 و اَرْضُ اللَّهِ وَاَسِيعَةٌ (۱۰/۳۹) چَرا میکنند و از آن چشمه‌ها می نوشند
که دل را چشمها می بخشد و از غذای نور چنان پر شده اند که بکلی
نورِ حق گشته اند ؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

- 9 هر که گاه و جو خورد قربان شود هر که نورِ حق خورد قرآن شود
گر خوری یکبار از آن ماکولِ نور خاکِ ریزی بر سرِ نانِ تنور
- 12 چنانک حضرت سلطانِ ما صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گشته بود ؛ همانا که
امیر تاج الدین سر در قدمِ مولانا نهاده صدقش یکی در هزار شد و البته
استدعا نمود که جهتِ یاران دار العُشَاقی بنا کند، حضرتِ مولانا فرمود

شعر (مضارع)

- 13 ما قصرِ چارطاق درین عرصه فنا
چون عاد و چون ثمود مُقَرَّنَس نمی کنیم
- 14 جز صدرِ قصرِ عشق در آن ساحتِ خلود
چون نوح و چون خلیل مؤسَس نمی کنیم

14 فرمود Z : + که B || شعر Z : - B

10 هر که ... قرآن شود : MN ج ۵ ، ص ۱۵۹ / ۲۱۷۸ : MA ص ۴۹۸ / ۵

واهلِ معنی را متابعتِ حضرت رسول الله از جمله واجب است؛ چه
 او قسم یاد می‌کند که واللہ ما عمّرتُ شیبراً ولا آدّخرتُ تیبراً؛
 3 چون از بندگی مولانا بیرون آمد بسرای خود رفت؛ از مال جزیه سه
 هزار دینار در کیسها کرده با نوآبِ خود ارسال کرد تا یاران بحمام دهند
 و حضرت مولانا قبول نکرد و انفعالِ عظیم نمود؛ فرمود که ما از کجا
 6 و شنفصه دنیا از کجا؟

شعر (هزج)

من همچو منی خواهم من سیمتی خواهم
 9 بیزارم از آن زشتی کوسیم و درم دارد
 همچنان گرفتند و باز بردند؛ آخر الامر حضرت سلطان ولد
 شفیع گرفته گفت: تا حضرت مولانا رضا دهد و اجازت فرماید که
 12 پهلوی مدرسه عامره خانه چند درویشانه بی تکلف جهت خدمتگاران
 عمارت کند؛ با اجازت و اشارت حضرت ولد خانه‌ها را بنیاد کردند
 (۱۵۳/۳) همچنان خدمت سد الصلحا ولی مستور شیخ بدرالدین
 15 نجّار مولوی که در طهارت سریرت فرشته خلقت بود؛ حکایت کرد که
 من مراقب گشته بودم و در خدمت نجّاران حاذق در آن خانه‌ها کار می‌کردم
 چون سقف تابخانه را پوشانیدند و بسقف صفت بزرگ مشغول
 18 گشتند مجموع درختان را پیموده اندازه گرفتند؛ مگر که تیری
 از آنجملت نیم‌گز کوتاه آمد؛ چندانک در شهر بدل آن را طلب کردند

T, I, 264 ; H, I, 218

۱۵۳/۳ Z ۷۰ آ B ۶۵ ب

3 آمد : Z : آمده B || 5 که Z : — B || 7 شمر : Z : — B || 12 چند : Z : + برای B ||

درویشانه Z : درویشان B || 16 نجاران Z : نجارانی B

- دست نداد؛ استاذ وجميع نجاران فرو ماندند که چه تدبير کنند؛ از ناگاه حضرت مولانا از سماع بيرون آمده بسروقت ما در آمد که استاذان در چه فکرند، همشان سر نهاده از کوتاهی آن درخت باز گفتند؛ فرمود ني 3 ني اين چنين درخت نازنين کوتاه چون باشد؟ مگر که در پيموذن آن غلط کردند؛ استاذم باز بر خاست و در نظر خداوندگار دوم بار پيمود؛ همان بوذ که بوذ؛ ديدم که حضرت مولانا پيش آمد و دست مبارک 6 بر آن درخت مالیده گفت: اين چنين تير موزون چرا بايد که کوتاه باشد؟ سهو از نجاران ماست؛ فرمود که هم اکنون باز بپيا؛ چون بهان گز پيموذنند از درختان ديگر نيم گز و چيزی درازتر بوذ؛ تمامت 9 استاذان و ياران نعره زنان بيخووذ شدند و همگان در سجده حيرت بوذند که خداوندگار غيبت کرده بوذ؛ همان روز صفتہ را تمام کردند؛ همانا که معجزات انبيا و کرامات اوليا را عليهم السلام در تصرف اشيا 12 و تبديل جمادات و ناميات و غيرها نهايتی نيست

شعر (رمل)

- 15 اين کسی داند که روزی زنده بوذ وز کف آن جان جان جامی ربوذ
معجزه موسی و احمد را نگر چون عصا شد مار و آستين با خبر
فلسفی کو منکر حنانه است از حواس اوليا بيگانه است

13 جمادات Z : حمامات (!) B

15 اين کسی ... ربوذ : MN . ج ۵ . ص ۵۹۱/۳۹ : MA . ص ۶/۴۴۴

17 فلسفی ... بيگانه است : MN . ج ۱ . ص ۲۰۲ / ۳۲۸۰ : MA

ص ۱۹ / ۸۶

- (۱۰۴/۳) همچنان خدمتِ کاتبِ الاسرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ
 فرمود که روزی مصحوبِ حضرتِ مولانا در حمامِ بوزم؛ حکایتی در پیشِ
 3 خاطر امده که روزی شیخِ گرامی ابو سعید ابوالخیر رحمة الله عليه
 با مریدانِ خود در حمامِ در آمده بود و مریدانِ گرداگردِ شیخِ حلقه
 زده، شیخِ گفته باشد که **لِلّٰهِ الْحَمْدُ وَ الْمِنَّةُ** که مائیم و میزری و آن
 6 نیز از آنِ حمّامی؛ یعنی تجریدِ خود را عرضه میداشت؛ حضرتِ مولانا
 فرمود که یا بوسعیدِ ابوالخیر! نگوئی که جامه‌ها و جبّه‌ها که در جامه‌کنِ
 حمّام نهاده است از آنِ کیست؟ و حمّامی بگرونگاه می‌دارد؛ از آنِ کیست؟
 9 و استری که بر در بسته اند بکه تعلق دارد؟ بعد از آن فرمود که **حَقًّا**
ثُمَّ حَقًّا وَهُوَ الْحَقُّ بِالْحَقِّ وَ اللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ
 (۴/۳۳) که تمامتِ انبیاء و اولیاء درین عالم اندک تعلقِ مالی بود و قدری
 12 از برای مصالحِ خلق میلی داشتند، ما را آن قدر نیز نیست و نخواهد بودن

شعر (رجز)

- چون کرد بر عالم گذر سلطانِ مَا زَاغَ الْبَصَرُ
 15 نقشی بدید آخر که او بر نقشها عاشق نشد

- (۱۰۵/۳) همچنان خدمتِ یارانِ ربّانی شیخِ بدرالدینِ یواش
 المعروف بالنقّاش رَحِمَهُ اللهُ مردی بود صاحبِ دل و صایبِ نظر،
 18 چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بیارانِ عزیز فرمود که الله

T, I, 266 - 68؛ H, I, 219 (فقط ۱۰۵) آ ۶۶ B آ ۷۱ Z ۱۰۵ - ۱۰۴/۳

3 عليه Z : B - 5 میزری Z : می ریزی (!) B 6 یعنی Z : + که B 8

حمام B : Z - از آن کیست Z : B - 12 آن Z : این B 16 شیخ B : Z -

- الله که جمیع اولیا در توقع سؤال را جهت ذل نفس و قهر مرید گشاده کرده بودند ، و رفع قنديل و تحمیل زنبیل را واداشته و از مردم منعم بر موجب و آفرضوا الله قرضاً حسناً (۲۰/۷۳) 3 مال زکوة و صدقه و هدیه و هبه هم قبول می کردند ؛ ما آن در سؤال را بر یاران خود در بسته ایم و اشارت رسول را بر جای آورده که استعفف عن السؤال ما استطعت ، تا هر یکی بکد یمین و عرق جبین خود 6 اما بکسب و اما بتجارت و اما بکتابت مشغول باشند و هر که از یاران ما این طریقه را نوزد پولی نیرزد ؛ همچنان روز قیامت روی ما نخواهد دیدن و اگر چنانک کسی دست دراز کنند من روی بدیشان فراز 9 خواهم کردن و این حدیث را گفت :

شعر (رمل)

- گفت پیغمبر که جنت از آله گره می خواهی زکس چیزی نخواه 12
گر نخواهی من کفیل مرترا جنة المأوی و دیدار خدا
(۱۵۶/۳) همچنان منقولست از خدمت نورالاصحاب مولانا نورالدین
تیز بازاری نور الله قلبه و قبره که از جمله مریدان خاص بود 15
روایت کرد که روزی حضرت مولانا معانی می فرمود و در اثنای
کلام حکایتی غریب روایت کرد که درویشی متألّه چهل سال تمام
در بیشه واله مانده بود ، تا حدی که مرغان بر فرق سر او لانهها 16
کرده بودند ؛ ناگاه قطبی را بر او گذر افتاد ؛ سیلی محکم بر قفارش فرود

T. I, 268 ; H. I, 220

آ ۶۷ B آ ۷۱ Z ۱۵۶/۳

16 کرد Z : کرده B || روزی B : که Z

12 - 13 گفت ... خدا : MN ، ج ۶ ص ۲۹۰ / ۲۹۱ - ۲۹۲ : MA

ص ۲۵ / ۵۵۸

- کوفت که ای مردکِ حرامِ خوار! درویش از عالمِ سکر بعالمِ صَحْوِ
 بیرون آمده از آن مستی و استغراقِ هشیار گشت، فرمود که چهل سال
 3 تمام من طعامِ حلالِ دنیا را تناول نکرده ام تا حرام را چه رسد که
 بر من راه می بُری؛ قطب فرمود که نه قاصدانِ صبا و نسیمِ سحری
 و شمالِ بهاری و ریاحِ رایحه رسان بویهای خوش را بدماغ و مشامِ
 6 تو می رسانند و در گلوی تو فرو می برند و ترا می پرورند و از آن بویهای
 خوش قوت می شود و از آن قوت می گیری و آن همه بی کد و رنج تست
 و در مذهبِ کُملِ رجال آن بر تو حرامست اَمَّا سَمِعْتَ مِنْ سَيِّدِ
 9 الْمُرْسَلِينَ كُلِّ مِنْ كَدِّ يَمِينِكَ وَعَرَقِ جَبِينِكَ؛ نشیدی که
 سلیمان نبی را علیه السلام دمبدم طعامهای بهشتی می آوردند و او از آنجا
 افطار می کرد و متلذذ می شد؛ مگر روزی جبرئیل امین علیه السلام
 12 حاضر بود که از بهشت راتبه طعام آوردند و باشتهای تمام از آنجا
 می خورد؛ فرشته با ملک دیگر میگوید که سلیمان نبی چنان بر غبت
 و اشتها میخورد که کثوئی در تحصیل آن رنجی برده است؛ پیغامبرِ خدا
 15 بایستی که طبل نخوردی؛ سلیمان از جبرئیل پرسید که چه میگویند،
 سلیمان گفت: یعنی از کدِ یمین و کسبِ حلال حاصل شود بهتر و لذیذتر
 از طعامهای جنت است؛ گفت: بلی؛ بعد از آن سلیمان توبه کرده دست
 18 بزنبیل باقی نهاد و از بهاء آن طعام میخورد؛ همچنان روزه داودی
 می گرفت و از آن لقمه افطار میکرد؛ جبرئیل گفت: ای رسولِ خدا بدان
 و آگاه باش که سببِ لذتِ طعامهای بهشتی هم از آنست که حق تعالی

4 می بری B : بری Z || 6 می پرورند : بری BZ || 8 آن B : — Z || 10

علیه السلام B : — Z || 17 دست B : زو Z || 18 نهاد Z : نهاده B

عینِ جنتِ را و آنچه دروست از رنجِ عبادتِ عابدان و ذکرِ ذاکران
و شکرِ شاگردان و صبرِ صابران آفرینده است؛ تارنجی نبری گنجی نبری 3

شعر (رمل)

هر که رنجی دید گنجی شد پذیرد هر که جِدّی کرد در جِدّی رسید
و همچنان اغلبِ اکاملِ انبیاء و کملِ اولیاء و شیوخِ کبار و اکابرِ علماء 6
و حکماء و سلاطینِ ماضی بصنعتی و کسبی منسوب بوذند

(۱۵۷/۳) همچنان هم درین معنی حکایتی دیگر تقریر کردند که
موسی را علیه السلام چشمها درد کرده بود و زحمتِ عظیم می دید که 9
لا وَجَعَ إِلَّا وَجَعَ الْعَيْنِ ؛ همانا که ناله کنان بجانبِ طور روانه شد
و در آن راهی که می رفت نباتاتِ زمین او را آواز می دادند که ای موسی
مارا بر گیر و بر چشم بمال تا خوش شود ، اصلاً بذیشان التفات نمی کرد؛ 12
چون از مناجات فارغ شده گفت : خداوندا ! از دردِ دو چشم قوی ضعیف
شدم ؛ از حضرتِ عزّت و آذاتِ مَرَضْتُ فَهَوَ بِشَفِيئِ (۸۰/۲۶) دوائی
و شفائی شیءٌ لله میبکنم و نباتاتِ زمین که خاصیتِ خود را بر من عرضه 15
کرده بوذند قبول نکردم تا حضرت چه فرماید ؛ خطابِ عزّت
در رسید که سخن ایشانرا بشنو تا چشمت شفا یابد ، از آن که در مقابله
هر دردی دوائی و برای هر المی مرهمی آفرینده ام و سببی ساخته 18

T. I, 271 ; H. I, 222 ۱۲۱ K آ ۶۷ B آ ۷۲ - ۷۱ Z ۱۵۸ - ۱۵۷/۳

1 عین Z : غیر B || 6 همچنان B : - Z || 6 اکامل Z : کامل B 8 همچنان
Z : B || کردند B : کرد Z || 9 که B : - Z || 12 بمال Z : مال B || نمی کرد B :
می نکرد Z || 13 شده B : شد Z || خداوندا Z : خداوند B || دو Z : - B

4 هر که رنجی . . . رسید : MN ، ج ۵۰ ص ۱۳۰ / ۲۰۴۷ : MA
ص ۴۸۵ / ۲۲

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که یزدان مجید از پی هر درد درمان آفرید

- 3 چون از کوه طور مراجعت نمود از نباتها بر چشمها مالیدن گرفت؛ از آنچ
 بود دیگر بترشد؛ فریاد کنان بحضرت بی علت بازگشت و تضرع عظیم
 نموده؛ خطاب آمد که یا موسی! نگفتمت که از صحرا برگیر و بچشم خود
 6 بمال بی آنک در تحصیل آن زحمتی کشی، بلکه بدکان طیبیان رو
 و ازیشان آن اجزاء دارو را بخر و توتیا ساخته بر دیده خود بمال تا شفا
 یابی و براحتی برسی و بدان محقر تو طیب نیز جلب منفعت کند و بفایده
 9 برسد؛ موسی علیه السلام همچنان کرد. تا شفا یافت

(۱۵۸/۳) همچنان منقولست که روزی از حضرت مولانا سؤال

- کردند که محبان و عاشقانی که بزار انبیاء و اولیاء شموع و قنادیل و براتیها
 12 می برند عجبا فائده آن چه باشد و صاحب خیرت را از آن چه عاید شود؟
 فرمود که مثال آن چنانست که یکی شمعی اما چراغی بکف گرفته باشد
 و از همسایه منور منور نور می گیراند تا خانه خود را هم از آن منور
 15 گردانند؛ این شمعه و چراغها که بزار انبیاء و اولیاء می برند همچنانست
 که چراغی بر می گیرانی تا لحد تاریک خود را از آن منور کنی و در آن
 روزی که انظرونا نقتبیس من نور کم (۱۳/۵۷) پیش آید،
 18 در کف تو شمعی باشد که نور هم یسعنی بین آیندینهم و بایمانیم

13 اما Kh BZ : و یا K || 14 منور منور KBZ : منور Kh || تا BZ : K — || 15 که

KB : — || Z || 16 خود را KBZ : شان Kh || 16 کنی KBZ : میشود Kh

2 گفت ... آفرید : MN ، ج ۲ ، ص ۶۸۴/۲۸۴ : MA ، ص ۳/۱۲۰

- (۸/۶۶) تا جواب آن جماعت منکران گوئی که قیلَ ارجِعُوا
 وِرَاءَکُمْ فَالْتَمِسُوا نُوراً (۱۳/۵۷) چنانک حضرت رسول علیه السلام
 شب نمازِ برات بمسجدِ خود درآمد دید که مسجد را پر چراغ و قندیل
 3 و غیره کرده بوذند ؛ پرسید که این تعظیم و تنویر را که کرد ؟ عمر
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُ برخواست و خدمت کرد که بنده مخلص کرد یا رسول الله ؛
 حضرت رسول فرمود که نَوَّرَ اللهُ قَلْبَکَ وَقَبْرَکَ يَا عُمَرُ کَمَا
 6 نَوَّرَ مَسْجِدِي ؛ و همچنان تشعیلِ قنادیل و تنویرِ چراغها از زمان
 عمر تا غایت میان امتِ مرحوم یادگارست و گویند : امیر المؤمنین علی را
 کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ سه عادتِ عالی بود که سعادتِ عالمیان در آنست :
 9 یکی آن که چندانک او را مهان آمدی در پیش او غسل آوردی ، دوّم
 مساکین و مستحقان را شلوار پوشانیدی ، سیّوم در هر مسجدی چراغها
 فرستادی ؛ مقربانِ حضرتِ علی رضی الله عنه از سرّ آن سه عادت
 12 سؤال کردند ؛ فرمود که مسافرانِ فقیر را از آن بعسلِ مصفیّ مهانی
 میکنم تا چون دهان و کامِ ایشان شیرین شود در حقّ من دعائی کنند ،
 تا مگر مرارتِ موت در کامِ من شیرین شود ؛ دوّم آن که مسکینان را
 15 شلوازی و پیراهن از آن می سازم که تا دعائی کنندم ، از برای آن وقتی
 که يُحْشَرُ النَّاسُ حُفَاةً عُرَاةً ؛ چون جمیع خلائق عور محشور شوند
 مرا سترِ عورتی و پوششی باشد تا در آن مجمعِ روزِ عظیم رسوا نشوم ؛
 18 سوم آنک در مساجدِ خدا چراغها و قندیلها می فرستم تا مگر حق
 سبحانه و تعالی گورِ تاریکِ مرا از لطفِ عمیمِ خود منور گرداند و در آن

8 علی را K : علی BZ || 11 مسجدی KB : مسجد Z || 14 میکنم BZ : + که K ||

14-15 در حق ... شود KZ : فرمود که در حق مسافران فقیر B || 16 شلوازی و K :

باری BZ || که تا BZ : تا K || 17 چون KZ : B - || 20 و تاریک KB : - Z

لحد تنگ و تاریک بی چراغ نگذارذ؛ تا بدانی که شمع و چراغ و براتی
و غیره که زیارتِ اولیاء می برند چه اثرها دارد و چه عنایتها حاصل
می کند و در کتبِ همه میلل شموع و نزور و چراغ و بخور بردن بصوامع و بیع
و کنایس ایشان واردست، و ثواب آن مرجو؛ علی الخصوص که در
بخوراتِ راحتِ جمیع ثقلین است و فواید بسیار

- 6 (۱۵۹/۳) الحکایه : رُواتِ فُحول و ثِقَاتِ عَدُول رَضِيَ اللهُ
عَنْهُمْ چنان روایت کردند که روزی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ
از حضرت مولانا سؤال کرد که مشایخِ ماضی را اَنَارَ اللهُ بُرْهَانَهُمْ
9 عَلَيَّ الْاِنْفِرَادِ اورادی و ذکرِ بُوذَه است، مثلِ کلمه 'لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ'
و بعضی درویشانِ ترکستان هُو هُو می گفته اند و بعضی را ذکرِ اِلَّا اللهُ
بُوذَه فَحَسَبُ و بعضی زُهَادِ لِحَوْلٍ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ را
12 تکرار می کرده اند و بعضی اَسْتَغْفِرُ اللهُ الْعَظِيمِ می گفته و بعضی کَلِمَتَانِ
سُبْحَانَ اللهِ و بِحَمْدِهِ را تا صد بار می شمرده اند، عجا حضرت
خداوندگار را طریقه ذکر چگونه است؟ فرمود که ذکرِ ما اللهُ اللهُ
15 اللهُ است، از آنک ما اللهم انیم از الله می آئیم و باز بالله می رویم

شعر (هزج)

مازاده ز ذاتیم سوی ذات می رویم بر رفتن ما دهید یاران صلوات
18 همانا که ترکِ ما سیوی الله گفته الله را گرفته ایم

T, 1, 273 ; H, 1, 224

۱۵۹/۳ Z ۷۲ ب B ۶۷ ب K ۱۲۲

2 می برند : B برند : KZ || 3 می کند : B کند : KZ || 3 بخور : KZ : — B ||
4 و کنایس ایشان KBZ : و مرافد انبیا و اولیا Kh || 4 واردست : KZ : از دست (!)
B || 17 a می رویم : B : رویم KZ

شعر (مجتث)

- ز هر دو عالم پہلوی خود تہی کردم چو ہی نشسته پہلوی لام اللہم
 3 (۱۶۰/۳) همچنان حضرتِ والدیم بہاء الدین ولد قدس اللہ سرہ
 پیوستہ از اللہ می شنید و از اللہ می گفت و ذا کر اللہ بود ؛ چہ حق تعالی
 جمیع انبیاء و اولیاء را از اسمی مخصوص تجلی فرمودہ است و تجلی
 6 ما محمدیان از اسم اللہ است کہ جامع جامع است
 (۱۶۱/۳) همچنان شیخ محمودِ عزب رحمہ اللہ روایت کرد کہ
 حضرت مولانا پیوستہ در شبہای دراز دایم اللہ اللہ می فرمود و سر
 9 مبارک خود را بردیوارِ مدرسہ نہادہ باواز بلند چندانی اللہ اللہ
 می گفت کہ میان زمین و آسمان از صدای غلغلہ اللہ پرمی شد
 (۱۶۲/۳) همچنان روزی مگر حرم مولانا کرا رضی اللہ عنہا
 12 بندی را بریدہ برفرجی مولانا می دوخت ؛ در آن حالت کہ پوشیدہ
 بود و معروف چنانسب کہ جامہ را کہ پوشیدہ باشند بر بالای خود
 ندوزند تا در دہان چیزی نگیرند چنانک دانہ رامتا برگ کاهی و اماتا
 15 کاغذ پارہ کہ بغایت شوم آورده اند ؛ مگر در ضمیر کرا خاتون گذشتہ
 باشد کہ حضرت مولانا چیزی در دہان مبارک می گرفت ؛ فی الحال
 فرمود کہ غم نیست ، محکم بدوز کہ اینک من قل هو اللہ احد را در
 17 دہان میدارم و خدا را بنددان محکم گرفتہ ام
 (۱۶۳/۳) همچنان منقولست کہ روزی خدمت معین الدین پروانہ
 زیارت مولانا آمدہ بود و حضرتش متواری گشتہ امرای کبار چندانی

T, I, 275 ; H, I, 225 ۱۶۳ - ۱۶۲ K ۱۶۸ B ۱۷۳ Z ۱۶۳ - ۱۶۰/۳

۱ شعر KZ : - B || عزب KZ : عرب B

- توقف کردند که عاجز شدند و انتظار از حد گذشت و البته روی مبارک بذیشان نمود؛ مگر در ضمیر پروانه گذشته باشد که امیران عادل را که اولوالامرند عزت کردن و محترم داشتن بزرگان دین و مشایخ یقین قوت جان و مدد حال ایشان می باشد و از پرتو آن عنایت براه سداد ارشاد و هدایت می یابند؛ عجباً گریز مولانا از امرا و ملوک بنا بر چیست؛ چه علماء و مشایخ زمان التفات امرا را بچراغها می طلبند و مرده آند و او از ما چنان می گریزد که بهشتی از دوزخ و مرغ پران از فخ؛ از ناگاه حضرت مولانا از جماعتخانه مدرسه بیرون آمد و خود را بسان شیر غران بذیشان عرضه داشت و در ضمن معارف حکایتی روایت کرد که در زمان شیخ ابوالحسن الخرقانی رحمة الله علیه سلطان سعید مسعود غازی محمود سبکتگین رحمة الله علیه برخاست و قصد زیارت شیخ کرد و زرا و اکابر ارکان دولت سلطان پیشتر دویدند تا شیخ را از مقدم سلطان اسلام اعلام کنند؛ شیخ هیچ نگفت تا حدی که بر در باغچه خانقاه رسید حسن میمندی در آمد و سر نهاد، گفت:
- حسبة لله برای مصلحت اصحاب و رعایت خاطر سلطان تا شیخ قدم رنجه کنند تا ناموس پادشاهی را خللی نیفتد؛ شیخ اصلاً از جا نجنبید تا بر در مقام رسید وزیر پیشترک دوید که ای بزرگ دین در قرآن مجید نخوانده که اَطِيعُوا اللَّهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْأَمْرِ

5 می یابند KZ : می باشند B || امرا و KZ : B — || بنا B : بی KZ ||

11 غازی KZ : B — || رحمة ... عليه KZ : رحمة الله B || 12 پیشتر KZ : پیشترک B ||

18 مجید KZ : B — .

10 - ص ۲۵۳ / ۴ در زمان شیخ ابوالحسن ... رفتند : ر . ک . به

نورالعلوم (Iran ، ۳) ص ۱۹۲ - ۱۹۳ ؛ تذکرة الاولیا ، ج ۲ ، ص ۲۰۸ ؛ سمائی ،

کتاب الانساب ، ص ۱۹۴ ب ؛ حدائق الوردیه فی حقائق علی نقشبندیه ، ص ۱۰۶

مِنْكُمْ (۵۸/۴) چه عزت و تعظیمِ اُولُوآلِآمر از جملهٔ واجباتست ،
فخاصهٔ این چنین سلطانِ ولی سیرت ، شیخ جواب فرمود که بحضرتِ
اَطِيعُوا اللّٰهَ چنان مستغرق و مستهلک شده ام که بَطِيعُوا الرَّسُولَ رَا
هنوز نپرداخته ام تا با اُولُوآلِآمر چه رسد؟ فی الحال سلطان سر نهاد
ومریدِ مخلص شد و گریان از حضرتِ شیخ بیرون رفتند

شعر (رمل)

6

مطربِ عشق این زند وقتِ سماعِ بندگی بند و خداوندی صداع
بندگی و سلطنت معلوم شد زین دو پرده عاشقی مکتوم شد
غیرِ هفتاد و دو ملت کیشِ او تختِ شاهان تخته بندی پیشِ او
پادشاهانِ جهان از بدرگی بو نبرند از شرابِ بندگی
ورنه آدھم وار سرگردان و درنگ ملک را رهم ز ذندی بی درنگ

همچنان معین الدین پروانه و امرا بجمعهم گریان تاسف کنان بیرون
آمدند

6 مطرب ... صداع ZK : B

7-8 مطرب ... مکتوم شد : MN ج ۳ ، ص ۲۷۰/۷۲۲ : ، ص ۷۲۴ : MA ،
ص ۲۴/۳۱۷ - ۲۵

9 غیر ... پیش او : MN ، ج ۳ ، ص ۲۷۰/۴۷۲۱ : MA ، ص ۲۲/۳۱۷

10 - 11 پادشاهان ... درنگ : MN ، ج ۴ ، ص ۳۱۸/۶۶۷ - ۶۶۸ :

MA ، ص ۱۹/۳۴۱

- (۱۶۴/۳) همچنان شیخ نفیس الدین سیواسی رَحْمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی حضرت مولانا در صحنِ مدرسه مبارکک سیئر می فرمود
- 3 واصحاب بجمعهم ایستاده جمال با کمال آن سلطان را مشاهده میکردند؛
- فرمود که در مدرسه را محکم کنید؛ از ناگاه خدمت سلطان عزالدین
- با وزرا و امرا و نواب زیارت مولانا آمدند؛ در حجره در آمده
- 6 خود را پنهان کرد؛ فرمود که جواب دهند تا زحمت ببرند؛ چون آن
- جماعت مراجعت کردند یکی در مدرسه را بجد می زد و بجدت می کوفت؛
- درویشی می خواست که در را بگشاید؛ مولانا تمکین نداد، بنفسه پرسید که
- 9 کیست که در مردان را می زند؛ گفت: بنده بندگان امیر عالم است؛
- در آمد سجده کنان تا حضرت مولانا بیامد؛ فرمود که امیر عالم قل
- هو الله احد (۱/۱۱۲) را میدانی؟ گفت: بلی، میدانم؛ گفت: برخوان
- 12 تا بشنوم؛ چون بخواند، فرمود که حتی سبحانه و تعالی میفرماید مرا
- مادر و پدر و فرزند و مانند و شریک و شبیه نیست؛ کنون ایام عمل
- و هنگام خدمتست؛ بوسع طاقت در طاعت کوش و تکیه بر من مکن که
- 15 مردان خدا خدا صفت اند و این آیت را فرو خواند که فَلَا اَنْسَابَ
- بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَا لَا يَتَسَاءَلُونَ (۱۰۱/۲۲)

شعر (رمل)

- 18 اندرین ره دان که لا انساب شد زهد و تقوی فضل را محراب شد
- و همچنان حضرت چلبی امیر عالم تا بود در عبادت و تقوی و زهد
- و سخاوت مشغول بود؛ شیخ نفیس الدین گفت که چون چلبی امیر عالم

- از حضرت مولانا بیرون آمد یاران از آن اشارت در قلق افتادند که آیا
 عاقبت ما چه خواهد شدن؟ و بسیار بگریستند؛ حضرت مولانا فرمود:
 3 نی نی تا این حد نیست، میخواستم که امیر عالم ما بکلتی تنبل
 نشود و نفس مکار را کاهلی تعلیم نکند و بقدر امکان در کوشش
 و جوشش باشد که حق تعالی مردم کاهلی و عاطل و اهل کسل را
 6 دوست نمی دارد

شعر (رمل)

- دوست دارد یار این آشفتهگی کوشش بیهوده به از خفتگی
 9 کافر من گر زیان کرد دست کس در ره ایمان و طاعت یک نفس
 کار تقوی دارد وزهد و صلاح که بدان باشد بدو عالم فلاح
 چه اگر آنچ مرا از رحمت بی نهایت معلوم شده است اعلام دهم و افشا
 12 کنم و بخلق بگویم بکلتی از کار بمانند و هیچ نجیند و گفت:

شعر (مضارع)

- تو امن مطلق و بر نارسیدگان اینست اعتقاد که خوف و رجاستی
 17 (۱۶۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در
 جماعتخانه با یاران همدم صحبتی کرده بود و یار ربانی بانی
 می زد و در سر رباب معرفت می فرمود: از ناگاه شیخ المشایخ

T, I, 280 ; H, I, 228

۱۲۰ K آ ۶۹ B آ ۷۴ Z ۱۶۵/۳

8 دوست ... خفتگی : MN ، ج ۱ ص ۱۱۱ / ۱۸۱۹ : MA ، ص ۲/۴۸
 9 کافر ... نفس : MN ، ج ۱ ص ۶۱ / ۹۷۷ : MA ، ص ۱۹/۲۶

- شرف الدین مَوْصِلی رحمہ اللہ از کبارِ فضلا بود با امیری چند
 از خدمتِ پروانہ برسالت آمدند ؛ مگر خواجہ مجدالدینِ مراغی کہ
 3 از مقرَّبانِ حضرتِ مولانا بود بتعجیلِ تمام درآمد و از غایتِ سادہ
 دلی بربابی میگوید کہ ربابرا بر گیر کہ بزرگان می آیند ؛ چون زیارتِ
 مولانا مشرف گشته بیرون آمدند ، اصحابِ کرام تا درِ مدرسہ تشییع
 6 کردند ؛ شیخ شرف الدین فرمود تا دو ہزار درہم بخدمتِ خواجہ
 مجد الدین داذند تا یاران را کفش بہائی باشد ؛ همانا کہ چون خواجہ
 مجد الدین حال را بحضرتِ مولانا عرضہ داشت از سرِ حدتِ فرمود کہ
 9 مہ تو تومانی ، مہ آن درہم ، مہ آن مردگانِ سَرَد کہ آمدہ بوذند
 چنان بتعجیلِ تمام از در درآمد کہ پنداشتم نبیِّ مُرْسَل رسید و یا جبرئیلِ
 امین مُنْزَل شد ؛ ما بکارِ خود مشغولیم ہر کہ خواہد بروذ ، تو چرا
 12 شتاب میکنی ؟

شعر (ہزج)

مارا چہ ازین قصہ کہ گاو آمد و خر رفت

ہین وقت لطیفست از آن عربدہ باز آ

- ہماندم خواجہ مجد الدین سر باز کردہ پیای خداوندگار افتاد
 وزاری کنان استغفار کرد ؛ باز عنایت فرمودہ گفت : این درمہا را
 13 بخدمتِ چلبی حسام الدین بُبَر تا در اتمامِ مہماتِ یاران صرف کند

1 بامیری : ZK : بامیری B || 4 بربابی : ZK : بر پای B || 6 فرمود : ZK : + کہ

B || 10 تمام : ZK : — B || درآمد : ZK : آمدی B || 11 بکار : KZ : نکارک B || 14

رفت : B : شد KZ || فرمودہ : ZK : فرمود B

- خدمتِ خواجہ مجدالدین مردی بود منعم و صاحبِ یسار و خیر
 و هرچه داشتی از عروض و نقود همه را فدای حضرتِ مولانا کرده
 بود، تا حدی که دو سه صندوق و تخته جامها از پوششهای دوخته نگاه
 3 می داشت، مثل دستارهای شاشِ هندی و فرجیهای هندباری نفیس
 و پیراهن و غیره و کفشها و موزهها؛ از هر یکی دو سه دسته ساخته
 و نهاده بود و چون حضرتِ مولانا در حالتِ سماع و اِمّا جائی دیگر
 6 بگوبندگان و مردم بخشش فرمودی، در حالِ خواجہ مجدالدین مُعدّ
 داشتی و در حقّ مذکور عنایتِ موفور مبذول بود؛ مگر در زمانِ
 9 هؤلّو خان که با لشکرِ گران در بلادِ روم هجوم کرده خرابیها کرده
 بودند و فترتی عظیم در مسلمانان واقع شده مذکور را هزار سرگوسفند
 پروری بوده؛ قوی مشوش شده که آنها را چه کنند و یکجا برز؟
 12 برخاست و بحضرتِ مولانا آمد و قضیّه را باز گفت؛ فرمود که هیچ
 غم مخور، شیری را بگمارم تا گوسفندانِ ترا از شرِّ گرگانِ گرگین
 نگاه دارد؛ همچنان در حوالی قونیه هر گوسفندی و دهواشی که بود
 15 تمامت را لشکرِ مُغل بتاراج بردد بعنایتِ حق اصلا از گوسفندانِ
 او برّه کم نشد

(۱۶۶/۳) همچنان مگر روزی منعمی را بحضرتِ مولانا آورده بود

- 18 تا زیارت کند؛ مولانا برخاست و در سقابه در آمده دیر کشید؛ مجدالدین

T, I, 282 ; H, I, 231 ۱۲۷ K آ ۷۰ B ۷۴ Z ۱۶۶/۳

1 صاحب BK : + مال Z || خیر KZ : خیر B || 7 معدد KB : معدد Z ||
 10 عظیم KB : - Z || 15 تمامت را KB : + از Z || 17 بحضرت KZ : خدمت
 B || 18 سقابه ZB : سقاوه K

در پی درآمد، تا حال را دریابد؛ دید که مولانا در کنج مبرز مراقب
نشسته بود؛ سر نهاده گفت: خداوندگار بنده چه می‌کنی؟ فرمود که
گند این مبرز آکنده از صحبت اغنیاء جان کنده پیش من بصد
درجه بهترست؛ چه صحبت اهل دنیا و اغنیاء دل‌های روشن را تاریک
می‌کند و تشویش می‌دهد؛ فی الحال آن خواجه منعم جامه‌ها را چاک زده
بنده و مرید شد و تمامت اسباب خود را بانساب و اصحاب بذل کرده
فرجی پوشید و از خلق انقطاع نمود و بمقصود رسید

(۱۶۷/۳) الحکایه: یاران عتیق و اخوان شفیق که هر یکی
شقیق وقت خود بوذند رَحِمَهُمُ اللهُ چنین روایت کردند که چون
لشکر باجو گردا گرد قونیه را تو بر تو حلقه زده بوذند و بمحاصرت
مشغول شده و کافه خلائق از جان خود اومید بریده از همدیگر حلالی
می خواستند، بحضرت مولانا آمده فریادها کردند و استمداد خواستند؛
همانا که حضرت مولانا از دروازه حلقه بگوش بیرون آمده بر سر تلی که
سپس میدان قونیه است برآمده بنام اشراق مشغول شد و گویند که خیمه
باجورا زیر آن تل زده بوذند؛ از بعضی نوینان او ذیدند که شخصی ازرق
پوش دخیانی دستار بر بالای آن تل برآمده بفراغت تمام نماز می گزارد و عالم
درهم شده و آن زمان لشکر مغل از نور اسلام و امان ایمان و ایمان بیخبر
بوذند؛ بلکه در چندین پاره شهرهای اسلام هدم مدارس و مساجد
و منارها کرده بوذند، باتفاق تمام قصد کردند که حضرت مولانا را

T, I, 282 ; H, I, 231

۱۶۷/۳ Z ۷۴ ب ۷۰ B آ ۱۲۷ K

3 این KB : — Z || 8 الحکایه KB : همچنان Z || 9 رحوم BK : رحم Z ||

16 تمام KZ : — B || 19 تمام KZ : — B || که B : — KZ

تیر باران کنند همه را دستها بسته شد ؛ چندانک می کوشیدند کشیدن
 کمان ممکن نشد ؛ بر اسبان سوار شده بر بالای تل می تاختند و اسبان را
 3 گرم می کردند ؛ اسبی از آن جمله گامی پیش نهاد و اهالی شهر این قدرت را
 از بالای برج تفرج می کردند و تکبیرها و فریادها بعیق می رسانیدند ؛
 چون بخدمت باجو این حکایت را عرضه داشتند بنفسه برخاسته از در
 6 نخیمه بیرون آمد ، تیر و کمان خواسته تیری بجانب او پرتان کرد ؛ همانا که
 تیر باز گشته در میان لشکر افتاد ؛ تا سه نوبت سوار شده اسب را
 پیش راند ، دید که هیچ نمی رود از غایت غیظ و غضب پیاده گشته
 روان شد ؛ بقدرت قادر کن^۹ فیکون هر دو پایش بسته شده نتوانست
 9 جنیندن ؛ گفت : آن مرد بحقیقت از آن یرتغانست از خشم او پرهیز
 باید کردن و در هر شهری و ولایتی که چنان مردی باشد آن مردم اصلا
 مغلوب ما نشوند

12

(۱۶۸/۳) همچنان حضرت مولانا هم در حق مذکور بارها
 می فرمود که باجو ولی بود ، ولی نمی دانست ؛ چون آن عظمت و کرامت را
 دیدند باجو گفت : بعد الیوم تا محاربه و مقاتله نکنند ؛ آن بود که
 15 از سر شهر برخاسته بصحرای فلویباط فرود آمدند ؛ تمامت اکابر
 و اعیان شهر بخدمت سلطان اسلام آمده بحضرت مولانا آمدند و عذرها
 18 خواسته شکرها کردند و مالهای بی حد جمع آورده از نقود واجناس

T. I. 284 ; H. I. --

۱۶۸/۳ Z ۷۵ آ B ۷۰ K ۱۲۸

1 شد Z : شده KB || 5 باجو KZ : + خان B || برخاسته KB : برخاست Z
 6 کرد KZ : کرده B || 7 تیر KZ : + راست زفته B || نوبت ZB : + باز K 9 شده
 KB : - Z || آن مرد BZ ~ بحقیقت K || 13 هم B : - KZ || 14 می فرمود KB ؛
 فرمود Z || 14 ولی نمی دانست ... ص ۲۶۴/۲۲ افطار BZ : - K (آن ورقها که دارای
 این قسمند افتاده اند) || ولی B : - Z

- و مواشی و تُحَفِ غریب پیشکش بردند و ایلی کردند؛ باجو راضی
 شده شهرها را بخشید و از اکابر شهر حضرت مولانا را پرسید که او چه
 3 بزرگست و از کجاست؟ حکایت بهاء ولد را و خروج ایشان را از بلخ
 مین آوَلِه الی آخره بیان کردند؛ فرمود که برای ناموس و خاطر
 من کنگرهای شهر را ویران کنند که من سوگند خورده ام؛ و اکابر
 6 شهر چون بخراب کردن کنگرها دست نهادند غریو از نهاد شهریان بر
 خاسته یاران آن حکایت را بحضرت مولانا اعلام کردند؛ فرمود که
 تا ویران کنند که قونویان را محقق شود که شهر قونیه از برج و بدن
 9 دیگر محروس و محروسست، نی بدین برج و باروی سنگین که
 باندک حکمی خراب و بکتر زلزله بیاب میشود؛ چه اگر همت مردان
 خدا نبودی بایستی که تا غایت چون شهرستان قوم عاد و ثمود عالیها
 12 سآفیدها (۸۲/۱۱) زیر و زبر گشته بودی و عالمیان برای اطلال و زمن
 او زاریها کردند

شعر (رمل)

- 15 شیر مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
 مهربان بی رشوتان یاری گران در مقام سخت و در روز گران
 رو بجو این قوم را ای مبتلا هین غنیمت دان شان پیش از بلا
 18 بندگانِ حق رحیم و بُردبار خوی حق دارند در اصلاح کار

5 سوکند B : سوکدی Z || 8 کند که Z : کند B

15 شیر مردانند ... رسد : MN ج ۲ ، ص ۱۹۳۳/۳۵۲ : MA ص ۲۴/۱۴۶

16 - 18 مهربان ... کار : MN ج ۳ ، ص ۲۱۲۳/۱۲۷ ، ۲۲۲۲ ، ۲۲۲۴

۴ - ۳ / ۲۵۱

- (۱۶۹/۳) همچنان دم بدم حضرت مولانا می فرمود که قونیه را بعد ازین مدینه الاولیا لقب نهد که هر مولودی که درین شهر بوجود آید ولی باشد وچندانک جسم مبارک حضرت بهاء ولد و نسل ایشان 3 درین شهر خواهد بوذن درین شهر شمشیر نرود و دشمن این شهر بسر نبرد و عاقبت هلاک شود و از آفات آخر زمان در امان باشد ؛ چه اگر بعضی خراب شود و مندرس گردد و بکاھد ، اما بکلی 6 منهدم نشود ؛ چه اگر خراب شود اما گنج ما درو مدفون باشد ؛ چنانک گفت :

شعر (مجتث)

9

تار اگرچه جهان را خراب کرد بختگ

خراب گنج تو دارد چرا شود دلتنگ

- و عاقبت الامر از تمامت عالم مردم معنوی روی بدینجانب آورده 12 چنانک خوشیها شود که مردگان هوس بر خاستن کنند و معانی و اسرار ما عالم را فرو گیرد و باز فرمود که چندانک در شهر قونیه از منکران خاندان ما قومی باشند مردم این شهر نخواهد آسودن 15 (۱۷۰/۳) الحکایه : مگر درویشی از ندیمان حضرت انبساط نموده بطریق مطایبه گفته باشد که خداوندگار ما عجب بود که از لشکر باجو نرسید و در چنان روز قیامت بر سر آن تل بنماز ایستاد ؛ زهی شجاعت

۱۶۹/۳ - ۱۷۰ Z ۷۵ آ - ب . B ۷۰ ب ۷۱ آ

T, I, 285 - 286 ; H, I, 233 - 234

1 مولانا B : - Z || 3 چندانک B : چندان Z || 6 چه Z - اگر B || 12 بدینجانب Z : بدینجانب B || 16 الحکایه Z : همچنان B

۳ ودلیری ، یقین شد که خداوندگار ما پهلوانِ عظیم بوزه است ؛ فرمود که ای والله نه که شاه ما اَنَا اشْجَعُ النَّاسِ فرموده است ؛ یاران بجمعهم سرنهند و آفرینها کردند ؛ همانا که این قصیده را سر آغاز کرد و گفت :

شعر (هزج)

من این ایوان نه تورا نمی دانم نمی دانم من این نقاشِ جاذورا نمی دانم نمی دانم

۶ • و یاران می نشستند تا بدین ابیات رسید که

بدستم یرلغی آمد از آن قانِ همه قانان

من این باجو و باتورا نمی دانم نمی دانم

۹ چه رومی چهرگان دارم چه ترکانِ نهان دارم

چه عیبست آن هلاورا نمی دانم نمی دانم

۴

الی آخر القصیده

۱۲ (۱۷۱/۳) الحکایه : همچنان منقولست که از حرمِ خداوندگار

کرا خاتون رضی الله عنها که او روایت کرد که شبی حضرت مولانا

از میانه ما غایب شد و من اندرون و بیرونِ خانهای مدرسه را یگان

۱۵ یگان جستم و نیافتم و حال آن بود که تمامتِ درها بسته بود ؛ درین

اندیشه همگان متحیر مانده بودیم ؛ بعد از آنکه همه در خواب رفته

بودیم ، از ناگاه بیدار شدم ؛ دیدم که بنماز تهجد ایستاده بود ،

T, I, 287 ; H, I, 235

۱۷۱/۳ Z ۷۵ ب ۷۱ آ

۲ بجمعهم Z : هم B ۵ || b 5 نمی دانم Z : — B ۹ چه رومی ... نمی دانم

نمی دانم B : — Z ۱۳ شی B : — Z ۱۷ دیدم Z : — B

- تا نماز را تمام کردن هیچ نگفتم ؛ چون از نماز و اورادِ خود فارغ شد،
 رخصتم و بیشتر رفته سر نهادم و پایهای مبارکش را در کنار گرفتم
 3 و آهسته آهسته می مالیدم ؛ دیدم که پایهای مبارکش گرد آلود گشته
 بود و در میان اصابعِ پایش رنگین ریگها می یافتم ؛ کفش را دیدم
 پر ریگ شده بود، بخشیتِ تمام از آن حالت پرسیدم ؛ فرمود که در
 6 کعبهٔ معظمه عظیمها اللهُ و شرفها، صاحب دلی بود که دم از محبتِ
 ما می زد، یکدمه بمصاحبتِ آن درویش رفته بودم و آن ریگِ حجازست ؛
 نگاه دار و بکسی مگو ؛ مرا در ضمیر می گذشت که زهی سفرِ عظیم
 9 و سیرِ عجب ! درین تعجب مانده بودم که فرمود

شعر (مضارع)

مردان سفر کنند در آفاق همچو دل نی بستهٔ منازل و پالان و اشترند

- و من جمیع ریگ را جمع کرده صبحدم قدری در کاغذ پیچیده بخدمت
 12 ملکهٔ الملکات گرجی خاتون که مریدهٔ حضرتش بود فرستادم و از آن
 عظمتِ سیر و طیّی زمین او را اعلام کردم ؛ همانا که ملکه را اعتقادش
 15 یکی در هزار شد و بشکرانهٔ آن چندان بخششها ارزانی داشت که در بیانِ
 بنان گنجد ؟

(۱۷۲/۳) منقولست که همچنان شیخ محمود صاحب قران علیّه

- 18 عینایهٔ الرحمن حکایت چنان کرد که من بنده در آن وهلت که بخضرت
 مولانا نو مرید شده بودم دیدم که جماعتی حاجیان از جانبِ شام رسیدند

T, I, 288 ; H, I, 236

۱۷۲/۳ Z ۷۶ آ B ۷۱ ب

7 درویش Z : درویشی B || 12 ریگ را Z : ریگ B || 17 . منقولست که Z :

الحکایه B

- وجوانی خوب روی که از خواجه زاذگانِ قونیه بوذ بزیارتِ مولانا
آمده از حدّ بیرون خدمات نمود و انواعِ هدایا علی الانفراد بیاران
احسان کرده حکایتی عجب بخدمتِ اصحاب روایت کرد که شبی در راهِ
بادیه خواب بر من مستولی شد؛ از قافله باز ماندم؛ از ناگاه چون
بیدار شدم دیدم که تمامتِ قافله رفته بوذند؛ بر یمن و یسارِ خود نظر
کردم دیاری پدیدار نبوذ؛ بسی گریستم فریادها کردم و نمی دانستم که
بکدام سُون باید رفتن؛ غلیها اُفتان و خیزان تا قربِ نمازِ دیگر رفتم،
همانا که از دور دیدم در میانِ بادیه خیمه بزرگ زده اند و از آنجا
دو ذی عظیم بیرون می آید؛ بی خودوار تا بدان خیمه دویدم؛ چون
تزدیک رسیدم؛ دیدم که بر درِ آن خیمه شخصی مهیب ایستاده است، بصد
ترس و ادب سلام کردم؛ جواب داد که وعلیک السلام در آ و بنشین
و بیاسا! در آمدم می بینم که در پانبله حلوی خانگی می پخت؛ گفتم که
ای ولی الله! درین چنین بادیه خونخوار این چنین خیمه و این چنین
حلوی گرم و آب لطیف سَرْد از کجاست و این چه حالتست؛ بمن
بیان کن؛ گفتم: ای جوان! بدان و آگاه باش که حضرت مولانا فرزند
بهاءالدین ولد رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا هر روز یکبار ازین طرف عبور می
کند و من از جمله مریدانِ آن سلطانم، این حلوارا جهتِ او
می سازم، تا مگر از عمیم عنایتِ خود ازینجا قدری افطار کند،
و حیرت من یکی در هزار شد؛ ساعتی برین نگذشت دیدم که حضرت
مولانا از درِ خیمه درآمده این مرد پیش رفت و سر نهاده طبقی حلوا
در پیش مولانا نهاد؛ همانا که حضرت مولانا مقدارِ فندق از آنجا

4 شد Z : شده B || 11 کردم Z : دادم B || 21 نهاد KZ : نهاده B

در دهان کرده پاره^۱ بمن نیز دادند و من دست بردامنِ مولانا زدم که
از بهرِ خدا از شهرِ قونیه ام و عیال مند ، از قافله^۲ حاجیان مهجور
مانده راه را نمی دانم ؛ فرمود که چون همشهری منی هیچ غم نخور ؛
بعد از آن گفت که چشمهات بهم کن ! بعد از لحظه^۳ چون چشمها را باز
کردم خود را در میانِ قافله دیدم

شعر (رمل)

6

گر بماند عاشقی از کاروان خضر آید بر سرِ ره رهبرش

و من این واقعه را بجمعِ حاجیان باز گفتم و تاریخِ روز را نبشته در
آنجا بگاه بصد هزار جان و دل بنده و مرید شدم و در وقتِ وصول
تمامتِ حجاج بارشادِ آن جوان سرها باز کرده ارادت آوردند

(۱۷۳/۳) همچنان ملازمانِ حضرت کثرتِ الله امثالهم چنان

روایت کردند که روزی حضرت مولانا از درِ حمای می گذشت ؛
از ناگاه کلخن تابِ حمای سر در پی مولانا کرده لابهای عظیم
نمود که مقلِّ الحالم و مردی صاحب عیال و از دنیاوی هیچ
ندارم ؛ البته من خواهم که مولانا بمن چیزی دهد ؛ فرمود که
دهان باز کن ! همانا که چون دهان باز کرد مولانا مشتِ خود را
در دهان او کرده ؛ کلخن تاب زود زود در دامنِ خود فرو ریخت .
می بیند که بیست دینارِ زرِ سرخ بود مضروب و مسکوک : چه هنوز

T, I, 290 ; H, I, 237

۱۷۳/۳ Z ۷۰۶ ب B ۷۲ ب K ۱۲۹

1 بردامن Z : بدامن KB || 3 مانده KB : مانده ام Z || چون ZB : K || 4
چشمهات KZ : چشمها B || : بعد از لحظه Z : KB || چشمها را KB : چشمها
11 || Z : همچنان KB : Z || چنان KZ : + چنان B || 13 سر B : KZ ||
16 همانا که KB : همانا Z

گرمیش باقی بود و آن درویش کلخنی پیش اصحاب حکایت چنان کرده است که اگرچه از گرمی دنانیر زبانم سوخته شد اما زیانم توخته شد؛ بیچاره کلخن تاب بی تاب گشته میخواست که شوری نکند و عالم را بشوراند؛ خداوندگار فرمود که نی نی غلبه مکن و ازینها با کسی باز مگو و اگر وقتها سیمت بایست شود باز بنزد ما بیا

6 (۱۷۴/۳) همچنان کرام اصحاب عظام روایت کردند که ملك شمس الدین هندی که ملك ملك شیراز بود رقعہ بخدمت اعذب الکلام والطف الانام شیخ سعدی اصدار کرده استدعا نمود که غزلی غریب که محتوی بر معانی عجیب باشد از آن هر که باشد بفرستی، تا غذای جان خود سازم؛ شیخ سعدی غزلی نو از آن حضرت مولانا که در آن ایام بشیراز برده بوذند وخلق بکلتی ربوده آن شده بنوشت وارسال کرد و آن غزل اینست:

شعر (منسرح)

هر نفس آواز عشق می رسد از چپ و راست
ما بفلک می رویم عزم تماشا کراست

15

الی آخره ...

T, I, 291 ; H, I, 238 ۱۲۹ K آ ۷۲ B آ ۷۷ Z ۱۷۴/۳

4 با کسی : KB : یکی Z || 5 بنزد KB : نزد Z || 6 همچنان KB : منقولست که

8 || KB : + رحمة Z || 12 آن KZ : این B

6 همچنان ... ص ۱۹/۲۶۸ آسوده است : مؤلف درین روایت اشتباه کرده است، زیرا که در میان ملوک شیراز شمس الدین هندی نام کسی نیست؛ بجای او شمس الدین نام شخصی دیگر هست که او صاحب دیوان و ممدوح سعدی بود نه ملك شیراز و بدین منصب در ۶۷۱ هـ/۱۲۷۲ م آمده است؛ و شیخ سیف الدین باخرزی در ۶۵۸ هـ/۲۵۹ م فوت شده است، یعنی قبل از صاحب دیوان شدن شمس الدین؛ سعدی نیز بقونیه نیامده است (ر. ک. به بدیع الزمان فروزان فر، رساله در تحقیق احوال زندگانی مولانا جلال الدین محمد ص ۱۴۱؛ T. ج ۱، ص LXXIV)

- و در آخرِ رقعہ اعلام کرد کہ در اقليمِ روم پادشاهی مبارکِ قدوم
 ظهور کرده است و این از نفحاتِ سرّ اوست کہ ازین بہتر سخنی نی
 گفته اند و نہ خواهند گفتن و مرا ہوسِ آنست کہ بزیارتِ آن سلطان
 3 بدیاری روم و روم را برخاکِ پای مبارکِ او مالم ، تا معلوم
 ملک باشد ؛ همانا کہ ملک شمس الدین آن گزارا مطالعہ کرده از
 حدّ بیرون گریہا کرد و تحسینہا دادہ مجمعِ عظیمِ ساختہ بدان غزل
 6 سماعہا کردند و تحفِ بسیار بخدمتِ شیخ سعدی شکرانہ فرستاد و آن
 بود کہ عاقبۃ الامر سعدی بقونیہ رسیدہ بدستبوسِ آن حضرت مشرف
 گشتہ ملحوظِ نظرِ عنایتِ مردان شد و گویند کہ ملک شمس الدین از
 ۹ جملہ معتقدانِ شیخ سیف الدین باخترزی بود رُوحِ اللہ رُوحہٗ آن غزل را
 در کاغذی نبشتہ با ارمغانیہای غریب بخدمتِ شیخ فرستاد تا شیخ در
 سرّ آن چہ گوید ؛ جمیع اکابرِ شہرِ بخارا در بندگیِ شیخ حاضر بودند .
 12 چون شیخ آن غزل را بفراغتِ تمام و امعانِ نظر مطالعہ نمود ، نعرہ
 بزد و بیخود شدہ چندان شورہا کردہ جامہہا درید و فریادہا کرد کہ
 در حساب آید ؟ بعد از آن فرمود کہ زہی مردِ نازنین ! زہی شہسوارِ
 15 دین ! زہی قطبِ آسمان و زمین ! الحق غریب سلطانی کہ در عالم
 ظهور کردہ است حقاً ثم حقاً کہ کافہ مشایخِ ماضی کہ صاحب
 مکاشفہ بودند در حسرتِ اینچنین مردی بودند و از حضرت حق تمنا
 ۱۸ می بردند کہ بدان دولتِ رسند ، میسرشان نشد و آن سعادت باختر
 زمانیان مساعدت نمود ؛ چنانک فرمود

3 گفتن KB : Z - 4 بر KZ : B - مبارک KZ : B - 8 عاقبۃ الامر KZ :
 + شیخ B 11 نبشتہ KZ : بنوشتہ B 14 شدہ BZ : شد K 11 درید KB : دریدہ Z ||
 15 در حساب BZ : + K 16 سلطانی ZB : سلطان K 19 می بردند K : می بردند Z

شعر (مضارع)

بختی که قرنِ پیشین در خواب جُسته اند

آخر زمانیان را کردست افتقاد

3

اللہ اللہ چارقِ آہنیں باید پوشیدن و عصای آہنیں بکف بگرفتن و بطلبِ

او بزرگ رفتن و وصیت است بر دوستانِ ما کہ ہر کرا استطاعتِ راہ

باشد و طاقتِ بدنی و قوتِ سفر دست دہد بی ہیچ تعللی باید کہ

6

زیارتِ این پادشاہ روز و آن نعمت و رحمت را در یابند کہ حضرتِ

بہاء ولد و آباء کرام و اجدادِ عظامِ ایشان از کبارِ مشایخ و عظیم الشان

بودند و صدیقِ اکبر جدّ نهمِ ایشانست رضوانُ اللہ علیہم اجمعین

9

و من قوی ضعیف و پیر شدہ ام و تحملِ مشقتِ سفر ندارم و الا

مَشِيًا عَلَيَّ اَلْهَامُ لَا عَلَيَّ اَلْاَقْدَامُ زیارتِ آنحضرت اقدام می کردم ؛

مگر شیخ مظهر الدین فرزندِ مہین شیخ در آن مجلس حاضر بودہ ؛

12

شیخ بجانبِ او ملتفت گشتہ فرمود کہ مظهر الدین امید دارم کہ چشمہای

تو بدیندارِ مبارکِ آن مَظْهَرِ مُظْهَرِ مَنْوَرِ گردد و سلام و خدمتِ ما را

بحضرتش برسانی ان شاء اللہ وَحَدَّهُ الْعَزِيزُ ؛ بعد از وفاتِ پندر شیخ

15

مظهر الدین عزیمتِ ملکِ روم کردہ بسعادتِ زیارتِ آن حضرت

مستعد گشتہ سلام و اشتیاقِ پندرا بحضرتِ مولانا رسانیدہ دلدارہا

فرمود و چند سال در قونیہ اقامت نمودہ باز بیخارا عزیمت نمود و گویند :

18

از فرزندان او یکی در قونیہ آسودہ است

T, I, 294 ; H, , 240

۱۳۱ K آ ۷۳ B آ ۷۸ Z ۱۷۴/۳

3 افتقاد : KZ : افعال B || 5 بر دوستان ما BZ : دوستان ما را K || 7 پادشاہ

BK : — Z || 12 بودہ BZ : بود K || 14 تو BK : — Z || مبارک BK ~ آن Z ||

17 رسانیدہ BZ : رسانید K || 18 نمودہ BZ : نمود

- (۱۷۵/۳) همچنان منقولست که چون این غزل و خبرِ ظهورِ مولانا در عالم منتشر شد، اکابرِ بخارا و دشت از علماء و شیوخ لَا يَنْقَطِعُ بروم آمده زیارتِ آن حضرت را در می یافتند و از آن بحرِ معانی دُر می یافتند و گویند : روزی از بخارا و سمرقند بیست نفر رسیده مرید شدند و در قونیه فرو کشیدند
- (۱۷۶/۳) همچنان فضیلتی اصحاب روایت کردند که روزی دانشمندی بزرگ بدیدنِ مولانا آمده بود؛ بطریقِ امتحان چند سؤالی بکرد که خدای تعالی را نفَسِ تو ان گفت یا نی؟ چه اگر او را نفَسِ تو ان گفتن کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ (۱۸۵/۳) را معنی چه باشد؟ و اگر اطلاقِ نفَسِ در شانِ بی نشانِ باری جایز نباشد چرا عیسی علیه السلام تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ (۱۱۶/۵) گفت و این دو معنی متضاد می نماید و همچنان اگر چنانک حق را شیء گفتن روا باشد پس کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ (۸۸/۲۸) چرا گفت؟ حضرت مولانا فرمود که معنی وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ (۱۱۶/۵) اَيُّ فِي عِلْمِكَ وَغَيْبِكَ باشد و بنزدِ اهلِ کشفِ اَيُّ فِی سِرِّ سِرِّكَ گفتن باشد یعنی تَعَلَّمَ مَا فِي سِرِّي وَسِرِّ سِرِّي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي سِرِّ سِرِّكَ و اربابِ الباب می گویند: مَعْنَاهُ: تَعَلَّمَ مَا كَانَ مِثْلِي فِي الدُّنْيَا وَلَا اَعْلَمُ سِرِّ مَا يَكُونُ مِنْكَ فِي الْآخِرَةِ و اما اطلاق کردنِ شیء بر حق تعالی جایزست کما قال تعالی قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلْ اَللَّهُ (۱۹/۶) اَيُّ اَللَّهُ

T, I, 296 - 97 : H, I, 242 K ۱۳۳ ب ۷۸ Z ۱۷۶ - ۱۷۵/۳

3 زیارت KZ : زیارت B || در می یافتند BZ : در یافتند K || 4 رسیده BZ :
رسید K || 8 فی KZ : نه باید B || 9 معنی BK ~ چه Z || 10 علیه السلام KZ : -- B ||
13 هالک BK : + الا وجهه Z || 15 سر BZ : - K || 18 قال KZ : + الله B

اعْظَمُ بِالشَّهَادَةِ ؛ قُلِ اللهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ (۱۹/۶) يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِى كُلُّ شَيْءٍ مَخْلُوقٌ هَالِكٌ سِوَى الْخَالِقِ تَعَالَى اى الْاَهُوَّ وَالْاَصْلُ فِي الْبَابِ اَنْ الْمُسْتَشْنَى مِنْهُ هُوَ وَاللهُ اَعْلَمُ ؛ هَمَانَسَاعَتِ اَنْ دَانَشْمَنْد بَنْدَهٗ مَخْلَصٌ وَمَرِيدٌ مُحَقَّقٌ شَدْهٗ فَرْجِى پَوْشِيدٌ

6 (۱۷۷/۳) همچنان روری جماعتِ مستعربان آمده بوذند ؛ هر معرفتی و اسراری که آن روز فرمود بعربی گفت و ختمِ معانی برین کلمات کردند که
 9 الْاَدَمِيُّ كَالْاِنَاءِ اَوْ كَالْقِصْعَةِ ، فَغَسَلُ ظَاهِرِهِ وَاجِبٌ وَغَسَلُ بَاطِنِهِ اَوْجِبٌ وَغَسَلُ ظَاهِرِهِ فَرَضٌ . فَغَسَلُ بَاطِنِهِ اَفْرَاضٌ لِاَنَّ شَرَابَ اللهِ لَا يُصَبُّ اِلَّا فِي اِنَاءٍ طَاهِرٍ فَاَمَرْنَا بِطَهْرِ الْاِنَاءِ لِاَنَّ مَحَلَّ الشَّرَابِ بَاطِنُهُ لَا ظَاهِرُهُ

12 شعر (رمل ۴)

طَهْرًا بیتی بیانِ پاکست گنجِ نورااست ارطیسمش خاکست
 15 گر جسدخانهٔ حسد باشد ولیک آن جسد را پاک کرد الله نیک
 باز فرمود که كُلُّ مَنْ مَاتَ نَفْسُهُ وَشَيْطَانُهُ وَطَهْرًا عَنِ الْاِخْلَاقِ الْاَذْمِيَّةِ ، وَصَلَ اِلَى اللهِ ؛ حَاشَا لَهِ بَلْ قَدْ وَصَلَ اِلَى طَرِيقِ اللهِ ؛ اِذَا كَانَ يَعْرِفُ اَنَّهُ مَا وَصَلَ اِلَى اللهِ ، فَقَدْ وَصَلَ اِلَى طَرِيقِ اللهِ فَهُوَ ضَالٌّ عَنِ طَرِيقِ اللهِ

7 آن KZ : B — || فرمود ZB : فرموده B || معانی برین BZ : — K ||

14 باز فرمود که BK : — Z || 17 ما BK : — Z

13 طهرا ... نیک : MN ، ج ۱ ، ص ۲۷ / ۲۳ - ۲۴ : MA

۲۸ - ۲۹ / ۱۱

(۱۷۸/۳) همچنان روزی در بندگی مولانا شخصی گفته باشد که
 جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ وَالْخَوَاصِّ ارْتَعَدُوا مِنْ هَيْبَةِ الْمَوْتِ وَشِدَّتِهَا؛
 قال مولانا حاشا عَن شَأْنِهِمْ هَلْ يَعْرِفُونَ النَّاسُ مَا الْمَوْتُ؟ الْمَوْتُ
 3 عِنْدَ الرَّجَالِ رُؤْيَةٌ الْحَقِّ، كَيْفَ يَهْرَبُونَ مِنْ رُؤْيَتِهِ

(۱۷۹/۳) همچنان منقولست که روزی در اثنای معرفت فرمود که
 بِحَسَبِ النَّاسِ أَنَّ الْمَخَاطِرَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ
 6 إِلَى التَّهْلِيكَةِ (۱۹۵/۳) هُوَ الْوُقُوعُ مِنَ السَّطْحِ الْعَالِيِّ. لَا بَلْ
 لَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلِيكَةِ مِنْ اسْتِمَاعِ كَلَامٍ غَيْرِ إِمَامِكَ
 9 فَإِذَا لَمْ يَجْزُ اسْتِمَاعُ كَلَامٍ غَيْرِ مُرْشِدِكَ وَإِنْ كَانَ كَلَامًا وَاضِحًا؛
 فَالِاشْتِغَالُ بِالْوَسْوَسَةِ الْبَاطِلَةِ أَخْزَى وَأَفْضَحُ وَأَبْطَلُ. بعد از آن
 فرمود که روزی حضرت مصطفی علیه السلام صحابه را بخواند و او در نماز
 بود؛ چون تمام کرد برخاست و بیامد رسول باو عتاب کرد که چرا دیر
 آمدی؟ گفت: نماز می کردم؛ فرمود که آخر نه مَسَّنَتْ می خواندم؟ الا بَرَارُ
 لَا يَحْتَمِلُ الْإِنْتِظَارَ

(۱۸۰/۳) همچنان از اصحاب خبیر منقولست که حضرت مولانا چند آنک
 15 غرّه ماه محرم که سر سال عربست طلوع کردی در وقت رؤیت هلال
 این دعا را می خواند: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الْاَزَلِيُّ الْاَبَدِيُّ الْقَدِيْمُ هَذِهِ
 18 سَنَةٌ جَدِيْدَةٌ اَسْأَلُكَ الْعِصْمَةَ فِيْهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ

۱۷۸/۳-۱۸۰ Z ۷۸ ب - ۷۹ آ B ۷۳ ب - ۷۴ ك ۱۳۲

T, I, 297 - 98 : H, I, 243

1 همچنان KB : وکوبند Z || 11 عليه KZ : + الصلوة و B || 15 خبیر BZ : چنین B

وَالْعَوْنَ عَلَىٰ هَذِهِ النَّفْسِ الْأَمَّارَةَ بِالسُّوءِ وَالِاسْتِغْثَالَ بِمَا يُقَرَّبَنِي
إِلَيْكَ وَالِاجْتِنَابَ مِمَّا يَبْعِدُنِي عَنْكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ
بِرَحْمَتِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ 3

(۱۸۱/۳) همچنان خدمتِ ملکِ المدرّسینِ شیخِ شمس‌الدینِ ماردینی
رحمةُ اللهِ علیه روایت کرد که روزی شخصی را از محبتان تب گرفته بود ؛
بحضرتِ مولانا بیامد و از حُمتی شکایت کرد ؛ فرمود که بنویس و در 6

انداز و بمحموم ده تا بفضلِ حق شفا یابد و اینست آنچه املا فرمود :
يَا اُمَّةَ الْمِلْدَمِ اِنْ كُنْتَ اَمَنْتَ بِاللّٰهِ الْاَعْظَمِ لَا تُصَدِّعِ الرَّاسَ
وَلَا تُفْسِدِ الْفَمَّ وَلَا تَأْكُلِ اللَّحْمَ وَلَا تَشْرَبِ الدَّمَ فَتَحْوِلِي 9

عَنِّي اَوْ عَن فُلَانٍ اِلَى مَنْ اَشْرَكَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَاِنِّي
اَقُولُ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُوْلُهُ ؛ همانا که محموم چون از آن آبه بخورد شفا یافت بعون الله تعالی 12

(۱۸۲/۳) همچنان منقولست که بر سه دانه سیر و اگر بعضی نتواند خوردن
بر سه دانه باذام بنوشت و در خوردِ محموم داد ، در سه روز شفا
یافت و آن اینست اذان اذن بسین (؟)

(۱۸۲/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالاولیاء مولانا سراج‌الدینِ مثنوی
خوانِ استاذِ جامعِ کتابِ رحمه الله که او روایت کرد که حضرتِ مولانا
پیوسته این سه بیت را تکرار می کرد و حضرتِ چلبی حسام‌الدین را یاد
می داد و مرا فرمود که یاد گیر که من از حضرتِ شیخِ سید برهان‌الدین
محققِ ترمذی قدس الله سیره یادگار دارم

1 بالسوء KZ : B — 5 علیه BZ : K — 10 فلان KZ : + او عنی B

شعر (بسیط)

- الرُّوحُ مِنْ نُورِ عَرْشِ اللَّهِ مَبْدَأُهَا
 3 وَتُرْبَةُ الْأَرْضِ أَصْلُ الْجِسْمِ وَالْبَدَنِ
 قَدْ آلَفَ الْمَالِكُ الْجَبَّارُ بَيْنَهُمَا
 لِيَصْلُحَا لِقَبُولِ الْعَهْدِ وَالْمِحْنِ
 6 الرُّوحُ فِي غُرْبَةٍ وَالْجِسْمُ فِي وَطَنِ
 فَأَرْحَمَ غَرِيبًا كَثِيبًا نَارِحَ الْوَطَنِ
 وهمچنان شورها می کرد و می گفت

شعر (هزج)

- 9 گر خیره سری ز نخ زند گو می زن
 معشوقه ازین لطیف تر امکان نیست
- 12 (۱۸۴/۳) الحکایه : منقولست که روزی حضرت مولانا با یاری
 چند از دروازه اسب بازار بیرون آمده بزیارت مرقد سلطان العلماء
 بهاء الدین ولد رَضِيَّ اللهُ عَنْهُ وَاَرْضَاهُ می رفت ؛ دیدند که خلائق
 15 بیشتر بر شخصی هنگامه شده اند و از آن جماعت جوانی چند پیش دویدند
 و فریاد کردند که حَسْبَةُ لِيْلَهُ يَكِي رَا سِيَا سْتِ مِي كُنْدُ تَا حَضْرَتِ مَوْلَانَا
 شفاعت کند که نوجوانست رومی ؛ فرمود که چه کرده است . گفتند که
 18 يَكِي كَشْتِهْ اَسْتِ قِصَا ص مِي كُنْدُ ؛ در حال پیش رفته تمامت جلا دان

I شعر K : بیت Z || 12 الحکایه KB : همچنان Z

- ۳ و مردمِ شِحنه سرنہاذہ از دور ایستادند؛ دامنِ فرجی مبارک برو پوشانیدہ؛ شِحنہ شہر بخدمتِ سلطانِ اسلام کیفیتِ حال را عرضہ داشت؛ فرمود کہ مولانا حاکم است، چہ اگر شہری را بخواہد و شفاعت کند می رسدش و ہمہ فدای اوست تا رومی کہ باشد؟ همانا کہ اصحابِ اورا بر گرفتہ بجمّام بردند و از جمّام بیرون کردہ بمدرسہ آوردند؛ تا بدستِ ۶ مولانا ایمان آورده مسلمان شد؛ همان لحظہ ختنہ کردہ سہاعِ عظیم کردند؛ حضرتِ مولانا فرمود کہ نامت چیست؛ گفت: ثریانوس؛ فرمود کہ اورا بعد الیوم علاء الدینِ ثریانوس بگویند؛ عاقبۃ الامر از ۹ برکتِ نظرِ عنایتِ حیاتِ بخشِ آن حضرت بجائی رسید کہ مشایخِ کبار و علمای اختیار در تقریرِ معرفتِ وسیرِ آن مذکور حیران میشدند و از بذلہ و لطایفِ او تعجب می ماندند؛ مگر روزی حضرتِ مولانا ۱۲ از مذکور شیخ علاء الدین پرسیدہ باشد کہ این کشیشان و احبارِ نصاری ہدآہمُ اللہُ در حقِّ حقیقتِ عیسی علیہ السلام چہ می گویند؟ گفت: خدا می گویند؛ فرمود کہ بعد ازین بذیشان بگو کہ محمدِ ما خدا تر، ۱۵ محمدِ ما خدا تر، محمدِ ما خدا تر

- (۱۸۵/۳) همچنان روزی جماعتی از فقہا نزدِ ملک القضاة سراج الدینِ ارموی رحمہ اللہُ تشنیع کردند کہ علاء الدینِ ثریانوس بجدّ می گویند کہ مولانا خداست و آن در قانونِ شریعتِ نبوی جایز نیست، ۱۸

T, I, 300 ; H, I, 245 ۱۳۵ K — B ۷۹ Z ۱۸۵/۳

- ۱-۲ دامن . . . داشت KZ : B — || داشت Z : داشته K || ۸ البوم KBZ : +
 داماد Kh || ۱۱ مکر BK : همچنان Z || ۱۳ علیہ السلام K : — ZB || ۱۴ می گویند BZ : +
 و K || ۱۴-۱۵ خدا تر . . . ما خدا تر KZ : B — || ۱۶ همچنان . . . ص ۶/۲۷۶ نشوی
 KZ : B — || ۱۸ می گویند کہ Z : می گویند K

- بلک کفرست ؛ مُحَضِرِي چنڊ فرستاده اورا حاضر کردند ؛ قاضي
گفت : توئي که مولانا را خدا مي گوئي ؟ گفت : حاشا وکلاً ، بلک
مي گويم که مولانا خدا سازست ؛ نبي بيني که مرا چگونه ساخت ؟
گبري بوزم بعيد و عنيد ، عرفانم بخشيد و عالمم گردانيد و عقلم داد
و خدا دانم کرد و از تقليد خدا خواني بتحقيق خدا داني ام رسانيد و من
عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدَ عَرَفَ رَبَّهُ نُقْدِ وَقْتِ مَنْ شَدَّ وَتَا دَرِ جَانِ
کسي خدائي نباشد خدا را نتواند شناختن و اين دليل قطعيت

شعر (مضارع)

بي عقل عقل را چو نداند کسی يقين

- ۹ پس فهم کن ازین که که باشد خدای دان

- نحوی نحوی را داند ، فقیه فقیه را شناسد ؛ هرگز جاهلی عالم را
نداند و کور آفتاب را نبیند و بی خدائی خدائی نتوان کرد که اَخْرُجَ
بِصِفَاتِي اِلَى خَلْقِي ؛ چنانک خدمت مولانا بپرکت صحبت و تربیت خود
جاهلی را عالم می کند و فقیه و نحوی و منطقی می کند و از پرتو تو تبدیلی
می یابد ، همچنان صحبت حضرت مولانا نیز بِنَفْسِ مَبَارَكِ خُودِ نَفْسِ
جاهل را عالم می کند ، عارف می کند ، عاقل می کند و باز عاقلان را
عاشق می کند ؛ بی بلک چیزی می کند که هرکسی آن نتواند شدن . آخر نمی
بینی ؟ که در علم کیمیا دانگی ، اکسیر میس رنگ آلوده را زر خالص
می سازد و از هستی پیشینی اش تبدیل می کند ؛ اگر چنانک مرد خدائی

- 3 کہ از ہستی اول مبدل شدہ باشد و از خودی خود رستہ و از نورِ خدا پر گشتہ مسّ وجودہا را زر کند و منور گرداند و بدریای والی اللہ تُرْجِعَ الْأُمُورَ (۲۱۰/۲ ؛ ۱۰۹/۳ ؛ ۴۵/۸) رساند ہیچ عجیب و غریب نباشد تمامت دانشمندان و فقہا خجل و شرمسار گشتند ؛ علاء الدین ثریانوس چون ماجرای قاضی و فقہا را بحضرت مولانا عرضہ داشت 6 تبسم فرمودہ گفت کہ بایستی گفتن بقاضی کہ وای بر تو! اگر خدا نشوی
- (۱۸۶/۳) همچنان مگر جماعتی از ارباب تصوف اورا در میان گرفتہ عتاب می کردند کہ مولانا را چرا خدا می گوئی ؛ گفت : بہر آنکہ 9 بالاتر از خدا و عالیتر از آن نام نیافتم کہ بگویم و اگر چیزی دیگر بودی ہم گفتمی

شعر (مضارع)

- 12 از عشق شرم دارم اگر گویمش بشر
می ترسم از خدایم کہ گویم کہ این خداست
و در طریقت اہل حقیقت مریدِ مخلص را در حق شیخِ خود ہرچہ
15 گویند جایز داشته اند و اورا گرفت نیست
- (۱۸۷/۳) همچنان خدمتِ اخی احمد کہ از معتبرانِ زمان بود، روزی بعلاء الدین گفتمہ باشد کہ من یک خروار کتاب خواندہ ام و در آنجا ہیچ 18 اباحتِ سماع را ندیدہ ام و وجہ رخصت را نشنیدہ ؛ شما این بدعت را بچہ دلیل پیش می برید ؟ علاء الدین جواب داد کہ خدمتِ اخی خروار خواند،

T, I, 302 ; H, I, 247 ۱۲۶ K ب ۷؛ B آ ۸۰ Z ۱۸۷-۱۸۶/۳

6 فرمودہ Z : فرمود K || گفت کہ Z : گفت K || 7-15 همچنان . . .
گرفت نیست KZ : B || 9 از K : Z || از خدا K : از خدائی Z || 16 همچنان
BK : گویند Z || خدمت B : KZ || 17 خواندہ ام BK : خواندم Z || ندیدہ ام
KZ : ندیدم B || 19 خدمت ZB : K

- برای آن ندانست؛ بحمد الله که ما عیسی وار خوانده ایم و بسر آن رسیده
(۱۸۸/۳) همچنان از خدمت شیخ محمود نجّار رَحِمَهُ اللهُ منقولست که
- 3 او گفت: روزی علاء الدین از حضرت مولانا پرسید که در ایام زمستان بر پشت پا مسح کردن رواست؟ فرمود که شمارا رواست؛
همو پرسید که این که پیوسته مردم می گویند که کنار تنور جای مردانست
6 چه معنی دارد؟ مولانا فرمود که معنیش آنست که هر که در ایام تابستان کوششی نمود و ذخیره نهاد، لاجرم در هنگام زمستان کنار
تنور و آسودنگاه جای اوست و هر که از تکاسل تقاعد نمود و کوششی
9 نکرد و بقدر امکان دست و پائی نزد و اجتهاد نمود، همانا که در
شاید زمستان بیچاره و نا مراد مانده بکنار تنور نرسید؛ همچنان
مثال این عالم و آن جهان همچنین است: الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ
- 12 (۱۸۹/۳) الحکایه: منمخر الابرار شیخ محمود نجّار رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرت مولانا روی مبارک بسوی یاران کرده
فرمود که دروغا اهل قونیه از سماع پر ذوق ما ملول می شوند و زیر
زبرطعنه می زنند و بدین خوشیها و شادیهای ما راضی نیستند و همچون اهل
15 سبا کفران نعمت حق می کنند و بگویشم می رسد که تشنیهها می زنند.
همانا که مالک یوم الدین جزای کفران و شومی طغیان ایشان چندانی
18 غم و پریشانی برایشان ریزاند که همشان عاجز و بیچاره شوند؛ عاقبت
الامر ترک عیال و اسباب کرده جلاء وطن کنند و املاک و ضیاع

۱۸۸/۳ - ۱۸۹ Z ۸۰ - آ ب B ۷؛ ۷ - ۱۳۷ K ۷۵ - ۲۴۷ T.I. 303 : II.I. 247

7 نهاد: KZ: نهاد: B || 8 آسودنگاه: KZ: آسودگاه B || 11 همچین است: K:

همچنانست B: + و Z || 12 الحکایه BK: همچنان Z || 14 پر ذوق K: و ذوق BZ:

17 ایشان BZ: ایشان را K || 19 الامر B: - - KZ

- ایشان در دستِ مستأ کله خراب و بیاب شود و اغلبِ اغنیاء و مردم زاذگانِ
 این دیار بعلتِ قلتِ هلاک شوند ؛ آخر الامر چون بتوبه آیند و استغفار
 3 کنند و اولاد و اعقاب و احقادِ مارا باعتقادِ تمامِ مبعجل دارند و بفضلِ
 باری تعالی شهرِ قونیه از نو معمور شود و اهلِ آن زمان سماعِ دوست
 و مردمِ ذوقی باشند و عالمِ عشق همهٔ جهانرا فرو گیرد و کافهٔ مردم
 6 عاشقِ کلامِ ما شوند و عظمتِ این خاندان چندانک روز ترقی گیرد
 و خواستِ الله پیش روز و یارانِ ما بر عالمیان بچربند هم بقال و هم
 بحال و سرّ و لا یُحیطونَ بِشئیٍّ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَا شَاءَ
 9 (۲۵۵/۲) معلومِ اهلِ عنایت شود اِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى

- (۱۹۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بدیدن
 شیخ المشایخ نادره الزمان ملک المحدثین شیخ الصدرالدين رَحِمَهُ اللهُ
 12 رفته بود ، شیخ بتعظیمِ تمام استعجاب کرده بر سرِ سجادهٔ خود
 نشاند و برابرِ او بدو زانوی ادب در آمده مراقب گشتند و در دریای
 حضورِ پر نور زمانی سبّاحی و سیّاحی کردند ؛ مگر درویشی که در
 15 بندگی شیخ مجاور بود و چند نوبت زیارتِ کعبه را در یافته بصحبتِ
 مشایخِ ربعِ مسکون رسیده بود و او را معروف حاجی کاشی خواندندی
 از حضرتِ مولانا سؤال کرد که فقر چیست ؟ هیچ جواب نفرمود ؛
 18 شیخ عظیم رنجید ، مکرّر تا سه نوبت سؤال کرد ؛ هیچ نگفت ؛ همانا که
 مولانا برخاست و روانه شد ؛ شیخ تا در بیرونی وداع کرده باز گشت

T, I, 305 ; H, I, 249

۱۳۸ K آ ۷۵ B ب ۸۰ Z ۱۹۰/۳

11 رحمة الله BK : + رحمة الله عليه Z || 15 بود BZ : بوده K || 18

رنجید BZ رنجیده K : || 19 بیرونی BK : بیرون Z

- وبغضب تمام گفتم : ای پیرِ خام ! وای مرغِ بی‌هنگام ! در آن وقت چه جای سؤال و کلام بود که بی ادبی کردی و همچنان سؤال را جواب صواب فرمود و تو بی خبر ، حالیا حاضر وقتِ خود باش که از عالمِ غیب زخم خوردی ؛ کاشی گفتم : جوابم چه بود ؟ گفتم : آنک اَلْفَقِيرُ إِذَا عَرَفَ اللَّهَ كَلَّ لِسَانُهُ ؛ یعنی درویش تمام آنست که در حضور اولیا هیچ نگوید نه بزبان و نه بدل ؛ یعنی که إِذَا تَمَّ الْفَقِيرُ فَهُوَ اللَّهُ چنانک گفتم :

شعر (رمل)

- پیش بینایان خبر گفتن خطاست کآن دلیل غفلت و نقصان ماست
پیش بینا شد خموشی نفع تو بهر این آمد خطاب انصتوا
بعد از سوم روز در راه باغش رندان برسیده اورا بقتل آوردند
و هر چه داشت بردند ، نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ قَهْرِهِمْ وَنَهْرِهِمْ وَهَمَجْنَانِ
درویشی از حضرت مولانا سؤال کرد که عارف کیست ؟ فرمود که عارف
کسیست که هیچ کدورتی مشرب صاف اورا مکدر نگرداند که اَلْعَارِفُ
لَا يَتَغَيَّرُ وَهَر كِدُورْتِي كِه بَدُورْسَدِ صَافِي شُود ؛ چنانک گفتم :

شعر (هزج)

- در آبِ روان ای جان خاشاک کجا پاید
در جان و روان ای جان چون خانه کند کینه

2 که BK : Z — || 6 که KZ : B — || 11 بقتل B : قتل KZ || 16 شم KB : Z

9-10 پیش . . . انصتوا : MN ، ج ۴ ، ص ۳۹۹/۲۷۰۱ - ۲۰۷۲ : MA

ص ۳۷۷ / ۲۸ - ۲۹

3. (۱۹۱/۳) همچنان عزیزى روايت کرد که روزى حضرت مولانا از ياران دوات و قلمى خواسته وسطرى سِطَبَر بر روى ديوارِ مدرسه بنوشت که روزه گرفتن از غذاى روح حراست والله اعلم، و باز در صفحه کتابة فرمود نيشتن که دليل لَذَّةِ الْمَعَشُوقِ دَمْعُ الْعَاشِقِ وَهُوَ مُعْجِزَةٌ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

6 شعر

در هوات که می دارد در هوای او باش

در طابت که می دارد در طلب او باش

9 گویند : روزى در تفسیر این آیت تحقیق می فرمود که الَّذِي خَلَقْتَنِي فَهُوَ يَهْدِينِي (۷۸/۲۶) خَلَقْتَنِي لِيُخِدِمْتَنِي يَهْدِينِي لِأَدَابِ الْخِدْمَةِ وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ (۲۱۹/۲۶) فِي الْأَصْلَابِ الْآبَاءِ وَأَرْحَامِ الْأُمَّهَاتِ 12

(۱۹۲/۳) همچنان از افاضل اصحاب مولانا فخرالدين اديب رَحِمَهُ اللهُ روايت کرد که روزى حضرت مولانا در محفلى عظيم اين حديث را شرح می فرمود که قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا رَأَيْتُ اللهُ إِلَّا بِبِلْبَاسِ أَحْمَرَ وَهَيْجَ كَسَى رَا مَجَالِ دَمٍ زَدْنِ نَبُودٍ وَدِرَّانِ شَرْحِ هَمَّكَانِ خَيْرِهِ كَشْتَه بُوذْنَدُ ؛ وَرَوَايَتٍ دِيْكَرٍ فَرَمُوذُ كَه مَا رَأَيْتُ رَبِّي إِلَّا وَفِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ ؛ وَشُورَهَا كَرَدَه اِيْنِ غَزَلٍ رَا فَرَمُوذُ 18

T, I, 306 - 07 ; H, I, 250 ۱۹۱/۳ - ۱۹۲ Z ۸۱ آ B ۷۰ ب

1 همچنان BK : الحکایه Z || 2 قلمى BZ : قلم K || خواسته BZ : می خواست

K || 5 عليهم السلام BK : — Z || 8 در طلبت KZ : در طلب B

شعر (هزج)

نوربست میانِ شعرِ احمر از دیده و هم ز روح برتر
 خواهی خودرا بدو بدوزی بر خیز و حجابِ نفس بر در 3
 آن روح لطیف صورتی شد با ابرو و چشم و رنگِ اسمر
 بنمود خدای بیچگونه بر صورتِ مصطفی پیمبر
 آن صورتِ او فنای صورت و آن نرگسِ او چو روزِ محشر 6
 هر گه که بخلق بنگر بندی گشتی ز خدا گشاده صد در
 چون صورتِ مصطفی فنا شد عالم بگرفت اللهُ اکبر

9 و فرمود که در خواب جامهٔ سرخ پوشیدن یا سرخی دیدن عیش است و فرح، سبزی دیدن زهد است. سپیدی تقویست. کبودی و سیاه ماتم و غم وَاللَّهُ أَعْلَمُ

12 (۱۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمع پروانه عند الحضور الصدور و اکابر الجمهور در اثناء معرفت فرمود که
 اللهُ تَعَالَى مَوْجُودٌ عِنْدَ النَّاطِقِ فِي صُنْعِهِ مَفْقُودٌ عِنْدَ النَّاطِقِ فِي ذَاتِهِ ، لَا يَبْصُلُ إِلَيَّ غَيْرَ اللَّهِ إِلَّا بِالصَّبْرِ عَلَيْهِ . اللَّهُ أَظْهَرَ 15
 مِنَ الشَّمْسِ ، فَمَنْ طَلَبَ الْبَيَانَ بَعْدَ الْعِيَانِ فَهُوَ فِي الْخُسْرَانِ

شعر (رمل)

18 هر که بر هستی حق جوید دلیل او زیان مندست آنمئی و دلیل

T, 1, 308 ; H, 1, 251

۱۹۳/۳ Z ۸۱ ب ۷۶ B آ ۱۴۰ K

b2 ز BK : — Z || 3 خواهی KB : + که K b Z || بدو BK : برو Z || 4 روح BK : نور Z || 4 ابرو ... رنگ KB : ابرو چشم رنگ Z || 8 الله BZ : اله Zh K

هر که مقصودی ندارد وجودی ندارد و اگر دارد بجز از بهر عقوبتی ندارد؛
 الزَاهِدُ يُحِبُّ الخِدْمَةَ وَالْعِبَادَةَ وَالْعَارِفُ يُحِبُّ الْمَخْدُومَ ،
 3 الزَاهِدُ جَرِيحٌ وَالْعَارِفُ جَرَّاحٌ

(۱۹۴/۳) گویند : روزی در حضرت مولانا قدس الله سره
 در باب سماع سخنی می گفتند؛ فرمود که اول اهلیت سماع حاصل کن ،
 6 آنگاه سماع کن که من دی شکر را در بینی کردم ، بینی من شکر را
 نشنید ، مستعد آن نبوذ

شعر (رمل)

9 اول استعداد جنّت بایدت تا ز جنّت زندگانی زایدت
 بی ز استعداد در کانی روی بر یکی حبه نگردی محتوی
 اگر خواهی که در زیر خاک نروی ، در نور گریز که نور زیر
 12 خاک نرود

شعر (رمل)

15 نور خواهی مستعد نور شو حور خواهی پاکتر از حور شو
 تا نگردی پاک دل چون جبرئیل سوی مردان از کجا بابی سبیل

T, I, 309 ; H, I, 252 ۱۴۰ K آ ۷۶ B آ ۸۲ Z ۱۹۴/۳

4 گویند BK : همچنان Z || 5 در KZ : B — || 9 زایدت K : + شعر Z ||

9 اول . . . زایدت : MN ج ۶ ، ص ۴۴۳۴/۵۲۹ ؛ MA ص ۱/۶۵۸

10 بی ز استعداد . . . محتوی : MN ج ۶ ، ص ۴۴۲۵/۵۲۸ ؛ MA

ص ۲۶/۶۵۷

14 نور خواهی . . . شو : MN ج ۱ ، ص ۳۶۰۶/۲۲۱ ؛ MA ، ص ۲۸/۹۳

فرمود که من مرده باشم و او در من نگرذ به از زنده که او در
من ننگرذ

شعر (رمل)

3

مرده باشم بمن حق بنگرذ به از آن زنده که باشد دور ورد

(۱۹۵/۳) منقولست که پیوسته حضرت خداوندگار دعا کردی

6 یاران را که خدا از قضای آشکاراتان نگاه داراذ؛ یاران ازین معنی
سؤال کردند؛ فرمود که قضای آشکارا صحبت اغیار و نا جنس است؛
الله الله صحبت عزیز است لا تُصاحبوا غیراً ابْنَاءِ الْجِنْسِ چنانک
گفت:

9

شعر (رمل)

ای فغان از یارِ نا جنس ای فغان همنشین نیک جوئید ای مہان

12 گر نخواهی خدمتِ ابنای جنس در دهان اردهائی همچو خیرس

و فرمود که درین معنی حضرت خداوندم سلطان الفقرا مولانا شمس الدین

تبریزی عظیم الله ذکره می فرماید که علامت مرید قبول یافته آنست

18 که اصلاً با مردم بیگانه صحبت نتواند کردن و اگر از ناگاه در صحبت
بیگانه اتفاق افتد چنان نشیند که منافق در مسجد و کوزک در مکتب
واسیر در زندان

T, I, 310 ; H, I, 253

۱۹۵/۳ Z ۸۲ آ B ۷۶ ب

1 فرمود که : -- Z || 5 منقولست BK : گویند Z | 6 خدا KZ : خدا را B

13 و فرمود BK : -- Z || مولانا BK : -- Z || 18 با مردم KZ : مردم B

4 مرده... ورد : MN ، ج ۵ ، ص ۲۵۶ / ۴۰۲۸ : MA ، ص ۸ / ۵۴۳

11 ای فغان... مہان : MN ، ج ۶ ، ص ۴۴۱ / ۲۹۵۰ : MA ، ص ۴ / ۶۲۱

(۳۹۶/۳) همچنان روزی در مدرسه معارف می فرمود و اکابرِ
شهر حاضر بودند؛ گفت: هرگز مسرورِ غرض و مغرورِ عوض
نبوده ام 3

شعر (منسرح)

گر بی برگی بمرگ مالذگوشم آزادی را ببندگی نفروشم

6 طُعْمِ طمع نپشیده ام، اینک چهل سالست تا قناعت توشه من بوده
است و فقر پیشه من

شعر (رمل)

9 حاش لله در دل من طمع نیست از قناعت در دل من عالمیست
تا دزد دوغم نخواهم انگبین زانک هر نعمت غمی دارد قرین

بعد از آن فرمود که هر که کمالی عجمالی دعوی می کند یا بفعل
12 یا بقول و تکبر و نازی دارد همانا که باندازه حال خود انا الحق می گوید؛
در آن صفت الا آنانک کاذب باشند ملحق شوند بفرعون و جنس او؛
واما صادقان و عزیزانی که ایشان را رسد آن دعوی، روزی سر بر
15 آرند از آن کمال که دعوی می کنند؛ چنانک عالمیان را حقیقت حقیقت
ایشان مُحَقَّق شود، چنانک گفت:

T, I, 311 ; H, I, 254 ۱۹۶/۳ Z ۸۲ آ B ۷۶ ب K ۱۴۲

2 عوض : KZ : عرض B || 4 شعر BK : — Z || 14 عزیزانی K : عزیزان Z

9 حاش ... عالمیست : MN ، ج ۱ ، ص ۲۳۶۲/۱۴۶ : MA

ص ۲۶/۴۲

شعر (رمل)

آن انارا لعنة الله در عقيب وین انارا رحمة الله ای مُحِيب
 رحمة الله آن عمل را در وفا لعنة الله این عمل را در قفا 3

- (۱۹۷/۳) همچنان اصحابی که در مسالک روی و مواقف ستوی
 مستوی بودند و در مرکز صورت معنوی چنین روایت کردند که
 روزی حضرت مولانا در بسط معارف و نشر اسرار لطایف گرم شده
 بود و در مناقب منصور حلاج قدس الله سیره العزیز چیزها می فرمود :
 آخر الکلام می فرماید که سبب صلب منصور آن بود که روزی گفت :
 اگر محمد را در یافتی بغرامت گرفتمی ما چرا این بود که چون در شب
 معراج بحضرت عزت رسید تنها مؤمنان امت را خواست . چرا همه را
 در خواست نکرد ؟ چرا نگفت ؟ که همه را بمن ببخش ، همین مؤمنان را
 خواست ؛ فی الحال حضرت مصطفی علیه السلام متمثل و متجسد گشته
 از در درآمد که اینک آمدم ! چگونه بغرامتم می گیری ؟ بگیر !
 فرمود که ما فرمان حق میخوایم آنچه میخواستیم و دل ما فرمان خانه
 اوست که از غیر ارادت و فرمان او پاک و معصوم شده است . اگر
 فرمودی که همه را بخواه همه را بخواستمی . اما همه را نفرمود مؤمنان را
 فرمود ؛ منصور دستار فرو گرفت که یعنی بغرامت می ایستم ؛ گفتم : الا

4 . مواقف KZ : موافق B . 6 بسط KZ : بسط B || 10 - 12 چرا همه
 خواست BK : — Z || 16 که BK : Z || 17 که Z : BK

2 آن ... محب : MN ج ۵۰ ص ۱۲۹ / ۲۰۳۶ : MA ص ۱۶ / ۴۸۴
 B سبب صلب ... ص ۲۸۶ / ۵ روی نگرداند : ر. ک. به ترجمه تری
 نفعان الانس لامی جلی ص ۲۰۱ - ۲۰۲ نقل از مرصاد العباد نجم الدین ابو بکر
 عبدالله بن محمد الاسدی انزازی

سر، بدستار راضی نشوم؛ تا روزِ دوم آن قضیہ واقع شد و آن بہانہ شد
 و ● بر سرِ دار می گفت کہ من می دانم کہ این از کجاست و این خواستِ
 3 کیست؟ از خواستِ او رو نگردانم؛ همچنان سر را بباخت و روی
 از آن سرِ عالم نگردانید و هرگز عاشقانِ صادق از امرِ بزرگانِ دین
 و عارفانِ سرّ یقین روی نگردانند؛ الْعَارِفُ مَعْدَنُ عِلْمِ اللَّهِ، مُرْضِعُ
 6 أَرْوَاحِ الطَّالِبِينَ بِنَفْسِهِ، صُحُفُ أَسْرَارِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِرُوحِهِ؛
 الْعَارِفُ وَإِنْ كَانَ بَدَوِيًّا وَحَشِيًّا فَهُوَ مَعْدَنُ الْعَقْلِ وَالْآدَبِ

(۱۹۸/۳) همچنان منقولست کہ در صحنِ مدرسهٔ مبارک سیر
 9 می فرمود و می گفت: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يُغْلَبُ مَنْ تَمَسَّكَ بِهِ
 وَلَا يُخْسِرُ مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ؛ بِسْمِ اللَّهِ عَلَيَّ تَوْبَتِي؛ بِسْمِ اللَّهِ
 عَلَيَّ سُورِ قَلْبِي، بِسْمِ اللَّهِ عَلَيَّ سُكْرِي وَشُكْرِي

(۱۹۹/۳) الحکایہ: همچنان ملکُ الخلفاء و لِيُ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ
 12 شَيْخِ مَوْلَى الْكَابِي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ کہ از یارانِ بزرگ و پهلوانانِ
 سترگ بود، در ولایتِ دانشمندیہ روایت چنان کرد کہ مصحوبِ
 15 مولانا شمس الدینِ ماردینی رَحْمَةُ اللَّهِ فِي وَقْتِ نَمَازِ صَبْحِ دَرِ مَدْرَسَةِ
 مولانا یافت شدیم و البتہ اصحاب التماس نمودند کہ حضرتِ مولانا امامتی
 کند کہ مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ تَقَى فَمَا نَمَّا صَلَّى خَلْفَ نَبِيٍّ،
 18 اجابت فرمود؛ چندان اورادِ غریب و دعواتِ عجیب خواندند کہ هیچ

T, I, 313 ; H, I, 255 ۱۹۸/۳ - ۱۹۹ Z ۸۲ ب ۷۷ آ K ۱۳

7 العارف KZ : المعارف B || 11 شکرى BK : بشكرى Z || 12 الحکایہ BK : -

Z || 16 نمودند KZ : نمود B || 18 دعوات BK : دعوت Z

- مشایخ را نبوده است و از آنجمله این ده کلمات را یادگار آن حضرت یاد
 کرفتم که ، اَعَدَدْتُ لِكُلِّ هَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لِكُلِّ هَمٍّ وَ غَمٍّ
 3 مَا شَاءَ اللَّهُ وَ لِكُلِّ نِعْمَةٍ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لِكُلِّ رِخَاءٍ الشُّكْرُ لِلَّهِ
 وَ لِكُلِّ اَعْجُوبَةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ لِكُلِّ ذَنْبٍ اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ لِكُلِّ
 ضَيْقٍ حَسْبِيَ اللَّهُ وَ لِكُلِّ قَضَاءٍ وَ قَدَرٍ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ وَ لِكُلِّ
 6 مُصِيبَةٍ اِنَّا لِلَّهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ راجِعُونَ (۱۵۶/۲) وَ لِكُلِّ طَاعَةٍ
 وَ مَعْصِيَةٍ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَ هَمِچنان
 فرمودند که پیوسته سلطان ما بعد از گزار کردن فرض صبح این دعا را
 بجد می خواند که اَللّهُمَّ اَجْعَلْ لِي نُوْرًا فِي قَلْبِي وَ نُوْرًا فِي سَمْعِي
 9 وَ نُوْرًا فِي بَصَرِي وَ نُوْرًا فِي شَعْرِي وَ نُوْرًا فِي بَشْرِي وَ نُوْرًا فِي لَحْمِي
 وَ نُوْرًا فِي دَمِي وَ نُوْرًا مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَ نُوْرًا مِنْ خَلْفِي وَ نُوْرًا
 12 مِنْ تَحْتِي وَ نُوْرًا مِنْ فَوْقِي وَ نُوْرًا عَنْ يَمِينِي وَ نُوْرًا عَنْ
 شِمَالِي ؛ اَللّهُمَّ زِدْنِي نُوْرًا وَ اَعْطِنِي نُوْرًا وَ اَجْعَلْنِي نُوْرًا.
 يَا نُوْرَ النُّوْرِ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

- 15 (۲۰۰/۳) الحکایه : همچنان اصحاب نظر و اخوان عیبر خیر چنان
 دادند که در زمان حضرت مولانا در شهر قونیه زن بود و ایتمه و کامله که
 او را معروف فخر النساء خواندندی رضی الله عنهما و او خاتونی بود
 18 پارسا و صدیقه و در عهد خود رابعه جهان بود و اکابر علم و عارفان

T. I. 313 : H. I. 255

۲۰۰/۳ Z ۸۲ B ۷۷ K ۱:۳

2 هم KZ : غم B || 8 پیوسته KZ : حضرت B || 10 فی شای K : فی ما

بشری (!) Z || 15 الحکایه BK : — Z

- صاحب دل محب و معتقد مذکورہ بوذند و اورا کراماتِ ظاہرہ از حد بیرون بوذ و او پیوستہ از صحبتِ حضرتِ مولانا خالی نبوذی و ایشان نیز
- 3 اوقات بدیدن او رفتندی ؛ مگر محبانِ فخرالنساء اورا باعث شدہ باشند کہ البتہ بحج باید رفتن و اورا ہم داعیہ باطن بوذہ گفت : تا بحضرت مولانا مشورت کنم کہ بی اجازت و اشارتِ او مرا مجالِ حرکت
- 6 امکان نیست و ہرچہ او فرماید آن کنم ؛ برخاست و زیارتِ مولانا آمدہ پیش از آنک کہ بگفت آید ، مولانا فرمود کہ بغایت نیتِ نیکوست و سفرِ مبارکست ، اومیدست کہ باہم باشیم ؛ سر نہاد
- 9 و ہیچ نگفت ؛ یاران متحیر ماندند کہ کیفیتِ حال و ماجری بیدنشہما چیست و آن شب خدمتِ فخرالنساء درخانہ مولانا ماندہ صحبت کردند ؛ بعد از نیم شب خداوندگار بر بامِ مدرسہ رفتہ بہتجد
- 12 مشغول شدہ ؛ بعد از فراغِ نماز نعرہای عظیم می زد و شور می کرد ؛ همانا کہ، از روزنِ بام اشارت کرد کہ فخرالنساء بالا بیاید ؛ چون مذکورہ بر بامِ مدرسہ بر آمد فرمود کہ بالا نگاہ کن کہ مقصود حاضر
- 15 شدہ است ؛ می بیند کہ کعبہ معظمہ بر بالای مولانا طواف می کند و چرخ می زند عیاناً و بقیماً لا ریباً و تخمیناً ؛ فخرالنساء ضعیفہ شہقہ بزذ و درو بوالعجب حالتی و حیرتی طاری شدہ ؛ بعد از زمانی چون بہوش
- 18 آمد سر نہاد و از آن خواست بکلتی برخاست ؛ همانا کہ حضرتِ مولانا این غزلرا سراغاز فرمود

T, I, 314 ; H, I, 256 ۲۰۰/۳ Z ۸۳ آ ۷۷ B ۱۴ : K

2 بوذ BZ : بود K || 5 بحضرت KZ : حضرت B || 6 او KZ : B —

8 نہاد BZ : نہادہ K || 17 شد : شدہ KZ B || 19 فرمود K : + ک Z

شعر (رجز)

- کعبه طواف میکند بر سر کوی یک تپ
 3 این چه بتست ای خدا این چه بلا و آفتی
 ماهِ درست پیش او قرصِ شکسته بسته
 بر شکرش نباتها چون مگسبست زحمتی
- 6 جمله ملوکِ راهِ دین جمله ملایکِ امین
 سجده کنان که ای صنم بهر خدای رحمتی
 اهلِ هزار بحر و کف گوهرِ عشق را صدف
 9 ز آن سوی عزت و شرف سخت بلند همتمی
 اوست بهشت و حورِ خود شاذی و عیش و سوزِ خود
 در غلباتِ نورِ خود آه عظیم آبتی
 12 بشنو این خطاب را ساخته شو جواب را
 ذره مر آفتاب را گشت حریف با بتی
 ای تبریزِ مرحمت شمسِ هزار مکرمت
 15 گشته سخن سبو صفت بریم بی نهایتی
- (۲۰۴/۳) همچنان فقیرِ آن سری، فقیه سراج الدین تتری رحمه الله
 علیه که از کبارِ باران بود روایت کرد که روزی حضرت مولانا
 18 مرا فرمود که حاضر باش که امشب ترا در کنار خواهم گرفتن؛

همانا که از آن شادی رادی نموده هرچه داشت و پوشیده بود بیاران
 و فقرا شکرانه داد و گفت: چون شب شد جامه خواب لطیف
 گسترانیدم، توقع آنک مگر خداوندگار می بیاید بیاساید که از مکابدات
 3. عبادت شب و سماعهای روز و نا خوردن وجود مبارکش چون لب
 ساغر لاغر گشته بود؛ از ناگاه بیامد؛ فرمود که سراج الدین تو در
 6. جامه خواب درآ! در آمدم و تا اول صبح بیدار می غلطیدم بامید
 آنک شاید که بیاید؛ دیدم که بنام مشغول شد و دیر کشید؛ فریادی
 کردم که ای سلطان دین! یکدمه آسایشی نکنی، صبح نزدیکست
 9. و بنده از انتظار خداوندگار مردم؛ فرمود که سراج الدین اگر ما در
 خواب رویم چندین خفتگان بیچاره را که چاره کند؟ چه همه را
 بعهدہ رفتہ ایم تا از حق بخوایم و بکمال برسانیم و از عقبات عقوبات
 12. برهانیم و بدرجات جنات برسانیم ان شاء الله و حده العزیز و این
 غزل را فرمود که

شعر (مجتث)

15. اگر تو کار نکردی و مفلسی از خیر
 بیا که کار چو تو صد هزار ما کردیم
 و چون سراج الدین این خبر را بیاران رسانید سجده کنان بجمعهم شکرها
 18. کردند

T, I, 317 ; H, I, 258

۱۴۶ K آ ۷۶ B آ ۸۴ Z ۲۰۴/۳

1 شادی رادی KZ : شادی را ذوق B || 4 عبادت KZ : عبادت B || 14 شعر

Z — : BK

(۲۰۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت سلطان ولد فرمود که از یاران یکی بحضرت پذیرم شکایتی کرد که دانشمندان با من بحث کردند که مثنوی را قرآن چرا می گویند؟ من بنده گفتم که تفسیر قرآنست؛ همانا که پذیرم لحظه خاموش کرده فرمود که ای سگک! چرا نباشد؟ ای حرا! چرا نباشد؟ ای غر خواهر! چرا نباشد؟ همانا که در ظروف حروف انبیاء و اولیاء جز انوار اسرار الهی مدرج نیست و کلام الله از دل پاک ایشان رسته بر جویبار زبان ایشان روان شده است

شعر (کامل)

ان الکلام لینی الفؤاد وانما جعل اللسان علی الکلام دلیلاً
خواه سُرّیانی باشد، خواه سبع المثانی، خواه عبری، خواهی عربی

شعر (رمل)

گر چینی و چنانی جانِ جانِ جانِ جان هر زبان خواهی بنمرا خسرو شیرین ای
چون این بیان از زبان صاحب عیان بسمع دانشمندان رسید بجهت
بتمهید عذرِ بلایت و نادانی خود مشغول گشته استغفار کرده از سِلکِ
یاران شدند

(۲۰۶/۳) همچنان عزیزی از پنهانیان حق روایت چنان کرد که

روزی حضرت مولانا در کنار خندق قلعه ایستاده بود. مکر فقیهی

T. I. 318 ; H. I. 259 ۱ : ۷ K آ ۷۶ B آ ۷۸ Z ۲۰۶ - ۲۰۵/۳

1 - 13 همچنان ... خواهی عربی KZ : B II خواه سبع Z : خواهی سبع K

خواهی Z : خواه K

چند از مدرسه قره طائی بیرون آمده از سر امتحان سؤال کردند که رنگِ سگِ اصحاب الکهف چگونه بود؟ فرمود که زرد بود؛ زیرا که عاشق بود و همیشه رنگِ عاشقان زرد باشد چنانکه رنگِ من؛ سر نهادند و مرید شدند

(۲۰۷/۳) الحکایه : ثِقَاتِ رُؤَاتِ حِکَايَاتِ چنان کردند که شی

6 معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ جِهَتِ مولانا سماعِ عظیم ساخته بود و اجتماعِ اکابر کرده، بعد از آن که سماع فرو داشت کرد و جماعتِ کبار سفره را خورده متفرق گشتند و اصلاً مولانا انگشتِ مبارک در طعام نکرد؛ پروانه را آتش در نهاد افتاده برابرِ شمعِ مولانا پروانه وار می سوخت؛ فرمود که در کاسه چینی جلابِ شرابِ حُمَاض ساخته پیش آوردند؛ بردست گرفته بحضرتِ مولانا عرضه داشت تا مگر کفچه بخورد؛ دم بدم می گفت که این شربت از وجهِ حلالست؛ همچنان حضرتِ مولانا کفچه را بر می گرفت و تا نزدیکِ دهانِ مبارک برده باز در کاسه می نهاد تا چند بار و بمعانی مشغول می شد و خدمتِ پروانه شمعوار اشکها می ریخت تا نزدیکِ سحرگاه درین جزر و مد بودند؛ 15 آخر الامر محاسنِ مبارکِ خود را بگرفته فرمود که امیر معین الدین از ریشم شرم نمی داری که مرا محتاجِ قدمگاه می کنی و گفت:

T, I, 318 ; H, I, 259

۱ : ۷ K آ ۷ ۸ B آ ۸ ۴ Z ۲۰۷/۳

1 که KZ : B — 2 سگ BK : — Z || 5 الحکایه BK : همچنان || چنان BK :

چین Z || 12 می گفت B : کفت KZ || 15 اشکها می BK : اشکهای Z

شعر (رمل)

- چرب و شیرین مینماید پاک و خوش یکشبی بگذشت و با تو شد پلید
 3 چرب و شیرین از غذای روح خوار تا پیرت بر روید و دانی پرید
 یاران با سر هم غریب بر آوردند ؛ باز برخاست و بسماع شروع فرمود ؛
 یاران عزیز چنان گفتند که چون از آن سماع فارغ شد بیرون آمد
 و بحمام در آمد و در خزینه حمام هفت شبانروزی نشسته بود و کسی را
 6 زهره آن نبود که از سردابه تا اندرون در آید ؛ اصحاب از گریه و افغان
 بی طاقت گشتند که این چه ریاضت و مجاهدتست ؛ باتفاق بحضرت
 سلطان ولد لا بها کردند که والد خود را از آن استغراق باز آرذ و همچنان
 9 در آن وقتی که لا یَسْعَتْنِی فِیْهِ مَلَکُکَ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِیُّ مُرْسَلٌ
 بودی ، جز حضرت ولد را مجال مقال نبود ، چون حضرت ولد
 بحمام در آمده پیش خزینه زاریها کرد ، حضرت مولانا سر از
 12 دریچه خزینه بیرون کرده فرمود که بهاءالدین چونست ؛ یاران مشتاق
 ما شدند ؛ ولد سر نهاده روی بر قدم پذیر می مالید و می نالید : نی نی بلک
 می بالید ؛ یاران شاذیها کردند و بقوالان فرجیها بخشیدند ؛ بیرون آمده
 15 بسوی مدرسه روانه شد و خلائق عالم در پی او و این بیت را گفت :

شعر (رجز)

- از روی همچون آتشم حمام عالم گرم شد
 18 بر صورت گر مابه چون کوزکان کمتر گری

3 خوار BK : خور Z || 5 که KZ : — B || 8 مجامد BK : جامد Z || 12
 بحمام KZ : در حمام B || در آمده Z : در آمد BK || 14 ما BK : — Z || سر نهاده
 BZ : سر نهاد K || 16 گفت Z : می گفت BK

و چون بمدرسه رسید باز بسماع مشغول شد و آن حالت تا چهل روز تمام کشید

- 3 (۲۰۸/۳) الحکایه : سرورِ راهبانِ دیرِ افلاطون که از اکابرِ اخبارِ ایشان مردی بود پیر و متبحر و از جمیع ولایتِ استنبول و فرنج و جانیک و غیره بطلبِ آن علم پیشِ او می آمدند و ازو تحصیلِ احکام می کردند ؛ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بدیرِ افلاطون که در دامنِ کوهست آمده بود و در آن مغاره که از آنجا آبِ سرد بیرون می آید در آنجا رفته تا قعرِ غار روانه شد و من بیرونِ غار مراقبِ آن حال شدم که تا چه خواهد کردن ؟ تا هفت شبان روزی در میانِ آبِ سرد نشسته بود ، بعد از آن شورکنان بیرون آمد و روانه شد ؛ حقا که اثرِ تغییرِ اصلا در جسمِ مبارکش نبوذ و سوگندان خورد که آنچ در صفتِ ذاتِ مسیح خوانده بوذم و در صُحُفِ ابراهیم و موسی مطالعه کرده بوذم و همچنان عظمتِ ورزشِ انبیا را که در تواریخِ سلف دیده بوذم درو همان بوذ و زیاده ؛ چنانک در اسرارِ خود فرمود و نمود

شعر (مضارع)

ای محو عشق گشته جانی و چیزِ دیگر

ای آنک آن تو داری آنی و چیزِ دیگر

T, I, 321 ; H, I, 261 ۲۰۸/۳ Z ۸۴ ب B ۷۸ ب

- 4 الحکایه BK : Z — : BK — 5 مردی بود K : مرد بوذ Z بود B ||
متبحر KZ : متبحر B || 7 از آنجا BZ : K — 9 شبان روزی KZ : شبانه روزی
B || 11 شد KZ : + و B || 13 بوذم KZ : — B || 17 عشق KZ ~ کشته B ||
چیز KZ : چیزی B

- (۲۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا شمس الدین تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ در مدرسه مبارک فرمود که هر که می خواهد که انبیا را ببیند مولانا را ببیند، سیرت انبیا اوراست، از آن انبیا که 3 بایشان وحی آمد نه خواب والهام؛ خوی انبیا صفای اندرون و در بند رضای مردان حق بوذن؛ اکنون بهشت رضای مولانا است، دوزخ غضب مولانا است؛ کلید بهشت مولانا است، برو مولانا را بین اگر 6 خواهی که معنی العُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ بدانی و چیزی که شرح آن نمی کنم؛ اگر بی شیخ بماندی بماندی، هزار رحمت بر روح تو باد؛ خدای تعالی مولانا را عمر دراز دهاذ؛ خداوند او را بما ارزانی دار، 9 مارا با او ارزانی دار، آمین

- (۲۱۰/۳) همچنان روزی فرموده است که این ساعت مثل مولانا در ربع مسکون نباشد؛ در همه فنون خواه اصول، خواه فقه و خواه نحو 12 و خواه منطق با ارباب آن بقوة معنی سخن گوید به از ایشان و با ذوقتر از ایشان و خوبتر از ایشان که اگر من از سر خرد صد سال بکوشم ده یک علم و هنر او حاصل نتوانم کردن؛ او آنرا نا دانسته انگاشته است 15 پیش از من از کمال لطف خود

- (۲۱۱/۳) همچنان از فضیلت اصحاب منقولست که خدمت مولانا صفی الدین هندی رَحِمَهُ اللهُ که علامه زمان خود بود و در مدرسه پنبه 18

T, I, 322 - 23 ; II, I, 261 - 62 ۱: ۹ K آ ۷۹ B آ ۸۵ Z ۲۱۱ - ۲۰۹/۳

4 بند KZ : شد B || 8 بماندی بماندی KZ : بماندی بماندی B || 9 درار KZ : درازها B || 10 دار BK : -- Z || 11 همچنان BK : و گویند Z || 12 فقه BZ : فروع K || 13 معنی KBZ : + و Kh || 14 او BK : و Z || 15 من KZ : از B || 17 همچنان Z : الحکایة BK

- فروشان مدرسے۔ وگویند: مردی بوذ پارسا و متدین؛ مگر روزی بر بامِ مدرسہ رفتہ بوذ و وضو می ساخت و طلبہ علم گرداگرد او حلقہ زدہ؛
- 3 از ناگاہ آوازِ رباب بگوشِ اورسیدہ گفتمہ باشد کہ این رباب چندانک رفت بیشتر شد و بدعت از سنت گذشت، در منعِ آن چارہ باید کردن؛ از ناگاہ حضرت مولانا مصور گشته فرمود کہ نشاید نشاید؛
- 6 در حال نعرہ بزد و بیہوش گشته، طالبِ علمان کہ غلمانِ او بوذند اورا در گلیمی کردہ فروذ آوردند؛ بعد از آنک بہوش آمد حضرت سلطان ولد را لاہا کردہ شفیع گرفت، تا عذرِ آن بی ادبی را از
- 9 حضرت مولانا در خواہد، چندانک سلطان ولد بوالدِ خود سر می نہاد و شفاعت میکرد البتہ راضی نمی شد؛ فرمود کہ ہفتاد گبرِ رومی را مسلمان کردن سہلتر از آنست کہ صفتی ہندی را صفائی بخشند
- 12 وارشاد کنند کہ لوحِ روحِ او چون روی مشقہای کوزکان سیاہ و تاریک گشته است؛ علیہا حضرت ولد چندانی کوشید کہ شفقتِ مولانا جوشید و رضا داد؛ تا جمیع اہل مدرسہ برخاستند و بحضرت
- 15 مولانا آمدہ مریدِ مخلص گشتند و چندین مشکلاتی کہ در علمِ دین اورا بوذ نا گفتمہ روز بروز حل می شد و اغلب در خوابش خداوندگار تفہیم می داد
- 18 (۲۱۲/۳) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود کہ روزی حضرت والدِ بمن گفت کہ بہاء الدین! خواہی کہ دشمن را دوست داری و او ترا دوست دارد، چہل روز خیرِ او و نیکیِ او بگو؛ آن دشمن دوست
- 21 تو گردد؛ برای آنک چنانک از دل بزبان راہ است، از زبان بدل همچنان راہ است؛ محبتِ خدای را نیز بنامہای عزیزش توان

در یافتن ؛ خدا فرمود که ای بندگان زینهار زینهار یاد من بسیار کنید تا صفائی حاصل شود ؛ چندانک صفا بیشتر ، پرتو نور حق در آن دل بیشتر ؛ همچنانک تنور نانبا چندانک گرم باشد نانرا قبول کند و چون سرد شود قبول نکند

- (۲۱۳/۳) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی پدرم در مدرسه معانی می فرمود ؛ گفت : مرید راستین آنست که شیخ خود را بالای همه داند، چنانک شخصی از مرید ابا یزید پرسیده است که شیخ تو بزرگست یا ابو حنیفه ؟ گفت شیخ من ؛ گفت : ابوبکر بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : شیخ من و تمامت صحابه را می شمرد و گفت : محمد بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : شیخ من ، گفت : خدای تعالی بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : خدای را من در شیخ دیدم ، غیر شیخ خود من چیزی دیگر نمی دانم ، همه شیخ خود را می دانم ؛ همچنان از دیگری پرسیدند که خدای تعالی بزرگست یا شیخ تو ؟ گفت : در میان این دو بزرگ هیچ فرقی نیست ؛ عارفی دیگر گفته است که ازین دو بزرگ بزرگتری می باید تا تواند فرقی کردن

شعر (رمل)

چون خدا اندر نیاید در عیان نایب حقند این پیغامبران
نی غلط گفتم که نایب با منوب گر دو پنداری قبیح آید نه خوب

T, I, 324 ; H, I, 263 ۱۵۰ K ب ۷۹ B ب ۸۵ Z ۲۱۳/۳

1 در یافتن K : یافتن Z || 9 - 11 و کت . . . دیدم KZ : B || 12 همچنان BK : Z - 14 نیست KZ : نی B || 15 بزرگتری BK : بزرگتر Z || 18 که KZ : B -

17 - 18 چون . . . خوب : MN ج ۱ ، ص ۴۲ / ۶۷۳ - ۶۷۴ : MA

ص ۱۸ / ۵ - ۶

(۲۱۴/۳) همچنان از حضرت سلطان ولد منقولست که روزی حضرت مولانا در تعزیهٔ ولد شجاع حاضر شده بود و تمامت قضاة و شیوخ و امرا و اخیان جمع بودند و هر یکی در طلب بالائی و علتِ تفوق می مردند؛ مولانا فرمود که بالائی آنست که بطرف حق باشد، نه بطرف دنیا و خلق؛ بالائی دنیا برای آنست که زیرا افتد؛ چه هرچه بالاترست زیر تر افتد و خردتر شود و بالائی، بالائی حق است نه بالائی دنیا؛ و گفت:

شعر (رمل)

9 زردبانِ خلق این ما و منیست عاقبت زین زردبان افتادنیست
هر که بالاتر رود ابله تراست کاستخوان او بتتر خواهد شکست
طوبی لیمن ذلت نفسیه و حسنت خلیقته و طابت سر برته؛
12 همشان شرمسار گشته سر نهادند

(۲۱۵/۳) همچنان حضرت سلطان وله فرمود که تجلی مولانای بزرگ بعظمت و کبریا بود و تجلی حضرت والدیم بتواضع و لطفِ عظیم؛ همانا که ولی خدارا کبرش خدائی بود و لطفش خدائی؛ و فرمود که روزی پذیرم گفت: چون ولی حق ازین جهان نقل کند سیرش صد هزار چندان باشد که در حالت زندگی بود؛ از آنک آن سیر فی الله است آنرا نهایت نیست و همچنان تا روز قیامت در مریدان و عاشقان تصرف او باقی باشد؛ چنانک فرمود

T, I, 325-7; H, I, 263-4 ۱۵۱ K آ ۸۰ B آ ۸۶ Z ۲۱۵-۲۱۴/۳

4 می مردند BKZ : می بودند K || 6 و بالایی BK : — Z || 12 سلطان Z :

— KB || 16 و فرمود که KB : — Z || 17 آن KZ : — B

8 - 9 زردبان ... شکست : MN ، ج ۴ ، ص ۴۴۱ / ۲۷۶۳ - ۲۷۶۴ ؛

MA ، ص ۳۹۷ / ۲ - ۳

شعر (رمل)

ننگری اندی تا کم انلر اتدیر تنگری حاضر دُر گرانلر گیتدیر
 3 و تصرف حق در بندگان خود تا ابد الآباد باقیست و هذه کفایه

(۲۱۶/۳) همچنان ولد فرمود که روزی پدرم مست شده بود ؛
 گفت : بهاء الدین ، خداوند تعالی بمن نموده است بنیاد ایجاد عالم را
 6 که این عالم از کی ساخته است و چون ساخته است و تا کی خواهد بودن
 والله اعلم

(۲۱۷/۳) همچنان ولد فرمود که روزی معین الدین پروانه بزیارت
 9 مولانا آمده بود ، بحضرت پدرم خبر کردم و من پیش پروانه بسیار
 نشستم ؛ پروانه منتظر نشسته بود و من بتمهید عذر مشغول شدم که
 مولانا بارها فرموده است که مرا کارهاست و حالها و استغراقها بحق ؛
 12 امیران و دوستان هر وقتی مرا نتوانند دیدن تا ایشان باحوال خود و امور
 خلق مشغول باشند ؛ ما برویم و ایشان را ببینیم ؛ پروانه تواضع می نمود.
 از ناگاه مولانا بیرون آمد ؛ پروانه سر نهاد و گفت : خدمت مولانا
 بهاء الدین تا غایت عذرها می خواست و چنین لطفها می فرمود و من بنده
 15 از دیر آمدن خداوندگار این تصور می کردم که یعنی این حالت اشارتست
 بتوای پروانه ! انتظار داشتن مردم نیازمند چه تلخ است و چگونه
 زحمت است ؟ و مرا از دیر آمدن شما این فایده روی نمود ؛ مولانا
 18

T, I, 327 ; II, I, 264 - 65 ۱۵۲ K A ۸۰ B A ۸۶ Z ۲۱۷ - ۲۱۶/۳

6 چون ساخته است KZ : چون ساخته B || 12 دوستان KZ : و B 15

چنین KZ : چیز B || 18 این KZ : B -

فرمود کہ این تصور بغایت نیکست ، اما قاعدہ آنست کہ بر درِ کمی
 چون سائلی بیاید کہ اورا آواز و شکلِ بذش باشد ، بزودی براہ می کنند
 3 تا آوازِ اورا مکرر نشنوند و روی اورا نبینند ؛ اما اگر سائلی باشد
 خوش آواز و خوب روی و خواہندہ ، بتضرع و زاری زود زود ناپارہ اش
 ندهند ، بلکہ گویند کہ صبرکن ، نان پختہ شود تا بتواتر آوازِ اورا
 6 بشنوند ؛ اکنون دیر آمدنِ ما بہرِ آن بود کہ تضرعِ شما و عشقِ شما
 و نیازِ شما با مردانِ حقّ خوش می آمد ؛ خواستیم تا بیشتر شود و مقبول
 تر گردد عند اللہ تعالی و درین حالت پروانہ سجده ها می کرد و می شگفت
 9 و می گفت : مقصودِ بندہ بر درِ خداوندگار آمدن آنست کہ تا عالمیان
 بدانند کہ من نیز از جملہٴ بندگانِ این حضرتم و از چاکرانِ آستانہ ام ؛
 چون بیرون آمد بشکرانہٴ آن رحمت و مرحمت مبلغِ ششہزار عددِ سلطانی
 12 یاران را بندگی کرد ؛ فرمود کہ بخانہٴ چلبی حسام الدین بردند تا باصحاب
 قسمت کند

(۲۱۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد نقل فرمود کہ روزی
 15 والد در بیانِ لذتِ صدق و اعتقادِ پاک معانی می فرمود ؛ گفت : جملہٴ
 علومِ علمایِ جهان کہ در عالم کسب می کند تا لبِ گورست ، دیگر
 پیشتر نمی گذرد

شعر (ہزج)

چو مال این علم مانند مردریگت نہ تومانی نہ علمی کہ گزیدی
 اما اعتقاد آنست کہ از آن عالم آمده است باز بدان عالم بہم

T, I, 328 ; H, I, 266

۲۱۸/۳ Z ۸۶ ب B ۸۰ ب K ۱۵۳

1 بغایت BZ : + خوبست و K || 2 اورا K : - BZ || بذش KZ : + اورا

B || بزودی KB : + اورا Z || 4 زود زود BK : + تا Z || 5 گویند کہ Z : بگویند KB

- می رود؛ درین میان مثالی و حکایتی فرمود که مرا در جوانی یاری بود در
 در دمشق که در درس هدایه شریک من بود؛ آخر الامر او را در ملاطیبه
 قاضی کرده بودند؛ مگر بهادر نامی ملاطیبه را بستند و شهر را غارت کرده
 3 مال این قاضی را بردند؛ عاقبت فرمود که او را خصی کنند و خایه اش را
 بیرون آرند؛ قاضی گفت: ای امیر کبیر! اَیْدَکَکَ اللهُ بِرُوحِ مِیْنَه
 هر چه اینجا حاصل کرده بودم بردند و در دست من هیچ نماند و این
 6 خایه را من از ولایت خود بهم آورده ام، چرا می برتند و چرا می برتند؟
 امیر را خوش آمد و او را کَمَاکَانَ عزیز داشته دلدارها فرمود و منصب
 قضا را باز داد؛ تا بدانی که آن مردی و مردی آدمی که می گویند اعتقاد
 9 راست اوست که از ولایت قدیم اَلَسْتُ بِأَهْمِ آورده است و باز
 بعالم قدیم با هم خواهد بردن؛ جهدی می باید کردن که در صحبت سُستنان
 طریق مردی را بیاد دازد عین نشوند تا از ابکار جنت محروم نمانند
 12

شعر (رمل)

- 15 مردی آن مردیست نی ریش و ذکر ورنه بوذی شاه مردان کیر خنر
 هر که تا مردی کند در راه دوست رهن مردان شد و نامرد اوست
 (۲۱۹/۳) همچنان ولد فرمود که پیوسته جدتم مولانای بزرگ
 18 عَظَمَ اللهُ ذِکْرَهُ بِأَصْحَابِ خُودِ وَصِیَّتِی مِی کَرْدَ کِه فِرْزَنْدَم

T, I, 330 ; H, I, 267

۱۵۳ K آ ۸۰ B پ ۸۷ ۲۰۸/۳

1 درین BK : در Z || 2 که BZ : — K || 3 کرده KZ : کرد B 5 ای
 KZ : — B || 7 خایه را ZB : خایه K || 8 عزیز BK : عزیز Z || 9 می گویند
 KZ : + و B || 10 راست KZ : درست B || 11 خواهد Z : خود K

17 همچنان . . . ص ۱۶/۳۰۲ او بوذی : مؤلف یا راوی ذری روایت اشتباه
 کرده است، زیرا که وفات شمس الاثمه سرخی در میان ۴۸۳-۵۰۰ هـ / ۱۰۹۰-۱۱۰۶
 است (ر. ک. به Brockelmann، ج ۱، ص ۴۶۰، S، ج ۱، ص ۶۳۸)،
 بنابراین دختر او مادر مادر مولانا نتواند شد (ر. ک. به T، ج ۱، دیباچه ص LXXV).

مولانا جلال الدین را محترم و عزیز دارید و عزتِ عظیم کنید که اصیل
 است و اصلِ بس بزرگ دارد و اصالتِ او ازلیست ، همانا که مادرِ
 3 مادرش دخترِ شمس الائمه^۱ سرخسی است و او حسینی بود و همچنان
 شمس الائمه^۲ چندین پاره کتبِ نفیس در هر فتنی تصنیف کرده بود که
 هیچ عالمی مثلِ آن در خواب ندیده بود ؛ بزرگانِ آن عصر مصلحت
 6 چنان دیدند که آن کتب را آشکارا نکنند تا بدستِ قتلہ^۳ انبیاء و دجاجیلہ^۴
 اولیاء نیفتند و فتنہ^۵ واقع نشود ؛ چنانک گفته اند

شعر (خفیف)

9 جاهلان منکرند علمی را که ز جهل و عمی ندانندش
 گرچه ایمانِ محض آن باشد چون ندانند کفر خوانندش
 بعضی را نمودند و بعضی را در بغداد در دارالخلافة نهادند بمهر
 12 و هنوز باقیست و گویند : ذکاوتِ وزیرکی^۶ او بزرگ بغایتی بود که یک
 روز بر درِ جامعِ ملکِ شهر کاتبان نشانده است ، تا نامِ جمله^۷ خلق را
 و نامِ پدرشان را نبشته اند ؛ بعد از آنک از نمازِ جمعه فارغ شدند
 15 شمس الائمه^۸ از اول گرفته است مرتب تا آخر نامِ همه را علی
 الانفراد فروخوانده و آن مبنی بر ولایت و سیادتِ او بوده
 (۲۲۰/۳) همچنان حضرتِ ولد فرمود که شبی اصحاب در بندگی
 18 پدرم نشسته بودند و حکایتِ ختنه^۹ سوری یکی می رفت ؛ مولانا فرمود که

T, I, 330 : H, I, 267 ۱۵۲ K T A I B T A V Z ۲۲۰/۳

I دارید KB : Z || 4 در هرفی KZ : در هرفی B || 9 b عمی KZ : عار B
 10 a محض KZ : مخلص B || 11 نهادهاند KZ : نهادند B || 12 گویند BK : + کان Z ||
 13 نام KZ : تمام B || 14 KB و نام Z || پدرشان را BK : پدرشان Z

بهاء الدين ما هفت ساله بوزه و برادرش علاء الدين هشت ساله بوزه که در قلعه قره حصار دوله بدرالدين گوهرتاش دزدان را ايشان را سنت کرد؛ مولانای بزرگ فرمود که مادرشان حاضر نیست؛ بگریند و اورا 3 خوش نیاید؛ گفت: بانواع جواب بگویم؛ چون عروسی آغاز کردند تمامت امرا و نواب سلطان علاء الدين حاضر بوزند؛ جمله قلعه را آراستند از جامهای نفیس و سلاحهای ثمین و پادشاه اسلام در آن 6 مجمع حاضر بود؛ چنان عروسی کردند که در هیچ عهدي نبوده است و چندانى بندگی نمود که لا تسأل

9 (۲۲۱/۳) همچنان حضرت ولد فرمود: چون سلطان جدّم را بقونیه دعوت کرد بعد از سالی خدمت امیر موسی باز حضرت جدّم را بلارنده دعوت کرده حضرت پدرم را داماد کردند و من آنجا بگاه بوجود آمدم

12 (۲۲۲/۳) همچنان ولد فرمود که روزی دو فقیه تترک بزیارت پدرم آمده بوزند و اندکی عمدّس هدیه آورده و از حقارت آن شرمنده می شدند؛ حکایتی فرمود که روزی حق تعالی بمصطفی علیه السلام 15 وحی فرستاد که تا اصحاب الباب برای من مال و اسباب دهند؛ اشارت کرد تا هر یکی بوسع طاقت و امکان استطاعت خود مال آوردند؛ بعضی نیمه مال آورد و بعضی ثلث مال و ابوبکر ما جماعه مال خود 17 آورده؛ تا مالهای بی حدّ حاصل شد؛ بعضی اشترک بعضی زر...

T, I, 332 ; H, I, 268 K ۱۵۶-۱۵۷ - B ۸۱ - آ ۸۷ Z ۲۲۲ - ۲۲۱/۳

3 بگریند : KZ : بگویند B || 9 حضرت ولد فرمود : BZ : K || 10 حضرت

BK : بحضرت Z || 11 کرده BZ : کرد K || 13 همچنان BK : وگویند Z || 18 آورد

K - : BZ

- بعضی آلاتِ حرب ؛ مگر صحابیؓ بوذ درویش کہ هیچ چیزی نداشت
غیر از سه دانہ خرما و یکتا نانِ جوین و او پیر و عیالِ مُند بوذ و آن
3 مقدار قوتِ عیالِ او بوذ ؛ بر خاست و آن مُحقر را بنزدِ پیغامبر آورد
و شرمندہ بنشست ؛ اصحاب را خندہ گرفته بخفیہ می خندیدند ؛ مصطفی
در یافت کہ او را می خندند ؛ فرمود کہ از عالمِ غیب بشما اسرار
6 بگویم ؟ جملہ صحابہ ثنا کردند کہ بلی یا رسول اللہ ؛ فرمود کہ حق
تعالی پردها را برداشت و دیدم کہ جملہ مالہای شما را بیک طرف
تراز و نہادند و آن سه دانہ خرما و نانِ جوینِ او را بیک طرفِ دیگر
9 و آن مُحقر بر ہمہ زیادہ آمد ؛ همگان سر نہادند و سیرِ سرِ مصطفی را
تحسینہا دادند و از سببِ این سر باز پرسیدند ؛ فرمود کہ برای آنک
آن درویش از سرِ چیزی بر خاست کہ غیرِ آن چیزی نداشت کہ
12 اَلْسَخِيُّ بِمَا مَلَكَكَ وَ بَاقِيَ اصْحَابٍ رَا هُمْ بَقِيَّةً مَالٍ مَانِدَةً اَسْتَوْفَرْتُهُ وَ فَرَمُوذُ كَه
الْقَلِيلُ عِنْدَ الْجَدِيلِ كَثِيرٌ ، چه يك دانہ حقیر را بزمین دفن
می کنند ، و بخدای سپارند حق تعالی آن يك دانہ را درختی میکند کہ
15 چندین دانہای میوہ می دہد بی حد ؛ برای آنک آنرا بخدا سپردند ؛
پس دادنی را بدرویش و بندہ حق را باید دادن ، کہ بخدا سپردن
آنست کہ الصَّدَقَةُ تَقْبَعُ فِي يَدِ الرَّحْمَنِ قَبْلَ أَنْ تَقْبَعَ فِي يَدِ الْفَقِيرِ ،
18 اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ (۶۱/۹) ؛ همانا کہ فقرا
مہاجر و انصار شاذیہا کردند و خوشیہا نمودند ؛ ازین شاذی ہر دو فقیہ
بندہ و مرید شدند

1 آلات : BZ : آلت K // بوذ : KZ : + و B // کہ : KZ : - B // چیزی

KZ : چیز B // 10 سر : KB : - Z // کہ : KB : - Z // 16 حق را BK : حق Z

- (۲۲۳/۳) الحکایه : همچنان حضرت ولد فرمود که در اجلاسِ مدرسہ اتابکیہ تمامتِ علمای کبار و مشایخِ اخیار و امرای دین دار حاضر بودند و ارسلاندغمش اتابک میان بسته بندگی می کرد و مدرس 3 خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی بود، در مسندِ تدریس نشسته، همانا که بطرفِ راستِ او قاضی سراج الدین و بطرفِ چپ شیخ صدرالدین بود و باقی اکابر پر نشسته بودند؛ آخر الامر حضرت پذیرم رسید؛ تنها چون 6 در آمد سلام داد و در میانِ کنارِ صفه که جای تقیبت است بنشست، تا حدی که دامنِ مبارکش زیرِ صفه آویخته بود؛ فی الحال پروانه و صاحب و نایب و مجد الدینِ آتابک بر خاستند و در جنبِ مولانا آمدند؛ 9 همانا که حضرت پذیرم سر در پیش انداخته بکس پرداخت؛ قاضی سراج الدین بیامد و دستِ مولانا را بوسیده بستند و بالای خود بنشانند 12 بلاهای تمام و شمس الدینِ ماردینی عذر میخواست که این همه جمعیت برای بنده شماس است که مرید و بنده است؛ همانا که جمعیتِ خداوندگار بالای ملکوت است، تا نمازِ پیشین مولانا در معرفت و گرمی بود، چنانکه 15 امراء و علماء جامها چاک کردند؛ بعد از آن سماع شد تا شب هنگام

- (۲۲۴/۳) همچنان حضرت ولد نقل فرمود که خدمتِ شیخ صدرالدین را اول در حق مولانا انکارِ عظیم بود؛ شبی در خواب دید که پای مبارکِ مولانا را مُغْمَزی می کرد؛ بیدار شد استغفار کرده دوم بار باز همچنان 16

T, I, 334 ; H, I, 270 ۱۵۷ K آ ۸۱ آ B ۸۷ Z ۲۲۴-۲۲۳/۳

- 1 الحکایه BK : منقولست که Z || همچنان KZ : B — || 4 که BZ : K — ||
 5 راست BK : Z — || 6 حضرت BK : + مولانا Z || 7 جای تقیبت BK : جایست Z ||
 16 همچنان BK : منقولست که Z || 18 مغزى BZ : مغزى K || دوم KB ~ بار Z

- دیند تا سه بار استغفار می کرد ؛ آخرین بار بیدار شد ؛ فرمود که چراغ ور کنند ؛ غلام را فرمود که برو از کتابخانه فلان کتاب را بیاور ؛
 3: چون غلام از علوی قصد زیر آمدن کرد ، دیند که مولانا در میان نردبان نشسته است ، پیش شیخ آمده خبر کرد ؛ شیخ بیامد دیند که مولانا نشسته است ؛ چون شیخ را دیند برخاست و یگدیگر را در کنار گرفته فرمود که ملول مشو و استغفار مکن ، چنین باشد گاه شما پای ما را مَغْمَزِی کنید ، گاهی ما از آن شمارا ؛ گاهی شما خدمت ما کنید ، گاهی ما خدمت شما کنیم ؛ در میان ما یگانگیست ، بیگانگی نیست ، همان لحظه باز غایب شد ؛ شیخ متعجب مانده روز فردا بخلوت قاضی سراج الدین رفته قضیه را علی التمام باز گفت ؛ همچنان مصحوب قاضی سراج الدین بتمهید عنبر مولانا آمده حضرتش از حد بیرون دلداریها فرموده چون بیرون آمدند شیخ فرمود که این مرد مؤید مین عیند الله است و از جمله مستوران قباب حضرت عزت است ؛ همانا که در کیفیت افعال واقوان و احوال او عقول عقلاء خیره میشود ؛ او را بعد الیوم بنظر دیگر باید دیدن و حرمت و عزت او بشیوه دیگر باید کردن ؛ چنانک فرمود

شعر (هزج)

18. بالایم اگر چه می نمایم پستی هشیار در آن دم که آید مستی
 در مابیه ازین نظر کن ای دوست از انک مارا نتوان دید چنین سر دستی

4 نشسته است KZ : نشسته B || 5 یکدیگر را BZ : یکدیگر K || 7 ازان شمارا

BK : از آن شما Z || 8 یگانگیست BZ : بیگانگیست K || 12 فرموده BZ : نموده

K || 14 عزت است B : عزت KZ || 15 عزت او Z : خدمت او K خدمت او را B ||

18. b آید Z : می آید KB

قاضي سراج الدين فرمود که الحق آنچنانست که شيخ مي فرمايد:
بعد از آن چندانک رفتند در حضور و غيبت در اعتقاد او افزودند و تا مُردن
از جمله محبانِ مخلص بودند

3

(۲۲۵/۳) همچنان حضرت ولد فرمود که روزی ملک الحفظ
اسحق حافظ نزد مولانا آمده بود؛ تکلفِ عظيم فرموده قيام نمود.
گفت: تا بالا نشیند، چنانک مصحف را عزيزی دارند و بالای رحل
و کرسی می نهند باید که حافظان را نیز عزيز دارند و بالا نشانند که ایشان
حامل کلام الله اند و همچنان در هر دلی که نور قرآن باشد نشاید که
روی دوزخ بیند؛ زیرا کاغذ پاره که درو قرآن نبشته اند آنرا باتش
نمی اندازند و حرمت می کنند و می گویند که درو قرآن نبشته است؛
اکنون دلی را که درو چندین قرآن باشد چون بدوزخ اندازند؟ همانا که
تمامت حافظان شهر بشکرانه این مرده مرید و بنده شدند

12

(۲۲۶/۴) همچنان حضرت ولد فرمود که روزی پدرم گفت که
بهاء الدين بمن نیک نیک نظر کن که چون دانه من درخت شود مرا توانی
دیدن و دریافتن، معنی ما را نیک نیک در باب و بسیار بسیار بخای تا ازو
لذت گیری و محظوظ شوی؛ بدانک جسم انبیاء و اولیاء و محبان ایشان
تلف نمی شود، چنانک هر دانه و تخمی که در زمین اندازند اگر چه
در صورت می میرد و ناپدید می گردد، اما بعد از روزی چند زنده
می شود و درخت می گردد؛ جسم انبیاء و اولیاء نیز همچنانست

18

T, I, 336 ; H, I, 272 ۱۰۹ K ۸۲ B ۸۸ Z ۲۲۶-۲۲۵/۳

۴ حضرت KZ : - B || ک BZ : - K || 9 درو BK : دران Z

- (۲۲۷/۳) همچنان حضرتِ ولدِ فرمود کہ یکی از اصحابِ دیوان
آمده بود کہ از آن کار استغفار کند و بمہمتی دیگر مشغول شود؛
- 3 حضرتِ پذیرم فرمود کہ در زمانِ ہارون الرشید شحنہٴ بود کہ ہر روز
خضر علیہ السلام زیارتِ او آمدی؛ از ناگاہ تائب گشتہ تقاعد نمود؛
- 6 دیگر خضر بصحبتِ او نیامد و بکلی منقطع شد؛ شحنہٴ مسکین در قلع
افتادہ مضطرب شد؛ آن شب زاریہا کردہ در خوابش نمودند کہ درجہٴ
تو در آن کار بود؛ صباحی برخاست و پیشِ خلیفہ رفتہ طالبِ منصبِ
خود شد؛ پرسید کہ حالِ چونست؟ آنچ واقع بود باز گفت؛ خلیفہ
9 همان شحنگی را بوی مقرر داشتہ؛ دید کہ همچنان خضر زیارتِ
او آمد؛ شحنہ از سرِّ حالِ خود باز پرسید؛ خضر گفت کہ رفعِ
درجاتِ تو درین است کہ در دیوان بنشینی و رعایتِ مساکین
و ضُعْفًا کئی و مظلومان را از چنگِ ظالمان برہانی و آنرا بہتر از
12 ہزارانِ خلوت و چلہ دانی و بر موجبِ مَنِّ بُورِكَ فِي شَيْءٍ
فَلْيَلْتَمِزْهُمُ فِي شَغْلِ خَطِيرٍ بِأَخْطَرِ مَلَاظِمٍ بَاشِي؛ همانا کہ آن
15 مرد منصبِ خود را باز قبول کردہ مباشرتِ نمود و عنایتِ شیخ را
رعایتِ فرمود

- (۲۲۸/۳) همچنان فرمود کہ روزی مولانا شمس الدین تبریزی
18 شرحِ والدِم می کرد؛ فرمود کہ سرِّ مولانا همچون سرِّ اسلام پوشیدہ
است، چون اسلام غریب آمدہ است، سرِّ او را بین کہ چون باشد کہ

T, I, 337 ; H, I, 272 ۱۶۰ K ب ۸۲ B آ ۸۹ Z ۲۲۸ - ۲۲۷/۳

2 بوز KZ : بودند B || مشغول KZ : مشغولی B || 4 از ناگاہ BZ : ناگاہ K ||

8 خلیفہ KZ : — B || 12 آن را KZ : او را B || 17 همچنان BK : وکویند Z

- الإسلامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا فَطُوبَى لِمَنْ غَرَبْنَا ؛ فرمود که روزی مولانا شمس الدین تبریزی با مولانا می گفت که مرا شیخی بود ابو بکر نام در شهر تبریز و او سله بافی می کرد و من بسی ولایتها که 3 ازو یافتم ، اما در من چیزی بود که شیخم نمی دید و هیچ کسی ندیده بود ، آن چیز را خداوندگارم مولانا دید
- 6 (۲۲۹/۳) همچنان حضرت ولد فرمود که سید باسنائی چنان عشق داشت که مولانا با شمس الدین تبریزی ؛ فرمود که عادت پدرم پیش از آنکه بفقر روئند چنان بود که در مدرسه درس می گفت و در هر حجره دوسه طالب علم بوذندی ، هر بار می رفت زیر نمذ هر یکی 9 بیست عدد ، اما سی عدد و اما ده عدد لایق هر یکی می نهاد ؛ چون فقیهان در می آمدند و نمذ را برمی داشتند تا گگرد افشانی کنند درمها ریخته می شد ؛ حیران می ماندند و تعطف و تلطف اورا 12 سر می نهادند ؛ فرمود که حضرت پدرم از اول حال تا آخر عمر عمووار هر چه کرد برای خدا کرد نه برای خلق وریا ؛ فرمود که روزی در تربه مقدس یوسف حافظ قونوی قرآن خواند ، یاران 15 نعره ها می زدند و از آواز او خوش می شدند ؛ پدرم فرمود که شیخی وعظ می گفتم ، مردمان در راه از مریدان او یکی را دیدند ، گفتند : آخر شیخ تو در مسجد وعظ می گوید تو چرا آنجا نبودی ؟ چون مرید این 18 سخن بشنید فریاد کرد و نعره ها زد ؛ گفتند : وعظ را ناشنیده چه نعره ها می زنی و فریاد میکنی ؟ مرید گفت : من دانم که هر چه شیخ من

T, I, 338 : H, I, 273

۱۶۱ - ۱۶۰ K آ ۸۳ B آ ۸۹ Z ۲۲۹/۳

6 همچنان Z : BK — BK حضرت BK : Z || 7 با شمس الدین BK : شمس الدین Z ||

18 این KZ : آن B

بگویند همه خوب باشد و صواب باشد ؛ اکنون اگر چه مردمان معنی قرآن را نمی دانند ، اما این قدر می دانند که قرآن از حق آمده است همه نیکوست ؛ بر آن عشق نعره ها می زنند و غرقِ ثوابِ بی حساب می شوند 3
که القاریُّ و المستمعُ فی الاجرِ سواءٌ

(۲۳۰/۳) الحکایه : همچنان حضرت ولد فرمود که روزی فخرالدین

6 سیواسی که جامع کتب اسرار بود ، از سیواس رسیده بود ؛ همان روز پروانه و امراء زیارت پذیرم آمده بودند ؛ از ناگاه فخرالدین در آمد ؛ حضرت مولانا اکرام کرده پرسید که دوش بکجا منزل بوذی ؟ جواب 9 داد که درخان پروانه ؛ فرمود که یعنی امیر پروانه را درین راه خان هست ؟ گفت : بلی ؛ اما در زمان او امن و آمان بغایتیست که کاروان در هر مقامی و صحرائی که می رسند ؛ منزل می کنند ؛ بی اندیشه و خوف ؛ 12 پروانه را خوش آمده بعد از آن والد فرمود که در زمان بنی اسرائیل اشتری بوذی است که در گردن او هیکلی بسته بودند ؛ هر که او را می دید ، عزت می کرد و از باغ میوها می دادند ؛ روزی یکی آن هیکل را 15 از گردن شتر برید ؛ بعد از آن اشتر را بسُخره گرفته بار کردند ؛ اکنون ای امیر کبیر فقیر نهاد ! بدانک آن هیکل مائیم برگردن اشتر عالم بسته ؛ چون ازین عالم غدار غرار بعالم ابرار دار 18 القرار سفر کنیم ، آنگاه احوالها معلوم شود که چونست ؛ پروانه بگریست و گفت : آن روز مبادا که بعد از خداوندگار بمانیم ؛ فرمود که

T, I, 339 ; H, I, 274 ۱۶۲-۱۶۱ K ب آ ۸۳ B ب ۸۹ Z ۲۳۰/۳

5 الحکایه BK : وکوبند Z || 6 که KZ : — B || 9 راه KZ : ره B

نی نی شما اندک زمانی خواهید ماندن ، الا آسایش و آرایش نخواهد
 بودند ؛ همچنان شد که فرموده بود و چون حضرت مولانا
 نقل می کرد یارانِ قدیم را گفت که بعد از من شما را آسایش نخواهد
 3 بودن ، الا فرزندانِ شما در عالم بیآسایند

(۲۳۱/۳) و گویند که روزی بعضی مریدان گفتند که ما بیچارگانیم ،

- 6 گناهکارانیم ، نمی توانیم بخدمتِ مولانا آمدن ؛ فرمود که شما را باید
 آمدن که محتاجید و گناهگار ؛ فرمود که هر که معانیِ مثنوی را بشنود
 و بدان کار نکند سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا (۹۳/۲ ؛ ۴۸/۴) ست سَمِعْنَا
 9 وَاطَعْنَا (۲۸۵/۲ ؛ ۴۹/۴ ؛ ۱۰/۵) نیست ؛ فرمود که شی پذیرم
 بنام مشغول بود ؛ در پهلوش نشسته بودم ؛ پذیرم در حالتِ قیام الله
 الله می فرمود ؛ بعد از زمانی دیدم که دهانِ مبارکش باز مانده بود
 12 و لب نمی جنبید ، اما از اندرونِ سینه اش آوازیِ الله الله می آمد ؛ ولد
 فرمود که روزی حضرتِ والدیم گفتم که یاران می گویند که وقتی که
 ما مولانا را نمی بینیم اصلاً خوش نمی شویم و خوشی ما می رود ؛
 15 فرمود که هر که بی من خوش نمی شود آنست که مرا شناخته است ،
 مرا آن وقت شناخته باشند که بی من خوش باشند از من ، یعنی بامعنی
 من آشنا باشند ، فرمود که بهاء الدین ، هر وقتی که خود را ببینی که خوشی
 18 داری و حالتِ خوش بدان که آن خوشی منم در تو ؛ چنانکه گفتم

T, 1, 341 ; H, 1, 276 ۱۶۳ K آ ۸۴ - B آ ۸۲ Z ۲۳۱/۳

1 آرایش KB : آرام Z || 3 که K : -- Z : 5 گویند Z : فرمود KB || 7 که

KZ : B - || 13 فرمود KB : - Z || 17 باشند KZ : شوند B

شعر (رمل)

لیکٹ مارا چو بچوئی سوی شاذیہا جو
کہ مقیمانِ خوش آبادِ جهانِ شاذیم

3

(۲۳۲/۳) همچنان منقولست کہ روزی شیخِ گرامی اوحد الدین خوئی
رَحِمَتَهُ اللهُ از حضرتِ مولانا پرسید کہ کافر کیست ؟ فرمود کہ تو
مؤمن را بنا تا کافر معلوم شود ؛ شیخ اوحد گفت : مؤمن شمائید ؛
خداوندگار فرمود : پس هر کہ ضدِ ماست کافر اوست

6

شعر (رمل)

کیست کافر بی خبر ز ایمانِ شیخ کیست مرده بی خبر از جانِ شیخ

9

(۲۳۳/۳) همچنان منقولست از خدمتِ شیخ عزالدین کوسه کہ
از جملهٔ واصِلانِ حق بود کہ روزی حضرتِ مولانا فرمودہ است کہ
مرغی کہ از زمین بالا پرز اگرچہ با آسمان نرسد اما این قدر باشد کہ
از دامِ زمین دور تر باشد و برہد ؛ همچنان اگر یکی درویش شود
اگرچہ بکمال نرسد این قدر باشد کہ از زمرۂ خلق و اهلِ بازار
ممتاز شود و از زحماتِ دنیا برہد و سبگبار گردد کہ نَجَا الْمُخَفُّونَ
وَهَلَّكَ الْمُثَقَّلُونَ

12

15

(۲۳۴/۳) همچنان روزی از حضرتِ مولانا یکی سؤال کرد کہ
فلانی کارِ ناپسندیدہ می کند ، حال او چون باشد ؟ فرمود کہ غم
نیست ، زیرا مرغی را ماند کہ پرّ او رُستہ است ، هر جا کہ خواهد

18

T, I, 342 ; H, I, 276 ۱۶۴ - ۱۶۳ K آ ۸۴ B آ ۹۰ Z ۲۳۴ - ۲۳۲/۳

6 اوحد ZK : + الدین Zh || 9 b کیست KZ : کفت B 17 ک KB : Z -

9 کیست ... جان شیخ : MN ، ج ۲ ، ص ۴۴ / ۳۳۲۵ ; MA ۱۷۹ / ۹

- پَرْد ؛ اَمَّا آن مرغ را غم است که پَرَش تمام نا شده باشد، چو از لانه خود پَرْد طعمه گُربِه باشد
- 3 (۲۳۵/۳) همچنان از حضرت ولد منقولست که حضرت مولانا شمس الدین تبریزی در مجمعی فرمود که اگر تویار وفادار نیاقتی من یاقم حضرت مولانا را مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ وروی مبارک بمولانا کرده فرمود که یگانه در عالم آمدی و از میان جمله عالم گوی از میدان بیرون بردی و عالمیان را مست عشق خود گردانیدی
- 6 (۲۳۶/۳) همچنان فرمود که مگر عزیزی در میان جماعتی مدح حضرت مولانا می کرد که مولانا بغایت فری دارد و نوری و مهابتی و در حق مولانا شمس الدین انکار می کرد ؛ مولانا شمس الدین جواب فرمود که آنچه او معتقد شود و اقتدا کند و متابعت کند بیاطل این چگونه فری باشد و نوری ؟ بلکه اقتدا بر حق کند نه بیاطل ، باز می گوئی که می باید پنجاه ولی مُفَرَّد در رکاب مولانا رود ؛ آخر بنابینائی چگونه اقتدا کنند ؟ باز می گوئی که اولیا را لشانها می باشد ؛ تو کی اولیا را تا نشان بدانی ؟ آدمی چون عاجز شود ، یا از آن عجز روشنائی پیدا شود 15 یا تاریکی ؛ زیرا ابلیس از عجز تاریک شد و ملائکه از عجز روشن شدند. معجزه همین کند ، آیات حق همچنین باشد و چون عاجز می شوند بسجود در می آیند

T, I, 342 - 343 : H, I, 277 ۱۶۳ K آ ۸۴ B آ ۹۰ Z ۲۳۶ - ۲۳۵/۳

1 غم است KB : غم نیست Z || باشد BK ~ و نوری Z || 14 می باشد BK : باشد Z

10 مفرد : بتشديد الرءاء المكسورة من التفريد في بعض كتب اللغة في الحديث طوبى للمفردين فرد الرجل اذا تفقه و اعتزل عن الناس و خلا بمراعاة الامر والنهي و قيل هم الذين هلكوا لذاتهم و بقوا فهم يذكرون الله و قيل هم المتخلفون من الناس بذكر الله (كتاب كشف اصطلاحات الفنون ، ج ۲ - ص ۱۱۰۷ ؛ النهاية ، ج ۳ ، ص ۲۰۶)

(۲۳۷/۳) همچنان مگر در بندگی مولانا یاری چند گفته باشند که حضرت مولانا از دنیا فارغ است، اما مولانا شمس الدین تبریزی فارغ نیست از دنیا؛ حضرت مولانا فرمود که این از آنست که شما مولانا شمس الدین را دوست نمی دارید که اگر دوست دارید شمارا طمع ننماید و مکروه ننماید

شعر (طویل)

وَ عَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ

سوی آن عین السُّخْطِ تُبَدِي الْمَسَاوِيَا

حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ يَعْنِي عَنْ عِيُوبِ الْمَحْبُوبِ؛ همین که عیب دیدن گرفت بدانکه محبت کم شد: نمی بینی که مادر مشفق از احداث فرزند محبوب خود هیچ نمی رنجد و نمی گریزد و بجان و دل مشتری اوست؛ بلکه آن دگر از خیر لنگِ خود ننگ نمی دارد اگرچه لکد زند و کراحت کند

(۲۳۸/۳) همچنان حضرت مولانا شمس الدین تبریزی فرمود که امروز غواص دریای معنی مولانا است و بازرگان من شمس الدین تبریزی خَلَّدَ اللَّهُ بَرَكَتَهُمَا و گوهر میان ماست؛ من حدیث گوهر می گویم تو از سر پولی بر نمی خیزی؛ طریق خدا اینست، البته گذر باقراست و البته گذشتن است برپُلِ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ (۸۹/۹)؛ اول ایثار مال است، بعد از آن کارها بسیار

T I, 344-45 ; H, I, 278 ۱۶۵ K ب ۸۴ B ب ۹۰ Z ۲۳۸-۲۳۷/۳

4 که KZ : — B || 14 همچنان KB : الحکایه Z || 17 البه BK : — Z

9 حبك . . . يصم : ر. ك. به فرائد الآل ، ج ۱ ، ص ۱۶۲

است ؛ الاّ اوّل مَمَرِّ بر اقسراست ، یعنی اوّل در یافتنِ مردِ خداست ؛
آنگاه حصولِ وصولِ خداست

- 3 (۲۳۹/۳) الحکایه : همچنان از کبارِ اصحابِ منقولست که در آن
ایام که حضرتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی اَعْلَى اللّٰهُ کَلِمَتَهُ تشریف
داده بود در میانِ اکابرِ شهرِ قونیه غلغلهٔ عظیم در افتاد که عجا خدمتِ
شمس الدینِ تبریزی ولیست یا نیست ؛ و هر یکی چیزی میگفتند و آرزوی
6 صحبتِ او میکردند تا مگر در یابندش و او پیوسته از مجامع و محافل
و غلبهٔ خلقان گریزان می بود و اوقات که در مجمعهها یافت می شد در میانِ
سخنانِ او سخن می گفتند : همچنان روزی مولانا شمس الدین می فرمود که
9 آنک در میانِ سخنِ ما سخن در آرد همچون شرفِ لهاوری آن در آبِ
تیره فرو رفتن است ؛ چنانکه بخواب دید که بابِ تیرهٔ بزرگ فرو
می رفت و دو انگشت بزینهار می جنبانید که ای مولانا شمس الدین ! دستم
12 گیر ! دستم گیر ! آتش پند نشد ؛ باز بحضورِ من آغاز کرده فرقِ
میان معجزهٔ انبیاء و کرامتِ اولیاء شرح می کرد که انبیاء هر وقت که
خواهند معجزه بنمایند ؛ گفتمش : حدیثِ اولیاء از کجا و تو از کجا ؟ آغاز
15 کرد که بعضی را فیضانِ مستمر و بعضی را نامستمر . بعضی را فیضانِ باختر
و بعضی را بی اختیار ؛ گفتم : تصویری کرده ؛ ولی را حالِ او را بخوان
خود . چون رو بگردانیم از سخنِ او و از هر مصلحتِ او گویند که ؛ من
18 حسد دارد و کین دارد ؛ من خوئی دارم که جهودان را دعا کنم . گویم

T, I, 345 ; H, , 279

آ ۸۵ ب ۸ : B آ ۹۱ Z ۲۳۹/۳

3 الحکایه : KB : و گویند Z || 4 که KZ : -- B || 7 مکر B : -- KZ || 10
لهآوری KZ : + و B || در KZ : -- B || 13 دستم گیر KB : -- Z || کرده K : کرد Z

خداش هدایت دہاڈ آنرا کہ مرا دشنام می دہد؛ دعا می گویم کہ
 خدایا! او را ازین دشنام داذن بہتر و خورشتر کاری بدہ تا عوضِ
 3 این تسبیحی گویند و تہلیل و مشغولِ عالمِ حق گردد؛ ایشان کجا
 افتازند بمن کہ ولیست یا ولی نیست؛ ترا چہ کہ اگر ولی ہستم
 یا نیستم؛ چنانک گفتند جوچی را کہ این سو بنگر کہ خوانچہا
 6 می برند؛ گفت: مارا چہ؟ گفتند: بخانہ تو می برند؛ گفت:
 اکنون شمارا چہ؟ ارین سبب از صحبتِ خاق پرهیز می کنم تا از سرِ
 تقلید در تشویشِ تسویس نباشند

9 (۲۴۰/۳) همچنان منقولست کہ یکی در حضورِ حضرتِ مولانا
 شمس الدینِ تبریزی بحضرتِ مولانا گفت کہ من ترا دوست می دارم
 و دیگران را از بہرِ تو دوست می دارم و شعر مجنون را استشہاد می آورد

شعر (وافر) ۴

12

أَحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّىٰ أَحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

مولانا جواب فرمود کہ اگر این غیر مولانا شمس الدینِ تبریزی را
 15 می گوئی، اگر مرا بہرِ او دوست می داری فاضل تر باشد و مرا خوشتر
 آید، از آنک او را از بہرِ من دوست داری و آنچ می گوئی کہ غیر محبوب را
 بتبعیتِ محبوب دوست دارند و آن ہم وقتی روا باشد کہ محبوب راضی
 18 باشد بتبع داشتنِ آن غیر؛ آن شخص ہیچ نگفت، سری نہاڈ و برخاست

T, I, 347 ; H, I, ۱۶۶ K آ ۸۵ B آ ۹۱ Z ۲۴۰/۳

8 تسویس : KZ تشویش B || 11 می دارم B : دارم KZ || 15 مرا KZ : —

B || 16 او را KZ : — B || آنچ KZ : اینچہ B || 17 دارند KZ : دارید B .

(۲۴۱/۳) همچنان حضرت مولانا در مجمعی معرفت می فرمود؛
گفت: حضرت رسول ما علیه السلام فرموده است که اُسْتُرُّ ذَهَابَكَ
وَذَهَابَكَ وَمَذْهَبَكَ؛ در حدیث دیگر گفته من كَتَمَ سِرَّهُ مُلْكُ
3 اَمْرَهُ وَاَنْ سُنَّتْ خُوبَسَتْ وَجَنَانَسَتْ وَبِرْجَاسَتْ؛ آری بنده باشد،
چرا پنهان گویم، مولانا شمس الدین تبریزی را اَعْلَى اللّٰهُ ذِكْرَهُ
مُسْلِمٌ بَاشِدْ كَه مِّنْ اَظْهَرَ سِرَّهُ مُلْكَكَ اَمْرَهُ، الا آن بنده کو؟
6

(۲۴۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا شمس الدین
در حضور اصحاب حضور فرمود که امشب خواب دیدم که با مولانا
می گفتم: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) باقی دیدار دوستان
9 است و آن دوست توئی

شعر (هزج)

12 یا دیدن دوست یا خیالش باقی همه چیزها خیالست

اهل دنیا اند و اهل آخرت و اهل حق؛ شبلی اهل آخرتست و حضرت
مولانا اهل حق و آنچه مراست از حضرت مولانا مرا و سه کس دیگر را
بس است؛ همانا که مقربان حضرت از سر نیاز از سر آن سه کس
15 باز پرسیدند؛ فرمود که شیخ صلاح الدین و شیخ حسام الدین و مولانا
بهاء الدین من رضوان الله علیهم اجمعین ومن تابعهم الی
یوم الدین، آمین! بِحَقِّ نَبِيِّهِ الْاَمِينِ
18

T, I, 347 - 48 ; H, I, 280

۱۶۷ K ب ۸۵ B ب ۹۱ Z ۲۴۲-۲۴۱/۳

I همچنان BK : Z - حضرت BZ : K - 2 ما ZB : K - 3 ذهبك

BZ ~ مذهبك K || 6 كه BZ : + كويد B || 17 پرسیدند KZ : + كه B

- (۲۴۳/۳) الحکایہ : همچنان شیخ نورالدین پذر کمال خرساف
- ۳ حال مرید شیخ صدرالدین شدہ بوذم و ذکر سنیدہ و بخدمت او بزرگ
- تردد می نمود و سنت شیخ چنان بوذ کہ بعد از نماز جمعہ تمامت علماء
- و فقرا و امرا بر موجب فانتشروا فی الارض و ابغوا من فضل الله (۱۰/۶۲) در زاویہ جمع آمدندی و خدمت شیخ مسئلہ و اما
- ۶ نکتہ می گفت، تا در کشف آن بحثها می کردند و غلبہ عظیم می شد و شیخ
- اصلاً نمی گفت ؛ عاقبت سخنی می فرمود تا بحث منقطع می شد و روزی
- ۹ در خدمت شیخ اکابر بسیار نشسته بوذند ؛ از ناگاہ از دور حضرت
- مولانا پیدا شد ؛ شیخ بر خاست و با جمیع اکابر استقبال مولانا کرده
- همانا کہ بر کنار صفتہ بنشست ؛ شیخ بسیار تکلف کرد کہ البتہ بر سر
- ۱۲ سجاده نشیند ؛ فرمود کہ نشاید ، بخدا عجز جواب گویم ؛ شیخ گفت :
- تا در نیمہ سجاده حضرت مولانا نشیند و در نیمہ دیگر بنده ؛
- گفت : نتوانم بحق جواب آن گفتن ؛ شیخ گفت : سجاده کہ بجلوس
- ۱۵ خداوندگار بکار نیاید بما نیز نمی باید ، سجاده را نوردید و بینداخت ؛
- بعد از آن هرگز حضرت مولانا سخنی نفرمود و صامت گشته چندانی
- بنشست کہ حاضران مجلس حیران و سکران شدند و همچنان شیخ را
- ۱۲ می دیدم کہ سر در پیش انداختہ پیشانیش بزمین می سائید و غرق عرق
- گشته بوذ ؛ از ناگاہ مولانا الله بگفت و بر خاست همانا کہ و فقکم الله

T, I, 349 ; H, I, 281 ۱۶۷ K ب ۸۵ B ب ۹۱ Z ۲۴۳/۳

۱ الحکایہ KB : منقولات کہ Z || ۳ حال KB : حالی Z || ۱۳ تا در نیمہ BZ :

تا نیمہ || ۱۵ نوردید BZ : نوردیدہ K || ۱۶ سخنی KZ : سخن B

گویان روان شد و خدمتِ شیخ از آن مستی سه شبانروزی بخود نیامد
و بکسی سخن نگفت و تمامتِ اکابر از آن عظمت کالیوه گشته ارادت
آوردند و من بنده فی الحال ببندگی خداوندگار آمده مرید شدم و بر مزید
گشتم والحمد لله علی نعمائه

(۲۴۴/۳) همچنان خدمتِ نورالدین والدِ خرساف رَحِمَهُ اللهُ

- 6 حکایت کرد که فرزندم کمال الدین را سنت می کردم و ختنه ؛ سورِ
عظیم بود و حضرتِ مولانا شانزده روز تمام در عروسی ما بوذند
و فوج فوج اکابر را سماع داده ؛ جماعتی می رفتند و جماعتی می آمدند ؛
9 همانا که حضرتِ مولانا در مداومتِ سماع چنان مستغرق شده بود که
در آن شانزده روز هرگز طعامی نخورد و شربتِ آب نچشید و بخواب
نرفت، بعد از روزِ شانزدهم طعامهای نفیس آورده فرمود تا یاران
12 برغبت بخورند که مرا اشتها صادق نیست و چون سفره را سفره
خدمت برداشتند، چلبی امیر عالم صاحب کرسی گشته
کمال را بگرفت تا ختنه کردند؛ همان شب حضرتِ مولانا اشارت کرد که
15 طعام بیاورند ؛ همچنان چهار چهار کاسه می آوردند از هر نوعی و همه را
بجد تمام می خورد ؛ قربِ پنجاه کاسه طعام را فرو خورد و باز بسماع
شروع کرده یاران را حیرت در حیرت زیاده شد ؛ فرمود که مردِ خدا
11 مثالِ عصای موسی است که چندان اشتر بار سیحری سحره را فرو برد
و اندرو شکمی پیدا نشد و شکم بین نگشت و یا همچون نور چراغیست که

T, I, 350 ; H, I, 282

۱۶۸ K آ ۸۶ B آ ۹۲ Z ۲۴۴/۳

3 خداوندگار ZB : مولانا K || 10 خورد BZ : نخورده K || نچشید BZ :

نچشیده K

ظلمتِ خانہارا ناچیز می گردانند و همچنان در شکمِ مبارکشان از آن اَطَعِمِه
ذرهٔ تفاوت نکرده بوذ و همان بوذ که بوذ و این از جملهٔ کراماتِ
عجیب است 3

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال تو نهٔ کامل مخور می باش لال
6 هر که در وی لقمه شد نورِ جلال هر چه خواهد تا خورد او را حلال

(۳/۲۴۵) الحکایه : فخرِ جویندگان و نمکِ گویندگان شرف الدین
عثمانِ گوینده که ندیمِ قدیمِ بوذ چنان روایت کرد که روزی در باغِ
9 کرامانا خاتون که ولیّۂ زمان بوذ، سه شبانروزی حضرتِ مولانا
سماع کرد و در تواجد مشغول بوذ؛ همانا که سه جوق گوینده از
گفتن و ناخفتن عاجز و مسکین گشته بوذند، در میانِ سماعِ بگوشِ
12 زکی قوال گفتم که سه شب است که بخانه نرفتم، عجباً حالِ ایشان
چون شده باشد؟ همانا که حضرتِ مولانا دست از زیرِ دامنِ مبارک
بیرون کرده مشتیٔ سیمِ نوِ مضروب و مسکوک در دفِ ما چنان
15 ریخت که رِقِّ دف دریده بزمین ریخته شد؛ جمع کرده شمردیم،
هزار و هفت صد درم بوذ سلطانی و ما از آن قدرت بی قوت گشته

T, I, 351 : H, I, 158 ۱۶۹ K ب ۸۶ B ب ۹۲ Z ۲۴۵/۳

2 همان KZ : همین B || 3 عجیب BZ : عجب K || 5 a و Z : — KB || 7 الحکایه
KB : و گویند Z || 10 بوذ ZB : شد K || 16 هزار و هفت BZ : هزار هفت K

5 لقمه ... لال : MN ، ج ۰۱ ص ۱۶۲۱/۱۰۰ ، MA ، ص ۲۲/۴۳

6 هر که ... حلال : MN ، ج ۰۲ ص ۳۵۷۳/۴۴۸ ، MA ، ص ۲۴/۱۸۴

حیران مانده بودیم که علی الصباح حضرت مولانا در میان باغ روانه شد و من بنده در پی خداوندگار می رفتم تا ببینم که کجاها می رود، بر هر درختی که می رسید سلامی می کرد و همه درختان بسجده می رفتند 3 و مرا از سر و آنجیم و الشجر یسجدان (۶/۵۵) حکمتی می فرمود، همانا که فریاد بر آوردم و شورها می کردم؛ بآستین مبارک مرا اشارت کرد که مگو! از آن هیبت سه شبانروزی بی خود و بی زبان 6 افتاده بودم، مگر یاران مرا می طلبیدند؛ اشارت کرده است که عثمان ما سکران گشته فلان جای خفته است؛ بصد هزار نیاز و ادب پیش خداوندگار آمده سر نهادم و استغفار کردم و هرگز در همه عمر خود 9 بی نوا نگشتم و غمناک نشدم

(۲۴۶/۳) همچنان خدمت خواجه شرف الدین سمرقندی که از بطانه خانه مولانای بزرگ بود و لالای فرزندان ایشان که دختر او 12 مادر حضرت سلطان ولد و مولانا علاء الدین است چنان روایت کرد که حضرت مولانا در سن نه سالگی سایر اکابر علمارا و دانشمندان چست نکته گوی را در بحث ملزم می کرد و باز تالطف 15 نموده خود را ملزم می کرد و بلطف تمام سؤالها می کرد و جوابها می داد و هرگز در اثنای کلام و بحث کسی را لا نسلتم نمی گفت؛ ایشان غلبه می کردند و لا نسلتم می گفتند و منعها می کردند 17 و من تشبیه می زدم که چرا لا نسلتم نمی گوئی و تن می زنی؟ گفت:

T, I, 352 ; H, I, 159

۱۷۰ K ب ۸۶ B ب ۹۲ Z ۲۴۶/۳

2 می رفتم BK : رفتم Z || 7 یاران KZ ~ مرا B || 8 کشت BZ : + نکت K ||

11 همچنان KB : و گویند Z || 12 - 13 که دختر ... علاء الدین است B : — KZ || 17 می داد

BZ : می گفت K || کلام او KZ : — B || 18 می کردند KZ : — B

چون او در سال از من بزرگترست ، بر روی او لا نُسَلِّمُ چون گویم؟
 بارها می دیدم که قاصر و ملنزم می شد تا بکلی خراب نشوند و در رعایت
 3 اکابر دین مبالغه می فرمود و همچنان اصحاب را دایم وصیت می فرمود که
 وقتی که از یاران بشما نقل مساوی کنند باید که هفتاد بار تأویل کنی
 بخیر و نیکی و نیک اندیشی و چون بکاتی از تفسیر و تأویل آن فرومانی
 6 تأویل کنی که سر آن را او داند و فارغ شوی تا بی یار نمائی و من طلب
 أَخَا بِلَا عَيْبٍ فَقَدْ بَقِيَ بِلَا آخٍ

شعر (رمل)

9 یار آئینه است جان را در حزن بر رخ آئینه ای جان دم مزین

(۲۴۷/۳) همچنان از اکابر یاران منقولست که روزی امیر قانعی که
 ملك الشعراى زمان بود از حضرت مولانا پرسید که سنائی مسلمان بود؟
 12 فرمود که مسلم بود و نور بخش مسلمان بود؛ قانعی سر نهاد و رفت

(۲۴۸/۳) همچنان در معرفت فرمود که وجود شیخ کامل بر مثال
 حمام است؛ چنانکه در وقت دخول حمام تا از جامها و غیره تجرید
 15 نشوی طهارت ظاهر حاصل نمی شود و از آوساخ بدن تنقیه نمی یابی
 و از جنابت پاک نمی شوی، همچنان تا پیش شیخ راستین نیز از هستی
 و خود پرستی مجرد نشوی بعیش مجدد زنی و بطهارت قیامت نرس
 18 و از جنابت باطن که خیانت نفس است ظاهر نگردی. و این آیت را

T, I, 354 ; H, I, 160 ۱۷۱ K آ ۸۷ B آ ۹۳ Z ۲۴۸ - ۲۴۷/۳

3 و BK : Z || 5 و نیک BK : Z || چون B : KZ - || 11 رسید KZ :

رسیدند B || 13 همچنان BK : و کوبند Z || 17 مجدد BZK : + بعیش مجرد Zh

9 یار ... مزین : MN ، ج ۲ ، ص ۳۱/۲۴۸ : MA ، ص ۲۸/۱۰۵

تفسیر کرد لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ (۴/۹۰) ای فی ظُلْمَةٍ
 وَجَهْلٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ فَفَنَى عَنْ أَوْصَافِ الْإِنْسَانِيَةِ ،
 3 فَخَرَجَ مِنَ الْكَبَدِ إِلَى الرَّاحَةِ ؛ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (۱۱/۹۰)
 الْعَقَبَةُ نَفْسُهُ ، فَكَكَّ رَقَبَةَ (۱۳/۹۰) أَنْ يُعْتِقَ نَفْسَهُ مِنْ
 رِقِّ الْخَلْقِ وَمِنْ رُؤْيَةِ أَفْعَالِ نَفْسِهِ وَمِنْ رُؤْيَةِ أَنَّهُ فَكَكَّ
 6 وَاللَّهُ أَعْلَمُ

(۲۴۹/۳) الحکایہ : همچنان خدمتِ ملکہ خاتون بنت مولانا
 رُوْحَ اللَّهِ رُوْحَهَا رُوْزِي از خساستِ حالِ شوهرِ خودِ خواجہ
 9 شہاب الدینِ روغنِ قرامیدِ شکایتِ کرد کہ در خانہٴ خودِ تنعمِ ندارد
 و با وجودِ چندانِ اسبابِ و اموالِ و کنیزکانِ و غلامانِ خود را عور و گرسنہ
 می دارد ؛ فرمود کہ نیکو نمی کند ؛ همانا کہ سرش می خارذ ، بعد از آن
 12 فرمود کہ اگر امساکِ مُمَسَّكًا نبودی اکسابِ و اسبابِ دنیاوی کی جمع
 شدی ؟ و حکایتی فرمود کہ مگر خواجہٴ بودِ منعمِ و بخیل ؛ روزی
 بمسجدِ جماعتِ رفتہ بود ؛ از ناگاہ بخاطرش افتاد کہ مبادا چراغِ
 بی سرپوشِ مانده باشد ؛ زود برخاست و بخانہٴ دویدہ کنیزک را
 15 بانگِ کرد کہ در را مگشا ، اما سرِ چراغِ را بیوشان تا باذِ بزرا
 نخورد ؛ کنیزک گفت : در را چرا نگشایم ؟ گفت : تا پاشنہٴ در خوردہ
 نشود ؛ کنیزک گفت : با چندینِ تصرفِ کہ می کنی از مسجد تا اینجا
 18 آمدن را چرا نمی بینی کہ کفشِ پاره می شود ؛ گفت : معذور دارم
 پا برهنہ آمدم ، اینک کفشها ام در بغل است ؛ همانا کہ ماکہ خاتون
 21 منبسط گشته خندہٴ زد و فارغ شد

T, I, 355 ; H, I, 161

۱۷۲ K ب ۸۷ B آ ۹۳ Z ۲۴۹/۳

7 ملکہ K : ملک Z || 13 بود KZ : بدم B || 15 باشد K : بود Z || 16 باذ

ZK : + باد B || 18 با چندین KZ : + کہ B || 20 ملکہ K : ملک Z

(۲۵۰/۳) همچنان شیخ محمودِ نَجَّارِ رَحْمَهُ اللهُ حَکایت کرد که
 روزی درویشی وفات یافته بود؛ چون در گورش نهادند حضرت
 3 مولانا هر دو پایِ مبارکِ خود را در گورِ او کرده ساعتی مراقب شد؛
 بعد از آن نعرهٔ بزد و تبسمِ کنان برخاست، اصحابِ محرمِ از آن حال
 سؤال کردند؛ فرمود که منکر و نکیر آمده بودند تا او را برنجانند
 6 مرحمت نموده ایشان را منع کردم که از آن ماست؛ از آنک پیوسته
 همسایگانِ سلطان از شرِّ عوانان و ظالمان در امان باشند و سلیم گذرند؛
 یکی را گفتند که از حضرتِ مولانا چه دیدی، که مریدِ او شدی؟ گفت:
 9 ازین بیشتر چه بینم که مرا با او اضافت می کنند و بنامِ او می خوانند
 و فلان الدینِ مولوی می گویند؛ بهتر ازین چه باشد که نامِ من با نامِ او
 آمیخته شد و جانِ من عاشقِ جانِ او گشته محبتِ او را می ورزد و از
 12 محبانِ حضرتِ اوست و سرِّ مَنْ أَحَبَّ قَوْمًا فَهُوَ مِنْهُمْ مرا
 حاصل شده و آن از عنایتِ بی نهایت و جذبهِ اوست و اِنَّ الْفَضْلَ
 بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ (۷۳/۳) چنانک فرمود

شعر (هزج)

15

اندازهٔ معشوق بود عزتِ عاشقِ ای عاشقِ بیچاره بین تا زچه تیری

(۲۵۱/۳) همچنان در نقل است که پیوسته حضرتِ مولانا اصحاب را
 18 وصیت می فرمود که در هر حالی که می باشم اگر جماعتی فتوی آرند
 و کسی را سؤالی باشد منع مکنید و البته بمن عرضه دارید تا مرسوم

T, I, 356-7; H, I, 162 ۱۷۳ K ب ۸۷ B آ ۹۴ ب ۹۳ Z ۲۵۱-۲۵۰/۳

12 مرا BK : — Z || 16 a بود BZ : شد K || 17 همچنان BK : الحکایه Z ||

18 می باشم Z : باشم BK

17 همچنان ... ص ۳/۳۳۰ حکمت است: ر.ک. به سپهسالار، ص ۹۷-۱۰۱

- مدارس بر ما حلال باشد و نمی خواهم که فتوی ازین خاندانِ تقوی منقطع شود و همچنان در وقتِ استغراق و سماع اصحابِ کرام دوات و قلم حاضر داشتندی تا همچنان مطالعه نا کرده مُطَّلِعِ حال شدی 3
- و جوابِ صوابِ ثبت فرمودی ؛ اتفاقاً روزی در مسئلهٔ مشکلِ مُخْتَلَفٌ فِیهِ جوابِ نبشت و آن فتوی را بدستِ شمس الدینِ ماردینی دادند ، قبول نکرد و انکار نمود و آن فتوی را بخدمتِ قاضی سراج الدین برده در بَطْلانِ جوابِ فتوی طاماتی فرو نهادند ؛ مگر مولانا امام اختیارالدین در آن مجمع حاضر بوده ، بحث کنان برخواست و بحضرتِ مولانا صورتِ ماجرا را عرضه داشت ، حضرتِ مولانا تبسمی فرموده 9
- گفت : برو بموالی سلام ما برسان و بگو : تحقیق مسئله نا کرده در حقِ درویشان طعنه زدن مصلحت نباشد ؛ فی الجمله خدمتِ مولانا شمس الدین را 12
- کتابیست در دو جلد ، در شرح فتاوی که آنرا در شهرِ حلب خریده بود بمبلغِ چهل درم و مدتیست که بمطالعهٔ آن کتاب مشغول نشده است ، از کتبخانه طلب کنند و در وسطِ کتاب در هشتمین سطر نظر کند تا مشکل 15
- حل شود ؛ در حال اختیارالدین رفته احوال را کماکان تقریر کرد ؛ تمامتِ علما بر سرِ پا خاسته عذر ها خواستند ؛ شمس الدین ماردینی گفت : بلی این که دو مجلد کتاب را بمبلغِ چهل درم در حلب خریده بودیم 18
- راست است و آنچ بمطالعهٔ آن مشغول نگشته ام هم واقع و این کراماتِ عظیم است ، باقی را احتیاط باید کردن ؛ قاضی سراج الدین فرمود تا کتب را اینجا بیارند ؛ فرزندِ مولانا شمس الدینِ ماردینی رفته آن کتب را 21
- بیاورد ؛ بر مقتضای اشارتی که کرده بود ورق ورق شمرده در همان

1 ازین KZ : ازان B || 9 در حق KZ : — B || 19 آن کتب را BZ : آن کتاب را K

- صفحه بود که فرموده بود ؛ حل اشکال کرده حاضران آن مجلس از نورِ
ولایت و احاطتِ اسرارِ او تا غایت در شگفت ماندند و بر قوتِ مکاشفه
و حسنِ کرامات و ملاحظه* او انصافها دادند و عاجزوار مستغفر گشتند 3
(۲۰۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی نقل کرد که
شبِ حضرتِ رسول را علیه السلام بخواب دیدم در جایی نشسته بود ؛
چون پیش رفتم و بحضرتش سلام کردم ، روی مبارک را از من گردانید 6
و از جایی دیگر رفتم ، همچنان کرد ؛ گریبان گشته گفتم : یا رسول الله
چندین سال بامیدِ عاطفت و عنایتِ حضرتِ تو رنجها بردم و تحصیلها
کردم و در تحقیقِ اخبار و آثارِ اجتهاد نمودم و در حل مشکلاتِ دینی 9
سعیها کردم ، عجباً موجبِ حرمانِ این بیچاره از چیست و سببِ آن چه
باشد ؟ حضرتِ رسول علیه السلام فرمود که آن همه راست است ، اما
اخوان مرا بنظرِ انکار می نگری و این کار مرا خوش نمی آید و این 12
حرکت و رای همه کناهانست و جرمِ عظیم و جنایتِ شنیع

شعر (مضارع)

- ای اولیای حق را از حق جدا شمرده 15
گر ظن تیکت داری در اولیا چه باشد

- علی الخصوص حضرتِ مولانا که فرزندِ جانِ منست ؛ فرمود که چون
از خواب بیدار شدم ؛ استغفار نمودم از آن حال توبه کردم و هنوز بشرف 18

T, I, 358 ؛ H, I, 164 ۱۷؛ K آ ۸۸ B آ ۹۴ ۲Z ۵۲/۳

4 مولانا Z : — K || 5 بخواب BZ : در خواب K || 6 مبارک را KZ :
مبارک B || 7 از جایی دیگر BZ : از جایی دیگر K || 11 رسول KZ : رسول را
B || 12 مرا BZ : مارا K || کار مرا BZ : کار مارا K

- ارادتِ مولانا مشرف نگشته بودم که این نوع کراماتِ متتالی مشاهده می کردم ؛ عاقبة الامر مطاوعت نموده از مخلصانِ حضرتِ او شدم
- 3 (۲۵۳/۳) همچنان هم از خدمتِ مذکور منقولست که در میانِ ائمهٔ دین تقریر کرد که روزی در مدرسهٔ حضرتِ مولانا اجتماعِ عظیم بود و تمامتِ امرا و اکابر حاضر و سماعی گرم می رفت و مدرسهٔ ما نیز در آن حوالی بود و استماعِ آن حالها و ذوقها مرا شیفته گردانیده ؛ بر خاستم و مختصر جامهٔ پوشیده از میانِ ازدحامِ خلق بمدرسه در آمدم و در گوشهٔ در پسِ مردم بتلاوةٔ سورهٔ سجده مشغول گشتم ؛ همانا که چون بآیتِ سجده رسیدم ، حضرتِ مولانا در حالِ سجده کرد ؛ گفتم : شاید که اتفاقاً باشد ، سورهٔ دیگر خواندم الی آخر السجدهات ؛ همچنان سجده ها می کرد ؛ یقینم شد که نظرِ مبارکِ ایشان بر لوحِ محفوظ است و لوحِ محفوظ باطنِ فاطنِ اوست و اشارتِ ما کذبِ النُّفُودُ و ما رأی (۱۱/۳۵)
- 12 عبارت ازینست ؛ درین تفکر و تحیر بودم که گریبانِ مرا گرفته کشان کشان پیش کشید ؛ فرمود که این سجدهاتِ اهلِ عادات نیست . بلکه سجدهاتِ اهلِ سعاداتست ؛ بعد ازین دانشمندی را بمان . بینشمندی را پیش گیر و ازین بیشتر امتحان کردنِ مردانِ حرام است ؛ و من در آن حالت بیخود گشته چون بهوش آمدم جامه ها را چاک زده با خود گفتم :
- 13 ای شمسک ! محجوب از انوارِ چنین آفتابِ معانی تا کی در پردهٔ حجاب خواهی بوذن ؟ چه بارها برهان و حجّت دینده مگر که نا دینده که

T, I, 359 ; H, I, 164

۱۷۵ K ب ۸۸ B آ ۹۴ Z ۲۵۳/۳

1 که KZ : B — || 3 که KZ : B || 6 گردانیده BK : گردانید Z || 9 شاید BZ :

نشانید K || 18 آفتاب BZ : — K

- دینہ عالم را نا دینہ می آوری؛ گریبان گریبان آہستہ بیرون آمدم
 و بخانہ رفقہ و تمامتِ طلبہ و غلبہ خود را بر گرفتم و شبہنگام
 3. بخانہ مولانا شدم؛ چون نزدیکِ مدرسہ رسیدم، دیدم کہ شیخ محمد
 خادم در را گشادہ استقبالِ ما کرد؛ گفتم: احوال چو نیست؟ گفت:
 حضرت مولانا فرمود کہ جمعی آشنایان می آیند، در را بگشا و استقبال
 6. کن؛ چون در آمدم در پانچاچان ایستادہ استغفار کردم، پیش رفتہ
 بصد ہزار لایہ و شفاعتِ یاران کفِ پای مبارکِ مولانا را بوسیدم و بر
 روی خود مالیدم و مریدِ مخلص شدم؛ همانا کہ فرجی مبارکِ خود را
 9. در من پوشانیدہ در حالِ فرجی و فرحی در جانِ من ساری شدہ فرخی
 یافتم و استغراقِ حضرتش بغایتی بود کہ اگر ناگہان کفشِ او در گل
 ماندی و اما تنگ بودی همانجای رها کردی و پای برہنہ روانہ شدی
 12. و اگر جمع فقرا در یوزہ کردند فرجی از دوش و دستار از سر و پیراہن
 از تن و کفش از پا بذیشان دادی و رفتی

- (۲۵۴/۳) همچنان در نقل است کہ خدمتِ صدرِ عالی قدر مولانا
 15. مجد الدین انابک دامادِ معین الدین پروانہ رَحِمَهُمَا اللهُ روزی از حضرتِ
 مولانا انماس نمود کہ در مدرسہ ایشان خلوتی بیرون آورد؛ اجازت
 فرمودہ در خلوت شد در حجرہ مدرسہ؛ بعد از چند روز جوعش
 18. غلبہ کردہ طاقتش نماند؛ چہ با تنعم و فراہت آموختہ بود و اورا یارکی

T, I, 362; H, I, 283

۲۵۴/۳ Z ۹۴ ب ۸۸ B ۱۷۶ K

10 استغراق KZ: + کرم ایشان B || 12 جمع KZ: در جمع BZ || 14 همچنان

BK: - Z || خدمت KZ: + شیخ خدمت B || 18 نماد Z: نمادہ K || فراہت

KZ: فراہم B

- بود ہمدرد و محرم۔ او بوذ، ضرورتِ جوع را در میان نہاذہ اتفاق کردند و شبی از حجرہ بیرون آمدہ بخانہ دوستی رفتند و صفتِ جوع را بذور جوع کردند؛ آن عزیز جہتِ ایشان بطّ مسمّن و ابرنجی مُفَلِّقَل 3 مہیّا کرد؛ بعد از تناولِ طعام باز بمقام خود آمدند و فروکشیدند؛ علی الصباح حضرت مولانا بر عادتِ خویش بر درِ حجرہ آمد، انگشتِ مبارک بر درِ حجرہ نہاذ و بوی کرد؛ بعد از آن گفت: عجیبِ حالیت 6 ازین حجرہ ما بوی بط و دانہ برنج می آید، نہ بوی ریاضت؛ همانا کہ خود را تسلیم شیخ سلیم باید کردن تا شیخ در ہمہ حال غصّہ اورا می خورد و بمقصودش می رساند؛ ہر دو یار از حجرہ بیرون آمدہ در پای 9 مولانا افتادند و استغفار آورده گفتند: با وجودِ چنین دریا بسطّتی و محیطِ رحمتی خود را در کنجِ خلوتی قدید کردن از بی سعادتی خواہد بوذ
- 12 (۲۵۵/۳) همچنان منقولست کہ یارِ ربّانی فخرالدین سیواسی رَحِمَہُ اللّٰہُ کہ از اکابرِ اصحاب بوذ مگر کہ اورا تبِ محرقہ مہلکہ لازمہ شدہ بوذ و مدتی صاحبِ فیراش گشتہ همچون فیراش سوختہ شدہ بوذ و تمامتِ اطبا از معالجہ آن عاجز گشتہ؛ همانا کہ حضرت مولانا 15 بیادتِ او تشریف فرمودہ اشارت کرد تا سپردانہا حاضر کردند و در سیرکوب کوفتہ فرمود تا بخورد او دهند؛ چون اطبا را قضیہ این معالجہ معلوم شد بکلتی از صحتِ او نومید گشتند؛ بعنایتِ حق و ہمتِ 18 مردانِ مطلقِ همان شب عرقِ کردہ روی بصحتِ نہاذہ؛ اطبا گفتند:

T, I, 363 ; H, I, 166

۱۷۷ K آ ۸۹ B آ ۹۵ Z ۲۵۵/۳

5 آمد BZ : آمدہ K || 10 آورده KB : آوردند Z || 13 از Z : K || کہ KZ :

— B || 17 قضیہ KB — این Z

12 همچنان . . . ص ۲/۳۳۰ حکمت است : ر. ک. بہ سپہ سالار، ص ۱۰۱

این معالجه دست قدرت مولاناست نه قاعده طب و قانون حکمت است

- 3 (۲۵۶/۳) همچنان روزی یار گرامی چلبی جلال الدین رحمہ اللہ از کثرت غلبه خواب بحضرت مولانا شکایت کرد ؛ فرمود : تا شیر خشخاش را بیرون آورده بخورد ؛ همانا که خوابش بکلتی زایل گشته ،
6 از بسیاری سهر دماغش بخلل آمده باز بحضرت مولانا رجوع کرد ؛ دست مبارک بر سر او مالیده از آن مرض صحت یافت ، تا مفهوم و معلوم عالمیان گردد که رجال الله را آن قوت و آن قدرت چنان ملک یمین ایشان شده است که هر چه سبب رنج و عنا باشد آن موجب صحت و شفا گردانند و جهل را علم و بله را عرفان و اعدا را اخوان کنند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل) ۷

12

چون قبول حق بود آن مرد راست دست او درکارها دست خداست
اولیارا هست قدرت از اله تیر جسته باز گرداند ز راه

- 15 (۲۵۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بر بالای بام مدرسه خود سیر می فرمود و حقایق می گفت ؛ از میان اصحاب یکی آهی

۲۵۷-۲۵۶/۳ Z ۲۹۵ آ - B ۸۹ آ - K ۱۷۷ T, I 356 ; H, I, 264

3 یار KZ : از B || 5 کشته BZ : کشت K || 7 مفهوم B ~ معلوم Z || 10 علم

BK : Z - || 14 b تیر KZ : تیره B || گرداند KBZ : آرنش Kh

3 همچنان ... ص ۸/۳۳۱ مرید شد : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۲

13 چون ... خداست : MN ج ۱ ، ص ۱۶۱۰/۹۹ ؛ MA ، ص ۱۴/۴۳

14 اولیارا ... راه : MN ج ۱ ، ص ۱۶۶۹/۱۰۲ ؛ MA ، ص ۲۲/۴۴

سوزان از جگرِ گرم برکشید؛ مگر بزرگی از کبارِ کُبارِ شهر
از راه می‌گذشت؛ گفت: علی؛ حضرت مولانا از سرِ غیرت فرمود:
3 هله تا ببینیم علتِ کرا واقع می‌شود؟ بحکمِ الہی اورا علتی و غلٹی
حاصل شد کہ اکابرِ طبیبان از تشخیصِ مرضِ آن شخص فرو ماندند؛
بعد از مدتی سببِ علتِ را دانسته بصدقِ تمام برخاست و بخدمت
6 شتافت و بانابت و استغفار و اعتذارِ بسیار مشغول شد و چون توبہ او
باجابت مقرون گشت عراضِ آن مرض از وی زایل گشته ارادتِ
کلتی آورده مرید شد

9 (۲۵۸/۳) الحکایہ: همچنان منقولست کہ امیر محمد سکورجی کہ
مریدِ خاصِ سلطان ولد بود. چنان نقل کرد کہ خدمتِ شاه زاذہ جهان
کیغاتو خان بعد از نقلِ حضرت مولانا چون باقسرا رسید ایلچی
12 معتبر بطلبِ امرا و اتراکِ قونیه فرستاد تا مطاوعت نموده استقبال
کنند؛ مگر چندی از رنود از سرِ گستاخی و جلادت ایلچی اورا
بقتل آوردند؛ چون این خبر بسمعِ پادشاه رسید غضبی عظیم کرده
یرلیغ شد کہ تمامتِ عساکر بقونیه روند و شهر را حصار
15 کرده خلقِ اورا بقتل آورند و بنہب و غارت مشغول شوند؛
در آن فرصت هیچ یکی از نواب و امرا دفعِ آن غضب نتوانستند

I, I. 365 : II, I. 167

۲۵۸/۳ Z ۹۵ B ۸۹ K ۱۷۸

1 کشید BZ : کشیده K || 2 کت KZ : B - علی BKZ : علتی در
سپہالار) || 3 ببینیم BZ : ببینیم کہ B ببینیم K || 5 بخدمت KZ : + تمام B ||
7 کتہ KB : شد Z || 11 چون KZ : B - || 13 کتہ B : کد Z || 14 عسی BZ :
غضب K

۲۵۸/۳ الحکایہ... ص ۳/۳۳۳ آوردم : ر. ک. به سپہالار، ص ۱۰۳

- کردن ؛ همانا کہ مجموعِ اہلِ قونیه از آن خبر منزعجِ خاطر شدند و در
استخلاصِ خود هیچ چاره ندیدند جز پناہِ حضرتِ تربہٴ مقدّس ؛
3 باتفاقِ تمامِ بحضرتِ تربہ آمذہ زاری و تضرع کردند ؛ چون کیغاتو
بالشکرِ عظیمِ در آن حوالی رسید ، شبی حضرتِ مولانا را در خواب
دید کہ بہبتِ عظیم از قبہٴ خود بیرون می آید و پیچِ دستارِ مبارکِ
6 خود را گشودہ گردِ بارویِ شہرِ حلقہ می کند ؛ بعد از آن بُتندی تمام
بسروقتِ کیغاتو می آید وانگشت بر حلقش می نهد و او را خفہ می کند
و او فریادکنان امان می خواہد ؛ می فرماید کہ ای ترکِ بی خبر! ترکِ
9 این فکر و این حرکت بکن و ترکانِ خود را ہرچہ زودتر بسوی ترکانِ
خود بر ! الا جان بسلامت نبری ؛ در حال کہ بیدار شد امرا و مقربانِ
خود را خواندہ چون بخدمتش رفتیم اورا بغایت خایف و لرزان و گریان
12 یافتیم ؛ سؤال نا کردہ صورتِ خواب را باز گفت ؛ تمامتِ نوینان و مقربان
بیک زبان سر نہادہ گفتند کہ ما این معنی را اندیشہ کردہ بودیم کہ این
شہر و این اقلیم از آنِ حضرتِ مولانا است و ہر کہ قصدِ این دیار می کند
15 از نسلِ او دیار نمی ماند و ہلاک می شود ؛ اما از خوفِ پادشاہ مجالِ
مقال نبود ؛ باز یرلیغ شد کہ لشکر باز گردند ؛ چون روز شد بنفسِ خود
با جمیعِ امرا بزیارتِ تربہٴ مقدّس مشرف گشتہ ؛ من بندہ نیز ہنوز
18 تربہ را ندیدہ بودم ؛ حضرتِ سلطان ولد را حاضر کردہ مرید شد
و قربانہا کردہ صدقات بمجاورانِ حضرت و ائمہٴ دین ارزانی داشت
و کناہِ شہریان را بخشیدہ بخوش دلی عودت نمود ؛ اہالی شہر شاذیہا

1 مجموع BK : جمع Z || 3 آمذہ BK : آمذند Z || 13 کہ BK : — Z ||

17 جمیع BZ : جمع K || 19 حضرت و KZ : — B || دین KZ : — B

- کردند و تکلفات بسیار از هر نوع پیش کشی کردند و مرا محبت و عشقِ قدیم یکی در هزار شد، تا مرید سلطان ولد شدم؛ همچنان بشکرانه آن رحمت چشمه تربه را بحال عمارت آوردم
- 3
- (۲۵۹/۳) همچنان در نقل است که حضرت مولانا در اوایل جوانی روزی در میان موعظه بر سر منبر مگر حکایت خضر و موسی را عَلَيهِمَا السَّلَامِ تقریر میکرد و یارِ ربّانی مفخر الأبرار شمس الدین عطار در گوشه مسجد بحضور تمام نشسته بود؛ در اثنای آن بیان شخصی را دید که بصورت عجیب در گوشه دیگر نشسته هر بار سر می جنبانید و می گفت: راست می گویی و نیکو نقل میکنی گوئی که ثالث ما تو بودی؛ این درویش چون این کلمه را بشنید دانست که خضرست علیه السلام؛ دست در دامنش زد تا ازو استعانت طلبد؛ خضر فرمود که ماهمه استمداد ازو می طلبیم و تمامت آبدآل و آوتاد و آفراد و کّمائل و آقطاب را سلطان اوست و دامن او را بگیر و ازو طلب کن هر چه می طلبی؛ از ناگاه دامن را از دست در چید و غایب شد؛ شمس الدین عطار گفت: چون بدستبوس حضرت مولانا رسیدم فرمود که خضر نبی و عزیزان دیگر از عاشقان ماست؛ در حال سر نهادم و مرید شدم
- 15
- (۲۶۰/۳) الحکایه: کرام اصحاب روایت چنان کردند که شی خدمت شیخ الاسلام صدر الملة و الدین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت رسول را علیه السلام در خواب دید که در خانقاه او آمده بر صدر صفته بنشست
- 18

T, 1, 367; H, 1, 168-9 ۱۸۰-۱۷۹ K آ ۹۰ B آ ۹۶ Z ۲۶۰-۲۵۹/۳

1 تکلفات KZ: تکلف B || 3 آن KZ: -- B || 10 که Z: + حضرت BK ||
 14 دامن را KZ: -- B || 17 روایت KZ: -- B || چنان BK: -- Z || که B: -- KZ ||
 18 صدر KZ: + الدین B || 19 آمده KZ: آمد B

- 3 واصحابِ عظام و اولیای کرام بر یمن و یسارِش صف کشیده
 بودند ؛ از ناگاه حضرت مولانا حاضر شد ؛ مصطفی صلی اللہ
 علیہ وسلم در بارہ او بزرگ از حد بیرون عنایت فرمودہ
 روی بصدیقِ اکبر کرد کہ یا ابا بکر ! مقبل فرزندِ داری کہ
 چشمہ چشمِ ہمہ ما بنو روشن است و فخرِ ما بنو است
 6 و او فرزندِ جانِ منست و در موضعِ معینِ بطرفِ راستش اشارت
 فرمود کہ بنشیند و حضرت مولانا حقایق و معانی می فرمود و رسول
 علیہ السلام تحسینہا می کرد و تمامتِ حاضران ذوقها می کردند ؛ علی الصباح
 9 حضرت مولانا بخانقاہِ شیخ رفتہ شیخ پیش دویندہ و اکرامِ عظیم کردہ
 بر سجّادہ خود تکلیف می کرد ؛ همانا کہ حضرت مولانا در همانجای
 بنشست کہ شب حضرت رسول اللہ اشارت فرمودہ بود ؛ بعد از آن
 12 فرمود کہ چون حضرت سلطانِ ما این جای را تعیین کردہ بود بر موجبِ
 امرِ او ہمین جا فرو کشیم و دیگر هیچ نگفت ؛ چون از پیشِ شیخ بیرون
 آمد شیخ اصحابِ صفّہ را وصیت فرمود کہ اللہ اللہ پیشِ این مردِ
 15 خدا دلہا را جمع دارید و از خطراتِ فاسدہ احتراز کنید کہ او بر سر ایرِ
 دلہا و ضمائرِ درون مُشْرِفت و پادشاہِ بزرگوارست و صورتِ
 خواب را علی التمام با کابرِ کرام باز گفت و از عظمتِ مولانا ہمہ را
 18 اعلام کرد و شیخ را ارادت یکی در ہزار شد

6 منست KBZ : + تحقیق قرآن و احادیث ما مانند این کتر کی فہمیدہ است ،

بعد از آن فرمود کہ جلال الدین بیانشین و جائی آمین کردند و در موضعِ معینِ بطرفِ
 راستین اشارت فرمود کہ بنشیند و حضرت مولانا آنچنان کرد کہ فرمودہ بود و علی
 الصباح Kh || 7 بنشیند KZ : بنشستند B || 10 تکلیف BK : تکلف Z .

(۲۶۱/۳) همچنان نقل است کہ ملکہ سعیدہ گوماج خاتون کہ منکوحہ سلطان رکن الدین بوذ و مریدہ حضرت مولانا، حکایت کرد کہ روزی در سراہای قدیم ما با عیال خود با جمع خواتین نشستہ بوذیم؛ از ناگاہ حضرت مولانا از در درآمد؛ فرمود کہ زود ازین خانہ بیرون آئید؛ در حال پای برهنہ بیرون دویدیم؛ چون تمامت قوم بیرون آمدند طاق صفہ فرو نشستہ، در پای مبارک مولانا افتادہ صدقات بارباب حاجات ایثار کردم و ہفت ہزار درم سلطانی بشکرانہ آن باصحاب فرستادم

(۲۶۲/۳) همچنان منقولست کہ حضرت مولانا پیوستہ ہلیلہ زرد در دہان مبارک می داشت؛ جمعی از مقربان او تاویلہا می کردند؛ از حضرت سلطان الخلفا چلبی حسام الدین رضی اللہ عنہ از آن سیر سؤال کردند؛ فرمود کہ ریاضت حضرت مولانا تا بحدیست کہ نمی خواہد کہ آب شیرین دہانش در حلق او در آید؛ بلکہ می خواہد تا بدان عفو صفت آمیختہ بشیع و تلخ باشد؛ تا حظ نفس اشود و این دالست بر کمال قوت ریاضت او

(۲۶۳/۳) همچنان منقولست کہ روزی با جمع اصحاب بیادت چلبی حسام الدین می رفت؛ در میان محلہ سگی برابر آمد؛ کسی خواست کہ او را برنجاند؛ فرمود کہ سگ کوی چلبی را نشاید زدن

T. I, 369 : H. I, 170 ۲۶۱ - ۲۶۳ Z ۹۶ B ۹۰ K ۱۸۱

3 خواتین K : - Z || خواتین K : + جم B || 4 در آمد KZ : آمدہ B 7
باصحاب KZ : اصحاب B || 13 عفو صفت BK : عفو صفت (!) Z

1 همچنان ... ص ۱۹/۳۳۶ یافت : ر. ک. بہ سپہسالار، ص ۸۸ - ۸۹، ۹۱

شعر (رمل)

۳ ای که شیران مرسگانش را غلام گفت امکان نیست خامش والسلام
آن سگی را کو بود در کوی او من بشیران کی دهم یکموی او

(۲۶۴/۳) نقلست که پیوسته کرا خاتون می فرمود که سالها
در تمنای آن بودم که یکبار بحضرت مولانا متابعت نماز کنم و در پی
۶ او نماز بگذارم و آن سعادت مرا مساعدت نمی نمود و آن دولت
دست نمی داد؛ روزی از اول صبح حضرت مولانا را مستی و استغراق
عظیم غلبه کرده بود؛ چنانکه از اول روز تا وقت عشاء بر سر بام
۹ مدرسه آمد و شد می کرد و وجدها می نمود و بهیچ آفریده التفات نمی کرد؛
از ناگاه در اثنای سیر بکنار بام مدرسه رفته پا بر هوا نهاد و غایب
شد و این ضعیفه از پرتو آن حالت بیخود گشته تا وقت صبح مانده
بودم؛ ناگاه سحرگاهی بر سر سروقت من آمد و اشارت فرمود که
۱۲ وقت نمازست، نماز بگذاریم؛ همچنان از دستار مبارک دو عقد را گشوده
سجاده کرد؛ نیت فرض کرده اقتدا کردم؛ بعد از اتمام نماز
۱۵ برخاستم تا کفش مولانا را راست کنم؛ پراز ریگ حجاز دیدم؛
حضرت مولانا فرمود که چون بر آن مطلع گشتی مبادا که این معنی را
بکسی نقل کنی؛ تا حضرت او در قید حیات بود هرگز بکسی نگفتم
۱۸ و آن ریگ را بسوادم و توتیا وار بچشم هر که بسوادم خوش شد و در
شربت هر رنجور که کردم شفا یافت

T, I, 369 ; H, I 171

۱۸۲ K آ ۹۱ B ب ۹۶ Z ۲۶۴/۳

4 نقلست BK : منقولست Z || 10 نهاد KZ : نهاده B || 12 ناگاه سحرگاهی BZ :

ناکامی K || 13 مبارک KZ : + مولانا B || 14 کرده KZ : - B || 19 که KZ : - B

2-3 ای که ... او : MN ج ۳ ، ص ۲۳/۵۷۶.۵۷۷ : MA ، ص ۲۰۶/۱۲، ۱۳

(۲۶۵/۳) الحکایه: همچنان حکیم جهان افلاطون زمان اکمل الدین طیب رَحْمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی خدمت سلطان رکن الدین سعید از من التماس ترکیب تریاق فاروقی کرده بود؛ تمامت ادویه را ترتیب کرده در خلوتخانه خود بتعجین آن مشغول گشته بودم، تا حدی که خدمتگاران خانه نیز حاضر نبودند و مخارج و مداخل خلوت را بسته بودم؛ چون باتمام رسید از ناگاه حضرت مولانا از گوشه تابخانه ظاهر شد از غایت حیرت بیخود گشته سر نهادم و طاس زرین تریاق را عرضه داشتم؛ اصلا التفات ننمود. گفت: ای خواجه اکمل الدین! ارذرهائی که درون ما را نیش زده است اگر بحر محیط تریاق شود علاج آن نتواند کرد و در حال باز غایب شد و گویند: این حکایت را هم علاء الدین طیب ارزنجانی کرده است

(۲۶۶/۳) همچنان در نقل است که یک نوبت حضرت مولانا باب گرم رفته بود؛ اصحاب پیشترک رفته حمام را شستند و بخورات کرده مردم را بیرون راندند و باز باستقبال مولانا رفتند تا آمدن ایشان تمامت مجذومان و رنجوران و مبتلایان باز پر شده بودند؛ مگر اصحاب ایشان را می رنجانیدند و از آب دور می کردند؛ بانگ بر اصحاب زد و جاهها بیرون کرده باب درآمد و نزدیک ایشان رفته از آن آبها بر خود می ریخت؛ کافه حاضران از آن خلق عظیم و کرم عمیم او حیران می ماندند؛ مگر

۱۸۳ K آ ۹۱ B آ ۹۷ Z ۲۶۶ - ۲۶۵/۳ I. I. 371 : II. I. 284

4 مشغول گشته BK : - Z || 5 مخارج ZB ~ داخل K || 10 در حال KZ :
در حال B || 15 و مبتلایان BK : - Z || 16 می کردند BZ : کردند K

1 الحکایه... کرده است: ر. ک. به سبب-الار، ص ۸۲

12 همچنان... ص ۲/۳۳۹ نمود: ر. ک. به سبب-الار، ص ۸۲ - ۸۳

خدمتِ ملکِ الادبا امیر بدرالدینِ یحییٰ آنجایگاہ حاضر بوذہ از سرِ ذوق
این بیت را می گفت

شعر (رمل):

- ۳ از خدا آمده آیتِ رحمت بر خلق
خود کذام آیتِ حسن است که در شانِ تو نیست
- (۲۶۷/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه ترتیب
۶ جمعیتی کرده اکابر را دعوت کرده بوذ و جملگان حاضر گشته ،
آخر الامر حضرت مولانا را حاضر کردند ؛ چون سماع باخر آمد
اکابر بتناولِ طعام مشغول شدند ؛ حضرت مولانا از شیخ محمد خادم
۹ ابریق خواسته بمتوضاً رفت ؛ امیر پروانه سه هزار درم بشیخ محمد خادم
شکرانہ دادہ ابریق را ازو بستند و بحضرت مولانا رسانید ؛ همانا کہ
دعاها کردہ بمقدمگاہ قدم نہاد و امیر پروانہ بر در تا دیرگاہ منتظر
۱۲ ایستادہ بوذ ؛ بعد از ساعتی جماعتی از خدمتگارانِ پروانہ در آمدند
و دستبوسِ امیر کردہ از دور ایستادند کہ امیر در انتظارِ چیست ؟ گفتند
منتظرِ حضرتِ مولانا ست کہ از متوضاً بیرون آید ؛ گفتند : ما از راہِ
۱۵ مسجدِ مرام می آمدیم ؛ حضرتِ مولانا را دیدیم کہ بتعجیل می رفت ؛
پروانہ حیران شد ؛ شیخ محمد خادم را گفت : در آ و این خبر را
تحقیق کن ! چون بمتوضاً در آمد غیر از آن ابریقِ پُر کسی نبوذ ؛

T, I, 372 ; H, I, 285, 172 ۱۸۴ K ب ۹۱ B آ ۹۷ Z ۲۶۷/۳

۳ شعر KZ : B — || 10 رسانید BZ : رسانید K || 15 حضرت Z : K —

پروانه سجده‌ها کرده اعتقاد او مضاعف شد و حضرت مولانا تا چهل روز تمام بخلق روی نمود

- 3 (۲۶۸/۳) همچنان منقولست که یک نوبت سلطان رکن الدین سعید غَفَرَ لَهُ > اللَّهُ که در سرای خویش دعوتِ عظیم کرده بود و تمامتِ شیوخ و اکابر حاضر آمده . چنانکه قاضی سراج الدین در مسندِ صدر بود و شیخ صدرالدین در صدر دیگر و سید شرف الدین پهلوی تختِ سلطان نشسته بود و مجموعِ اکابر زیر و بالا پر نشسته : از ناگاه حضرت مولانا با اصحاب در آمد و در میانِ سرا گردِ حوض فرو کشید : چندانکه سلطان و پروانه مبالغه کردند بالا نگذشت : شیخ صدرالدین گفت : وَ مِنْ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى : حضرت مولانا فرمود بَلْ وَ مِنْ آلِهَةٍ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى ؛ مجموعِ اکابر فرو آمدند : همانجا سماعِ عظیم شد
- 12 (۲۶۹/۳) همچنان در خانه پروانه سماعِ عظیم بود : حضرت مولانا شورهای بی نهایت فرمود : مگر سید شرف الدین با پروانه بگوشه رفته بمساوی مشغول شد و او از سرِ ضرورت می شنید : فی الحال حضرت مولانا سر آغاز کرد و این غزل را فرمود

شعر (رمل)

- 18 هذیان که گفت دشمن بدرونِ دل شنیدم
پی من تصویری را که بکرد هم بدیدم

T, I, 373 : H, I, 172 ۲۶۸/۳ - ۲۶۹ Z ۹۶ B ۹۱ K ۱۸۴

1 شد و ZB : شده K || 7 پر نشسته KB : پر کشته Z 11 فرو آمدند BZ : فرود آمدند K || 12 همچنان BK : الحکایه Z || 13 شورهای BZ : عظیم و K || 19 تصویری را BK : تصویری او Z

3 همچنان . . . ۳۴۰ / ۵ نداد : ر. ک. به سه سالار ، ص ۸۶ - ۸۷

سگکِ او گزید پامِ بنمود بس جفایم
نگزم چوسگک من اورا لبِ خویش را گزیدم

3 چو برازهای مردان برسیده ام چو مردان

چه بدین تفاخر آرم که برازِ او رسیدم

در حال پروانه سر نهاد و استغفار کرده دیگر سید شرف الدین را رو نداد

6 (۲۷۰/۳) همچنان نقلت از عثمانِ گوینده که او گفت: نو عروسی

کرده بودم و افلاسِ عظیم بر احوالِ من راه یافته بود و ضرورت بغایت
رسیده و دلداریِ عروسِ نواز جملهٔ واجبات بوده؛ حضرتِ مولانا را

9 معلوم شد، برخاست و در حرمِ خود در آمد و از خدمتِ کرا خاتون شش

دینارِ مصری بوام حاصل کرده باز بیرون آمد و بنشست؛ بعد از زمانی

در اثنای سخن فرمود که یا عثمان! پیش ازین خوش سنتی داشتی که دم

12 بدم با ما مصافحه می کردی؛ مدتیت که ترکِ آن سنت کرده، سبب

چیست؟ زود برخاستم تا دستبوس کنم دینارها را پنهان در دستم نهاد

و فرمود که این سنت را چون فرضِ نماز محافظت کن؛ شاذ شدم و مدتی

15 آن وجه را خرج کردم

(۲۷۱/۳) همچنان نوبتِ دیگر باز مفلس شدم و هیچ نداشتم؛

پیشِ مولانا آمدم که وقتِ آن شد که سنتِ دستبوس را بجا آورم؛

18 حضرتِ مولانا تبسم فرموده گفت: سهل است خاطر خوش دار که

T, I, 375; H, I, 173 - 74 ۱۸۵ K آ ۹۲ B آ ۹۸ Z ۲۷۱ - ۲۷۰/۳

8 از جمله KZ: + از جمله B 15 کردم K: می کردم BZ || 16 همچنان BK: - Z

6 همچنان ۱۶/۲۴۱ می کردم: ر. ک. به سپهسالار، ص ۹۰

- امروز بتو لقمه چرب خواهد رسیدن ؛ آن روز تا شب ملازم آستانه
 بودم ، اصلاً اثری ظاهر نشد ؛ حیرتی بر من مستولی گشت که اشارت آن
 حضرت چون واقع نشد ؟ چو شب هنگام شد اندکی باران باریدن گرفت
 و باران یک یک می رفتند ؛ گفتم پیش از آنک تار یک و گیل شود
 راه خانه پیش گیرم ؛ از در مدرسه بیرون آمدم : دیدم که سیلاب
 عظیم می گذرد ؛ همانا که بواسطه خار و خاشاک محله بند گرفته بود
 و نمی رفت ؛ پهای خود راه آب را گشودم تا روان شود : ناگه گوشه
 ریسائی در پام افتاد و پیچیده شد : چون پای را بیرون کشیدم دیدم که
 همیانی پر سیم سلطانی در آنجا افتاده است : در بغل کرده روانه شدم و در خانه
 شمردم ، هفتصد درم بود ؛ بعضی را بعروس دادم و بعضی را بما لابد
 خود صرف کردم ؛ روز دوم همچنان ترش گشته بخضرت مولانا
 رفتم ، یعنی که فتوحی حاصل نشد ؛ اشارت فرمود که عثمان چرا رو
 ترش گشته زرا را بکیسه بخانه بردی و دم از افلاس می زنی . نگهدار
 تا شکایت نکنی ؛ باید که بشکرانهای آن عطا شکرها گوئی : فی الحال
 سر نهادم و توبه کردم

(۲۷۲/۳) همچنان نقلست که شخصی از مریدان مولانا که صاحب

- ۱۸ یسار بود در وقت نقل وصیت کرد که می خواهم تا حضرت مولانا

T, I, 375 ; H, I, 174 ۱۸۵ K آ ۹۲ B آ ۹۸ Z ۲۷۲/۳

۱ آن روز تا BK : — Z || 6 راه خانه پیش BK : راه در پیش ... Z در
 BK : — Z || که BK : — Z || 7 بند K : بنام (?) BZ II بعروس BK :
 بعروسی Z || بما BZ : ما K || 12 روز BK : — Z || 14 زرا BZ : سیم را K 15 بند
 B — : KZ

17 همچنان ... ص ۹/۳۴۲ فرمود : ر. ک. به سپه-الار ص ۹۱

سه روز مرحمت فرموده برگور من تردد فرماید؛ بعد از وفات مذکور
یک روز تمام بر سر گورش بنشست؛ جمعی از فرزندان متوفی پذیر
خود را در خواب دیدند که جامهای فاخر پوشیده بود و خرامان خرامان
می آمد؛ پرسیدند که مَا فَعَلَ اللَّهُ بِكَ؟ گفت؛ در حالی که
مرا در گور نهادند گروهی از ملائکه عذاب حاضر شدند تا مرا
برنجانند و جهت حرمت داشت حضرت مولانا نزدیک من نمی آمدند؛
ناگاه مملکی خوب روی از گوشه درآمد و آن ملائکه عذاب را از من
دور کرد که خداوند تعالی این شخص را در کار مولانا کرد و او را
بیامرزید و عنایت فرمود 9

(۲۷۳/۳) همچنان یار ربانی بهاء الدین بحری حکایت کرد که در

زمان امارت خود مرا عادت بود که دم بدم زیارت حضرت چلبی
حسام الدین می رفتم و با او صحبتها داشتم و اوقات هم چلبی بخانه ما می آمد
و هنوز بحضرت مولانا وصول میسر نشده بود؛ روزی چلبی بخانه
من تشریف داده بود؛ همانساعت دیدم که مولانا از نردبان بالا آمد که
امیر بهاء الدین! حضرت چلبی را نمی خواهی که از دست ما بربائی؟
سر نهادم که هر دو بنده مخلص از جمله ربوذگان حضرت خداوندگاریم؛
همانا که بیامد و بفراغت بنشست؛ اندیشیدم که طعامی پیدا کنم؛ فرمود که

T, I, 377 ; H, I, 285

۲۷۳/۳ Z ۹۸ ب B ۹۲ ب K ۱۸۸

4 در حالی K : در حال BZ || 6 نمی آمدند BZ : نیامدند K || 10 همچنان BZ : الحکایه

K || K که BK : - Z || 11 زمان KZ : زمانی B || زیارت KZ : + زیارت B || 13 وصول

KZ : فضول (!) B || 14 داده K : نموده Z

- چیزگی بیار ؛ برخاستم کہ بروم ؛ گفتم : بخدمتگار بانگی زن تا بیاورد ؛
 خدمتگار را برومی گفتم کہ ما حاضر چه داری ؟ گفتم : همین دم
 طعام خوردیم و در دیک آب گرم نهاده ام تا کاسها را بشویم ؛
 مولانا فرمود کہ تا آن دیک را بیاورد ، صحن و کاسه بخواست و از دیک
 بر آنجا بدست خود پرداخت ؛ دیدم کہ قلبه برنجی بود بغایت خوبی
 و در لذیذی بی نظیر بود ؛ همگان حیران ماندیم کہ از دیک خالی چندین
 طعام از کجاست ؟ فرمود کہ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ طعام غیبست باید
 خوردن ؛ چون بنده و حضرت چلبی بطعام خوردن مشغول شدیم
 حضرت مولانا بنماز ایستاد ؛ آن بود کہ ترک مال و عقار و عیال
 و بار کرده بنده و مرید شدم

- 12 (۲۷۴/۳) همچنان در نقل است کہ اوقات حضرت مولانا بحمام
 رفتی و حلق ک دی ؛ آثار ایشان را یاران بتبرک بر گرفتندی ؛ مگر
 بزرگی در خلوت حمام نشسته بود ؛ در ضمیرش گذشته باشد کہ اگر
 از آن آثار بدست من افتادی مرید می شدم ؛ فی الحال مولانا فرمود کہ
 قدری از آن مو بدان عزیز دادند ؛ همان لحظه سر نهاد و مرید شد
 و خدمات نموده سماعها داد

- 11 (۲۷۵/۳) همچنان نقل است کہ روزی حضرت مولانا در مدرسه
 خود سیئر می فرمود و خدمت سلطان ولد و جلال الدین فریدون و جماعتی

T, I, 378 ; H, I, 286 ۱۸۸ K ب ۹۳ B ب ۹۸ Z ۲۷۵ - ۲۷۴/۳

2 که KZ : B — : BK : ما حضری Z || 10 ایستاد BK : ایستاد Z |
 عقار BZ ~ عیال K

12 همچنان . . . ۷/۳۴۴ کردند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۴

از اصحابِ کرام در علوی حاضر بوذند و بر سیرِ حضرتِ مولانا ناظر؛
 از ناگاہ امیری غریب زیارتِ مولانا حاضر شد و نذری کہ کرده
 3 بوذ یکک همیان زر زر پیش او نهاد و سوگندانِ عظیم خورد کہ از وجہ
 حلالست، تا خداوندگار قبول فرماید؛ همه را در آستینِ مولانا ریخت
 و بیرون آمد؛ چون او غایب شد همه را بر سرِ خاک ریخته روانه شد؛
 6 اصحاب فرود آمده آن مبلغ را جمع کردند؛ حضرتِ سلطان ولد همه را
 بیاران بخش کرده وجہِ معاشِ خود کردند

(۲۷۶/۳) همچنان چون حضرتِ مولانا از کثرتِ ازدحامِ خلق
 9 ملول شدی بحمام رفتی و چون در حمام نیز غاو کردنددی در خزینہ
 حمام در آمده در آبِ گرم فرو شدی؛ اتفاقاً سه شبان روزی
 در خزینہ حمام آرام گرفته روی نمی نمود؛ همانا کہ مستغرق
 12 تجلیات و بارقاتِ وصال گشته بوذ؛ بعد از سوم روز حضرتِ چلبی
 حسام الدین تضرع بسیار کرده التماس نمود کہ اصحاب را روی نماید،
 چون مزاجِ مبارکِ مولانا را در غایتِ ضعف دید قطراتِ سرشک
 15 بروجناتِ رخساز روان کرده فریادها کرد کہ مزاجِ لطیفِ خداوندگار
 بغایت نحیف شده است؛ اگر جهتِ ما ضعیفان شربتی افطار کنی
 و لحظه آرام گیری چه باشد؟ فرمود کہ کوه طور با همه وجودِ خود
 18 تحمل یکک نظرِ جمالِ حق نکرد و پاره پاره شد

T, I, 379 ; H, I, 175

۱۸۸ K آ ۹۳ B آ ۹۹ Z ۲۷۶/۳

1 حضرت Z : K - ناظر Z : + بودند K || 5 او K : - Z || 8 همچنان

K : و کویند Z || 12 بارقات BK : باوقات Z || 14 ضعف Z : صیف BK

8 همچنان ۱۷/۲۴۵ بوذ : ر. ک. به سپسالار، ص ۱۰۷، ۱۰۴

شعر (رمل)

صَارَ دَكَاً مِّنْهُ وَأَنْشَقَّ الْجَبَلُ

3 هَلْ رَأَيْتُمْ مِّنْ جَبَلٍ رَّقَصَ الْجَمَلُ

مسکین تنِ ضعیفِ نزارِ من کہ در سه شبانِ روزی هفتده بار
شعشہ آفتابِ جلال و بوارقِ انوارِ جمال برو تابند ، چون تاب
آورد و تحمل کند و از آن تاب هرگز رو نتابند؟ و گفت:

شعر (رمل)

از کمالِ قدرتِ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بی چون احتمال

9 آنچ طورش بر نتابند ذرّہ قدرتش جا سازد از قاروره

گشت مشکاة و زُجاجه جای نور که همی درّذ ز نور آن قاف و طور

جسمشان مشکات دان دلشان زجاج تافته بر عرش و افلاک این سراج

12 همانساعت برخاست و بسماع شروع کرده ، گویند هفت شبانروزی بلا
انقطاع در سماع بود

(۲۷۷/۳) همچنان نقلست که جمعی از تجار که از قدیم العهد

T, I, 380 ; H, I, 287

۲۷۷/۳ Z ۹۹ B ۹۳ K ۱۸۹

11 مشکاة Z : + و K

2-3 صار... الجمل : MN ، ج ۳ ، ص ۱۶/۳ : MA ، ص ۸/۱۹۳

8-11 از کمال... سراج : MN ، ج ۶ ، ص ۳۰۶۶/۴۴۷ - ۳۰۶۹ : MA ،

ص ۶۲۴ / ۷ - ۹

- با جلال الدین فریدون دوستان بوزند ، هر بار بطریق ممالحت بخدمتش
 3 آمدندی و دل بستگی عظیم نمودندی ؛ روزی از خدمت او التماس کردند که
 بحضرت مولانا ارادت آورند و حساب اموال خود را نبشته بمذکور
 تسلیم کردند تا شکرانه یاران باشد و ایشان بکلی از دنیا فارغ گشته
 6 درویش شوند و بجد گرفتند که این ارادت ما را بحضرت مولانا عرضه کن
 تا چه فرماید و آن اموال را بر چه نسق بمصرف رسانیده آید ؟
 همانا که چون چلبی جلال الدین احوال تجار را بحضرت مولانا کما کان
 9 عرضه داشت ، مولانا از سر ملالت برخاست و ابریق ستده بمبرز درآمد
 وزمانی مکث فرموده ، انتظار تجار از حد گذشت ؛ بخدمت سراج الدین
 تتری لا بها کردند تا حال توقف را دریابند ؛ چون بقدمگاه درآمد
 12 دید که حضرت مولانا در گوشه ایستاده است ؛ فرمود که سراج الدین !
 ما از کجا و دنیا از کجا و ما را کی دنیا بوزه هست ؟ و پیغامبر ما را چه دنیا
 بود و اصحاب او دنیا را کی دوست داشتند ؟ حقا که بوی این نجاست
 15 مبرز در مشام من بهتر از اسباب تمام دنیا و اهل دنیا است ؛ لطف
 کن و از ایشان عذر ما را بخواه تا بدست خود بارباب الباب و استحقاق
 قسمت کنند اگر صادق راه حقند فی سُمعة وریا ؛ چه ثواب در آنجا
 18 بیشترست از آنچه ما و اصحاب در زحمت باشیم و از مجموع آن اسباب
 خِلالی قبول نفرمود و آن جماعت همه اموال را بدرویشان و یاران
 بذل کرده سماعها دادند و مرید شدند

2 بخدمتش KB : بخدمت Z || 4 خود را B : خود KZ || 8 چون K : — Z

13 بوزه است BZ : + که K || 19 آن KZ : این B || و یاران KZ : — B

1-20 همچنان ... شدند : ر. ک. به سپسالار ، ص ۱۰۸

- (۲۷۸/۳) الحکایه : همچنان از کرام اصحاب منقولست که سلطان رکن الدین از خدمت علاء الدین طیب ارزنجانی در ارزنجان التماس نمود که برای او انواع معاین ترتیب کند؛ قرب سه هزار عدد سلطانی 3 خرج کرده مجموع را عین می کرد؛ مگر فرزندان طیب گفته باشد که تو مرد کریم نهادی و بخدمت تو آمد و شد دوستان دایم است و ازین معجونها التماس خواهد کردن و ناچار بهریکی خواهی دادن و بسی خواهد 6 تلف شدن، تدبیر آنست که ترا در خلوتی کرده از بیرون قفل نیم تا معلوم کنند که در خانه کسی نیست؛ همان روز در را محکم کرده حکیم با حرم خود بترکیب معاین مشغول شدند؛ از ناگاه دیدند که پرده تابخانه باز 9 شد و حضرت مولانا از بیرون آمد و در کنج خانه فرو کشید؛ حکیم و خاتونش بیهوش گشته از هیبت آن حالت خشک شدند؛ بعد از ساعتی خود را جمع کرده برخاست و تمامت معجونها را که در طاس زرین 12 کرده بود پیش مولانا نهاد که البته تا حضرت مولانا تناول کند؛ انگشت مبارک بالای آن نهاده گفت: در اندرون مادر دیست که اگر معجونهای عالم را بنود دهند یکدم تسکین نپذیرد و آن وجع فجیع 15 آرام نگیرد؛ هر دو گریان گشته حضرت مولانا برخاسته بر در اشارت کرده قفلها را شد و روانه گشت؛ چندانک در پی او دویدند آثاری ندیدند؛ هر دو باخلاص تمام بنده و عاشق شدند؛ چه پیش ازین 18 حکیم علاء الدین را در حق اولیا اعتقادی نبود و طعنهای می زد؛ از آن

T, I, 382 ; H, I, 287 ۱۹۰ K آ ۹۴ B ب ۹۹ Z ۲۷۸/۳

8 حکیم KZ : B — 10 || از (B —) بیرون آمد BZ : اندر شد K || خانه
BK : Z — 16 || بر خاسته Z : بر خاست BK

محبت شفته گشته خاتون خود را برگرفت و بقونیه آمده مرید مخلص شدند و وقوع این قضیہ در ارزنجان بود

3 (۲۷۹/۳) همچنان از کبار اصحاب منقولست که پیوسته حضرت خضر

علیه السلام با حضرت مولانا صحبتها کردی و رموز کنوز حقایق غیبی را از حضرت مولانا پرسیدی و جوابهای لطیف شنیدی؛ روزی مگر

6 حضرت سلطان ولد دستار خود را می پیچید و کنار دستار راست

نمی آمد؛ باز خراب می کرد و می پیچید؛ مولانا فرمود که بهاء الدین مکرر مپیچ و دربند تکلف و رعونت مباش که من نیز در جوانی یکبار دستار

9 خود را مکرر پیچیدم، بر اذرم خضر علیه السلام از من صحبت اختیار کرد،

مدتی از صحبت او محروم ماندم؛ بعد الیوم حضرت سلطان ولد دیگر دستار خود را نپیچید، اصحاب می پیچیدند و او بر سر مبارک می نهاد

12 (۲۸۰/۳) همچنان منقولست که در اوان جوانی حضرت مولانا در

دمشق در مدرسه مقدّمیه و گویند برانیه^۴ بتحصیل علوم مشغول بود؛ بارها جماعتی از اهل بصیرت دیدند که حضرت در آن حجره تردد

15 می کرد و تا غایت آن حجره مزار احرارست و اغلب عرفای کمال از

اطلاع اسرار آن حضرت غافل و ذاهل بودند؛ چه مستوران حق را هرکسی نمی تواند دیدن و دانستن

18 (۲۸۱/۳) همچنان در نقلست که شیخ ابو بکر کتانی رحمه الله زیارت

کعبه معظم مشرف شده بود و در زیر ناودان نشسته؛ دید که پیر مردی

T, I, 383 ; H, I, 176 ۱۹۲ K آ ۹۴ B آ ۱۰۰ Z ۲۸۱ - ۲۷۹/۳

3 همچنان KB : الحکایه Z || 18 همچنان BZ : چنانک K

18 همچنان ... ص ۱۳/۳۴۹ المنتهی : ر. ک. به سه سالار ص ۲۹ :

تذکره الاولیا ج ۲ ص ۱۰/۱۲۱

- از بابِ بنی شیبہ در آمد و با شکوہ تمام بنزدیکِ او آمد و سلام کرد و گفت: چرا آنجا زروی کہ مقامِ ابراهیم است و آنجا جماعتی نشسته اند و استماعِ حدیثِ نبوی می کنند، تا تو نیز بشنوی و مستفید شوی کہ آنجا 3 پیری آمده است روایاتِ درست و اسانیدِ عالی دارد؛ ابوبکر گفت: ای خواجه او اسنادی دراز دارد و او هرچه آنجا باسناد می گوید من اینجا بی اسناد از استاذ می شنوم؛ گفت: از کہ می شنوی؟ گفت: حدَّثتَنی 6 قَلْبِي عَنْ رَبِّي؛ گفت: بچه دلیل می گوئی؟ گفت: بآن دلیل کہ تو خضری، خضر گفت: سبحان الله! تا این وقت می پنداشتم کہ مجموعِ اولیای حق را می دانم و از من پوشیده نیست، یقینم شد کہ مستورانِ حق از 9 چشمِ من نیز مستور بوده اند و من ایشان را نمی شناسم، ایشان مرا می شناسند؛ چنانک فرمود وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (۷۶/۱۲)

شعر (رمل)

12

دست بر بالای دستت ای فتی تا بیزدان که الیه المنتهی

(۲۸۲/۳) همچنان حضرت مولانا فرمود کہ مولانا شمس الدین

- 15 تبریزی ما معشوقِ خضرست علیها السلام و بر درِ حجرهٔ مدرسه هم بدستِ مبارکِ خود نبشته است کہ مقامِ معشوقِ خضر علیہ السلام و حضرتش از آن مستورانِ نازنین بود کہ از خضر نیز و شمس تبریزی نیز مخفی بود و در خدرِ حق مستور

18

T, I, 385 ; H, I, 177 ۱۹۳ K ب ۹۴ B ب ۱۰۰ Z ۲۸۲/۳

5 باسناد KZ : باسنادی B || 14 همچنان B : و همچنان KZ || 15 هم K : Z

13 دست بر بالای ... المنتهی : MN ، ج ۴ ، ص ۲۶۵ / ۳۱۶۲ : MA ، ۲۱ / ۴۰۸

شعر (خفیف)

بارها گفته‌ام که فاش کنم هرچه اندر زمانه اسرارست
لیک از چشم زخم و بیم جفا بر زبام نهاده میسارست 3

(۲۸۳/۳) همچنان از کرام اصحاب منقولست که حضرت مولانا
در فصل زمستان شدید شبی در مدرسه خود بنام تهجد مشغول
بود و روی مبارک را بر فرش مدرسه نهاده چندانی اشک راندی که 6
مشکها پر شدی، چنانکه از بروت هوا محاسن مبارکش بچ گرفته
بر فرش چفسیده بود؛ علی الصباح اصحاب بصیاح تمام
آب گرم بروی او می ریختند تا بچ حل شد و چون صورت 9
نماز ظاهرش این بود تا بر اسرار نماز باطن ایشان کرا اطلاع
افتد؛ مگر محبان مخلص ازین حال سؤال کردند؛ فرمود که از امیر
المؤمنین علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه منقولست که اذا حضر 12
وقت الصلوة یتزلزل ویبتلون؛ فقیل لکم ما لکم یا امیر المؤمنین؟
فیقول قد جاء وقت امانه عرضها الله تعالی «علی السموات
والارض والجبال، فابین ان یحملنہا واشفقن منہا 12
وحملہا الانسان» (۸۲/۳۳) فلا ادری ما احسن؟ اذا ما
حملت ام لا؛ وقال علیه السلام والصلوة اتصال بالله من
حیث لا یعلمہ الظاہر؛ وچون حال علی ولی برین منوالست 18
تا دیگران را چه رسد؟ وگفت:

T, I, 386 ; H, I, 178

۱۹۳ K آ ۹۵ B ب ۱۰۰ Z ۲۸۳/۳

8 شد Z شود BK : 9 ایشان KZ : B -

۲۷۰/۳ همچنان ... ۱۰/۴۲۷ : ر. کن به سپهسالار، ص

۴۱ - ۴۲ - ۴۰

شعر (مجتث)

زبان که طوطی گوياست با هزار بيان ز صد یکی نکند سر حال دل تقرر
 3 قلم که چوب زبانست و بسته بند ببند چگونه سر دل عاشقان کند تحریر

(۲۸۴/۳) همچنان نقلست که روزی از عرفای زمان جماعتی بزیارت

حضرت مولانا آمده بودند ؛ یکی از ایشان از سر این حدیث که ان الله
 6 تعالی شراباً اعدّه لا ولیائیه ، اذا شربوا سکرُوا و اذا سکرُوا
 طابوا و اذا طابوا طاشوا الی آخره سؤال کرد ، تا آن چه شرابست ؟
 فرمود که چون حضرت محمد رسول الله صلعم بقرب خاص قباب
 9 قوسین او ادنی (۹/۵۳) اختصاص یافته مشرف گشت و بر شرفات
 حقایق مشرف شد و جمال جلال حضرت احدیت را جل جلاله
 بدیده بصیرت مشاهده فرمود بعد از کشف لطایف سبحانی و تحقیق
 12 رموز کنوز ربانی از حضرت عزت دو جام جهان نمای از نور حاضر
 آمد ؛ یکی پراز شراب خالص و یکی پر از شیر سایغ و با اختیار یکی
 ازین دو جام اشارت رسید ؛ حضرت رسول الله فرمود که اخترت
 15 اللبَنَ و اخترت الخمر لا خیار امتی ؛ زیرا که آن عهد ابتداء
 احکام قوانین شریعت و استحکام اساس اوامر طریقت بود . جام جهان
 نمای حقیقت را جهت عارفان امت و خاصان ملت خویش محافظت

۲۸۴/۳ Z ۱۰۰ ب B ۹۵ K ۱۹۴ H, I, 179 ; I, I, 387

2 b سر BZ : + و K || 7 طابوا KZ : اطابوا B || 12 حاضر KZ : -- B ||

13 آمد KZ : - B || اخترت KZ : اختیارت (.) B . اختیار BK : Z

2 - 3 زبان . . . تحریر : ر. ک . ه سپهسالار ، ص ۳۰

4 همچنان . . . ۲۰/۳۵۲ الشوق : ر. ک . ه سپهسالار ، ص ۶

فرمود و از بوی خوشِ آن شرابست که بعضی از اولیای کُمَّل اوقات
بیخود می‌شوند و کشفِ رازها می‌کنند؛ چنانک گفت:

شعر (مجتث)

3

کدام شربت نوشید پورهٔ ادهم
که مست وارشد از ملک و مملکت بیزار

چه سکر بود که آواز داد سبحانی

6

که گفت رمزِ انا الحق و رفت بر سرِ دار

باتفاق تحسینها کرده ارادت آوردند و همچنان حضرتِ مولانا در صفتِ
آنچنان شرابِ خوش گوار چه گفتارِ بسیار که فرموده اند و گفته:

9

شعر (هزج)

اگر بر عقلِ عالمیان ازین مستی چکد جرعه

نه عالم ماند و آدم، نه مجبوری نه خودکامی

15

و همچنان در غزلی می‌فرماید

شعر (رجز)

ساقی جانِ خوب رو بازه دهد سبو سبو

15

تا سر و پای گم کند زاهد و مرتضای من

از کفِ خویش جسته ام در تکِ خم نشسته ام

تا همگی خدا شود حاکم و کذخدای من

18

پرسیدند که وجد چیست؟ فرمود **اَلْوَجْدُ اِنْزِعَاجُ الرُّوحِ عَنِ اِحْتِمَالِ
غَلَبَةِ الشَّوْقِ**

4 نوشید KZ : نوشیده B || 9 که KB : Z — || و کنت BK : — Z || 12 b عالم

ZB ~ آدم K || 19 پرسیدند KB : — Z

(۲۸۵/۳) همچنان رؤسای اصحاب روایت کردند کہ روزی حضرت مولانا مع الاصحاب بحمام رفته بود؛ چون یاران باشارتِ حضرت بخدمتِ ہمدیگر مشغول شدند برخاست و در خلوتی درآمده از حد بیرون 3 ماکت شد؛ مگر چلبی جلال الدین فریدون را اصحاب کرام بجد گرفتند تا بر توقفِ مولانا اطلاع یابند؛ بر درِ خلوت شد تا از آن جلوت چه 6 بیند؛ دید کہ تمامتِ خلوت تا سقف از وجودِ مبارکشان مالا مال شدہ بود، لرزہ، براعضاش طاری گشتہ چنان نعرہ زد کہ تمامتِ یاران بیہوش شدند و حضرت مولانا آہستہ آہستہ بیرون آمدہ سماع کنان 9 تا مدرسہ روانہ شد

(۲۸۶/۳) همچنان از خدمتِ استاذ الفاضلا مولانا شرف الدین قیصریہ رَحِمَہُ اللہُ منقولست کہ او گفت: چون خدمتِ شیخ صدر الدین پیش آمد کہ بر جنازہ مولانا نماز کند، از ناگاہ شہقہ بزد و بیخود 12 شد تا ساعتی؛ بعد از آن نماز کرد و اشکِ خونین از دیدگانِ خود روان کردہ روان شد؛ جماعتِ کبار از کیفیتِ آن حال سؤال کردند؛ گفت: چون پیش آمدم تا بنماز مشغول شوم صفتی دیدم از روحانیان 15 ملاء اعلی حاضر آمدہ و روحِ حضرتِ رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ مصور ایستادہ بزیارتِ و نمازِ مولانا مشغول شدند و فرشتگانِ آسمان بجمعہم کبود پوشیدہ می گریستند؛ همانا کہ خدمت 1۰

T. I, 390 : H. I, 181 ۱۹۶ K ب ۹۵ B ب ۱۰۱ Z ۲۸۶ - ۲۸۵/۳

5 جلوت K : خلوت BZ || 14 آن BZ : K 15 پیش BK : 16 و درج ...
اللہ K : BZ || 16 - 17 علیہ ... ایستادہ K : BZ || 18 می گریستند KZ : گریستند
B || K : BZ

شیخ با جمیع اکابر چهل روز تمام زیارت تربت مبارک او تردد می نمودند؛ هم مولانا شرف الدین فرمود که خدمت استاذم و مسند اسنادم قاضی سراج الدین برابر تربت مولانا ایستاده بود و زاری کنان این بیتها را می گفت :

شعر (رمل)

کاش آن روز که در پای تو شد خارِ اجل 6
دست گیتی بزدی تیغِ هلاکم بر سر

تا درین روز جهان بی تو نذیدی چشم 9
این منم بر سرِ خاکِ تو که خاکم بر سر

(۲۸۷/۳) همچنان منقولست که در عنفوان جوانی در شهر حلب پیش کمال الدین ابن عدیم که عدیم المثل و عالی القدر بود در چند مدرسه بافادت و استفادت مشغول بود. همچنان روزی در دمشق بر بام مدرسه مقدمیه تکرار علوم اسرار می کرد، سیر کنان از کنار کنگره بام یک دو تیر پرتاو بر روی هوا می رفت و باز قهقرا می آمد و طلبه علم بیاسر هم مرید مخلص شده بودند و پیوسته حالات را مشاهده می کردند 12.

(۲۸۸/۳) همچنان اخوان صفا چنان روایت کردند که حضرت مولانا بالای بام مدرسه خود طواف می کرد؛ اوقات یک دو تیر پرتاو

T, I, 391 ; H, I, 288 ۱۹۷-۱۹۶ K آ ۹۶ B ب ۱۰۱ Z ۲۸۸-۲۸۷/۳

2 هم مولانا BK : همچنان Z || 3 برابر BK : بر Z || 5 شمر KZ : — B || 9 این BK : ای Z || 13 علوم اسرار K : — BZ || کنار KZ : کناره B || 14 پرتاو BK : + و Z || می آمد BZ : آمد K || 15 حالات را KZ : حالت را B || 17 طواف BK : طوف Z

بر روی هوا می رفت ، باز پیامِ مدرسه می آمد ، روزی چنان غایب شد که بعد از بیست روز تمام در مسجدِ مرام نشان دادند و اصحاب جمع آمده هفته در سماع بود

3

(۲۸۹/۳) همچنان از کبارِ احرار منقولست که یارِ عزیز امیر جی که از جمله مریدانِ مخلص بود مگر او را جهتِ مصلحتی عزیمتِ دمشق افتاده بود ؛ پیشِ مولانا آمد و استعانتِ خواسته و طلبِ استمداد کرده بدمشق روانه شد ؛ چون بشهرِ دمشق در آمد بر سرِ کوشکی حضرتِ مولانا را ایستاده دید که بدستِ مبارکِ خود اشارت می کرد ؛ در حالِ نعره بزد و بیهوش شد ؛ چون بخود آمد هیچ ندید ؛ مهماتِ خود را با تمام رسانیده چون بقونیه آمد زیارتِ مولانا مشرف گشته می خواست که حکایت را باز گوید ؛ مولانا فرمود که مردانِ حق همچون ماهیان دریای محیط اند ، از هر جا که خواهند سر بیرون کنند ؛ سر نهاد و کیفیتِ تمثال را باصحاب باز گفت

12

(۲۹۰/۳) همچنان خدمتِ ملکِ الادباء مولانا صلاح الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ فرمود که چون بحضرتِ مولانا مرید شدم می دیدم که در روزی ده <و> دوازده رقعہ بخدمتِ پروانه و غیره فرستاده مساکین و اهلِ حاجات را دوا شدی و هیچ یکی خطا نکردی ؛ مرا در ضمیر گنفت که عجا روزِ قیامت نیز این دستگیری خواهد بودن ؟ فرمود که ای والله ای والله ، چرا نباشد ؟ بلک صالحانِ اُمّت را رحمتها و شفاعتها و سخاوتها خواهد بودن ؛ چنانک فرمود

15

16

T, I, 392 : H, I, 289 , 188 ۱۹۷ K ب ۹۶ B آ ۱۰۲ Z ۲۹۰ - ۲۸۹/۳

4 امیر جی KBZ : امیر کوری Eh || 8 جا K8 : B -- || 6 بود KZ :
B -- || خواست BK : خلعت 12 هر جا K8 : هر جا Z || 16 فرستاده KZ :
فرستاد B || 17 حاجات را K8 : حاجات 18 دستگیری B : دستگیر KZ

شعر (رمل)

- 3 صالحانِ امّتم خود فارغند از شفاعت‌های من روزِ گزند
بلکک ایشان را شفاعتها بوذ گفتشان چون حکمِ نافذ می‌روذ
- وقتی که شمشیرِ برّان در اندرونِ غلافِ خود برّاد قیاس کن که
در وقتِ تجرید چها کند، یاران شاذی کنان شکرها کردند
- 6 (۲۹۱/۳) همچنان کمالِ کرم و وفورِ حلم و شیمِ ایشان بغایتی بوذ که
روزی در سماعِ گرم شده بوذ و مستغرقِ دیدارِ یار گشته حالتها می‌کرد؛
از ناگاه مستی بسماع در آمده شورها می‌کرد و خود را بیخودوار بحضرتِ
9 مولانا می‌زد؛ یارانِ عزیز او را رنجانیدند؛ فرمود که شراب او خورده
است بد مستی شما می‌کنید؛ گفتند ترساست؛ گفت: او ترساست شما چرا
ترسا نیستید؟ سبر نهاده مستغفر شدند
- 12 (۲۹۲/۳) همچنان روزی در میانِ بازارِ قونیه می‌رفت، مگر ترکی
پوستینِ روباه بدست گرفته مزاد می‌کرد که دلکو و بجد
می‌گفت؛ حضرتِ مولانا نعره زنان بچرخ در آمده دل کو دل کو
15 می‌گفت و سماع زنان تا بمدرسه مبارک روانه شد

T, I, 392; H, I, 289

۱۹۸ K ب ۹۶ B آ ۱۰۲ Z ۲۹۲ - ۲۹۱/۳

6 همچنان BK : Z - که KZ : B - 8 از KZ : B - مستی BK : Z -

Bسماع KB : در سماع Z 13 و BK : Z -

2 - 3 صالحان ... می‌روذ : MN ، ج ۰۳ ص ۱۰۲ / ۱۷۸۶ - ۱۷۸۷ ؛

MA ، ص ۲۳۹ / ۲۴۰ ، ۱ /

6 همچنان ... شدند : ر. ک. به فی مافیه ، ص ۷۴ / ۵

12 همچنان ... ص ۳۵۷ / ۱۹ ذوالمتن : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۹۲ ،

۷۴ - ۷۵

- (۲۹۳/۳) همچنان روزی از حضرتش سؤال کردند که بعضی اولیا را متکبر می بینیم و آن تکبر بر کجاست؟ فرمود که در مردان خدا کبر کبریائی باشد نه کبر ریائی و تجبر نفسانی و عجب جاه مردم جانی، چنانکه امام جعفر صادق رضی الله عنه که گاه تزکیه نفس خود کردی و خلفا و ملوک را التفات نمودی؛ پرسیدند از آن تکبر او، گفت: حاشا من متکبر نیستم و ایکن چون من از هستی خویش برخاستم کبریائی او مرا مستهلک گردانید و بجای کبر من بنشست و این کبر از کبریائی اوست و من در میان نیستم

9 شعر (رجز)

- گفت زبان کبر آورد کبرت نیازت را خورد
شو تو ز کبر خود جدا در کبریا آویخته
و نقلست از بایزید که فرمود هر که مرا دید از رقم شقاوت ایمن شد؛ چنانکه فرمود

شعر (مجتث)

- 15 رهند ز تیر فلک وز سنان مرتیخش هر آن مرید که اورا بعشق پروردم
و جای دیگر گفت

شعر (رمل)

- 16 خود مرید من نمیرد کآب حیوان خورده است
وانگهان از دست، که از ساقیان ذوالمنین

T, I, 393 - 94 ; H, I, 289 ۲۹۳/۳ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۹

3 باشد KZ : و B 5 پرسیدند KZ : + که B 6 چون KZ : B 12 از BZ :

K 13 فرمود KZ : گفت B

- (۲۹۴/۳) و همچنان روزی در میان مجمع اکابر در بیان معجزات انبیا و کرامات خواص اولیا معانی می فرمود؛ گفت: فرق میان معجزات و کرامات آنست که معجزات افعال و سنن انبیاست و کرامات آثار و انوار اولیاست؛ معجزات اخراج شیء است از عدم و تقلیب اعیانست و کرامات صفت انوار باطن اولیاست، کما قال بعض اهل المعرفۃ کرامۃ الولیّ هو قوۃ فِعْلٍ وَ کِفَايَةُ مَوْنَةٍ يَتَقَوْمُ لَهُمُ الْحَقُّ بِمَا هِيَ مَا خَرَقَ مِنْ الْعَادَاتِ؛ وَ مُعْجِزَةُ النَّبِيِّ اخْرَاجُ الشَّيْءِ مِنَ الْعَدَمِ إِلَى الْوُجُودِ وَ تَقْلِيْبُ الْأَعْيَانِ، كَمَا قَالَ قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ

شعر (رمل)

- قلب اعیانست واکسیر محیط ائتلاف خرقه تن بی مخیط
 وقال للأولياء كراماتٌ ولِلأنبياء معجزاتٌ؛ فَالْمُعْجِزَاتُ
 بِالِدَّعْوَى، لِأَنَّهَا حُجَّةٌ وَالْكَرَامَاتُ بِغَيْرِ دَعْوَى لِأَنَّهَا اجَابَةٌ
 دَعْوَةٍ؛ هَمَانَاكَه بَعْضُ كَامِلَانِ سَبِيلِ طَرِيقَتِ وَ شَارِبَانِ سَلْسَبِيلِ
 حَقِيقَتِ از اظهار کرامات بنفرت تمام احتراز واجتناب واجب دانند
 بلك مشغولی آن را عین حجاب انگارند؛ چنانک بخدمت جنسید
 رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَقَلَ كَرْدَنْدَ كَه فَلَانِ دَرُوشِ بَرَسْرِ شَطِّ سَجَادَهٗ اِنْدَاخْتَهٗ نَمَازِ
 می کنند و در هوا می پرزد و بوالعجب کلمات می گویند؛ شیخ فرمود که دریغا که او

T, I, 395 ; H, , 290

۲۹۴/۳ Z ۱۰۲ ب ۹۶ B ب ۱۹۹ K

3 معجزات BK : + انبیا Z 4 و B : او KZ 10 شعر BK : - Z 14 همانا

BK : - Z 18 او KB : - Z

1 همچنان . . . ص ۹/۳۵۹ الطاعت : ر. ک. به سپهسالار . ص ۷۶

11 قلب . . . مخیط : MN ج ۵۰ ص ۷۸۸/۵۱ : MA ص ۱۰/۴۴۹

ببازيچه مشغول شده است و بدان قانع گشته و بحال خویش خرسند
آمده ؛ اورا بخواند و بياگاهانيد و از آن حالت باز آورد و از آن ايست
باز ايستاد ؛ تا معلوم شود که مقاماتِ کاملانِ مکمل تا کجاست

شعر (رمل)

تا کجا آنجا که جارا راه نيست جز سنا برقِ مهِ الله نيست
اي برادر بي نهايت درگهيست بر هر آنچه مي رسي بالله مه ايست
وقال قد سن الله سيره : عقوقية الانبياء حبس الوحي وعقوقية
الاولياء اظهار الكرامات وعقوقية المؤمنين التقصير
في الطاعة

(۲۹۵/۳) همچنان ملک الادباء خدمتِ مولانا صلاح الدين ملطي
روايت کرد که در شهر عراقليه در خانه نورالدين وفادار با جماعتِ قبه
بزرگ و شيوخِ کرام همدم بودم ؛ همانا که شيخ مؤيد الدين جندي
با چندي صوفيان که جندي بودند از قونيه رسيد ؛ استقبال او
کرده بغايت مکرم و معزز داشتند ، بعد از سلام و طعام و انواع
کلام از شيخ مؤيد الدين سؤال کردم که خدمتِ شيخ صدر الدين

T. I, 396 ; H. I. 183 ۲۹۵/۳ Z ۱۰۲ ب B ۹۷ آ K ۲۰۰

5 نيست ZB : + شعر K || 10 همچنان BZ : + خدمت K خدمت BZ :

K || 15 که KZ : - B

5 تا کجا . . . الله نيست : MN ؛ ج ۶ ، ص ۳۹۵/۲۱۴۵ : ۱۱۸ ، ص ۶۰۳/۲۰

15 مؤيد الدين جندي : مؤيد بن محمود بن صاعد الصوفي الخاتمي الجندي است ؛ از
شاگردان صدرالدين قونوي بود و در ۶۹۰ هـ / ۱۲۹۱ م فوت شد . رک . Broe .
GAL ، kelmann ، ج ۱۰ ، ص ۴۵۱ (۵۸۸) ، Suppl. ، ص ۱۰ ، (۱۸۱۰)

در شانِ بی‌نشانِ مولانا چه می‌گفت و در خلواتِ چگونہ صفت
می‌کرد؟ گفت: واللہ روزی با خواصّ یاران در بندگیِ شیخ نشسته
بودیم، مثلِ شمس‌الدینِ ایکی و فخرالدینِ عراقی و شرف‌الدینِ موصلی 3
و شیخ سعید، فرغانی و نصیرالدینِ قونوی و غیرہم؛ حکایتِ سیرت
و سریرتِ مولانا بیرون آمد؛ شیخ بصدقِ تمام و ایقانِ کلتی شور
کنان فرمود کہ اگر بایزید و جنید درین عہد بوذندی غاشیہ این مردِ
مردانہ را برگرفتندی و منتِ برجانِ خود نہادندی؛ همچنان خوانسالارِ
فقرِ محمدی اوست؛ ما بطفیلِ او ذوق میکنیم و ہمگی ذوق و شوقِ
ما از قدمِ مبارکِ اوست؛ تمامتِ درویشان انصاف دادہ بیانِ عیانِ
شیخ آفرین کردند؛ بعد از آن مؤیدالدین گفت: من بیچارہ نیز از جملہ
نیازمندانِ حضرتِ آن سلطانم و این بیت را گفت:

شعر (کامل)

لَوْ كَانَ فِينَا لِلْأُلُوْهَةِ صُوْرَةٌ هُوَ أَنْتَ لَا أُكْنِي وَلَا أُتْرَدُّ

(۲۹۶/۳) همچنان منقولست کہ مگر راہبی دانا در بلادِ
قُسطنطنیہ آوازہء علم و حلم و تواضعِ مولانا را شنیدہ بوذ و عاشق 15
شدہ مسافرت نمودہ بطلبِ مولانا بقونیہ آمدہ؛ راہبانِ شہر اورا
استقبال کردہ معزز داشتند؛ راہبِ صادق التماسِ زیارتِ آن حضرت
کرده اتفاقاً در راہ مقابل رسیدہ سہ کرت بخداوندگار سجدہ کردہ؛ 18

T, I, 398 ; H, I, 184 ۲۰۱ K ب ۹۷ B آ ۱۰۳ Z ۲۹۶/۳

1 در خلوات BK : در خلوت Z || 2 نشسته BK : — Z || 5 آمد KZ : آمده

B | 8 فقر BK : — Z || 12 شعر BK : بیت Z || 13 a للوہة K : للوہة ZB || 15

و تواضع KZ : — B || مولانا را B : مولانا KZ || 18 سہ ZB : سی K

چون سر بر می داشت مولانا را در سجود می دیدند؛ گویند: حضرت
 مولانا سی و سه بار بندو سر نهاد؛ راهب فریاد کنان جامها را چاک
 زده گفت: ای سلطانِ دین! تا این غایت چه تواضع و تذلل است که
 3 با همچون من بیچاره پلیدی مینمائی؟ فرمود که چون حدیثِ طُوبَى
 لِمَنْ رَزَقَهُ اللهُ مَالاً وَجَمَالاً وَشَرَفًا وَسُلْطَانًا فَجَادَ بِهَا لِهٖ وَعَفَّ
 6 فِي جَمَالِهٖ وَتَوَاضَعَ فِي شَرَفِهٖ وَعَدَلَ فِي سُلْطَانِهٖ فرموده: سلطانِ
 ماست، با بندگانِ حق تواضع چون نکنم و کم زنی چرا ننمایم و اگر آنرا
 نکنم چرا شایم و کرا شایم و بچه کار آیم؟

شعر (رمل)

9

گفت آنک هست خورشیدِ ره او حرفِ طُوبَى هر که ذَلَّتْ نَفْسُهُ
 بندگی او به از سلطانیت که آنا خیرِ دمِ شیطانیت

12 فی الحال راهبِ بیچاره با اصحابِ خود ایمان آورده مرید شد و فرجی
 پوشید؛ چون حضرتِ مولانا بمدرسه مبارک آمد حضرتِ ولد و اصحاب را
 حکایت فرمود که بهاء الدین امروز راهبی کم زنی قصدِ کم زنی ما کرده
 بود تا آن مسکنت را از دست ما برباید و لله الحمد که بتوفیقِ احمدی
 15 و معاونتِ احمدی در کمی و کم زنی ما غالب شدیم؛ چه آن تواضع و کم زنی
 و مسکنت از حضرتِ مصطفی میراثِ محمدیانست و نصابِ آنچنان دولت
 18 نصیبِ مسکینانِ امتِ اوست و این غزل را گفت

14 ما KZ : - B 18 این غزل را ص ۶/۳۶۱ الی آخره BZ : در K
 در ص ۲۹۷ ثبت شده است

10 - 11 گفت . . . شیطانیت : MN ، ج ۴ ، ص ۴۷۶/۳۳۴۴ ، MA : ۳۳۴۲ ،
 ص ۱۰ ، ۱۱/۴۱۳

شعر (سریع)

آدمی آدمی آدمی بستہ دی زانک نہ آن دی
 آدمی را همه در خود بسوز آن دی باش اگر متحرمی
 کم زد آن ماہ نو و بدر شد تا زنی کم زھی از کمی
 همچو مٹکک جانب گردون پیر همچو فلکک خم دہا گری نمی

6 الی آخره

(۲۹۷/۳) همچنان روزی یاری میخی بر دیوارِ حجرہ مدرسہ
 می کوفت ؛ حضرت مولانا فرمود کہ این مدرسہ ما مسکن اولیاست
 9 و این حجرہ از آن مولانا شمس الدین است ؛ نمی ترسند کہ درینجا
 میخ می کوبند ؛ تا دیگر چنان نکنند ؛ می پندارم کہ آن میخ را بر جگرم
 می زنند، حرمت مدرسہ را تا این غایت رعایت می فرمود، تا بی حرمتان را
 12 چه رسد

(۲۹۸/۳) همچنان روزی حضرت مولانا درین بیت معانی می فرمود

شعر (خفیف)

15 دعوی عشق کردن آسانست لیک آنرا دلیل و برهانست

گفت : روزی پادشاهی دید کہ کوذکی پیری را می زد و عظیم می رنجانید ؛
 سلطان فرمود کہ اورا حاضر کردند ؛ پرسید کہ آن پیرا چرا می زنی
 و بی حرمتی می کنی ؟ همین دم سیاست کنم ؛ کوذک گفت : سلطان

T, I, 543 ; H, II, 23 ۲۹۶ K ب ۹۷ B ب ۱۰۳ Z ۲۹۸-۲۹۷/۳

11 رعایت BK : — Z || 4 شعر (+ که K) KZ : — B || 16 می زد ZB :

می زند K

15 دعوی ... برهانست : ر.ک. به فیہ ما فیہ ، ص ۴

- اسلام را بقا باذ ، او دعوی عاشقی می کرد و از محبت من می لافید ؛
 اکنون سه روزست که اورا ندیدم ، بدان سبب اورا می رنجانم ، تا
 عاشقان حق را عبرت باشد و از غیرت او اندیشه کنند 3
- (۲۹۹/۳) الحکایه : همچنان احزاب اصحاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ
 روایت کردند که روزی جوانی معتبر از سادات مدینه حضرت
 رسول الله علیه السلام زیارت سلطان ولد آمده بود ؛ جماعتی 6
 از سادات قونیه با او بوذند ؛ تعریفش کردند که خدمتش فرزند
 سید تربه دار مصطفاست ؛ همانا که بوالعجب دستاری بسته بود
 چنانک عذبه درپیش تابناف فرو گذاشته و کنار دیگر را شکرآویز 9
 مولوی کرده ؛ همچنان حضرت سلطان ولد اورا اکرامی عظیم فرموده
 بزبانی که بلیسان عربی مبین (۱۹۵/۲۶) بود بمعانی واسرار مشغول
 شد و آن جوان باخلاص تمام ارادت آورده مرید شد و اجازت در 12
 خواست کرده ؛ بوی بعربی اجازتی دادند تا خلیفه خاندان باشد ؛ بعد
 از آن حضرت سلطان ولد ازو پرسید که این شیوه شکرآویز سنت
 مولانای ماست و منسوب بمولویان است و مشایخ دیگر را این قسم 15
 نیست و سادات دیگر این شیوه را نکرده اند ، شمارا این ینگ از کجاست ؟
 سید جواب داد که ما از قدیم العهد آل خلیلیم و از قبيله قریشیم و تا
 بوذ است از زمان خلیل الرحمن مفاتیح کعبه معظم و از آن رسول 18

T. I, 544 : H, II, 24 ۲۹۷ K آ ۹۸ B ۱۰۳ Z ۲۹۹/۳

1 اسلام را : KZ : اسلام B || 4 الحکایه KB : منقولات که Z || اصحاب Z :
 اصحاب را B احباب K || 6 جماعتی KZ : جماعت K || 9 چنانک KZ : — B || 11 بود
 KB : — Z || اسرار KB : + بعربی Z || 13 اجازتی KZ : اجازت B || 14 سلطان B : —
 KZ || 15 مشایخ BZ : شیخ K

پیشِ ماست و بہرکہ مفتاحی بایست شود و یا نَعْلَیْنِ مَبَارِکِ رَسولِ
 ویا از آثارِ او تربہ دارانِ حضرت کہ آباء و اجدادِ ما بوذند ، بسادات
 3 می دهند و باجارتِ ما در اطرافِ جہانِ میانِ اُمَّتِ مُحَمَّدِ می گردانند
 و از آنجا متمتع می شوند و محصولِ آن را سال بسال پیشِ ما می آورند
 تا بسُکَّانِ آنحضرت و مجاورانِ آن دولتِ عَالَمِی قَدْرِ مَرَاتِبِہِم و مَنَاقِبِہِم
 6 وظیفہءِ وقت را می رسانند و همچنان از اجدادِ ما منقولست کہ و در کتابِ
 اسرارِ معراجِ مسطور کہ چون حضرتِ رسول در شبِ سُبْحَانَ
 الَّذِی اسْرَى بِعَبْدِہِ لَیلاً (۱/۱۷) بمعراجِ عروج کرد و بقربتِ
 9 ثُمَّ دَنَى فَتَدَلَّتْ (۸/۵۳) مشرف شد و برؤیتِ دیدارِ جبارِ مخصوص
 گشت و ملحوظِ نظرِ عنایت گشته محظوظ شد و آنچ از آیات دیدنی بوذ
 کما یَتَّبِعِی دِیْدَہِ واسرارِ وحی را بی واسطہ شنیدہ

ع

شعر (رمل)

12

در میانِ عاشق و معشوق کاری رفت رفت

تو نہ معشوقی نہ عاشق مر ترا باری چہ شد

15 و چون بمبارکی جہتِ دعوتِ اُمَّتِ عودت نمود بر کنگرہءِ عرشِ مجید
 تمثالِ صورتی را مشاهده فرمود کہ مثلِ آن صورتی بدان خوبی در
 ارکانِ مَلِک و سُکَّانِ فَلَک ندیدہ بوذ

1 شود ZB : باشد K || 2 تربہ داران KZ : تربہ دران B || 3 باجارت ZB :

اجازت K || میان KZ : بتیان (!) B || 4 متمتع KZ : متمتع (!) B || 5 آن

KZ : — B || 11 وحی را KZ : روحی را B || شنیدہ K : شنید BZ

شعر (هزج)

یکی ماهی همی بینم برون از دینده در دینده

3 نه اورا دینده دینده نه وصفش گوش بشنیده

و حضرت رسول در لطافت و نظافت آن صورت حیران و سکران
مانده بندو تعلق عظیم نمود؛ دید که دستاری بر سر نهاده بود با شکر

6 آویز و جامهای برد یعنی پوشیده بغایت اهتزاز و اضطراب می نمود؛

از خدمت ناموس اکبر، طاوس شهپر کیفیت حال آن پیکر را باز
پرسید که چندین هزار تمائیل عجیب و اشکال غریب که تحت العرش

9 در هر فلکی علی حده مشاهده کردم که مَا مِنْ مَخْلُوقٍ إِلَّا وَلَهُ
تِمْشَالٌ تَحْتَ الْعَرْشِ الی آخره هیچ یکی از آنها مرا چنان بخود ربوده

و نگران نکرد الا که این صورت لطیف الیف منیف؛ عجا این

12 صورت که باشد و سر این چگونه بود؛ أَهَذَا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَمْ
نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ وَليٌّ مُكَمَّلٌ؟ جبرئیل گفت: این صورت کیست

از نسل صدیق اکبر که در آخر زمان میان امت تو ظهور
خواهد کردن و عالم را بانوار اسرار و حقایق تو مالا مال کرده زیب

15 و زینت خواهد بخشیدن و همچنان حق تعالی اورا قدمی و قلمی و دمی
بخشد که جمیع ملل و ارباب دولت محب و مرید او شوند و او سر نور

مُظْهِرٍ مُظْهِرٍ دین تو خواهد بوذن، چنانک گفت:

18

4 و حضرت KZ : و چون حضرت B || 11 نکرد ZB : کرده K || 12 سر

KZ : سیر B || 17 ملل KZ : ملک (!) B || ارباب BZ : — K || مطهر و مظهر

KZ : مظهر مطهر و مظهر K

شعر (رمل)

مخزنِ اِنَّا فَتَحْنَا بِرِغْشَا سِرِّ جَانِ مُصْطَفَى رَا بَازِ گُو

- 3 و همانا که در سیرت و صورت مین جمیع الوجوه نظیر تو باشد ؛ کما
 قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَكَهُ نَظِيرٌ فِي
 أُمَّتِهِ وَنَامِ أَوْ هُم مُحَمَّدٌ بَاشَدُ وَلَقَبِ أَوْ جَلَالُ الدِّينِ بُوذُ وَ سَخْنَانِ
 6 اَوْ شَارِحِ اسْرَارِ اِخْبَارِ تُو وَ كَاشِفِ بَطُونِ قُرْآنِ عَظِيمِ بُوذُ ؛ دَرِ اَن
 حَالِ حَضْرَتِ رَسُوْلِ اَز غَايَتِ شَاذِي بِشَاشَتِ عَظِيمِ نَمُوذَه چُون بِمَبَارَكِي
 بِمَقْرَّرٌ عَزُّ خُوذُ رَسِيذُ دَسْتَارِ مَبَارَكِ خُوذِ رَا بِهَمَانِ شِيُوهُ ؛ كَه تَفْرَجِ
 9 كَرْدَه بُوذُ بَازِ بَسْتِ وَ فَرْمُوذُ كَه ذَنْبُوا عَمَائِمَكُمُ فَاِنَّ الشَّيْطَانَ
 لَا يُذَنْبُ وَالْعَمَائِمُ تَيْجَانُ الْعَرَبِ وَ مَقْدَارِ يَكْشِرُ تَمَامِ بَرَسْرِ پَسْتَانِ خُوذِ
 اَرْسَالِ كَرْدِ وَ كَنَارِ دِيگَر رَا دَرِ پَسِ قَفَا شَكْرِ اَوْبِرِ بَسْتِ ؛ اَز اَن زَمَانِ
 12 تَا اِلَى يَوْمِنَا هَذَا مَا قَرِيْشِيَانِ مَتَابَعَتِ سَنَتِ رَسُوْلِ كَرْدَه هَمَانِ مِي وَرَزِيْمِ
 وَ اَن سَنَتِ قَبِيْلَهٗ مَاسْتِ وَ گُوِيْنْدِ : عِلْمَا وَ مَشَايِخِ خِرَاسَانِ بَر هَمِيْنِ
 سَنَتِ مِي رُوْنْدِ وَ اَن رُوْزِ اَز غَايَتِ شَاذِي صَدِيْقِ اَكْبَرِ هَر چَه دَاشْتِ
 15 بِشَكْرَانَه فِدَايِ رَسُوْلِ وَ يَارَانِ كَرْدِ وَ گُوِيْنْدِ كَه دَر وَقْتِ وَفَاتِ
 رَسُوْلِ اَبُو بَكْرِ صَدِيْقِ اَز حَدِّ بِيْرُوْنِ مِي گَرِيْسْتِ وَ زَارِيهَا مِي كَرْدِ ؛
 رَسُوْلِ فَرْمُوذُ كَه اَيْهًا الصَّدِيْقُ الصَّدِيْقُ مَا يُبْكِيكَ وَ اِيْنِ
 18 گَرِيَهٗ نِي نِهَآيَتِ تُو بَر كَجَاسْتِ ؟ فَرْمُوذُ كَه حَضْرَتِ اَدَمِ صَفِيِي
 وَ نُوْحِ نَجِي وَ اَنْبِيَايِ كَرَامِ رَا عَمْرَهَايِ دَر اَز بُوذُ وَ سَالَهَايِ فَرَاوَانِ

7 نَمُوذَه : KZ + وَ B ۹ عَمَائِمَكُمُ : Kh عَمَائِمَكُمُ

KBZ ۱۰ تَيْجَانِ : KZ فَتْحَانِ (!) B ۱۲ سَنَتِ : KB - Z ۱۵ كَه B -

KZ ۱۹ فَرَاوَانِ : K - BZ

- در میان امت خود بدعوت مشغول شدند ؛ تو که پادشاه همه و آدم و مین دونه تحت لوائی می فرمائی در شصت و دو سالگی سفر می کنی و می روی ؛ از آن سبب دلم می سوزد و دریغم می آید که چون تو سلطان بزودی می روی ؛ من خواستم که همچون آدم هزار سال در عالم می ماندی تا عالمیان بوجود مبارک تو مشرف گشتندی ؛ فرمود که هیچ غم مخور که یک روزه دعوت پر رحمت من مقابل هزار سال پیغامبران دیگرست و آنچه بامت من روی نموده است و خواهد نمودن و علمای امت مرا رسیده است امم ماضی را در سالهای بسیار روی نموده است و نبوده و ندانی که علماء اُمّتی کانتنبیاء بنی اسرائیل گفته منست ؛ یا صدیق خاطر عاطر خوش دار که الیوم تسد کل فرجة الا فرجة ابی بکر همه روزنها بسته کردند مگر روزن ابو بکر صفتان ؛ بدانک سر من و حقیقت من روزی از گریبان فرزندان ابو بکر سر بیرون خواهیم کردن و عالم را باز منور گردانیدن تا مقصود تو بکلی حاصل شود ؛ ابو بکر سر نهاده شاذان شد و حضرت رسول همان ساعت رحلت فرمود و ما سادات قرناً بعد قرن در تمنای این زمان بودیم که آن صورت را که بدان صفت رسول ما دیده بود و اشارت فرموده ظهور کند تا ما بشری روزگار شریف او مشرف شویم و لله الحمد که بدان دولت رسیدیم و آن سعادت مساعدت نمود و مقصود ما بحصول

1 در K : - BZ || 2 لوائی B : + بمن K || 6 که يك KZ : يك B || روزه KZ : روز B || 7 بامت KZ : بامت B || 8 نموده است BZ : نموده K || 9 که KZ : - B || 10 خاطر KZ ~ خاطر B || 12 صفتان BZ : + و K || سر ... حلیت KZ : - B || 13 ابو بکر KZ : تو B || 19 نمود BZ : نموده K

پیوست ؛ همچنان جماعتِ حاجیان نیز متواتر این خبر را دادند و از ساداتِ راستینِ مدینہ بدین تفصیل و تفضیل شنیدند

شعر (رمل)

3

آنچ گفتند در اوصافِ کمالتِ او همچنان هیچ نگفتند دو صد چندانست

(۳۰۰/۳) الحکایہ : همچنان منقولست کہ در زمانِ حضرت

سلطان ولد قدس اللہ سرہ العریز معتبر تاجری بقونیه آمدہ بود؛

همانا کہ زیارتِ حضرت ترہ را در یافتہ انواعِ تحف و طرف

بحضرتِ ولد بردہ اصحاب را خدماتِ بسیار کرد و از سرگذشتہای

سفرِ خود بسی حکایات باز گفت و در اثنای حکایت چنان گفت

کہ سفرِ کیش و بحرین کردہ بودم تا مگر لالی و درر و یواقیت

بچنگ آورم ، بزرگی از اعیانِ آن دیار بمن ارشاد کرد کہ مطلوبِ

تو پیشِ فلان صیادی یافت شود ؛ چون بخدمتِ وی رسیدم صندوقی

باز گشادہ از ہر نوعی عرضہ داشت ؛ چنانک در قیمتِ ہر یکی حیران

ماندم و از حصولِ آن مجموع و چگونگی کثرتِ ثروتِ او را باز پرسیدم ؛

گفت : واللہ ما چہار برادر بودیم و پدری داشتیم پیر ؛ از قدیم العہد

ماہی گیران بودیم ؛ اما درویش و مقلّ الحال ؛ اتفاقاً روزی

در کنارِ دریا شست انداختہ بودیم ؛ از ناگاہ جانوری درشت

ما گرفتار شد ؛ چندانک می کشیدیم و می کوشیدیم ، نمی توانستیم

بیرون آوردن ؛ علیہا بعد از زحماتِ بسیار چون بکنارِ دریا بیرون آوردیم

T, I, 549 ; H, II, 28

۳۰۱ K آ ۹۹ B آ ۱۰۵ Z ۳۰۰/۳

1 جماعت KZ : B — || 3 شعر BZ : K — || 8 کرد KZ : کرده B || از

KZ — : B ما 15 || B — : KZ

- آن خود خداوندِ آب بوزه است و او را عجب البحر خوانند ؛ چنانک
 در افواه مردم مشهور است : جانوری دیدیم بس بوالعجب ؛ همگان
 بتعجب ماندیم که این را چه کنیم و این بچه کار آید ؟ همچنان بزدل گشته
 3 بر بی طالعی خود می گریستیم که بعد از چندین روز یعنی شکاری بدست
 ما افتاد ؛ و آن جانور همچنان بر مانگاہ می کرد ؛ پذیرم گفت : من
 این را در خانه بکنم و از هر کسی درمی بستانم آنگاهش بخلق بنمایم تا هیأت
 6 این را تماشا کنند و قدرت حق را ببینند بلکه گیرد عالم بگردانم
 تا فتوحی حاصل شود ورنج ما بکلتی ضایع نشود ؛ بانطاق و اهب النطق
 والحیات آن جانور بگفت آمد و گفت که مرا رسوای خلق مکنید ،
 9 هر چه مطلوب شماست بیاورم چندانی که سالهای دراز با اولاد اولاد
 شما بس کند و ما از گفتار او و لاف او بتعجب ماندیم ؛ پذیرم گفت :
 ای جانور عزیز ! ترا بی پایندان چون توان رها کردن ؟ گفت :
 12 سوگند بخورم آنگاه بروم ؛ پذیرم گفت : بسم الله بیار تا چه داری ؛
 گفت : ما محمدیانیم و مریدان حضرت مولانا ایم ؛ بروان مقدس مولانا
 جلال الدین روم که بروم و باز بیایم ؛ پذیرم نعره بزد و بیهوش شد ؛ گفتیم :
 15 تو او را از کجا می شناسی ؟ گفت : ما دوازده هزار قومیم ، روی
 بوی آورده ایم و او هر باری در قعر دریا باز بما روی نموده از معانی
 و حقایق درس ما می فرماید و ارشاد ما می کند و ما پیوسته باسم او
 آن سلطان دین مشغول می باشیم ؛ فی الحال پذیرم او را آزاد کرد ؛

1 خود KZ : خد B || 3 این KZ : 9 خلق KZ : B || 10 دراز KZ :

B || 11 لاف او KZ : B || 12 ترا بی KZ : آبی B || توان B : KZ :

13 آنگاه بروم KZ : B || 17 نموده B : نمود KZ :

- بعد از دوم روز بیامد و چندانی مروارید و سنگها آورد که توان
گفت؟ و از ما حلالی خواسته عودت نمود و در عین آن چنان قلت
3 و فقر و فاقه عظیم از ناگاه قارون وقت شدیم و خواجگان معتبر
گشتیم؛ چنانک غلامان ما تاجران فاخرند و هر تاجری که از یواقیت
و غرایب طلب داشت، پیش ما یافت شد و ما اولاد آن صیادیم و مرا
6 پسران صیاد می گویند و در آن عهد پذیر عزیز ما بقونیه رسیده زیارت
حضرت مولانارا دریافته بود و لله الحمد که درین وقت من بنده را
نیز ملاقات حضرت شما میسر شد و بدولت ابدی رسیدیم
9 همچنان تجار قدیم ازیشان این حکایت را بتواتر روایت کردند
چنانک فرمود

شعر (مجتث)

- بماهیان خبر ما رسید در دریا هزار موج بر آورد جوش دریا باز
12 و در جای دیگر فرمود

شعر (رمل)

- ماهیان از پیر آگه ما بعید ما شقی زین دولت و ایشان سعید
15 و این کرامات نیست در غایت عظمت و معجزات محمدی صلی الله علیه وسلم
(۳۰۱/۳) همچنان از کرام اصحاب منقولست که روزی خدمت
شیخ صدرالدین وقاضی سراج الدین و سایر العلماء و العرفاء باتفاق
18 بتفرج مسجد جامع مرام و باغها بیرون آمده بوذند و همچنان

T, I, 399 ; H, I, 291 ۳۰۱/۳ Z ۱۰۶ آ B ۹۹ ب K ۲۰۲

3 از کاه KZ: از نگاه B || 7 وقت KZ: زمان B || و معجزات B: معجزات KZ || 17

و سایر... العرفاء BZ: و سایر علما و عرفا K || 10 بتفرج... جامع KB: بمسجد Z

14 ماهیان... سعید MN: ج ۲ ص ۴۳۴/۳۳۳۸ MA: ص ۱۷۹/۱۹

- حضرت مولانا ہم درمیانِ آن جماعت تشریفِ حضورِ ارزانی فرمودہ بود؛ بعد از ساعتی برخواست و در آسیابی در آمدہ بسیار توقف فرمود و انتظارِ این جماعت از حد گذشت؛ مگر خدمتِ 3
 شیخ وقاضی سراج الدین در طلبِ او باسیاب در آمدند و دیدند کہ حضرت مولانا برابرِ سنگِ آسیا بچرخ در آمدہ است؛ فرمود کہ بحقِ حقِ او کہ این سنگِ آسیا سُبُوحِ قُدُّوسِ میگویند؛ شیخ فرمود کہ من 6
 وقاضی سراج الدین همانساعت محسوس می شنیدیم کہ از آن سنگِ آسیا آوازِ سُبُوحِ قُدُّوسِ بسمعِ ما می رسید و این غزل را سر آغاز کرد کہ 9
- شعر (رمل)

- دل چو دانه ما مثالِ آسیا آسیا کی داند این گردش چرا
 تن چو سنگ و آبِ او اندیشها سنگ گوید آب داند ما چرا
 آب گویند آسیابان را پرس کوفکند اندر نشیب این آب را 12
 آسیابان گویند کای نان خوار گرنگردد این کہ باشد نانبا
 ماجرا بسیار خواهد شد خموش از خدا و پرس تا گویند ترا
 و ما از غایتِ آن عظمت و تصرفِ او بی خود شدیم؛ چون بهوشِ خویش 15
 باز آمدیم حضرت مولانا غایب شدہ بود

3 خدمت BZ : حضرت K || 4 سراج الدین K : -- BZ || در آمدند B : در آمدہ KZ || 6 می گویند BK : گویند Z || فرمود کہ BZ : فرمود K || 8 می رسید BK : رسید Z || سر آغاز BK : سر آغازی Z || 15 و ما KZ : و اما B || آن BK : -- Z || خویش باز KZ : -- B || 16 حضرت BK : -- Z

- (۳۰۲/۳) الحکایه : همچنان شیخ محمود صاحب قران روایت کرد که یارِ غارِ جلال الدینِ قصابِ روزی حکایت می‌کرد که پیشِ مولانا شخصی گفت که فلان کس خوی بد و بارِ گران دارد و این مثل است مشهور که خوی بد و بارِ گران ؛ حضرت مولانا فرمود که اصلِ آن مثل چنانست که در زمانِ ماضی پادشاهی بوذ بس عادل و کریم نهاد و بر گذرِ سیرانگاہِ او بر دروازهٔ آن شهر دگانِ کوزه فروشی بوذ و او بغایتِ پیری رسیده؛ چندانک این پادشاه از آن دروازه در آمدی پیرِ کوزه فروش در دعای سلطان مبالغه نمودی و مدحها کردی؛ همانا که روزِ نوروز پادشاه را برو گذر افتاد فرمود که ای پیر! هر چه ترا مقصود و مطلوب است امروز از من بخواه! پیر گفت: شاهِ عالم را بقا باد، بفرما تا خواصِ حضرت و لشکرِ مملکتِ تو هر یکی از من کوزهٔ و اِما سبویی بدان بها که من خواهم بخرند و بمیدانِ سلطان بهم برند؛ پادشاه اشارت فرمود که هر که مرا دوست می‌دارد ازین پیر کوزهٔ بخرد؛ تمامتِ لشکریان از امرا و کبرا علی حده کوزهٔ از وی بدیناری خریدند و بردند؛ مگر سلطان را وزیرِ بوذ گرانجان و فرومایه و بدخو، آخر تر شنیده بنفسه بطلبِ کوزه بیامد؛ پیرِ بر عقل بر وی سبویی عرضه داشت و صد هزار دینار بها نهاد؛ وزیر مناقشه نموده قبول نمی‌کرد؛ آخر الامر بحکمِ ضرورت بهزار

T, I, 400 ; H, I, 291

۲۰۲ K آ ۱۰۰ B آ ۱۰۶ Z ۳۰۲/۳

1 الحکایه BK : — Z || 2 می‌کرد BK : کرد Z || 4 بد KZ : + دارد B ||

6 برگذر ... او KZ : — B || 7 او... ازان (: ازین B) BK : شهر Z || 13 بهم KZ :

باهم B || 14 وکبرا BK : — Z || 17 هزار BZ : — K || 18 نموده BK : نمود Z

درم سبورا بخریذ ؛ پیر بجد گرفت که البته مرا نیز بگردن گرفته
 بحضرت سلطان باهم پیری والا سبورا نمی دهم ؛ اگر خواهد
 و اگر نی ناچار پیر را بر گردن برداشته سبورا بحضرت پادشاه آورد ؛
 3 همانا که پادشاه گفت : ای پیر این چه حالت و اهانت که کردی ؟
 گفت : شاه عالم خوی بند > و < بار گران ، یعنی یاوز خو یاوز
 یوک ؛ چه اگر خستی نمی کرد دیناری می داد و سبورا می برد ، بدین
 6 ملامت و ملالت مبتلا نمی شد بشومی خست نفس خود را بیاد داده
 بر جان خود خواری بار آورد

9 (۳۰۳/۳) همچنان خدمت جلال الدین قصاب که ندیم اصحاب بود
 حکایت کرد که روزی در اوایل ظهور این اسرار جماعتی فقها در خلوت
 مرا در میان آوردند و از سر طنز و انکار لت عظیم زدند و من از سر
 درد از ناگاه تیزی دادم ، خنده برایشان غلبه کرد ؛ فی الحال مرا
 12 آزاد کردند و بیرون جستم ؛ گفتم : تیز از من و عنایت از خدا ؛ یاران
 خندها زدند و خوش شدند ؛ حضرت مولانا فرمود که سر این مثل
 چنانست که پادشاهی بود که او را بفصد کردن احتیاج افتاده بود ؛ چون
 15 قصاد پادشاه قصاد را حاضر کردند ؛ قصاد مسکین نشتر را تیز کرده
 قصد قصاد کرد ؛ همانا که سر نشتر شکسته شد و در آنجا بماند ؛
 18 قصاد از وهم پادشاه بی خواست خود تیزی در غایت تیزی بداد ؛
 سلطان را خنده عظیم بگرفت و بقیقهه بخندید ؛ فی الحال سر نشتر از بازوی

T, I, 402 ; II, I, 292 ۲۰۴ K ب ۱۰۰ B ب ۱۰۶ Z ۳۰۳/۳

1 درم سبورا KZ : دینار سبورا B || 3 ناچار BK : — Z || 4 همانا که BZ :
 + دید K || که BK : — Z || 5 باوز یوک BK : باوزلق Z || 8 ناز BZ : ناز K ||
 12 از ناکام BK : ناکام Z

سلطان بیرون جست؛ فصّاد گفت: سلطانِ عالم تیز از من عنایت
از خدا؛ و این مثل میانِ مردم از آنگاه باز یادگار بماند؛ همانا که
بقدر الامکان از بندگانِ فقیر بندگی و از حق تعالی عنایت و دستگیری؛
چنانک گفته اند: عَلَيَّ الْدِيكُ صِيَّاحٌ وَعَلَيَّ اللهُ صَبَّاحٌ و این دو حکایت
از لطایفِ حضرتِ مولانا است که اوقات می فرمود؛ چنانک گفت

شعر (خفیف)

هزلِ من هزل نیست تعلیمست بهر ارشادِ خلق و تفهیم است

(۳۰۴/۳) همچنان منقولست که در زمانِ مولانا شخصی بر بالای
درختِ میوه دار بر آمده بود تا میوها چیند؛ از ناگاه صاحب باغ
واقف شد بیامد؛ گفت که از درخت فروز آی! گفت: فروز نمی
آیم؛ چون باغبان بجدّ گرفت گفت: ز من مطلقه باذ اگر ازین
درخت فروز آیم و سه شبانروزی بر آنجا بماند؛ بانواعِ فتوی طاب کردند
ممکن نشد؛ عاقبت عزیزی گفته باشد که این مشکل را بحضرت مولانا می باید
عرضه داشتن؛ جماعتی از محبانِ مخلص این حکایت را بحضرت مولانا
روایت کردند؛ جواب فرمود که از آن درخت بر درختِ دیگر روذ و فروز
آید تا هیچ خللی واقع نشود و اگر چنانک درخت تنها باشد بر سرِ اسبی
فروز آمده فرو آید حانث نشود؛ همچنان کرد و رهید؛ تمامتِ مفتیانِ
شهر آفرینها کردند

T, I, 402; H, I, 293

۲۰۴ K آ ۱۰۱ B آ ۱۰۷ Z ۳۰۴/۳

1 عالم KZ: B — 4 چنانک BK: چنان Z || 5 کت BZ: می کت K ||

8 در KZ: دران B || 10 کت Z: BK — || فروز نمی آیم BK: فروز نمی آیم

Z || 11-12 ازین درخت BK: Z — || 16 تا KZ: B — || 17 فرو KZ: فرود B

- (۳۰۵/۳) الحکایه : همچنان از کبراء فقرا چنان منقولست که درخان ضیاءالدین وزیر طاوس نام خاتونی بود چنگی ؛ بغایت خوش آواز شیرین سازِ دلنوازِ جامه برازِ نیکو دلربا و نادره جهان بود 3 و از لطافتِ چنگِ او تمامتِ عاشقان اسیرِ چنگِ او گشته بودند ؛ اتفاقاً روزی حضرت مولانا در آن خان درآمده برابرِ حجره او بنشست ؛ همانا که طاوس چنگی جلوه کنان پیش آمده سرنهاد و چنگ در دامن 6 مولانا زده بحجره خود دعوت کرد ؛ حضرت مولانا اجابت فرموده از اولِ روز تا نمازِ شام بنماز و نیاز قیام نموده از دستارِ مبارکِ خود مقدارِ گزی بریده بوی داد و کنیزکانِ او را دینارهای 9 سرخ بخشیده روانه شد ؛ همان روز شرف الدین خزینهدارِ سلطان را بروی عبور افتاده عاشق و مفتونِ او شد ؛ مردمِ امین ارسال کرده او را بحمام فرستاد و در جباله خود آورد و پنجاه هزار دیناری کلاه بندش بخشیده 12 خدماتِ بی حد نمود و در شب زفاف ازو سؤال کرد که تا غایت ترا این خوبی و ملاحظت نبود ، درین ایام چه معنی که ترا رابعه عهد و زلیخای زمان می بینم و آن نیستی که پیش ازین بودی و این زیب 15 وزینت ترا از کجاست ؟ همچنان حکایتِ تشریف دادنِ مولانا را تعریف کرد و پاره دستارِ او را که بر او سربند کرده بود باز نمود خزینهدار دلشاد گشته بحضرت مولانا شکرانها فرستاد و مرید شد ؛ 18 عاقبت کارِ حالِ طاوس چنگی بجائی رسید که حوریانِ قونیه

T I, 404 ; H, I, 184 ۲۰۵ K آ ۱۰۱ B آ ۱۰۷ Z ۳۰۵/۳

2 خان KZ : خانه B || 10 سلطانرا KZ : سلطان B || 12 فرستاد KZ : فرستاده
B || 13 نمود و BK : نموده Z || 15 و این KZ : و از این B || 17 برو BK : — Z

۳ ونوریانِ قدس مریده^۴ او شدند و میانِ ایشان صریح کرامات می گفت و از ضمیرِ مردم خبر می داد و مجموعِ کنیزکانِ خود را آزاد کرده بشوهران داد و آخر الامر آن خانِ مبارکِ حتمِ مسلمانان شد و این زمان مشهور حتمِ نقلو می گویند

۶ (۳۰۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خلوتِ خود مستغرقِ نماز شده بود؛ یکی در آمد که بی نوایم و چیزی ندارم چون او را در آن استغراق بدید قالیچه را از زیرِ پایِ مبارکش برکشید و روانه شد؛ همانا که خواجه مجدالدینِ مراغی آن حال را دریافته چون مرغی بطلبِ آن شخص بیرون آمد و او را در تیز بازار بدید که قالی را می فروخت، بزجرِ آن مسکین مشغول گشته بحضرتِ مولانا آورد؛ فرمود که از غایتِ احتیاج کرده است عیب نیست، معذور دارم. ازو باید خریدن؛ زهی کمالِ حلم و جمالِ علم و دریای سلیم!

۱۵ (۳۰۷/۳) همچنان شیخ نفیس الدینِ سیواسی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا اشارت کرد که دو درمی خُطابِ نیکوستان و بیار و آن زمان یک سینی خُطاب را بدرمی می دادند؛ فی الحال حاصل کرده از دستِ من بستند و در میزری کرده روانه شد و من آهسته آهسته در عقبِ او می رقصم تا در خرابه^۵ درآمد؛ دیدم که ۱۸ مازه سگی بچنگان کرده بود؛ همه را در خوردِ آن سگ داد و من از آن شفقت و مرحمت حیران مانده بودم؛ فرمود که هفت شبانروز

۳۰۶/۳ - ۳۰۷ Z ۱۰۷ B ۱۰۱ B ۱۰۲ آ K ۲۰۵ - ۲۰۶

T, I, 404 - 405 ; H, I, 186 , 294

3 آن KZ : - B || 18 در خورد KZ : خوردن B || داد Z : داده K

ست که این بیچاره چیزی نخورده است و بسببِ بچگانِ خود غیبت
نمی تواند کردن ؛ همانا که حق تعالی نالهٔ او را بسمعِ من رسانیده
غمخوارگی فرمود

3

(۳۰۸/۳) همچنان روایت کردند که در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم
بود و حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ درآمد ، بنماز شروع فرموده خدمتِ
گرگی خاتون دو سینی بزرگ خُطاب فرستاد تا یاران بخورند ؛ از ناگاه
سگی درآمده خطابها را بخورد و بعضی را ملوث گردانیده اصحاب ملول
شدند ، میخواستند که او را قهر کنند و برنجانند ؛ فرمود که مصلحت
نیست ، او از شما محتاج ترست و اشتهای نفسِ او از شما صادقتر ؛ همگان
سرنهاده فارغ شدند

9

(۳۰۹/۳) همچنان اصحابِ عظامِ چلبی بدرالدین و شمس الدین حکایت

کردند که روزی در بامِ مدرسهٔ لالا نشسته بودند ؛ مگر که برادرش
شمس الدین گفته باشد که کو آن زمانی که جامهای نفیس پوشیده بر
استر سوار می گشتیم و غلامان در پی ما دویدند ؛ همانا که بعد از ساعتی
بحضرتِ مولانا آمده از ناگاه پروانه سه هزار درم بوغچهٔ پر جامهای
نفیس و غلامی و استری فرستاده عذرها خواستند ؛ فی الحال حضرت
مولانا فرمود که چلبی بدرالدین این درمها را ببرادرت شمس الدین بده
تا جامها را بپوشد و از جامها بنوشد و بر استر سوار گشته غلامی خدمتگارش
باشد و درمها را خرج کند و در سینهٔ بی کینه اش تأسف و تاهتف

15

1

T, I, 406-07; H, I, 294, 186 ۲۰۶ K آ ۱۰۲ B پ ۱۰۷ Z ۳۰۹ - ۳۰۸/۳

4 کردند Z : کرد BK || 5 آمد B : آمده KZ || 8 می خواستند BZ : بخواستند

K || 12 برادرش ZK : برادر B || 14 می گشتم BZ : می گشتم K

وتصلّف را راه ندهد و از غیرت فقر و فقرای راستین دین بر حذر
 باشد؛ در حال چلبی بدرالدین و شمس‌الدین جامه‌ها را چاک زده روی
 بر خاک نهادند و مستغفر شدند؛ بعد از آن فرمود که بهر که لذت
 فقر محمدی روی نمود حقا که از لذات دوجہانی و أغراض فانی
 اعراض کرد و فارغ شد و در سلک احرار ابرار منخرط گشت و این
 بیت را گفت 6

شعر (رمل)

هر که از دیدار بر خوردار شد این جهان بر چشم او مردار شد
 فقر فخری بهر آن آمد سنی تا ز طمّاعان گریزم در غنی 9

(۳۱۰/۳) همچنان حضرت سلطان ولد ایدنا اللہ بسیرہ
 المؤید نقل فرمود که روزی حضرت والدیم در مدرسه مبارک نشسته
 بود؛ دیدم که سه نفر جوان سرخ پوش در آمده سر نهادند و بحضور
 تمام فرونشستند؛ حضرت پذیرم فرمود که مصلحت باشد تا ببرند؛
 فی الحال از نظر من غایب شدند؛ از آن حال سؤال کردم؛ فرمود که
 ایشان از هفتان اند، مگر یکی از ایشان نقل کرده بطلب بدل او آمده
 بودند و اینجایگاه سقائی هست از محبان من؛ چه او بکمال حال 12
 15

T, I, 408 ; H, I, 187 ۲۰۷ K آ ۱۰۲ B آ ۱۰۸ Z ۳۱۰/۳

5 منخرط KZ : منحوط (!) B || 8 b بر KBZ : در Kh || 13 فرونشستند KZ :
 فروکشند B

8 هر که ... مردار شد : MN ، ج ۰۲ ص ۵۸۲/۲۷۹ ؛ MA ، ص ۲۴/۱۱۷

9 فقر فخری ... در غنی : MN ، ج ۰۵ ص ۷۱۵/۴۷ ؛ MA ، ص ۹/۴۴۷

و مقاماتِ رجالِ رسیده بود و مقربِ درگاهِ الله شده ؛ از من اورا در خواست کردند ، اشارت کردم تا اورا ببرند و بر جای متوقی نصب کنند و حدیثی فرمود که **كُلَّمَا مَاتَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ أَبَدَلَ اللهُ تَعَالَى مَكَانَتَهُ آخَرَ فَإِذَا جَاءَ الْأَمْرُ قُبِضُوا وَيَارَانِ مَا جِنْدَانِكَ أَنْ سَقَّارَا** طلب کردند دیگر ندیدند و همچنان بعد از وفات حضرت مولانا زیارتِ سلطان ولد رسیده از مقامات و درجاتِ خود باز نموده غایب شد 6

(۳۱۱/۳) همچنان یارِ ربّانی **مَلِكٍ مَصُورٍ، فَلِكٍ مَنْوَرٍ** . مولانا اختیارالدین امام رحمه الله روزی بحضرت مولانا خوابی را که دیده بود تقریر میکرد و تعبیر آن می جست ؛ گفت : امشب در خواب دریائی دیدم بس بی کران و در کنار آن دریا درختی دیدم بر مثالِ درختِ طوبی بغایت بلند بلند و بزرگ و بر شاخهای بی نهایت آن مرغان کلان کلان نشسته بودند و هریکی بالخانِ شیرین صغیره می زدند و تسبیحی می گفتند و من در آن عظمت حیران مانده بودم ؛ حضرت مولانا جواب فرمود که آن دریای بی نهایت عظمتِ ایزدِ تعالی است و آن درختِ بزرگ وجودِ مبارکِ محمد مصطفاست **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** و شاخهای آن درخت درجاتِ انبیا و مقاماتِ اولیاست و آن مرغان کلان کلان ارواحِ ایشانست و الوان و الحان که می سرائند معانی و اسرار و لغاتِ زبانِ ایشانست 18

T, I, 409 ; H, I, 187

۳۱۱/۳ Z ۱۰۸ ب ۱۰۲ B ۲۰۸ K

1 بود KZ : بودی B || 6 خود KZ : — B || 8 رحمه الله BZ : رحمه الله عليه K ||
 که BZ : — K || 9 در خواب BK : در خوابی Z || 14 عظمت KZ : — B || تعالی
 است ZB : است K || و K : + تنظیم BZ

(۳۱۲/۳) همچنان ہم خدمتِ مولانا اختیارالدین در واقعہ دیدہ
 بود کہ حق سبحانہ و تعالیٰ اورا دعائی تلقین می فرمود بدین عبارت کہ
 3 اللّٰهُمَّ اَرْحَمَ وَتَحَنُّنًا عَلٰی سَيِّدِي وَسَيِّدِي وَشَيْخِي وَمَكَانِ
 الرُّوحِ مِنْ جَسَدِي وَذَخِيْرَةِ يَوْمِي وَغَدِي وَمَوْلَانَا جَلالِ الْحَقِّ
 وَالدين وَعَلَى اَبَائِهِ وَاَجْدَادِهِ وَاُمَّهَاتِهِ وَاَوْلَادِهِ وَخُلَفَائِهِ
 6 وَاَتْبَاعِهِ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

(۳۱۳/۳) همچنان مقبول الحضرة المولوية مولانا شمس الدین ولد
 مدرس روزی بحضرت مولانا از دانشمندی بزرگ روایت کرد کہ فلانی
 9 می گوید کہ ما نیز بنده و عاشقِ خداوندگاریم ، اما درین حال بتحصول
 علوم مشغول گشته ایم واجتہاد می نمائیم ؛ امید است بعد از
 حصولِ مطلوب بیابیم و مرید شویم ؛ جواب فرمود کہ حاصل نا کرده
 12 نمی تواند ترکِ آن کردن ، وقتی کہ حاهل کند چون تواند از قیدِ
 فقہ رهاییں و بعالمِ مطلقِ فقر رسیدن ؟ همانا کہ فقر کارِ بیکارانست

شعر (ہزج)

15 این کارِ کسی نیست کہ کاری دارد تا بخت کرا بود و کرا دارد دوست
 (۳۱۴/۳) ہم بروایت او بزرگ مگر دانشمندی منکرِ عظیم بود
 و از حالِ اولیا ترمّد می نمود ؛ از ناگاہ روزِ عرفہ عیدِ اَضْحٰی
 18 بحضرت مولانا مقابل افتادہ دستِ اورا بگرفت و از دروازہ میدان

۳۱۲/۳ - ۳۱۴ Z ۱۰۸ B ۱۰۲ ب - ۱۰۳ آ K ۲۰۸ - ۲۰۹

T, I, 410 ; H, I, 188 , 295

3 شیخی BZ : + متدی K || 12 کہ BK : - Z || 13 مطلق KZ : - B

17 عرفہ KZ ~ عید B

بیرون آمد و بخلوتجائی برد که هیچ کس نبوذ؛ فرمود که نگاه کن! دانشمند خود را بر کوه عرفات میان اهل تلبیه دید از غایت حیرت و لہی درو پیدا شد، نعره بزد و بی خود گشت؛ حضرت مولانا 3 روانه شد؛ چون دانشمند مسکین از آن غرقاب فنا بخویش آمد دید که حضرت مولانا رفته بود؛ فریاد کنان بمدرسه آمد و ازین حال یاران را باز گفت، باخلاص خاص و اتقان ایقان از جمله معتقدان 6 خالص گشت و بدان عنایت ناگهان و نوازش شاهان شکرها می کرد و شکرانها می داد

شعر (مقارب)

9 مگر ناگهان آن عنایت رسد که ای من غلام چنان ناگهان (۳۱۵/۳) الحکایه: راویان عدل که باسالیب فضل آراسته و پیراسته بوذند، روایت چنان کردند که حاجی بکتاش خراسانی که خلیفه خاص بابا رسول بوذ که در مملکت روم ظهور کرده بوذند و جماعتی او را بابا 12 رسول الله می گفتند و حاجی بکتاش مردی بوذ عارف دل و روشن درون؛ اما در متابعت نبوذ؛ همانا که نقیب خود شیخ اسحق را با مرید چند بنزد مولانا فرستاد که در چه کاری و چه میطلبی و این چه غوغاست که 15 در عالم افکنده؛ و این سؤال مبنی بر آنک چون تمامت اکابر جهان و اصاغر عالم راغب آنحضرت شدند و ذوق همه مشایخ و علما و امرا بدان سخنان بوذ و بسی مریدان مقلد که از شیوخ مترسم خود 18

T, I, 410 ; H, I, 296

۲۰۹ K آ ۱۰۳ B ۱۰۸ Z ۳۱۵/۳

1 فرمود که BK : فرمود Z || 2 دانشمند KZ : دانشمندی B || 6 اتقان KZ : ایقان B || 5 الحکایه BK : همچنان Z || 11 بکتاش K : بکتاش BZ || خلیفه BZ : K — || 13 الله BK : Z —

اعراض کرده بنده و مرید این خاندان تحقیق و تصدیق شدند و ایشان را
 رشک آن حالت بغایت می‌خلید و از هر جانبی از سر غیرت هر یکی سخنی
 3 و نکته می‌گفتند و طعنه می‌زدند؛ همچنان گفته بود که اگر یاقتی فهُوَ
 الْمَطْلُوب ساکن باش و اگر نیاقتی این چه غلغله است که در جهان
 انداختی و خود را منظور عالمیان ساختی و دکان چندین خلق را در هم
 6 زدی؛ چنانک فرموده است

شعر (رمل)

سر قدم کردیم و آخر سوی جیحون تاختم
 9 عالی بر هم زدیم و جست بیرون تاختم

چونک در سینور مجنونان آن لیلی شدیم
 سرکش آمد مرکب و از حد مجنون تاختم

12 الی آخره . . . و همچنان گفته بود که جهان را از شیرینی شور خود پر کردی
 و بسا زرقان سیه کار که از هیبت شور تو تلخ کامه و سیاه جامه شدند؛
 گویند: چون مرید مذکور شیخ اسحق بر در مدرسه رسید مگر حضرت
 15 خداوندگار در آن حالت در سماع بود؛ آستانه مدرسه را بوسیده بادب
 تمام و حضور درویشانه در آمد؛ هماندم حضرت مولانا این غزل را
 سر آغاز فرمود

2 جابی BK: جابی Z || 9 b جست بیرون BK جست و بیرون Z || 13 تلخ BK: + و Z

8 - 11 سر قدم . . . تاختم: ترجمه ترکی دیوان کبیر، ج ۴، ص ۳

شعر (مجتث)

- اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی
 وگر بیار رسیدی چرا طرب نکنی
 بکاہلی بنشینی کہ این عجب کاریست
 عجب توئی کہ هوای چنان عجب نکنی
 الی آخره . . . آن درویش بیخود گشته همان غزل را و تاریخِ وقت را
 نبشته روانه شد ؛ چون بخدمتِ حاجی بکتاش رسید و قضیہ را چنانک
 دیدہ بود و شنیدہ کماکان شرح داد و تاریخِ وقت را عرضه داشت ؛
 حاجی بکتاش گفت : همان روز بود کہ دیدم کہ حضرتِ مولانا چون
 شیرِ غران از دردِ آمد و فرمود کہ ای غر خواہر ! شورِ ما از سرِ سور
 و طربست نہ از سرِ سوز و طلب و گلوی مرا محکم بگرفت ؛ بیم آن
 بود کہ ہلاک شوم ؛ سر نہاذم و استغفار کردم و اضطرار و تذلل پیش آوردم ؛
 در ساعت از دیدہ من غایب شد ؛ اکنون ای درویشانِ من ساطنت و عظمتِ
 او در آن ثابت نیست کہ در تصوّرِ مثالِ امثالِ ما گنجد ؛ بغیر از امثالِ
 مثالِ آن صورتِ معنی مثالِ صورتِ نمی بندد

15 شعر (مجتث)

- چنان لطافت و خوبی و حسن و جان بخشی
 کسی ازو بشکبند زہی شقا و ضلال
 بجمعہم سر نہاذند و محبِ مخلص شدند

2 نداری B : ندیدی KZ || 6 چنانک BZ : + کہ K || 9 سور Z : شور BK

18 عجب B : + و KZ

(۳۱۶/۳) همچنان علمای اصحاب کسآهمُ اللهُ جَلَابِيْبَ رِضْوَانِهِ
 روایت کردند کہ روزی حضرت مولانا باصحابِ کرام بمسجدِ جمعہ
 3 می رفتند؛ از ناگاہ بجلادی مقابل افتاد کہ چندین خونہا کردہ بود
 و گردنِ مردم زدہ اورا زیارت کرد و عزت نمود؛ یاران از آن حالت
 حیران ماندند کہ اوچہ اہلِ زیارتست تا مثلِ او سلطانی اورا تعظیم
 6 کند؛ بزرگی از آن حال سؤال کرد؛ فرمود کہ مردی بود از اولیاء
 اللہ کہ در قبابِ غیرت پوشیدہ ماندہ بود و دایم آرزو بردی کہ از قفسِ
 قالب مرغِ روح را پرواز دہد و بدرجہٴ شہادت رسد؛ حق تعالی سببی
 9 ساخت تا مذکوررا متہم کردند و این جلاد اورا از حبسِ قفسِ بدن
 رہانید؛ آن ولیّ خدا ولایتِ خودرا بدین جلاد داد؛ همانا کہ یاران
 وصفِ حالِ اورا بدو تقریر کردند، در حالِ جلادِ مسکین بجلادتِ
 12 تمام و صدقِ عظیم بتوبہ و استغفار جلدی نمود و از جملہٴ مریدانِ مقبل شد
 شعر (رمل)

ای بسا سگک پوست کورا نام نیست

لیک اندر پردہ بی آن جام نبست 15

(۳۱۷/۳) همچنان امام ربّانی سید المذکرین، مولانا مجد الدین ولد
 چاغا القیرشہری رَحِمَہُ اللهُ مردی بود متقی و اہلِ ورع و از انواعِ علوم
 18 بہرہ مند و از علمِ اولیا حظی آوفر داشت و از جملہٴ خلفای

۳۱۶/۳-۳۱۷ Z آ ۱۱۰ B آ ۱۰۴ K ۲۹۱-۲۹۲

T, I, 414-15; H, I, 297-98

2 باصحابِ KZ: با اصحابِ B || 3 افتاد BZ شد: K || 7 در قیاب KZ: در قناعت

B || 16 همچنان BK: — Z || المذکرین KZ: المذکورین B

ای بسا... جام نیست: MN، ج ۳، ص ۲۱۰/۱۴؛ MA، ص ۱۰/۱۹۸

- خداوندگار در خطهٔ روم یکی او بود و شجرهٔ او را بدستِ مبارکِ خود نبشته ، روایت کرد که در اوّلِ حال از قیرشهر تُرککِ پسری متعلّم بقونیه باهم برده بودم ؛ در مدرسهٔ مولانا در خدمتِ من 3 می بود ؛ مگر شبی حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسه تا نصف اللیل کَالْقَمَرِ لَسِيلَةَ الْبَدْرِ سَيَّرَ می فرمود و جمیعِ اصحاب در خواب رفته بودند و آن طالبِ علمِ تُرککِ آهسته آهسته درسِ خود را تکرار می کرد و مراقبِ احوالِ خداوندگار می بود و مرا هم خواب غلبه کرده ؛ فقیهِ تُرککِ می بیند که حضرتِ مولانا بر نورِ سبزِ راکب شده اندک اندک جانبِ روزن بالا رفتن گرفت ؛ چون بروزن 9 رسید فقیه مرا بیدار کرد و چون بر آن اطلاع یافت ، نتوانستم تحمل کردن و خود را گرفتن ؛ بیخودوار نعرهٔ زدم و بیهوش گشتم ؛ یارانِ خفته یکبارگی بیدار گشتند و چون من بخود آمدم فرمود که مجدالدین 12 چرا نعره می زنی و طعمهٔ خود را از حوصله بیرون می اندازی ؛ تُرکی نو مرید می تواند تحمل کردن تو افشا می کنی ؛ ابدلانِ حق را ازینها بسیار باشد ؛ محرمیت حاصل کن تا محروم نشوی ؛ همانا که مَن کَتَمَ 15 سِرَّهُ مَلَكَکَ أَمْرَهُ نه که فرمودهٔ مردانست

شعر (رجز)

- 18 گر رازدارستی بشر پیدا نگردی خیر و شر
هرچه که ناپیداستی بر وی همه پیداستی

1 یکی BK : Z || مبارک BZ : متبرک K | 2 قیرشهر KB : قیرشهری Z || 3 متعلّم KZ : B || باهم BZ : هم K || 11 من KZ : B || 17 شعر BZ : K || 19 ناپیداستی KBZ : ناپیداستش Kh

- (۳۱۸/۳) همچنان یارانِ خاص که محلّ اجتبا و اختصاص داشتند و بانوارِ اخلاص منور بوذند روایت چنان کردند که روزی حضرت مولانا در مدرسه خود فرمود که خدمت مولانا شمس الدین ماردینی مردِ ولیست، اما خود را نمی داند تا او را از خودی خود واقف کنیم؛ چه بعضی از اولیا هستند که ولایت خود را نمی دانند و بعضی ولایت خود را موقن اند، اما دیگری را نمی دانند و بعضی کمال کرام آنانند که ولایت خود را و دیگری را عین الیقین می بینند و حق الیقین می دانند و ایشان ساقیانِ کامل اند و از مشربِ کوثرِ محمدی می نوشند و این شمس الدین ماردینی ما را روزی مردی از مردانِ خدا نظرِ عنایت انداخته بود تا از آن نظرِ مبارک بی نظیرِ عالم شد و ولی گشت؛ چون یاران این خبرِ خیر را بمذکور رسانیدند که حضرت مولانا در حق شما امروز در مدرسه میان چندین اکابر چنین گواهی داد؛ در حال سر نهاد و شاذیها کرده گفت: همچنانست که مولانا فرمود و حکایتی کرد که روزی مراقت گشته بودم و در شهرِ حلب در مدرسه تحصیل می کردم و بتکرار هدایه مشغول بودم؛ دیدم که ناگاه درویشی از در درآمد و از من آب درخواست کرد؛ بی تعلل و توقف برخاستم و کوزه آب بدست درویش دادم و قدری طعام ما حاضر که داشتم در پیش درویش دلریش نهادم؛ از آن حرکت موزون من دیدم که درویش

T, I, 416 ; H, I, 302

۲۱۳ K آ ۱۰؛ B آ ۱۱۰ Z ۳۱۸/۳

- 1 اجتبا : KZ : احتبا B || 6 دیگری را KZ : دیگری B || 7 آناند KB : آنند Z || ماردینی Bh : — KZB || 10 مبارک KZ : مبارکی B || 11 خیر BK : — Z || 12 چنین BK : — Z || 13 کرده KZ : کرد B || 16 کرد BK : کرده Z || 17 بدست درویش Z : بدرویش BK || 18 دیدم KZ : دید B

خوش شد؛ و در من يك نظری عجب بکرد؛ همانا که از لذتِ نظری شیرینِ او چنان ذوقناک شدم که انزالِ منی شد و من در آن خوشی تا خود را جمع کردم دیدم که در ریش رفته بود و غایب گشته و هنوز 3 لذتِ آن نظر در کامِ جانِ من باقیست، اما چون بحضرتِ مولانا رسیدم و این عظمت را دیدم و ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشتم حلاوتِ آن نظر را در مقابلهٔ این عنایتِ کم از قطرهٔ دیدم از دریای محیط و ذرهٔ 6 یاقم از نیرِ اعظم؛ و لله الحمد والمنه که بعنایتِ و ارشادِ او سلطانِ ولی شناس نیز گشتم

9 (۳۱۹/۳) همچنان اصحابِ عظامِ اسکنهٔهمُ اللهُ فی الدارِ السَّلامِ۔
روایت چنان کردند که شیخ بدرالدین تبریزی مردی بود ذوفنون و در فنِّ کیمیا و صنعتِ سیمیا بو علی سینا بود و در حکمتِ حکمای حکمتِ سُقراطِ ثانی و افلاطونِ یونانی؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید 12 بانئِ تربهٔ مقدّس امیرِ علمِ الدینِ قیصرِ رَوْحِ اللهُ رَوْحَهُ مذکور را بحضرتِ سلطانِ ولد دلالت نمود و هنرمندیِ او را عرضه داشت و نمود که او دعوی میکند که هر روز هزار درمِ سلطانی بخامتِ یارانِ مُجری 15 دارد؛ چه اصحابِ بیشترند و وجهِ اخراجاتِ کمتر؛ حضرتِ ولد که مربئی تمامتِ اصحابِ و امرا و اهلِ آداب بود این قضیه را در بندگیِ والدِ خود عرضه داشت و حضرتِ مولانا هیچ نفرمود؛ علیها چون 18

T, I, 417 ; H, I, 303

K ۲۸۴ B ۱۰۴ B ۱۱۰ Z ۳۱۹/۳

1 در من BZ : بر من K 2 انزال می شد BKZ : متحیر گشتم و بی خویش شدم

Kh || 3 تا KZ : B — : BK کردم : کردن Z || 7 نیز KZ : نیز B 8 نیز Z : —

BK || 9 فی K : BZ — || 14 او را KZ : او B 15 که BK : Z —

9 همچنان ... ص ۲۷۸ / ۱ بود : ز. ک. به سپهسالار، ص ۳۹

بدرالدین تبریزی بادی تمام درآمد و سرنهاد بصدق درون مرید
مخلص شد

- 3 (۳۲۰/۳) همچنان حضرت ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون والده
شیخ ما سلطان العارفين چلبی جلال الدین امیر عارف قدس الله سرهما
بنت شیخ صلاح الدین رضی الله عنه که مریم ثانی و صدیقه ربانی بود
6 خبر داد که من از شکاف در نظری کردم که خداوندگار درین باب
چه فرماید ؛ فرمود که سبحان الله ، عجب خبریست ، ما سعی میکنیم که
زر را خاک کنیم تا گردد فتنه او بنشیند و دود کدورتش از دوزمان
9 ما بر خیزد یکی آمده است که من خاک را زرمی کنم تا فتنه برانگیزاند
مگر که از اشارت اللفیثنة نائمة لعن الله من ایقظها بی خبر
است ، این کار افزائی باشد ، ونمی داند که من زیاده جوئی را دوست
12 نمی دارم ، حقا ثم حقا که حق را بندگان هستند که اگر بر سنگ
و کاوخ نظر کنند بی علت کیمیا زر و یاقوت گردد ؛ همچنان بر خاست
و دست مبارک را بر استون مرمرین مدرسه نهاد ، در حال دیدم که استون
15 مرمر همچون آفتاب درخشنده زرین شد تا لمعان آن چشمها را خیره
کرد ؛ اصحاب و بدرالدین تبریزی نعره زنان بجمعهم بیوش گشتند ؛
مرا عقل زایل شده است و چون بخویش آمدم فرمود که بهاء الدین

T, I, 418 ; H, I, 303

۳۲۰/۳ Z ۱۱۰ B ۱۰۴ K ۲۱۴

3 الارض KZ : الارضین B || 6 که خدا KZ : خدا B || 8 کنیم BK : می کنیم

Z | 9 بر خیزد KZ : خیزد B || 13 عات KZ : — B || 15 شد KZ : شده B || 16 کشتند

KZ : کشته || 14 مدرسه BZ : — K || 16 کشتند K : کشته

خدمتِ بدرالدین را بصحبتِ جنید الزمان خلیفۃ الحق چلبی حسام الدین
بیر، تا ملازمِ خدمتِ ایشان باشد

شعر (رمل)

3

تا بدانند که بزر طامع نه ایم ما زر از زر آفرین آورده ایم
آنک گر خواهد همه خاکِ زمین سر بسر زر گردد و درِ تمین
فارغیم از زر که ما بس پر فتمیم خاکیان را سر بسر زرین کنیم
از شما کی کُدیبه زر میکنم من شمارا کیمیاگر میکنم
همره جانت نگردد ملک و زر زر بده سرمه ستان بهر نظر

6

بعد الیوم بدرالدین هر هنری که می ورزید و صنعتی که بکار می برد
فدای یاران میکرد و عاقبة الامر علم الدین قبصر بعد از رحلتِ مولانا
اورا معمارِ تربه مبارک ساخته بود

12

(۳۲۱/۳) همچنان از مقرّبان حضرت منقولست که روزی خدمتِ
سلطان رکن الدین اَنَارَ آلهُ بُرْهَانَهُ پنج همیان سیمِ سلطانی فرستاده
بود؛ خواجه مجد الدین برگرفت و پیشِ مولانا برده؛ بانگ بر وی
زد که بیرون انداز تا هر که خواهد برگیرد

15

شعر (هزج)

18 قاشی کآنِ تو نبوذ برون انداز از خانه

درونِ مسجدِ اقصی سگِ مرده چرا باشد

I. I. 420 : H. I. 305

۲۱۵ K آ ۱۰۵ B آ ۱۱۱ Z ۳۲۱/۳

2 ملازم K ~ خدمت Z || 3 شعر BZ : مثنوی K : 18 کان KZ : که آن B

4 - 8 تاباند . . . نظر : MN ، ج ۴ ، ص ۳۱۷ / ۶۵۵ - ۶۵۹ - ۶۷۲ :

MA . ص ۱۳/۳۴۱ - ۱۵ ، ۲۱

بیرون در انداختند ؛ هیچ کسی بر نداشت ، مجدالدین حال را بحضرت
 مولانا عرضه داشت ؛ فرمود که برو خرج کن ، هم نتوانست تلف کردن ،
 سوم بار پرسید که آن سیم را چه کنم و چه می باید کردن ؟ فرمود که اگر
 3 مرا بحقیقت بی تقلید دوست می داری آن مجموع را بر گیر و درخندق
 ریز تا جانت از حساب آن خلاص یابد ؛ همچنان بر گرفتند و درخندق
 6 قلعه ریختند و خندق پر آب و لجم سیاه بود ، بسا کسانی که در هوس
 آن سیم سپید رویها سیاه کرده جانها باختند ؛ بعد از آن فرمود که مال
 دنیا زهر قتالست و همگان از بهر او در قتال و تمامت خلق را می کشد
 9 وفانی میکند ؛ تا حدی که مردان خدا را نیز دهان تلخ می کند ؛ الله الله
 احتیاط می باید کردن تا از جمیع آفات سیم سلیم مانی و سلیم عاهات
 او نگردی

شعر (هزج)

12

دنیا نبوذ عیدم من زشتی او دیدم کلگونه نهد بر رو آن روسپی زرده

(۳۲۲/۳) الحکایه : همچنان مشهور آفاق ، سرور باستحقاق ، اخی

15 امیر احمد پایپرتی رَحِمَهُ اللهُ که از رؤسای آن دیار بود ؛ مردی بود

منعم و متمول و صاحب مقام و بس روزگار دینده و بصحبت اکابر رسیده

بود و چون حضرت سلطان العارفين چلبی جلال الدین عارف

18 قدس الله سیره بدان دیار رسید و جمیع اهالی پایپرت من الذکور

والاناث بنده و مرید او شدند چنان حکایت کرد که در عنفوانی

T, I, 421 ; H, I, 305 ۲۱۶ K ب ۱۰۵ B ب ۱۱۱ Z ۳۲۲/۳

1 - 2 بحضرت مولانا KZ : بمولانا B || 3 سوم KZ : سیوم B || 10 آفات

KZ : افانی B || 17 جلال الدین KZ : - B || 18 سره KZ : + الیز B

- جوانی چون صیتِ جمیلِ ظهورِ حضرت مولانا جدّ شما بتواتر اینجا می‌رسید و از عظمتِ حال و قالِ او مسافرانِ عالم روایت می‌کردند مرا هوسِ آن می‌شد که از پذیرِ اجازتِ خواسته بطرفِ قونیه عازم شوم و شرفِ دستبوسِ آن حضرت در یابم و البته ماذر و پذیر دستوری نمی‌دادند و بهلا هلا تعبیرِ زمان کردم؛ شبی از غایتِ شوق و عشقِ تمام برخاستم و چند رکعت نمازِ حاجت گزاردم و بآن نیت 6 چهل بار سورهٔ اَنْعَام خواندم تا مگر اِنْعَامِ حَقِّ معاون گشته از سلکِ اَنْعَام بیرون آمده بدان زیارت مشرف شوم؛ چون نزدیکِ صبح سر نهادم و بخواب رفتم بهمان صفت و صورت که از یاران 9 و مسافران شنیده بودم حضرت مولانا را بخواب دیدم: فرجیها پوشیده و دستارِ دخیانی بر سر نهاده بخانهٔ مادر می‌آید و من بنده پیشتر دویزه سر می‌نهم و روی بر خاکِ قدمش می‌مالم و لایها می‌کنم 12 و او از یاری مقراض می‌خواهد و موی مرا بریده بر رویم بوسها می‌دهد و چند بار بَارَكْ اللهُ بَارَكْ اللهُ می‌گویند و می‌فرمایند که شیخ مشویست و من از غایت شادی بیدار می‌شوم و مریهای بریدهٔ خود را 15 بر سرِ بالین می‌یابم و ازین حالت حیرتی در من ظاهر می‌شود و از شوقِ آن ذوق چند روزی دیوانه‌وار در کوهها می‌گردم؛ عاقبة الامر اجلاسِ عظیم کرده فرجی می‌پوشم و باقامتِ سماع و اوضاعِ اجتماع 18 و تلاوتِ مشنوی معنوی شروع می‌کنم بعد از آن ارمغانی نیکو از هر چیزی

1 ظهور BZ : K - | 2 می‌رسید BZ : رسید K || 4 شرف BK : +
 و Z || ماذر KZ ~ پدر B || 7 تا مگر انعام KZ : B - || 11 می‌آید KZ : آمد B ||
 13 یاری KZ : یاران B || 14 که KZ : B - || 17 کوهها BZ : کوهها K || می‌کردم
 KZ : + و B || الامر KZ : + مرا B || 18 کرده KZ : B - || اوضاع KZ : و B

ترتیب کرده بحضرت مولانا ارسال کردم و از حالِ خود اعلام دادم ؛
 همانا کہ شجرہٴ خلافت فرستادہ من بندہ را بمریدی قبول کردند و همچنان
 3 علامتِ قبولِ من آن بود کہ حضرتِ شما بدین دیار تشریف داد
 و علمِ یقینِ مرا عینِ یقینِ گردانید و بحقِ یقینِ رسانید ؛ همچنان پیوستہ
 حضرتِ سلطان ولد مذکور را برادرِ می خواند ؛ از نو بصدقِ تمام
 6 مریدِ حضرتِ چلبی عارف گشتہ تمامتِ فرزندانِ واصحابِ واعقابِ
 خود را مریدِ آن سلطان کرده و این لہُ عیندنا لزلننی و حسنِ
 مآب (۳۸/۲۵ ، ۴۰) مقام ایشان شد

9 (۳۲۳/۳) همچنان منقولست کہ درویشی حضرتِ مولانا را بخواب
 دیدہ مرید شد و مویش را بریدند ؛ علی الصباح خواب را بکرامِ اصحاب
 حکایت کرد ؛ اصحاب آن عزیز را بحضرتِ مولانا ارشاد کردند تا از
 12 نو مرید شوذ و گوید ہذا تآویلُ رؤیایِ من قبلُ قد جَعَلَهَا
 رَبِّي حَقًّا (۱۲/۱۰۰) و چون حضرتِ مولانا آن درویش را بدید
 فرمود کہ آخر موی اورا دوش بر گرفته بوذم و اورا قبول کردہ ؛
 15 آن کافی باشد

(۳۲۴/۳) همچنان منقولست کہ روزی خدمتِ شیخ صدرالدین
 بدرسِ احادیث مشغول بوذ و افاضلِ عالم در آن مجلس حاضر بوذند ؛
 18 از ناگاہ حضرتِ مولانا از در درآمد شیخ استدعا نمود کہ درسِ

T, I, 423-24 ; H, I, 307 ۲۱۸ K آ ۱۰۶ B آ ۱۱۲ Z ۳۲۴ - ۳۲۳/۳

2 بمریدی BK : بمرید Z || 7 کردہ BZ : کرد K || 9 کہ BZ : K - ||

11 عزیز را KZ : عدرا (؟) B || 13 چون KZ : چون B || 15 باشد BK : شد Z ||

17 بوذند B : شدہ K - Z

- امروزینہ را حضرت مولانا متعہد شوز ؛ همانا کہ در بیان ہر حدیثی
چندان احادیث غریب استشہاد آورده و بسط معانی عجیب کرد و سبب
ورود احادیث فرمود و تحقیق کرد کہ حاضران مجلس متحیر ماندند ؛
3 مگر در ضمیر شیخ گذشتہ باشد کہ عجا معنی این حدیث آنچنانست کہ
مولانا فرمود یا چیزی دیگر ؟ چہ ما این معانی را از ہیچ بزرگی سماع
نکرده ایم و این طرز را نشنوده ایم ؛ همان شب حضرت مصطفی را
6 صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ بخواب می بیند کہ در صدر خانقاہ نشسته است ؛
شیخ پیش می رود و دستبوس رسول کرده میفرماید کہ معنی آن حدیث
و مقصود من آنچنانست کہ مولانا فرمود و بر آن مزید نیست ؛ شیخ
9 صدرالدین از غایت شادی بیدار می شود و پیش از آنک خواب را
بدرویشان واگوید می بیند کہ حضرت مولانا از در خانقاہ درآمد
و بر صدر صفہ بنشست و فرمود کہ اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا
12 وَمُبَشِّرًا (۳۳/۴۴ : ۴۸/۸) لِحَقِیْقَةِ سِرِّنا و مُبَشِّرًا لِّكَ
فِی الرُّوْیاء یعنی کہ گواہی آنچنان شاهد عدل در حق بندگان
مقبول باید کہ در محل قبول افتد ان شاء اللہ تعالی ؛ ہی رخواست ؛
15 شیخ را اعتماد و اعتقاد و اتحاد یکی در ہزار شد

(۳۲۵/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمام درآمدہ بودہ همان

- 18 لحظہ باز بیرون آمدہ جامہا پوشید ؛ یاران سؤال کردند کہ خداوندگار چہ

۳۲۵/۳ Z ۱۱۲ ب ۱۰۶ B ۲۱۹ K ۱. I. 425 ; II. I. 308

- 1 حضرت BK : — Z || شوز BZ : باشد K || کہ BZ : K 2 آورده B :
+ و KZ || کرد BZ : کرده K || 3 فرمود BZ : فرموده K 4 مگر BK :
+ کہ Z || معنی KZ ~ این B || 6 نشنوده ایم BZ : نشنیده ایم K 7 صدر KZ :
— B || 8 آن KZ : این B || 10 صدرالدین B : KZ || 15 ہی BZ : همان K ||
16 و اتحاد KZ : — B || 17 آمدہ KZ : آمد B || پوشید KZ : پوشید B

زود بیرون آمد؟ فرمود که دلاکک شخصی را از کنارِ حوض دور
می کرد تا مرا جا سازد ، از شرمِ آن عترق کرده زود بیرون آمدم

3 (۳۲۶/۳) همچنان روزی یاران برای یکی گفتند که مردِ بی وفاست؛

فرمود که وفا خوش است؟ گفتند: آری؛ گفت: اکنون شما وفارا
سخت گیرید و دایما فرمودی که بحق وفای مردان و با گفتی بحق

6 وفا و گفتی

شعر (رمل)

حق تعالی فخر آورد از وفا گفت من آوفی بعهد غیرنا

9 مرسگان را چون وفا آمد شعار روسگان را ننگ و بدنامی میار

بی وفائی چون سگان را عاربوذ بی وفائی چون روا داری نمود

گر غلامِ هندوئی آرد وفا دولت او را میزند طال <ال> بقا

12 (۳۲۷/۳) همچنان اوقات اتفاق چنان می افتاد که گویندگان

از غایتِ مداومتِ سماعِ خسته می شدند؛ روزِ دو شنبه و اما پنجشنبه

بمدرسه دیرترک می آمدند؛ حضرتش می فرمود که چون نمازِ عشاق

15 دست نداد باری نمازِ اشراق بگزاریم و چند رکعت نماز کرد تا گویندگان

می رسیدند و پا کوبندگان سماع می کردند

T, I, 425 ; H, I, 308 ۳۲۶/۳ - ۳۲۷ Z ۱۱۲ ب ۱۰۶ B

2 جا BZ : جای K || 4 همچنان K : - BZ || 12 همچنان BK : - Z || 13 مدرسه

B - : KZ

8 - 10 حق ... نمود : MN ، ج ۳ ، ص ۳۲۳/۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ؛

MA . ص ۲۳/۲۰۰ - ۲۲

- (۳۲۸/۳) همچنان مگر روزی در بندگی مولانا رباب می‌زدند
ومولانا ذوقها می‌کرد؛ از ناگاه عزیزی درآمد که نمازِ دیگر می‌گویند؛
لحظه تن زد، فرمود که نی نی آن نمازِ دیگر، این نمازِ دیگر؛ هر دو
داعیانِ حقند یکی ظاهر را بخدمت می‌خواهد و این دیگر باطن را بحسبت
ومعرفتِ حق دعوت مینماید
- (۳۲۹/۳) همچنان از اصحاب یکی تاهل کردی؛ فرمود که انشاء الله
یارِ دینی باشد؛ همچنان روزی درویشی از مساوی گفتنِ یکی شکایت
کرد و از انکارِ این کار باز گفت؛ فرمود که جهان‌گیر توان شد اما
دهان‌گیر نی
- (۳۳۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمام درآمده بود و بچشم
ترحم بچشمِ مبارکِ خود نظر می‌کرد که قوی ضعیف و نحیف
گشته است؛ فرمود که در جمیع عمرِ خود از کسی شرمسار نگشته‌ام،
اما امروز از جسمِ لاغرِ خود بغایت خجل شدم که بزبانِ حال
چها گفت و چها نهفت و چگونه نالها کرد که روزی مرا در آسایش
نداری؛ کم از روزی یا شبی که قدری قوت می‌گرفتم تا یارستمی بارکشی
کردن، اما چکنم که آسایشِ من در رنجِ اوست؛ چنانک گفت:

شعر (هزج)

- 18 اگر یکدم بی‌آسایم روانِ من نی‌آساید
من آن لحظه بی‌آسایم که یک لحظه نی‌آسایم

T, I, 426 ; H, I, 109 ۱۱۲ ب ۱۱۲ آ ۱۱۶ ب Z ۳۳۰ - ۳۲۸/۳

1 همچنان K : و گویند Z || 4 دیگر BK : + که Z || 6 همچنان KB : و چون Z ||
فرمود B : فرمودی KZ || 10 همچنان BZ : - K || حضرت مولانا KZ : - B
13 که KZ : - B || 17 شعر K : - Z

همانا که آسایشِ عاشقان در تعب است و گنج در رنج و طرب در طلب
و در حوی در ادب

شعر (هزج)

3

کشا کشماست در جانم کشنده کیست می دانم

دی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

(۳۳۱/۳) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا خاتون رضی الله

6

عنها از سرّ این حدیث سؤال کرد که أَكْثَرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهَةُ

چه معنی دارد؟ فرمود که اگر ابْلَهة نبوذندی کی بجنّت و انتہار

خرسند شدند؟ جائی که دیدارِ یارست چه جای جنّت و انہارست؟

9

فرمود کہ أَكْثَرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهَةُ وَعَلِيَّوْنَ لَدَوِي أَلَا لَبَّابُ وَابْنُ

ع

بیت را گفت

شعر (هزج)

12

در دوزخ اگر زلفِ تو در چنگ آید

از حالِ بہشتیان مرا ننگ آید

ور بی تو بصرای بہشتم خوانند

15

صحرای بہشت در دلم تنگ آید

پس هر دون ہمتی کہ بتفرّجِ باغ بسته شد از دیدارِ باغبان محروم ماند

T, I, 427 ; H, I, 310 ۲۲۰ K آ ۱۰۷ B آ ۱۱۳ Z ۳۳۱/۳

5 امکان KZ : امکان B || 8 ابھ BK : ابھ Z

شعر (رجز)

جنت مرا بی روی او هم دوزخست و هم عدو

- 3 من سوختم زین رنگ و بو کو فرّ انوارِ بقا
- فرمود که روزی جماعتی صاحب دلان دیدند که رابعه بدستی آتش گرفته بود و بدستی دستی آب و باستعجال می دویند ؛ سؤال کردند که ای بانوی آخرت کجا می دوی و در چیستی ؟ گفت : می روم که آتش در بهشت زخم و آب در دوزخ ریزم تا این هر دو حجابِ رهزن از میانه بر خیزند و مقصد معین شود و بندگانِ خدا خدا را بی غرضِ رجا و علتِ خوف خدمت کنند ؛ چه اگر رجاى جنت و خوفِ جحیم نبودی یکی حق را پرستیدی و مطاوعت نمودی

شعر (رمل)

پشت این مستی مقلد کی خمیدی در رکوع

- 12 گرنه در جنت امیدِ قلبه و حاواستی
- اما مقصود و مطلوبِ مخلص وصالِ محبوبست و هر دو عالم تبعِ آن وصال

شعر (رمل)

- 11 هر چه جز عشقِ خدای احسن است گرشکر خوار است آن جان کندانت
- از خدا غیرِ خلتها را خواستن ظنِ افزون نیست و کلتی کاستن

3 من BZ : هم K || زین KZ : B || 4 [فرمود] که Z : فرمود B همچنان
6 می دوی KZ : می روی B || 12 دستی KB : مشتى Z || 18 غیر KZ : از B

4 هر چه... کندانت : MN ، ج ۱ ، ص ۲۲۶ / ۳۶۸۶ : MA ، ص ۹۵ / ۲۵
5 از خدا... کاستن : MN ، ج ۵ ، ص ۷۷۳ / ۵۰ : MA ، ص ۴۴۸ / ۲۴

- شیخ ماتریدی را گفتند : سَلْ مَا تُرِيدُ ؛ گفت : اُرِيدُ اَنْ لَا اُرِيدُ
(۳۳۲/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا
- 3 در تقریر معانی گرم شده بود و جماعتی از هر طایفه حاضر بودند ؛
حکایتی فرمود که مگر تُرُکِ بَشَرِ آمَدَه بُوذ ؛ از ناگاه بر در
مدرسه رسید ؛ دید که مدرسه را روفته اند و آب افشانی کرده و فُقَهَا
6 با دستارهای بزرگ و جامهای نفیس نشسته اند ؛ بعد از ساعتی دید که
بِوَابِ مَدْرَسَه بِيَامَد وَجِهَتِ هَر يَكِي از معنی نان و گوشت و غیره که
راتبه ایشان بود آورده هرکسی را حصّه بداد ؛ تُرُکِ را این حالت
9 قوی خوش آمد ؛ روزِ دِيْگَرِ تُرُکِ بِيِچَارَه تُرُکِ عِيَالِ وَدِيَهِ خُوذ
کرده برخود دستاری وجبه راست کرده بمدرسه در آمد و بمدرّس
سلام داد در جنب او بنشست ؛ مگر مدرّس فقیه فقیر بود ؛ بفرست
12 معلوم کرد که او عالم نیست و آن را برای غرضی کرده است ؛ مدرّس
فرمود که ای عزیز من بآرایشِ ظاهِرِ وجبه و دستار کسی دانشمند
و فقیه نمی شود و بی مجاهده کسی بمشاهده نرسیده است ؛ سالها خون
15 جگر باید خوردن و تکرار تکرار می باید کردن و دود آلودِ چراغ
باید شدن تا مگر بِتَوْفِيقِ اللّهِ وَ عِنَايَتِهِ ناکسی کسی شود و از وجود
او کسان و ناکسان کسی توانند آموختن ؛ اکنون مثال جماعتی که
18 صورت پرستان اند و در زیب صورت مانده اند و بتربیت ظاهر اکتفا
کرده و فرجی را برای صورت پوشیده اند و هرگز معنی دان و معنی

T, I, 429 ; H, I, 311 ۲۲۸ K آ ۱۰۷ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۲/۳

5 مدرسه را KZ : مدرسه || 7 غیره KZ : غیر B || 8 ترک را KZ : ترک B ||
10 کرده KZ : کرد B || 12 کرده است BK : کرده Z || 15 تکرار تکرار BK : تکرار
Z || 16 عنایت BK : عنایت Z || 17 و ناکسان KZ : — B || 19 فرجی را BZ : فرجی K

بین و معنی کش نیستند ، همچو آن تُر کند که گفته آمد ؛ سالها زحمات
باید کشیدن تا مگر آدمی یکدمه آن دی گردد و گفت :

شعر (رمل)

- 3 سالها باید که اندر آفتاب لعل یابد رنگ و رخشانی و تاب
تا که پُشکی مُشکک گردد ای مرید سالها باید در آن روضه چربید
6 همچو تاری شد دل و جان در شهود تا سر رشته بمن روئی نمود
چون خیالی میشود در زهد تن تا خیالات از درونه روفتن
- (۳۳۳/۳) همچنان مقبول کُمل الاحرار شیخ محمود نَجَّار رَحِمَهُ
اللَّهُ روایت کرد که روزی در مدرسه مبارک سماع عظیم بود و خدمت
9 شیخ فخرالدین عراقی که از عارفان زمان بود در آن ساعت حالتی کرده
خرقه و تخفیفه اش افتاده می گشت و بانگها می زد ؛ همانا که حضرت
مولانا در گوشه دیگر سماع می کرد و خدمت مولانا اکمل الدین طیب
12 با جمیع علماء و امراء نگاه داشت می کردند ؛ بعد از سماع اکمل الدین
فرمود که خداوندگار راستین ، خدمت شیخ فخرالدین عراقی ازین
بیش خوابهای خوش خواهد دیدن ؛ فرمود که اگر سر این
15 سو کند و خُسبند ؛ آحر الامر ملحوظ نظر عنایت گشته باجارت

T, I, 431 ; H, I, 312

۲۲۲ K ب ۱۰۷ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۳/۳

1 گفته آمد K : گفته اند BZ || 4 b رخشانی KZ : رخشان B | 8 کل KZ : کل B

10 ساعات K : ساعت Z || 16 خند BK : خند Z

- 4 سالها ... تاب : MN ج ۱ ، ص ۲۵۹۲/۱۵۹ ، ص ۲۱/۶۸ MA :
5 تا که ... چربید : MN ج ۵ ، ص ۲۵۷۲/۱۵۸ ، ص ۱/۵۹۸ MA :
6 همچو ... نمود : MN ج ۶ ، ص ۲۹۴۳/۴۴۰ ، ص ۱/۶۲۱ MA :
7 چون ... روفتن : MN ج ۵ ، ص ۲۸۱۶/۱۸۰ ، ص ۱۹/۵۰۸ MA :

آن حضرت معین الدین پروانه شیخ فخرالدین را بجانبِ توقات دعوت کرده خانقاهِ عالی جهتِ او عمارت فرمود و در آن جایگاه شیخ خانقاه شد و پیوسته شیخ فخرالدین در سماعِ مدرسه حاضر شدی و دایما از عظمتِ مولانا باز گفتی و آهها زدی و گفتی که اورا هیچ کسی گما یتبغی ادراک نکرد ؛ درین عالم غریب آمد و غریب رفت

شعر (رمل)

در جهان آمد و روزی دو بما رخ بنمود

آنچنان زود برون شد که ندانم که که بود

(۳۳۴/۳) همچنان روزی حضرت مولانا در میانِ معرفت فرمود که این آبِ جوئی که ماهیان در وی مقیم اند تا نان ریزه در وی نریزی ماهیان سر برون نمی کنند و بدان ناپاره ها نمی پیچند ؛ همچنان جوی حکمتِ ما که در جوی روانِ ما روانست تا صدقِ طلب و اعتقادِ درست و اخلاصِ بی ریا در وی نریزی ماهیانِ معانی ما علی قدرِ هیمِ المُستَمِیعین و الطالِبین ازین جوی سر نمی کنند و گرفتارِ شصتِ هیچ صیادی نمی شوند ؛ همانا که تذلل و افتقارِ عظیم می باید که اضطراب و اضطرارِ موجبِ استحقاقست اَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاہ (۶۲/۲۷)

T, 1, 431 ; H, 1, 313

۳۳۴/۳ Z ۱۱۴ آ B ۱۰۷ ب K ۲۲۳

2 کرده BZ : کرد K || 5 درین KZ : در B

شعر (رمل)

حق تعالیٰ گر سماوات آفرید از برای دفع حاجات آفرید
 هر چه روئید از پی محتاج رُست تا بیابد طالبی چیزی که جُست
 تا نگرید طفلکِ نازک گلو گئی روان گردد ز پیستان شیر او

(۳۳۵/۳) همچنان روزی مگر عزیزی از یاران غمناک شده بود :

حضرت مولانا اورا فرمود که همه دلتنگی دنیا از دل نهادگی، این عالمست ؛
 هر دمی که آزاد باشی ازین جهان و خود را غریب دانی و در هر رنگی که
 بنگری و هر مزه که بچشی دانی که با او نمائی و جای دیگر می روی
 دلتنگ نباشی ، طُوبَى لِمَنْ جَالَسَ أَهْلَ الْفِئَةِ وَالْحِكْمَةَ
 وَخَالَطَ أَهْلَ الدُّلِّ وَالْمَسْكِنَةَ . باز فرمود که آزاد مرد آنست که
 از رنجانیدن کسی نرنجد. جوانمرد آن باشد که مستحق رنجانیدن را
 نرنجانند : چنانک گفت :

12

شعر (خفیف)

تا درین خرقه ایم از کس ما هم نرنجیم و هم نرنجانیم

(۳۳۶/۳) همچنان مرویست که روزی یکی از اصحاب از قلتِ اسباب
 شکایت می کرد و بحضرت مولانا لابه می نمود . تا وی را قدری دنیاوی
 دست دهد : فرمود که برو و مرا دشمن گیر و هیچ دوستم مدار تا دلت

T. I. 432 : II. I. 313

۲۲۳ K آ ۱۰۸ B آ ۱۱۴ Z ۳۳۶ - ۳۳۵/۳

I شعر BK : - Z || 10 باز فرمود K : - Z

2 - 4 حق . . . شیر او : MN ، ج ۳ ، ص ۱۸۳ / ۲۰۹ ، ۳۲۰۸۲ ، ۳۲۱۳

MA ، ص ۲۷۸ / ۲۰۱ ، ۲

ترا دوست گیرذ وحق تعالیٰ ترا دنیا دهد ؛ گفت : نتوانم ؛ فرمود که
پس برو در بی نوائی و درویشی صبرکن تا بنوائی استماع کنی ؛ چه دین
3 با دنیا بیکجا جمع نمی شود مگر مردانِ حق را و این بیت را گفت :

شعر (هزج)

6 ای طالبِ دنیا تو یکی مزدوری وی عاشقِ خلد ازین حقیقت دوری
وی شاذ بهر دو عالم از بی خبری شاذی غمش ندیده معذوری

9 (۳۳۷/۳) همچنان مگر شخصی کیسه پر زر یاوه کرده بود
و بیخودوار می دوید و از هرکسی می پرسید ؛ از ناگاه بحضرت مولانا
رسید ؛ فرمود که مگو که گم کردم ، بلک بگو که یاقم

12 (۳۳۸/۳) همچنان درویش دلریشی روایت کرد که روزی شخصی
بحضرت مولانا مقابل افتاد ، سر نهاد و گفت که ازین عالمِ دون قوی
سیر و ملول شده ام کاشکی بدان عالم می رقم باری می آسودم که حضرت
باری تعالیٰ آنجاست ؛ فرمود که چه دانی که اگر اینجا باشد

شعر (هزج)

15 بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست
در خود بطلب هر آنچه خواهی که توئی

T, I, 433 ; H, I, 314 ۲۲۴ K ب ۱۰۸ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۸ - ۳۳۷/۳

3 این بیت را Z : بیت B این را K || 7 مکر KZ : - B || 9 که مگو که BK :
مگو Z || که KZ : - B || 10 همچنان BK : - Z || 11 افتاد BZ : شد K || سر نهاد
KZ : - B || 13 دانی که BZ : دانی K

(۳۳۹/۳) همچنان مگر عزیزی را از یاران در مجمعی عظیم اتفاق افتاد و هر یکی از هر بابی فصلها می خواندند و فصلها می جستند و آن عزیز هیچ نمی گفت؛ حضرت مولانا فرمود که یارا چرا تو هم معرفی 3 و سخنی نگفتی؟ گفت: مجمع اکابر بود، متوهم شدم؛ فرمود که تو دهان بایستی گشاذن ما خود می گفتیم

(۳۴۰/۳) همچنان قدوة الاصحاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفہسالار رَحْمَةُ اللهِ كِه از عرفای اصحاب و امیر زاده شهر بود حکایت کرد که روزی حضرت مولانا مرا با چند یاری بقیصریه پیش پروانه قاصد می فرستاد؛ نامه املا فرموده حضرت چلبی حسام الدین 9 بنوشت و در ضمن مکتوب گفتنیها را گفته دُرر معانی سفته بوذند؛ چون نامه مبارک را بر سر دستار زدم سر نهاده پایهای مبارک خداوندگار را بوسها دادم و گفتم: اگر بزبان پیغام پرسند چه گویم؟ 12 فرمود که تو آنجا چون دهان باز کنی ما گفتنی را بگوئیم؛ چون بخدمت سلطان و امرا رسیدم و سلام مولانا را رسانیدم همگان بر سر پا برخاسته اکرام عظیم کردند و ایستاده پروانه مکتوب را بعبارت شیرین 15 فرو خواند و در هر محلی آفرینها می کردند و بمطلوب ما اجابت نموده از عظمت خداوندگار سؤال کردند که چه می کند و مزاج مبارکش چو نیست؟ چندانی حقایق و دقائق گفته ام که بی خود شده ام. پروانه 11

T. I. 431: II. I. 315 ۲۲۵-۲۲۴ K ب ۱۰۸ B ب ۱۱۴ Z ۳۴۰ - ۳۳۹/۳

4 سخنی BK: سخن Z || 8 روزی KZ: روز B || 9 بی فرستاد KZ: و B || فرموده Z: فرمود BK || 10 گفتنیها را Z: گفتنیها BK || 11 مبارک را BK: مبارک Z || نهاده BZ: + بر K || 12 خداوندگار را BZ: خداوندگار K || بزبان BZ: زبان K || 15 برخاسته KZ: برخاست B || 16 کردند BK: کرد Z || 18 که KZ: - B || شده ام KZ: شدم K

3 و امرا گریها می کردند و افسوسها می خوردند که چرا از آن حضرت دورند و از آن صحبت و دیدار مهجور، عاقبت پروانه از من برسید که خدمت چلبی بارها تشریف می فرمود اما مثل این بار شمارا پر بار معرفت و معانی ندیده ایم، حکایت را باز گفتم؛ همشان باتفاق سر نهادند و تحسینها کردند و بسی خدمتها و نعمتها که فرستادند

6 (۳۴۱/۳) همچنان خدمت افلاطون زمان خواجه اکمل الدین طیب طاب الله ثراه روزی زیارت مولانا آمده بود و آن روز در خانه چلبی حسام الدین بوذند؛ مگر اکمل الدین جامهای بس نفیس پوشیده بود و چوقای سقر لاط سرخ با پوستین سمور بردوش گرفته؛ بعد 9 از لمحہ حضرت مولانا در گوش اکمل الدین سرئی گفته فی الحال سر نهاد و جامها را بقوالان داده روانه شد؛ حضرت چلبی حسام الدین از مذکور پرسید که مولانا در گوش شما چه می فرمود و موجب سجده 12 و حالت چه بود؟ گفت: مرا در ضمیر می گذشت که باین جامهای نفیس زنانه در نظر مردان حق چون آمدم و چون یافت شدم؛ و این حرکت هیچ مصلحت نبود؛ همانا که خود را بغایت بیچاره و شرمسار دیدم و حال دیگرگون گشت؛ همان ساعت در گوشم فرمود که فارغ باش و اندیشه مکن و خجل مشو؛ جامه جان ما که تن است نزد ما اعتباری 18 ندارد تا جامه بارانی را که بیرون است چه اعتبار خواهد بودن که ان الله لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَلَا إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى

T, I, 435 ; H, I, 316 ۳۴۱/۳ Z ۱۱۵ آ B ۱۰۸ ب K ۲۲۵

1 می کردند KZ : کردند K || می خوردند BZ : خوردند K || 4 ندیده ایم BK :
ندیده ام Z || 5 خدمتها BZ : خدمتها K || 10 لمحہ KZ : انعم (؟) B || گفته BZ : گفت K

قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ؛ جهدی کن که تو معرفِ جامه شوی، نه جامه معرفِ تو و من از خوشی آن عنایت جامه‌ها را بقوالان شکرانه دادم و چندانک اکمل‌الدین در قیدِ حیات بود دیگر جامه‌های بتکلف نپوشید 3

(۳۴۲/۳) همچنان ملازمانِ صحبت و خادمانِ خدمت روایت چنان کردند که حضرت مولانا حیدروار سیر را دوست می‌داشت؛ بعد از آنک ده پانزده روز بلکه بیست و سی روز گذشتی که اصلاً 6 افطار نکردی سیردانه‌های خام می‌خورد و می‌فرمود که حضرت مصطفی بامیرالمؤمنین علی هردم اشارت می‌فرمود که یا عَلِيُّ كُلِّ الثُّومِ نَبِيًّا بر جہتی و حکمتی که او داند 9

(۳۴۳/۳) همچنان حضرت کراکا والده چلبی عارف قدّس الله سیرهما روایت کرد که قربِ ماهی حضرت مولانا را ندیدم که چیزی افطار کرد و من هنوز نو عروس بودم و معلم من حضرتش بود؛ روزی 12 فرمود که فاطمه خاتون، درخانه ما ماست هست؛ گفتم: بلی هست، اما بغایت ترش؛ فرمود که درکاسه بزرگ کرده در پیش او نهادم؛ فرمود که بیست سر سیر بکوب و در آنجا کن تا لذت گیرد؛ نیمشبی 15 دیدم که باز آمد و ماست بخواست و نانهای بیات کره زنگت گرفته را در آنجا ترید کرده تمامت آن کاسه را بخورد و من قدری از آن ماست در دهان کردم، فی الحال زبانم آبله کرد از غایت جدت آن؛ 18

T, I, 436-37 : H, I, 317 ۲۲۶ K آ ۱۰۹ B ب ۱۱۵ Z ۳۴۳ - ۳۴۲/۳

2 شکرانه BK : - Z || بقوالان K ~ شکرانه B || 9 بر جہتی و B : جهت KZ ||
10 کراکا Z : کرها (ویاکوکا) B فاطمه که KZh || 14 در پیش KZ : پیش B || 16 ماست KZ : ماست را B || زنک BZ : - K || 17 ترید KZ : ترتب B : ازان KZ : - B

همچنان کاسه را لیسیده بمن داد و بنماز تهجد شروع فرمود ، حتی
مطلع الفجر و چون یاران جمع آمدند بسماع مشغول شد تا هفت شبانروزی
3 قرار نکرد و لحظه نیارامید ؛ روز هشتم بحمام رفته ؛ هفته دیگر
در آنجایگاه بود و عالمیان بدين قدرت و قوتِ عظیم حیران مانده بسی
منافقان که زنار بریدند و موافق شدند و از مخالفت استغفار کرده
6 موافقت نمودند ؛ همچنان روزی فرمود که ما ازین عالم سه چیز را
اختیار کردیم : یکی سماع و یکی فُقاع و یکی حمام

(۳۴۴/۳) همچنان منقولست از چلبی شمس الدین ولدِ مدرس که
9 او روایت کرد که روزی حضرت فرزندِ خداوندگارم ملکه خاتون
رَحْمَتُهَا اللهُ مملوکه خود را رنجانیده بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از در
درآمده بانگی بروی زد که چراش می زنی و چراش می رنجانی ؟ چه اگر
12 او خاتون و تو کنیزک بودی چه خواستی کردن ؟ می خواهی که فتوی
دهم که در کل عالم غلام و کنیزک هیچ نیست الا حق را و فی الحقیقه
همه برادران و خواهران ما اند که مَا خَلَقْنَاكُمْ وَاَلَا بَعَثْنَاكُمْ اِلَّا
15 كَتَفْسٍ وَاَحِدَةً (۲۸/۳۱) ؛ در حال توبه کرده او را آزاد کرد
و هر چه پوشیده بود بر وی پوشانید و چندانک در قید حیات بود دیگر
غلامان و کنیزکان را تعرض نرسانید و برسنت نبوی سلوک نموده
18 می گفت

T, I, 437 ; H, I, 317

۲۲۶ K آ ۱۰۹ B ب ۱۱۵ Z ۳۴۴/۳

2 مطلع BZ : تطلع K || بسماع BK : + شروع Z || شبانروزی KZ :
شبانہ روز B || 4 عظیم BZ : - K || مانده KZ : ماند B || 6 چیز را BK : چیز Z ||
9 حضرت BK ~ فرزند Z || 10 رحما Z : رحما که B رحما K || 12 و تو کنیزک
بودی BK : بودی و تو کنیزک Z || 16 دیگر Z - K

شعر (رمل)

شرم دارم از نبیّ ذو فنون اَلْبَيْسُوهُمْ كَفْتِ مِمَّا تَلْبَسُونَ
مصطفیٰ کرد این وصیت بابتون اَطْعِمُوا الْاَذْنَابَ مِمَّا تَاْكُلُونَ
من چو پوشم از خز و اطلس لباس ز آن بپوشانم حشَم را نی پلاس

(۳۴۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا از کثرتِ

سَمَاعِ و لَطَافِ مَزَاجِ هِنْكَامِ شَتَا زُكَامِ شَدَه بُوذ، كِه اَلزُّكَامُ اَمَانٌ مِّنْ
اَلسَّرْسَامِ وَ هُوَ يَقْطَعُ عِرْقَ الْجُدَامِ، اَوَّلُهُ فَصْدٌ وَ اٰخِرُهُ
حَمَامٌ؛ هَمَانَسَاعَتِ قَصِدِ فَصْدِ كَرْدَه پِراهنِ خُوذِرا بَفِصَادِ بَخْشِيذِ؛
دوّم روز بِحَمَامِ رَفْتِ

9

(۳۴۶/۳) همچنان بزرگی سؤال کرد که در عقیبِ کُلِّ صَلَوَاتِ

مَكْتُوبَةِ اَيَّةِ الْكُرْسِيِّ خَوَانِدِنِ چِه حَكْمَتِ دَارِذِ؟ فَرَمُوذ كِه قَالِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ اَيَّةَ الْكُرْسِيِّ عَقِيْبَ كُلِّ صَلَوةٍ مَكْتُوبَةٍ
قَبَضَ اللهُ رُوْحَهُ بِنَفْسِهِ؛ عَجَبَا اَز اَن عَظِيْمَتَرِ چِه فَايِدَه وَ حَكْمَتِ
بَاشَد كِه جَانِ تَرَا بَدَسْتِ خُوذِ او قَبْضِ كَنْدِ وَ فَيْضِ رَحْمَتِ فَرْمَايِدِ؛
لَا جَرَمِ حَضْرَتِ مَصْطَفِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامِ دَايْمَا مِي خَوَانِدِ وَاُمّتِ خُوذِرا هَم
بِرِ قَرَاةَتِ اَن تَرْغِيْبِ وَ تَحْرِیْضِ مِي فَرْمُوذ وَ فِضِيْلَتِ اَيَّةِ الْكُرْسِيِّ اَز عَرْشِ
عَظِيْمِ عَظِيْمِ تَرَسْتِ وَ دَر هِيْجِ كِتَابِي نِيْسْتِ، مَخْصُوصِ بِمَصْطَفَاةَسْتِ وَ بَا مَتِ
مَرْحُومِ او عَلَيْهِ السَّلَامِ

12

T, I, 339 ; H. I, 319 ۲۲۸ K ب ۱۰۹ B آ ۱۱۶ Z ۳۴۶ - ۳۴۵/۳

7 السرام KZ : سر السام (!) B || 10 در عقب KZ : در عقب B || كل B

Zh : — KZ || 12 مكتوبة BK : + مفروضة Z || 16 مِي فرمود BK : فرمود Z ||
17 عظيم عظيم KZ : عظيم B

2 - 4 شرم ... پلاس : MN ج ۶ ، ص ۳۹۷۴ / ۵۰۱ - ۳۹۷۵ ، ۳۹۷۳ :
MA ، ص ۶ / ۶۴۶ - ۷

(۳۴۷/۳) همچنان یارانِ عتیقِ که سالکانِ طریقِ تحقیقِ و مستانِ
 جامِ رحیقِ بوذند رِضوانُ اللہِ عَلَیْهِمِ اَجْمَعِیْنِ چنان روایت
 3 کردند کہ روزی حضرتِ مولانا فرمود کہ یارانِ ما تربهٔ مارا بلند
 سازند تا از مسافتِ دور پیدا شود کہ ہر کہ تربهٔ مارا ار دور ببیند
 و اعتقاد نماید و بولایتِ ما اعتماد کند ایزدِ تعالیٰ اورا از جملۂ مرحومان
 6 گرداند ؛ علی الخصوص کہ کسی بعشقِ تمام و صدقِ بی ریا
 و حقیقتِ بی مجاز و یقینِ بی گمان بیاید و زیارت کند و نماز گزارد
 و ہر حاجتی کہ دارد بخواہد ، باری سبحانہ و تعالیٰ جمیعِ حاجاتِ اورا
 ۱۱ بر آورده گرداند و بمقاصدِ خود برسد و مطلوبِ او دینی و دنیاوی
 حاصل شود

شعر (مجتث)

۴

12 ز بس دعا کہ بکردم دعا شدست وجودم

کہ ہر کہ بیند رویم دعا بخاطر آرد

همچنان فرمود کہ دعا همچون تیرست و آمینِ یارانِ پرہای آن تیر

شعر (ہزج)

15

بخواہ ای دل چہ می خواہی عطاء نقد و شہ حاضر

کہ آن مہ رو نفرماید برو تا سالِ آیندہ

T, I, 440 ; H, I, 319 ۳۴۷/۳ Z ۱۱۶ آ B ۱۰۹ ب ۲۲۸K

5 ایزد BZ : اللہ K || 9 مطلوب KZ : بمطلوب B || 13 بخاطر BZ : بخاطرم

K || 14 فرمود KZ : فرمودہ است B

(۳۴۸/۳) همچنان نقلیست صحیح که روزی حضرت مولانا فرمود که هفت کُرت تربه مارا عمارت کنند؛ آخرین بارتُرکی بیرون آید مُتَمَوِّل و تربه را یک خشت از زر و یک خشت از نقره خام بسازد و حوالی تربه ما شهری شود بس بزرگ و تربه ما در میانه شهر بماند و در آن زمان مثنوی ما شیخی کند

(۳۴۹/۳) همچنان از یاران کبیر منقولست که روزی در بندگی مولانا حکایت سبعه خوانی صاین الدین مقری می کردند که ابو حفص دوران و قالون زمانست و هر شب باید که ختم قرآن کند، آنگاه آرامد و فرمود که آری، گردگان را نیکو می شمرد و از مغز نغزش حظی ندارد و فرمود که کتابُ الله مَبْنِي عَلَيَّ اَرْبَعَةٌ : الْعِبَارَةُ وَالْاِشَارَةُ وَاللِّطَائِفُ وَالْحَقَائِقُ : فَالْعِبَارَةُ لِلْعَوَامِ وَالْاِشَارَةُ لِلْخَوَاصِّ وَاللِّطَائِفُ لِلْاَوْلِيَاءِ وَالْحَقَائِقُ لِلْاَنْبِيَاءِ : و آن عزیز پیوسته بعمارت عبارت مشغولست و از اسرار آن محبوب

(۳۵۰/۳) همچنان روزی صاین الدین بتکلف می گوید که امشب بعشق مولانا قرآن را ختم کردم؛ فرمود که چون طر قیدی؟ فی الحال سرنهاد و گریان شد و مولانا فرمود

شعر (رمل)

بر دلش گرتافتی گفت لبش ذره ذره گشته بودی قالبش
که لو آنزلنا کتاباً للجبل لا نصدع ثم أنقَطع ثم ارتحل
لرأيتَه خاشعاً مُتَّصِداً عَامِنٍ خَشِيَّةِ اللهِ (۲۱/۵۹) و درین باب چه معانیها

۳۴۸/۳ - ۳۵۰ Z ۱۱۶ ب ۱۱۰ B آ ۲۲۹ K T. I, 441 ; II, I, 320

9 می شمرد BZ : می شمارد K || 12 اسرار KZ : سر B

18 که ... ارتحل : MN ، ج ۲ ، ص ۲۷۵ / ۵۰۹ : MA ، ص ۱۱۶ / ۱۱

3 که می فرمود و فرمود که امام ابوحنیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شبی نمازِ عشا می کرد، سورهٔ اِذَا زُلْزِلَتْ اَلْاَرْضُ زِلْزَالَهَا (۱/۹۹) فرو خواند؛ چون بدين آیه رسید که فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (۷/۹۹) شهبهٔ بزد و بیهوش گشت؛ گویند: هفت شبانروزی بر سر سجاده بیخود مانده بود از هیبت اسرارِ قرآن؛ اگر قرآن خوانی آنچنان خوان که ترا بخوانندت نه آنک از غفلتِ آن خواندن برانندت و سرُّ رَبِّ تَالِي الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ اینست

شعر (هزج)

9 عروسِ حضرت قرآن نقاب آنکه براندازد
که دارالملکِ ایمان را مجرد بیند از غوغا

12 روزی قاضی سراج الدین اُرْمَوِي رَحِمَهُ اللهُ که در جمیع علومِ عقلی و نقلی شافعی ثانی بود؛ از چند فن معتبر مسایلِ مشکل و نکتِ غرا استنباط کرده مستحضر گشت و بشاگردانِ خود تفهیم داد که وقتی که مرا در مجمعِ امرا و فضلا با حضرت مولانا اتفاق افتد، میخوام که فضیلت و چستی خود را بوی بنایم، تا معلوم کند که دانشمندی چیست و در آن دم که من در بحث گرم شده باشم و دقیقهٔ از من فوت شود از هر جایی معاونت کنید؛ همانا که حضرت مولانا صباحی بسروقت

T, I, 443 ; H, I, 321 ۳۵۱/۳ Z ۱۱۶ ب ۱۱۰ B ۲۳۰ K

1 می فرمود BK : فرمود Z || امام BK : Z - 12 - 13 علی و نقلی BZ : عقل

و نقل K || نکت BK : نکته Z || 18 کنید KZ : کنند B

- قاضی می در آید و سلامی داده بهیبتِ عظیم در وی نظر میکنند و بزودی باز بیرون می آید؛ قاضی سراج الدین در پی او بیرون می رود و هیچ کس را نمی بیند و از مردم محکمہ سؤال می کند، کسی نشانش نمی دهد؛³ بعد از ساعتی دید که حضرت مولانا از علوی قاضی فرود آمد و روانه شد؛ حیرت آن جماعت یکی در هزار شد؛ خدمت قاضی بالای علوی می رود که نماز صبح را می گزارد؛ می بیند که بر آبگینه های دیوار علوی مجموع آن مسایل و نکته ها را یگان یگان نبشته است و آسوله و اجوبه آنرا در تحت هر مسئله و نکته ثبت فرموده و در تحقیق آن چندان لطایف غیبی و عینی بیان کرده که⁹ در بیان آید؟ فی الحال قاضی نعره می زند و جامها را بر خود چاک می کند و از آن امتحان بارد و تصور شارد استغفار کرده دوان بمدرسه می آید و از حضرت مولانا عذرها خواسته محبت مخلص می شود و پیش¹² تمامت اکابر و شیوخ این قضیه را باز می گویند و این حکایت در بدایت حال بوده و از آن سبب بود که بعد از نقل مولانا در منع رباب و تحریم سماع جماعتی سعی می کردند و از او استمداد می طلبیدند اصلاً تمکین نمی داد¹⁵ و راضی نمی شد

(۳۰۲/۳) همچنان روزی حضرت چلبی حسام الدین قدس الله

سیره از حضرت مولانا پرسیده است که هم شهری ما قاضی سراج الدین¹⁸

T, I, 444 - 45 : H, I, 323 ۳۰۲/۳ Z ۱۱۷ آ B ۱۱۰ ب K ۲۳۱

1 می در آید Z : در می آید K در می آمد B || داده KZ : داد B || 6 می گزارد

Z : گزارد K بگزارد B || 8 فرموده BZ : کرده K || 10 می زند KZ : می رد B

12 می آید KZ : می آمد B || محبت Z : + و K || 17 حضرت BK : - Z

چگونه کس است؟ فرمود که نیکو مردست، گردِ حوض می گردد،
 موقوفِ یک لکنست؛ امیدست که نومید نشود، بلکه نو امید گردد
 3 (۳۵۳/۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ولدِ مدرسِ رَحِمَهُ اللهُ
 روایت کرد که چون یارانِ عاشقِ مریدِ مولانا می شدند دعا می کرد
 و می فرمود که خداوندِ تعالی شمارا از شرِّ گرکانِ کهن نگاه دارا؛
 6 یاران سؤال کردند که ایشان چگونه قومنند؟ فرمود که قاطعانِ طریقِ
 حق و اهلِ هوا و بدع و منکرانِ جاهل

(۳۵۴/۳) همچنان منقولست که چون حضرتِ مولانا در سماع
 9 مست می شد قولان را می گرفت و همچنان چرخ زنان و پهای کوبان
 صلوات می داد که اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَعَلَي آلِ مُحَمَّدٍ،
 باز شروع می کرد

(۳۵۵/۳) همچنان مگر روزی آینه داری محاسنِ مبارکش را
 12 می ساخت؛ گفت: خداوندگار چه می فرماید؟ چگونه می سازم؟ فرمود:
 آن قدر که فرقی باشد میانِ مرد و زن؛ روزِ دیگر فرمود که من
 15 بر قلندران رشک می برم که هیچ ریش ندارند و حدیثی فرمود که مین
 سَعَادَةُ الْمَرْءِ خِفَّةُ لِحْيَتِهِ، لِأَنَّ اللَّحِيَّةَ حَلِيَّةُ الْمَرْءِ وَ فِي كَثْرَتِهَا
 18 اِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ وَ هُوَ مِنَ الْمُهْلِكَاتِ وَ فرمود که بسیاری
 ریش صوفیان را خوشست، اما تا صوفی ریش را شانه کردن عارف
 بخدا می رسد

T, I, 444 - 45 ; H, I, 323 ۲۳۲ K آ ۱۱۱ B ب ۱۱۷ Z ۳۵۵-۳۵۳/۳

1 کس BK: - Z || 10 ک BZ: - K || 12 مبارکش را BZ: مبارکش K || مکر

روزی KZ: یکی روز B || 19 تا KZ: - B

- (۳۵۶/۳) همچنان روزی بر درِ مدرسه ایستاده بود و یاران بجمعهم حاضر بودند؛ رو بیاران کرد و گفت: واللہ واللہ در عالم کسی نیست بجز یک کس و آن کس باشماست و از برای شماست و از بهر شما می کوشد و شمارا می خواهد؛ چنانک گفت:

شعر (رجز)

- 6 من از برای مصلحت در حبسِ دنیا مانده ام
حبس از کجا من از کجا مالِ کرا دزدیده ام
یاران شکرها کرده سر نهادند و شاذان شدند

- 9 (۳۵۷/۳) همچنان خدمتِ ولدِ مدرس روایت کرد که روزی حضرت مولانا فرمود که خواجه فقیه احمد رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ پیوسته گفتم که چهل سال تمام لیلاً و نهاراً مجاهداتِ بی حدّ کردم و ریاضتِ بسیار کشیدم تا مگر علتِ دانشمندی از من بروذ و از آن حجاب بیرون آیم؛
12 می بینم که هنوز اثری باقیست و چندانک لوحِ دل ساده تر، قربت بیشتر؛ همانا که لوحِ محفوظ از لوحِ حافظ اعلاست

- 15 (۳۵۸/۳) همچنان فرمود که حضرتِ والدِ سلطان العلماء فی العالم بهاء الدین ولدِ رضی الله عنه دایماً می فرمود که اگر ما را نه این علمهای تحصیل گسترستی، آن معنی از علم قوی ترستی و می گفت

۳۵۸ - ۳۵۶/۳ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۱ آ - ب K ۲۲۳ H, I, 324 ; T, I, 446

9 خدمت KZ : B - || 11 سال ZK : + خدمت B || 15 همچنان BK :
و کوبند Z || 16 این KZ : B -

شعر (رمل)

دل زدانشها بشستم آشنائی یافتم ظلمتِ هستی بماندم روشنائی یافتم
3 اکنون نادر کسی می باید که چون از مدرسهٔ فقه بـمدرسهٔ فقر آید چنان
باید که حق را یابد

شعر (مجتث)

6 چنانک مدرسهٔ فقه را برون شوهاست
بدانک مدرسهٔ عشق را قوانین است

(۳۵۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمتِ
9 عارفِ صمدانی علاء الدینِ ثریانوس رَحِمَهُ اللهُ اِشَارَت فرمود که اگر
از تو سؤال کنند که مولانا که بود؟ جواب ده که نبینی و نشنوی؛
یعنی نه عظمتِ او را توانی دیدن و نه اسرارِ او را توانی شنیدن؛ بعد
12 از آن فرمود که ده من نان را خائیدن و درجیب ریختن قوی سهلست
اما یکمن نان را خوردن عظیم دشوارست؛ چه این علمای ظاهر علومِ
اهلِ معلوم را می خابند و می ریزند؛ اگر یکبار چنانک می باید خوردندی
15 بی آنک خواندندی از زحمتِ خائیدن رهیدندی و خاموشی را پیشهٔ
خود کردندی

شعر (خفیف)

18 شصت فرسنگ از سخن بگریز که زدام سخن درین شستی

T, I, 446 ; H, I, 324 ۲۳۳ K ب ۱۱۱ B آ ۲۱۶ Z ۳۵۹/۳

4 باید : BZ 5 شعر BK : — 8 که BZ : — 12 سهل است

BZ : سهل تراست K

(۳۶۰/۳) همچنان فرمود کہ در آخر وقت خواجہ حکیم سنائی
رحمةُ اللہِ علیہ زیرِ زبان چیزی می‌منگید ؛ محبتان گوشِ فاپیش
3 دهانش بردند ، این بیت را می‌گفت

شعر (رمل)

باز گشتم ز آنچ گفتم زانک نیست در سخن معنی و در معنی سخن
6 (۳۶۱/۳) همچنان از اصحابِ کرام منقولست : مگر کہ معین‌الدین
پروانه میخواست کہ ولدِ تاج وزیر را در قونیه قاضی کند و او مردی
بود پرفضایلِ علمِ ادب ؛ اما بی‌ادب و مُعْجِبِ و از عالمِ اولیا دور ؛
9 گفت : بسہ شرط منصبِ قضا را قبول می‌کنم : شرطِ اولِ آنک
رباب را از میانِ خلق برگیری ؛ دوم آنک محضرانِ کهن را کہ
جلادانِ محکمہ اند برانی ؛ سوم آنک محضرانِ نوراً جامگی دهی تا از
12 مردم چیزی نبرند ، پروانه جواب داد کہ هر دو شرط را ملتزم می‌شوم
و توانم می‌کردن ، اما رباب را نتوانم برداشتن کہ وضعِ پادشاهی بس
بزرگست ، از آن سبب بقضا رضانداذ ؛ چون این حکایت بسمعِ مولانا
15 رسید فرمود کہ زہی ربابِ مبارک ! ولله الحمد کہ رباب دستگیر او شد
و او را از چنگِ قضاء قضا رهانید ؛ عاقبة الامر تمامتِ اولادِ او
مریدِ خاندان شدند

T, I, 447 : H, I, 325 ۲۳۳ K ب ۱۱۱ B آ ۱۱۸ Z ۳۶۱-۳۶۰/۳

I همچنان BK : Z || 2 رحمة . . . علیہ KZ : B || 6 کہ KZ : B || 10
آنک B : KZ || کهن KZ : B || 13 می‌کردن KZ : B || 14 سب
K - : BZ

(۳۶۲/۳) همچنان یارانِ کرام روایت کردند کہ روزی حضرت سلطان ولد بحضرت والدِ خود حکایت می کرد کہ این صوفیان با ہمدیگر چه خوش می سازند و صحبت میکنند و با یکدیگر قیل و قالی ندارند ، 3
 اما یارانِ ما با ہمدیگر در جنگند بی موجبی و سببی و با یکدیگر نمی سازند ؛ فرمود کہ آری ، بہاء الدین ، اگر ہزار پرماکیان در خانہ باشند ، با ہمدیگر می سازند ؛ اما دو خروس در یک محل نمی سازند ؛ 6
 اکنون یارانِ ما بمثابتِ خروسند از آن با خروشنند

(۳۶۳/۳) همچنان شیخ محمود صاحب قران روایت کرد کہ روزی شخصی بحضرت مولانا شکایت می کرد کہ یاران با ہمدیگر دایم در جنگند ؛ فرمود کہ برادر با برادر اگرچہ جنگ می کند ، اما پدر با ہر دو صفاست ؛ مگر روزی یاران اتفاقِ صوفیان را در حضرت مولانا 9
 تقریر می کردند کہ با ہمدیگر چه خوش بر می آیند ؛ فرمود کہ نی نی چه عظیم فرو می روند ؛ علامتِ برآمدنِ آدمی آنست کہ با مردانِ خدا 12
 و اولیایِ والا صحبت کنند و الا برآمدنِ اہل دنیا عینِ فرو رفتن است ؛ چنانک کرمی در سرگین و چین اگرچہ بالا می جوشد ، ہم باز فرو 15
 می رود ؛ بعد از آن فرمود کہ شیخ همچون آفتاب است ؛ دست بدامنِ آفتاب زیند و خود را بوی تسلیم کنید ، اگر بر آید ہم بر آید و اگر افول کند ہم غروب کنید تا تسلیم کلتی و انقیادِ پیر و مطاوعتِ وی ثابت شود 18

۳۶۲/۳ - ۳۶۳ Z ۱۱۸ ب ۱۱۱ B ب ۱۱۲ آ K ۲۶۴

T, I, 449 ; H, I, 326

5 پر BZ : سر K || 9 می کرد KZ : کرد B || با ہمدیگر ZK : ہمدیگر B ||

11 مکر روزی K : همچنان Z || 14 والا KZ : — B || 16 همچون Z : محمود K

- (۳۶۴/۳) همچنان روزی با عالی مردی معرفت می گفت ؛ فرمود که درین حال تو بمثابت زری ؛ باید که زر تر شوی و وقتی شوی که در کوره در آئی و بارها بجوشی و برسندان ریاضت ضربت ضراب 3 خوری تا انگشتری سلیمانی شوی و یا گوشواره عارض سلطانی گردی ؛ اکنون این همه آدمیان مردم اند و مسلمان مقلد ؛ وقتی آن دمی و محقق شوند که در کوره عشق در آیند و بر سر سندان صبر زخمهای شداید 6 کشند و تحمل محالات کنند و برجفاهای عوام احتمال نمایند تا صفا یافته مرأت الله گردند و هدیه کفایه
- (۳۶۵/۳) همچنان از محققان اصحاب چنان منقولست که روزی 9 معین الدین پروانه بخدمت شیخ صدر الدین رفته بود ؛ بعد از فرمودن فواید بسیار شیخ فرمود که امشب مرا عروج عالم ملکوت شده بود ؛ بسی حجب مرتفع گشته حضرت مولانا را بر بالای عرش 12 مجید ایستاده دیدم و آنچنان قربی که اوراست هیچ ولی را نیست و نبوده است ؛ دوم روز پروانه معتقد عظیم گشته با کابر 15 شهر زیارت مولانا آمده بادب تمام بنشست ؛ پیش از آن که آن حکایت را روایت کند فرمود که امیر معین الدین آن معنی راستست و آنچنانست که شیخ دید ، اما ما او را آنجایگاه هیچ ندیدیم ؛ هی سماع شد و این غزل را سر آغاز کرد و گفت :

۳۶۴/۳ - ۳۶۵ Z ۱۱۸ ب ۱۱۲ K ۲۳۵ : I. I. 450 : II. I. 327

1 که KZ : + تو B || 5 و KZ : - B || 6 شوند BZ : باشد K || کوزه KZ : کوزه B || 10 بخدمت BZ : بخدمت K || 14 با کابر KZ : با کابر B || 15 بدب KZ : بادب B

شعر (مجتث)

- اگر حریفِ منی پس بگو که دوش چه بود
میانِ این دل و آن یارِ می فروش چه بود 3
- وگر بچشم بدیدنی جمالِ ماهم دوش
مرا بگو که در آن حلقهای گوش چه بود
- وگر تو با من هم خرقه و همرازی 6
بگو که صورتِ آن شیخِ خرقه پوش چه بود
- اگر فقیری و نا گفته راز می شنوی
بگو اشارتِ آن ناطقِ خموش چه بود 9
- وگر شناخته کاصلِ انس و جان ز کجاست
یکیست اصل پس این وحشتِ وحوش چه بود
- وگر بدیدی که جانی که پشت و رویش نیست 12
که تصورِ عشاقِ پشت و روش چه بود
- وگر ز عشق نه سر دفترِ غرض مائیم
هزار دفتر و پیغام و گفت و گوش چه بود 15
- پروانه را از آن حال مجالِ قال نبوذ ؛ سر نهاد و زود برخاست
(۳۶۶/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که خدمتِ قدوة

T, I, 450 ; H, I, 427

۳۶۶/۳ Z ۱۱۹ آ B ۱۱۲ ب K ۲۳۶

- 2 چه KZ : که B || 3 این KZ : آن B || چه K : که BZ || 5 چه BK :
- که Z || 7 چه KB : که Z || 9 چه KB : که Z || 10-11 و کر... چه بود BK : - Z ||
- 10 ز کجاست B : کجاست K || 11 این K : آن B || 12 که جانی K : - B h BZ ||
- 13 که KB : + در Z || چه KB : که Z

- الابدال خواجه فقيه احمد رحمه الله عليه از جمله شاگردان بهاء ولد
 بوده ، درس هدايه مي خواند و آن روز سلطان العلماء چنداني معاني
 گفت و نمود که جانهای مقدس حيران شدند ؛ فقيه آشفته وار 3
 برخاست و کتب خود را در آتش انداخته و بجانب کوهستان روانه شد ؛
 چندانک حضرت شيخ در قيد حیات بود بشهر قونيه نيامد ؛ بعد
 از آنک رحلت فرمود بشهر بيامد و در دروازه احمد تقاعد نموده 6
 و آنگاه شهرت گرفته کرامات مي نمود و مغيبات مي گفت ؛ اما در
 متابعت نبوذ و اوقات که در جوانی حضرت مولانا را برو گذری افتادی
 نعره ها زدی و غریبها کردی و گفتی که راه دهید که گنج روان 9
 می آید و از دور سجده کردی و مجموع خلایق که برو هنگامه بوذندی
 چندین نوبت این گواهی را ازو شنیدندی و کیفیت حال و اسرار
 آن قال معلوم ایشان نشدی و گویند : حضرت مولانا چندانک 12
 فقيه را دیدی تا گذشتن چشمها بهم کردی و فرمودی که او اهل اقتدا
 نیست ؛ مقتدی مخلص آنست که من جميع الوجوه بطریق متابعت
 بمقتدای خود اقتدا نماید و این مردیست بکسواره که گلیم خود را 15
 از عزقاب برهانیده است و نجات یافته و ایشان را در عالم غیب اهل
 فتور خوانند تا حضرت ماشاء الله چه فرماید و چه معامله کند

1 شاگردن BZ : + سلطان العلماء K || 2 بوده BZ : د K || روز KZ : +
 حضرت B || 4 انداخته BZ : انداخت K || 6 بشهر بیامد KZ : - B || نمود K :
 نموده Z : نموده و B || 9 کردی BK : می کردی Z || 11 این KZ : آن B || از
 و KZ : ازوی B || 12 نشدی BZ : نبود K || و گویند K : همچنان Z || 13 فرمودی BZ :
 فرمود K || 15 مردیست KZ : + ک B

- (۳۶۷/۳) همچنان منقولست از حضرت کرای بزرگ که والده^۱ حرم مولانا بود و شرح ولایت آن خاتون آخرت در اطباق اوراق گنجائی ندارد رَضِيَ اللهُ عَنْهَا که شبی نزدیک سحری از عالم غیب الغیب غلغله^۲ و کُلُّكُلُه^۳ بسمع مبارک او رسید؛ از آن معنی از حضرت مولانا سؤال کرد که غلغله^۴ ارواح کُلُّكُلُه^۵ ملایکه بتواتر می شنوم، چه حالست؟ فرمود که روح پاک فقیه احمد را ملایکه^۶ کرام باآسمان می برند؛ آن بود که وقت چاشت قیامت برخاست در تاریخ سنه ثمان عشر وستمایه^۷ و نماز او را مولانا گزارده دفن کردند؛ همچنان خدمت ولی الله فی الارض حبیب فقیه اقصهری و استاذ زکریای توقاتی از شاگردان مقبل مقبول سلطان العلماء بوذند^۸

- (۳۶۸/۳) همچنان مگر درویشی از مشایخ آن عصر در اول^۹ بهار وفات یافت و اعتقاد هوام عوام آن بود که او ولی خداست؛ بحضرت مولانا اعلام کردند که آن فلان مرد ولی مُرد^{۱۰}؛ فرمود که تمامت اشیا و اجزای عالم رو بحیات نهاده اند او چون مُرد؟ پس چگونه مرد خداست؟ تا مرد خدا رضا ندهد مرگ را برو دست رسی نیست و اغلب انبیا و اکابر اولیا باید که در فصل خزان و قلب زمستان نقل کنند؛ چنانکه حضرتش در زمستان شدید که روی زمین چون حدید شده بود رحلت فرمود و هذا من امارات الولاية^{۱۱}

T, I, 453 ; H, I, 329 ۲۳۷ K ب ۱۱۲ B ب ۱۱۹ Z ۳۶۸ - ۳۶۷/۳

- ۱ منقولست KZ : B || والده KZ : والد (!) B || ۲ در اطباق KB : + و Z ||
 ۳ ندارد KZ : + و B || ۴ - ۵ بسمع . . . که BK : - Z || رسید KZ : می رسید B ||
 ۵ ارواح BK : - Z || ۶ حالست BK : حالست Z || احمد Z : BK - || ۱۱ همچنان BK :
 الحکایه Z || مکر درویشی KZ : یکی درویش B || ۱۲ او KZ : - B || ۱۳ که آن KZ : آن B
 ۱۵ دست رسی Z : دست BK || ۱۵ اولیا باید KZ : اولیا بد (!) B || ۱۸ امارات KZ : امارت B

- (۳۶۹/۳) همچنان خدمتِ قدوة المدرّسین وقامعِ اهلِ بدع و
 المدرّسین مولانا شمس الدینِ ملطی رَحْمَهُ اللهُ روایت کرد کہ روزی
 حضرتِ مولانا فرمود کہ ازین یارانِ ما هیچ کاری نیاید و کوششی
 3 نتوانستند کردن ؛ بہتر از آن نیست کہ پیشترک بدان عالمِ دویم و جهتِ
 ایشان درجائی مہیّا کنیم تا یاران را مشکلاتِ عقباتِ عقوبات آسان شود
 6 شعر (رجز)

گفت مرا دولتِ نو راہِ مرورنجہ مشو

زانک من از لطف و کرم سوی تو آئندہ شوم

- (۳۷۰/۳) الحکایہ : همچنان از فحولِ اصحابِ منقولست کہ در
 9 جمعیتِ معین الدینِ پروانہ شیخِ مجد الدینِ جندی کہ در علمِ حروف
 ممتاز بود بنزدِ شیخِ صدر الدینِ و سایرِ علما و شیوخِ دینِ دعوی کرد
 و التزام نمود کہ امروز درین مجلس ہرچہ مولانا بگویند من بلا نُسَلَم
 12 منع کنم تا ملزَم شود ؛ شیخِ بارہا فرمود کہ امتحانِ کبار در طریقت
 مذموم است . نشنید ؛ همانا کہ چون حضرتِ مولانا از درِ سرای در آمد
 فرمود کہ لا اِلهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللهُ بیکبارگی فریاد کردند ؛
 15 شیخِ مجد الدینِ بیامد و سر نہادہ مستغفر شد و بسی عذرہا خواست
 و همان روز در اثنای معرفت فرمود کہ چنانک در قانونِ شرع

۳۶۹/۳ - ۳۷۰ Z ۱۱۹ ب B ۱۱۳ آ B ۲۳۸ K ۳۳۰ T, 1, 454 ; II, , 330

2 رحمة الله BK : رحمة الله عليه Z || 3 نیاید KZ : نیامد B || 4 دویم KZ : روی B ||
 8 شوم KZ : شدم B || و K : - Z || 9 کہ KZ : + روزی B || II یاد BZ :
 نزد K || کرد KZ : کرده B || نمود KZ : نموده B || 13 نشاید KZ : نشاید K ||
 16 نہادہ BZ : نہاد K || شد KZ : شد B || 17 و همان روز KB : همچنان روزی KZ

نبوی فی تَحْتِ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةٌ وَّ اِرْدَسْتُ تَا اِکْرَ یَکْتَا ی مَوْتِی
از مویهای تن تر نشود آدمی از جنابتِ ظاهرِ طاهر نمی شود؛ همچنان زرد
محققانِ مدقق نیز تا در آدمی از هستی او موئی برو باقی باشد هرگز از
جنابتِ خبائثِ باطن پاک نشود، چنانک گفت :

شعر (هزج)

6 کامل صفتی راهِ فنا می پیمود ناگاه گذر کرد ز دریای وجود
یکموی ز هست او برو باقی بود آن موی بچشمِ فقر ز تار نمود

9 چه آنچه حق تعالی در شانِ مشرکانِ اِنَّمَا الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ
(۲۹/۹) فرمود، مقصود نجاستِ باطنِ باطلِ ایشان بود، فی نجاستِ
ظاهر و آن هستی و فضولی و نفسِ ظلوم و جهول است و تَمَرَّدُ از دعوتِ
انبیا و اولیا و تَرکِ متابعت

12 (۳۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا فتوی
نبنشته بود و آنرا بخدمتِ قاضی عزالدین سیواسی بردند؛ چون
بمطالعه رسانید از سرِ فضیلت و فضولی و تصدّر قبول نکرد؛ فی الحال
15 حضرتِ مولانا بمدکور مصور شدند و فرمود که آن مسئله در آن
کتاب مختلف است که کاغذِ فتوی را نهاده، نعره بزد و از هوش برفت،
چون بنخویشتن باز آمد آن مسئله را در آنجا بیافت از سرِ اخلاص بنده
18 و مریدِ خاص شد

T, I, 456 ; H, I, 331

۲۳۹ K ب ۱۱۳ B آ ۱۲۰ Z ۳۷۱/۳

1 اکر || 2 زد BK : — Z || 6 a پیود BZ : بنوذ K || 8 مشرکان BZ :

+ فرمود که B h K || 10 - 11 و تَمَرَّد . . . متابعت KZ : — B

- (۳۷۲/۳) الحکایه : همچنان راویان حکایت و حاویان حکمت از خدمت ملک المدرّسین ، سلطان القضاة ، مولانا قطب الدین شیرازی رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ چنان روایت کردند که روزی در مجمع فضلائی تبریز حکایت کرد که در اوان شرح الشبّابی چون بقونیه رسیدم و با اکابر آن دیار همدم و هم زبان گشتم و ما دوازده یاران بودیم در غایت استعداد و هریکی در فنون علوم ذوفنون بوذند ؛ عاقبة الامر باتفاق یاران خود از چند پاره کتب غریب مسایل و نکت عجیب اختیار کرده مستحضر شدم ؛ چنانک هیچ کسی را در آن باب مجال ایراد و جواب نبودی ؛ همانا که چون روی مبارک آن پادشاه را دیدم از آنها یکی در خاطرمان نماند ، چندانک کوشیدم که نکته بگویم و مسئله و پرسش دیدم که همه از لوح درونم محو شده بود و اصلا قوت حافظه و مذکوره ام مددی نکردند ، از سر آیت **يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ** 12 **وَعِنْدَهُ أُمّ الْكِتَابِ (۴۱/۱۳)** چیزهای عجب معلوم شد و دیدم که از کمال قوت درمن تصرف کرده جمیع علوم را از دلم پاک برده بود و مرا خالی مانده ؛ چنانک می گویند

شعر (رمل)

- چون بنسیان بست او راه نظر کار نتوان کرد و ر باشد هنر
چون بتذکیر و بنسیان قادرند بر همه دلهای خلقان قاهرند
آیت **أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي** بخوان قدرت نسیان نهادنشان بدان

T, I, 456 ; II, I, 331 ۲۳۹ K ب ۱۱۳ B آ ۱۲۰ Z ۳۷۲/۳

1 الحکایه BK : و کویند Z || 6 باتفاق BZ اتفاق K || 7 نکت BK : نکته Z || غریب

KZ : + و B || 12 مددی K : مدد Z || 14 بود KZ : — B || 15 می گویند KZ : گفت B

17-19 جون ... بدان : MN ج ۱ ص ۱۰۳ / ۱۶۷۶ ، ۱۶۷۵

۱۶۷۴ : MA ، ص ۲۵/۴۴

و من در دریای حیرت یاوه گشته بوزم ؛ از ناگاه حضرت مولانا بشرح
معانی شروع فرموده در ضمن آن معانی و آن لطایف تمامت مسایل
3 و نکت ما را تلفیق کرده یگان یگان تقریر کرد و مواضع ایراد و دقیقه
گیری را باز نمود و هر یکی را بجائی رسانید که از فهم آن
عقول عقلای عالم حیران ماندند ؛ بر خاستم و بصدق تمام با یاران
6 خود بنده و مرید شدیم ؛ حقا که الیوم خود را بحر بی پایان دیدم

(۳۷۳/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که خدمت مولانا
شمس الدین ماردینی مگر در جواب مسئله فرومانده بود و در فتوی
9 آن قاصر شده ؛ شی حضرت مولانا را در خواب دید ؛ فرمودش که
آن مسئله در هدایه مذکورست ، در فلان باب می و سوم ورق را بشمار
و در صفحه راست در هفتم سطر بین و استحضار حاصل کرده فتوی
12 بنویس و هیچ از متعصبان مذهب میندیش ؛ صباحی بر خاست و هدایه را
در پیش گرفته از هدایت آن سلطان هادی همچنان بود که فرموده بود ؛
بعد از آنک فتوی را بنوشت کیفیت حال را کماکان بعلمای مدرسه
15 تقریر کرد و گویند آن روز بیست نفر دانشمندان نفور ز نار انکار
بریده ز نار آن کار نجات یافتند و مرید مخلص شدند و آلسلام علی
من اتبع الهدی (۴۷/۲۰)

شعر (مضارع)

من عشق را بدیدم بر کف نهاده جام می گفت عاشقان را از بزم ما سلام

T, I, 458 ; H, I, 332

۲۴۰ K آ ۱۱۴ B آ ۱۲۰ Z ۳۷۳/۳

1 حضرت BZ : - K || 2 آن معانی BK : - Z || 3 نکت BK : نکت Z ||

تلفیق KB : تلفیق Z || 7 همچنان BK : - Z

- (۳۷۴/۳) الحکایہ: همچنان یارانِ مُکَرَّمِ مُکَرَّم، مقربانِ حرمِ
 حَرَمِ عَظَمَ اللّٰهُ ذِکْرَهُمْ چنان روایت کردند کہ ملکہ زمان،
 بانوی جهان، خاتونِ سلطان، گرجی خاتون رَحْمَتاً اللّٰهُ کہ از جملہ
 3 مَحَبَّانِ خالص و مریدہ خاصّ خاندان بوز و دایم در آتشِ شوقِ
 مولانا می سوخت؛ اتفاقاً خواست کہ بقیصریہ روز و سلطان را ازونا
 6 گزیر بوز، از آنک گزین و صاحب رای رزین بوز و تحملِ بارِ نارِ
 فراقِ آن حضرت نداشت؛ مگر در آن عہد نقاشی بوز کہ در صورتگری
 و تصویرِ مصوّرات مائی ثانی بوز و در فنّ خود مائی را در نقشِ ما
 9 فرومائی می گفت و اورا عین الدولہ رومی گفتندی؛ اورا تشریفها
 داده اشارت کرد کہ تا صورتِ مولانا را در طبقی کاغذ رسمی بزند
 و چنانک می باید در غایتِ خوبی بنگارذ و گزار کند مونسِ
 12 اسفارِ او باشد؛ پس عین الدولہ با امینی چند بحضرتِ مولانا آمد
 تا ازین حکایت اعلام دهند؛ همچنان سر نهاد و از دور
 بایستاد، پیش از آنک سخن گوید فرمود کہ مصلحت است اگر
 توانی؛ همانا کہ طبقی چند کاغذِ مخزنی آورده عین الدولہ قلم بردست
 15 گرفته توجّه نمود و حضرتِ مولانا بر سرِ پا ایستاده بوز؛ نقاش
 نظری بکرد و بتصویرِ صورت مشغول شد و در طبقی بغایت صورتی
 لطیف نقش کرد؛ دوم بار چون نظر کرد دید کہ آنج اول دیده بوز
 18 آن نبوز؛ در طبقی دیگر رسمی دیگر زد؛ چون صورت را تمام کرد

T, I, 458 ; H, I, 333

۳۷۴/۳ Z ۱۲۱ آ B ۱۱: K ۲۴۰ آ

1 الحکایہ BK: منقولات کہ Z || 10 کہ KZ: B -- || کاغذ BK: کاغذی Z ||
 12 آمد ZK: آمدہ B || 13 دهند BZ: دهد K || نهاد و KZ: نهاده B || 15 بردست
 BK: بدست Z || 18 چون Z: B -- B بز KZ: زد B

باز شکلی دیگر نمود ؛ علیها در بیست طبق گوناگون صورتها نبشت و چندانک
 نظر را مکرر می کرد نقش پیکر دیگرگون می دید ؛ متحیر مانده نعره بز
 3 و بیہوش گشته قلمها را بشکست و عاجزوار سجدهها می کرد ؛ همانا که
 حضرت مولانا همین غزل را سر آغاز فرمود کہ

شعر (خفیف)

6 آہ چہ بی رنگ و بی نشان کہ منم کی بینم مرا چنانک منم
 گفتمی اسرار در میان آور کو میان اندرین میان کہ منم
 کی شود این روان من ساکن اینچنین ساکن روان کہ منم
 9 بحر من غرقہ گشت ہم در خویش بوالعجب بحر بی کران کہ منم

الی آخرہ

همچنان گریان گریان عین الدولہ بیرون آمد و کاغذها را بخدمت گرجی
 12 خاتون بردند، مجموع آن صور را در صندوق نهادہ در سفر
 و حضر خود با خود می داشت و در ہر حالتی کہ شوق آن حضرت
 اورا غالب شدی در حال مصور و مشککل می شد تا آرام می گفت
 15 (۳۷۵/۳) همچنان یار ربانی ، ولی پنهانی ، حسام الدین دباغ مولوی
 رحمہ اللہ روایت کرد کہ مرا در جوانی درد چشم شدہ بود و بمعالجہ اطیباً
 اصلاح نمی پذیرفت و ناسور شدہ بود ؛ روزی درویشی از مریدان مولانا
 18 بخدمت پذیرم دلالت کرد کہ اورا بحضرت مولانا ببر و ازواستعانت جوی

T, I, 460 ; H, I, 434 ۳۷۵/۳ Z ۱۲۱ B ۱۱۴ K ۲۴۲

4 KZ : B — || 10 الی آخرہ BZ : — K || 12 صور را BZ : صورت را

K || 14 می گرفت KZ : + الحکاہ B || 18 تا KZ : — B

- تا چشمهای فرزندت خوش شود؛ همچنان پدرم مرا برداشته بحضرت مولانا آورد، مگر حضرت ایشان را هم وَجَعُ الْعَيْنِ بُوذَه است و مرا در ضمیر گذشت که چون او معالجه درد خود نمی تواند کردن، بدر دیگران چه 3 درمان کند؟ فی الحال فرمود که حسام الدین پیشتر آتا چشمهات را ببینم؛ پیش دویزه سر نهادم؛ همانا که بدوانگشت مبارک خدوی دهان برگرفت و بر چشمهای من مالید و فرمود که فرزند کارد دسته خود را نمی بُرَد 6 اما در مقام دیگر ذوالفقاری کند و سنت الہی چنانست که بندگان او محتاج ہمدیگر باشند و فی الحقیقہ آن همه افتقارها بر حق می گردد؛ بعد دوم روز باذن اللہ تعالی و بعنایت مولانا عینان من منور گشته 9 پدرم ترتیب سماع کرد و دعوت کبار کرد و مجموع اهل خانه مرید و بنده شدیم و ازین کرامتہای عجیب در ہر روزی بی حساب مشاهده می کردیم؛ درین حال ہشتاد سالہ شدہ ام دیگر زحمتی و دردی ندیدم 12 والحمد للہ رب العالمین

- (۳۷۶/۳) همچنان خدمت شیخ کمال الدین تبریزی الخادم رحمۃ اللہ علیہ کہ سرور خدام مشہد مقدس تریہ بوذ چنان روایت 15 کرد کہ مصحوب حضرت مولانا در شہر حلب بوذم و چند روز آنجاگاہ اقامت افتادہ؛ روزی بسوی بازار رقتم و از بقالی چیزی خریدم؛ از ناگاہ بمن دشنام داد و مرا رنجانید، بیامدم و غریب دشمنی آن قوم را 18 بحضرت مولانا تقریر کردم؛ از آن قوم قوی رنجید؛ فرمود کہ ازین

T, I, 361 ; H, I, 335 ۲۴۳ K ب ۱۱۴ B ب ۱۲۱ Z ۳۷۶/۳

3 مالجہ KZ : بمالجہ B || 7 مقام KZ : مامی K || 10 کرد KZ : کرد B ||
11 عجیب BK : عجیب Z

شہر سفر بایز کردن کہ لشکرِ مغل می رسد و حلب را خراب می کند ،
 همان بوذ کہ بطرفِ دمشق روانہ شدیم در عقب لشکرِ مغل رسیدہ
 3 حلب را خراب و بیاب کرد و بیچارہ بقتال را پارہ پارہ کردند

(۳۷۷۳/) همچنان کراماتِ دیگر کہ از حضرتش در راہِ شام
 6 مشاہدہ کردم و شجاعتِ پنهانیِ او را آشکار دیدم آن بوذ کہ ساربانِ
 اشترانِ ما در منزلی بچید گرفت کہ البتہ اینجایگاہ نزول کنیم ؛

حضرتِ مولانا تمکین نداد ؛ باز لجاج کردہ پیش آمد کہ من
 نمی روم ؛ حضرتِ مولانا مشتی بر نیاگوشِ او فرو کوفتہ در حال نگوںسار
 9 شد ، هر دو دستش را محکم بیستہ بر دوشِ مبارک بگرفت و روانہ

شد ؛ همچنان قربِ یک فرسنگ راہ رفتہ در سبزہ گاہی و خوش
 گیاهی فرو نهاد و فرمود کہ ای ابلہ ! گیرم کہ در حق ما رحمتی و شفقتی
 12 نداری ، غمِ اشترانِ خود نیز نخوری ؟ چه آن منزل خشکستان بوذ

وامشب آن منزل منزلگاہ لشکرِ مغل مخواستن و حوالیِ آن را
 زیر و زبر خواهند کردن ؛ آن بوذ کہ لشکرِ مغل منزل بمنزل در پی ایشان
 15 می رسیدند و ولایتِ حلب را خراب کردہ جلبِ حلب کردند

(۳۷۸/۳) همچنان از شیخ کمال الدین منقولست کہ شبی خدمتِ شیخ
 صدرالدین رحمۃ اللہ علیہ مصطفی را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب
 18 دید و مشکلاتِ مسائلی کہ برو پوشیدہ بوذ استفسار کردہ برو کشف می شد

و می دید کہ حضرتِ مولانا برابرِ رسول نشسته است و قولِ او را تصدیق

T, I, 462 ; H, I, 335 ۲۴۳ K آ ۱۱۵ B پ ۱۲۱ Z ۳۷۸ - ۳۷۷/۳

I باید KZ : می باید B || 2 کہ ... در عقب BK : Z || رسیدہ BK : می رسیدہ Z ||

5 آشکار KZ : آشکار را B || 12 نیز B : - KZ || خشکستان BK : خشکان Z ||

15 حلب BK : جلب Z || 19 می دید BK : می دیدم Z

می‌کند و تحسین می‌فرماید ؛ شیخ بیدار شده از شاذی در جهان نمی‌گنجند
 و در آن اندیشه فرو رفته بود ؛ از ناگاه دید که حضرت مولانا از در درآمد
 و در همان مقام که برابر مصطفی نشسته بود بنشست و آن مشکلات را
 3 بر شیخ مکرر کردن گرفت تا نیک مقرر شود ؛ شیخ نعره‌ها بزد
 و حالها نمود و باخلاص تمام شکرها می‌کرد که در زمان آن چنان
 6 سلطانی شیخ زمان بود مشاراً لیه شد و مدار علیّه

(۳۷۹/۳) همچنان از کبار احرار رضی الله عنهم چنان منقولست که
 روزی حضرت مولانا از پیش دکان شیخ صلاح الدین زرکوب
 9 قدس الله سره می‌گذشت ؛ همانا که آواز طقطق ضربان بگوش
 مبارکش رسیده بسمع و چرخ مشغول شد و هنگامه عظیم جمع آمد ؛
 بخدمت شیخ صلاح الدین خبر کردند که مولانا بسمع شروع فرموده‌است ؛
 شیخ بشاگردان خود اشارت کرد که دستها را از ضرب واکمگیرید ؛
 12 چه اگر زر ورق تلف شود باکی نیست ؛ از وقت ضحی تا قرب
 نماز دیگر در سماع بود ؛ بعد از آن فرمود که بس کنید ؛ آن بود که
 15 گویندگان رسیدند و سماع را بجد گرفته این غزل را سرآغاز فرمود :

شعر (هزج)

1۱ یکی گنجی پدید آمد در آن دکان زرکوبی

زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

الی آخره

T, I, 463 ; H, I, 336

۲۴۴ K ۱۲۲ Z ۳۷۹/۳

2 آمد KZ : آمده B 3 برابر BZ : حضرت K 4 شود BZ : شد K 6 شد

KBZh : — Z 7 همچنان ... ص ۴۳۰/۷ کردند KZ : — B 10 رسیده BK : رسید Z

3 شیخ بدگان در آمده دید که تمامتِ دگان پر زر ورق شده بود
و سندان و هر آلتی که بود زرین گشته ؛ شیخ فریاذ کنان بیرون
آمد و در پای مبارکِ مولانا می غلطید ؛ همان دم فرمود که دگان را بغما
کردند و از سرکار برخاسته در حلقهٔ بیکاران نگینِ کار شد و آن بود که
از آن عنایت مشهورِ جهان گشت و گویند سندانِ زرین را شاگردانِ
6 شیخ پنهان کرده بودند ؛ فروخته اخراجاتِ سماعها کردند و یارانِ عزیز را
بخش کردند

(۳۸۰/۳) همچنان خدمتِ رئیسِ اصحابِ چلبی جلال الدین المعروف
9 باین اسفہسالار رحمہ اللہ حکایت کرد که مرا در عالمِ جوانی خوابِ
عظیمِ زحمت می داد و دایما سرگران می بودم ؛ بحضرتِ مولانا از غلبهٔ
خواب شکایت کردم ، فرمود که خشخاشِ بسیار آوردند و شیرِ آن را
12 برگرفتند و علی الریق مرا در خورانید ؛ همان بود که از آن گرانی در من
اثری نماند و بعنایتِ او آن بخارات از دماغِ من زایل شد و سر سبگ
گشتم و دایما اسرارِ خداوندگار را مذکور نبستی ، هفت شبان روزی
15 گذشتی که خوابش نبردی

(۳۸۱/۳) هو روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در باغِ
خليفةُ اللهِ بَيْنَ خَلِيْقَتَيْهِ چلبی حسام الحق والدین قدس الله سيرهما
18 بود و آن روز سماعِ عظیم شد از اولِ روز تا وقتِ عصر ؛ همانا که
تقاعد فرموده هر دوستانِ مبارکِ خود را بالآ برداشته آواز داد که

T, I, 464 - 65 ; H, I, 337 ۲۴۰ K آ ۱۱۰ B ۱۲۲ Z ۳۸۱ - ۳۸۰/۳

1 تمامت K : - Z || 3 مبارک K : - Z || که K : - Z || 4 برخاسته

Z : برخاست K || 7 بخش کردند K : دازند Z || 12 که BZ : - K || 14 خداوندکار را

BK : خداوندکار Z || 16 هو BK : همچنان Z || 17 الحق و KZ : - B

شعر (مقارِب)

بیائید بیائید کمر باز گشائید

- 3 آنگاه فرمود که جماعتی از سفر دور می رسند و از ما حلوائی گرم می خواهند ؛ مگر در ضمیر آن مسافران عزیز خیال حلوا سرزده بود ؛ از ناگاه جماعت فضلاء از بلاد ترکستان و بخارا بشهر قونیه رسیدند و حضرت مولانا را طلب داشته ، خبر دادند که در باغ چلبی 6 حسام الدین است ؛ همچنان با گِردِ راه گِردِ شاه گشته در حال رسیدند ؛ چون بشرفِ مثلِ مولانا مشرف گشتند و بتشریفِ سعادت مُستسعد شدند ، هماندم خدمتِ ملکه الخواتین فخر النساء فی العالم 9 رضی اللهُ عَنْهَا سینی پر حلوائی خانگی درپیش مسافران نهاد ؛ حضرت مولانا اشارت فرمود: فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا (۱۱۴/۱۶)
- 12 چه اگر مایده عیسی را درخواست می کردید درین منزل مُنزَل می شد تا حلوارا چه رسد ؟ الله الله از حضرت مردانِ خدا طلب حلوا مکنید ؛ بل طلب آن کنید که مشکل شما حل و ا شود و قوت جانی غذای شما گردد ؛ هر چهار یار بنده و مرید شدند 15

- (۳۸۲/۳) همچنان جماعت شیوخ از حضرت مولانا سؤال کردند که در روز عید طبل و نقاره چرا می زنند و سر آن چیست ؟ فرمود که 18 دُهل و سُرنا را جهت گوشِ گران زنند تا از آن حال ایشان را

T, I, 466 ; H, I, 338

۳۸۲/۳ Z ۱۲۳ ب ۱۱۵ B آ ۲۴۶ K

1 که K شعر BK : — Z || 3 می رسند BZ می رسند K || 6 چلبی K : — Z || 9 و العالم KB : فی العالمین Z || 12 چه اگر KZ : اگر چه B || می کردید BK : می کردند Z || منزل BK : حاضر Zh — Z || 18 سُرنا را BK : سُرنا Z

انتباهی باشد و غافلان از خوابِ غفلت بیدار شوند و استعدادِ روزِ عید
کنند از هر چیزی و این معنی را از دمدمه، صورِ قیامت و طبلِ روزِ
عرصات بر گرفته اند که روزِ قیامت بعضی را عید و قومی را وعید است
تا از آن زمزمه، صور و نقره، ناقور اعتبار گیرند و از حشر اجساد
و معادِ خود با خبر شوند

شعر (رمل)

نالہ سُرنا و تہدیدِ دُہلُ چیزکی ماند بدان ناقورِ کُل
ہمگان تحسینہا داذند و سرہا نہادند

- 9 (۳۸۳/۳) همچنان منقول است کہ شخصی را مگر زنش بسہ طلاق
سوگند داد کہ ہرچہ بگویم آن کنی و اگر نکنی من مُطَلَّقہ باشم ؛
شوہرش راضی شد ؛ گفت : باید کہ یکمن گوشتِ خوگ بخوری ؛
12 آن مسلمان درین حال سرگردان شد و از ہیج عالی مشکل او حل نشد ؛
برخاست و بحضرت مولانا آمد و زاریہا نموده ازین حال اخبار کرد ؛
فرمود کہ از محکمہ قاضی یک من نان بستان و بخور تا طلاق واقع نشود
15 (۳۸۴/۳) همچنان مگر گرجی خاتون از خدمتِ معین الدین پروانہ
رنجیدہ بود ؛ تمامتِ اکابر و نوابِ دیوان شفاعت کردند تا گناہِ پروانہ را
عفو کردہ مصالحہ کنند ؛ راضی نشد ؛ گفت : بشرطی صلح می کنم
18 کہ پروانہ بسہ طلاق سوگند بخورد کہ ہرچہ از او التماس کنم بدهد ؛
پروانہ راضی شد و التزام نمود ؛ گفت : می خواہم کہ مرا طلاق دہد ؛

T, I, 467 ; H, I, 339 ۲۴۶ K ب ۱۱۵ B آ ۱۲۳ Z ۳۸۴ - ۳۸۳/۳

7 و سرہا نہادند K : سر نہادند Z - B || II راضی شد BKZ : + بد

از ان زن Z h || 14 یک من KZ : منی B

نالہ... کل : MN ، ج ۰۴ ص ۷۲۳/۳۲۱ : MA ، ص ۱۷/۳۴۳

- پروانه درین مشکل سرگردان بماند؛ همانا که از حضرت مولانا چارهٔ
جُسته؛ فرمود که آن خواهش را موقوف دارد و دم بدم جواب دهد که
بدهم اِلَى مَا لَا نِهَابَةَ
- 3
- (۳۸۵/۳) همچنان مگر عزیزی خاتونش را دوست می داشت؛
روزی خاتون از سر ناز گفته باشد که ای خواجه بیابسه طلاق سوگند
بخور که آنچه از تو خواهم بمن بدهی و الاً من مطلقه باشم؛ شوهر قبول
کرد؛ زن گفت: می خواهم که هر نعمتی و عجایبی که حق تعالی
در جهان آفریده است پیش من حاضر آری؛ شوهر بیچاره درین کار
فرو ماند و تدبیر آن خواهش را نمی توانست کردن؛ عاقبة الامر از سر
اخلاص برخاست و بحضرت مولانا آمده کیفیت ماجرا را باز گفت؛
فرمود که برو کتاب الله را بدست آور و آن را در دستارچه بسته
در دامن آن خاتون نه؛ چنانست که تر و خشک نعمتهای جهان را در دامن
او کرده باشی و عجایب عالم را پیش او حاضر آورده که لا رَطْبَ وَلَا
يَابِسَ اِلَّا فِي كِتَابِ مُبِينٍ (۵۹/۶) هرگز طلاق و فراق واقع نشود
- 12
- (۳۸۶/۳) همچنان از حضرت مولانا پرسیدند که سر ورود
بَارَكَ اللهُ فِي سَبْتِهَا وَخَمِيسِهَا چیست؛ گفت: از برای آنکه هر دو
همسایهٔ جمعه اند، برای شرف و مبارکی روز آذینه سبت و خمیس نیز
تشریف مبارکی یافت الاً فِي اِهْرَاقِ الدَّمِ وَهَمِجَانِ هِرْ عَقْلِي وَنَفْسِي که
- 15

T, I, 467; H. I, 310 ۲۴۷-۲۴۶ K آ ۱۱۶ B آ ۱۲۳ Z ۳۸۶ - ۳۸۵/۳

I بماند BZ: بماند K || 2 جواب BK ~ دهد Z 9 آ KZ: این B ||

II کتاب الله را B: کتاب الله KZ || 13 عالم را Z جهان را BK: || 17 جمه KZ:

جمع B || 18 و همچنان BK: - Z

همسایه^۱ عشق شوند و او را در میانه شیخِ خود سازند ، لاجرم هر چه
گویند و کنند مبارک و متبرک^۲ باشد ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

3-

همنشینی^۳ مقبلان چون کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خود کجاست

(۳۸۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بجزیره^۴

چلبی بدرالدین ولدِ مدرس در آمد و او را خفته دید و الٰهی نامه را 6-

در پس پشتِ خود نهاده ؛ فرمود که خواجه حکیم حاضر و تو در خواب

رفته ؛ همانا که رعایتِ ادبِ صورت از سایرِ طاعات بهترست ؛ ادب را

9- نگاه دار تا محلّ غضب و هدفِ عطب نگردی

شعر (رمل)

از خدا جوئیم توفیقِ ادب بی ادب محروم گشت از لطفِ رب

12- بی ادب تنها نه خود را داشت بند بلکه آتش در همه آفاق زد

خُنُک جانِ او را که در ادبِ ظاهر و باطنِ فاطن و کامل باشد ؛

همانا که در هر خانه^۵ که کلامِ الله حاضر آید ، الله تعالی حاضر شود

15- و کجا که احادیثِ نبوی باشد حضرتِ رسول الله حاضر آید و در هر

مقامی که کلامِ اولیا خوانده شود ارواحِ اولیا حاضر آیند

و هذه کفایه

T, I, 469 ; H, I, 341 ۲۴۸ K آ ۱۱۶ B ب ۱۲۳ Z ۳۸۷/۳

1 لاجرم K ~ هر چه Z || هر چه KZ : B - || 2 و تبرک BK : Z - ||

12 b در همه Z : بر همه BK || 13 ظاهر و KZ : + ادب B || 15 الله BZ : K - ||

16 آید BZ : شود K

12 بی ادب زذ : MN . ج ۱ ، ص ۷۸-۷۹ : MA ، ص ۱۶/۳

- (۳۸۸/۳) همچنان منقولست که روزی شمس الدین ولدِ مدرس در حجره خود خفته بود و از سرِ غَشَّیان و نسیانِ مثنوی را پسِ پشتِ خود نهاده ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا در آمده آن کتاب را چنان دید ؛ فرمود که یعنی این سخنِ ما برای آن آمد که پسِ پشت افتد ؛ والله والله از آن جا که آفتاب سر می زند تا آنجا که فرو می رود این معنی خواهد گرفت و در اقلیمها خواهد رفتن و هیچ محفلی و مجمعی نباشد که این کلام خوانده نشود ؛ تا بحدّی که در معبدها و مصطبها خوانده شود و جمیعِ میل از آن سخن حلال پوشند و بهره مند شوند
- (۳۸۹/۳) همچنان مگر حضرتِ سلطان ولد روزی فرموده باشد که سخنانِ شمارا بایزیدی باید فهم کند ؛ فرمود که نی نی بهاء الدین یارانِ ما بآن راضی نشوند
- (۳۹۰/۳) حضرتِ ولد روزی پرسیده است که بعضی مردم گاه گاه بیارانِ اعتقاد مینمایند و باز فاتر و دیگرگون می شوند ؛ فرمود که مثالِ آن جماعت چنانست که اوقات دیوانگان سخنانِ عاقلانه میگویند و اغلب باز بهذیان و ترهات مشغول میشوند ؛ اما دولتِ راست آنکس راست که بهیچ وجه قدم از جادهٔ اعتقاد و اخلاص بیرون نهد و در صراطِ مستقیم باشد که **إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا** (۳۰/۴۱ ؛ ۱۴/۴۶) که مقامِ استقامت مقامِ صداقت

۳۸۸/۳ - ۳۹۰ Z ۱۲۳ ب - ۱۱۲۴ B ۱۱۶ ب K ۲۴۸ - ۲۴۹

T, I, 469 - 70 ; H, I, 341 - 42

2 بوز K : - BZ || 7 ک KB : - Z || 15 و ترهات B : - KZ || 17 صراط

Z : + خود B

(۳۹۱/۳) الحکایه درویشی در حضرت مولانا حکایت کرده است که
 فلانی شراب خوارِ عظیمست، اما هیچ مست نمی شود؛ فرمود که
 مگر برجیب میریزد؛ چه خاصیتِ شراب آنست که مست کند
 3 و وقتی <که> مستی نکند سرکه بوزه باشد؛ مثالِ مقلدانِ شریعت
 و طریقت نیز همچنانست که کلامِ الله را میخوانند و میخایند و هیچ
 6 نمی خوارند و سخنانِ اولیا را تقریر می کنند و هیچ گونه مستی و شوقی
 ندارند و از آنجا ذوقی نمی یابند، از آنک می خوانند و می خایند و هیچ نمی
 خورند؛ همانا که از خدا خوانی خدادانی بهترست و مقصود از لیعبُدون
 9 لیعبُر فون است، فَهَوُ الْمَطْلُوب

(۳۹۲/۳) همچنان روزی در بابِ عشق معانی می گفت؛ فرمود که
 العشق یزیدُ بِالسَّمَاعِ وَ یَنْقُصُ بِالْجِمَاعِ؛ چه هر که بجماع مشغول
 12 شود چنانست که پر و بالِ خود را بمقراض می برد و طنابهای حیاتش را
 می سگلد و پایه نردبانِ آسمان را می شکند

(۳۹۳/۳) همچنان روزی فرمود که مردم را بالا بردن قوی مشکست
 15 اما بسوی زیر زود می افتد

(۳۹۴/۴) همچنان روزی در معنی این بیت معرفت می فرمود که

شعر (رمل)

18 چون چنین خواهی خدا خواهد چنین می دهد حق آرزوی متقین

T, I, 470; H, I, 342 ۲۴۹ K ب ۱۱۶ B آ ۱۲۴ Z ۳۹۴ - ۳۹۱/۳

1 الحکایه KZ: همچنان B || 14 قوی KB: Z || 16 همچنان KB: Z

18 چون... متقین: MN، ج ۴، ص ۶/۲۷۸ MA: ۳/۳۲۳

یعنی کہ حق سبحانہ و تعالیٰ خواستِ بندگانِ خاصّ خود را بی‌امہالی و اہمالی قبل الملمات و بعد الملمات بوی می‌دهد؛ چنانکہ در شہری آتشِ عظیم افتادہ بود و اصلاً کشتہ نمی‌شد؛ قطبی از آن حال تفحص کرد؛³ دید کہ درویشی را آرزوی کباب شدہ بود و آتش نمی‌یافت؛ چون از آنجا فارغ شد، پف کرد و آتشها فرو مرد

6 (۳۹۵/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ نجاتِ روایت کرد کہ پیوستہ حضرتِ خداوندگار از خدمتِ شیخ محمدِ خادم سؤال کردی کہ امروز در خانہ ما چیزی هست؟ اگر گفتی خیرست، هیچ نیست، منبسط گشتی و شکرها کردی کہ لله الحمد والمینہ کہ خانہ ما امروز بخانہ پیغامبر⁹ ما می‌ماند و اگر گفتی کہ مالا بدّ مطبخ مہیّا است و چیزی کم نیست منفعّل گشتی و گفتی کہ ازین خانہ بوی فرعونی می‌آید

12 وگویند در بندگی ایشان ہرگز شعی ور نکردندی بغیر از چراغ بزر نبودی و گفتی هذا لیلْمُلُوكِ وَهَذَا لِلصُّعْلُوكِ

(۳۹۶/۳) همچنان خدمتِ مولانا اختیارالابین کہ از کبار اصحاب بود روایت کرد کہ روزی در حضرتِ مولانا نشستہ بودیم - از ناگاہ برخاست و عَلَیْکَ السَّلَامُ کرد و بنشست و ما هیچ کسی را ندیدیم؛ بعد از آن فرمود کہ: پدیشتر آ فِعْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ الصَّابِرِينَ (۱۰۲/۳۷) می‌کن ہر آنچ کردنیست؛ حضرتِ چابی¹⁸ حسام‌الدین سرنہاد و از آن حال باز پرسید؛ فرمود کہ دیدم شخصی

۳۹۵/۳ - ۳۹۶ Z ۱۲۴ آ ۱۱۶ B آ ۱۱۷ K ۲۵۰ T, I, 471 ; II, I, 342_43

2-1 امہالی و اہمالی BK : امہال و اہمال Z || 9 کردی کہ KZ : کردی B || 2 اللہ کہ

KZ : واک B

ازرق چشمی پر خشمی ، زرد صورتی پیشم آمد و سلام کرد که من
تَبَمَّ و مرا حُمَّى خوانند ؛ دستوری دادم تا مرا سه روز مهمان باشد ؛
3 فی الحال لرزیدن گرفت ، چون سه روز منقضی شد دیگر زحمت تب را
ندید و بموافقت حضرتش جمیع یاران را سه سه روز تب گرفت

(۳۹۷/۳) همچنان منقولست از حضرت سلطان الخلفا چلی
6 حسام الدین رضی الله عنه که او فرمود که در سفر شام ملازم مولانا بوزم ؛
همانا که در دمشق در مدرسه در آمدم ؛ می بیند که جماعت فقها در عرض
پاک بهاء ولد خبث فقیهانه می کردند که چرا شاید که او را سلطان العلماء
9 گویند و عالمیان را سغبه خود کرده از قربت الله دم می زند و خود را الهی
می خواند و در آن گفتن مساوی گرم شده بوزند ؛ حضرت مولانا با ایشان
اتحاد نموده هیچ نمی گفت ؛ مگر از آن جماعت یکی او را دریافته خاموش
شدند ؛ چون از مدرسه بیرون آمدم آن شخص حال را با فقها گفته
12 باشد که این مرد فرزند بهاء ولدست ؛ همشان سر باز کرده عذر ها خواستند
و انصاف درویشانه داده مهائی عظیم کردند ؛ فرمود که مقصود ما خوشی
15 شاست ، پیوسته ما طالب آن خوشیم

(۳۹۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه زیارت
شیخ صدر الدین آمده بود و در آن صحبت حکایات ادراعات می کردند
18 و در آن زمان مگر جهت اصحاب هر روز نیم دینار ادراعی می دادند ؛

۳۹۷/۳ - ۳۹۸ Z ۱۲۴ ب ۱۲۵ آ ۱۱۷ B آ ۲۵۱ - ۲۵۲ K

T, I, 473 ; H, I, 344

4 سه سه BK : سه Z || 5 همچنان KZ : — B || 9 شنبه KZ : شنبه B || کرده

B : کرد KZ || 16 همچنان KB : — Z

شیخ فرموده باشد که حضرت مولانا از ادرازی هر دو عالم فراغت دارد؛ بدرویشان مقلّ مستحق باید داذن؛ همان روز پروانه هم بزبانت مولانا آمده؛ فرمود که معین الدین شیخ را اخراجات بسیارست و معیشت 3 پادشاهانه می کند؛ یاران ما را هیچ نمی باید و آن دینار بوجه مطبخ او اولیترست؛ پروانه سر نهاد و بسیار گریست و یاران را بندگیها نمود

6 (۳۹۹/۳) همچنان شیخ محمود نجات روایت کرد که روزی یاران تشذیع زدند که شیخ صدرالدین را چندین ادرازی است و اوقاف و حضرت مولانا را نیم دینارست فحسب؛ فرمود که شیخ را اخراجات بیشتر ست و حمایت مسافران بر ذمت او؛ و ما را هیچ نیست، آن را نیز 9 بدیشان باید داذن

12 (۴۰۰/۳) همچنان از کمال اصحاب منقولست که روزی در بندگی مولانا حکایت شیخ اوحده الدین کرمانی رحمة الله علیه می کردند که مردی شاهد باز بود، اما پاک باز بود و چیزی نمی کرد؛ فرمود کاشکی کردی و گذشتی

15 شعر (رمل)

ای برادر بی نهایت در گه نیست بر هر آنچه می رسی بالله مه ایست

18 چنانک درویشی بخدمت ابا یزید رحمة الله علیه آمد تا مرید شود. شیخ فرمود که ازین گناهان مشهور که در افواه انان و ذکور مذکورست هیچ

T, I, 474 : H, I, 545 ۳۹۹/۳ - ۴۰۰ Z ۱۲۵ B ۱۱۷ K ۲۵۲

6 همچنان KZ : — B 8 مولانا را KZ : مولانا B 12 رحمة الله علیه KZ :

رحمة الله B 13 اما پاک باز بود KB : — Z 17 رحمة الله علیه Z ~ آمد KB

- کرده؟ گفت: نی، فرمود که برو همه را بین و بگذر آنگاه بیا و مرید شو،
تا مبادا که در خلوات آن زهدِ صیرفِ تو ترا رهزنی کند و عجبی
3 در باطنِ تو سرزند و بکلی ذلولِ شیطانِ ذلیلِ ذلیل شوی و از شومی
خودبینی از خدایینی محروم مانی؛ چه از دیدِ طاعاتِ عجب و هستی
می زاید و از دیدنِ گناهانِ مسکنت و شکستگی سر می زند؛ پس مرد
6 مردانه آنست که روز بروز بیشتر شود و بیشتر رود و دمبدم از قال بحال
ارتحال نماید؛ همانا که درین راه تعلق و توقف موجبِ هلاکِ تست
(۴۰۱/۳) همچنان روزی حضرت مولانا فرمود که شیخ اوحید الدین
9 در عالم میراثِ بد گذاشت، فَلَهُ وِزْرُهُمَا وِزْرٌ مِّنْ عَمَلِ بَيْهَا

شعر (رمل)

- هر که او بنهاد ناخوش سنتی سوی او نفرین روز هر ساعتی
12 نیکوان را هست میراث از خوش آب آن چه میراثست اَوْرَثْنَا الْكِتَابِ
(۴۰۲/۳) همچنان یکی سؤال کرد که در زوایا و خوانیق پیوسته
کوزه ها را برابرِ قبله می نهند، چه معنی دارد؟ فرمود که چون مسافری
15 غریب از درِ مقام در آید باید که هیچ نگوید و از توجهِ کوزه استدلالِ
قبله کرده اول دو رکعت نماز کند؛ پس آنگه بحاضران سلام دهد
و سخن گوید و در مذهبِ بعضی اول سلام دهد و نماز کند آنگاه
18 بسخن گفتن مشغول شود

T, I, 475 ; H, I, 345 ۲۵۲ K ب ۱۱۷ B ب ۱۲۵ Z ۴۰۲-۴۰۱/۳

5 شکستگی KZ : شکستگی B || 16 کرده KZ : B || پس KB : Z ||

17 اول KZ : B

11-12 هر که... الکتاب: MN، ص ۱، ص ۴۶/۷۴۳، ۷۴۷: MA، ص ۲۰/۷

- (۴۰۳/۳) همچنان یارانِ مقرب و اخوانِ مؤدب رَحِمَهُمُ اللهُ چنان روایت کردند که اوقاتِ محبتان و معتقدانِ آن حضرت سیمها و دینارها می آوردند و پنهانی در زیرِ نمزش می ریختند؛ حضرتِ مولانا جهتِ رعایتِ 3 خاطرِ دوستانِ قبول می کرد و هیچ نمی گفت؛ در نیشی که بنماز بر می خواست آن مجموع را بر گرفته در چاهها ریختی؛ اصحابِ اخیار بطریقِ افتقار سؤال کردند که چرا بیارانِ انعام نمی کند و بچاه می ریزد؛ فرمود 6 که علامتِ کمالِ محبت و دوستی آنست که محبوبترین و بهترین چیزها را بدوستان و یاران دهند، نه آنک که چیزهای ناخوش و زهرناک را بیاران ایثار کنند؛ همانا که جمیعِ اسباب و عروضِ دنیا زهرِ قاتل و متاعِ قلیل 9 بی حاصل است؛ دریغ می آید که بمحبتانِ خود دهم و چیزی که مرا زیان می کند و زحمت می دهد اولی آنست که بشما نیز ندهم و شمارا از دریغ دارم و این حدیث را فرمود که ضَعُ يَدَكَ عَلَى صَدْرِكَ فَمَا 12 اَحْبَبْتَ اَنْ تَصْنَعَ لِنَفْسِكَ فَاَصْنَعِ لِاَخِيكَ

مصراع (هزج)

- 15 مپسند بکس آنچه بخود نپسندی

- (۴۰۴/۳) همچنان مگر روزی حرمِ خداوندگار از علتِ قلتِ حکایت می کرد؛ فرمود که دنیا را از شما دریغ نمی دارم؛ بلکه شمارا از دنیا دریغ می دارم 18

T, I, 477; H, I, 347 ۲۵۳ K آ ۱۱۸ B آ ۱۲۵ Z ۴۰۴ - ۴۰۳/۳

3 حضرت مولانا KBZh: Z - 9 و جمیع اسباب KZ: B - 14 مصراع Z: K - 16 روزی KBZh: Z -

- (۴۰۵/۳) همچنان از قدمای اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا بجمّام در آمد و هفت شبانروزی در خزینہٴ حمّام بنشست ؛ بعد از
- 3 افغان بسیار و غریب بی شمارِ یاران بیرون آمد ، بسوی مدرسه روانه شد ؛ از سرّ آن معنی سؤال کردند ؛ فرمود که یکدمه با اهلِ دنیا صحبت کرده بودم و تمّ سرما یافته بود ؛ میخواستم که از آن برودت خلاص یابم ،
- 6 تا دیگران را که در زمهریرِ دنیا عزقند ، چه رسد و از آن یخبندانِ دنیا کی خلاص یابند ؛ واللہ واللہ تا طالبِ آفتابِ تموزِ معنوی نشوند از آن جمادی و فسردگی ابدًا نرهند و روانِ ایشان روانی و روایی نیابد
- 9 و در حقیقت آن آفتابِ صحبتِ مردِ خداست و الفتِ دیدارِ مبارکِ او ؛ و همچنان در صفتِ اهلِ دنیا فرموده است

شعر (رمل)

- 12 چون جمادند و فسرده و تن شگرف می جهد انفاسشان از تلّ برف
چون زمین زین برف در بوشد کفن تیغِ خرشیدِ حسام الدین بزن
گر جهان پُر برف گردد سر بسر تابِ خور بکدازدش با یک نظر
- 15 (۴۰۶/۳) همچنان خدمتِ امامِ تربہٴ معظم، یارِ مکرم بہاء الدینِ بحری رَحِمَہُ اللّٰہُ چنان روایت کرد کہ مصحوبِ حضرتِ مولانا بجانب

T, I, 478 ; H, I, 347 ۲۵۴-۲۵۳ K آ ۱۱۸ B ب ۱۲۵ Z ۴۰۶-۴۰۵/۳

3 بی شمار KZ : — B || آمد KZ : آمد B

12-13 چون بزن : MN ، ج ۶ ، ص ۲۷۵ / ۸۹ - ۹۰ : MA

ص ۲۸ - ۲۹ / ۵۵۲

14 کر نظر : MN ، ج ۱ ، ص ۵۴۳/۳۴ : MA ، ص ۲۵ / ۱۴

آبگرم رفته بودیم ؛ همچنان ده روز تمام در اندرونِ آبِ گرم بنشست
و هیچ افطاری نفرمود و از ناگاه تُرکی کاسهٔ بزرگِ ماست آورده در
آنجا سیرِ بسیار کرد و افطار نمود ؛ پس از آن چهل روزِ دیگر بذوقِ
سُحُوع مشغول شد و اصلاً چیزی نخورد ؛ چه آن پادشاهِ انامِ اغلبِ
ایام تعبیرِ زمانِ خود برین نسق می فرمود

(۴۰۷/۳) همچنان روزی در میانِ معرفتِ فرمود که درویشی را که
پیوسته در طلبِ خداست و از خلق انقطاعِ کلتی نموده سالکِ مسالکِ
ممالکِ عشق است ، چهل خواجهٔ منعمِ محبِ مال بخش می باید تا خدمتِ
او کنند و ما لا بُدِّ اورا من جمیع الوجوه تدارک سازند و اورا بهیچ چیزی
مفتقر نگردانند تا او بفراغِ بالِ پروبال بگشوده بقال و بحالِ خود
مشغول گردد و مستغرقِ وصالِ حق شود و جهتِ دور آن قربتی حاصل
کند و اغلبِ انبیا و اولیا را تا این آلت دست نداد آن حالت روی نمود
و هَذِهِ كِفَايَةٌ لِاصْحَابِ الْهِدَايَةِ

(۴۰۸/۳) همچنان خدمتِ خلاصهٔ الاصحابِ مظهرِ نورِ عمری شیخ
جمال الدینِ قمری رحمة الله عليه چنان روایت کرد که روزی سلطان
عزالدینِ کیکاوس اتار الله برهانهٔ زیارتِ حضرت مولانا آمده بود ؛
چنانکه می باید بوی التفاتی نفرمود ، بمعارف و نصایح مشغول نشد ؛ سلطان
اسلام بنده وار تذلل نموده گفت : تا حضرت مولانا بمن پندی دهد ؛
فرمود که چه پندی دهم ؛ ترا شبانی فرموده اند گرگی می کنی ؛ پاسبانیت

T, I, 480 ; II, I, 349 ۴۰۸ - ۴۰۷/۳ Z ۱۲۶ ب ۱۱۸ B ۲۵۵ K

2 آورده BZ : آورد K || 4 فرمود KBZ : فرموده Zh || 5 فرمود KBZ : فرموده
Zh || 9 بکشود KB : کشود Z || 18 فرموده اند KBZh : فرموده Z

فرموده اند دزدی میکنی ؛ رحمت سلطان کرد ، بسخنِ شیطان کار میکنی ؛ همانا که سلطان گریان بیرون آمد بر درِ مدرسه سر برهنه کرده تو بها کرد و گفت : خداوندا اگرچه حضرت مولانا بمن سخنانِ سخت فرمود از بهرِ تو فرمود ؛ من بنده بیچاره نیز این تواضع و تضرع از بهرِ پادشاهی تو میکنم ، بحرمتِ این دو صدقِ بی ریا که بر من رحمت کنی و این بیت را گفت

شعر (هزج)

بر آبِ دو دینده نمم رحمت کن بر سینه پر سوز و غم رحمت کن
 ای رحمتِ تو بیشتر از هر بیشی بر من که زهر کمی کم رحمت کن
 همانا که حضرت مولانا خرامان بیرون آمد و او را نوازشِ عظیم فرموده گفت : برو که حق تعالی بتو رحمت کرد و ترا آمرزید

12 (۴۰۹/۳) همچنان هم او نقل کرد که روزی در بندگی خداوندگار حکایت کردند که اتابک ارسلان طغمش مدرسه عظیم ساخته در وقفیه خود قیدها کرده است که البته در آن مدرسه مدرس حنفی مذهب باشد و صوفی باشد و دایما فقیهات خوانند و شافعیان را در آنجا تمکین ندهند ؛ حضرت مولانا فرمود که بروایت ابن مسعود رضی الله عنه خیری مقید در راه حق نا محمودست ؛ چه هر خیری که جهت مرضات حق می کنند می باید که بی قید و شرط باشد که تا خالصاً لوجه الله

T, I, 481 ; H, I, 349

۴۰۹/۳ ۱۲۶ Z ب ۱۱۸ B ب ۲۵۵ K

2 آمد بر در مدرسه KZ : B — || 5 که BZ : K — || 8 دینده KZ : +

بر B Kh || 9 آمد BKZ : آمده Zh || 13 ساخته KZ : + و B || 17 رضی الله عنه

BZ — : KZh

- باشد و ثواب آن مضاعف گردد و این خیرِ مقیدِ او بدان می ماند که درویشی هندی با خواجه نیشابوری همراه شد و آن درویش بفریاد تمام پا برهنه می رفت و از آسیبِ خار و خارِ احترام نمی کرد؛ نیشابوری را 3 بوی رحم آمد؛ کفشِ خود را بوی بخشیده هندی دعاها می کرد و بجد تمام می رفت؛ نیشابوری دم بدم تحکم می کرد که چنان رو و چنین کن و پا بر سنگلاخ آهسته تر نه و از زخمِ خار پرهیز کن؛ هندی ملول 6 شد، کفش را بیرون آورده پیش وی نهاد که بستان؛ مرا خیرِ مقید نمی باید؛ سی سالست که برهنه پا می گردم. بی هیچ قیدی؛ اکنون برای کفشی نتوانم مقید و محکوم کسی شدن و ممنون منت گشتن؛ 9 پس معلوم شد که خیرِ مقید مفید نیست؛ اگر خواهی که از تمامت قیود مطلق باشی پیوسته خیرِ مطلق کن وَلَا تَمُنُّنْ تَسْتَكْثِرُ وَلِرَبِّكَ فَآصْبِرْ (۶/۷۴ - ۷)

شعر (هزج)

12

تا کاسه دوغِ خویش باشد پیشم از کیسه و کاسه کسان نندیشم
ور بی برگی بمرگ مالذ گوشم آزادی را ببندگی نفروشم

- 15 (۴۱۰/۳) همچنان ازو منقولست که روزی معین الدین پروانه باولادِ خطیر شرف الدین و ضیاء الدین نکیدی رحمها الله زیارت مولانا آمده بودند پروانه اتماس نمود که البته موعظه بشنود؛ فرمود که امیر معین الدین

۴۱۰/۳ Z ۱۲۶ B ۱۱۹ K ۲۵۷
T, I, 482 ; II, I, 351

2 نیشابوری را KZ : خواجه را B || 4 آمد KZ : آمده B || بخشیده BZ : بخشید
K || 5 که KBZh : — Z || 6 آمت BZ : آمت K || 13 نندیشم KB : نندیشم
Z || 15 باولاد KZ : باولاد B

تا توانی بی توانی چہار قبلہ را خدمت کن و خدمتِ آن چہار قبلہ را بر خود
لازم دان ؛ پروانہ سرنہاد کہ ما قبلہ یکی می دانیم، سہ قبلہ دیگر کدام
است؟ فرمود کہ اول قبلہ نمازست، بروزی پنج بار؛ دوم آسمان،
قبلہ دعاست، تا چون احتیاج افتد روی بسوی قبلہ دعا کنی و بزاری
تمام ملتہمسِ خود را در یوزہ کنی؛ سوم پادشاہان، قبلہ حاجات
در ماندگان اند و ملجاء مظلومان، تا چون مظلومی و در ماندہ روی بسوی
تو آرد حاجتِ اورا روا کنی تا حق تعالی حاجتِ دینی و دنیاوی
تو روا کند

شعر (خفیف)

تا توانی درونِ کس مخراش کاندرین راہ خارها باشد
کارِ درویشِ مستمند بر آر تا ترا نیز کارها باشد

چہارم دلِ مردانِ خدا، قبلہ نظرِ حق است و از مکوناتِ عالیتر و برتر؛

شعر (رمل)

آن دلی کز آسمانها برترست آن دلِ ابدال با پیغامبرست
مسجدی کآن در درونِ اولیاست سجدہ گاہِ جملہ است آنجا خداست

زینہار نگاہ داری تا سنگِ فجور در آن دلها نیندازی و با غیر او نپردازی
و همچنان چون تو باخلاص تمام و اہتمام تام طرفِ حق را نگاہ داشته

7 تو KZ : ترا B || 12 مکونات BZ : مکونات K || 14 ابدال BZ : + و K

14 آن پیغامبرست : MN ، ج ۳ ، ص ۲۲۴۸/۱۲۸ MA ، ص ۲۵۱/۱۶

15 مسجدی .. خداست : MN ج ۲ ، ص ۴۴۱/۳۱۱۱ MA ، ص ۱۷۴/۱۲

باشی ملک سبحانه و تعالی مملکت دین و دولت دنیا و آخرت را بر تو
نگاه دارد؛ السلامُ عَلَیْکُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ گویان هی برخاست؛ پروانه
سجده کنان بیرون آمده و بسی انعامها که یاران را فرمود

3

(۴۱۱/۳) همچنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در معنی

این بیت معانی می فرمود

6

شعر (رمل)

تا نگوئی سر سلطان را بکس تا نریزی قند را پیش مگس

حکایتی فرمود که شخصی بجانب شهری عزیمت کرده بود تا طراری
آن قوم را دریابد و در آنجا بعیاری مشغول شود؛ ناگاه بمحلّه

9

رسید؛ کوزکی را دید که کلیچه بر دست گرفته بود و می خورد؛ این
عیار از او درخواست کرد؛ کوزک گفت: نمی دهم؛ بجید گرفت؛

12

کوزک گفت: همچون گاو بانگی بزنی تا بدهم؛ عیار سو بسو نظر
کرد، هیچ کسی ندید؛ از غایت جوع البقر بقمر وار بانگی بکرد؛

گفت: اکنون بده؛ گفت: نمی دهم، از آنک ماذر و پذیر من سپرده

15

اند که کلیچه را بگاو مده که لایق گاو گاه باشد

شعر (رمل)

قند خردا گر طرب انگیختی پیش خرقینطار شکر ریختی

1, I, 481 : H, I, 352

۲۵۷ K ب ۱۱۹ B ب ۱۲۷ Z : ۱۱۱/۳

2 علبکم : KZ : عليك B || 3 فرمود KBZ : فرمود Zh B حکایتی KZ :

حکایت B || 12 همچون KB : Z --

7 تانکوئی . . . مکس : MN : ج ۳ ص ۲۰ / ۴ : MA : ص ۱۹۳ / ۱۰

17 قند . . . ریختی : MN : ج ۶ ص ۱۶۲ / ۲۸۰ : MA : ص ۱۵ / ۵۵۴

همچنان کلامِ حکمت و اسرارِ احرار را بهر کسی نشاید گفتن ؛
 بلک منع و سترِ آن از جملهٔ واجباتست که لا تُعْطُوا الْحِكْمَةَ غَيْرَ
 3 أَهْلِهَا فَتُظْلِمُوهَا الَّتِي آخِرُهَا وَتَأْكُسِي مَحَلَّ آن اسرار و قابلِ
 آن دیدار نبوذ نشاید نمودن و نا محرم را گستاخ کردن

فصل فی بعضِ لطایفِ قدّسِ اللهُ سِرّهٔ

6 (۴۱۲/۳) ناقدانِ اخبار و ناقلانِ اخبار روایت چنان کردند که روزی
 حضرتِ سلطان و لدر را چند دیناری ضایع شده بوذ ؛ تمامتِ خانها را
 درهم زده از آن درهم اثری پیدا نشد و همه درهمِ آن عاقبت در میانِ کتبِ
 9 برادرِ علاء الدینِ قیرشهری موجود شد ؛ همچنان حضرتِ ولد بتوییح
 و تقریع آغاز کرد ، عتابها کرد و سقطها می داد ؛ حضرتِ مولانا فرمود که
 بهاء الدین علی نه که حرفِ جرست ؟ اگر علی جر نکند پس چه
 12 کند ؟ هر دو صفا شدند

(۴۱۳/۳) همچنان محموده خاتون نامی را بعزیزی داده بوذند ؛
 مگر بطبعِ دامادِ موافق نیفتاده با وی دخول نکرد و هر دو در خانهٔ
 15 گِردکِ مقبوض و سردکِ مانده بوذند و قبضِ عظیمِ ایشان را فرو
 گرفته بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از درِ گردکِ در آمده مبارک
 باز کرد و دیناری چند نثار فرموده فرمود که فی فی محموده قابض نباشد ؛
 18 در محموده قبض چه کار دارد ؛ همانساعت در هر دو بسطی روی نموده

۴۱۲/۳ - ۴۱۳ Z ۱۲۷ ب ۱۲۰ B آ ۲۵۸ K 485 ; H, I, 353 T, I,

9 برادر ... قیرشهری BZ : علاء الدین برادرش B || 13 همچنان KB : — Z ||

14 نیفتاده KZ : نیفتاد B

از آن قبض اطلاق یافته مجلس چند کار کرد ، نتیجه ذوق آن عسل را
نگران شدند ؛ همانا که داماد و عروس سر نهاده سروری دریشان
ساری شد 3

(۴۱۴/۳) همچنان مگر در عروسی یاری حاضر شده بود ؛ یکی
بانگی بر زد که شکر باذام نیست بیاورند ؛ مولانا فرمود که شکر
هست ، اما با دام است 6

(۴۱۵/۳) همچنان چوبان دلاک روزی حضرت مولانا را سر
می تراشید و در حلق موی مبالغه می کرد ، فرمود که چون باز خواهد
رستن این قدر کافیت 9

(۴۱۶/۳) همچنان از عفتات مخدّرات منقولست که روزی در ضمیر منیر
کرا خاتون رضی الله عنها گذشته باشد که حضرت مولانا زمانهاست که
در تقلیل طعام و منام ، و کثرت سماع و صیام ، و تقریر معارف و کلام ،
قیام می نماید و مبالغه عظیم میفرماید و ریاضت قوی می کند از آن
سبب اصلاً بجانب ما التفات نمی کند و گرد شاهدبازی نمی گردد ؛
عجبا از صفت بشری و شهوت زناشوهری درو اثری مانده باشد یا بکنی
اشتها ساقط شده فارغ گشته است ؛ همانشب تشریف صحبت ارزانی
فرموده چون شیر غران مست هفتاد نوبت دخول کرد تا بحدّی که از 15

T, I, 485 - 86 ; H, I, 354 ۲۵۸ K آ ۱۲۰ B آ ۱۲۸ Z ۴۱۶-۴۱۴/۳

1 کرد KZ : کرده B || 4 همچنان KB : - Z || 7 چوبان KZ : چوبان B ||

11 باشد KB : - Z || 14 شاهد KZ : شاه B || 16 تشریف KBZh : - Z ||

17 کرد KB : کرده Z

دستِ مولانا گریزان گشته بطرفِ بامِ مدرسه روان شد و استغفارها
می کرد و باز حضرتش بجدّ میگرفت که هنوز تمام نشد؛ بعد از آن
3 فرمود که مردانِ خدا بر هر چه خواهند قادرند و بر ضمایرِ مردم ناظر
و در هر حالی که جوئی حاضر و حضرتِ عزّت ایشان را حافظ و ناصر
و حاشا که از امورِ جزئیاتِ ذاهل و قاصر باشند و همانا که ترکِ مباشرت
6 و معاشرتِ ما از غایتِ استغراق و مشغولیتِ بحضرتِ حق و آن هم از
برای شماس است؛ می خواهم که بعد الیوم خود را جهتِ آن عالم آراسته و مهیا
گردانی که آن خوشی و آن لذّت بی زوال و باقیست؛ بعد از آن فرمود: همین
9 قضیه بعینه میانِ صدیقہ و حضرتِ مصطفی صلعم واقع شده بود و صدیقہ
از قلتِ صحبتِ او می رنجید و اوقاتِ طالبِ لذّتِ نفسانی می بود؛ اتفاقاً
روزی در حضرتِ رسول نشسته بود؛ عصفوری با دیگری در مجامعت
12 مبالغه می نمود؛ صدیقہ آن معنی را بطریقِ مطایبه بحضرتِ رسول عرضه
می داشت؛ همان شب با مذکورہ نود بار دخول فرمود و گفت: یا عایشه!
تا نپنداری که ما ازینها قاصریم و یا فترتی در قوتِ ما طاری شده
15 است؛ اما بکامِ دل ترکِ این کام کرده طالبِ کامِ ابدی گشته ایم؛
فَبَكَتِ الصِّدِّيقَةُ وَ تَابَتْ

شعر (رمل)

18 ترک لذتها و شهوتها سخاست هر که در شهوت فرو شد بر نخاست

1 ب طرف K : طرف BZ || 4 ناصر KZ : + است B || 11 ذات KZ :
— B || می بود KZ : می شود B || 17 شعر KB : — Z || 18 لذتها Z ~
شهوتها KB

18 ترک ... بر نخاست : MN ، ج ۲ ، ص ۳۱۶ / ۱۲۷۲ : MA

ص ۲۴/۱۳۲

- (۴۱۷/۳) همچنان از کرام اصحاب منقولست که روزی حضرت مولانا سخنان فرید الدین عطار رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ مطالعه می فرمود؛ بوالفضولی گفته باشد که کلام عطارست؛ فرمود که ای غر خواهر پس من کیستم؟³
- هم از حضرتش عزیزی پرسید که لا مکان چه جاست و کجاست؟ فرمود که لا مکان جان و دل مردانست
- مگر روزی صوفی پرسید که معنی آن چیست؟ فرمود که آن سخاست که در راه حق از سر جان و دل برخیزد

شعر (هزج)

- جان باشد و دل سخای درویش اینست اصول هر سخانی⁴

- (۴۱۸/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرت مولانا از من قلمی در خواست کرد و بردیواری سطری چند بنوشت که ای مرد! اگر تو ده مرده، خویش را یک مرده بنمای که مقابل تو دو مرد و یا سه مرد خواهد آمدن و تو همه را خواهی شکستن؛ اکنون تو نیم مرده نیستی و خویشتن را صد مرده بینائی، الْعَبِيَّادُ بِاللَّهِ اِذَا كُنَّ بِرَابِرٍ تَوَدُّوْهُ بَسْتِ مَرْدَةً بِيَايَدِ حَالٍ تَوْ چُونِ خَوَا هَدِ بَرْدَن؟¹²

- (۴۱۹/۳) همچنان محققان اخبار و مدققان اخبار روایت کردند که یکی جمعیت عظیم ساخته بود و جمیع اکابر آنجا رگاه حاضر گشته. مگر زاده خواجه زاده ارادت آورده مرید شد؛ حسودی گفته باشد که غیب این مرید¹³

T, I, 488; II, I, 351-5 ۲۶۰-۲۵۹ K ب ۱۲۰ B ۱۲۸ Z ۴۱۹-۴۱۷/۳

1 همچنان K: — ZB || 4 جاست BZ: حاست K: 8 شهر K: مصراع Z

B — 12 بنای KZ: بنائی B || 16 همچنان KZ: B — 18 راده KZ: B —

بِخِذَا رَسَيْدٍ وَخِذَا أَوْرَا أَمْرَزَيْدٍ ، خَوْذِرَا بَوِي نَمُوذُ ؟ حَضْرَتِ مَوْلَانَا
 فَرَمُوذُ كِهْ أَوْلَشِ أَمْرَزَيْدٍ وَخَوْذِرَا بَوِي نَمُوذُ أَنْكَاهِشِ طَالِبِ مَا كَرْدَانِيذِ
 3 وَبَسْوِي مَا فَرَسْتَاذِ ؛ چِه سَنَّتِ النَّبِيِّ چِنَانَسْتِ كِهْ أَوْلِ بِنْدَهْرَا خِذَا قَبُولِ
 مِي كَنْدِ أَنْكَاهِ بَسْوِي بِنْدِگَانَشِ رَاهِ مِي دَهْدِ تَا بِبِرَكْتِ صَحْبَتِ وَتَرِيَّتِ أَوْ
 مَرَبِّي مِي شُوذِ وَقَوْتِ مِي كِيرِذِ وَبِحَضْرَتِ عَزَّتِ قَرَبِّي مِي يَابْدِ ؛ چِنَانَكِ
 6 فَرَمُوذُ : فَلَئَوَ لَا الْمُرَبِّي مَا عَرَفْتُ رَبِّي وَالشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي
 أُمَّتِهِ ، بِي شَيْخِ اِكْرٍ بَمَانْدِي بَمَانْدِي وَمَنْ لَا شَيْخَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ

(۴۲۰/۳) هَمچِنَانِ مَنقُولَسْتِ كِهْ رُوذِي خَادِمَهْ حَرَمِ اَز قَلْتِ مَنَالِ
 9 وَجِهِ دَرَمِ شَكَايَتِ مِي كَرْدِ ؛ فَرَمُوذُ كِهْ اِكْرَتِ هَزَارِ دِينَارِ بَدَهْنَدِ وَكُوشِ
 وَبِنِي وَعَضْوِي دِيكْرِ اَز بَدَنِ تُو جِذَا كَنْدِرَا ضِي بَاشِي ؟ كَفْتَا : نِي ؛ فَرَمُوذُ :
 پَس چِرَا دَعْوِي بِي نَوَائِي مِي كَنِي ؟ پَس بِي نَوَا نَبَاشِي بَا نَوَا بَاشِي وَچِنْدِينِ
 قِيْمَتِي چِيْزَهَا كِهْ بَا خَوْذِ دَارِي چِرَا قَدْرِ اَنَّهُ رَا نَدَانِي وَشَكْرِ اَنَّهُ رَا نَكْنِي
 12 وَصَبْرِ فَقْرَارَا رَأْسِ الْمَالِ خَوْذِ نَسَاوِي ، وَاشْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ
 اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ (۱۱۴/۱۶)

شعر (رمل)

زَانَكِ شَاكْرِ رَا زِيَادَتِ وَعَدَهْ اَسْتِ اَنچِنَانَكِ قَرَبِ مَزْدِ سَجْدَهْ اَسْتِ
 15 (۴۲۱/۳) هَمچِنَانِ مَنقُولَسْتِ كِهْ رُوذِي دُو شَخْصِ بَزْرَكِ بَا هَمْدِ دِيكْرِ
 خِصْوَهْتِي مِي كَرْدَنْدِ وَتَرَهَاتِ وَسَقَطِ بَهْمِ دِيكْرِ مِي كَفْتَنْدِ ؛ اَن يَكِي بَا قِرَانِ خَوْذِ

T, I, 489 ; H, I, 356 ۲۶۰ K ب ۱۲۰ B ب ۱۲۸ Z ۴۲۱ - ۴۲۰/۳

1 خَوْذِرَا ... نَمُوذُ KZ : B - 2-1 حَضْرَتِ ... نَمُوذُ KBZh : Z -

7 بَمَانْدِي بَمَانْدِي KZ : بَمَانْدِي بَمَانْدِي B 9 وَجِهِ KZ : B 11 اَكْرَتِ KBZh : اَكْرَتِ Z 15 شَخْصِ KZ : شَخْصِي B

كَرْدِ B 11 اَكْرَتِ KBZh : اَكْرَتِ Z 11 اَن رَا KB : اَن Z 15 شَخْصِ KZ : شَخْصِي B

می گفت که خدا ترا بگیرد اگر دروغ می گوئی و آن دیگر می گفت که
نی نی خدا ترا بگیرد که تو دروغ می گوئی؛ از ناگاه حضرت مولانا
بسر وقت ایشان رسیده فرمود که نی نی خدا نه ترا گیرد و نه او را
3 گیرد تا ما را بگیرد که لایق گرفت او مائیم و بگرفتاری او ما سزاواریم؛
هر دو سر نهاده صلح کردند و مرید مخلص شدند

6 (۴۲۲/۳) همچنان خدمت چلبی جلال الدین اسفہسالار رحمۃ اللہ علیہ
روایت کرد که روزی حضرت مولانا از خانه چلبی حسام الدین بیرون
آمده بحمام زیروا درآمده در خزینہ حمام هفت شبانروزی فرو نشست.
9 تمامت یاران و عاشقان افغان می کردند که این چگونه ریاضت است
و چه سان معبشت است؟ بعد از آن هفت روز از ناگاه سر از سوراخ
خزینہ بیرون کرده از خزینہ دل اسرار و معانی فرمودن گرفت و این
غزل را سر آغاز کرد که

12 شعر
باز آمد . . . الی آخره

و چندین غزلهای دیگر که فرمود و من در اندرون حمام طبق طبق
می نبشتم و آن بنشتم در دست من تر نشد و مسامات عرق بکامی بر من
15 بسته شده بود، تا حدی که چند طبق را تعلیق زدم اصلا دست من
عرق نکرد و فرجی من تر نگشت و من از نبستن و ایستادگی مانده
نشدم؛ همچنان دیدم که حضرت سلطان ولد درآمده سر نهاده و لایها
18

T, I, 490 ; H, I, 357

۲۶۱ K آ ۱۲۱ B آ ۱۲۹ Z ۴۲۲/۳

2 نی نی Z : نی KB || که K : — ZB || 4 ما را BZ : مرا K || بگیرد KB :
کبرد Z || 13 و این . . . الی آخره BZ : — K || 15 نشد KZ : نمی شد B || 16 دست
KBZh : — Z || 18 آمده KZ : آمد B

کنان والدِ خود را بمدرسه برد و تا هفت روز دیگر لیلاً و نهاراً سماع
بود و هَذَا مِنَ الْقُوَّةِ الْإِلَهِيَّةِ وَالْقُدْرَةِ الصَّمَدَانِيَّةِ

3 (۴۲۳/۳) همچنان منقولست که کمالِ قوآل که مصنفِ شهر
و استاذِ دهر بود، مگر در سماعِ دوستی در ضمیرش گذشته باشد که
عجب مرا درین سماع چه مقدار قوآل اندازی خواهد بودن؟ همانا که
6 حضرتِ مولانا از روی زمین مشتی خاک برگرفته در دفّ او ریخت که
بستان در دینده کن! در حال دیدن که دفش پر زر گشته بود و این غزل را
سر آغاز کرد و گفت:

شعر (رجز)

9

ای عاشقان ای عاشقان من خاک را گوهر کنم
وی مطربان وی مطربان دفّ شما پر زر کنم

12 عاقبة الحال کمال بیچاره کور شد و می نالید و این نکبت بی ادبی را باز گفت

(۴۲۴/۳) همچنان از کرامِ یاران منقولست که روزی خدمتِ معین
الدین پروانه زیارتِ مولانا آمده بود و آن روز عنایتِ بی نهایت فرموده
15 لطایف بسیار گفت و حکایتی روایت فرمود که روزی حضرتِ حبیبِ
خدا مولانا و سیدنا محمد مصطفای مجتبی صلی الله علیه و سلم براهی
می رفت؛ از ناگاه با استخوانی رسیده بدست مبارکِ خود در خاک دفن

T, I, 491-2; H, I, 357-8 ۲۶۲-۲۶۱ K آ ۱۲۱ B ۱۲۹ Z ۴۲۴-۴۲۳/۳

3 قوآل: KZ: اقوال (!) B || 8 آغاز کرد KZ: آغاز فرمود B || 15 گفتند BZ: گفت

K || حبیب خدا K: — BZ || محمد K: — BZ || 16 صلی الله علیه و سلم BZ:

علیه السلام K || 17 با استخوانی BZ: بر استخوانی K

- کرد و بگذشت ؛ همچنان باستخوانی دیگر رسیده دید که عقربی بر آن
نشسته عقوبتش می‌کند ؛ نظر کرده او را نپوشانید و بگذشت ؛ صحابی
3 سؤال از کیفیت آن حال کردند ؛ فرمود که آن استخوانِ اولین
از آنِ مظلومی بود که پیوسته قلانِ ظالمان می‌کشید ، رحم کردم و ویرا
پوشانیدم و این استخوانِ دیگر از آنِ ظالمی بود که اصلاً در رعایتِ
6 رعیت نبوذ و تعدی می‌نمود ؛ حق سبحانه و تعالی از ظلمتِ ظلم او صورتِ
عقربی ساخته است تا روزِ نشور مراورا عذاب می‌کند ، امر نبوذ که
او را بپوشانم ، همچنان بگذاشتم و بگذاشتم تا اولو الابصار از دیدها عبرتی
9 ریخته عبرتی گیرند و از گناهانِ کرده استغفار کنند و از انتقامِ اِنَّ اللَّهَ
عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (۴/۳ ؛ ۹۸/۵) ترسان و هراسان باشند

شعر (رمل)

- 12 پس بدن‌دان بی گناهان را مگز فکر کن از ضربتِ نامُحْتَرَزِ
گر بدن‌دانش گزی پُر خون کُنی دردِ دندان‌ت بگیرد چون کُنی
همانا که پروانه زاری کنان بیرون آمده آن روز بشکرانه ارشادِ آن
15 حضرت تمامتِ علما و فقرا و اصحاب را عطاها و مَبَرَّاتِ ارزانی داشت

1 دید که KB : - Z || 3 حال Z : + سؤال KB || 5 و این KZ : و آن B
6 سبحانه KB : - Z || ظلم KB : - Z || او KB : + و Z || 9 عبرتی Z عبری KB :

12 پس ... نامُحْتَرَزِ : MN ، ج ۴ ، ص ۴۴۴ / ۲۸۱۵ : MA ۲/۳۹۹
13 گر بدن‌دانش ... چون کُنی : MN ، ج ۱ ، ص ۸۱ / ۱۳۱۶ : MA ،
ص ۲۲ / ۳۵

- (۴۲۵/۳) همچنان روزی حضرتش در معرفت گرم شده بود؛
 فرمود که وای بر آنک ما را شناخت و وای برو که ما را شناخت
 3 و معلوم کرد که مقصود از آفرینش خلق شناخت و عرفان خالق است
 تعالی که *إِلَّا لِيَعْرِفُونَا* یعنی وای بر آنک خدا را شناخت و فرصت
 شناخت را مهمل گرفت و وای برو که شناخت و قدر آن را شناخت
 6 و شکر آن را نکرد

شعر (رمل)

- ای بسا معشوق کآید نا شناخت پیش بدبختی نداند عشق باخت
 9 چه بدترین فراقها آنست که بعد العیان والوصال باشد نَعُوذُ بِاللَّهِ
 مِنْ ذَٰلِكَ

- (۴۲۶/۳) همچنان خدمت کاتب کتب الاسرار، کاتب صحب الاشرار
 12 بهاء الدین بحری رَحِمَهُ اللهُ که سَبَّاحِ بَحَارِ معانی بود، چنان روایت
 کرد که روزی با جمع اصحاب در حضرت مولانا و بالمحامد اولانا قَدَسَ اللهُ
 سِرَّهُ جمع آمده بودیم؛ در خانه دامادش خواجه شهاب الدین و یاران
 15 در نور حضور او مستغرق گشته بودند؛ از ناگاه حضرت مولانا
 برخاست که مرحبا یا مصباح الله و باز فرونشست و ما هیچ کسی را
 ندیدیم؛ بعد از آن چلبی حسام الدین و سلطان ولد از آن حال سؤال

TI, 493 ; H, I, 359 ۲۶۳ K ب ۱۲۱ B ب ۱۲۹ Z ۴۲۶ - ۴۲۵/۳

2 که KZ : B - || شناخت KZ : شناخت B || 3 نکرده B : کرد Z کرد

K || 4 یعنی ... خدا را شناخت KhZh : فرد BZ || 15 حضور BZ : K - || 17 ندیدیم

KZ : ندیدیم B || بعد از آن KZ : + حضرت B

8 ای بسا ... بخت : MN ، ج ۳ ، ص ۲۷۶۲/۱۵۶ : MA ، ص ۲۵/۲۶۴

کردند؛ فرمود که پیوسته ارواحِ روحانیان و کرامِ ارواحِ کرامِ بزبارتِ مردانِ حق می آیند؛ از آنها یکی مصباحِ الله بود که تمامتِ مصابیحِ آسمانها ازو منبُورند و ازو نور میگیرند

3

(۴۲۷/۳) همچنان اولادِ مدرّس روایت کردند که روزی در خانه

پروانه جمعی عظیم بود و حضرت شیخ در سماع مستغرق گشته؛ مگر کمال الدین معرفّ که معروف کَلْ کمالش گفتندی و هنوز کمال کُلش دست نداده بود، پشت بسوی روی مولانا کرده با منکران فسوسی بافسوس مشغول گشته بود؛ یاران او را برگرفتند و از صفّه خانه زیر انداختند و آن دیگران از وهم یاران گریزان شدند؛ چون بمدرسه مراجعت افتاد حضرت شیخ فرمود که چلبی شمس الدین اگر تلخ نباشی بخورندت و اگر گرک نباشی بدرندت با گبزان گبزی و با نگران نغزی

12

شعر (رمل)

با بدان بد باش و بانیکان نکو جای گل گل باش و جای خار خار
یارِ معنی دار باید خاصّه اندر دوستی تا توانی دوستی با یارِ معنی دار

15

(۴۲۸/۳) همچنان کتبه کلام و حفظه کرام روزی از حضرت

مولانا پرسیدند که مجلداتِ مثنوی را بر همدیگر ترجیحی و تفضیلی هست؟ فرمود که ثانی را بر اول فضیلت چنانست که آسمانِ دوم را بر اول و سوم را بر دوم و همچنان ششم را بر پنجم؛ چنانک تفضیل ملکوت بر عالم مُلُک و تفضیل جبروت بر ملکوت الّتی ما لا نیهایه و همچنان

18

T, I, 494 : H, I, 359 ۲۶۳ K آ ۱۲۲ B آ ۱۳۰ Z : ۴۲۸ - ۴۲۷/۳

2 مصباح KB : مصابیح Z || تمامت KB : Z || 6 کلش Z : کلش KB ||

15 همچنان KZ : B -

- از منطوق آیتِ وَكَذَلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ (۵۵/۱۷)
- این مفهوم می شود که وَكَذَلِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّاسِ عَلَى بَعْضٍ ،
 3 بَعْضَ الْأَشْيَاءِ عَلَى بَعْضٍ ، بَعْضَ الْأَسْرَارِ عَلَى بَعْضٍ و همچنان
 در جمیع اشیا و موجودات این فضیلت و رجحان در کارست
- (۴۲۹/۳) همچنان فرمود که سخن آدمی بوی آدمیست و از بوی
 6 نَفْسِ او نَفْسِ او را می توان معلوم کردن مگر که مسامِ مشام
 بعلتِ زکام مسدود گشته باشد

شعر (رمل)

- 9 بویِ صدق و بویِ کذبِ گول گیر هست پیدا در نَفَسِ چون مشک و سیر
 گر ندانی یار را از ده دله از مشام فاسدِ خود کن گله
 چه از قرآن بویِ خدا می آید و از حدیث بویِ مصطفی می آید و از
 12 کلامِ ما بوی ما می آید

- (۴۳۰/۳) همچنان فرمود که هر که سخنانِ عطار را بجید خواند
 اسرارِ سنائی را فهم کند و هر که سخنانِ سنائی را باعتقاد مطالعه نماید
 15 کلامِ ما را ادراک کند و از آن برخوردار شود و برخوردار

- (۴۳۱/۳) الحکایه: خدمتِ ملکِ المدرّسین مولانا شمس الدینِ ملطی
 رَحْمَهُ اللهُ نَقَلَ فرمود که مگر در شهرِ آق سرا واعظی بالای منبر بیتِ حضرت

T, I, 495 ; H, I, 360

۲۶۴ آ ۱۲۲ B آ ۱۳۰ Z ۴۳۱ - ۴۲۹/۳

4 اشیا و KB : - Z || 6 مسام KZ ~ مشام B || 8 شعر KB : - Z || 13 همچنان

KB : - Z || 14 و BZ : - K || 16 الحکایه KB : - Z

9 - 10 بوی ... کله : MN ج ۶ ص ۴۸۹۴/۵۵۶ - ۴۸۹۵ : MA

ص ۱۸/۶۶۹ - ۱۹

- مولانا را تقریر می کرد و گرمی می نمود ؛ قضا را دانشمندی منکر اعتراض نموده و او را تکفیر و تعییر می کرد و آن واعظِ روشن دل که مردِ مردانه و مولوی بود فروز آمده او را مشتی زد و بینداخت ؛ همانا که بمقتل رسیده 3
- در حال جان تسلیم کرد ؛ واعظ گریزان گشته بقطار یق تمام تا بقونیه رسید ؛ همچنان خویشاوندان دانشمند او را در پی کرده بخانه مولانا التجا آورد و آن جماعت از حد بیرون فریادها کردند و تشنیعها زدند ؛ همانا که 6
- حضرت مولانا رقعہ بخدمت علم الدین قیصر فرستاده اشارت فرمود که واعظ را از آن جماعت خلاص دهم ؛ چه دیت او را چهل هزار درم خواستند ؛ قاصد رقعہ علم الدین را در میان زرگران یافته چون مطالعه کرد فی الحال از اسب فروز آمده تمام آلات سلاح را سلب و نقد و جنسی که داشت فروخته پنجاه هزار عدد نقد کرده چهل هزار را بخصمان داد و ده هزار را بیاران شکرانه فرستاده واعظ را تشریف نیکو 12
- واستری رهوار ارزانی داشت ؛ مگر خدمت گرجی خاتون علم الدین قیصر را عتاب کرده که چرا بخانه نیامدی و خود را در میان بازار تجرید کردی ؟ گفت : ترسیم که اشارت آن عنایت بتأخیر افتد و آن 15
- رحمت فوت شود ؛ چه هرگز حضرت مولانا از کسی چیزی نخواستہ است و باشارت عنایت کسی را مخصوص ناکرده ؛ من بنده بشکر آنک مرا بحساب آورد و التفات نمود چنینها کردم ؛ گرجی خاتون آن ادب 18
- و آن حالت را مستحسن دیده صد هزار عدد بوی وجه فرموده بتشریفات مخصوص کرد و نایب در خود ساخت

4 کرد KB : کرده Z || 5 کرده BZ : + و K || 10 و سلب KZ : وسیل B ||

14 کرده K : کرد BZ || 18 نمود KZ : B -

- (۴۳۲/۳) همچنان از اَجِلَاتِی اَحِلَّآ رِضْوَانُ اللّٰهِ عَلَيْهِم اَجْمَعِیْنَ
منقولست که در شهرِ قونیه امیره نامی خواجه بود معتبر و معتقد و از
3 جملهٔ محبّان و عاشقانِ مخلص بود؛ مگر او را قصدِ زیارتِ کعبهٔ معظم
شده، از حضرتِ مولانا اجازت و عنایت در خواسته روانه شد و او
حکایت می کرد که در هر منزلی و مقامی و شهری که رسیدم حضرت
6 مولانا را مُصَوِّر می دیدم و حیرت می نمودم و چون بدمشق رسیدم دیدم که
بالای بام مسجدِ جامع سیر می فرماید و بسوی من اشارتی می کند و من
از هیبتِ آن حالت بیخود گشته تا قربِ نمازِ دیگر خفته بودم؛
9 چون بخود آمدم هیچ کسی را ندیدم، همچنان حیران و آشفته حال بجانبِ
کعبهٔ معظم روانه شدم؛ علیها چون بطوافِ کعبه مشرف گشتم حضرت
مولانا را دیدم که طواف می کرد و بر بالای کوهِ عرفات دیدم که
12 مناجات می کرد و چون بمبارکی بشهرِ قونیه رسیدم بی توقف بگذرد
راه بشرفِ دستبوسِ مولانا رفتم؛ دیدم که جماعتی یاران نشسته
بودند؛ فرمود که آری حاجی امیره بدانک مردانِ خدا در دریای قدرت بر
15 مثالِ ماهی دایما سیارند؛ بهر کجا که خواهند سر بیرون کنند و روی بنمایند
و ایشان را محبّان هر کجا که طلبند یابند؛ سر نهادم و قدم مبارکش را بوسیدم
و کیفیتِ حال را باصحابِ حال باز گفتم؛ باز حضرت مولانا فرمود که هر مریدی
18 که او را اعتقادِ پاک و صدقِ عظیم باشد بی هیچ گمانی که در دو جهان بمراد

T, I, 497 ; H, I, 362 ۴۳۲/۳ Z ۱۳۰ B ۱۲۲ K ۲۶۵

2 نامی KZ : نام B || 3 محبان BZ : + و مخلصان K || مخلص BZ : حضرت +
مولانا K || 5 می کرد KB : کرد Z || حضرت KB : - Z || 8 حالت KB : حال Z ||
10 علیها KB : - Z || 15 خواهند Z : خواهد KB || 16 مبارکش را KB : مبارکش Z ||
17 حال KB : - Z

- کلتی و جزئی برسد و معتقد او در همه حال مصور او شود و مقصود او
از و بر آید و درین باب خوش حکایتی روایت کرد که در زمان ماضی
جوانی بود پاک دامن و پاکیزه اعتقاد و او را مرمرین سنگی بود که 3
بصورت آدمی ساخته بودند در غایت لطافت، و او عاشق آن صورت
سنگینی شده بود و او را می پرستید و هر حاجتی که از وی درخواست
می کرد فی الحال روا می شد و از خوشی آن حالت گوشه ساخته بود 6
و توشه مهیا کرده مهانداری کلتی می کرد؛ مگر جماعتی از اقران او
برو حسد کردند که این جوان هیچ نوعی اسبابی ندارد و از حد بیرون
خرجها می کند و آینده و رونده را خوش می دارد و همه را می نوازد 9
و جمیع مردم از وی حشو زدند، این یاری از کجاست؟ اتفاق کردند که
هر یکی علی حده جمعیتی و سماعی کنند تا او را نیز بامتحان در کار آرند؛
چون نوبت جمعیت بدان جوان رسید بصدق تمام پیش آن سنگ 12
محبوب خود سر نهاد و گفت: ای اخی من! وای سلطان من! جماعتی
از سر امتحان و امتهان مهان من خواهند شدن؛ وقت عنایت و هنگام
مدد دست؛ همانا که از کمال اعتقاد و نیاز او هماندم سنگ شکافته شد 15
و چندانی زر فرو ریخت که توان گفت: مهانی عظیم کرد و آن جماعت
از کیفیت حال او سؤال کردند قضیه را باز گفته بجمعهم انصاف دادند
و او را سرور و اخی خود ساختند؛ اکنون جایی که ببرکت اعتقاد و صدق 18
از جمادی و سنگی و بتی مقصودی دست دهد تا آن اخلاص و اعتقاد پاک

1 درهمه KB : هم Z || 5 سنگینی KZ : سنگین B || 7 کلتی K : - BZ || 8 نوعی
KB : نوع Z || 12 سنگ KZ : - B || 13 سر BZ : - K || 16 کرد و KZ :
کرده B || 17 کت BZ : کت K || 18 و اعتقاد KB : - Z

راستین از مردِ خدا چہا دہند و چہا میسر کنند و چہ مقصودہا
از برکتِ وی روی نماید

شعر (سریع)

3

بلاک کشد از بتِ سنگین غذا با ہمہ کفرش بعبادت شمر

(۴۳۳/۳) همچنان منقولست کہ روزی در حضورِ مولانا شکایت
کردند کہ جماعتی در مسجد سخنِ دنیا می کنند ؛ فرمود کہ ہر کہ
درشش مقام بکلامِ دنیا مشغول شود سی سالہ طاعتِ مبرور و مقبولِ او
مردود گردد و باطل شود ؛ یکی در مسجد ، دوم در مجلسِ علم ، سوم
در جنازہ ، چہارم در گورستان ، پنجم در وقتِ اذان ، ششم در قراءتِ
قرآن ؛ و بتفصیل ہر یکی را شرحہاست

(۴۳۴/۳) الحکایہ : همچنان حضرتِ ولیۃ اللہ فی الارض فاطمہ خاتون
بنت شیخ صلاح الدین رضی اللہ عنہما روایت کرد کہ در زمانِ پدرم
شبہ حضرتِ مولانا را محبتانِ صادقِ او بچہل جا بسمع دعوت
کردند ، ہمہ را اجابت فرمودہ بیایم گفت ؛ ہمانا کہ برخاست و بخلوت
در آمدہ با پدرم تا سحرگاہ بنماز و عبادت اللہ مشغول شدند ؛ چون روز
شد از خانہ ہر چہل کس کہ خواندہ بودند یک یک پا کفشِ مبارکِ
مولانا را آوردند کہ آنجا بگاہ بگذاشتہ رفتہ بود ؛ همچنان یکی کفشِ پای
راست بود و یکی از آن چپ و ہر شخصی حالت و حیرتِ آن شب را حکایت

T, I, 500 ; H, I, 364

۲۶۷ K ب ۱۲۲ B ب ۱۳۱ Z ۴۳۴ - ۴۳۳/۳

5 در حضور KB : بحضور Z || 8 سوم KZ : سیوم B || 11 الحکایہ KB : منقولست

12 || Z KB : عنہا Z || 18 شخصی BZ : + حکایت و K

می کردند که امشب حضرت مولانا در خانه من چنان کرد و چنین گفت
و غلغله در میان ایشان افتاده بود و خلاق درین قضیه حیران مانده
و حضرت مولانا و پدرم شیخ صلاح الدین از مقام خود چنانک بود نجیبیده
3 بودند و او از کمال کرم و کرم کمال خود بهر محبتی تمثیل نموده و حاجات
ایشان را بر آورده و تمامت شیوخ و کبار قونیه از نوحیرت فزوده
از حیرت خود تبراً نمودند و انصافها دادند و جمیع آن کفشها را با کابر
6 زمان و اصحاب ایمان بخش کرده ، کفشی بحضرت شیخ صلاح الدین
رسید و آن کفش را حضرت چلبی عارف قدس الله سیره بخدمت
سلیمان پاشای قسطنطنیه ارمغان برده از حد بیرون بندگیها نمود و از آن
9 کفشها بهر رنجوری و نیازمندی که آب دادندی چه کشفها روی نموده
باذن الله تعالی شفا یافتندی و زنان حامله باسانی بار نهادندی ببرکت آثار
آنحضرت قدس الله سیره

- 12 (۴۳۵/۳) همچنان منقولست که خدمت یار ربانی علاء الدین
ثریانوس مردی بود گریز و رندی عظیم ، مگر وقتی که هنوز رومی بود
و در ربه اسلام اقدام ناکرده بود و تقریر و تحریر ربه او را ننوشته بودند
15 شبی در خواب می بیند که پایبای مبارک مولانا را مغمزی می کند و بسیار
بسیار می مالد ؛ اما نمی داند که آن چه کس است و کیست ؛ علی الصبح
دست و رو شسته و حیران این خواب گشته از دیه خود بسوی شهر روانه
1 می شود ؛ چون بمیان راه می رسد از ناگاه بحضرت مولانا مصروف
می شود ؛ می فرماید که ها ثریانوس ! از زحمت دوشیده چونی ؟ و آن

T, I, 502 ; H, I, 365

۲۶۸ K ب ۱۲ : B ب ۱۳۲ Z ۴۳۵/۳

1 چنین BZ : چینی K | 5 حیرت KBZh : — Z || 11 دادندی ZB : دادند K

3 بیچاره در حال نعره می زند و بیخود می شود ؛ چون بخویش می آید که را آنجا نمی بیند ؛ معلومش می شود که حریف خوابش او بوذہ است ؛ سر نهاده آشفته حال روانه می شود ؛ بعد از چند روزی عوانی را کشته اورا بقتل و سیاست می فرمایند ؛ حضرت مولانا فرجی مبارک خود را بروانداخته از دست جلا دان خلاصش می دهد ؛ در حال مسلمان گشته بعنایت آن حضرت بجائی می رسد که قضاة و مدرسان شهر ، مثل سراج الدین و فصیح الدین پیش معرفت او الکن می شدند و بر تقریر حقایق او اقرار می دادند

9 (۴۳۶/۳) همچنان از خدمت یاران محرم منقولست که روزی حضرت مولانا معانی می فرمود و در شرح توکل و قناعت مبالغه می کرد و یارانرا قوت و قدرت آن حالت می بخشید و ترغیب می داد و در ضمن آن تقریر فرمود که چون حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم از یاری می رنجید دعا می کرد که اللهم اکثیر ماله و ولدته تا او بدانها مشغول شود و از صحبت او محروم گردد ؛ نعوذ بالله من ذلک و چون از یاری خوش می شد عنایت عمیم خود را همراه جان او می فرمود که اللهم اقلل ماله و ولدته تا او مجرد تر شود و سبکتر بودی و مستعد آن معنی گشتی

18 (۴۳۷/۳) همچنان منقولست که در میان دو یار محبوب خصومتی و کدورتی واقع شده بود و هیچ نوع بمصلحه رضا نمی دادند ؛ روزی

T, I, 502 3 ; H, I, 366 ۲۶۹ K آ ۱۲۴ B آ ۱۳۲ Z ۴۳۷ - ۴۳۶/۳

1 در حال K : فی الحال BZ || 7 الکن KZ : الکی (؟) B || 10 در KZ : B - ||

11 قوت و KZ : B - || 16 شود KZh : BZ -

- حضرتِ مولانا درمیانِ معرفتِ گفتنِ فرمود که حق تعالی مردم را
 بر دو نوع آفریده است : یکی بر مثالِ خاکست : جامد و بی حرکت از
 3 غایتِ ثقل و گرانی ؛ دوم بر مثالِ آبست : دایم روان و سیار ؛ همانا که
 چون این آبِ روان بر سرِ آن خاکستانِ روان شود از برکتِ مجاورتِ
 همدیگر صد هزار گلزار از آن گلزار بر می دمند و اشجار و ازهار و اثمارِ
 6 آن در حرکت می آید و غذای ابدان و قوتِ ارواح می شود ؛ اکنون
 این دوستانی که با همدیگر جنگ می کنند و قطعِ مواصلت می کنند البته
 می باید که یکی حکمِ خاکِ گیرد و یکی بمثابتِ آب باشد و از غایتِ
 9 تواضعِ خوی آب گیرد و چون با همدیگر آمیزش و اختلاط کنند و اتحاد
 ورزند حق سبحانه و تعالی ببرکتِ آن اتحاد و اجتماع صد هزار ریاحینِ
 صلح و شادی و گلستانِ وفا و صفا پدید آرد و نباتاتِ راحت و خوشیها
 12 روئیند گیرد ؛ فرمود که اکنون ای نورالدین ! چون بر اذرت
 حکمِ خاکی گرفته از جا نمی جنبند و بصلحِ تو نمی خنبد ، تو آب صفت
 کرم کن و قدم رنجه فرما و بسوی او روان شو تا روانِ یاران
 15 بیاساید و شکر کنان شکرانها دهند فَمَنْ عَفَىٰ وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ
 عَلَیَّ اللَّهِ (۴۰/۴۲)

شعر (هزج)

- 10 چو فرمود دست حق کالصلحُ خَیْرٌ رها کن ماجرا را ای بگنا
 فی الحال سر نهادند و صالحانه صلحی کردند

4 شود KZ : می شود B || 17 شعر KB : -- Z

- (۴۳۸/۳) همچنان فرمود کہ دو یارِ ہمدل بخدمتِ قطب العارفین
 ابا یزیدِ بسطامی رحمة اللہ علیہ مہمان شدند ؛ شیخ فرمود کہ از گئی باز با
 3 ہمدیگر یاران شدہ اید ؟ گفتند : سی سالست کہ با ہم مصاحبت می کنیم
 و در سیاحتِ برّ و سیاحتِ بحر مشغولیم ؛ فرمود کہ بحکمِ عادت ہیچ میانِ
 شما ماجرائی و جنگی واقع شدہ است ؟ گفتند : نی ؛ فرمود کہ سی سالست کہ
 6 تمام بمنافی تعبیرِ زمان کردہ اید ؛ ہمانا کہ مرافقت و موافقتِ شما مبنی
 بر منافقت بوذہ است ؛ چہ غایتِ یاری و مزہ دوستداری در آنست کہ
 در میانہ صلحی و جنگی و عتابی واقع شود و از نو صلحہا کردہ تازہ
 9 کاریہا کنند تا علتِ منافقی در دلِ شما مدخل نکند و از شرّ نفاق
 ایمن باشید

شعر (وافر)

12 كَمَا قَالَ الْحَكِيمُ فَذَا صَوَابٌ وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ

- (۴۳۹/۲) همچنان منقولست کہ روزی حضرتِ سلطان ولد
 قَدَسَ اللہُ رُوحَہُ مدحِ زمانہ می کرد کہ درین دوران چہ نیکو
 15 روزگارست کہ تمامتِ مردم معتقد و بر اخلاص اند و اگرچہ منکران
 نیز ہستند ؛ اما قوتی ندارند ؛ حضرتِ مولانا فرمود کہ بہاء الدین
 این را چون گفتی ؟ گفت : از آنک در زمانِ پیشین برای اَنَا الْحَقُّ
 18 گفتنِ منصور اورا بر دار کردند و چند نوبت قصدِ قتل ابا یزید
 کردند و چندین مشایخِ کرام را بقتل آوردند ؛ بَلْکَ وَ یَقْتُلُونَ النَّبِیْنَ

T, I, 502-5 ; H, I, 367-8 ۲۷۱-۲۷۰ K ب ۱۲۴ B ب ۱۳۲ Z ۴۳۹-۴۳۸/۳

II شعر KB : بیت Z

13 همچنان ... ص ۱۵/۴۶۷ امارہ ایم : ر. ک. بہ ولدنامہ ، ص ۱۹۷

بِغَيْرِ الْحَقِّ (۶۱/۲) در قرونِ ماضیه واقع شده است ؛ لِّلَّهِ الْحَمْدُ
درین زمان در هر بیتِ خداوندگار هزاران کلمهٔ اِنَّا الْحَقُّ وَ سُبْحَانِي
مُدْرَجست و کسی را زهرهٔ آن نیست که دم زند و ایراد کند و اعتراض
نماید ؛ حضرتِ خداوندگار تبسمِ کنان فرمود که ایشان را مقامِ عاشقی
بود و عاشقان بلاکش باشند

6 شعر (سریع)

دوست همان به که بلاکش بود عود همان به که در آتش بود
و ما را مقامِ معشوقیست و معشوق پیوسته فرمان روان و مطاع باشد
9 و سلطانِ ارواح و امیرِ نفوس و حاکمِ عقول بود؛ چنانک گفت :

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که گامش بر سرِ ارواح بود
12 پا منه تو سر بنه بر جایگاهِ گامِ او
جای دیگر گفت :

عشق دیوانه است ما دیوانهٔ دیوانه ایم

15 نفس امّاره است ما امّارهٔ امّاره ایم

(۴۴۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که شیخِ زاهدِ متقیِ جاجی
مبارک حیدری رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ که از خلفای قطب‌الدینِ حیدر بود ،
18 روزی با مریدانِ خود بطرفِ مسجدِ مرام بتفرّج می رفتند ؛ از ناگاه

T, I, 507 ; H, I, 369

۲۷۱ K ۱۲۵ آ ب ۱۳۳ Z ۴۴۰/۳

13 جای دیگر KB : — Z || 14 است KZ : + و B || 15 است KZ : + و B

بحضرت مولانا مقابل افتادند ؛ همانا که حاجی مبارک مینزر یعنی را
 بسان چادر زنان بر سر فگنده بر سر راه فرو نشست ؛ مریدان تشنوع
 3 زدنند که این چه حرکت زنانه است که میکنی؟ شیخ گفت : با وجود
 اینچنین مرد مردانه که می آید همه را جامه و چادر زنان باید پوشیدن
 و در پس در بچرخه گردانی نشستن و کم از زن بوذن ؛ همانا که چون
 6 حضرت مولانا نزدیکتر رسید با جمعهم سر نهاده لابه می کردند ؛ فرمود که
 حاشا حاشا شما درویشانید ؛ حاجی مبارک پیش آمده پایهای مبارک
 مولانا را در کنار گرفته بوسها می داد و می گریست فرمود که غم مخور ،
 9 چرا چنین می کنی و می لرزی؟ بعد ازین غم را وجود نیست ، خوش باش
 و فارغ می زی ؛ گفت : مگر بعد الیوم که خداوندگار عنایت کرد و شفقت
 نمود ؛ همچنان چون فرزندش حاجی محمد بوجود آمد مهائی عظیم کرده
 12 اکابر قونیه را دعوت نموده بطلب مولانا بیامند ؛ فرمود که بر سر بیائیم ،
 برو بیائیم ، بر قفا بیائیم ، بر پهلو بیائیم ، غلطان غلطان بیائیم خدمت کنیم
 و او نعره ها می زد و سجده ها می کرد

15 (۴۴۱/۳) همچنان مگر جماعت یاران را برسالت بقیصریه فرستاده
 بوذنند ؛ چون معاودت نمودند بعضی اصحاب صفت خوانهای پروانه کردند
 و از آن الوان نعمتها ولوتها باز می گفتند ؛ حضرت مولانا نفس کرده
 18 فرمود که یاران را شرم باز که در مدح سقایه مبالغه می کنند و مفتخر
 می شوند که چنان خوردیم و چنان بردیم

T, I, 507 ; H, I, 370

۴۴۱/۳ Z ۱۳۳ ب ۱۲۵ B ۲۷۲ K

4 اینچنین KBZh : — Z || 11 نمود Z : فرمود KB || 15 همچنان KB :

— Z || رسالت KZ : بر رسالت B || 17 ولوتها KZ : لذتها B

شعر (رمل)

ای بدیده لوتہای چرب خیز فضلہ آن را بین در آبریز

۳ فی الحال استغفار کرده توبہ ہا کردند

(۴۴۲/۳) همچنان از کبارِ اخیار کہ احبارِ اخبار بوذند منقولست کہ

چون شیخ شرف الدین ہریوہ کہ از بزرگانِ روزگار بوذ و سرورِ

۶ شیوخ، درگذشت، مگر کہ یاری در جنازہ او حاضر بوذ؛ حضرتِ

مولانا پرسید کہ کیفیتِ حالِ او چون بوذ؟ گفت: چندین ہزار

آدمی در جنازہ او سر باز کردہ بوذند و نوحہ می کردند؛ فرمود کہ او

۹ سر پوشیدہ بوذ و از سرِ پوشیدہ خبرش نبوذ چہ سوذ

شعر (ہزج)

مردانہ و مرد زیک باید بوذن ورنی ہزار ننگ باید بوذن

۱۲ امیدست کہ نومید نشوذ

(۴۴۲/۳) همچنان منقولست کہ روزی یارانِ کریم از حساستِ

منعمانِ لثیمِ قونہ حکایت و شکایت می کردند کہ زکات نمی دهند

۱۵ و ابوابِ صدقات را بکلتی مسدود کردہ اند و درویشان ازیشان متشکمی

اند و با آن ہمہ شعیحی و حساست زبانِ طعن گشادہ و در حقِ یاران

می لایند و رازہا می خایند؛ فرمود کہ باکی نیست؛ چون بختیار خود

T, I, 508; II, I, 370 ۲۷۲-۲۷۲ K ب ۱۲۵ B ب ۱۲۳ Z ۴۴۲-۴۴۳/۳

6 بوذ KZ: + و B 9 چہ سوذ KB: - Z 16 حساست KZ: حساستی B

2 ای بدیدہ... آبریز: MN، ج ۴، ص ۱۶۰۱/۳۷۲: MA، ص ۱۱/۳۶۶

بقدرت و سیان نمی دهند بحکم اضطرار دبتوسیان بیایند و بستانند و همچنان شد که فرموده بود

3 (۴۴۴/۳) همچنان از عرفای اصحاب منقولست که بعضی علمای اصحاب

در باب کتاب فتوحات مکی چیزی می گفتند که عجب کتابیست که اصلا مقصودش نا معلومست و سر حکمت قابل نا مفهوم ؛ از ناگاه زکی قوال از در درآمد و سر آغاز اسرار کرد ؛ حضرت مولانا فرمود که حالیا فتوحات زکی به از فتوحات مکیست و بسماع شروع فرمود

9 (۴۴۵/۳) همچنان منقولست از خدمت ملاک الادبا مولانا فخرالدین

دیودست که از علمای اصحاب بود که او گفت که روزی حضرت مولانا فرمود که

هر چه از مقالات مقبول نظر ما آمد بما تعلق گرفت ، چنانک حق تعالی در کلام مجید میفرماید که انا ربکم اعالی (۲۴/۷۹) ، اگر چه آن نقل از

12 گفته فرعون بود و سخن مخلوق مبطل نمازست ، الا چون حق تعالی

یاذ فرمود و در قرآن مجید ذکر کرد مبطل نماز نباشد ؛ چون بحق

تعلق گرفت ؛ پس ازین بیان عیان می شود که هر چه حضرتشان پسندیدند

15 و پیش ایشان مرضی و مقبول آمد بذیشان تعلق گرفت و همچنان گفته

مخلوقی که حق تعالی نقل فرمود مبطل صلوات نشد ؛ گفته را که

سخن حق باشد و آنرا بشری از انبیا و اولیا نقل کنند ، نه آن هم

18 گفته حق باشد ؟ چنانک فرمود

T, I, 509 ; H, I, 371 ۲۷۳ K ب ۱۲۵ B آ ۱۳۴ ب ۱۳۳ Z ۴۴۵-۴۴۴/۳

4 مکی BK : مکیه Z || 8 منقولست KZ : + که B || 11 پسندید KZ :

پسندیده B || 16 صلوات BZ : صلوات (!) K

شعر (رمل)

- گرچه قرآن از لب پیغامبرست هر که گوید حق نگفت او کافرست
 3 خاص آن آواز خود از شه بود گرچه از حلقوم عبد الله بود
 (۴۴۶/۳) همچنان روزی سلطان الخلفا ، ینبوع الصدق و الصفا
 چلبی حسام الحق والدين قدس الله سيره العزیز میان اعزّه اصحاب چنان
 6 روایت کرد کہ شبی سماع عظیم بود ؛ بعد از سماع سینه مبارک شیخ را
 مغمزی می کردم ؛ پرسیدم کہ حضرت خداوندگار بخدمت شیخ صدر الدین
 محدث بجدّ عنایت می فرماید و رعایت او میکند ؛ عجباً او درین راه محقق
 9 است یا مقلد ؛ فرمود کہ بحق سینه بی کینه من کہ آئینه سرّ الله است
 مقلدست والله مقلدست نسبت بتحقیق شما ؛ فرمود کہ مرد را دو نشان
 عظیم هست : یکی شناخت . دوم باخت ؛ بعضی را شناخت هست باخت
 نیست ؛ بعضی را باخت هست شناخت نیست ؛ خنک جانِ او را کہ هر
 12 دو را دارد

- (۴۴۷/۳) همچنان روزی مریدی از شیخ ابراهیم ادهم رحمه الله
 17 علیّه التماس نمود کہ او را اسم اعظم بیاموزد ؛ شیخ فرمود کہ او را
 در شطّ اندازند ؛ چندانک فریاد میکرد پیانی در آتش غرقه می کردند ؛
 عاقبة الامر چون اضطراب واضطرار او بغایت انجامید الله الله گفتن
 18 گرفت ؛ همان ساعت او را آب بکنار انداخت . خلاص یافت . شیخ

T. I. 510 ; II. I. 372 ۲۷۴ K آ ۱۲۶ B آ ۱۳۴ Z ۴۴۶ - ۴۴۷/۳

4 روزی BZ : K -- || روزی Z : + حضرت KB : 9 الله است KZ :
 که او B || 10 فرمود KB : - || Z || 12 جان . که KZ : جان که او را B 16 در آتش
 KZ : B -- || 18 گرفت KZ : Z --

3 گرچه ... کافرست : MN : ج ۴ . ص ۲۱۲۲/۴۰۲ : MA : ص ۲۳۶۹

فرمود که اسم اعظم خاص آنست که در کمال اضطرار دستگیر بنده عجز و مضطر شود که آمن یجیب المضطر إذا دعاه (۶۲/۲۷)؛
 3 زیرا اضطرار گواه استحقاقست. چنانک گفت

شعر (رمل)

آن نیازِ مریمی بودست و درد که چنان طفلی سخن آغاز کرد

- 6 (۴۴۸/۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله لطیفته روایت کرد که روزی در مدرسه پذیرم با خدمت مولانا اکمل الدین طیب نشسته بودیم و بمعانی مشغول گشته ؛ از ناگاه پذیرم از در درآمد و سر مبارک بر زانوی من نهاد و بر رویم گرم گرم نظر می کرد .
 9 فرمود که بهاء الدین ، مرا بسیار بسیار نظر کن ؛ گفتم : عجا فردای قیامت همچنین روی مبارک شما را خواهیم دیدن ؟ اکمل الدین گفت :
 12 والله مرا اعتقاد چنان است که هر که درین دنیا یکبار روی مولانا را دید روز قیامت تمامت قبایل و عشایر خود را شفیع و رفیع شود ؛ همانا که حضرت پذیرم برخاست و بدوق تمام فرمود که والله تمامت حکمای عالم را فردا بتو خواهند بخشیدن و هر که ما را دید هرگز روی دوزخ را نبیند و باز فرمود که زمانی بیاید و این مدرسه ما بکلتی بیاب شود ؛ راه گذریان که از آنجا عبور کنند حقا که در دوزخ در نیابند
 18 چنانک فرمود

T, I, 511; H, I, 372 ۲۷۵ K آ ۱۲۶ B ب ۱۳۴ Z ۴۴۸/۳

6 لطیفه : KZ : لطیفه B || 8 طیب : KZ : B || 11 همچین KZ : B —

5 آن ... کرد : MN ، ج ، ۳ ، ص ۱۸۲ / ۳۲۰۴ : MA

شعر (سریع)

سخت خوشی چشمِ بدت دورباذ ای خنک آن چشم که روی تو دید
 دیدنِ رویِ تو بسی نادرست ای خنک آن گوش که نامت شنید ۳
 همچنان حضرتِ ولد در شانِ والدِ خود می فرماید

شعر (رمل)

آتشِ دوزخ نسوزد آن کسی را کو برو
 یک نظر انداخت روزی یا شنید از وی بیان ۶

(۴۴۹/۳) الحکایه : همچنان از عظامی اصحاب منقولست که خدمتِ
 قاضی کردِ قونوی که از جملهٔ اکابرِ قونیه بود و تربهدارِ سلاطینِ
 ماضی رَحِمَهُمُ اللهُ. روزی در مجمعِ اکابرِ قونیه حکایت کرد که
 در اوانِ جوانی بطرفِ اسکندریه سفر کرده بودم و همراهانِ من همه
 تاجرانِ معتبر بودند : از ناگاه کشتی ما بگردابی افتاد و غیارِ عظیم
 شد : همگان فریاد کنان هر یکی بمشایخ و پیرانِ خود را التجا آوردند
 و زاریها می کردند و مدد می جستند . همانا که من نیز از سرِ اخلاص
 تمام و صدقِ درست مولانا مولانا بانگ می زدم و استعانت می طلبیدم
 و استغاثت می کردم : همچنان از یک مسافتِ تیر پرتاو دیدم که
 حضرتِ مولانا بر رویِ آب ایستاده است . دست دراز کرده کشتی را

T, I, 512 ; H, I, 373

۴۴۹/۳ Z ۱۳۴ ب ۱۲۶ B ۲۷۵ K

۴ فرماید KZ : + که B ۸ الحکایه KB : — Z II همراهان KB : همراهان
 Z ۱۲ بگردابی Z : بگرداب KB ۱۳ خود را K : خود BZ ۱۴ می جستند KB :
 می خواستند Z ۱۵ مولانا مولانا BZ : مولانا یا مولانا K ۱۶ مسافت Z : مسافت KB

- از آن گرداب بیرون کشید و روانه کرد و او از دنباله کشتی می راند ؛
 چه تمامتِ اهلِ کشتی علی العیان و عین الیقین صورتِ آن پادشاه را
 3 کماکان دیدند و فریادها کردند و همچنان بعنایتِ یزدان و همتِ مردان
 خلاص و مناص یافته شهنگام بانطالیه بیرون آمدیم و صدقات بارباب
 حاجات داده بعد از آن چند روز چون بمبارکی بقونیه وصول افتاد، استعداد
 6 کرده با جمع تاجران برغبتِ تمام و تحفِ بسیار زیارتِ مولانا آمدیم ؛
 چند پاره جامهای اسکندرانی و عتّابی و جامهٔ مصری و پشمینها درپیش
 نهاده سر نهادند ؛ فرمود که معذور دارید دیرترک آمدیم ، از زحمته
 9 چونید؟ و این عالم پر زحمت است ؛ لله الحمد عاقبتِ یاران محمود شد
 و از آن جامها جامهٔ و پشمینهٔ قبول کرده بحضرتِ چلبی حسام الدین
 فرستاد و باقی را سلطان ولد بیاران بخش کرد و چون آن جماعت بیرون
 12 آمدند حضرتِ ولد کیفیتِ عذر مولانا از قاضی کُرد استفسار کرده
 مجاری حال را باز گفت : سلطان ولد بیخودوار باز گشته در آمد
 و سر نهاده گفت : ای خداوندگارِ راستین از جای خود نا جنبیده در
 15 روی دریا کشتی می رهانی و در خشکی مددها میکنی ، باری نگوئی که
 احوالِ ما فردای قیامت چون شود و چون کشتی وجودِ هر یکی در
 گردابِ حساب فروماند ، حالِ ما بر چه منوال خواهد بودن ؟ فرمود
 18 که بهاء الدین ! چون شمشیر در غلاف اندرون چنین می بُرد تا چون
 از غلاف مجرّد شود چون بُرد و چگونه در کار آید ؟ یاران شاذیها
 کردند و سماعها دادند

4 بانطالیه KZ : بانطالیه B || 7 جامهای KB : جامهٔ Z || 12 مولانا BZ :

مولانا را K || 18 شمشیر KB : + ما Z

- (۴۵۰/۳) الحکایه : همچنان حفظه اسرار و خزنه اخبار چنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در مدرسه خود نشسته بود و کرام اصحاب و ارباب الباب در بندگیش حاضر بودند، از ناگاه صوفی³ عجب از در آمد و سجده کنان پایهای خداوندگار را در کنار گرفته محاسن سپید خود را می مالید و زاریهای کرد؛ حضرت مولانا آن درویش را بنظر عنایت التفات فرموده و بغایت معزز داشته از سفرهاش باز پرسید⁶ و او دمبدم تضرع و اعتقاد می نمود؛ فرمود که بیا راست بگو که شیخت ترا چگونه ارشاد کرد و ترا چها فرمود؛ گفت : در بغداد قریب دوازده سال ملازم خدمت شیخ بودم و دو سال تمام خدمت سقایه صوفیانم فرمود تا بر غبت کلی سقایه را پاک می کردم و ابریقهارا پر کرده بر در حجرات می نهادم؛ همچنان دو سال دیگر فرآش خانقاه بودم، باز دو سال دیگر بر خرقة فقرا بخیه می زدم و دو سال دیگر جهت ذل نفس زنبیل می گردانیدم؛ آنگاه شیخ بخاوم نشانند تا چند نوبت چهاه بر آوردم و زحمت بسیار کشیدم؛ حضرت مولانا فرمود که باشارت و ارشاد او این همه تو کردی. او غر خواهر برای تو چه کرد؛ ایجکم یعنی برومی نازنین کس که مبنی بر اعتقاد

I. I. 514 : H. II. 1

۲۷۷ K آ ۱۲۷ B آ ۱۳۵ Z : ۵۰/۳

1 الحکایه KB : Z - : 2 بود KZ : B - : 3 از آن کاد B : KZ

4 گرفته Z : + و KB : 9 تمام KZ : تمامت B : خدمت KZ : B - : 10 -

KZ : + و B : 14 چهاه KZ : چله B : 15 هم KZ : هم را B : 16

K - : BZ

16 ایجکم : این کلمه شاد که از زبان روسی گرفته شده است و اصالتش litchko باشد (ر. ک. به Vladmira Dalya ، Tolkovy slovar jivoya velikorussskova ، S. - Petresburg - Moskva ، yazika 1905 ، ج ۲ ، ص ۲۶۸)

و صدقِ خودِ چہا کردہ است و چہا کشیدہ و آن شیخِ بی خبر برای او
هیچ نکرده است و این بیت را گفت

شعر (مجتث)

3

اگر تو کار نکردی مفلسی از خیر بیا کہ کارِ چو تو صد ہزار ما کردیم

یاران بیکبار سر نہاژند و شکرہا کردند؛ فرمود کہ بروانِ پاکِ
پندرم، شیخِ راستینِ حقیقی آنست کہ بی آنک مریدش بدانند و مطلع

6

شود کارِ او را تمام کند و او را بخدا رساند بی هیچ جہدی و جہادی
و خدمتی و همچنان او را بمنزلی رساند کہ مس وجودِ او اکسیر

مس وجودِ دیگران شود تا مسہارا زر کند و کیمیا سازد و این
قوت و قدرت کارِ محمدیانست و متابعانِ او

9

شعر (مجتث)

ز کیمیا عجب آید کہ زر کند مس را

12

مسی نگر کہ بہر لحظہ کیمیا سازد

(۴۰۱/۳) همچنان منقولست کہ یارجانی، معدنِ معانی، بہاء الدینِ

بحری رحمہ اللہ روایت کرد کہ روزی معماری رومی در خانہ خذاوندگار

15

بخاری می ساخت؛ یاران بطریقِ مطایبہ با وی گفتند کہ چرا مسلمان نمی

شوی کہ بہترین دینہا دینِ اسلامست؛ گفت: قریب پنجاہ سال است

کہ در دینِ عیسی ام، ازو می ترسم و شرمسار می شوم کہ ترکِ دین

18

او کنم؛ از ناگاہ حضرت مولانا از در درآمدہ فرمود کہ سرِ ایمان ترس

T, I, 516 ; H, II, 2

۲۷۸ K ب ۱۲۷ B آ ۱۳۶ Z ۴۰۱/۳

10 او KZ : B — || 14 مانی KB : کانی Z || 15 معماری KZ : ممان B

است؛ هر کوا از حق ترساست، اگرچه ترساست با دین است نه بی دین
و باز بیرون جست؛ فی الحال معیار ترسا ایمان آورد و مسلمان شد و در
سلک مسلمان منخرط گشته مرید مخلص شد

3

(۴۵۲/۳) همچنان روزی طالب علمی چند که از جند و خجند

آمده بودند سؤال کردند که درین عالم صورت این موش باری بچه

6 کار می آید؟ فرمود که هیچ چیزی در جهان بی حکمتی صورت نیست،

چه اگر موش نبودی مار عالم را و آدم را خراب کردی؛ همان بیضه

مار را موش می خورد و تلف می کند و الا جهان را مار پر کردی و شرح

9 خاصیتی که در جمیع ذرات عالم و آدم نهاده است نهایت پذیر نیست؛

سر نهادند و مرید شدند؛ باز فرمود که روزی حضرت مصطفی صلی الله

علیه وسلم در محراب مسجد قبا نشسته بود و اصحاب کرام رضوان الله

12 علیهم اجمعین در صحبت او حاضر آمده؛ از ناگاه ماری گریزان از در

در آمد و در زیر دامن رسول پنهان شد؛ گفت: یا رسول الله از

دشمن می گریزم، چون پناه هر دو کون توئی. مرا نگاه دار؛

15 در عقب او خار پستی در آمد که ای رسول خدا شکارم را در کار

من کن که بچنگام بگوش من اند؛ فرمود که تا جگر بندی بوی دادند

و او را خشنود کرده روانه کردند؛ رسول فرمود که ای حیة! اکنون

18 بیرون آی و برو که دشمنت باز گشت و برفت؛ مار گفت: تا من نیز

T. I, 516 : II. II. 3 ۴۵۲/۳ Z ۱۳۶ آ B ۱۲۷ ب K ۲۷۸

1 کو KZ : که او B || 2 آورد و KZ : آورد B || مسلمان B : ا دین KZ || 4 که

از جند KB : — Z || 6 چیزی KZ : چیز B || 15 خار پستی KZ : پستی B || 16 من اند

KZ : من آید B || که KB : — Z || 17 روانه KB : روانه Z

3 هنرِ خود را بنمایم و بروم ؛ بر مثالِ کمری میانِ رسول را حلقهء شد
 و می خواست که بی رحمانه زخمی زند ؛ همانا که انگشتِ مبارکِ کهن را
 بر مار عرضه کرد تا بر آنجا زخمی زند و چون مار سر بیرون آورد
 تا زخمی زند ابو هریره رضی الله عنه که دُوَاجٌ لِكُلِّ اُمَّةٍ حَكِيمٌ
 وَ حَكِيمٌ اُمَّتِي اَبُو هُرَيْرَةَ در برداشت و تاجِ عنایت بر فرقِ سر نهاده
 6 بود سرِ انبانِ مبارک را باز کرده گُربهء سیاه بر جست و آن مار را زیرِ
 پنجهء خود پاره پاره کرده سوی رسول خرامید ؛ همان لحظه فرمود که حُبُّ
 اَلِيْهَرَّةِ مِنْ اَلَايْمَانِ تَعَشَّقُوْا وَ لَوْ بِالِيْهَرَّةِ وَ دَسْتِ مَبَارَكِ بِرِپْشْتِ
 9 او براند ؛ تا از برکتِ مالشِ آن دست چندان که او را از باه های بلند
 فروز اندازند البته باید که بر سرِ پا ایستند و پشتِ او بزمین نرسد و آن
 روز ابو هریره را دعاهای عظیم کرد و گویند بیست سی سر گربه در خانهء
 12 خود می پرورد و هر کرا گربهء بایست بودی شکرانهء گربه داذی
 و بچتهء بستندی

(۴۵۳/۳) همچنان منقولست که چون حضرت رسول علیه السلام انگشتِ
 15 کهن را بزخمِ بی رحمِ مار پیش کشید انگشتِ بیچاره بحضرتِ عزت
 نالید که خداوندا ! احمد من مسکین را ضعیفترین اعضا دید و فرو
 گذاشت ؛ ای دستگیرِ ضعیفان ! فریادم رس ؛ در حال جبریل امین
 18 انگشتی بانگین بحضرت رسول تشریف آورد و انگشتِ ضعیف را قوی حال

T, I, 518 ; H, II, 4

۲۷۹ K T ۱۲۸ T ۱۳۶ Z ب ۴۵۳/۳

1 خود را KB : خود Z || میان KZ : بر میان B || 2 مبارک KB - Z ||

8 ولو KB : Z || 13 همچنان KB : Z -- || 16 نالید BZ : می نالید B || دید KZ : --

B || 18 ضعیف را KB : ضعیف Z || 12 قوی حال KZ : B -

گردانیده صاحب خاتم و مصاحب خاتم النبیین کرد و تا قیام قیامت
سنت شد که محل خاتم آن انگشت کھین باشد نه انگشتان
دیگر؛ تا بدانی که تضرع ضعفا و بیچارگان را پیش حق تعالی چه
قدرهاست

(۴۵۴/۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدس الله سیره روایت

- کرد که روز عید بزرگ با حضرت والد بمیدان می رفتیم و بهر کوچه
و محله که می رسیدیم خلائق جوق جوق صلوات می دادند و سر می نهادند
و چون بمیدان رسیدیم دیدم که تمام مردم فوج در فوج غلوت کردند
و صلوات می دادند و نعره ها زدند و همه سواران فرود می آمدند و سر می
نهادند، تا حدی که من و یاران در آن عظمت حیران مانده بودیم و من
دامن پدرم را محکم گرفته گفتم که خدایا چه کسی و چگونه جانی
و ترا چه گویم و بیچه صفت خوانم و این چه قوت و قدرت و جلالت
و حالتست که بهیچ بزرگی حق تعالی نداده است که در تو مشاهده
می کنم؛ فرمود که بهاء الدین خوش است این حال؛ گفتم: بغایت
خوبست و خوش است، بلکه خوشی بخش است. گفتم: بتو بخشیده
و از تو میراث بفرزندانت خواهد رسیدن و تا روز قیامت مسجود
عالمیان خواهی بود؛ چنانکه فرمود

۱۱. ۱. 518 : 11, 11. 5

۴۵۴/۳ Z ۱۳۶ ب B ۱۲۸ آ ۲۸۰

- 1 گردانیده KZ : B — خاتم KZ : گردانیده صاحب خاتم B : قیام KZB :
Z — 2 آن BZ : K — 5 که KB : Z — روز KB : روزی Z : 7 می رسیدیم
KB : می رسیدیم Z — جوق جوق KB : جوق جوق Z : 9 زدند KZ : می زدند B —
10 محکم KB : Z — کفتم KZ : می کفتم B — 17 عالمیان BZ : خلائق K

شعر (ہزج)

خیال شاہِ خوش خویم تبسم کرد بر رویم
چنین شد نسل بر نسل چنین فرزندِ فرزندم 3
والحمد لله رب العالمین کہ عالمیان بندہ و مریدِ ایشانند

(۴۵۵/۳) همچنان منقولست کہ روزی حضرتِ مولانا بکنارِ جوئی
نشسته بود و سنگی بزرگ در میانِ آب پیدا بود؛ فرمود کہ یاران عجا
این سنگِ سخت کی گل شود؟ گفتند: مگر بعد از مرورِ ادوار
و مرورِ اطوار؛ فرمود کہ بلی این گل شود اما دلہای گلین را سالہا
بگذرد کہ مبدل نشود و همچنان در آن سنگی و تنگی و ننگی می‌رود تا می‌رود 9

شعر (رمل)

زانبیا ناصح تر و خوش لہجہ تر کی بود کہ گرفت دَمشان در حَجَر
آنچنان دلہا کہ بُدشان ما و من نعتشان شد بِلْ اَشْدُّ قَسْوَةً 12
چارہٗ آن دل عطای مُبدلیست دادِ حق را قابلیت شرط نیست
و مرا میلی می‌شود کہ اورا قابلیت بخشم و تبدیلیش کنم و سرخوشش
گردانم 15

شعر (رمل)

کیمیا داری کہ تبدیلیش کنی گرچہ جویِ خون بود نیلش کنی

T, I, 520 ; H, II, 6 ۲۸۰ K ب ۱۲۸ B ب ۱۳۶ Z ۴۵۵/۳

2 خوش KZ : B — 6 فرمود KBZh : Z — 8 اطوار BZ : + و K ||

9 نگی KB : Z — 14 سرخوشش KB : مرحومش Z || 17 b جوی BZ : جوئی K

11 - 13 زانبیا... نیست: MN ج ۵۰ ص ۹۸ - ۹۹ / ۱۰۳۴، ۱۰۳۶ - ۱۰۳۷؛

MA ، ص ۴۷۰ - ۴۷۱ / ۲۸ - ۲۹ - ۱۰۰۲۹

أُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا (۷۰/۲۵)

- (۴۵۶/۳) همچنان یکی از اخلاق حمیده و اشفاق پسندیده آن حضرت آن بود که با جماعت اصحاب بآبگرم تشریف فرموده بودند؛ چون بحمام رسیدند؛ مگر حضرت چلبی امیر عالم پیشترک دوانید تمامت مردم را از آب بیرون آورد و بیرون کرد تا حضرت مولانا خلوت با اصحاب خود صحبت کند و فرمود که سیبهای سپید و سرخ آورده حوض را پر کردند؛ همانا که چون حضرت مولانا درآمد دید که در مسلخ حمام مردم باستعجال تمام جامها می پوشیدند و از شرمساری می شتافتند و دید که حوض را از سیبها مالا مال کرده اند. فرمود که امیر عالم جانهای این مردم یعنی کم ازین سیب است؟ که ایشان را بیرون کرده سیبها پر کردی؛ چه هر یکی ایشان را سی بهاست؛ چه جای سیبهاست؟ نه که مجموع عالم و ما فیها برای آدمیست و آدمی برای آن دمیست؟

شعر (هزج)

- 15 مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد

اگر مرا دوست می داری بگو تا همشان بابگرم در آیند و هیچ کسی از وضع و شریف و صحیح و ضعیف بیرون نماند تا من نیز بطفیل ایشان

T, I, 521 : II, I,

۴۵۶/۳ : ۱۳۷ آ B ۱۲۸ ب K ۲۸۱

- 3 و اشفاق KB : Z -- 4 اصحاب KB : B -- 7 سپید BZ : سرخ K --
آورد K : BZ -- با اصحاب Z : اصحاب KB : 7 سپید BZ : سرخ K --
11 ایشان را KB : ایشان Z -- 12 سی KBZ : سی Z -- 16 کسی KZ : کسی B --
17 و شریف KB : شریف Z

توانم در آمدن ولحظه آسودن ؛ چلبی امیر عالم شرمسار گشته سر نهاد
و همه را اشارت کرد تا در آن حوض خوض کنند ؛ آنگاه حضرت
3 مولانا قدم مبارک در آب نهاد

- (۴۵۷/۳) همچنان فضیلت نبیه و علمای فقیه اصحاب عظیم الله
ذکرهم روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرح اسرار نبی که
6 اول ما خلق الله القلم عبارت از آنست، و ان و قلم و ما یسطرون
(۱/۶۸) اشارت بدان، معانی می فرمود؛ گفت: روزی حضرت مصطفی
صلعم اسرار اخوان صفارا بخدمت علی مرتضا کرم الله وجهه
9 در خلوت بیان می کرد و وصیت کرد که این اسرار عظیم بنا محرمی
مگوی و افشا مکن و متابعت نگاه دار؛ تا چهل روز تمام تحمل فرمود
و بی قرار گشته بود و حامله وار شکم بین شده مجال تنفس نداشت
12 و عاقبة الامر بی خودوار بصحرایی بیرون آمد و در آنجا چاهی مخ یافت،
سر را فرو چاه کرده آن رازها را بک بک گفتن گرفت و از غایت
مستی گفته کرده از دهان او آن کنهها و رُصاب در آب چاه ریخته می شد؛
15 تا بگلتی مستفرغ گشته سلطان سر سلوونی سکونی بیافت و بعد از
چند روز در آن چاه بکتانی برست و روز بروز بزرگتر شد و قد کشید؛
مگر که چوپانی روشن دل بر آن حال مطلع گشته آن نی را برید،
18 سوراخی چند کرده شب و روز عاشق وار می نواخت و گوسفندان را

T, I, 522 ; H, II, 7 ۲۸۲ K ب ۱۲۸ B آ ۱۳۷ Z ۴۵۷/۳

4 همچنان KB : منقولست که Z || 8 کرم . . . وجهه KZ : رضی الله عنه B ||
10 فرمود KZ : فرموده B || 11 بی K : بی BZ || نداشت KZ : نماید B || 12 چاهی
KZ : چاه B || یافت KZ : بیافت B || 16 چند روز Z : چند روزی KB

- می چرانید؛ تا بحدی که در قبایل عرب فی نوازی چوپان منتشر شد
 و شایع گشت و تمامتِ عَرَبِ عَرَبَاءِ شَرْقًا وَ غَرْبًا بَتَفَرُّجِ وَ اسْتِمَاعِ آن
 3 رغبت می نمودند و از غایت لذتِ آوازی فی می گریستند و ذوقها می کردند
 و همچنان اشتران نیز گردِ او حلقه کرده از چرا باز مانده بوذند؛ بتواتر
 این خبر و این حکایت بسمعِ مبارکِ رسول رسیده فرمود که چوپان را
 6 حاضر کردند؛ چون سر آغازِ نواختن گرفت تمامتِ اصحابِ ذوقِ گشته
 شورها می کردند و بیخود می شدند؛ فرمود که این نواها شرحِ آن
 اسرارست که من با علی در خلوت گفته بودم؛ همچنان تا کسی را از
 9 اهلِ صفا صفوتی نباشد اسرارِ اخوانِ صفا را از نوای نای نتواند
 شنیدن و متلذذ گشتن که الْاِيْمَانُ كَلَّةٌ ذَوْقٌ وَ شَوْقٌ؛ چنانکه
 فرموده است

12 شعر (رمل)

- آه دردت را ندارم محرمی چون علی آه می کنم در قعرِ چاه
 چون بجوشد فی بروید از لبش فی بنالد رازِ من گردد تباه
 15 بس کن ای فی زانکه ما نا محرمیم ز آن شکر مارا و فی را عذر خواه

- (۴/۵۸)؛ همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی از حضرت
 پدرم سؤال کردند که آوازِ ربابِ عجایب آوازیست؛ فرمود که آوازِ صفا
 13 بابِ بهشتست که ما شنویم؛ مگر سید شرف الدین گفته باشد که آخر

T, I, 523 ; H, II, 329

۴۵۸/۳ Z ۱۳۷ ب B ۱۲۹ آ K ۲۸۳

- 2 کشت KZ: کشته همچنان اشتران کرد او حلقه کرده از چرا باز مانده بوذند B
 4 و همچنان KZ: B || اشتران... بوذند KZ: B || این خبر و Z: KB
 11 ذوق KZ ~ شوق B || 14 چون Z: چه KBZh || 16 ولد KZ: فی نفس الله B

3 ما نیز همان آواز می شنویم چه معنی که چنان گرم نمی شویم که حضرت مولانا می شرد؛ فرمود که حاشا و کلاً، بلکه آنچه ما می شنویم آوازِ باز شدنِ آن درست و آنچه او می شنود آوازِ فراز شدنِ آن درست

6 (۴۵۹/۳) همچنان ولد فرمود که روزی جهودی از احبارِ ایشان بحضرتِ مولانا مقابل افتاد؛ گفت: دینِ ما بهترست یا دینِ شما؟ فرمود که دینِ شما، فی الحال مسلمان شد

9 (۴۶۰/۳) همچنان منقولست که روزی از یارانِ کرام یکی از کروم اخوان بحضرتِ مولانا انجیری آورده بود؛ انجیری بر گرفته فرمود که زهی انجیرِ خوش! اما این انجیر استخوان دارد و زیر نهاد؛ آن درویش حیران ماند که انجیر را استخوان چون باشد؟ آهسته برخاست و آن انجیرها را برگرفت و روانه شد؛ بعد از ساعتی بیامد و سپیدی دیگر هم از آن انجیر بیاورد و درپیشِ مولانا نهاد؛ دانه گرفته افطار فرمود که این انجیر هیچ استخوان ندارد؛ شیخ محمد خادم را اشارت فرمود تا بحاضرانِ مجلس بخش کرد؛ اصحاب درین مشکل متحیر مانده بودند؛ چون آن درویش بیرون آمد و روان شد در پی او بیرون آمده از کیفیتِ حصولِ انجیر باز پرسیدند؛ گفت: والله مرا دوستی بود باغبان، او را در باغ نیاقتم؛

T, I, 524 ; H, II, 9 ۴۵۹/۳ - ۴۶۰ Z ۱۳۸ آ B ۱۲۹ ب K ۲۸۳

2 می شنوم B : شنویم KZ || 3 آن K : BZ - || درست KBZ : +

شعر (زمل)

چنک حکمت چون که خوش آواز شد تا چه در از روض جنت باز شد
بانک در بشو چو دوری از درس ای خنک آن را که باشد منظرش

Kh || 8 انجیری KZ : + تازه B || 10 که KZ : B - || 15 آمده KZ : آورده B ||

16 والله KZ : B -

بی اجازتِ او سَپَندی انجیر جمع کردم و بحضرتِ مولانا آوردم بنیتِ آنکے
 چون باغبانِ را بیام بهاش را بدہم ؛ بنورِ ولایتِ حضرتِ خداوندگار
 معلوم کرده از آنجا نخورد و استخوانِ انجیر همانا کہ آن بوذہ درین
 نوبتِ راستِ بیاغِ آن دوستِ آمدم و ازو انجیرِ نیکو خریدہ بهاش را
 دادم و ازو حلالی خواستم ؛ لاجرم قبول کرده تناول فرمود و عنایتها
 6 ارزانی داشت

(۴۶۱/۳) الحکایہ : همچنان اصحابِ عظامِ کَثَرِ اللہُ اَمْثَالَهُمْ اِلَیَّ
 سَاعَةَ الْقِیَامِ روایت کردند کہ روزی محمد بکِ اوج کہ غازی
 9 و بہادرِ آن دیار بوذہ و کلاہہای سپید کہ هنوز می پوشند استخراجِ
 او بوذہ، همانا کہ پروانہ طلبِ او کردہ، چون بقونیه رسید بزیارتِ
 حضرتِ مولانا مشرف گشتہ استعانت و استمداد خواست تا بقیصریہ
 12 رفتہ امرارا حسابِ ممالکِ اوج دہدہ سر نہاد و مرید شدہ مگر
 در آن ایام مردمِ او بازرگانانِ خواجہ مجدالدین را غارت کردہ قریب
 پنجہزار درمی قماش بردہ بوذندہ، چون مجدالدین تصریح و نیازِ
 15 اورا بدیدہ درکنجِ مدرسہ رفتہ زیر لب می گفت کہ ای مردکِ حرامی !
 آمدی، می خرامی و استعانت می خواهی و چندین مالِ ما را بردی و خون
 ریزی می کنی ؛ حتماً کہ در قیامتِ خصمِ تو خواہم شدن ؛ واللہ کہ رہات
 18 نخواہم کردن ؛ کجا خواہی از دستِ من رہیدن ؛ و چون امیر شہسوار

T, I, 525 ; H, I, 10 ۲۸۵ K ب ۱۲۹ B آ ۱۳۸ Z ۴۶۱/۳

2 خداوندگار BZ : مولانا K 3 کرده KZ : کرد B : از آنجا KZ : از آن B
 آن BZ : او K 4 راست BZ : K 5 قول KB : حلالی Z B کردند کہ
 BZ : کردند K 9 او KZ : آن B 11 مولانا KZ : B 15 بدیدہ KZ :
 بدیدہ B 15 حرامی KBZh : حرامی Z 17 کہ KZ : B 18 رہات BZ : رہات K

- 3 سرنہادہ بیرون رفت ، حضرت مولانا بتندی عظیم نعرہ بزد و گفت :
حاشا کہ نرہد ، چرا نرہد ؟ کہ می گویند کہ نرہد ؟ واللہ واللہ ہرکہ
از در مدرسہ ما بگذرد برہد و ہرکہ نام مارا بہرذ برہد و ہرکہ
مارا دوست دارد برہد ؛ در حال خواجه مجدالدین سرنہادہ سر مجموع
مال را بمذکور بحیل کرد و چون محمد بک در قیصریہ بحضرت سلطان
6 اسلام و پروانہ نیکنام وصول یافت ، بحصول انواع تشریفات مخصوص گشتہ
بتمام مألوف خود عودت نمود ؛ مگر یکی از مردم او کیفیت ماجرای
خواجه مجدالدین را و عنایت مولانا را در حق او بوی روایت کرد ؛ از غایت
9 شادی تمامت مال او را با قاصدان امین و چندین تحف دیگر ارسال کردہ
عذرہا خواست ؛ همچنان خدمت خواجه مجدالدین نیز مجموع مال را
تصدق کردہ بیاران و خداوندگار زادگان بخش کردہ سماعی عظیم بداد
12 (۴۶۲/۳) همچنان عبد المؤمن ثانی شرف الدین عثمان گویندہ کہ
ندیم خاص حضرت بوذ و انگشت نمای جهان و ملوک زمان مردہ
صحبت او بوذند ، حکایت کرد کہ روزی حضرت مولانا بیاغ غریزی رفتہ
15 بوذ و ہفت شبازوزی لایتنق طبع سماع بوذ و خدمت آن عزیز از جملہ
مقبولان مقبیل ؛ مگر برادر عثمان گویندہ پنهانی گفتہ باشد کہ چندین
روزست کہ بخانہ گوشت ونان نبردیم ، عجبا احوال ایشان چون باشد ؟

T, I, 527 ; H, I, 11

۴۶۲/۳ Z ۱۳۸ ب ۱۳۰ K ۲۸۵

- 1 نہادہ KZ : نہاد B || بزد KB : زد Z || 3 و ہرکہ نام ... دارد KB :
و ہرکہ نام مارا دوست دارد Z || 6 اسلام BZ : الاسلام K || 7 از مردم KBZh : Z - ||
8 کرد KB : کردند Z || 10 خدمت KB : Z - || 11 کردہ K : کرد BZ || سماعی K :
سماع BZ || 12 همچنان KZ : الحدیث B || گویندہ KZ : گویند B || 15 بوذ KZ : بوی B ||
15 شبازوزی KZ : شبازوز B || 16 پنهانی KZ : پنهانی B || روزست BZ : روزست K

فی الحال حضرت مولانا در عین سماع دستها از زیر دامن بیرون کرده مشتی سیم نو بردف ایشان بریخت ؛ اصحاب نعره ها برافراشتند ؛ همانا که چون از سماع بیرون آمدند مجموع سیم نهصد عدد بود مضروب 3 معدنی ؛ همچنان خدمت ملک المدرسین ذوفنون زمان مولانا صدرالملة والدين المرندی المنجم رَحِمَهُ اللهُ همین حکایت را از عثمان گوینده شنیده روایت کرد که من نیز هم ازو شنیده ام و عین الیقین دیده و بحق الیقین رسیده

(۴۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی خدمت مولانا بهاءالدین بحری حکایت کرد که اواخر پایز و اوایل ایام زمستان بود که روزی حضرت مولانا بدولاب من تشریف داد و در آن ایام آبهارا یخبندی سر آغاز کرده بود ؛ همانا که جامه‌ها را بیرون کرده بجانب حوض روانه شد و عظیم دیر کشید بی قرار در پی او بیرون آمدم ؛ دیدم که در حوض در آمده است و در زیر ناودان نشسته و آب بر سر مبارکش می ریزد و تاحلق غرق آب سرد گشته ؛ همچنین سه شبانروزی در آن جایگاه قرار گرفته کسی را زهره چون و چرا نبود و من بنده بیچاره از سر بیخوشی و دلریشی فریاد کردم و جامها چاک زدم و زینهار خواستم که آب سرد درین فصل زیانمندست و وجود مبارک شما در غایت لطافت و نازکی ؛ می ترسم که سردی اثر کند ؛ جواب فرمود که سردان را نه مردان را ؛ همان ساعت بیرون آمده بسماع شروع فرمود تا نُه شبانروزی

T. 1, 527 H, II, 12

۴۶۳/۳ Z ۱۳۸ ب B ۱۳۰ آ K ۲۸۶

3 عدد BZ : و بود K | 5 المرندی KZ : المرندی B || 6 شنیده KZ : شنوده B ||
 دیده KZ : دیده ام B || 9 داد BZ : فرمود K || 12 در آمده KZ : در آمد B || 13
 شبانروزی KZ : شبانروز B || 17 فرمود که KB : فرمود Z

در سماع بود که یکدمی توقف فرمود و لمحہٴ نغوذ و دایما اسرار و غزلیات
می فرمود

- 3 (۴۶۴/۳) همچنان نوبتی دیگر هفت شبانروزی در سماع بود و هیچ
افطار نکرد ؛ مگر یارانِ محرمِ طعامی لطیفِ مہنّا مہیّا کردند تا مگر
مرحمت فرموده قدری افطار کند ؛ فرمود کہ ای نفس صبر کن و سخنِ
6 من بشنو ، ازین ماکولِ مخور و اگر بخوری این ترا خواهد خوردن و هیچ
نخورد و گفت :

شعر (رمل)

- 9 مگر خوری یکبار از آن ماکولِ نورِ خاکِ ریزی بر سرِ نانِ تنور
الجُوع ، الجُوع ، الجُوع ثُمَّ الرَّجُوع گفته باز بسماع شروع فرمود
(۴۶۵/۳) همچنان شرف الدینِ عثمانِ گوینده روایت کرد کہ آن
12 روز کہ چلبی امیر عالم از عالمِ غیب قدم بصرای جهان نهاد حضرتِ
مولانا همین غزل را سر آغاز فرمود

شعر (هزج)

- 15 صلا یا ایّھا العشاق کآن مہرو نگار آمد
میان بندید عشرت را کہ یار اندر کنار آمد
و متتابع هفت شبانروزی سماع بود و اکابرِ شهر و سلاطینِ دہر نہ چندان

T, I, 528 ; H, II, 12-13 ۲۸۶ K ب ۱۳۰ B آ ۱۴۹ Z ۴۶۵ - ۴۶۴/۳

3 همچنان KB : — Z || هفت KBZh : — Z || شبانروزی KZ : شبانروز B || 4
مہنا KZ : — B || 6 ازین KZ : این B || 11 همچنان BZ : و همچنان K || 14 شعر BZ :
— K || 16 بندید KBh Z : تبدیل (!) B || آمد BZ : + الی آخره K || 17
متتابع KZ : متابع B || شبانروزی KZ : شبانہ روزی B

شکرانها و نثارها فرستادند که در شمار آید و همه را خداوندگار بگویندگان و یارانِ مختار ایثار کرد و باقی را والده اش نگاه داشت

- 3 (۴۶۶/۳) همچنان خدمتِ ملکِ الادبا، معدنِ العلوم و المقیم فی منزل المعلوم مولانا صلاح الدین الملطی رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی عَلَمُ الدینِ قیصر رَحِمَهُ اللهُ سَمَاعِ عظیم کرده بود و تمامتِ امرا و کبرا و علما و فقرا حاضر بوذند؛ حضرتِ مولانا شوری عظیم کرده هر چه پوشیده بود بقوالان بخشید و همچنان عریان رقص می کرد؛ در حالِ عَلَمُ الدینِ قیصر چوقای سرخِ سقر لاطِ بی نظیر با پوستینی و شق و گویِ کره های زرین و دستارِ پشمینه، مصری آورده بحضرتِ مولانا پوشانید؛ همانا که چون از سماع بیرون آمدیم و از سرِ محله که عبور می کردند از درِ شراب خانه، آوازِ رباب بسمعِ مبارکش رسید؛ قدری توقف فرموده بچرخ درآمد و ذوقها می کرد تا نزدیکِ صباح در نعره و صیاح بود و همه رنود بیرون دویده بیای مولانا افتادند و هر آنچه پوشیده بود همه را بد آن رندان ایثار کرد و گویند مجموعِ ایشان ارمنیان بوذند؛ چون بمدرسه مبارک تشریف داد روزِ دوم آن رنود جمع گشته بیامدند و بصدقِ تمام مسلمان گشتند و مرید شدند و سماعها دادند

- 4 (۴۶۷/۳) همچنان خدمتِ صلاح الدین فرمود که شی در حجره خود بمطالعه کتابِ مثنوی معنوی مشغول بوذم؛ از ناگاه حضرتِ مولانا درآمد و پیراهنِ مبارک بیرون کرده با فتوت بمن بخشید.

۴۶۶/۳ - ۴۶۷ Z ۱۳۹ ب ۱۳۱ K ۲۸۸ H, II, 14 T, I, 530

1 آید KZ : -- B || 2 کرد BZ : کرده K || 3 و KB : -- Z || 5 و کرا KZ : کبار B || 7 بوذ KZ : -- B || 9 پوشانید KZ : پوشانیده B || 10 -- KZ : B || 16 کشتند : کشته BZ

فرمود کہ اظہارِ آثارِ محبتِ کردن از واجباتست و خدمتِ علمِ الدینِ
قیصر دو ہزار عددِ سلطانی بمن شکرانہ دادہ پیراہن را قبول کرد
و بخدمتِ گرجی خاتون ارمغان بردہ دو ہزار دینارش بخشید 3

(۴۶۸/۳) همچنان از کُمَلِ اصحاب منقولست کہ ہر شبِ آذینہ
مجموعِ خواتینِ اکابرِ قونیہ پیشِ خاتونِ امین الدین میکائیل کہ نایبِ
خاصِّ سلطان بود جمع می آمدند و لایہا می کردند کہ البتہ حضرتِ
نخداوندگار دعوت کند؛ چہ حضرتش را بدان خاتونِ آخرت از حدِ بیرون
التفات و عنایتها بود و اورا شیخِ خواتین می گفت و چون آن جماعت جمع
شدندی و بحضورِ تمام منتظر گشتندی بی آنک اعلام کردندی بعد از
نماز عیسا حضرتِ مولانا همچنان بی زحمت تنها تنها پیشِ ایشان رقی
و درمیانہٴ ایشان نشسته ہمشان گردِ آن قطبِ حلقہ گشتندی و بر او
گشتندی و چندانی گل برگہا برو ریختندی کہ بتبرک از آن گل برگہا
ساختندی و حضرتش در میانِ گل و گلاب غرقِ عرقِ گشتہ
تا نصف اللیل بمعانی و اسرار و نصایح مشغول شدی؛ آخر الامر کنیزکانِ
گویندہ و دفافانِ نادر و نای زنان از زنان سر آغاز کردندی و حضرتِ
مولانا بسمع شروع فرمودی و آن جماعت بحالی شدندی کہ سر از پا و کلاہ
از سر نداشتندی و تمامتِ جواہر و زرینہ آلتی کہ داشتندی در کفشِ
آن سلطان کشف ریختندی تا مگر چیزی کی قبول کند و اِمَّا التَّفَاقِ نماید
اصلاً نظر نمی فرمود و نمازِ صبح را با ایشان گزارده روانہ می شد و این 18

T, I, 531 ; H, II, 14

۲۸۸ K آ ۱۳۱ B ب ۱۳۹ Z : ۶۸/۳

3 بردہ KB : + و Z || 8 و چون KB : چون Z || 10 تنها تنها KB : تنها

Z || پیش KZ : باس (!) B || 11 آن KZ : او B || 17 کہ KZ : B —

چنین شیوہ و طریقت در هیچ عہدی هیچ ولی و نبی را نبوده است مگر کہ
 در زمان سید المرسلین صلی اللہ علیہ و سلم خواتین عرب بر او
 3 آمدندی و اسرار احکام شرعی پر سیدہ مستفید گشتندی و آن بر و حلال
 بود و از خصایص حضرتش بود و همچنان شوهران این خواتین
 در خدمت نایب بیرون سرا جمع آمدہ صحبت داشتندی و محافظت کردند
 تا مردم اغیار برین اسرار مطلع نشوندی
 6

(۴۶۹/۳) همچنان خدمت مولانا صلاح الدین رحمہ اللہ حکایت
 کرد کہ روزی حضرت مولانا عظیم اللہ ذی کثرہ روایت فرمود کہ در
 9 شهری استسقا کردہ بوذند و روزہ ہا داشتہ قربانہا می کردند و نماز ہا
 می گزار دند و از حضرت حق تعالی استغاثت و استعانت می طلبیدند تا ہفت
 روز تمام درین بوذند، اصلاً بارانی نیامد و قطرہ از بالا نچکید : خلائق
 بکلی بیچارہ و مضطر گشتہ اتفاق کردند کہ فردا روز چون دروازہ
 12 شہر باز شود بر درہر غریبی را کہ بیابیم اورا بشفاعت بخدمت حق
 ببریم تا دعا کند کہ دعای مرد غریب قریب اجابتست و فرمودہ حضرت
 رسولست : ہمانا کہ از دروازہ شہر بیرون آمدند، درویشی غریب
 15 گشایب را یافتند کہ از بسطام رسیدہ بود : گفتند : ای درویش !
 تو درین شہر غریبی و در حق ما بی غرضی و بموسی عم امر آمدہ است کہ
 مرا بدہانی خوان کہ بدان دہان گناہ نکرده و آن دہان در حق ما

۴۶۹/۳ Z ۱۴۰ B ۱۳۱ ب K ۲۸۹
 . T, 1, 532 ; II, II, 15

3 برو KZ : بر B || 12 کتہ Z : کشتند KB || چون BZ : — K || 13 ہر
 غریبی را BZ : غریبی K || 14 حضرت KZ : — B || 17 - 18 و در حق ... دہان
 KBZh : — Z || عم : علیم KBZ

- دهان تست ؛ اکنون دعائی کن ؛ مگر کہ حق تعالی رحمت فرمودہ
دعای تو قبول کند و اجابت فرماید ؛ درویشِ غریب بالای منبر رفتہ
بعد از حمد باری و درودِ سید المرسلین و سند المذنبین گفت : یاربِ 3
العالمین ! تمامتِ عالمیان و آدمیان و آن دمیان از آن تست و جز تو کسی را
ندارند و کسی از تو یافتہ اند ؛ اگرچہ ناکسی می کنند و کسانِ
ترا نمی شناسند و بحق ہر دو چشم من کہ بارانی بفرستی و تشنگانِ 6
خود را آبی دہی ؛ فی الحال ابری عظیم پیدا شد و عالم را غرق سیلاب
و نم کردہ چند روزی شب و روز می بارید ؛ بجمعہم اکابر آن شہر
محبّ او گشتہ از کیفیتِ حالِ او سؤال کردند کہ چشمانِ ترا پیشِ 9
حق چہ فضیلتست کہ او را شفیع آوردی ؛ گفت : چندانک در وجودِ
خود نظر کردم در خود ہیچ چیزی ندیدم کہ بحضرتِ درگاہِ اللہ لایق
باشد ؛ دیدم کہ بدین چشمانِ ضعیفِ خود دونوبت روی مبارکِ 12
بایزید را دیدہ بوذم و جمالِ او را مشاہدہ کردہ او را بحضرتِ او شفیع
آوردم تا مقصودِ شما میسر شد ؛ تمامتِ مردمِ محبّ و مریدِ او شدند ؛
بعد از آن فرمود کہ چشمی کہ روی ابا یزید را دونوبت دیدہ است 15
چنینہا کند و ولایت می نماید تا چشمانِ کسانی کہ روی خدای ابا یزید را
دیدہ باشند چہا کنند و چہا نمایند ؛ مَنْ رَأَى رَأَى رَأَى وَ مَنْ قَصَدَ كَك
قَصَدَ نِي وَ عَلَيَّ هَذَا 18

1 رحمت Z : رحمت KB || 3 سید Z : سید BK || 4 تمامت KZ : تمامیت
B || 6 کہ KB : Z || 8 کردہ ZB : کرد K || 9 حال BZ : K || II درگاہ
KZ : B || 14 مقصود شما BZ : مقصودش K || 15 چشمی KBZh : Z || کہ روی
KZ : B || 16 چشمان BZ : چشمانی K || کسانی KZ : کسی B || 17 باشند Z :
باشد KB ||

شعر (مجتث)

دهان گشاذ ضمیر و صلاح الدین را گفت

توئی خدای من ای دینده خدا دینده

3

تمامت یاران شورها کردند و شکرهای شکرین بجای آوردند

(۴۷۰/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در معرفت

گرم شده بود؛ فرمود که اَبُو الْبَشَرِ اَدَمِ صَنِیْ رَا صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ

وَسَلَامُهُ فَرَزَنْدَش شَيْث عَلَیْهِ السَّلَام قَوِی كَاهِل بُوذ واز امور دنیا

غافل و ذاهل؛ خطاب عزت در رسید که او خلیفه آدم باشد و کسب علم

اسما و حکمت اشیا کرده معلم برادران خود شود و ایشان را

9 ارشاد کند و همشان مطاوعت نموده خدمت او کنند، بسبب آن

فراغت و انقطاعی که دارد و دایما برادران او برو تشنیهها می زدند و او را

12 می رنجانیدند و در حرمت داشت و خدمت او تقصیری می کردند؛ همانا که

دل مبارک سیث ازیشان رنجیده حق تعالی ارتفاع برکت کرده قحطی

برایشان مستولی کرد و حضرت شیت بوحی الہی تصنیف حیاکت کرده

15 اول بار عبا بانی کرد و جامه ساخته در پوشید و همه را آن لباس خوش

آمده بر غبت تمام می خریدند و می پوشیدند و این خرقة عبا پوشی ازو ماند

و آن کیسا بموسی رسیده او می پوشید تا عهد صدیق اکبر رضی اللہ

18 عَنْهُ و شیت را از آن اکساب اسباب جمع شد و ایشان هفتاد و دو

برادر بودند، همگان مسکین ربی نوا شدند؛ لایه کنان پیش آدم

آمده عجز و اضطرار خود را عرضه داشتند آدم فرمود که شیت را

T, I, 534; II, II, 16 ۴۷۰/۳ Z: ۱۲۰ B: ۱۳۲ K: ۲۹۰

3 خدای KB: حیات Z || 6 گرم KBZh: -- Z || 8 غفل K: فارغ Z -- B ||

10 او کند KZ: -- B || 15 هم را KB: + از Z || 18 اسباب BZ: + عالم

جمع آمد و K || و دو B: دو KZ

- حسنوڈ باید کردن ؛ در خدمتِ آدم بنزدِ شیث آمدند واستغفار کرده
 نادم گشتند ؛ آدم گفت : یا شیث ! اکنون وقتِ دعاست ، دعائی بکن
 3 تا حق تعالی عنایتی فرماید ؛ گفت : تا حق خدایا معین کنند و از
 هر چه ایشان را حاصل شوذ از زروع و ضروع و نقود و اجناس و ثمرات
 و حیوانات و غیرها نیمه آن را جدا کرده خدایا دهند ؛ آدم گفت :
 6 نتوانند کردن ، باز عاصی شوند ؛ گفت : تا عشرِ آن را بدهند ؛ همگان
 راضی شدند و صلحی کردند ؛ لا جرم حق تعالی چندانی برکت و نعمت
 داد که در حساب و کتاب آید ؟ و همچنان فرمود که پس هر که توجه بعالم
 9 انبیا و اولیا کند و روز و شب بامورِ آخرت مشغول شوذ و ازین عالم
 انقطاع نماید ، همگان را واجب می کند خدمتِ او کردن و بدو حرمت
 نمودن و مالِ الله را باهلِ الله داذن تا از برکتِ دعای او جمله عالمیان
 12 و آدمیان در فراغت و رفاهت باشند و پیوسته رضای او را رضای حق دانند
 وَ هَذِهِ كِفَايَةٌ لِّمَن لَّهُ الْكِفَايَةُ

شعر (رمل)

- 15 چون قبولِ حق بوذ آن مردِ راست دستِ او در کارها دستِ خداست
 (۴۷۱/۳) همچنان روزی در میانِ معرفت فرمود که در ویشی صاحب
 دل پیشِ امیری رفته بوذ و او از جمله محبتانِ او بوذ ، در اثنای معارف
 18 گفت : دوش در خواب چنان و چنین دیدم ؛ امیر ملول شد که

T, I, 536 H, II, 18

۲۹۲ K ب ۱۳۲ B آ ۱۴۱ Z : ۷۱/۳

10 و بدو حرمت KZ : خدمت B || 11 او KZ : — B || 13 شعر KZ : همچنان B || 17

بوذ KZ : بوذ B

10 چون ... خداست : MN ، ج ۱ ، ص ۱۶۱۰/۹۹ : MA . ص ۱۴/۴۳

یعنی درویشان را خواب می‌باشد؛ شیخ را ضمیر او معلوم شد؛ فرمود که
حاشا که خواب کنند بلکه درویشان در بیداری خوابها می‌بینند؛
چنانک فرمود

3

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که عیدنای تنام لایتنام قلبی عن حال الانام
آنک او بیدار بیند خواب خوش عارفست او خاک او در دیده کش

6

در حال سر نهاد و از آن اندیشه استغفار کرد

(۴۷۲/۳) همچنان از کبارِ اخیارِ احرارِ رضوانِ اللهِ علیهم

اجتماعین منقولست که پیوسته حضرت مولانا در وقت طلوع آفتاب
و رؤیت ماه برابر شان ایستاده فرمودی که وَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
وَ النُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ (۵۴/۷) و اکرام کنان روانه شدی

(۴۷۳/۳) همچنان روزی سؤال کردند که عجباً درویش گناه کند؟

فرمود که مگر طعام را بی اشتها خورد که طعام را بی اشتها خوردن درویش
گناه عظیم است؛ چه اگر آدمی در غایت جوع زهر خورد گواریده شود
وزیانش نکند و شکر خوردن بالای سیری زهر شود و در حالت اشتها
صاحب دل را همه چیزها مباح شود؛ چنانک فرموده اند

۱. ۴۷۲/۳ - ۴۷۳ : Z ۱۵۱ آ ۱۳۲ ب K ۲۹۲ ۱۱، ۱۱، ۱۸ - ۱۹

2 کتند : Z : کتد KB : 4 شعر : KZ : B 6 B : حرف : B

همچنان : K : — BZ || 13 - 14 که طعام ... گواریده شود : KZ : B 13

K — : Z

5 گفت . . . الانام : MN ، ج ۲ ، ص ۴۷ / ۴۵ : MA : ص ۸۸

شعر (هزج)

- تو صاحب نفسی ای غافل میانِ خاک خون می‌خور
 3 که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد
- (۴۷۴/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا از اخلاق
 و آداب حضرت رسول علیه السلام حکایتی می‌فرمود که خدمت اُبی
 6 ابن کعب رضی الله عنه از جمیع اصحاب اقدم و أعلم و أسنّ بود ولیکن
 فصاحت لسان نداشت و از غایت تواضع و حلم محمدی مجموع قرآن را
 بتجوید و ترتیل تمام برو فرو خواند، حتی سَمِعَ جُمْلَةَ الْقُرْآنِ
 9 مِّن لِّسَانِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا معلوم و مفہوم او شود که قرآنرا
 چگونه باید خواندن
- (۴۷۵/۳) همچنان منقولست که جمیع قرآن را حضرت مصطفی
 12 هفت بار مرّاً بعد اُخری بر جبریل امین فرو خواند، یعنی فرو رفت
 و هفت بار او خواند و رسول شنید و همچنان گرشب معراج هفتاد بار
 بر حضرت باری تعالی بر خواند
- (۴۷۶/۳) همچنان منقولست که حضرت سلطان الخلفا چلبی حسام
 15 الحق والدين قدّس الله سيره العزیز مجموع مُجلّداتِ مثنوی را
 بر حضرت خداوندگار هفت بار فرو خواند و سماع جانی کرده
 18 استماع فرمود و بر رموز و کنوز اسرارش مطلع گشته مطلع انوار
 اسرار الهی شده و تمامت مشکلات مثنوی را حرفاً حرفاً و الفاً الفاً

T, I, 537 - 38 ; H, II, 19 ۴۹۲ K ب ۱۳۲ B ب ۱، ۱ Z ۴۷۶ - ۴۷۴/۳

10 خواندن KZ : خواند B || 11 همچنان Z : و همچنان K - B || 12 فرو

خواند یعنی K : - BZ || 17 بر KZ : - B || B : KZ : - B || 18 انوار BZ : - K

- حل کرده و با زرِ حلّ ثبت فرموده اعرابِ نهاد و هر که از خلفای عظامِ حضرت ایشان سماعِ کرد و نُسخه ساخت همانا که نسخه صحیح و معتمد علیه آنست و بر آن مزید نیست
- 3
- (۴۷۷/۳) همچنان مگر روزی معین الدین پروانه گفته باشد که حضرت مولانا در عالم آیین سماع را زهی که نیکو نهاد ؛ فرمود حاشا که نهاد بلکه نیکو برداشت کرد
- 6
- (۴۷۸/۳) همچنان روزی در مدرسه مبارک معانی می فرمود :
- گفت : روزی شیخی در دست مرید خود چوبی دید گرفته : گفت : ای فلان ! آن چه چوبست که گرفته ؟ گفت : اگر بیرون طریقت بینست بزنت ؛ گفت : حقا که مرید راستین و یار دین من تویی و این مذهب امیر المؤمنین علی است که فرمود : رَحِيمَ اللّٰهُ امْرَءًا اَهْدَى اِلَيْهِ عِيُوْبِي و باز فرموده است که من با همه خلق بخلق نیکو خوش بر آمیم :
- 12
- گفتند : چگونه بر آئی ؟ گفت : بقدر الامکان اصلاحشان کنم : اگر قبول نکنند من بایشان بروم علیّ ان اقول و ما عابى القبول

15

شعر (رمل)

راه اینست که نمودم با تو راست ترک این ره می کنی فرمان تراست

(۴۷۹/۳) الحکایه : همچنان خدمت امیر نورالدین ولد جیجا که یارِ غار و نایبِ معتبرِ پروانه بود و حاکمِ ولایتِ قیرشهر بود

۴۷۷/۳ - ۴۷۹ Z ۱۴۱ ب - ۱۴۲ آ ۱۳۲ - ۱۳۳ K ۲۹۳ - ۲۹۴

T, 1, 538 - 39 ; H, 11, 19 - 20

2 ساخت KZ : بساخت 7 همچنان Z : مرویت KB 13 کم BZ : می کم K
بایشان Z : بایشان B بر ایشان K : علی ان KZ : ان B 16 که Z : و BK

32

- مخلصِ مولوی ؛ روزی در بندگی حضرتِ مولانا از کراماتِ حضرتِ
 حاجی بکتاشِ خراسانی حکایت می‌کرد که روزی بخدمتِ او رقم و او
 3 اصلاً در رعایتِ صورت نبوذ و متابعت نداشت و نماز نمی‌کرد و او را
 الحاح کردم که البتہ نماز باید کردن ؛ فرمود که برو، آب بیار تا
 وضو سازم و طهارت حاصل کنم ؛ همانا که بدستِ خود مشربہ را
 6 از چشمه پر آب کردم و پیشِ او بردم ؛ مشربہ را بر گرفت
 و بدستِ من داد که بریز ! چون بردستِ او ریختم آبِ صافی
 خون شده بوذ و من در آن حالتِ او حیران شدم ؛ حضرتِ مولانا
 9 فرمود که کاشکی خون را آب کردی ؛ چه آبِ طاهر را نجس کردن
 چندان هنری نیست و آنچ حضرتِ کلیمِ کریمِ آبِ نیل را جهتِ قبطنی
 خورد کرد و برای سبطی خون را آبِ صافی کرد از کمالِ قدرتِ او
 12 بوذ و این شخص را آن قوت نیست و این را تبدیلِ تبتیر گویند که انّ
 الْمُبَدَّرِينَ كَانُوا اخوانَ الشَّيَاطِينِ (۲۷/۱۷) ؛ تبدیلِ خاص آنست که
 خمرِ تو خحلّ گردد و مشکلِ تو حلّ شود و مسِ دوزرّ خالصّ شود
 15. و نفسِ کافر مسلمان گردد و مسلم شود و گیلِ تو حکمِ دل گیرد ؛
 هماندم نورالدین سر نهاد و از رغبتِ او اعراض نمود و گفت

شعر (رمل)

- 18 چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهر دستی نشاید داد دست

5 مشربہ را K : مشربہ را Z مشربہ B || 10 حضرت BZ : K || 11 صافی

کرد KZ : صافی B || 15 وکل B : کل KZ

- (۴۸۰/۳) همچنان کرام اصحاب رَحْمَتِهِمُ اللهُ روایت کردند که روزی ،
روزِ جمعہ بود کہ حضرت مولانا فرمود کہ بمسجدِ قلعه باید رفتن ؛ یاران
بجمعہم استعداد کرده بمسجد رفتند ؛ همانا کہ مولانا بکنجی رفته بنماز 3
تکبیر بست و در قیام بماند ، تا حدی کہ ختمِ قرآن کرده خطیب از خطبه
فارغ شد و جماعت نماز گزارده سلطان و امرا و علما و فقرا بیرون آمدند
و حضرت مولانا هنوز ایستاده بود ، همانا کہ اصحاب نیز بأدب تمام بیرون 6
رفتند ؛ چه کسی را مجالِ آن نبودی کہ در حدی صحبتِ او بیابندی
و موافقت توانستی کردن از ہیبت و عظمتِ آن حضور ؛ علیها تا جمعہ دیگر
از مسجد بیرون نیامد ؛ چون آذینہ دوم سلطان و ارکانِ دولت و علما 9
و شیوخِ امت جمع آمدند ، دیدند کہ حضرت مولانا بخشوعِ تمام و خضوعِ
عظیم برکوع خمیده بود ؛ همانا کہ خدمتِ شیخ المشایخ صدر الملة والدین
خدمتِ قاضی سراج الدین را بکنار گرفته چندانی گریستند و بر آن 12
حالت نگریستند کہ در گفت آید ؛ بر سر زبان خدمتِ قاضی سراج الدین
گفته باشد کہ اگر عبادت و نماز و نیاز آنست کہ حضرت این مرد
می کنند پس ما بریشِ خود می خندیم و نمی دانیم کہ در چیستیم ؛ همچنان 15
گریان بیرون رفتند و روزِ دوشنبہ حضرت مولانا از آن استغراق با خود
آمده بسوی حمام روانہ شد و از آنجا بمدرسه آمده سه شبانروزی
در سماع بود

18

T, I, 540 ; H, II, 22

۴۸۰/۳ Z ۱۴۴ B ۱۳۳ آ B ۱۹۵ K

1 روزی K : BZ 6 بادب BZ : باادب K II والدین BZ :
+ صدرالدین K 13 حالت KB : Z خدمت KB : Z 16 کردن
Z : KBZh

- (۴۸۱/۳) همچنان منقولست کہ روزی خدمتِ مولانا اکمل الدینِ
 طیب رحمہ اللہ درمیانِ تمامتِ حکما و اکابرِ آن زمان حکایتی کرد
 3 و گفت کہ باتفاقِ حکمایِ ماضی و حالی اعتقاد آنست کہ اگر بعد از
 حضرتِ مصطفیٰ علیہ السلام پیغامبری آمدی و ممکن بودی حقیقت ابن
 سینا خواست بوذن، درین نشأت صد ہزاران ابن سینا و صاحبِ طورِ
 سینا مقررند کہ بالای مولانا کسی نیست و آن بزرگی برو مقررست و ہیجان
 6 و تشوقِ رسول از کلمہء واشوقاہ ذاتِ مبارکِ او بوذہ والسلام
 (۴۸۲/۳) همچنان مگر روزی غزلی پیشِ اکمل الدین می خواندند
 9 و این بیت را شنید کہ فرمودہ است

شعر (ہزج)

- درونِ سینہ چون عیسی نگاری بی پذیرہ صورت
 12 کہ ماند چون خری بر یخ ز فہمش بو علی سینا
 نعرہ می زد و می گفت : ہرچہ گویند خداوندگار را رسد ؛ چہ ہمہ علما
 و حکما خوشہ چینِ خرمنِ حکمتِ وی اند و حکیمِ الہی حضرتِ اوست ؛
 15 چہ کمالِ گفتار و لطافتِ رفتار و نظافتِ کردار اورا مسلم است
 (۴۸۳/۳) همچنان مگر جماعتِ دانشمندان در بابِ قہرِ نفس
 سخنی می گفتند ؛ فرمود کہ درویشی بوذ کہ سالہا عبادت می کرد
 18 و ریاضت می ورزید ؛ روزی بنفسِ خود گفت : مَنْ أَنْتَ وَمَنْ

T, I, 552 ; H, II, 31 ۳۰۳ K آ ۱۳۴ B ب ۱۴۲ Z ۴۸۳-۴۸۱/۳

2 زمان KZ : B 3 کہ باتفاق KB : Z 4 السلام KZ : B 5

آن KZ : B 6-7 و ہیجان ... والسلام KBZh : Z 16 همچنان KB : Z

- أنا؟ قالت: أنت أنت وأنا أنا؛ چند بار طوافِ کعبه کرد و پیاده مشقتِ
 راه کشید؛ گفت: مَنْ أَنَا وَمَنْ أَنْتِ؟ قالت: أنا أنا وأنتِ
 3 أنتِ؛ باز هر عبادتی که بود ورزید اصلاً در قتلِ او چاره ندید
 و نکرد؛ همانا که بروزه و ریاضتِ جوع مشغول شد؛ گفت:
 چو نیست؟ گفت: فَنَيْتُ أَنَا وَأَنْتِ أَنْتِ وَاللَّهِ أَعْلَمُ بِعَنِي كَيْفَ نَفْسِ رَا
 6 بغير از جوع هیچ طاعتی مغلوب و مسلمان نمی کند
 شعر (رمل)

أَيْهَا الْمَحْبُوسُ فِي رَهْنِ الطَّعَامِ سَوْفَ تَنْجُو إِنْ تَحَمَّلْتَ الْفِطَامِ

- ۹ (۴۸۴/۳) همچنان از علمای اصحاب منتولست که روزی فقیه مردی
 از سر امتحان سؤال کرد از سر آنک چون حضرت رسول از متوضاً
 بیرون آمدی چرا غُفْرَانُكَ غَمْرَانُكَ گفتی؟ فرمود که چون پدر بزرگوار
 12 ما آدم صبی صلوات الله علیه در خلد برین بوسوسه شیطانی لعین
 بقوتِ جاذبه نفس و قوتِ ماسکه اش گندم را در معده خود جا داد
 وقوتِ هاضمه اش او را پخته گردانیده در حال گندید و قوتِ دافعه اش
 15 در جنبش آمده تقاضای خروج کرد و در حال آدم را از جنت اخراج
 کردند، چون در دار دنیا آن عذیره را از خود دور کرد و گند آن بمشام
 مبارکش رسید باز پس نظر کرد و نالید و از آن حدث بگریخت و از سر

T, I, 553; II, II, 31

۴۸۴/۳ Z ۱۴۲ ب B ۱۳۴ آ K ۳۰۴

1 انت انت KZ ~ انا انا B || 2 انا انا KZ : انا B || 3 ندید و K : — BZ ||

4 شد KZ : شده B || 10 چون KB : — Z || رسول KZ : عليه السلام B || 13

گندم را KZ : گندم B || 14 گندید KZ : کند B || 15 و K : — KZ || 17 پس

BZ : پیش K || کرد BZ : کرده K

4 ایها... النظام : MN . ج ۵۰ ص ۲۹۵/۲۰ : MA . ص ۸/۲۳۶

- 3 خجالت توبه کرده از حضرت غفّار طلبِ مغفرت کرده چند بار کلمه 'غفرانکک غفرانکک' بر زبان براند ؛ همچنان تا قیامت بر فرزندانِ مؤمنِ اوسنت شد که بعد از حصولِ خلا و فراغت در طلبِ مغفرت بلفظِ مبالغه غُفْرَانِکْکَ گویند و مستغفر شوند تا مغفور و مرحوم شوند؛ فی الحال بیچاره فقیه از تبه ضلالت و انکار خلاص یافته صاحب احلاص شد
- 6 (۴۸۵/۳) همچنان شیخ محمود صاحب قران چنان خبر داد که بعد از آن که صاحب فخرالدین نقل کرده بود، از اکابر اصحاب یکی اورا در خواب دید که بغایت خرم و شادان بود، سؤال کرد که ترا ابو الخیرات میخواندند، حق تعالی در آن عالم با تو چه معاملت کرد؟
- 9 گفت: از چندان خیرات که کرده بودم هیچ یکی مرا چنان دستگیر نشد که درختی که از مملکت من بعبارت تربه مولانا برده بودند و در آنجا صرف کرده حق تعالی مرا بآن قدر خیر بخشید و مرحمت فرمود
- 12 و همچنان بعد از وفات مولانا اصحاب را تعظیمِ عظیم می کرد و حضرت سلطان ولد را بندگیها می نمود و دایما خدمت چلبی حسام الدین را
- 15 بانواع دلداریهها می کرد و محمود شدنِ عاقبتش آن بود

شعر (هزج)

- هر لطف که بنهایی در سایه آن آئی
بسیار بیاسائی ها ده چه بدرویشان
- یک دانه اگر کاری صد سنبله برداری
پس کوش چه می خاری ها ده چه بدرویشان

T, I, 554 : H, II, 32

۳۰۵ K آ ۱۳۴ B آ ۱۴۳ Z ۴۸۵/۳

1 توبه کرده : KZ : B || 3 که KB : Z || 8 کرد KZ : B || 11 که K : —

BZ || 13 همچنان KB : Z || می کرد KZ : B || 16 شعر KZ : B ||

17 هزج KB : Z || 18 ده BZ هزج K

(۴۸۶/۳) همچنان از خدمتِ مولانا فخرالدینِ دیودست منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانی می فرمود و مجلسِ عظیم بود؛ فرمود که الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يُنْقَلُونَ مِنْ دَارٍ إِلَى 3 دَارٍ؛ شیخ تاج الدینِ اردبیلی که شیخِ خانقاهِ پروانه بود و در آن زمان صاحبِ فضیلت و بیان؛ ایراد کرد که پس چرا كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ 4 الْمَوْتِ (۱۸۳/۳؛ ۳۶/۲۱؛ ۵۷/۲۹) گفت؛ فرمود که آخر كُلُّ نَفْسٍ 6 گفتم، كُلُّ قَلْبٍ نَكَمْتُ، یا قلب شو، یا در قلب بندهٔ مؤمن جا گیر تا همچون قلبِ مؤمن نمیری و اگر قلبی کنی هرگز بنمندی قلبی نرسی و چون 7 تو در هوای نفس می روی و آلتِ نفسی، پس كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ 8 تراست؛ همانا که خب کرده دیگر هیچ نگفتم

(۴۸۷/۳) همچنان روزی در تفسیرِ این آیت معنیٔ غریب بیان می کرد که این که حق تعالی كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۸۸/۲۸) 12 فرموده است نه آنست که مدحِ خود می کند و بر بندگانش از قیدم و بقا تفاخر می آرد که من باقیم و شما فانی: بلكك دعوتِ رحمت می کند که 13 بکلتی در من مستهلک شوید؛ چنانک وجودِ قطرهٔ در دریا تا در وجهِ کریم ما که إِلَّا وَجْهَهُ باقی و ابدی شوید؛ چنانک گفتم:

T, I, 555 : H, I, 33 ۳۰۵ K ب ۱۳۴ B آ ۱۴۳ Z ۴۸۷ - ۴۸۶/۳

1 خدمت KZ : حضرت B || دست KZ : + ادیب B || 4 در آن KB : در Z ||
9 نفس KZ : B || 11 همچنان KB : - Z || این KB ~ آیت Z : 12 می کرد Z : کرد
KB || 13 که آرد Z : آرد KB || 16 و ابدی KB : - Z

شعر (رمل)

۳ کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ
چون نه در وجه او هستی مجو
هر که اندر وجه ما باشد فنا
کُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ نَبُوذٌ جَزَا
زانک در آست او از لاگذشت
هر که در آست او فانی نگشت

شعر (هزج)

۶ چو دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد سر
تیمم واجب آمد نوح را در وقت طوفانش

۹ (۴۸۸/۳) همچنان در خانه پروانه معرفت می گفت و در شرح
آسمانها وزمین و ستارگان و آفرینش جهان بی نهایت بیانها فرمود و گفت که
صورت این عالم اهل حق را و معنی دان را دیندارست؛ همچنان تاج الدین
اردبیلی گفت: پس مصطفی الدنیا جیفه چرا گفت و این چگونه
۱۲ باشد؟ فرمود که از طالبان او مباش تا ترا جیفه نماید و از حساب کلاب
نباشی؛ چه بغیر از محبت حق تا هر چه مشغول شوی جیفه است و از جیفه
بتر؛ همواره طالب حق باش و او را طلب، تا لایق دیندار باشی و در همه
۱۵ اشیا او را توانی دیدن و نظر ما رأیت شئیئاً إلا ورأیت الله فیہ ملک
یمین تو باشد

۱۸ (۴۸۹/۳) همچنان منقولست روزی محترفه اصحاب از ظلم ظلمه
خانه خراب شکایت عظیم کردند؛ فرمود که در بازار قصابان هیچ سگ را

T, I, 556 - 57; H, II, 35 ۳۰۶ K آ ۱۳۵ B آ ۱۴۴ Z ۴۸۹ - ۴۸۸/۳

۶ چو دریای ... طوفانش BZ : - K ۸ همچنان KB : - Z ۹ جهان BZ :

عالم K ۱۰ دیندارست KZ : + باز B ۱۱ مصطفی KZ : + علیه B

۲ - ۴ کل ... نکشت MN : ج ۱ ص ۱۸۸ / ۳۰۵۲ - ۳۰۵۴ : MA ،

۸۹ - ۱۰۲۹/۸۱

می کشند؟ مع هذا که کشتنی سگ است؛ اما هماره گوسفندان را
می کشند و زحمت کشتن را ایشان می کشند و چون حق را عنایت با مؤمنان
بیشترست لاجرم زحمت ایشان نیز بسیارست و هم رحمت ایشان را بی شمار؛
و این بیت را گفت:

شعر (هزج)

- 6 در مطبخ عشق جز نکورا نکشند لاغر صفتان وزشت خورا نکشند
گر عاشق صادق ز کشتن مگریز مردار بود هر آنک اورا نکشند
یاران را تسلی گشته بی حد شکرها کردند و بجور روزگار زور کار رضا دادند
9 (۴۹۰/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی حضرت
مولانا نقل فرمود که مگر شیطان رجیم بر در مسجد اهل قبا ایستاده
بود؛ توقع قبول زیارت رسول داشت و حضرت مصطفی علیه السلام
تمکین نمی داد و از دخول او <را> منع می کرد؛ همانا که از حضرت
10 جلیل جبرئیل امین بیامد که مجالش ده تا شیطان ما زیارت ترا دریابند؛
چون در آمد بندگی کرده فرو نشست و گفت: ای رسول خدا! مرا
می دانی که چون بودم و چگونه بودم و در چه کار بودم؟ گفت: بگو.
11 گفتا: چندین هزار سال با تدل و ورق و بیچارگی استاذ املاک افلاک
و معلم مکلم املاک بودم و منبر مرا چنانک در شب معراج مشاهده
18 فرمودی بر ساق عرش مجید نهاده اند هزار ملائکه بتذکیر من حاضر
می شدند تا هزار سال دیگر بان فوج اولین نوبت اجلاس

T, I, 558 ; H, II, 35

۳۰۶ K آ ۱۳۵ B آ ۱۱۴۴ Z ۴۹۰/۳

2 ایشان می کشند BZ : نایشان می کنند K || 4 کت KZ : می گفت B || 6 b و KB :

— Z || 10 فرمود KZ : فرموده B

- مجلس نمی‌رسید؛ باندک لغزشی مردود ابد گشتم و طوق لعنت و این
 عَلَیْكَ لَعْنَتِي اِیَّ یَوْمِ الدِّینِ (۷۸/۳۸) در گردن من بسته مبعوض
 3 عالمیانم گردانید و از صحبت فرشتگانم محروم کرد و آدم متروک
 خاکی را بسروری پیش کشید و بخلافت برگزید و بخلافت تمام مرا
 مرجوم کرد؛ اکنون یا محمد! نگاه دار و هراسان باش تا بمحمدی
 6 خود مغرور نشوی و بحیبی سرور نکردی که مکر و استدراجِ او را
 نهایت نیست و هماره بر حذر باش و جوفِ خود را از خوفِ او خالی مکن
 و بسیاری بگریست و همان بود که حضرت رسول علیه السلام تا نفس
 9 آخرین بمحاربه نفس مشغول گشته در جهادِ اصغر و جهادِ اکبر پهلوانی
 نموده لمحہ نیاسود و لحظه نغوذ و همیشه بریان دل و گریان چشم بود
 و کَانَ مِنْ خَوْفِهِ فِي جَوْفِهِ اَزِيزٌ كَاَزِيزِ الْمِرْجَلِ و دایما می فرمود که اَنَا
 12 اَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ وَاخْشَيْكُمْ لِلَّهِ و هرگز از نانِ خوین سیر نخورد
 و بفرغت نخفت؛ تا دیگران را چه رسد؟ و متابعتِ راستین آنست که
 چنان کنند و چنان شوند؛ هی نعره رنان بسمع شروع فرموده بی نهایت
 15 زاریها و شورها کرد و تا هفت روز تمام از سر پاننشست

- (۴۹۱/۳) همچنان خدمتِ مفخرالاصحابِ چلبی شمس الدین ولد
 مدرسِ رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا قَدَّسَ اللهُ
 18 سِرَّهُ در مقامِ خلوتِ اصحابِ صحبت را معرفت می گفت؛ فرمود که

T, I, 559 - 60 ; H, II, 37 K ب ۱۳۵ - ۱۴۴ Z ۴۹۱/۳

1 نمی رسد : BZ : نمی رسد K || 6 نشوی BZ : نباشی K || 10 نموده Z :

عود KB || 13 که B : - KZ || 14 فرموده BZ : فرمود K || 16 چلبی KB : - Z ||

18 اصحاب صحبت را KB : اصحاب را صحبت Z

در وجود آدمی سه هزار مار هست و هر هزار مار بیک لقمه اکل زنده
می شود و اگر از سه لقمه یک لقمه کم کنی هزار مار در نفس تو
مرده می شود و اگر دو لقمه کم کنی دو هزار مار مرده می شود ؛
3 فی الجملة اگر یک لقمه زیاده کنی هزار مار نفس زنده می شود و اگر
کم کنی مرده می شود، انشاء الله خدای تعالی ما را و جمله یاران ما را توفیق
دهد بکم خوردن و کم گفتن و کم خفتن ، آمین ! آمین ! یا رب العالمین !
6 و این کلمات بدين ترتيب فرموده ايشانست والله اعلم

(۴۹۲/۳) همچنان یاری گرامی حسام الدین دباغ رحیمه الله روایت
کرد که روزی حضرت مولانا برادر دباغستان ایستاده بود ؛ بر لب جوی
9 آبی که از اندرون شهر بیرون می آمد و در آنجا ریخته می شد ، تفرج
می کرد ، دید که بغایت آلوده و پلید شده بود ؛ همانا که نگریست
و بعد از نظر عظیم فرمود که ای آب مسکین رو شکرها کن که در
12 اندرونشان زرقی ؛ آنگاه می دیدی حال خود را ؛ امیدست که ملک
قدوس هم از قدس خویش ترا طهارت داده مقدست گرداند ؛
15 چنانک در تفسیر امم قدوس فرموده است

شعر (رمل)

آب چون پیگار کرد و شد نجس تا چنان شد کآب را رد کرد حس
18 حق بردش باز در بحر صواب تا بشستش از کرم آن آب آب

T, I, 561 - 62 ; H, II, 55 ۳۰۸ K آ ۱۳۶ B آ ۱۴۴ Z ۴۹۲/۳

9 و اگر ... می شود KBZb : - || 9 حضرت KB : Z : 13 می دیدی
BZ : + که K || 14 مقدست BZ : مقدس K || 17 جو KZ : B - -

17 آب ... ص ۵۰۸ / ۷ رب العالمین : MN . ج ۵ ، ص ۱۴ -

۲۸ - ۲۴ / ۴۲۳ MA : ۲۰۸ - ۲۰۰ / ۱۵

سال دیگر آمد او دامن کشان
 من نجس زینجا شدم پاک آمدم
 3 هی بیائید ای پلیدان سوی من
 در پذیرم جمله زشیت را
 چون شوم آلوده باز آنجا روم
 6 دلق چیرکین برگنم آنجا ز سر
 کار او اینست کار من همین
 عالم آرایست رب العالمین

(۴۹۳/۳) همچنان روزی در تفسیر و فی السماء رزقکم و ما
 9 تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) معانی می گفت ؛ حکایتی فرمود که درویشی طالب
 رزق سمانی شده بود ؛ روزی از ناگاه در جایی خمره بیافت و آن را
 قبول نکرد که من البته فتوح سمانی می خواهم ؛ چون شب بخانه خود
 12 بیامد ، کوز کانش از جوع می گریستند و تشنیهها می زدند ؛ درویش
 گفت : حق تعالی بمن رزق داده بود ؛ اما اصرار کردم ؛ نستم ،
 مگر دزدی در بالای روزن درویش گوش نهاده بود و حکایت را
 15 می شنید ؛ نشان موضع خمره را در یافته حمزه وار دوانه شده دید که
 در آن خمره ماری سیاه خفته بود ؛ دریغش آمد ، گفت : مگر او برای
 دفع فرزندانش این را قاصد بگفت ؛ بصد حيله هر خمره را بخمیر بسته

T, I, 563 ; H, II, 38 ۳۰۹ K ب ۱۳۶ B ب ۱۴۴ Z ۴۹۳/۳

1 سال ... خوشان KZ ~ 3 می ... من B || 6 سر KB : + شعر Z ||
 دگر KB : + شعر Z || 7 اینست KB : آنت Z || 9 می گفت BZ : می فرمود
 K || فرمود BZ : می گفت K || 13 کردم KZ : کردیم B || 14 در بالای KB : - Z ||
 14 درویش KZ : - B || 15 شده KB : شد Z || 17 فرزندانش KZ : فرزدان B

بر گرفت و از روزنِ او فرو انداخت؛ درویش نظر کرد، همان خمره را
 پر زردید؛ سر نهاده حمدِ باری را باقامت رسانید و گفت: اقرار کردم
 که اشارتِ وَ فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوْعَدُونَ (۲۲/۵۱) حق است 3
 و راست، حاشا که دروغ باشد

شعر (رمل)

- 6 ای نموده تو مکان از لا مکان فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ كَرْدَه عِيَان
- (۴۹۴/۳) همچنان از علمای اصحاب چنان منقولست که روزی حضرت
 مولانا در تفسیرِ سِرِّ شَاوِرُوهُنَّ وَ خَالِفُوهُنَّ معانی می فرمود؛ گفت:
- 9 روزی ابن مسعود رضی الله عنه در شهرِ بصره بر بامِ سرای خود سیر
 می کرد، بخاتونِ خود اشارت کرد که من ازین بام فرو می جهم؛ زن
 فریاد کرد، گفت: نشاید؛ نشنید و از آن بام بلند فرو جهید؛ از
 12 حکمِ قضا پایش شکسته شد؛ بعد از آن که صاحب فراش شده بود
 جماعتی قُصَاد از دمشق بیامند که فارس ترین مردم درین زمان تویی،
 باید که حاضر شوی تا بمشورت اکابر عثمان را از میان بر گیریم که
 15 طَالِ فِينَنَا مَكْتُهُ؛ گفت: الْعُدْرُ وَاضِحٌ وَالْعُدْرُ فَاضِحٌ. درین
 حالم که می بینید و اصلاً بحالِ حرکت ندارم و ببرکتِ آن شکست از آن

T. I. 564 : H. II. 38 ۳۱۱ K ب ۱۳۶ B ب ۱۴۴ Z ۳۹۴/۳

2 باری را KZ : باری B || 4 راست KZ : است B | 5 شمر KB : Z ||

9 بر بام B : بام KZ || 15 مکة K : مکة BZ || العدر ... فاضح Z : العدر دضع

و العدر فاضح B العدر فاضح K || 16 شکست ZB : شکسته K

6 ای نموده ... عیان : MN . ج ۰۲ ص ۳۸۰۴/۴۶۱ : MA ، ص ۲۰/۱۹۰

قضیہ گزیدن شکن امان یافت و حاضر نشد ؛ گفت : صدق رسولُ الله
فی قولہ کہ خلاف قول زن کردن مرا از گناہِ کبائرِ عظیم رھانید
۳ کما قال قدس سیرہ

شعر (رمل)

شاوروہن پس آنکہ خالیفوا ان من لم یعصہین تالف

- ۶ (۴۹۵/۳) همچنان خدمت مولانا تاج الدین خروس المدرس رحمہ اللہ
روایت کرد کہ در صغر سن در مدرسہ جلال الدین قرطابی پیش
مولانا علامہ العالم رکن الدین مازندرانی رحمہ اللہ درس می خواندیم
۹ و اکابرِ علما حاضر بودند و پردہ بر در آویخته بود؛ از ناگاہ دیدم کہ
پردہ را برداشته حضرت مولانا سلام داد و فرمود کہ علمای دین بچہ
مشغولند؟ ہمانا کہ مولانا رکن الدین و طلبہ علم برابر دویذہ گفت :
۱۲ بدرس فقہ مشغولیم ؛ فرمود کہ عجباً از فقہ اللہ و علم اللہ و حکمہ اللہ
کجا درس می گویند؟ و آہی بکرد ؛ تمامتِ علما گریان و جگر بریان
گشتہ فریادها کردند و زود باز برون جست ؛ همگان در پی دویذند
۱۵ اصلاً اثری نیافتند و نشانی ندیدند و از آن ہیبت استاذ ما مولانا رکن الدین
ہفتہ رنجور و مہجور افتادہ بود ؛ چون برخاست با جمیع علما بمدرسہ
مولانا آمدہ بارادت تمام تمہیدِ عذر فرمود و آن روز بیست دانشمند
۱۸ مقبل مریدِ مخلص شدند

T, I, 564 ; H, II, 38

۳۱۱ K ب ۱۳۶ B ب ۱۴۴ Z ۴۹۵/۳

۲ عظیم KZ : — B || ۳ قدس KZ : + اللہ B || ۵ پس KZ : و B || ۷ قرطابی
Z : قرطابی KB || ۸ می خواندیم BZ : خواندم K || ۱۴ زود KZ : — B ||
۱۵ نیافتند K : — BZ || ۱۷ تمہید BK : + و Z || فرمود BZ : فرمودہ K || ۱۸
مرید BZ : + شدند و K || شدند BZ : کشتند K

۵ شاوروہن ... تالف : MN ، ج ۱ ، ص ۲۹۵۶/۱۸۲ : MA ، ص ۹/۷۸

- (۴۹۶/۳) همچنان بعضی از یارانِ کبیر که قلیلِ ایشان عندالله کثیر برز پیشِ مولانا چنان روایت کردند که سفهای فقها اصحاب را بجدّ طعنه می‌زنند که بر مخلوق سجده کردن روا نیست؛ حضرت 3 مولانا فرمود که ای غرخواهر! یکی که مرا از دستِ شیطان و جلادِ نفس خلاص داد و آزادم کرد و از نو جانم بخشید چرا اورا سرنهم و جان در راه او ندهم؟ مثلاً یکی را پادشاهِ وقت خشم کرده بدستِ 6 جلادِ بی‌داد داد تا همچنان دست و گردن بسته سیاستگاهش می‌برد و می‌خواهد که اورا گردن زند و در عینِ آن حالت یکی از خواصّ حضرت انگشتری امان در پی رسانید که البته اورا آزاد کنند و حلعتش 9 دهند و آن بیچاره امان یافته می‌گوید که عجباً این مرد می‌واحد و جانبخشی در حقّ من که کرده است؟ و بجدّ می‌جویندش و اورا می‌گویند که این کرم را فلانی کرده است و او از غایتِ شادی باخلاص 12 تمام و تضرعِ عظیم در پای وی می‌افتد و سجده‌هاش می‌کند و می‌زارد و ثناهاش می‌گوید که ای حیاتِ بخشِ جانبخشِ من وای خضرِ وقتِ من! مرا از نو زنده کردی و جانکم بخشیدی و دایماً تا روزِ وفاتِ شکر 15 منم خود را واجب دانسته دعاهاش میکند. همچنان اولیای خدا با خلق همین معامله کنند و شفقتی نمایند که ایشان را از سیاستگاهِ دنیا و از دستِ شیطانِ دون و سلطانِ نفسِ حرون آزاد می‌کنند 17

I, 1 564; II, 11, 38

۴۹۶/۳ Z ۱۴۴ ب ۱۳۶ B K ۳۱۱

- 2 مولانا BZ : ما K || 3 مخلوق KB : خلق Z || 4 دست BZ : + مکیر K || 10 بات KZ : B || می‌گوید KZ : بگوید B || 12 K KB : Z || 14 جانبخش BZ : K || 16 - 17 خدا Z : با خلق KB || 17 کند KZ : می‌کند B || می‌نماید KZ : نماید B

- و خلاص و اخلاصشان می بخشند و از ورطاتِ هلاکت و راهای مخوف
می رهانند و بر صراطِ مستقیم و قربتِ الهِ کریم دلالت می کنند، چرا
بصدقِ تمام سجده شکرِ ایشان نکنند و آن سجده را بر خود واجب
ندانند؟ همانا که در طریقت و حقیقت شکرِ ایشان و سجدهٔ ایشان
و تعظیمِ ایشان شکرِ الله است و سجده و تعظیمِ حق است و این
بر کسی واجب است که در حقِ او آن احسان کرده اند و او را از سفلی
با علی برده اما در حقِ آن کسان که آن احسان را بوی نکرده اند،
ایشان را سجده کردن روا نیست، بلك کفرست ألسنک هم الکفرة
وَأَلْفَجِرَةُ (۴۲/۸۰) و آن عزیزانِ خدا نیز از سرِ او و از سجدهٔ او
فارغند؛ چه اگر ناگاه بتقلید سجده کند کافر شود و این عارفِ حق
اگر سجده نکند کافر نشود؛ همانا که تعظیمِ متابعانِ حضرت رسول که
محبوبِ الله اند و مقبولِ رسول، بر عالمیان فرضِ عین است که قُلْ إِنْ
كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (۳۱/۳) تا در آن
محبوبیت شریک باشند و أَلْسَلَامُ عَلِيٍّ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى (۴۷/۲۰)
(۴۹۷/۳) همچنان روزی در معنی اتحادِ انبیا و اولیا علیهم
أَلْسَلَامُ حکایتی فرمود که دو شخص بنزد قاضی بدعوی رفته بودند؛
همانا که از یکی گواه خراسان است؛ بیرون آمد و دو درویشِ صوفی را
گواه آورد؛ گواه دیگر خواست؛ دو درویش دیگر بیاورد و دیگر
خواست؛ گفت: بجای دو گواه چهار کس آوردم، دیگر چه گواه

T, I, 566 ; H, II, 40 ۳۱۲ K آ ۱۳۷ B آ ۱۴۶ Z ۴۹۷/۳

- 2 می کنند: K کند BZ || 4 و حقیقت K : حقیقت BZ || 7 کسان Z : کانی KB ||
8 روا Z : لازم KB || 11 نشود KB : شود Z || 12 - 13 قل ... یحبکم KB : من بطبع
الرسول فقد اطاع الله Z || 15 همچنان KB : - Z || 16 دو شخص KZ : شخصی B ||
18 بیاورد BZ : آورد K || و KZ : B -

می‌خواهی؟ قاضی گفت که اگر چهل هزار بیاوری که ایشان یکند و در حقیقت اتحاد یک جانند که المؤمنون کتفئس واحداة؛ چنانک گفت:

3 شعر (رمل)

جانِ گرگان و سگان هر یک جداست متحد جانهای شیران خداست
چون از ایشان مجتمع بینی در یار هم یکی باشند و هم ششصد هزار

6 (۴۹۸/۳) همچنان روزی در معنی المؤمنین مِرآةُ الْمُؤْمِنِ

لطایف می‌فرمود؛ گفت: الله را یک نام مؤمن است و بنده را هم مؤمن،
الْمُؤْمِنِ مِرآةُ الْمُؤْمِنِ، يَعْنِي تَجَلَّتْ فِيهَا رَبُّهُ

9 شعر (سریع)

خالق ارواح ز آب و ز گل آینه کرد و برابر گرفت

شعر (هزج)

12 هرگه که در آینه بتابد خورشید آینه آنا الشَّمْسُ نگوید چه کند

یعنی در آینه بنده مؤمن، الله مؤمن تجلی می‌کند؛ تو اگر رؤیت الله
می‌خواهی در آن مرآة درآ تا ببینی

T. I. 568 : H. II. 40 - 41 ۳۱۳ - ۳۱۲ K آ ۱۳۷ B آ ۱۴۶ Z ۴۹۸/۳

3 شعر KB : Z — 6 در معنی KB : Z — می‌فرمود KB : فرمود Z

9 شعر KB : Z — 11 شعر KB : Z

3 جان ... خداست : MN ج ۴ ، ص ۱۴/۳۰۳ ، MA : ص ۹/۳۳

4 چون ... هزار : MN ج ۲ ، ص ۱۸۴/۲۵۷ ، MA : ص ۱۲/۱۰۹

شعر (منسرح)

آهنِ هستی من صیقلِ عشقش چو بافت
آینه کون شد رفت ازو آهنی

3

(۴۹۹/۳) همچنان روزی جماعتی از علمای دین سؤال کردند که تفسیر
وَهُوَ مَعَكُمْ (۴/۵۷) چگونه باشد؟ مثال فرمود که چنانک معیت
بهار همه اجزای عالم آمیخته است و همشان ازو زنده اند و خندان اند ؛
چنانک هر گلی و گیای و سنگی و رنگی ازو منور و مزین گشته اند ؛
اما خصوصیتِ بهار با جزوِ خار و نفسِ خارا چنان نیست که با گل
احمر و لعلِ انور و همچنان خصوصیتِ معیتِ الله با روانِ انبیا و اولیا
آنچنان نیست که با عوام و معیتِ پادشاه با مقررانِ خود آنچنان نیست که
با سایسان و خربندگان و غلامانِ ناشی

6

9

شعر (رمل) ۴

12

چون معیت با همه ست الله را آن معیت جو که داذ آگاه را
و همچنان معیتِ مدرس با مبتدی نو آموز آنچنان نبوذ که با طالبِ علم
مستدل ، وَهَدِدْ كَفَّيَاةً ، همشان سر نهانند و مرید شدند
(۵۰۰/۳) همچنان از خدمتِ یاران منقولست که روزی امیری معتبر
بزیارت آمده بوذ ؛ سؤال کرد که سگک ماده را بچگان هر چه بیشترست

15

T, I, 568 ; II, II, 42 ۳۱۳ K آ ۱۳۷ B ب ۱۴۶ Z ۵۰۰ - ۴۹۹/۳

1 شعر KB : Z || 2 من KZ : B - || 4 جماعتی از K : از حاجت B - Z ||

6 آمیخته است KB : آمیخته Z || 6-7 خندان اند چنانک BZ : خندان K || 10-13

پادشاه ... شعر KZ ~ چون ... آگاه را B || 13 چون KB : جو Z || 16 یاران

KZ : + کبار B || امیری Z : امیر KB

و گوسفند را یکی یا دو بیش نیست و سالی دوازده ماه گوسفند را می‌کشند و قربان می‌کنند و در ایشان حق تعالی بِحُكْمِ الْغَنَمِ غَنِيمَةً برکتی و غنیمتی و راحتی و فواید بسیار نهاده است و کتیلهٔ سگک اگرچه بسیارست و هیچ ایشان را نمی‌کشند کمترند و برکتی ندارند؛ عجباً سر آن چه باشد؟ حضرت مولانا جواب فرمود که گوسفند سحرخیزست و سگک بیچاره سحرخسب بدان سبب برکت او بیش است و سگک را هیچ نیست؛ سر نهاد و خدمات نمود

(۵۰۱/۳) همچنان مگر درویشی از قلتِ منال و ضعفِ حال و رزقِ قلیل شکایتی می‌کرد؛ فرمود که اگر حق تعالی رزقِ پنجاه ساله را بیکبار بر تو فرو ریزد چه خواهی کردن و بکجا توانی گنجانیدن؟ حکیم کریم است روز بروز ادرارِ ارزاق را از انبارِ قدرت و غیبِ بی‌جهت بحکمت بتو می‌رساند تا طاعی و باغی نشوی که وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ (۲۶/۴۲) چنانکه پیشینیان از غنا طاعی شدند و بی ادبانه دعوی لِمَنْ أَمْلَكَ (۱۶/۴۰) کردند و أَنَا رَبُّكُمْ أَلَا عَلَيَّ (۲۴/۷۹) گفتند تا ملک را گذاشته هدفِ هُلَکْ شدند؛ زنهار تا نگوئی که نمی‌دهد و ارزاقِ گذشته را هم بیاد آر و در شکرِ هم حق و کرم او تقصیری مکن

شعر (رمل)

منگر اندر غابر و کم باش زار لوت و پوت خورده را هم یاد آر

T, I, 569 ; II, II, 42

۳۱۴ K ب ۱۳۷ B ب ۱۴۶ Z ۵۰۱/۳

۱ گوسفند KB : گوسفندان را Z || بیش ZB : بیشتر K || ۵ فرمود KZ : داد

B || ۸ همچنان KZ : — B || ۱۶ گذشته KZ : گذاشته B

- (۵۰۲/۳) همچنان اصحابِ عرفان و احبابِ عارفان روایت کردند کہ روزی بزرگی زیارتِ آمده بود؛ گفت : از حضرتِ شما التماس می‌کنم کہ مرا در وقتِ مرگ چیزی درد نگیرد؛ فرمود کہ مرگ همچون کمانِ خوارزمیست 3
- بغایت محکم و سخت ؛ باز چنانک هیچ دستہ کشی و سختی کمانی اورا نتواند کشیدن و آن کسی کہ خدمتِ استاذ کمانکش نکرده باشد البتہ زہ 6
- آن را بیکبارگی نتواند بگوشِ خود رسانیدن و تا زہی بگوشِ خود نرساند زہی بگوشِ او نرسد ؛ همانا کہ سالها بر کبادهٔ کشیدن ادمان باید کردن و در آن صنعت مدمن بودن ، تا قادر شود بر کشیدن 9
- آن کمانِ دستہ کش ؛ اکنون کبادهٔ کمانِ مرگ ، مداومتِ عبادات و خیرات و حسنات و سخاوتِ مال و تن ؛ و چون بسخاوت خو کرده باشی و در آن فن قائم گشته ، چون متقاضیانِ جان بر تو آیند و از تو 12
- طلبِ جان کنند بی هیچ زحمتی و دردی تهمان آسانِ جانِ خود را ایثارِ ایشان کنی و امانتِ حق را از حضرتِ باری تعالی دریغ نداری کہ 15
- انَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا (۵۷/۴) و بر مقتضای و النَّاشِطَاتِ نَشْطًا (۲/۷۹) ترا اعضا درد نگیرد و زحمتی 18
- والمی نباشد ، نسبت بکسانی کہ اصلاً بسخاوتِ نفس و ایثارِ مال خو نکرده اند و بداد و دهش نیاموخته البتہ وقتی کہ از ایشان طلبِ جان کنند هرگز با اختیار و شادی تسلیم نکنند و خستی پیش آرند ؛

T, I, 571 ; H, II, 44

۳۱۵ K ۱۳۸ B ۱۴۷ Z ۵۰۲/۳

3 خوارزمیست KZ : خوارزمی B || 5 کمانکش KBZ : + چنانک هیچ کسی

6 || Kh : 6 یکبارگی BZ : یکبار K || 11 باشی BZ : باشد K || 12 آسان آسان KB : آسان

13 || Z : 13 باری تعالی Z : حق KB || 16 نباشد BZ : + اما آنانک K || اصلاً KB : Z —

لاجرم بر موجبِ وَالنَّازِعَاتِ غَرَقًا (۱/۷۹) بزور و زحمت ازو
بستانند تا اورا بغایت سخت آید و درد کند و رفتنِ خود را هیچ نخواهد

شعر (مضارع)

3

گر مؤمنی و شیرین هم مؤمنست مرگت

ور کافری و تلخی هم کافرست مردن

(۵۰۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مجمعی . بزرگی سؤال 6

- کرد که عجب کسی بی صحبتِ شیخی کسی شود و بجائی رسد؟ جواب
فرمود که درویشی پیوسته بی آنک از شیخ تلقینِ ذکر شنود خود بخود ذکری
می کرد و کوششی عظیم می نمود : شبی دید که نوری از دهان او بیرون
9 می آید و بزمین فرو می شود؛ همچنان حیران و غمناک برخواست و بخدمتِ
شیخی آمد، صورتِ خواب را عرضه داشت : فرمود که ذکری که
12 بی تلقینِ شیخِ یقین باشد همچنان باشد و ازو تلقین شنید؛ همان شب
دید که از دهان او نورِ الْيَهُ بِصُعْدِ الْكَلِيمِ الطَّيِّبِ وَالْعَمَلِ
الصَّالِحِ يَرْفَعُهُ (۱۱/۳۵) بر عرشِ برین می تافت، تا بدانی که
15 بی تربیتِ شیخ هیچ ترتیبی راست نیست و همه طاعات بی برست و بی
نور و مینُ لَا شَيْخَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ

شعر (رمل)

- 18 دست را مسپار جز در دستِ پیر حق شادست آن دستِ اورا دستِ گیر

T. I, 571 ; II, II, 44

۵۰۳/۳ ۱۴۷ ب ۱۳۸ B ۳۱۵ K

1 و KZ : B 9 ک KZ : B : جواب KZ : B

19 دست را ... کبر : MN : ... MA : ۷۳۶/۸ : ... ۲۳ : ۵۷

(۵۰۴/۳) همچنین درویشی از مکرِ نفس و هوای او ماول شده بود؛
 شبی پیرِ خود را در خواب دید که طشتی پر زبیق پیشِ وی نهاد و الماسی
 3 بدستِ او داد و بدان شمشیرِ الماس چندانک زبیق را دوپاره می کرد
 باز بهم می شد و هموار می گشت و او ازین کوشش عاجزگشته بیدار شد؛
 شیخ را بر سرِ بالینِ خود ایستاده دید؛ فرمود که تا هنگامِ مردن
 6 باید که دست از مجاهدهٔ نفس و کوشش باز نداری و بتقدیرِ امکان در قتلِ
 نفسِ خوئی، تهاون نکنی؛ از آنک تا نفس نگیرد از مکرِ او نتوانی رهیدن

شعر (رمل)

9 می کشانش در جهاد و در قتال مَرْدِوارِ اللهُ یَجْزِیکَ الوِصال
 تا نمیری نیست جان کندن تمام بی کمالِ نردبانِ نائی پیام
 (۵۰۵/۳) همچنان روزی فرمود که از شیخی پرسیدند که فلان الدین
 12 مرید کیست؟ گفتم: چه می گوئی؟ او از شیخی می میرد و این بیت را گفتم:

شعر (رمل)

هر که اندر عشق یابد زندگی کفر باشد پیشِ او جز بندگی
 15 باز فرمود که آن کسی که حلاوتِ بندگی و مریدی را دریافت همه
 عمرِ خود آرزوی شیخی نکند؛ همچنان بزرگی بخدمتِ شیخی کس فرستاد که

T, I, 572; H, II, 45 ۳۱۶ K ۱۳۸ B ۱۴۷ Z ۵۰۵-۵۰۴/۳

2 دید KZ : دیده B 4 هموار KZ : همواره B 5 دید KZ : بود B
 9 الوصال KB : + شمر Z 12 و KZ : + او B 14 b او KZ : - B 15 بز
 فرمود KB : - Z

9 می کشانش ... الوصال : MN، ج ۳، ص ۱۰۶۱/۶۰ MA، ص ۵/۲۱۹
 10 تا نمیری ... پیام : MN، ج ۶، ص ۷۲۴/۳۱۴ MA، ص ۱۹/۵۶۹
 14 هر که اندر ... بندی : MN، ج ۵، ص ۱۸۶۶/۱۱۹ MA، ص ۱/۴۸۰

- بمن درویشی بفرستند برای صحبت و همدمی؛ شیخ گفت در جواب او که درویش کم یابست و یافت نمی شود؛ آری آری شیخ بفرستم چندانک خواهد
- 3 (۵۰۶/۳) همچنان از عظای اصحاب منقولست که روزی گرجی خاتون بطریق مطایبه و مطالبه از خدمتِ عَلمِ الدینِ قیصر سؤال کرد که از حضرت مولانا چه کرامت دیدی که رنوده، او شندی و مرید گشتی و او را عظیم دوست می داری؛ گفت: بانوی جهان را عمر باذ! کمترین کراماتِ مولانا آنست که هر پیغامبری را ماتی دوست می دارند و هر شیخی را قومی مقلد گشته اند باتفاقِ تمام جمیع میال و اربابِ دُول حضرت مولانا را دوست می دارند و باسرار او مشرف می شوند و ازو فقاغ می گشایند؛ ازین عظیم تر چه کرامت خواهد بود؟ بانوی جهان بشاشتِ عظیم نموده تشریفاتش پوشانید و باران را خدماتِ متوافر ارزانی داشت
- 12 (۵۰۷/۳) همچنان روزی بعضی یاران از انکارِ اهلِ نفاق و طنائی ایشان بدرویشان در حضرتِ خداوندگار حکایت می کردند؛ فرمود که چون نوحِ نجی صَاوَاتُ اللّهِ عَلَیْهِه بَاشَارَاتِ اللّهِی کشتی را تمام کرد. کنعان بیچاره با کفّارِ بی اقرار از سرِ اصرار و استکبار طنائی می کردند و تسخر می زدند که درین صحرای خشک کشتی بچه کار آید و چرا شاید؟ بعد از آنک تمام کرد. زمانی بگذشت و بگذشت؛ اهلِ تفسیر می گویند که دو سال تمام خلایق در آنجا نجاست می کردند تا بکلی از قازورات بگریزند

۵۰۶/۳ - ۵۰۷ Z ۱۴۸ B ۱۳۹ B K ۳۱۶ - ۳۱۷ H, H, 45 1,1, 573

1 شیخ گفت... او که K: در جواب شیخ گفت BZ || 2 آری آری KZ: آری B || 5 حضرت KZ: خدمت B || 9 فقاغ KB: آری Z || 10 کرامت KB: کرامات Z || 11 داشت KZ: فرمود B || 14 صلوات... علیه KZ: علیه السلام B

- ونوح از دفع آن عاجز شده بود؛ بحضرت حق تعالی نالیده؛ عاقبة الامر حق تعالی مرضی مهلک در ایشان حادث کرد که معالجه آن جز حدث آدمی نبود؛ حکمای آن قوم اتفاق کردند بتناول حدث آدمی؛ همانا که از غایت ناموس و شرمساری از همدیگر پنهانی می رفتند و از آنجا می خوردند تا هیچ از آنها نماند؛ بعد از آن حق سبحانه و تعالی عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ
- 6 عَلُوًّا كَبِيرًا (۴۳/۱۷) علی التوالی چهل روز تمام باران عظیم فرو فرستاد و فَاَزَّالَتْنَا أَتَشْوَرُ (۴۰/۱۱؛ ۲۷/۲۳) از زیر پیدا شد و خَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ (۷۸/۴۰) همه را غرق طوفان گردانید؛ همانا که انکار ابرار و طننازی کردن اسرارنا مبارک است و زیانمندی عظیم؛ والله الحمد طوآفان آن طوفان بلاد ر کمین ازد و کمان قدرت در قبضه قوت ایشانست، باران ما را بقا باد، درین چند روز عاقبت احوالشان معلوم شود؛ چنانک فرمود:
- 12

شعر (رجز)

- روزی دو باغ طاغیان گر سبز بینی غم مخور
چون اصلهای بیخشان از راه پنهان بشکنم
- 15

و همچنان حضرت ولد هم از آن طوفان بی نشان نشان داد
و از کینیت شان ایشان باز گفت و گفت:

4-5 هیچ Z ~ از آنها KB || 6 علی التوالی KB : - Z || 9 همانا که KB : +

از Z || 10 ضوآفان K : ضوآفان BZ || 11 بارا BZ : - K || 16 و همچنان KZ : - B

شعر (رجز)

ای منکران راه ما وی دشمنان شاه ما

- 3 نزدیک شد تا در رسد بر جمله تان طوفان ما
همگان غریق حریق طوفان بلا گشته اغلب بی ایمان کشته شدند و ناپدید
گشتند و از سخط ایزدی چنان سقط شدند که سقطی ازیشان در جهان
6 نماند وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَحَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا (۸۳/۱۷)

شعر (رمل)

- 9 گر نبودی نوح را از حق یدی او جهانی را چرا بر هم زدی
صد هزاران شیر بود او در تنی او چو آتش بود و عالم خرمنی
چونک خرمن پاس عَشْرٍ او نداشت او چنان شعله بر آن خرمن گهاشت
12 (۵۰۸/۳) همچنان از خدمت استاذ السلاطین مولانا فخرالدین
دیودست ادیب مرویست که روزی حضرت مولانا بجاعت خانه مدرسه
درآمد و یاران را جمع دید : فرمود که الله الله با همدیگر جمع باشید
و پیوسته در جمعیت باشید که الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفِرْقَةُ عَذَابٌ.
15 چه اگر گوسفندی را تنها در مرغزاری بگذارند هرگز نبالد و فربه
نشود بلکه هلاک شود و گرگش درد، الا در میان گله خود
باید و همچنان اگر درختی را تنها بجائی نشانند و تیارش کنند زیاده
نروید و نگیرد، مگر نادرا : پس جمعیت و اتفاق بی نفاق اثر هست

I. I. 575 ; H. II. 47

۳۱۸ K آ ۱۳۹ B آ ۱۴۸ Z ۵۰۸/۳

17 هلاک KB : + هالک Z

9 - II کر نبودی ... کاشت : MN ج ۰ ۱ ص ۱۹۳ / ۳۱۲۹ - ۳۱۳۱ :

MA ص ۲/۸۳ - :

شعر (رمل) ۱

3 هست سنت ره جماعت چون رفیق بی ره و بی یار افتی در مضیق
جمع کن خود را جماعت رحمتست تا تو انم با تو گفتن آنچه هست

6 همچنان فرمود که از نو شروانِ عادل پرسیدند که از عقل
و مال و دزلت کدامین بهترست؟ گفت: اتفاقِ خلقان و اجتماعِ یاران؛
یعنی هر جا که اتفاق و اجتماع هست هر سه حاصلست و اصلاً
خشونت و تعنت بکار نیست و این بیت را فرمود

شعر (رمل)

9 إن تَكُنْ فِظًا غَلِيظًا لِمَ يَكُنْ أَمْرُكَ نَافِيًا
لَا يَبِينُ النَّاسَ وَإِلَّا تَجِيدُ النَّاسَ قَنَافِيًا

12 فرموده وصیت کرد و گفت: الله الله چندانکه صحبت و خدمتِ شیخ
دست دهد بغیر از خدمت و ملازمتِ صحبتِ او همه هیچ است، و اگر
صحبتِ او دست ندهد مصاحبتِ اصحاب از واجباتست و اگر آن هم دست
15 ندهد، مشغولی با کلامِ ایشان از همه اولیترست و اگر آن هم دست
ندهد بطاعتِ حق می باید مشغول شدن؛ و آن صحبت را بتضرعِ عظیم
و نیازِ موسی التماس نمودن و سایهٔ یارِ دینی را طلب داشتن

T, I, 577; H, II, 48

۳۱۹ K ۱۳۹ B ۱۴۸ Z ۵۰۹/۳

4 فرموده BZ: فرموده است K || 7 فرموده KZ: فرموده که B || 12 و گفت

KZ: که گفت B || 15 از همه KZ: — B || 17 موسی KZ: علیه السلام B

2 هست ... مضیق: MN: ج ۶، ص ۳۰۰/۵۰۲: MA، ص ۵۶۳/۷

3 جمع ... هست: MN، ج ۴، ص ۴۷۳/۳۲۹۴: MA، ص ۴۱۲/۸

شعر (خفیف)

سایه یار به که ذکرِ خدا این چنین گفته است احمد ما

- 3 (۵۱۰/۳) همچنان ملک الادبا مولانا فخرالدین معلّم رَحِمَهُ
 اللَّهُ روایت کرد کہ روزی حضرت مولانا زیارتِ تربتِ والدش
 مولانا بزرگ بہاء ولد آمدہ بود: بعد از آنک نماز گزارد و اوراد
 خواند و ساعتی نیک مراقبت نموده از من دوات و قلم خواست؛ چون
 6 بیاوردم برخاست و بر سرِ گورِ فرزندش چلبی علاءالدین آمدہ بتی
 بر آن تربتِ مُجَصَّصِ کردہ بنوشت و آن بیت اینست:

شعر (کامل)

۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲
 ۴۹۳
 ۴۹۴
 ۴۹۵
 ۴۹۶
 ۴۹۷
 ۴۹۸
 ۴۹۹
 ۵۰۰
 ۵۰۱
 ۵۰۲
 ۵۰۳
 ۵۰۴
 ۵۰۵
 ۵۰۶
 ۵۰۷
 ۵۰۸
 ۵۰۹
 ۵۱۰
 ۵۱۱
 ۵۱۲
 ۵۱۳
 ۵۱۴
 ۵۱۵
 ۵۱۶
 ۵۱۷
 ۵۱۸
 ۵۱۹
 ۵۲۰
 ۵۲۱
 ۵۲۲
 ۵۲۳
 ۵۲۴
 ۵۲۵
 ۵۲۶
 ۵۲۷
 ۵۲۸
 ۵۲۹
 ۵۳۰
 ۵۳۱
 ۵۳۲
 ۵۳۳
 ۵۳۴
 ۵۳۵
 ۵۳۶
 ۵۳۷
 ۵۳۸
 ۵۳۹
 ۵۴۰
 ۵۴۱
 ۵۴۲
 ۵۴۳
 ۵۴۴
 ۵۴۵
 ۵۴۶
 ۵۴۷
 ۵۴۸
 ۵۴۹
 ۵۵۰
 ۵۵۱
 ۵۵۲
 ۵۵۳
 ۵۵۴
 ۵۵۵
 ۵۵۶
 ۵۵۷
 ۵۵۸
 ۵۵۹
 ۵۶۰
 ۵۶۱
 ۵۶۲
 ۵۶۳
 ۵۶۴
 ۵۶۵
 ۵۶۶
 ۵۶۷
 ۵۶۸
 ۵۶۹
 ۵۷۰
 ۵۷۱
 ۵۷۲
 ۵۷۳
 ۵۷۴
 ۵۷۵
 ۵۷۶
 ۵۷۷
 ۵۷۸
 ۵۷۹
 ۵۸۰
 ۵۸۱
 ۵۸۲
 ۵۸۳
 ۵۸۴
 ۵۸۵
 ۵۸۶
 ۵۸۷
 ۵۸۸
 ۵۸۹
 ۵۹۰
 ۵۹۱
 ۵۹۲
 ۵۹۳
 ۵۹۴
 ۵۹۵
 ۵۹۶
 ۵۹۷
 ۵۹۸
 ۵۹۹
 ۶۰۰
 ۶۰۱
 ۶۰۲
 ۶۰۳
 ۶۰۴
 ۶۰۵
 ۶۰۶
 ۶۰۷
 ۶۰۸
 ۶۰۹
 ۶۱۰
 ۶۱۱
 ۶۱۲
 ۶۱۳
 ۶۱۴
 ۶۱۵
 ۶۱۶
 ۶۱۷
 ۶۱۸
 ۶۱۹
 ۶۲۰
 ۶۲۱
 ۶۲۲
 ۶۲۳
 ۶۲۴
 ۶۲۵
 ۶۲۶
 ۶۲۷
 ۶۲۸
 ۶۲۹
 ۶۳۰
 ۶۳۱
 ۶۳۲
 ۶۳۳
 ۶۳۴
 ۶۳۵
 ۶۳۶
 ۶۳۷
 ۶۳۸
 ۶۳۹
 ۶۴۰
 ۶۴۱
 ۶۴۲
 ۶۴۳
 ۶۴۴
 ۶۴۵
 ۶۴۶
 ۶۴۷
 ۶۴۸
 ۶۴۹
 ۶۵۰
 ۶۵۱
 ۶۵۲
 ۶۵۳
 ۶۵۴
 ۶۵۵
 ۶۵۶
 ۶۵۷
 ۶۵۸
 ۶۵۹
 ۶۶۰
 ۶۶۱
 ۶۶۲
 ۶۶۳
 ۶۶۴
 ۶۶۵
 ۶۶۶
 ۶۶۷
 ۶۶۸
 ۶۶۹
 ۶۷۰
 ۶۷۱
 ۶۷۲
 ۶۷۳
 ۶۷۴
 ۶۷۵
 ۶۷۶
 ۶۷۷
 ۶۷۸
 ۶۷۹
 ۶۸۰
 ۶۸۱
 ۶۸۲
 ۶۸۳
 ۶۸۴
 ۶۸۵
 ۶۸۶
 ۶۸۷
 ۶۸۸
 ۶۸۹
 ۶۹۰
 ۶۹۱
 ۶۹۲
 ۶۹۳
 ۶۹۴
 ۶۹۵
 ۶۹۶
 ۶۹۷
 ۶۹۸
 ۶۹۹
 ۷۰۰
 ۷۰۱
 ۷۰۲
 ۷۰۳
 ۷۰۴
 ۷۰۵
 ۷۰۶
 ۷۰۷
 ۷۰۸
 ۷۰۹
 ۷۱۰
 ۷۱۱
 ۷۱۲
 ۷۱۳
 ۷۱۴
 ۷۱۵
 ۷۱۶
 ۷۱۷
 ۷۱۸
 ۷۱۹
 ۷۲۰
 ۷۲۱
 ۷۲۲
 ۷۲۳
 ۷۲۴
 ۷۲۵
 ۷۲۶
 ۷۲۷
 ۷۲۸
 ۷۲۹
 ۷۳۰
 ۷۳۱
 ۷۳۲
 ۷۳۳
 ۷۳۴
 ۷۳۵
 ۷۳۶
 ۷۳۷
 ۷۳۸
 ۷۳۹
 ۷۴۰
 ۷۴۱
 ۷۴۲
 ۷۴۳
 ۷۴۴
 ۷۴۵
 ۷۴۶
 ۷۴۷
 ۷۴۸
 ۷۴۹
 ۷۵۰
 ۷۵۱
 ۷۵۲
 ۷۵۳
 ۷۵۴
 ۷۵۵
 ۷۵۶
 ۷۵۷
 ۷۵۸
 ۷۵۹
 ۷۶۰
 ۷۶۱
 ۷۶۲
 ۷۶۳
 ۷۶۴
 ۷۶۵
 ۷۶۶
 ۷۶۷
 ۷۶۸
 ۷۶۹
 ۷۷۰
 ۷۷۱
 ۷۷۲
 ۷۷۳
 ۷۷۴
 ۷۷۵
 ۷۷۶
 ۷۷۷
 ۷۷۸
 ۷۷۹
 ۷۸۰
 ۷۸۱
 ۷۸۲
 ۷۸۳
 ۷۸۴
 ۷۸۵
 ۷۸۶
 ۷۸۷
 ۷۸۸
 ۷۸۹
 ۷۹۰
 ۷۹۱
 ۷۹۲
 ۷۹۳
 ۷۹۴
 ۷۹۵
 ۷۹۶
 ۷۹۷
 ۷۹۸
 ۷۹۹
 ۸۰۰
 ۸۰۱
 ۸۰۲
 ۸۰۳
 ۸۰۴
 ۸۰۵
 ۸۰۶
 ۸۰۷
 ۸۰۸
 ۸۰۹
 ۸۱۰
 ۸۱۱
 ۸۱۲
 ۸۱۳
 ۸۱۴
 ۸۱۵
 ۸۱۶
 ۸۱۷
 ۸۱۸
 ۸۱۹
 ۸۲۰
 ۸۲۱
 ۸۲۲
 ۸۲۳
 ۸۲۴
 ۸۲۵
 ۸۲۶
 ۸۲۷
 ۸۲۸
 ۸۲۹
 ۸۳۰
 ۸۳۱
 ۸۳۲
 ۸۳۳
 ۸۳۴
 ۸۳۵
 ۸۳۶
 ۸۳۷
 ۸۳۸
 ۸۳۹
 ۸۴۰
 ۸۴۱
 ۸۴۲
 ۸۴۳
 ۸۴۴
 ۸۴۵
 ۸۴۶
 ۸۴۷
 ۸۴۸
 ۸۴۹
 ۸۵۰
 ۸۵۱
 ۸۵۲
 ۸۵۳
 ۸۵۴
 ۸۵۵
 ۸۵۶
 ۸۵۷
 ۸۵۸
 ۸۵۹
 ۸۶۰
 ۸۶۱
 ۸۶۲
 ۸۶۳
 ۸۶۴
 ۸۶۵
 ۸۶۶
 ۸۶۷
 ۸۶۸
 ۸۶۹
 ۸۷۰
 ۸۷۱
 ۸۷۲
 ۸۷۳
 ۸۷۴
 ۸۷۵
 ۸۷۶
 ۸۷۷
 ۸۷۸
 ۸۷۹
 ۸۸۰
 ۸۸۱
 ۸۸۲
 ۸۸۳
 ۸۸۴
 ۸۸۵
 ۸۸۶
 ۸۸۷
 ۸۸۸
 ۸۸۹
 ۸۹۰
 ۸۹۱
 ۸۹۲
 ۸۹۳
 ۸۹۴
 ۸۹۵
 ۸۹۶
 ۸۹۷
 ۸۹۸
 ۸۹۹
 ۹۰۰
 ۹۰۱
 ۹۰۲
 ۹۰۳
 ۹۰۴
 ۹۰۵
 ۹۰۶
 ۹۰۷
 ۹۰۸
 ۹۰۹
 ۹۱۰
 ۹۱۱
 ۹۱۲
 ۹۱۳
 ۹۱۴
 ۹۱۵
 ۹۱۶
 ۹۱۷
 ۹۱۸
 ۹۱۹
 ۹۲۰
 ۹۲۱
 ۹۲۲
 ۹۲۳
 ۹۲۴
 ۹۲۵
 ۹۲۶
 ۹۲۷
 ۹۲۸
 ۹۲۹
 ۹۳۰
 ۹۳۱
 ۹۳۲
 ۹۳۳
 ۹۳۴
 ۹۳۵
 ۹۳۶
 ۹۳۷
 ۹۳۸
 ۹۳۹
 ۹۴۰
 ۹۴۱
 ۹۴۲
 ۹۴۳
 ۹۴۴
 ۹۴۵
 ۹۴۶
 ۹۴۷
 ۹۴۸
 ۹۴۹
 ۹۵۰
 ۹۵۱
 ۹۵۲
 ۹۵۳
 ۹۵۴
 ۹۵۵
 ۹۵۶
 ۹۵۷
 ۹۵۸
 ۹۵۹
 ۹۶۰
 ۹۶۱
 ۹۶۲
 ۹۶۳
 ۹۶۴
 ۹۶۵
 ۹۶۶
 ۹۶۷
 ۹۶۸
 ۹۶۹
 ۹۷۰
 ۹۷۱
 ۹۷۲
 ۹۷۳
 ۹۷۴
 ۹۷۵
 ۹۷۶
 ۹۷۷
 ۹۷۸
 ۹۷۹
 ۹۸۰
 ۹۸۱
 ۹۸۲
 ۹۸۳
 ۹۸۴
 ۹۸۵
 ۹۸۶
 ۹۸۷
 ۹۸۸
 ۹۸۹
 ۹۹۰
 ۹۹۱
 ۹۹۲
 ۹۹۳
 ۹۹۴
 ۹۹۵
 ۹۹۶
 ۹۹۷
 ۹۹۸
 ۹۹۹
 ۱۰۰۰

I, I, 577; II, II, 48

۳۱۹ K ب ۱۳۹ B ب ۱۴۸ Z ۵۱۰/۳

4 مولانا KZ: B 5 ولد ZB: الوالد K 6 مراقبت B: مراقب KZ 7 و

B: KZ 11 المحرم KZ: المحرم B 12 شعر KB: Z

13 پس... کریم: NM ج ۲، ص ۲۳۵/۵۶۵: MA ص ۲۴/۱۱۲

شعر (رمل)

- کالہ کہ هیچ خلقش ننگریذ از خلاقت آن کریم آن را خرید
 3 تا بمقبولان حضرت و مرحومان امت چہا بخشد و چہا کند
 (۵۱۱/۳) همچنان روزی اعزہ حفاظ شہر از تفسیر این حدیث
 سؤال کردند کہ رَبَّ تَالِیِّ الْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ بِأَعْنَهُ چہ معنی دارد
 6 فرمود کہ اغلب قرآن اوامر و نواہی است و ترغیب بر ادابِ ظاہر
 و باطن ؛ یکی می خواند کہ اَقِیْمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ (۷۷/۴)
 نماز نمی کند و زکات نمی دہد و یکی می خواند کہ اِنَّ اللّٰهَ یَأْمُرُ
 9 بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ (۹۰/۱۶) ظلم می کند و بخیل و شجیح است
 و در امانت خیانت می کند و از مُنْكَر و فحشا اجتناب نمی نماید ، لاجرم
 بزبانِ حانِ قرآنِ مجید برو لعنت می کند و او را ملعون می خواند و روز
 12 قیامت ہم خصمِ جانِ او خواهد شدن

شعر (رجز)

- روزی بیاید کین سخن خصمی کند با مستمع
 15 کآبِ حیاتم خواندمت تو خویشتن کر ساختی
 وان جماعتی کہ در طریقتِ قرانِ مجید سلوک نمایند و مأمور
 امرِ حکیم شوند و از جادہ مستقیم بیرون نروند ، هماناکہ عبارتِ
 18 اشارتِ ایشان وَالْقُرْآنُ بِرَحْمَتِهِ خواهد بودن

T, I, 578 ; H, II, 49 ۳۲۰ K ب ۱۳۹ B آ ۱۴۹ Z ۵۱۱/۳

۱۲ خلافت BK : خلافت Z || ۷ یکی KZ : — B || ۱۱ کہ KB : Z || ۹ بخیل

و KZ : بخیل B || ۱۳ شعر KB : همچنان Z || ۱۸ بوذن KZ : شدن B

2 کالہ... خرید : MA ، ج ۶ ، ص ۱۲۶۶/۳۴۶ : MA ، ص و ۵۸۲/۲۵

شعر (رمل)

- معنی قرآن زقرآن پرس و بس وز کسی کآتش ز دست اندر هوس
 3 همگان سر نہاژند و مستغفر گشته مرید شدند
- (۵۱۲/۳) همچنان روزی خدمتِ چاہی شمس الدین ولدِ مدرس
 از یکی شکایت کرد کہ فلان دانشمند بمن گفت کہ پوستت بکنم ؛
 6 حضرت مولانا فرمود کہ زہی مرد کہ اوست وما شب وروز در
 حسرتِ آنیم کہ پوست را بکنیم واز زحمتِ پوست برہیم تا برحمتِ دوست
 برسیم ؛ زہار تا بیاید واز پوستمان خلاص دہد ؛ چون این خبر بگوش
 9 دانشمند رسید ، غلطان غلطان بحضرت مولانا بیامد وبعشقِ تمام مرید
 شد و فرجی پوشیدہ در باطنِ خود فرجی و مخرجی بیافت واز سلکِ
 اولیا گشت
- (۵۱۳/۳) همچنان مگر حضرت مولانا در سماع بوذ ، و یکی از
 ناگاہ نعرہ بزد و جامہارا دریدن گرفت ؛ فرمود کہ اگر اورا
 بدین سو آری ہم جامہ ات بدرآ و ہم جانِ خود را ہلاک کنی ؛
 15 سعی کن تا بدان سو روی ، تا ابد سلامت مانی ؛ چون آن درویش بگوشہ
 خود رسید همان ساعت جان تسلیم کردہ بآخرت پیوست
- (۵۱۴/۳) همچنان خدمتِ عزیزی از یارانِ بزرگ روایت کرد کہ
 18 روزی حضرت مولانا دوات و قلمی خواستہ برخاست و بردرِ باغچہ
 مدرسہ این ابیات را بنیشتن فرمود :

T, 1, 579 : H, II, 50 ۳۲۱-۳۲۰ K ب ۱۳۹ B ۱۱۴۹ Z ۵۱۴-۵۱۲/۳

4 خدمت BZ : -- B || 10 در Z : و در KB || 12 همچنان KB : الحکایہ Z ||

یکی Z : + تاکاد KB || 18 مولانا BZ : + تا K || 19 بنیشتن KZ : بنیشتن B

2 معنی ... هوس : MN ، ج ۵ ، ص ۳۱۲۸/۲۰۰ : MA ، ص ۱۵/۵۱۷

شعر (هزج)

- خطابِ حقّ و بنده هر دو بشناس که تو هوگوئی و حقّ ایّها الناس
 خوشا هائی ز حق و ز بنده هوئی میان بنده و حق های و هوئی 3
 ندیند مردِ خودبین پادشارا انینُ المذنبین باید خذارا
 درین ره نیست خود بینی خجسته تنی لاغر دلی باید شکسته
 (۵۱۵/۳) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس چلبی بدرالدین گفت که 6
 روزی حضرت مولانا در ورقی نبشته بدستِ من داد ؛ همین ترکیب را که
 درویش را راحت و لذّت و گشاذ در حالتِ خاموشی بیشتر بود ؛ ترا
 در خاموشی ملال می افزاید و تاسه می گیرد ، چونست خیر باشد ؟ آن 9
 ساعت حق تجلتی کرده است پرده بر انداخته چه جای سخن است

شعر (هزج)

- نیستم همچو شانہ جملہ زبان همچو آیینہ ام همه دیدہ 12
 تا اثرهای من نگرده فاش می زخم نعرهای پوشیده

شعر (طویل)

- فَنَفْسِي بِهٍ عَنَّا وَ نَبْقَى بِهٍ لَهُ إِذْ أَلْحَقْتُ عَنَّا مُخْبِرًا وَ مُعْبِرًا 15
 آن شخص همچون تنیدنِ کرمِ بریشم است بر خود، پندارذ که
 کاری می کند ، جهانِ روشن را بر خود تنگ و تاریک می کند ، خود را
 بچو در زندان می کند ؛ رَبِّ زِدْنِي حَيْرَةً گفت صدیق هفت حدیث
 بیش روایت نکرد در همه عمر

(۵۱۶/۳) همچنان روزی در مجمع کبار سبب نزول این حدیث را بیان می‌کرد که مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ ؛ فرمود که روزی صحابی کرام پیش رسول علیه السلام گفتند که 3 اوقات از همسایگانِ خود گنده خیر مایه می‌ستانیم و باز می‌دهیم جایز است یا نه؟ زیرا که در قدیم بوده است؛ فرمود که چون باتفاق در میان شما تراضی هست، رواست؛ و در مذهب ابو یوسف نان را 6 بوزن داذن و ستدن رواست و پیش محمد معدود داذن و گرفتن هم جایز است

(۵۱۷/۳) همچنان علمای عهد روزی از سر این حدیث که أَلَا عَمَّالٌ بِالْخَوَاتِيمِ سؤال کردند؛ سبب ورود فرمود که در زمان رسول علیه السلام جوانی بود بفسق و فجور مشهور گشته؛ از ناگاه وفات یافته 9 اقربای او از غایت خجالت حال او بشب دفنش کردند؛ صباحی جبریل امین بیامد و محمد امین را اعلام کرد که برو نماز کن؛ حضرت مصطوی حکمت آن را طلب داشت؛ بحضرت عزت رفته باز آمد که حق تعالی می‌فریامد که آن جوان در آخر وقت کلمه اشهد ان لا اله الا الله 12 و اشهد ان محمدا عبده و رسوله بر زبان رانده استغفار نمود؛ همان لحظه رحمتش کردیم و از گناهان او در گذشتیم؛ حضرت رسول شاذیها کرد انما الاعممال بالخواتيم فرمود و گفت : 15

T, I, 581-2 . II, II, 51-2 ۳۲۲ K آ-ب ۱۴۰ B پ ۱۴۹ Z ۵۱۷-۵۱۶/۳

4 مایه Z : - KB || 6 هست KBZh : - Z || 7 ستدن KZ : - B

9 همچنان KB : - Z || 10 کردند KB : + و Z || 12 دفنش KZ : - B ||

13 که KB : - Z || مصطوی KZ : + صلح B || 16-17 استغفار نمود KB : - Z ||

شعر (رفل)

هیچ کافر را بخواری منگرید که مسلمان مردنش باشد امید
گفت حق گرفتاری و اهل صتم چون مرا خوانی اجابتها کنم 3

فرمود که هیچ و رای حق منعمی و محسنی و مفضلنی نیست در حق بندگان
خاطی و مجرم خود؛ و حکایتی گفت که روزی اصمعی در راه حج عربی را
یکدو مشتی فرو کوفت جهت آب برکه؛ فی الحال نادم شد و توبه
کرد و او را بسیار طلبید تا از وحلالی خواهد، نیافت؛ چون بر کوه
عرفات برآمد آن عربی را دید که بر اصمعی دعا می کند که خداوندا
9
اورا برای من مسکین مگیر که ندانست؛ اصمعی در پاش افتاد و گفت:
من می باید که دعوات کنم؛ گفت: فی نام من مُحسن است؟ مرا
باید که بنام خود عمل کنم و ترا آمرزش خواهم؛ اکنون قیاس کن که
12
آن محسن مفضل مطلق ما چها خواهد کردن در یوم دین

(۵۱۸/۳) همچنان روزی اکابر شهر بزیارت آمده بوذند و در شرح
أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِيَلْسَلَامٍ (۲۲/۳۹) معانی می فرمود؛
15
گفت: چون این آیت منزل شد، از حضرت رسول علیه السلام
سؤال کردند که هیچ نشانی دارد آن صدر مشروح و دل گشاده؟

T, I, 582; H, II, 52 ۳۲۲ K ب ۱۴۰ B آ ۱۴۹ Z ۵۱۸/۳

2 بخواری KB: بخواری Z || 4 محسنی KKZh: — Z || 8 عربی را KB:
عرب را Z || که KZ: — B || که KZ: — B || 9 من KZ: — B || مسکین
KB: — Z || 11 قیاس KZ: قیاسی B || 16 مشروح Z: شرح KB

2 هیچ... امید: MN، ج ۶، ص ۲۵۴۱/۴۱۱؛ MA، ص ۳/۶۱۰

3 گفت... کنم: MN، ج ۳، ص ۷۵۶/۴۳؛ MA، ص ۱۳/۲۱۰

- فرمود که بلی ، چون نورِ حق در دلی در آید ، آن دل گشاده شود
 و فراخ گردد؛ و خدا هر کرا خواهد که دلش آراسته و فراخ و بینا شود،
 3 آن دلی را گشاده گرداند بنورِ خویش؛ علامتِ او آن باشد که
 از دنیا دور شود و میلِ بآخرت کند و پیش از وصولِ مرگِ برگ
 و سازِ خود را مهیا کند ، و دنیا را طلاق دهد ، پیش از آن که
 6 دنیا او را طلاق دهد؛ آن روز که رسول علیه السلام نقل فرمود ،
 عایشه رضی الله عنها نوحه می کرد؛ نه چنان نوحه که تو می کنی ،
 عایشه نمی گفت که دریغا اسبان و اسبابِ تو؛ دریغا مال و مملکت
 9 و خان و مانِ تو ، چنانک ما می گوئیم ، بلک می فرمود : یا مَنْ
 لَمْ يَنْمُ عَلَيَّ السَّرِيرِ ، یا مَنْ لَمْ يَلْبَسِ الْحَرِيرَ ، یا مَنْ
 لَمْ يَشْبَعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِيرِ ، یا مَنْ يَنْامُ عَلَيَّ الْحَصِيرِ : آن روز که
 12 جانِ شیرین می داد ، زیرِ روی فراشی بود از لیف آکنده بیوست
 درختِ خرما ؛ چنانک نشانِ لیف بر پهلوئی لطیفِ مبارکش می ماند ،
 کاسهٔ چوبین بر بالین نهاده بود که دست در آنجا می کرد و آب بر پیشانی
 می مالید و بر سینه می ریخت و می گفت : اللَّهُمَّ اَعِنِي سَكَرَاتِ
 15 الْمَوْتِ وَمُنْكَرَاتِهِ ؛ نشانِ دیگر آنست که روی بر آخرت نهی و طلبِ
 بهشت کنی که در راهِ بهشت رنج بسیارست بآسانی حاصل نمی شود که
 18 گنجِ بی رنج و مال بی وبال نباشد ، جَزَاءُ بِيَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
 (۱۷/۳۲)؛ چنانک هر که طلبِ دنیای فانی کند تا خواب از چشم دور

3 خویش BZ : + و K || 5-6 پیش ... دهد KZ : - B || 7 می کرد KZ :

می کردند B || نه KZ : - B || 9 خان و مان KB : خاتمان Z || بلک می فرمود KB :

- Z || 10 الحرير ZB : + بیت Z || 14 که KZ : - B || 18 و K : که BZ

نکنند و راهِ دراز پیش نگیرند و زحمتِ راه نکشد بدنیا نرسند؛ عجباً کسی کہ بہشت جویند و از دوزخ گریزند و طالبِ حق باشد بخفتن و خوردن و آسودن کی مقصود را تواند حاصل کردن؟ جویندہٗ حق نخسبند و گریزندہٗ دوزخ را خواب نیاید

شعر (خفیف)

عَجَبًا لِلْمُحِبِّ كَيْفَ يَنَامُ كُلُّ نَوْمٍ عَلَيَّ الْمُحِبِّ حَرَامٌ 6
یا داود کَذَبَ مَنْ ادَّعَى مَحَبَّتِي، إِذَا جَنَّتْهُ اللَّيْلُ نَامَ عَنِّي،
اِذَا جَنَّ الْغَاسِقُ جَنَّ الْعَاشِقُ

شعر (رمل)

برجہ ای عاشق بر آور اضطراب بانگِ آب و تشنه و آنگاہ خواب

(۵۱۹/۳) همچنان از فحول اصحاب منقولست کہ روزی بزرگی

از حضرت مولانا قَدَسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ الْعَزِيزِ بِطَرِيقِ اسْتِفْسَارِ سَوَالِ 12

کرده است کہ میان بَلَى وَنَعَمَ فرق چیست؟ جواب فرمود کہ الْفَرْقُ

بَيْنَ بَلَى وَنَعَمَ هُوَ اَنَّ بَلَى نَفْسِي مَا تَقَدَّمَ وَاثْبَاتٌ مَا تَأَخَّرَ

وَنَعَمٌ بَعْكَسِهِ: اِثْبَاتٌ مَا تَقَدَّمَ وَنَفْسِي مَا تَأَخَّرَ وَيَدُلُّ عَلَيَّ 15

ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (۱۷۲/۷)؟ قَالُوا: بَلَى

وَهُمْ اَصْحَابُ الْيَمِينِ؛ وَاَصْحَابُ الشِّمَالِ قَالُوا: نَعَمْ؛ اَسْمَعَ اللهُ

T, I, 585 ; H, II, - ۳۲۴ K | ۱۴۱ B | ۱۴۹ Z ۵۱۹/۳

۱ کی KB ~ کہ Z || ۳ کی KZ : - B || ۳ حاصل KBZh : - Z || ۷ جنہ

KB : جنت Z || ۱۷ اصحاب اليمين K : الاصحاب اليمين (!) Z اليمين B

۱۰ برجہ ... خواب : MN ، ج ۶ ، ص ۳۰۵ / ۵۹۲ : MA ، ص ۱۰/۵۶۵

- تعالی اصحاب الیمین الالیف ؛ فاجابوا بلی وهو نفی ما تقدم واثبات ما تاخر و هم الذین آمنوا ولم یسمع الله تعالی اصحاب الشمال الالیف و هم اهل جهنم قالوا: نعم، بعکسه و خلافه 3 فاجابوا: بینفی ما تاخر و اثبات ما تقدم و المکان واحد و الزمان واحد و الخلق واحد ؛ فهم الذین کفروا ولم یسمع الله تعالی لهم الیف الاستفهام ، فاجابوا : بالنفی کانتهم سمعوا لست بربکم ، قالوا : نعم و اسمع اصحاب الیمین و هم اهل الجنة الالیف ، فقال : لست بربکم ؛ قالوا: بلی یعنی درست که روزست و هم الذین آمنوا و تحصنوا علی الاسلام و الایمان ؛ اعتقاد عظیم نموده مرید شد 9
- (۵۲۰/۳) همچنان شخصی روزی پرسید که فرق میان تمام و کمال چیست؟ فرمود که الفرق بین التمام و الکمال آنست که کمال عبارت از تمامی بی نهایتست و تمام بغایت فنا رسیدنست. چنانکه در مرگ بگویند که تمام شد ؛ یعنی سپری شد ؛ پس از بهر این معنی است که اکملت (۴/۵) در دین آورد و اتممت (۴/۵) 15 در نعمت و الله اعلم

فصل " فی معان شتی

- (۵۲۱/۳) همچنان مجموع این لطایف و ظرایف منقولست از دستخط حضرت مولانا که در کتابهای خود نبشته بود بدین ترتیب: 18

T, I, 586 : H, II, 56 ۲۲۵ KB ۱۴۱ B آ ۱۵۱ Z ۵۲۱ - ۵۲۰/۳

7 قال KZ : فقالوا B || 9 اعتقاد BZ : اعتقاد K || 13 و تمام KB : — Z

در فوائدِ جوع

- قال: في قِلَّةِ الْأَكْلِ مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ، مِنْهَا أَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ
 3 أَصَحَّ جِسْمًا وَ أَجْوَدَ حِفْظًا وَ أَذْكَى فَهْمًا وَ أَجَلَّتْ قَلْبًا وَ أَقَلَّ
 نَوْمًا وَ أَخَفَّ نَفْسًا وَ أَحَدَّ بَصَرًا وَ أَسْلَمَ طَبِيعَةً وَ أَقَلَّ
 مَوْنَةً وَ أَوْسَعَ مُوَاسَاةً وَ أَكْرَمَ خُلُقًا وَ عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْيَمَانِ:
 6 قَالَ: أَخْتَرْتُ صَوْمَ الدَّهْرِ بِمَا سَأَلْتُ سِتَّةَ نَفَرٍ عَنِ سِتَّةِ
 أَشْيَاءَ فَأَجَابُوا بِجَوَابٍ وَاحِدٍ؛ سَأَلْتُ الْأَطْبَاءَ عَنِ أَشْفَى
 9 الْأَدْوِيَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ الْأَكْلِ وَ سَأَلْتُ الْحُكَمَاءَ
 عَنِ أَعْظَمِ الْأَشْيَاءِ عَلَيَّ طَلَبَ الْحِكْمَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ
 الْأَكْلِ وَ سَأَلْتُ الْعُبَادَ عَنِ أَنْفَعِ الْأَشْيَاءِ فِي عِبَادَةِ الرَّحْمَنِ،
 فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ الْأَكْلِ وَ سَأَلْتُ الْعُلَمَاءَ عَنِ أَفْضَلِ
 12 الْأَشْيَاءِ عَلَيَّ حِفْظِ الْعِلْمِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ الْأَكْلِ وَ سَأَلْتُ
 الْمُلُوكَ عَنِ أَطْيَبِ الْأَدَامِ وَالْأَغْذِيَةِ، فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ
 الْأَكْلِ وَ سَأَلْتُ الْعُشَّاقَ عَنِ أَوْصَلِ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْمَعْشُوقِ،
 15 فَقَالُوا: الْجُوعُ وَ قِلَّةُ الْأَكْلِ وَقَالَ أَبُو طَالِبِ الْمَكِّيُّ: «الْمُؤْمِنُ
 كَمِثْلِ الْمِزْمَارِ لَا يَتَحَسَّنُ صَوْتُهُ إِلَّا بِخَلَاءِ بَطْنِهِ»

شعر (مجنت)

- 18 شكم تهي شو و می نال همچونی بنیاز شكم تهي شو و اسرار گو بسانِ قلم
 قیل: أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ اجَاعَةُ بَطْنِ شَبْعَانَ وَ إِشْبَاعُ بَطْنِ جَانِعِ
 یعنی ابنِ شكمِ سیرِ خویش را گرسنه کردن و ابنِ شكمِ گرسنه را سیر

8 - 10 و سَأَلْتُ ... الْأَكْلِ KB : — Z || 11 - 12 و سَأَلْتُ الْعُلَمَاءَ ... الْأَكْلِ

BZ : — K || 17 شعر KBZ : — B || 20 و ابن ... سیر KBZh : — Z

- کردن؛ بعضی گفتند: یعنی شکم درویش را، و بعضی گفتند: شکم جان خویش را گرسنه کردن و منتظر و قابلِ غذای روح کردن؛ الصَّوْمُ طَبِيبُ الاَشْبَاحِ وَرَقِيبُ الْاَرْوَاحِ یعنی تن را پاک کند از رنجوریاها و کاهلی طاعت و جان را برهاند از تنهایی وحشت؛ هر گاه وجود تو عدم شده حالی عدمت وجود گردد؛ سئِلَ عَنِ الْحَكِيمِ مَا سِيرَ الطَّهَّارَةُ؟ قَالَ: سِيرُ الطَّهَّارَةِ طَهَّارَةُ السِّرِّ؛ گفت: صورتِ طهارتِ آموختیم، جانِ طهارتِ چیست؟ گفت: جانِ طهارت، طهارتِ جانست از صفات مذمومه؛ تاریکی انگیزنده و قییل: الطَّهَّارَةُ اَخْرَاجُ السِّرِّ عَنِ مَوَانِعِ التَّقَرُّبِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالٰی؛ طهارت آنست که سرِ خود را بیرون آری و پاک کنی از آن خویهایی که از نزدیکی حق باز دارد

فصل در سرِّ شکر

- 12 (۵۲۲/۳) الشُّكْرُ عَلَى ثَلَاثَةِ اَوْجُهٍ : شُكْرُ الْعَامَّةِ : حَمْدُهُمْ عَلَى الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ وَالْمَلْبَسِ . وَالشُّكْرُ الْخَاصَّةِ عَلَيَّ مَا وُرِدَ عَلَيَّ قُلُوبِهِمْ مِنْ ذِكْرِ الْمُحْسِنِ الْمُنْعِمِ ، وَشُكْرُ الْاَخْصَصِ عَلَيَّ تَجَلَّتْ لِي الْمُنْعِمِ الْعَظِيمِ حَتَّى يَسْقُطَ عَن قُلُوبِهِمْ عَظَمَةُ كُلِّ شَيْءٍ ؛
- 15 می فرماید که شکر بر سه درجه است: یکی، شکرِ عوامِ مردمان از بهر خوردنی و آشامیدنی و پوشیدنی و ذخیره کردنی که فانیست؛ شکرِ دوم، شکرِ خاصانست بر آن نعمتی که بر دل ایشان فرو می آید و ذوق و حلاوتی
- 18

T, I, 589 ; H, II, 58

۵۲۲/۳ Z ۱۵۱ ب B ۱۴۲ آ K ۲۲۶

1 - 2 کردن بعضی... کرسنه KBZh : - Z || 3 پاک KZ : پاک B || 5 شده
KB : شد Z || 10 و پاک کنی KZ : - B || نزدیک KZ : نزدیک B || 11 فصل KB :
- B || شکر KZ : الشکر B

- که از دنیا نیست ، بلکه آثار و قبولِ حق است ؛ و شکرِ سوم ،
 شکرِ خاصّ الخاصّانست و آن شکر است بر دیدارِ عینِ جمالِ مُنعم
 تا عظمتِ همه نعمت‌های دنیا و نعمت‌های عقبی و هر چه غیر حق است 3
 در دل ایشان حقیر شود ؛ قیل لِّلْسَنَائِي كَلَامُكَ لَا يَفْهَمُهُ إِلَّا
 وَاحِدٌ مِّنْ أَلْفٍ ، قَالَ : إِنَّمَا أَنَا نُكَلِّمُ لِأَجْلِ ذَلِكَ الْوَاحِدِ ؛
 قِيلَ الْقُلُوبُ ثَلَاثَةٌ : قَلْبٌ مَطْرُوحٌ وَقَلْبٌ مَجْرُوحٌ وَقَلْبٌ
 مَشْرُوحٌ ؛ قَلْبٌ مَطْرُوحٌ لِلَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْحَقَّ وَلَا يَعْمَلُونَ
 بِهِ ؛ قَلْبٌ مَجْرُوحٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ؛ قَلْبٌ مَشْرُوحٌ لِلْعَارِفِينَ ؛ چون
 9 حق تعالی میخواست که صنع و صفاتِ خود پیدا کند عالم را آفرید و چون
 خواست که ذاتِ خود را بظهور رساند آدم را آفرید ؛ قَالَ رَجُلٌ
 لِّلثَوْرِي : مَا الدَّلِيلُ عَلَيَّ اللَّهُ ؟ قَالَ : اللَّهُ ؛ قَالَ : وَمَا بَالُ
 الْعَقْلِ ؟ قَالَ : الْعَقْلُ عَاجِزٌ وَالْعَاجِزُ لَا يَبْدُلُ عَلَيَّ الْقَادِرَ ؛
 گویند : مجرای سخن سه گونه است : یکی از نفس روان می‌شود ؛ دوم
 از عقل ، سوم از عشق ؛ همانا که سخنِ نفسِ مکدرست و بی‌مزه که
 15 نه گوینده را ذوق است و نه شنونده را فایده ؛ دوم ، سخنِ عقلِ مقبولِ
 عقلاست و ینبوعِ فواید که هم شنونده را پر ذوق کند و هم گوینده را ؛
 سوم ، سخنِ عشق است که هم گوینده را مست کند و هم شنونده را سرخوش
 18 گرداند و بطرب آورد ؛ قَالَ عَلِيٌّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ : مَا قَلَعْتُ
 بَابَ خَيْبَرَ بِقُوَّةِ جَسَدِ أَنْبِيَةٍ وَلَا حَرَكَةِ غَدَائِبَةٍ وَلَكِنِّي أُبَدِّتُ

1 سوم KZ : سیوم B || 2 الخاصانست KZ : الخاص B || 4 للسنائي KB : للسنائي

Z || 7 لا يعملون KZ : بملعون B || 9-10 و چون... آفرید KBZh : — Z || 11 وما KB: فا

Z || 14 مزه که KZ : مزه B || 16 که KZ : — B || کونیده را KZ : + ذوق است B ||

17 سوم KZ : سیوم B

بِقُوَّةِ مَلَكُوتِيَّةٍ وَ اَنَا مِنْ اَحْمَدَ كَالضُّوءِ مِنْ الشَّمْسِ هَرَكَةَ خَوْذِ رَا
 بِي قَدْرُتَرِ وَ بِي قِيْمَتِ تَرِ دَانَسْتِ وَ بَا قَدْرٍ وَ قِيْمَتِ نَدَانَسْتِ اَنَكْسِ
 لَطِيْفِ وَ عَاشِقِ وَ بَا مَزَهْ اَمَدِ ؛ اَز اَنَكِّ عَاشِقِ قِيْمَتِي نَدَارِذِ وَ هَرِ اَنَكْسِي كِه
 3 دَر خَوْذِ مَكَاثِي مِي كَنْدِ وَ وَجُودِ خَوْذِ رَا وَ زَنِي مِي نِهْدِ وَ رَا هَا نِگَا
 مِي دَارِذِ تَا شَكْسْتِ وَ يِ حَاصِلِ نَشُودِ اَوْ فِسْرَدِهْ وَ مَرْدِهْ وَ گَر اِنجَانَسْتِ ،
 6 وَ اَللّٰهُ اَعْلَمُ ؛ شِيْرِ حَقَايِقِ رَا اَز پَسْتَانِ مَرْدَانِ شِيْرِي بَايْذِ كِه بَكَشْدِ سِيْرِ سِيْرِ

شعر (مضارع)

آن ذوق را گرفتم پستانِ مادر آمد بنهاد در دهانت آخر مکید باید
 و همانا که آن شیر را شیخ در دهانِ مرید زنده دل میکند فی در دهانِ
 9 مرده ؛ اگر چه شیر در پستانِ شیخ بسیارست ، اما مرده را از آن
 حظی نیست

فصل

12

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : نِعْمَ صَوْمَعَةُ الْمُسْتَمِ قَلْبُهُ هَرَكَةَ دَر بِنْدِ
 مَلِكِي بَاشْدِ اَوْ رَا لِبِ نَانِي كَمِ نِيَايْذِ ؛ اَمَّا هَرَكَةَ دَر بِنْدِ لِبِ نَانِي بَاشْدِ
 15 كَارِ بَرِ وَ يِ سَخْتِ بُوذِ وَ زَنْدِگَانِي تَنْگِگِ ؛ دَر هَرِ چِيْزِي كِه بِحَقَاوَرْتِ نِگَا
 مِي كَنِي كَوْتِي بِاللّٰهِ بِچَشْمِ حَقَاوَرْتِ نِگَا مِي كَنِي ، لَا جَرْمِ مَحْرُومِ مَانِي
 اَز مَنفَعَتَايِ اَنِ نَعْمَتِ ؛ چُونِ صَدَقَهْ مِي دَاذَنْدِ ، كَفْتَمِ : صَدَقَهْ چُونِ اَبَسْتِ
 18 بِنِگَرِ بَكْدَامِ دَر خَتِ وَ بَكْدَامِ نَبَاتِ مِي رَسَانِي ؛ اِگَرِ بِنَفَاسِقِ مِي دِهِي خَارِسْتَانِ

2 قدر تر ZB : قدرة تر K || قدر Z : قدرت KB || قیمت KZ : قیمت تر B
 ندانست K : نداشت Z داشت با قدر و قیمت ندانست B || 4 می نهد BZ : نهد K ||
 12 فصل KB : Z || 15 نگاه KBZh : Z || 16 کوئی KB : Z

- زیاده کرده باشی و اگر بمصلح می دهی سبب و انار زیاده کرده باشی؛
 الصَّدَقَةُ بِذُرِّ زُرْعٍ الْفَوَايِدِ وَالْعَوَايِدِ الْأَبَدِيَّةِ وَالرَّجُلُ فِي ظِلِّ
 3 صَدَقْتِهِ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا إِبْرَاهِيمُ
 فَضَّلْتُكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْكَرَامَاتِ الظَّاهِرَةِ وَمَا مَنَنْتُ عَلَيْكَ
 وَأَرْسَلْتُ إِلَيْكَ ضَيْفًا مِنْ خَوَاصِّ عِبَادِي وَمَنَنْتُ عَلَيْكَ
 6 سَأَلْتَهُمْ فَمَا أَطْعَمُوهُ فَمَا أَطْعَمُوهُ فَمَا أَطْعَمُوهُ فَوَجَدُوا الْكَفْنَ
 فِي مِحْرَابِهِمْ مَرْدُودًا عَلَيْهِمْ ، مَكْتُوبًا عَلَيْهِ هَذَا مَرْدُودٌ عَلَيْكُمْ
 سَأَلْتَكُمْ فَلَمْ تُطْعِمُوهُ ؛ ازو سیر نشوند ، بدو سیر شوند ؛ عاج
 9 ابن عنق بچندین خروار نان سیر نمی شد ، هر روز هفتاد نانبا از بهر
 او نان می پختند و او یکبار از بیشه بر پشت خود هیزم آوردی ، چندانکه
 هفتاد نان بارا بس بودی ؛ روزی موسی علیه السلام برو بر گذشت
 12 و آن خوردن وی را نظاره کرد که دسته دسته نانها را می پرداخت ؛
 گفتش که اگر من ترا بهفت لقمه نان سیر کنم ، چگوئی ؟ گفت :
 اگر هفت لقمه را ببینی کنم عطسه ام نیاید ؛ گفت : برخیز ! اکنون
 15 دست بشوی بوقت گرسنگی و بیا ؛ بیامد دست شست ، موسی
 گفت : بگو ، بسم الله الرحمن الرحيم و دست دراز کن بدین کاسه ؛ هفت
 لقمه تمام نتوانست خوردن ؛ هر چند تکلف می کرد بخور ! گفت : نمی
 18 توانم ؛ گفت : تا بدانی که سیری از حق است ، نان بهانه است

2 زروع : KZ : زرع B || 3 يقضي KB : تقضي Z || 8 بذو KZ : و B || 10 و BZ :

— K || 12 و ان KB : از Z || 15 و KB : — Z

شعر (رمل)

- آن کسان کینجا طمع از جان و دل برداشتند
 3 در عتابِ لَنّ تَرَانِيِ دل زبر بر داشتند
 ملکِ دنیا کهربائی بود و ایشان هر یکی
 زیر هر موئی نهان صد گنج و گوهر داشتند
 6 عقل را معزول کردند و هوا را حد زدند
 فقه را بگذاشتند از فقر افسر داشتند
 از عتابِ چار و پنج وهفت گردون فارغند
 9 در یکی منزل روان خضر و سکندر داشتند
 اینچنین مردان که من گفتم همه در راه دوست
 چون سنائی هر یکی پنجاه چاکر داشتند
 12 مَنْ عَرَفَ اللَّهَ لَا يُخْفِي عَلَيْهِ شَيْءٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ

فصل

- (۵۲۳/۳) یکی بسروقتِ درویشی بخلوت در آمد؛ گفت: چه تنها نشسته؟
 15 گفت: این دم تنها شدم که تو آمدی، مرا از حق ماندی؛ او یسِ قرنی
 می گوید: کسی بر من گذرد و سلامی نکند، بسی مینتها دارم که آن دم را
 مشغول می کند و رنج و زحمت می شود، آن مشغول کردن بسلام کردن عاشق
 18 شب خلوت را طُوبَى لِمَنْ كَانَ بِالْبَدَنِ مَعَ الْخَلْقِ وَبِالْقَلْبِ
 مَعَ الْحَقِّ تَعَالَى؛ بحضرت الله هیچ عمل شریفتر از همت نیست؛ الدُّعَاءُ
 مَخَّ الْعِبَادَةِ، یعنی همتِ بلند و همتِ بلند از شناخت خیزد؛ گفت:

T, I, 594 H, II, 59

۳۲۹ K آ ۱۴۳ B ب ۱۵۲ Z ۵۲۳/۳

2 کسان KZ: کسانی B || 5 نهان KZ: روان B || و K: -- BZ || 13 فصل
 KB - Z || 15 شدم KZ: باشدم B || 16 سلامی Z: سلام KB || 20 و همت بلند Z: همت
 بلند B - K

- بدنیا و آخرت دست نیالایم ؛ پس هر چند شناخت بیش بود ، همت
بلندتر ؛ اقْرَبُكُمْ أَحْسَنُكُمْ بِي ظَنًّا ؛ اول بوزم جان ، این ساعت
نیستم ؛ جانِ جانم یوسف ، مہمانِ گور دشوار باشد ؛ آخر همان جانرا 3
- بہشت کنی تا از بہشت مستغنی شود بہ ان اللہ جمیل ؛ اگر یکبار
جمالِ اورا بینی جمالِ ہیچ کست در چشم نیاید ؛ حدیثِ آدم می کند
ومن پیشِ او نشسته آن احمق را از من خبرش نیست ؛ سخنِ نورانی 6
- در دلِ ظلمانی قرار نگیرد ؛ ہر چہ تاریکی و ظلمت می بینی آن را کفر گو
و ہر چہ نور می بینی آن را ایمان گو ؛ موقوفِ گفته غیر مباح ؛ ار
مردی ہر چند خود را مردہ تر کنی سخنِ زندگان نزدِ تو بیشتر آید ، ہر کہ 9
- اورا شناسد اُولَئِكَ هُمُ شَرُّ الْبَرِيَّةِ (۶/۹۸) ؛ مرا از خلقان پنهان
کرده است الشَّيْطَانُ يَفِرُّ مِنْ ظِلِّ عُمَرَ وَمِنْ ظِلِّ الشَّيْخِ ؛ ہیبتِ
شیخ بر نفس زند کرہ تَنُد رام شود ؛ پیغامبر را ولایت بود و نبوت ؛ 12
- بولایت بحق مشغول بود و بنبوت دعوتِ خلق می کرد ؛ پس ولی بہ باشد ؛
عَلَامَةُ الْوَالِيِّ أَنْ يَطْلُبَ مِنْ كُلِّ بَيْتٍ مَا فِيهِ وَلَا يَطْلُبُ
مِنْ أَحَدٍ مَا لَيْسَ فِيهِ ؛ مَا أَطْمَعُ الْخِدْمَةَ إِلَّا مِمَّنْ هُوَ
أَهْلُ خِدْمَتِي ؛ سخن گفتن طفولیت است ، آنجا کہ مردیست از
سخن مستغنی است ؛ فرمود اللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي عَيْنَانِ هَطَّالَتَانِ يَنْجَلُ
بِهِمَا عُقْدَةُ الْهَمِّ

7 تاریکی BZ : تاریک K || 8 نور می KZ : نورانی B || ار KZ : از B || 9 زندگان

KZ : زندگانی B || 13 دعوت KZ : بدعوت B || خلق KZ : + مشغول بود و B ||

ولی KZ : وی B

فصل

(۵۲۴/۳) قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى عِبَادًا يَعْرِفُونَ
النَّاسَ بِالتَّوَسُّمِ؛ وَلَهُ عِبَادٌ يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالتَّفْرِاسَةِ وَلَهُ
عِبَادٌ لَهُمْ نُورٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الْارْوَاحُ فِي الْاجْسَادِ،
3 وَلَهُ عِبَادٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الْمَرَضُ فِي الْأَعْصَابِ

شعر (هزج)

6 ای دل تو و دردِ او که درمان اینست
غم می خور و دم مزن که فرمان اینست
یعنی دردِ او را درمان دان ؛ هر مکروه که بتو رسد در خواب و در
بیداری آن را کمندِ لطفِ او دان ؛ آن را رقیبِ فضلِ او دان که ترا
9 سیلی زنان بحضرت نزدیک می کند ؛ حدت می زند تا پاک شوی ؛
الحُدُودُ كَفَّارَاتٌ لِأَهْلِهَا ؛ داغت می نهد تا علت از تو برود. که
تو اشترِ اوئی ؛ اشتر را مرهم نهند و داغ کنند ولیکن باشتر نگویند که
12 این داغ از بهر کدام علت می نهم ؛ نمی بینی که درد ترا بحضرت
نزدیک می کند و عالم را بردلِ تو سرد می کند ؛ نمی بینی که کرامات
روی ترا بخلق می کند ، و غرامات روی ترا از خلق می گرداند
15

شعر (هزج)

گر پای بر آرزو نهادی یکچند کشتی سگکِ نفس را و قربان اینست

T, I, 595; H, II. ۲۳۰ K ب ۱:۳ B آ ۱۵۳ Z ۵۲۴/۳

1 فصل KB : — Z || 5 شعر KZ : B - 6 او KBZ : او K || 7 می خور
KB : مخور Z || 11 می نهد KB : می زند Z || 12 ولیکن KZ : ولیکن B || 15 بخلق
KZ : از خلق B || از خلق KZ : از B

- ۳ می بینی که ببرکاتِ گوشمالِ بلا سگک چگونه در کنج می غرژد؟ چنانک
برف و باران بارذ آن سگکک زیگک زیگک می کند وزیرِ ساباط و نردبان
سر در می کشد؛ فرمود طالب می خواهد که همین لحظه کاشف شود
و صاحب کشف گردد؛ خود بتائی و انتظار بمقصود خود می رسد؛
چنانک یکی درختِ قیسی می نشانند و همان سال می خواهد که میوه بدهد
۶ و سایه افکند، از غایتِ ضعف آن درخت میوه نمی دهدش تا ساق
بندذ و عالی شود و قوت گیرد فاستَغْلَظَ فاستَوَى (۲۹/۴۸)،
آنگاه میوه دهد و کشف حاصل شود؛ قَالَ اللهُ تَعَالَى مَنْ تَقَدَّمَ
۹ اِلَى بَشِيرٍ، التَّقَدُّمُ اِلَى اللهِ بِتَرْكِ الْهَوَاءِ

شعر (هزج)

- گر پای بر آرزو نهادی یکچند کشتی سگک نفس را و قربان اینست
۱۲ بروانِ پاکِ مصطفی، بروانِ پاکِ یارانش ابو بکر صدیق که

شعر (هزج)

- در بوته نیستی شو و باک مدار کین فقر منزّه است ز اغیار و زیار
۱۵ آنگاه تمام هست شریفِ لطیفِ خوش باشی که تمام ازین هستی نا شریف
نا لطیفِ نا بخوش فانی شوی ابد آابد؛ بایزید رُوْحَ اللهُ رُوْحَهُ اوّل
سلام می کرد در مسابقت، آخر الامر عليك السلام می گفت؛ از سرّ حال

۳ در می کشد BZ : در کشد K || ۶ میوه KZ : — B || دهدش KB : دهندش

۱۱ کرپای ... اینست KB : — Z || ۱۲ که KZ : — B || ۱۵ تمام KB : تمامت Z ||

۱۷ می کرد KZ : کرد B

پرسیدند، گفت: از شفقت میکنم که چهل طبق نورنثار سلام دهنده است؛
آن عطیه را فدای خلق کردم

فصل

3

عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْخَطِّ، فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ الرِّزْقِ؛ عَلَيْكُمْ
بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ غَيْبِ الْقُلُوبِ؛ عَلَيْكُمْ بِالْخِدْمَةِ وَزِيَارَةِ
الْأَبْرَارِ، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ الْخُطُوبِ؛ الْجُوعُ، سَحَابُ الْحِكْمَةِ وَنُورُ
الْمُقَلَّةِ وَبَابُ الْعِبَادَةِ وَمِفْتَاحُ بَابِ الْغَيْبِ وَذَرِيعةُ الْإِخْلَاصِ
وَالْيَقِينِ؛ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ
(۱۶/۱۲۸)، یعنی الله راحت درین جهان بکسی دهد که پرهیز کند
از اذاء بنا حق کسی و اگر کسی اورا بنا حق برنجاند محسن باشد، آن را
از خاطر عفو کند

12

شعر (کامل)

إِحْفَظْ لِسَانَكَ أَنْ أَرَدْتَ أَمَانًا

شعر (مقارب)

15 زبانا زدستِ تورنج اندرم بیرم سرت تا نبرئی سرم

(۵۲۵/۳) فرمود که اگر این انبان نان نبودی گترد این طایفه را

جبرئیل در نیافتی، کفر و کافری نظر عقل است و نظر بالله توحیدست؛

T, I, 598 : H, II, — ۳۳۲ K | ۱۴۴ B | ۱۵۴ Z ۵۲۵/۳

3 فصل KB : — Z || 12 شعر KB : — Z || 15 بیرم سرت KZ : بورت سرم B ||

16 که Z : — KB

باز این هر دو بر تفاوت است؛ لاجرم موحد و کافر بر تفاوت اند،
 جز نظر هیچ چیز نیست؛ دگر فرمود که پادشاهی بود و او را قرناقان
 3 با جمال و کمال بود؛ شبی جهت امتحان غلامان خود یکی را اشارت
 کرد که خود را بریشان عرضه کن تا خاین از امین پیدا شود؛ کنیزک
 خود را بانواع زیب و زینت آراسته بیرون آمد و غمزها می کرد، غلامی
 6 چشمکی می زد و یکی مال می پذیرفت و یکی دست بازی می کرد و یکی غلملیج
 می کرد؛ جماعتی که خواص حضرت و امینان صحبت بوذند، بدان
 غلامان بی ادب دشنام می دادند که نام شاه ما را بد نام می کنید و خانه
 9 دغلی می اندیشید و کنیزک را جفا می گفتند که بی ادبی میندیش و الا تو دانی؛
 کنیزک کیفیت حال و ماجرای قال بحضرت سلطان باز گفت؛ غلامان
 گستاخ را قهر فرمود، امینان ناصح را تشریفها داد؛ الحاله هذه امینان
 12 حضرت الله انبیا و اولیا اند و خاینان حضرت اهل دنیا و شهوانیان
 و آن کنیزک عجزه دنیاست، همانا که مأوی امینان علیین است و مثنوی
 خاینان سجین؛ و الله اعلم

15 (۵۲۶/۳) الحکایه: همچنان منقولست که در خانه پروانه شبی سماع
 عظیم بود و حضور علما و شیوخ و امرای سلطان؛ و حضرت مولانا
 تا نصف آلیل مستغرق سماع شده بود؛ مگر معین الدین پروانه
 18 در گوش شرف الدین ولد خطیر گفته باشد که حضرت خداوندگار را
 ساعتی نگاه می دار تا من قدری بخواب روم، تا پاره قوت گیرم که

T, I, 599; H, II, 60

۳۳۳ K آ ۱۴۴ B آ ۱۵۴ Z ۵۲۶/۳

4 بریشان Z: بدیشان KB || از از KB: را Z || 6 چشمکی Z: چشمك KB ||

7 می کرد KZ: — B || 3 مارا KZ: ما B || 10 حال KB: حال را Z || 12 حضرت KB: —

Z || 18 خطیر KB: خطیب Z || 19 روم KZ: — B

خدمتِ اکابر تو انم کردن ؛ فی الحال حضرت مولانا درحالتِ چرخِی که
چرخهٔ افلاک حیرانِ چنان چرخ گشته بود ، غزلی سر آغاز فرمود
وگفت :

3

شعر (رمل)

گر نخسبی شبی ای جان چه شود ور نکوبی درِ هجران چه شود
ور بیاری شبکی روز آری از برای دلِ یاران چه شود
ور سلیمان سوی موران آید تا شود مور سلیمان چه شود
ور دو دینده بتو روشن گردد کورئ دیندهٔ شیطان چه شود
الی آخره

9

همانا که پروانه جامه را چاک زده در خاک غلطان شد و بسی ابتهال
و تضرع نمود ؛ چه خدمتِ پروانه را نام سلیمان بود ؛ همچنان پروانه
بیچاره در عظمتِ سلیمانی آن سلطان حیران مانده موروار کمرِ اخلاص
بر میانِ جانِ خود بسته تا صبحِ صادق بصدقِ تمام بانواعِ خدمات
و بندگیها قیام نمود

15 (۵۲۷/۳) همچنان اصحابِ یقین آیدَهُمُ اللهُ بِنُورِهِ الْمُبِينِ از
خدمتِ ملکِ اربابِ الفتوة اخی محمد سیدابادی که فتوت دارانِ معتبر
و مطهرِ ممالکِ روم بود و همچنان عیسی وار مجرد و صاحبِ قدم و ده
بوده، حضرتِ مولانا او را اخی من فرموده است، چنان روایت کردند که
18

T, I, 600 ; H, II, 61

۲۳۴ K ب ۱۴۴ B آ ۱۵۴ Z ۵۲۷/۳

2 حیران KBZ^b : — Z || 5 a شبی KZ : شبکی B || 10 جامه را KZ جامه ما را

B || 12 سلیمانی KZ : سلطانی B || 16 خدمت KZ : خدمات B

- او گفت : ایامِ مستغلاتِ شذه بود و مرا خرمنی بود عالی و چاشِ عظیم بیرون آمده ؛ همانا که از ناگاه لشکرِ مغلِ صحرائِ قونیه را فرو گرفته خرمناهارا بیاد دادند و تُرت و مُرت کرده یغما کردند و مرا حضرتِ مولانا فرجی^۳ پوشانیده بود ؛ بخادمِ اشارت کردم که آن فرجی مبارک بر سرِ گندم بینداز تا از برکتِ آن فرجی چاشِ ما فرجی بیابد ؛ حقِ علیم است و کفّتی به شهیداً
- (۸/۴۶) که تمامتِ همسایگانِ مارا از نزدیک و دور تاراج کردند و یکی گردِ گندمِ ما نگشت و کاه تره تلف نشد و دانه نبردند ؛ همه را بشهر کشیده سفره^۶ مسافران کردم ؛ چون بشهر آمدم ، راست بحضرتِ مولانا رفتم ، تبسم کنان برابر آمد که اگر اخی می فرمود همشان می رهید^۹
- (۵۲۸/۳) همچنان از خدمتِ سنان الدینِ اقشهری منقولست که روزی درویشی از تفسیرِ اُولیائی تحتِ قِبابِی سؤان کرده بود ؛ بعد از معانی بسیار فرمود که وقتی که با اولیا و درویشانِ مست صحبت کنید^{۱۲} آنچ از خُلُقِ او موافق و ملائمِ طبعِ شماست عودر فهمِ شما می گنجد بصدقِ تمام قبول کنید و آنچ ناخوش آید، مستکره نماید از حرکات و سکنات و اخلاقِ ایشان را باز بهمان جای بگذارید و پیشِ عوامِ خلقِ نقل مکنید تا بمساوی مفضی نشود ؛ چه اگر ایشان را آن قِبابِ اخلاقِ بد نبودی در عالم نماندندی ، یا بزودی بمردندی و یا بابدالِ حق و غیبیان ملحق شدند ؛ جهتِ مصلحتِ عالمیان و قوامِ عالمِ حق^{۱۸} ایشان را در قِبابِ عیوب مخفی می دارد تا محبانِ مُمیزِ بینا از منکرانِ

T, I, 601 ; H, II, 62 ۳۳۴ K ب ۱۴۴ B ب ۱۵۴ Z ۵۲۸/۳

۴ که KB : + کل Z || مبارک KZ : مبارک را B || ۷ کاه تره Z : کاه پره

KB || ۸ سفره ZB : + سفره K || ۹ رفتم BZ : آمدم K || می فرمود KBZ : می فرمودی

KB || ۱۰ همچنان KB : الحکایه Z || ۱۲ باولیا KBZ : باولیا Kh

- بی تمیز ممتاز شوند ، لِيَمَيِّزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ (۳۸/۸) ؛
 آنانک هشیارند پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم می کوشند
 3 و آنانک مستانند در خرابی امور ظاهر سعی می کنند و لا اُبَالِي اند ؛
 همانا که طایفه عقلا هشیارند و طایفه عشاق مستند و کُمَلِ کرام
 مست هشیارند و اصلاح کردن ظاهر و باطن ملک ایشانست ؛ پیوسته مستان
 6 آسوده اند و عملاً در زحمت دنیا سبُوده ، و آن دیگر در کنار حق غنوده
 (۵۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی یاران از انکار حُسَاد
 و طعن اضداد شکایت کردند ؛ فرمود که حضرت موسی را علیه السلام
 9 پنج کسی بس مهیب و گریز دشمنی کردند و او تحمل نمود و صبرها کرد ؛
 عاقبة الامر حق تعالی هر پنج را بیخ از زمانه بریده مقهور موسی گردانید
 و او را بر همه منصور کرد ؛ از آنها یکی ، قارون بود ، بقوت مال
 12 بی ادبی می کرد ، فَخَسَفْنَا بِهِ وَ بَدَأْرِهِ الْآرْضِ (۸۱/۲۸) بخسف
 هلاک شد ؛ دوم ، سامری بود بعلم مناظره نموده بقذف مبتلا گشت ؛
 سوم ، بلعم بود ، بزهد خود می نازید ، برنج مسخ مُبتلا شد ، فَمَثَلَهُ
 15 كَمِثْلِ الْكَلْبِ (۱۷۵/۷) سگک در او شد ؛ چهارم ، عُوْج بن
 عُنُقُ بقوت و لَمْتُرِي لِحَاجِجِی می کرد ، در دست او هلاک شد ؛ پنجم

T, I, 602 ; H, II, 62

۳۳۵ K ب ۱۴۴ B ب ۱۵۴ Z ۵۲۹/۲

5 هشیارند KZ : + پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم اند B || 7 همچنان
 KB : الحکایه Z || 8 که KZ : B- || 10 گردانید KZ : B- || 12 می کرد B : ک
 KZ || 14 سوم KZ : سیوم B || 16 عنق KB : عنوق Z || لَمْتُرِي KB : لَمْتُرِي Z

15-16 عوج بن عنق : عوج بن عوق است ؛ نام مردی طویل قامت که در زمان آدم علیه السلام
 بوجود آمد تا زمان موسی علیه السلام بزیست ؛ موسی علیه السلام عصای خود برکمب او زد
 یفتاد و بمرد . . . آنچه که در مردم عوج بن عنق مشهور شده خطاست ، صحیح عوج بن
 هوق است (ر. ک. به غیاث ، ص ۲۰۶ ؛ ترجمه قاموس زبان ترکی ، ج ۱ ، ص ۸۰۰)

فرعونِ لعین ، بمصر و انہارِ او مفاخرت می نمود و لشکر کشی می کرد ؛
در همان آب غرقه گشته بلشکر کشی او ہلاک شد ، و همچنین دشمنانِ
انبیا و اولیا تا روز قیامت در کارند و کم نیستند ، و امتحان در امتحان
باقیست ؛ ذلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ (۹۶/۶ ؛ ۳۸/۳۶)

شعر (رمل)

6 امتحان در امتحانست ای پسر هر کہ گوید من شدم سرہنگِ در
پس بہر دَوْرِی ولی قائمست تا قیامت آزمایش دایم است
قَوْلِ اِنْ مِنْ اُمَّةٍ رَا يٰذَكْبِرِ تا بِلَا وَخَلَا فِيهَا نَذِيرِ

9 (۵۳۰/۳) همچنان خدمتِ چلبی جلال الدین روایت کرد کہ روزی
درویشی از سرِ این معنی کہ خَمَّرَ طَيْسَةَ اَدَمَ بِيَدِهِ اَرْبَعِينَ
صَبَاحًا سؤال کرد کہ چرا در شب نکرد و در روز نساخت؟ فرمود کہ
12 اگر در شب خمیر کردی مجموعِ آفرینش ظالمی و گران شدندی ؛ و اگر
در روز ایجاد فرمودی مجموعِ نورانی و سبک گشتندی ؛ در اوقاتِ صباح
ترتیب و ترکیب فرمود تا نیمی ظالمی و کافر و شقی و عاصی شوند و نیمی
15 دیگر نورانی و مسلمان و سعید گردند ؛ فَمِنْكُمْ كٰفِرٌ وَّ مِنْكُمْ مُؤْمِنٌ ،

T, I, 603 ; H, II, 64

۳۳۶ K | ۱۴۵ B | ۱۵۵ Z ۵۳۰/۳

1 انہار : BZ بانہار K || 3 کم : KZ — : B || 5 شعر : KB : بیت Z || 8 a من

BK : — Z || 10 خر : BZ : خرت K || بیدہ : BZ : بیدی K || 15 مسلمان : KZ : مسلمان B

6 امتحان ... در : MN ، ج ۳ ص ۷۴۶/۴۲ ؛ MA ، ص ۱/۲۱۰

7-8 پس ... نذیر : MN ، ج ۲ ص ۸۱۵/۲۹۱ ، ص ۳۷۰۸/۴۵۶ ؛

MA ، ص ۲۶/۱۲۲ ، ص ۱۲/۱۸۸

شعر (رمل)

جان چو روزست و تن ما چو شب و ما بمیان

3 واسطه* دوز و شب خوش بمثالِ سحریم

فی الحال سر نهاد و روانه شد

(۵۳۱/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرت سلطان ولد قدسنا

6 الله بسیره المؤید حکایت فرمود که بعد از آنکه در شام تحصیلها کرده

بودم و در انواع علوم انگشت نما گشته بشهر حلب رسیدم ، جمیع

علمای بحاث را در هر فتنی که سؤال کردند ، ملزم کردم و هیچ کسی را

9 مجال نطق و نطق نبود ؛ چون بقونیه وصول افتاد ، تمامت فضلاهی

شهر در مدرسه والد جمع آمدند ؛ همانا که حضرت پدرم از من ارمغانی

لطایف خواست کرد ؛ نکت غریب که استحضار کرده بودم ، من اولها

12 الی آخرها فرو خواندم ؛ بتصور آنکه بسبب ذوقیات معانی حضرت

پدرم تارکست و برینها مشغول نیست و من درین فن عدیم المثلم ؛

فی الحال حضرت مولانا مجموع آن نکتهار کما کان اعاده کرده

15 بیانها فرمود که همگان واله ماندند ، و باز نکتهار را قلب کرده چندانی

دلایل و انحصارات فرمود که در بیان گنجد ؛ و همچنان در میان آن بیان

ظاهر سخن را در باطن آمیخته نعره ها برخاست و من جامه ها را چاک

18 زده در قدم مبارکش غلطان شدم ، همانا که تمامت علما حیرت نموده

تحسینها دادند و از آن فطانت و فراست متعجب ماندند

I. I. 604 ; II. II. 64

۳۳۶ K آ ۱۵۵ B آ ۱۵۵ Z ۵۳۱/۳

2 و تن : KB : تن Z : و ما BZ : ما K : 3 واسطه ... مثال BZ : خوش مثال

K : 5 الحکایه همچنان K : منقولست که همچنان Z منقولست که B : 6 بسره Z : بسره

KB : 11 لطایف KZ : لطیفه B : کرد KB : 12 الی BZ : نکت KB : نکت Z : الی BZ :

و K : 13 تارکست BK : تارکست Z : فن KZ : فن B : التلم

KZ : التلم B : 14 حضرت Z : KB : 17 سخن را BZ : سخن K : 18 نموده KZ : نمود B

- (۵۳۲/۳) همچنان ولد فرمود که در عنفوان جوانی از حضرتِ والدیم در مدرسهٔ اقبنجی از هدایه درس می‌خواندم و آن نقل را چون با تمام می‌رسانیدم، والدیم اعاده می‌کرد و روان فرو می‌خواند؛ اما عبارتِ دیگر و طرزِ عجیب؛ و معنیٔ مسئلهٔ همان بود که بود؛ و همگان از قدرتِ سخن و قوتِ محافظه و ولایتِ او متعجب ماندند
- (۵۳۳/۳) همچنان چلبی شمس‌الدین ولدیم مدرس روایت کرد که روزی جماعتی از اصحاب بوداع خداوندگار آمده بودند تا بسفیری روند؛ فرمود که اِخْوَانِ اِخْوَانِی، لَا تَكُونُوا فِی قَبْیَدِ دَوْلَةِ وَفَضِیْلَةِ وَلَکِن کُونُوا فِی قَبْیَدِ اَنْ یَنْفَتِحَ قُلُوبُکُمْ؛ بعد از آن فرمود که همدیگر را دوست دارید که دشمنان در کین اند
- (۵۳۴/۳) همچنان از صنادید اصحاب منقولست که از نواب پروانه بزرگی را عزای عظیم واقع شده بود، و کافیهٔ افاضل و شیوخ کبار و امرای مختار آنجایگاه حاضر آمده بودند؛ تا وقت نمازِ شام حضرت مولانا در معانی و دقائق گرم شده بود؛ باتفاق تمام التماس نمودند که خداوندگار امامتی کند؛ فرمود که ما مردم ابدالیم بهر جایی که باشد می‌نشینیم و می‌خیزیم، امامتی را ارباب تصوف و تمکن لایق اند خدمت شیخ صدرالدین را رَحْمَةُ اللهِ اِشَارَتُ کَرْدُ تَا اِمَامِ جَمَاعَتِ شُدْ، و بَدُو اِقْتِدَا کَرْدَه فرمود من صَلَّیْ خَلْفَ اِمَامِ تَمِیِّی فَتَکَانِیَا صَلَّیْ خَلْفَ نَبِیِّی؛ شیخ تواضع می‌نموده و بتشویر تمام بخدمت می‌نخیزد

T, I, 605-06; H, II, 65 ۳۳۷ K ب ۱۴۵ B ب ۱۵۵ Z ۵۳۴ - ۵۳۲/۳

4 طرز Z: طور KB || 6 ماندنی KB: + الحکایه Z || 11 از صنادید K: +

مہتران BZ یعنی مہتران Kh || کہ KZ: - B || 12 شیوخ ZB: + و K || 13 مختار KZ:

- B || 13 حضرت مولانا BZ: - K || 15 جانی Z: جانی KB || 17 شد KZ: شده B ||

18 نموده KZ: نمود B

(۵۳۵/۲) همچنان منقولست که روزی خدمتِ صاحبِ فخرالدین
 بنحضرِ سلطان ولد لایها کرده الحاحِ عظیم می نمود تا حضرتِ مولانا
 بوی نصیحت دهد و معانی فرماید؛ از اولِ روز تا چاشتِ سلطانی
 مراقب نشسته بود؛ اصلاً بکلام مشغول نشد و دم بدم الله اکبر،
 الله اکبر می فرمود؛ چون صاحب بیرون آمد، حضرتِ ولد سر نهاده
 از آن حال سؤال کرد؛ فرمود که بغایت بی درد مردیست، غافل و هشیار
 جانیبست، و از عالمِ معنی بی خبر، که اصلاً مزه ادراک ندارد با که
 گویم وجه گویم؟

9 شعر (رمل)

با که گویم چون ندارد گوشِ جان بهر گوش است ای پسر جوشِ بیان
 همانا که ضایرِ شما دم بدم مرا می خلید و عروسانِ حرمِ حقایق اندرون تر
 می گریختند از نا محرمی او؛ فرمود که شاعری بود روزی بفکرِ نظمِ
 12 خود مشغول گشته بود؛ از ناگاه درِ او را بسنگی زدند؛ بشتاب بیرون
 دوید، کسی را ندید؛ تاسه نوبت، عاجز شد، گفت: چون کسی را
 نمی یابم که سخن بگویم با که گویم و از مهماتِ خود نیز می مانم؛ اما
 15 عاقبتش محمود گردد

(۵۳۶/۲) همچنان روزی اصحاب بیاسرِ هیم جمع شده بودند
 و حضرتِ مولانا در شرحِ استعفاف و قناعت معانی می فرمود؛ گفت:

۵۳۵/۲ - ۵۳۶ Z ۱۵۵ ب ۱۵۶ آ B ۱۴۵ ب ۱۴۶ K ۲۲۸ - ۲۲۹

T, I, 606; H, II, 66

1 همچنان KB: الحکایه همچنان Z || خدمت KB: -- Z || 7 جانیبست K: جانست
 ZB || 13 بود KZ: B - || 14 کسی را ندید KZ: کس ندید B || کسی را KZ
 کس را B || 17 همچنان KB: الحکایه Z || 18 می فرمود KZ: + و B

هر که از یارانِ ما بخواستنِ خواسته، دنیاوی کف گشاید ما از وی اعراض
خواهیم کردن؛ چه مادرِ خواست را بیارانِ خود بر بسته ایم نَحْنُ
عُلْمَنَا أَنْ نُعْطِيَ وَمَا عَلَّمْنَا أَنْ نَأْخُذَ 3

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که جنت از آله گره می خواهی ز کس چیزی نخواه
ور نخواهی من کفیل مرترا جنة المأوی و دیدارِ خدا 6

(۵۳۷/۳) همچنان منقولست که روزی یکی سؤال کرد که شپش
کشتن گناهی دارد؟ فرمود که چون دست را بشوئی آن گناه زایل می شود

(۵۳۸/۳) همچنان از یارانِ صحبت و اقرانِ قربت منقولست که 9

خدمتِ خواجه مجدالدینِ مراغی را کنیزکی بود رومی اصل؛ پیوسته
حضرتِ مولانا اورا صد بقیه گفتی؛ همانا که آن کنیزک دم بدم

کرامات می گفت که نورِ سبز دیدم، نورِ سرخ دیدم، نورِ سیاه 12

دیدم؛ فلان فرشته را مشاهده کردم؛ روحِ فلان ولی و امانی بمن

جلوه کرد؛ خواجه مجدالدین بددل می شد که دریغا کنیزکانِ خانه صورِ

غیبی را می بینند و ما هیچ نمی بینیم و غیرتی می کرد؛ روزی بحضرتِ مولانا 15

رسید؛ می خواست که از آن حکایت روایتی کند، فرمود که آری، نور

در سوادِ دیدگانست؛ بعضی را بتفرجِ شاهدان مبتلا می کند، باز بعضی را

۲۳۹ K آ ۱۴۶ B آ ۱۵۶ Z ۵۳۸-۵۳۷/۳

T, I, 607 - 08 ; H, II, 66 - 67

2 خواهیم KZ : خواهم B || 3 علمنا BK : علمنا (!) Z || 7 همچنان KB :

الحکایه Z || 8 می شود KB : + الحکایه Z || 11 همانا که KB : همانا Z || 14 صور

KF : صورت Z

5-6 گفت ... خدا : MN ، ج ۶ ، ص ۲۹۰/۲۳۳ - ۲۳۴ : MA ، ص ۲۰/۵۵۸

- بعضمت نگاه می دارند، تا بر معشوق حرم برند؛ چه اگر او را در راه بخوبان بیرونی مشغول کنند و او بهر شاهدهی بنگردد، خاتون خانگی مستور از خواجه محتجب شود؛ همچنان حق تعالی بهر که دری گشاذ و تجلی کرد و غیبی بدو نمود، بدان حال مبتلا شد و آنجا فرو ماند، چنانکه ما اعظم شأنی و غیره و بعضی را چندانکه کوشند و جوشند و خروشدند هیچ نناید تا بعنایت رؤیت خاص مخصوص شود و از مقربان قربت گردد، مجدالدین سرنهاده شورهای عظیم کرد و یاران را سماعی ترتیب کرده بی حد شکرانها در باخت

- ۹ (۵۳۹/۳) الحکایه: همچنان از محققان اصحاب منقولست که در دیر افلاطون حکیم راهبی بود ذو فنون عظیم و سال خورده؛ چندانکه اصحاب اینجایگاه برسم تفرج رفتندی بانواع خدمات کردی و اعتقاد نمودی و حضرت چلبی عارف را بغایت دوست می داشت؛ روزی اصحاب کرام از سبب اعتقاد او پرسیدند که تو مولانا را چون دینی و چگونه دانستی؟ گفت: شما او را چه دانید که او که بر ذق من از و کرامات بی حد و معجزات بسیار دیده ام و بنده مخلص گشته؛ و سیر نبیای ماضی را در انجیل و صحف ایشان خوانده بودم؛ همه را در ذات مبارک او مشاهده کرده ام و بحقیقت او ایمان آورده؛ همچنان روزی اینجایگاه تشریف داده بود و قرب چهل روز در خلوت خلوت کرده؛ چون

T, 1, 609 : H, II, 67 ۳۳۹ K آ ۱۴۶ B ب ۱۵۶ Z ۵۳۹/۳

۲ بر BK : بر Z || بنکرد BZ : نکرد K || ۶ بنایت KB : بنایت Z || شود

KB : شد Z || ۱۰ سال خورده KB : سال خورد Z || ۱۴ گفت KB : — Z || او

K : — BZ || بود KB : + گفت Z

- بیرون آمدن دامن مبارکش را گرفتم ، گفتم : حق تعالی در قرآن مجید فرموده است کہ **وَ اِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَاَرِدُهَا (۷۱/۱۹)** چون باتفاق همه را ورود بر آتش خواهد بوذن ، پس دین اسلام را بر دین ما چه ترجیح است ؟ و این چون خواهد بوذن ؟ همانا کہ هیچ نفرمود ؛ بعد از لحظه اشارت کرده بسوی شهر روانه شد و من در عقب او بزرگ آهسته آهسته می رفتم ؛ از ناگاہ در کنار شهر بر فرنی در آمد و فرنی خباز را بر افروخته بوذند و همانا کہ پیلون سیاه مرا بگرفت و در میان فرجی خود کرده در فرنی انداخت و ساعتی در گوشه مراقب بنشست ؛
- ۹ دیدم دوزی عظیم بر آمد و کسی را مجال مقال نبوذ ؛ بعد از آن فرمود کہ نظر کن دیدم کہ خباز فرجی مبارک را بیرون آورده بحضرت خداوندگار پوشانید ؛ بغایت منقا و پاکیزه ، و پیاون من از کی باز سوخته و ناچیز گشته بوذ ؛ فرمود کہ ما چنان در آئیم و شما چنین در آئید ؛
- ۱۲ فی الحان سر نهادم مرید شدم

- (۵۴۰/۳) الحکایه : منقولست کہ کالویان نقاش و عین الدوله هر دو نقاشان رومی بوذند و در آن صنعت و تصویر بی نظیر ، و مرید حضرت مولانا شده بوذند ؛ مگر کالویان روزی حکایت کرد کہ در استنبول در لوحی صورت مریم و عیسی را نگاشته اند کہ همچون عیسی و مریم بی مثل است ؛ و از اطراف عالم نقاشان جهان آمده ، مثل آن تصویر
- ۱۵
- ۱۸

T, I, 610 ; H, II, 69 ۳۴۱ K ب ۱۴۶ B ب ۱۵۷ Z ۵۴۰/۳

4 فرمود BZ : فرموده K || 7 همانا که KB : همانا Z || 10 که خباز ... مبارک را B : که خباز فرجی مبارک K فرجی مبارک که خباز Z || آورده KB : آورد Z || 11 پوشانید KZ : پوشانیده B || 14 الحکایه Z : همچنان K - B || 17 همچون KZ : همچنان B || 18 مثل KB : مثال Z

- نتوانستند کردن ؛ همانا که عین الدوله در هوسِ آن صُورِ سفر در پیش گرفته در آن دیرِ بزرگِ استنبول سالی مجاورت نموده رهبانانِ آن مقام را خدمات کرد ؛ شبی فرصت یافته لوح را در بغل کرده روانه شد ؛ چون 3 بقونیه رسید زیارتِ مولانا مشرف گشته فرمود که گجایما بوذی؟ حکایتِ لوح را کماکان باز گفت ؛ فرمود : تا آن لوحِ روح افزا را تفرّج کنیم ؛ همانا که در غایتِ خوبی و لطافت بوذ ؛ بعد از توقّف 6 بسیار فرمود که این دو صورتِ خوب از تو شکایتِ عظیم می کنند که در محبتِ ما راست نیست و عاشقِ دروغ است ؛ گفت : چگونه ؟ گفت : ایشان می گویند که ما هرگز خواب و خور نداریم و دایما قائمُ اللیل 9 و صایمُ النهاریم ، و عین الدوله ما را گذاشته شب خواب می کند و روز می خورد ، اصلاً در موافقتِ ما نیست ؛ عین الدوله گفت : ایشان را قطعاً خواب و خور محال است و سخن و گفتار نیست و نقشِ 12 بی جانند ؛ فرمود که تو که نقشِ باجانی و چندین صنایع داری و ساخته نقاشی که عالم و آدم زوماً فی الارضِ و السماء دست کارِ اوست ، روا باشد که او را بگذاری و خود را عاشقِ نقشِ بی جانِ 15 بی معنی کنی ، تا از آن صورِ بی خبر چه حاصل شود و ترا چه فایده رسد؟ فی الحال توبه کرده سر نهاد و مسلمان شد

(۵۴۱/۳) همچنان از خدمتِ قدوة الاخوان شیخ محمود صاحب

قران منقولست که معتبر خواجه بوذ و او را نازنین فرزندی ؛ بعشقِ

T, I, 612 ; II, II, 70

۳۴۲ K آ ۱۴۷ B آ ۱۵۷ Z ۵۴۱/۳

2 مقام را KZ : مقام B || 3 خدمات KB : خدمت Z || کرد KZ : کرده B ||

چون KZ : همچون B || 12 خور ZB : خوار K || 15 بگذاری KB : بگذار Z || عاشق

KB : + بی Z || 18 همچنان KB : الحکایه Z || الاخوان KBhZ : اصحاب B

- تمام از پذیرِ خود التماس نمود که اورا مریدِ مولانا کند؛ و پدرش دایم
 مانع می شد؛ عاقبت مجمعی عظیم ساخته حضرتِ مولانا موی آن فرزندان را
 3 برگرفت؛ مگر که خواجه از محبتانِ شیخِ اوحدهِ خوئی بود؛ مخفی در
 گوشِ شیخ گفته باشد که عجباً این پسرِ من بعملِ خود بخدا خواهد
 رسیدن یا مولانا بخداش خواهد رسانیدن؟ و چون شیخِ اوحده الدین از
 6 جملهٔ عاشقانِ مخلصِ مولانا بود، جواب داد که درین باب هیچ مگو؛
 در حال حضرتِ مولانا فرمود که تا بگویند که غمی نیست؛ والله والله
 آن فرزندِ اولِ بخدا رسید آنگاه مریدِ من شد؛ تا جذبۂ عنایتِ اورا
 9 نکشید بسوی ماندوید؛ شیخِ اوحده الدین نعرهٔ بزذ و جامه‌ها را چاک
 زده سماعِ عظیم شد؛ گویند: مردی بود گرم رو و صاحبِ دل؛ پیوسته
 بر درِ خداوندگار آمدی و طلبِ غزلیاتِ نو کردی؛ فرمودی که در را
 12 گشاذندی و در خلوت با او مصاحبت کردی؛ همچنان در نقلِ مولانا،
 شیخِ اوحده الدین برهنه گشته بود و فریادها می کرد و می زارید و می
 گفت: ای عزیز عزیز عزیز! چون آمدی و چون رفی که هیچ کس ترا
 15 نشناخت و این بیت را می گفت

شعر (رمل)

- در جهان آمد و روزی دو بمارخ بنمود
 18 آنچنان زود برون شد که ندانم که که بود
 همچنان آن خواجه با اهل و عیالِ خود مرید شدند

1 دایم KZ : — B || 2 جمعی Z : جمع KB || 7 بگوید که Z : بگوید KB || 10
 KZ : — B || 10 شد KZ : + که B || 11 که KZ : — B || 14 عزیز KZ : — B || کسی
 BZ : کسی K

- (۵۴۲/۳) همچنان ہم ازو منقولست کہ درخانِ صاحبِ اصفہانی
 فاحشہ زنی بوذ بغایت جمیلہ ؛ و اورا کنیزکانِ بسیار در کار بوذند ؛
 3 همانا کہ روزی حضرتِ مولانا از آنجا می گذشت ، آن عورت پیش دویذہ
 سرنہاد و در پای خداوندگار افتادہ تضرع و شکستگی می نمود ؛ فرمود کہ
 رابعہ رابعہ رابعہ ؛ کنیزکانِ اورا خبر شد ، بیکبارگی بیرون آمدہ سر
 در قدمِ او نہادند ؛ فرمود کہ زہی پہلوانان ! زہی پہلوانان ! زہی پہلوانان
 6 کہ اگر بارکشی شہما نبودی ، چندین نفوس لوامہ امارہ را کہ مغلوب
 کردی و عفتِ عفیفہ زنان کجا پیدا شدی ؛ همانا کہ از بزرگانِ زمان
 یکی گفتہ باشد کہ این چنین بزرگی با قحطِ خرابات چندین
 9 پرداختن و ایشان را بانواع نواختن وجہی ندارد ؛ فرمود کہ حالیا
 اودر یک رنگی می روذ و خود را چنانک هست بی زرق میناید ؛ اگر
 مردی تونیز چنان شو واز دورنگی بیرون آی تا ظاہرِ تو ہمرنگِ باطن
 12 شود و اگر ظاہر و باطنِ تو یکسان نشوذ ، باطل شود و عاطل گردد ؛
 عاقبۃ الامر آن خاتونِ جمیلہ رابعہ و ار توبہ کردہ کنیزکانِ خود را آزاد
 کرد ؛ و خانہ اش را بغا فرمود واز نیکبختانِ آخرت گشتہ ارادت
 15 آورد و بسیار بندگیہا نمود

- (۵۴۳/۳) همچنان منقولست کہ در دروازہ آفسرا ضریری بوذ
 روشن ضمیر ؛ روزی برای عشقِ مولانا نانی می خواست ؛ و خدمتِ
 18

T, I, 614 ; H, II, 71 ۳۴۳-۳۴۲ K ب ۱۴۷ B ب ۱۵۷ Z ۵۴۳ - ۵۴۲/۳

3 دویذہ KB : دویذ Z || 4 افتادہ KZ : افتاد و B || 6-7 زہی پہلوانان کہ B : زہی
 پہلوانان K زہی کہ Z || 7 نبودی KZ : بوذی B || 8 کردی KB : — Z || زمان
 KB : — Z || 13 ظاہر KZ بہ باطن B || 18 می خواست BZ : خواست K

۳
 ۶
 ۹
 عزارا بجا آورد

۱۲
 ۱۵
 ۱۸

T, I, 615 ; H, II, 72

۳۴۴ K ب ۱۴۷ B آ ۱۵۸ Z ۵۴۴/۳

۲ رسید : KZ : رسید B || ۴ که : KZ : + من B || نمی دهم : KZ : + و B ||

در کردن : KZ : بر کردن B || ۱۲ حضرت : ZB : - K || ۱۳ روزی : BZ : - K ||

۱۴ ما : KZ : - B || کرده : K : - BZ || ۱۶ گرفتن : Z : + و KB || ۱۷ پارسی

BZ : فارسی K

چون تمام کردم ، فرمود که تنور را ور کردند ؛ قریب صد طبق کاغذ را ورق ورق بر می گرفت و در تنور می انداخت و می گفت : *أَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَصِيرُ الْأُمُورُ* (۵۳/۴۲) ؛ و چون آتش شعلها می افراخت و اوراق 3 می افروخت تبسم می کرد که از غیب الغیب آمدند و باز بغیب بی عیب می روند چلبی فرمود که جهت تبرک می خواستم که ورقی چند پنهان کنم ، حضرت شیخم فرمود که نی نی نشاید ؛ از آنک ابکار این اسرار لایق اسماع 6 اخیار این دیار نیست و استماع این کلمات را ارواح خواص حضرت مستعد گشته اند و اینها غذای روحانیت ایشانست

9 شعر (رمل)

سخنم خور فرشتست من اگر سخن نگویم
ملک گرسنه گویند که بگو خمش چرائی

12 و از آنجا بیرون آمده بحمام زیروا درآمد و با فرجی و دستار مبارک از سوراخ خزینه در آب جوشان فرو رفت ؛ قرب هفت شبانه روزی در آنجا بود ؛ علی الصباح سر از خزینه بیرون کرده سر آغاز فرمود که

15 شعر (رجز)

باز آمدم چون عید نو تا قفل زندان بشکنم
وین چرخ مردم خوار را چنگال و دندان بشکنم

18 تا آخر غزل ؛ اصحاب شاذیها کردند ؛ بعد از اتمام غزل بسوی مدرسه خود روان شد و هفت روز دیگر سماع و جمعیت بود

7 نیست KZ : است B || 10 سخنم KZ : شیخم B || خور KB : + و Z ||
14 الصباح B : الصباحی ZK || که KB : - Z || 17 خوار را ZK : خور B ||

(۵۴۵/۳) همچنان اعزّه اصحاب روایت کردند کہ روزی حضرت مولانا در باغ چلبی حسام الدین بوذہ و آن روز از حد بیرون ذوقها و سماعها و شورها کردند ؛ از ناگاہ حضرت مولانا فرمود کہ یاران می خواہم کہ آن خانقاہ ضیاء الدین از آن حضرت چلبی ما باشد ؛ علی الصباح اصحابی کہ از شهر رسیدند خبر دادند کہ شیخ خانقاہ ضیا در گذشت و بر منارها صلا می زدند ؛ و او را ہرگز سقمی و المی نا بوذہ ؛ و گویند آن درویش مردی بوذہ بوآش و متجبر ؛ و دایم از سر غرض و محبت عرض در عرض یاران چیزها گفتی و طعنہ زدی ؛ از شومی طعنہ زبان خود بطعن سنان اہل جنان چنان مطعون گشته گشته شد ؛ بعد از روز سوم فرمود کہ حضرت چلبی را در آن خانقاہ شیخ کردند و اجلاس عظیم شد و آن روز این مصراع را تقریر فرمود

۴

شعر (ہزج)

12

ای بر سر گنج و از گدائی مردہ

یعنی همچون خُستی کہ شکم پر آب باشد و لب او خشک بوذہ ؛ و اگرچہ آفتاب بر صخرہ سخت می تابد و او را از کرم خود گرم می گرداند ، اما چون آفتاب اُفول می کند بر قرارِ اول سرد می شود ؛ همانا کہ آفتاب حکمت اولیا نیز در جان منکران و بددلان همین عمل می کند

T, I, 616 ; H, II, 73

۳۴۵ K آ ۱۴۸ B ب ۱۵۸ Z ۵۴۵/۳

3 کردند ZB : + و K || 8 زبان BZ : زنان K || 10 سوم KZ : سوم B ||

11 فرمود K : فرمود کہ B می فرمود Z

شعر (رمل)

- پس کلام پاک در دلہای کور می نیاید می رود تا اصل نور
- 3 و جماعتی که آنجا بگاہ از اهل انکار حاضر بودند انقیاد نموده زنارها
بربزند و مرید مخلص شدند
- (۵۴۶/۳) الحکایہ: همچنان خدمت ملک المدرسین، زبده المتأخرین،
- 6 بحر المعقول والمنقول، الجامع بین الفروع والاصول، مولانا زین الملہ
والدین عبد المؤمن التوقاتی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ که استاذ اکابر علوم و نادر
ممالک روم بود و اورا نعمان ثانی و عثمان معانی خواندندی و در عمل
تقوی و علم فتوی ابو یوسف دوم بود و این بنده ہم از شاگردان کمتر
- 9 اوست؛ روزی در مجمع علمای توقات در مدرسه بمعین الدین پروانه
تغمد الله بیغفرانہ روایت کرد کہ در زمان حضرت مولانا من در
قونیه معید مولانا شمس الدین ماردینی بودم؛ در مدرسه جلال الدین
- 12 قرطابی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ همچنان روزی جماعت فضلا در خدمت شمس الدین
ماردینی از بزرگی نسب و جلالت حسب و اخلاق محمدی و کرامات
مولانا حکایت می کردند و او بصدق تمام تصدیق می کرد و تحسین می داد
- 15 و می گریست و دیگران ہم می گریستند و مرا در ضمیر دل ترددی افتاد کہ
این چنین بزرگی و پادشاهی و عالی عاملی چرا برقص و سماع شروع می کند
و خلاف شرع را جایز می دارد و این طریقت در امور شریعت
- 18 نامشروع است و من هرگز این خطرات را اصلا بزبان نیاوردم؛ از ناگاد

T, I, 618 ; H, I, 74

۵۴۶/۳ Z ۱۵۸ B ۱۴۸ B ۳۴۶ K

8 نمان ثانی BZ : نمان الثانی K || 19 بزبان KZ : بزبان B

12 پس ... نور : MN ج ۲ ، ص ۲۶۴/۳۱۶ : MA . ص ۱۱۲/۹

- صبحی مرا ببندگی مولانا ملاقات افتاد و دیدم کہ شمسِ ماردینی نیز
از طرفی رسید؛ فی الحال سرنہاد و دستبوسِ مولانا کرد، من بندہ نیز
3 همان کردم کہ مدرسِ کردہ بود؛ دیدم کہ حضرتِ مولانا روی بسوی
من کردہ فرمود کہ مولانا زین الدین در شرع مسئلہٴ هست و دانم کہ
خواندہٴ کہ در حالتِ اضطرار و مخمصہٴ مہلک آدمی را تناولِ مردار
6 و چیزهای حرامِ حلال می شود و جایز داشته اند و مباح دیدہ از برای بقای
نفسِ انسانی تا بکلی ہلاک نشود برای مصلحتِ دین و این معنی بنزد
علمای ثابت شدہ است؛ اکنون مردانِ خذارا ہم حالتی و ضرورتی هست کہ
9 بمثابہٴ مخمصہ و استسقا است و دفعِ آن جز بسع و رقص و تواجد و اصواتِ
اغانی نیست والا از غایتِ ہیبتِ تجلیاتِ و انوارِ جلالِ حق وجودِ
مبارکِ اولیا گذاختی و ناچیز گشتی، چنانک وجودِ یخ در مقابلہٴ
12 آفتابِ تموز

۴

شعر (رمل)

بہر استبقای آن روحی جسد آفتاب از برف یکدم در گشند

- 15 و اشارتِ کلمینی یا حمیرا! جہتِ این معنی بود؛ و معذور دار کہ
مارا آن مخمصہٴ عظیم و عطشِ الیم ملک شدہ است، و این حرام بہ
از حلال، و تلخی بہ از شیرین، و کفری بہ از ایمان؛ اینہارا دینِ عاشقانِ
18 خود کردہ ایم

4 کہ K : BZ || 5 کہ KZ : B || 7 نشود KZ : B || 14 روحی

KB : روح Z || 17 اینہارا KZ : راہ B

7 بہر ... کشد : MN ج ۶ ص ۵۰۴/۵۰۹ : MA ص ۲۳/۶۴۷

شعر (هزج)

برین حالم که می بینی و ز آن نالم که می دانی

3

شعر (هزج)

کشا کشمهاست در جانم کشنده کیست می دانم

دی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

6 همانا که خراباتِ عاشقانِ عمارت پذیر نیست و در عبارتِ بیان
نمی گنجد

شعر (هزج)

9 آن علم که در مدرسه حاصل گردد کاری دگرست و عشق کاری دگرست
وزین الدین گفت که از هیبتِ مولانا بر من چنان حالتی طاری شد که تا چه
وقت بیخود افتاده بودم ؛ چون بخود آمدم ، سر بر قدم مبارکش نهادم
12 واستغفار کردم و باخلاص تمام مریدِ مخلص گشته محبّ سماع شدم ؛
چنانک سماع بکلی غذای جان من شد ؛ تمامتِ علما آفرینها کرده
اعتقادشان یکی در هزار شد

15 (۵۴۷/۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ابن مدرّس و سید
الادبا مولانا فخرالدین دیودست چنان روایت کردند که در آن زمان
جماعتی از علمای شریعت در تحریمِ رباب چیزها می گفتند و منعِ رباب
18 می کردند ؛ خبر بحضرت مولانا رسیده فرمود که آهن سه د می کوبند

T, I, 621 ; H, II, 76-7 ۳۴۸ - ۳۴۷ K آ ۱۴۹ B ب ۱۵۹ Z ۵۴۷/۳

1 شعر KZ : B — || 3 شعر KB : Z — || 8 شعر KB : بیت Z : 9 دکر

KZ : دیگر B || دکر KZ : دیگر B || 15 همچنان KB : الحکایه Z || 17 می گفتند

KZ : B — || 18 نارسیده KZ : نارسید B

۳ واللہ ثمّ واللہ بر سرِ گورشان رباب خواهند زدن ؛ بعد از وفاتِ حضرتش مگر یاران در میدانِ قونیه در سماع بوذند ، از ناگاہ یارانِ عظیم یاران را در پیچید ، سماع کنان سماع کنان بگور خانہ قاضی سراج الدین رَحْمَہُ اللّٰہُ در آئندہ سماعِ عظیم کردند و آن حکایت را یاد کرده سر می نہاژند و انصافها می داژند

۶ (۵۴۸/۳) همچنان خدمتِ مالکِ اَزِمَّةِ الْفَضْلَا مولانا صلاح الدینِ ملطی رَحْمَہُ اللّٰہُ روایت چنان کرد کہ روزی حضرتِ ساطان ولد فرمود کہ جدّم مولانای بزرگّ قَدَسَ اللّٰہُ سِرَّہُ الْعَزِيزِ بِحَضْرَتِ وَالِدِمْ در آخرِ وقت وصیت فرمود کہ خداوندگارم جلال الدین محمد اینک بحضرتِ اللّٰہِ می روم و ملازمِ انوارِ ذاتِ حق خواهم بوذن

شعر (ہزج)

۱۲ ما زاذہ ز ذاتیم سوی ذاتِ رویم بر رفتنِ ما دہید یاران صلوات

۱۵ ومانا کہ منہیانِ عالمِ غیب وقاصدانِ ملاً اعلا پیوستہ اخلاق و اخبارِ اخلاف را بارواحِ اسلاف می رسانند تا در چہ حالت و بچہ مشغولند ؛ اللّٰہ اللّٰہ آنچنان باش و در آن کوش کہ من در آن حضرت شاذان و سرافراز باشم ، نہ آنک از سرِ تشویر سر درپیش افگم و خجل گردم و این وصیت را همچون حلقہ زرین در گوش کن

T, I, 622 ; H, II, 76 - 7 ۳۴۸ K آ ۱۴۹ B ب ۱۵۹ Z ۵۴۸/۳

۱ ثمّ واللّٰہ : KZ : ثمّ باللّٰہ B || ۶ همچنان KB : الحکایہ Z || ۱۳ اخبار KB : +

و Z || ۱۵ باش KZ : - B

شعر (سريع)

فَكُنْ جَدِيثًا حَسَنًا ذِكْرُهُ وَإِنَّمَا النَّاسُ أَحَادِيثُ

- 3 و همچنان کرد که فرموده بود ، و اشارت کرده و صد هزار چندان ؛
و عاقبة الامر کمال حال بجائی رسید که فرمود

شعر (رمل)

- 6 تو دلا چنان شدستی ز خرابی و زمستی سخن پذیر نگوئی هوس پسر نداری

(۵۴۹/۳) همچنان از کرام اصحاب منقولست که خدمت بهاء الدین

بحری در آبگرم رنجور عظیم شده بود؛ چنانک بکلتی از او امید حیات

- 9 بریذند ، حضرت مولانا فرمود که همچنان با جامه خوابش برداشته

بحمام آبگرم بردند و در حوض دغدغی چندانی در میان آبگرمش

غوطه داد که در شمار آید؛ و تمامت یاران بی خود گشته از مذکور

- 12 دست شستند و در حیرت افتادند که زین سان معالجه غریب هیچ

طیب لیب کبی را نکرده است و کسی ندیده است و کسی را مجال

دم زدن نبوذ مگر فرزندش صلاح الدین فریاد بر آورد؛ حضرت

- 15 مولانا بدست مبارک خود بهاء الدین را از آب بیرون آورده فرمود

تا لحظه آسایش کند؛ همانا که چون برخاست طعام خواست و شنای

عاجل حاصل گشته روانه شد و گفت:

T, I, 622 ; H, II, 77

۳۴۸ K ب ۱۴۹ B آ ۱۶۰ Z ۵۴۹/۳

8 عظیم KB : — Z || او مید KB : امید Z || 11 غوطه KB : غوط Z || 13 نکرده

است KB : نکرده Z

شعر (رمل)

- توشفائی چوبیائی خوش ورو بنائی سپہ رنج گریزند و نمایند قفا
 3 و همچنان از آن قدرت و تصرفِ عظیم صد هزار منکرِ مستکبر باقرار
 آمده مرید و مؤمن شدند و بهشتی گشتند
- (۵۴۸/۳) همچنان منقولست که روزی در صفتِ بدگوهرانِ منکر
 6 معانی می گفت ؛ فرمود که مگر عقربی در کنارِ جوئی گشت می کرد ؛
 از ناگاه سنگِ پستی یعنی کاسو سوی عقرب پیامد که در چه کاری ؟
 گفت چاره می جویم تا آنسوی جویم گذر افتد که مرا قوم و فرزندان
 9 آنسو بست ؛ کاسو بحکمِ شفقت و غریب نوازی عقرب را چون خویشانِ
 اقرب بر پشت بگرفت و بر روی آب روانه شد ؛ چون در میانه جو
 رسیدند عقرب را هوسِ نبش زدن شد بر پشتِ سنگِ پشت خیشی
 12 می کرد ؛ پرسید که چه می کنی ؛ گفت : هنر نمائی میکنم ؛ تو کرمِ خود
 نموده بر ریشِ من مرهم نهادی ، من بر تو نبش می زنم و بر تو مهربانی
 من همین است ؛ همان لحظه کاسو در آب غوطه خورد و عقرب نابکار
 15 بمارِ جهنم پیوست و این بیت را فرمود

شعر (طویل)

- أَلَا فَاقْتُلُوا النَّفْسَ الْخَبِيثَ وَبَادِرُوا
 18 وَلَا تَتْرُكُوهَا حَيَّةً فَهِيَ عَقْرَبٌ

T, I, 624 ; H, II, 79

۳۴۹ K آ ۱۵۰ B ب ۱۶۰ Z ۵۵۰/۳

1 خوش BZ : بما K || 5 همچنان KB : الحکایه Z || 6 کنار KZ : کناره B

10 آب KB : + روان Z || 12 پرسید که KZ : کفت B || 13 بر ریش KZ : بریش

14 همین K : همان BZ || 17 بادرُوا BZ ; + ها K

شعر (رمل)

- جاهل ار با تو نمايد همدلی عاقبت زخمت زند از جاهلی
 3 مهر ابله مهر خرس آمد يقين کين او مهرست و مهر اوست کين
 (۵۵۱/۳) همچنان منقولست که روزی جلال الدين مستوفی
 رَحْمَهُ اللهُ وَلِيْمَهُ عَظِيْمٌ سَاخِطَهُ بُوذٌ وَتَمَامَتِ اِكْبَارُهَا خَوَانِدَهُ ؛ چون
 6 خوان را بينداختند و صلاي افطارِ طعام کردند هر یکی برغبتِ تمام و اشتهای
 صادق بلوت مشغول شدند؛ همانا که حضرت مولانا افطار نکرد و التفتات
 نمود؛ مستوفی سر می نهاد و الحاح می کرد؛ خداوندگار تمهیدِ عذر
 9 فرمود که معده ما قوی ضعیف شده است و بدان جانور لاغر پشت
 ریش گشته را می ماند که در وقت پالان نهادن نالان و منحنی شود
 و تحمل آن بار ندارد؛ چه اگر کوفته نگشتی، کوفته چند خورده شدی؛
 12 مستوفی بیچاره گریبان گشته مستوفی بندگیها کرده بنده و مرید شد.
 و یاران را بتشریفاتِ فاخر مشرف گردانید و آن روز سه هزار درهم
 قوال انداز داد

- 15 (۵۵۲/۳) همچنان منقولست که روزی جماعتی از اصحابِ جدل
 و اربابِ حییل سؤال کردند که چون حق سبحانه و تعالی از کتمِ عدم
 وجودِ مبارکِ آدم علیه السلام بظهور آورد و از آب و گل ترکیبش
 1۸ فرمود که خَمَّرْتُ طِينَةَ آدَمَ بِيَدِي اَرْبَعِينَ صَبَاحًا ، عَجَبًا دَرِ اَنْ

T, I, 626 ; H, I, 80 ۳۵۰ K آ ۱۵۰ ب ۱۶۰ Z ۵۵۲ - ۵۵۱/۳

3 مهر . . . اوست کين KBZh : — Z || 4 همچنان KB : الحکایه Z || 5 الله BZ :
 + عظیم K || 10 در KB : — Z || 13 درهم BZ : درم K || 16 سبحانه BZ : — K

2 جاهل . . . جاهلی : MN ، ج ۶ ، ص ۱۴۲۴ / ۳۵۵ : MA ، ص ۸ / ۵۸۶

3 مهر . . . اوست کين : MN ، ج ۲ ، ص ۲۱۳۰ / ۳۶۴ : MA ، ص ۱۱ / ۱۵۱

آب و گلِ او گاه آمیخته بود یا نی؟ فرمود که در قرآن مجید خَلَقَ
 الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ (۱۴/۵۵) فرموده است که معنیش
 3 آب و گلِ محض باشد، و اگر در آن آب و گل گاهی آمیخته بودی
 پاشنه‌های من نکفتی و هر دو پاشنه خود را باز نمود که از آبِ وضو
 در نخبندان و ریاضتِ سماع شکافها کرده بود، همشان از آن جوابِ شافی
 6 و لطفِ وافق حیران مانده باخلاص تمام بنده و مرید شدند و بدان
 حلمِ خلیلی و علمِ حبیبی انصافها دادند

(۵۵۳/۳) الحکایه: اولادِ مدرسِ چلبی شمس‌الدین و بدرالدین
 9 رَحِمَهُمَا اللهُ حکایت چنان کردند که در اولِ وهلت که مریدِ حضرتِ
 مولانا شدیم، از هیبتِ او دهشتِ عظیم بر ما غالب گشته مجالِ حرکت
 نداشتیم و در حجرهٔ مدرسهٔ مبارک منزوی گشته می‌سوختیم؛ مگر
 12 جهتِ خداوندگار بر بامِ مدرسه خوبگامی ساخته بودند؛ و مُحَجَّر
 کرده؛ همانا که شبی از سرِ روزنِ ما سرِ مبارک را فروذ آورده
 فرمود که بالا بیایید که درین ایام زیرِ سقف خفتنِ گرانی و کسل
 15 می‌آورد؛ بهتر آن باشد که سقفِ سماوات را تفرج کنان بخواب روید؛
 چون بر بام برآمدم؛ دیدم که بدامنِ مبارکِ خود خاکِ لطیف
 پر کرده بیاورد و در کنارِ بام فرو ریخت و گفت: برای وضو و میزک
 18 بایست شوز تا شمارا بزیر آمدن زحمت نباشد و از وفورِ این رحمت مارا
 طاقتِ صبر نمانده بیخود شدیم؛ دیدم که خداوندگار سرِ مارا بر

T, I, 626 ; H, II, 80

۳۵۰ K آ ۱۵۰ B آ ۱۶۰ Z ۵۵۳/۳

— : B 2 که 8 الحکایه Z : همچنان KB || 11 مبارک BZ : —

K || 14 بیاید KZ : بیاید B || 17 ریخت Z : ریخت KB || 18 زیر آمدن KB ~

زحمت نباشد Z

سر زانو نهادہ مرحمت می فرمود و بوسہا می داد ؛ زہی شفقت شاہانہ
و دلداری پذیرانہ و بندہ نوازی محبتانہ و مرید پروری و کمال متابعت
محمدی ! چنانک فرمود

3

شعر (مجتث)

بیا بیا کہ تو از نادرات ایامی برادری پذیری ماذری دلآرامی
بنام خوب تو مرده زگور برخیزد گزاف نیست برادر چنین نکونامی

6

(۵۵۴/۳) مرویست کہ روزی خدمت معین الدین پروانہ زیارت آمدہ
بود ؛ التماس نمود و اجازت خواست کہ بالای تربہ 'سلطان العلماء قدس اللہ
روحہ' قبہ نادر و طاقی غریب بنا کند ؛ مولانا فرمود کہ چون بہتر
از قبہ افلاک نخواہد بودن ، پس برین طاق مینا اختصار کن و فارغ
باش ؛ سر نهاد و خدمات نمود

(۵۵۵/۳) الحکایہ : همچنان از اصحاب عظام منقولست کہ خدمت
12 خواجه شمس الدین عطار رحیمہ اللہ از جملہ مریدان قربت یافتہ بود ،
و از ارباب قباب و ہتاب شدہ ، و اوقات بتجرع صہبا میل کردی
و در حالت مستی مغیبات و کرامات گفتی ؛ مگر روزی همچنان مست
15 طافح بر خاست و بحضورت مولانا آمد و ازو شمع و شاہد و نقل و غیرہ
التماس نمود و بجد گرفت ؛ فرمود کہ اورا در حجرہ کردہ شمع پیش
او نہادند ؛ و خاتونش را شاہد وقت او گردانیدہ انواع نقلها مہیا
18

۳۵۱ K ب ۱۵۰ B آ ۱۶۱ Z ۵۵۵-۵۵۴/۳

T, I, 627 ; H, II, 81

6 b نامی KB : + الحکایہ Z || 9 طاق BZ : طاق K || II خدمات KB : خدمت
Z || 12 اصحاب ZB : - K || 13 رحمة اللہ KZ : رحمة اللہ علیہ B || 18 خاتونش را KZ :
خاتون مذکور را B

کردند ؛ بعد از ازالۃ سُکر چون بخود آمد و خود را در حجرهٔ مدرسه یافت و خاتون را در پہلوش نشسته دید ، دیوانه وار پرسید کہ این چه حالتست ؟ چنانکک واقع شدہ زن باز گفت ؛ فریاذ کنان بر خاست و جامہ ہارا بر خود چاک زده خاک بر سر می کرد و اشکهای خونین می ریخت ؛ حضرت مولانا مذکور را در کنار گرفته دلداریا فرمود و برو بخشود ؛ همان ساعت سر در قدمِ خداوندگار نہادہ از سرِ آن شر بر خاست و توبۂ نصوح کردہ چندانکک زندہ بود دیگر طعامِ روز نخورد

9 (۵۵۶/۳) همچنان روزی در معرفت فرمود کہ حق تعالی می فرماید کہ من نیازِ بندگان را چندان دوست می دارم کہ اگر بندگانِ من مسکنت و مذلت نمودندی و تصرع نکردندی نیاز را از ایشان می بردم و من بخودیِ خود بذیشان نیازمندی می نمودم ؛ اما حضرت بی نیازِ من نیازمندان را دوست می دارد

15 (۵۵۷/۳) همچنان درویشی را گفتند کہ ترکِ نیاز چرا کردی ؟ گفت : چندان نیاز نمودم کہ بی نیاز شدم ؛ نیاز منزلِ آخرین است ؛ پیوستہ بی نیاز نیاز را دوست می دارد

T, I, 628 ; H, II, 82 ۳۵۲ K ب ۱۵۰ B ب ۱۶۱ Z ۵۵۷ - ۵۵۶/۳

2 خاتون را KZ : خاتونش را B || دیوانہ وار KZ : ازو B || 3 حالتست Z :

حال است KB || 9 همچنان KB : الحکایہ Z || 14 همچنان KB : الحکایہ Z || کہ

ترك KZ : - B

شعر (مجتث)

- پریر عشق مرا گفت من همه نازم
 همه نیاز شو آن لحظه که ناز کنم
 3
 چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی
 من از برای تو خود را همه نیاز کنم

- 6 (۵۵۸/۳) الحکایه : همچنان اعزّه اصحاب که مقرّبان جناب آن حضرت بوذند ، چنان روایت کردند که غره ماه رمضان مبارک شده بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از میان یاران ناپذید شد ؛ چندان در جایهای معین طلب کردند کس نشان نداد ، و یاران فوج فوج سوبسو جستند ؛ اصلاً قماش معلوم نگشت ؛ و همگان سوار گشته درین حالت حیران ماندند ؛ مگر در باغچه مدرسه بچاه آبی که بود در آمده یوسف وار معتکف گشته است و فرو کشیده و هیچ کسی را خبری نی ؛ همانا که روز عید مبارک که اصحاب ملول و ماتم زده نشسته بوذند ، بیرون آمده بمدرسه خرامید ؛ غریو از نهاد عاشقان برخاسته شادیا کردند و بسماع شروع فرموده این غزل را سر آغاز کرد که
 12
 15

شعر (مضارع)

- باز آمد آن مہی کہ ندیدش فلک بخواب
 آورد آتشی کہ نمیرد بہیچ آب
 18
 الی آخره
 و اکابر شنیده جوق جوق زیارت حضرتش مشرف می شدند

T, I, 628 ; H, II, 82

۵۵۸/۳ Z ۱۶۱ ب B ۱۵۱ ب K ۲۵۲

2 من K : ZB 4-5 جو ناز را ... کنم KB : Z 6 الحکایه BZ : K
 8 چندان ZB : چندانک K 10 جستند KB : می جستند Z 11 باغچه BZ : بچہ K
 13 کہ KZ : B 20 می شدند KZ : می شوند B

- (۵۵۹/۳) همچنان خدمتِ ولیّ پنهانی، گوهرِ بحرِ لا مکانی
 مولانا اختیارالدین امام رضی اللہُ عنہ روایت کرد کہ روزی حضرتِ
 3 مولانا بیباغِ چلبی حسام الدین می رفت تنها؛ و من بنده در پی آن سلطانِ
 دین آهسته آهسته می رفتم؛ و سوگندانِ عظیم می خورد کہ بحقِ ذوالجلالِ
 و آلاکرام کہ برین چشمهای ظاهر می دیدم کہ حضرتِ شیخ گزی
 6 از زمین بالاتر بین السماء و الارض می رفت و من بیہوش گشته افتاده ام؛
 چون برخاستم؛ خداوندگار بکارِ خود رفته بود؛ روزی در خلوت
 بگوشِ من فرمود کہ کمتر از مرغی نتوان بوذن؛ خصوصاً کہ مرغانِ
 9 عرشی و گفت:

شعر (رمل)

مرغِ باغِ ملکوتِ نیم از عالمِ خاک
 12 دو سه روزی قفسی ساخته اند از بدنم

- (۵۶۰/۳) همچنان مگر بعضی از یارانِ فقیر از قلتِ منال و کلتِ
 حال شکایت می کردند؛ فرمود کہ در زمانِ مصطفیٰ علیہ السلام قحطِ
 15 عظیم شدہ بود و از صحابه یکی را مُدّی آردِ جو بود؛ و بر حضرتِ رسول
 تشنّیع می زد کہ درین ایامِ غلا چه خواهم کردن؛ فرمود کہ آن آرد را
 بفروش و توکل کن؛ بحکمِ اشارتِ نبوی بر دوش گرفته میانِ اصحاب
 18 مزاد می کرد کہ یک مدّ آرد کہ می خرد؟ هیچ کسی مشتری نشد و رغبت

T, I, 630 ; H, II, 83 ۳۵۳ K ۱۱۵۱ B ۱۶۱ Z ۵۵۹/۳

1 همچنان KB : الحکایہ همچنان Z || 6 می رفت KZ : رفت B || 7 در خلوت
 BZ : بخلوت K || 12 بدنم KB : + الحکایہ Z || 14 علیہ السلام KB : صلّم Z ||
 18 یک مدّ KZ : یک من B || آرد BZ : جو K || کسی KZ : کس B

- نکردند ، یکی می گفت که من یکماهه قوتی دارم ، آن بمن کافیت ؛
دیگری می گفت که من قوتِ ده روزه دارم ؛ صحابه دیگر می گفت :
3 مرا دو روزه طعام هست ، چون هیچ نماند رزاق حاضرست ؛ تا حدی
که درویشی گفت : مرا لقمه هست که شب افطار کنم ؛ ذخیره ام
نمی باید ؛ همچنان حضرت رسول صلعم تصرف فرموده علی حده
6 هر یکی را قوتِ توکل بخشیده بود که اصلاً غمِ قوت نداشتند و علم
در سلوکِ ملوک حقیقت می افراشتند ؛ همانا که آن صحابی عزیز خجل
گشته ، حضرت رسول فرمود که ترا دو ماهه قوتی هست و هنوز شکایت
9 می کنی روا نباشد و آن را حق تعالی نپسندد ؛ فی الحال تصدق نموده
توبه کرد و توکل نمود و بقوتِ روحانی مؤید گشت

شعر (رمل)

- 12 هین توکل کن ملرزان پا و دست رزقِ تو بر تو ز تو عاشق ترست
گر تو نشتابی بیاید بر درت و ر تو بشتابی دهد دردِ سرت
تونه ز آن نازنینانِ عزیز که ترا دارند بی جوز و مویز
15 یاران استغفار کرده شکرها کردند و فارغ شدند

1 یک ماهه BZ : یک ماهه K || 5 صلعم KZ : الله B || 8 سلوک KZ : +
و B || 12 و KZ : و B || b بر KZ : از B || ز تو BZ : بتو B || 13 درد سرت
KZ : + زردا خاک و سنک بیرون کسیدند و با عالم آوردند تا خلاق منعمت گیرند ،
همانا که این مدخلان B || 15 شدند KB : : الحکایه Z

12 هین ... عاشقترست : MN ، ج ۵ ، ص ۲۸۵۱/۱۸۲ : MA ، ص ۲۳/۵۰۹
13 کر تو ... درد سرت : MN ، ج ۵ ، ص ۱۵۴ (در نوط) : MA ، ص ۲۵/۹۵
14 تونه ... مویز : MN ، ج ۵ ، ص ۲۸۴۵/۱۸۲ : MA ، ص ۲۰/۵۰۹

3 (۵۶۱/۳) همچنان روزی فرمود که مردمِ عاقل چندانی زحمات کشیدند ورنجهای حدّ دیدند ، تا سیم وزررا در خاک پنهان کنند تا کسی از آنجا فایده نگیرد ؛ عاقبة الامر همه شان عور و بی نوا خواهند رفتن و آن مال مرد ریگ خواهد ماندن

شعر (رمل)

6 عاقبت تو رفت خواهی نا تمام کارهایت آبتّر و نانِ تو خام از خراج ارجع آری زرچوریگ تو بمیری و آن بناند مرد ریگ
9 (۵۶۲/۳) همچنان روزی فرمود که مردی آنست که خاک را زر کند ؛ اما مردی آنست که زر را خاک کند ؛ والله الحمد که در هر دو حال پهلوانیم

شعر (رمل)

12 پیشه مردی ز حق آموختیم پهلوانِ عشق و یارِ احمدیم
(۵۶۳/۳) همچنان روزی بخدمت پروانه عذری می خواست که کشتی وجود درویش در بحر تصرف حق بحکم خود نیست

شعر (بسیط)

15 تَجْرِی الرِّیَاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السَّفُنُ

T, I, 632 - 3 ; H, II, 85 ۳۵۵ K ب ۱۵۱ B آ ۱۶۲ Z ۵۶۳ - ۵۶۱/۳

3 نکیرد KB : نکیرند Z || 7 مردریک KB : + الحکایه Z || 9 کند KZ :

کنند B || 11 شعر KZ : - B || 12 احمدیم KB : + الحکایه Z || 14 درویش KZ :

- B || 15 شعر B : - KZ

6 عاقبت ... خام : MN . ج ۳ ، ص ۱۲۹/۹ MA ، ص ۷/۱۹۶

7 از خراج ... مردریک : MN ، ج ۴ ، ص ۶۷۱/۳۱۸ MA ، ص ۲۱/۴۴۱

16 تجری ... السفن : دیوان ابی الطیب المتنبی ، ج ۴ ، ص ۲۳۶

وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ (۲۱/۱۲) ؛ هر که نورِ چهرهٔ
 يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ (۲۷/۱۴) را مطالعه کند هیچ اعتراض در نهادِ
 3 او نماند و بر همهٔ خلایق مرحمت نماید و همچنان نیکی که برای رضای الله
 بود خالصاً لِوَجْهِهِ اللهُ به از نورِ آفتابِ بود و ماهتاب، و استخوانِ
 محسن در گورِ روز، اما نور در زیرِ گورِ نرود؛ بیازما اینک نورِ
 6 آفتاب را در گور کن باز بر سر آید و فرو نماند؛ این سخن پایان ندارد،
 یعنی نیکی نیکان همچنانست اگر چه نیک مرد در گور فرو رود اما نورِ
 احسانِ او و تابشِ نامِ نیکِ او تا ابد الا عصار درخشان باشد

شعر (بسیط)

9

وَ الْخَيْرُ كَالشَّمْسِ لَا يَخْفَىٰ إِلَىٰ آآَمَدٍ

و این کلمات ترکیبِ ایشانست؛ پروانه سر نهاد و بر خاست و یاران را
 بی حد بندگیها نمود

12

پایان جلد اول

ve Mevlevîlik tedkiklerinin başlamasından itibaren kısmen veya tamamen tercüme edilmiştir.

Türkçe tercümeleri

1) Zâhid b. 'Ârif tarafından 803 h. / 1400-01 m. *Maḥzan al-asrâr*¹ adıyla yapılan tercüme. *Manâḳib al-'ârifîn*'in, dil bakımından oldukça sâde olan bu tercümesinde, Şams al-Dîn-i Tabrîzî bölümünde anlaşılması güç bazı parçaların çıkarıldığı ve manzum kısımların ve âyetlerin olduğu gibi bırakılıp türkçeye çevrilmedikleri görülmektedir.

2) Gevrek Zâde Hasan (ölm. 1216 h. 1801 m.)², *Tarcuma-i manâḳib al-'ârifîn*.³ 1210 h. de yapılan bu tercümede manzum kısımlar hariç diğer kısımlar tamamıyla Türkçeye çevrilmiştir.

3) 'Abd al-Bâḳî b. al-Şayḥ al-Sayyid Abū Bakr Dede Efendi⁴, *Tarcuma-i manâḳib al-'ârifîn* veya *Tarcuma-i Aflâḳî*⁵, aslına sâdik kalınarak yapılan bu tercüme mütercim 1208 h. / 1793 m. de başlayıp 1212 h. / 1797 m. de bitirmiştir. Tercümede aslına sadık kalınmakla beraber bazan anlaşılması güç yerlerde açıklama mahiyetinde ilâveler yapılmıştır. Ancak, açıklama mahiyetinde olan bu ilâveler, eserin bütününe nazaran hiç mesabesindedir. Ayrıca Farsça beyitlerin çok azının tercüme edildiği, çoğunun ise, olduğu gibi bırakıldığı görülmektedir.

4) T = Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri*, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Dünya edebiyatından tercüme, Şark-İslâm klâsikleri: 26, c. I-II, Ankara, 1953-54. Eserin

¹ Tavsifi için bk. İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları 6. Fasikül, İstanbul, 1946, s. 533

² Tercüme-i hali için bk. M. Süreyya, Sicill-i Osmani, c. II., s. 162 M. Fahir, Osmanlı müellifleri, c. III, s. 213

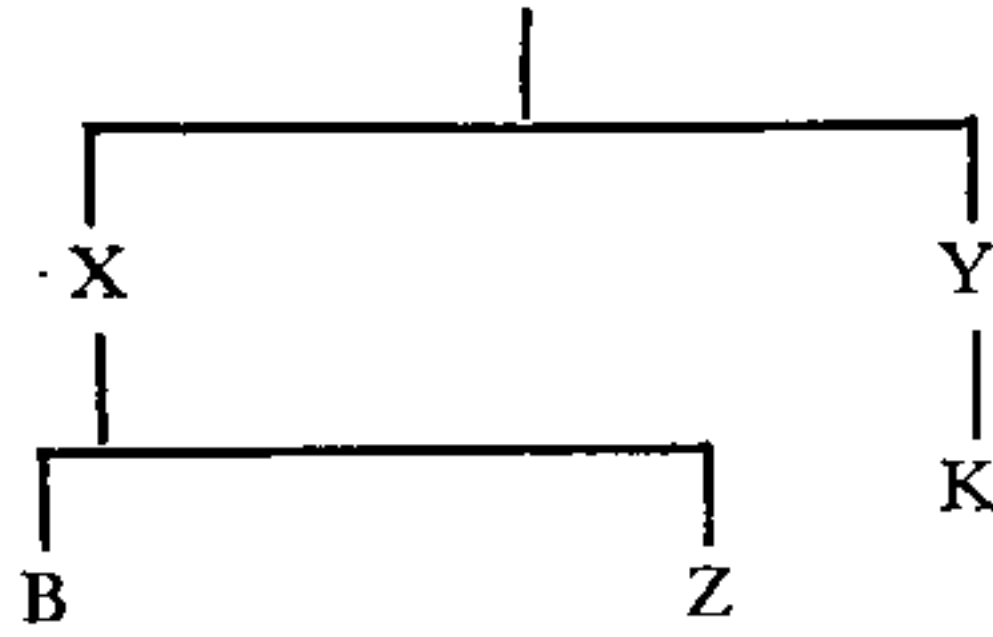
³ Muhtelif nushaları için bk. Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri c. I, s. XCVI-XCVII (önsöz)

⁴ Tercüme-i hali için bk. Sicill-i Osmâni, c. I, s. 300

⁵ Muhtelif nushalar için bk. H. Ritter, Philologica XI, Der Islam c. XXVI, s. 130; İstanbul kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları, 6. Fasikül s. 444.

Bu ve diğer bazı nushalarla yapılan karşılaştırmada istinsah tarihleri H. X. asrın sonuna kadar çıkan nushaların tertip bakımından birbirinden biraz farklı oldukları ve bu bakımdan iki gruba ayrıldıkları görüldü. Buna göre mevcut nushaların şecereleri şu şekilde gösterilebilir :

Müellif nüshası

K (= Konya) nüshasının istinsah edildiği meçhul nushada müstensih tarafından rivayetlerin tertibinde, yukarıda anlatılan sebepler dolayısıyla bazı değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. **B** (=Bursa) nüshasındaki rivayetlerin kenarlarında "bu rivayetin falan bölümde olması lâzımdı" gibi kayıtlar, gerek kendisinin, gerekse onunla aynı tertibi muhafaza eden **Z** (=Serez) nüshasının, müellifin orijinal nüshasına istinad eden bir nushadan istinsah edildiklerini göstermektedir.

Metnin tesisinde faydalanılan bu üç nüsha, yukarıdaki tavsiflerinden de anlaşılacağı üzere istinsah tarihleri bakımından başkalarına nazaran oldukça eski sayılabilecekleri gibi istinsah edildikleri devirlerde okunup başka nushalarla da karşılaştırılmışlardır.

Manāķib 'al - 'ārif in'in tercümeleri

Manāķib al-'ārif in, başta türkçe olmak üzere tamamen veya kısmen muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Türkçe tercümeleri Anadolu'da muhtelif devirlerde ve muhtelif şahıslar tarafından yapıldıkları için Türk dili ve tercüme tekniği bakımından büyük bir ehemmiyet taşır. Bu tercümelerden ilkinin, kendi devrine ait metinlerin azlığı göz önünde bulundurulursa, bir kat daha değeri artar. Eser, Avrupa'da Mevlānā

و مرید خردی شمس الدین امیر عادل و صلاح الدین امیر زاهدا و حسام الدین امیر
 و اجدر و صراغ علیهم اجمعین و همچنان چلی شمس الدین امیر عادل تلفی کرد
 خدمت سلاطین الاولیاء در تاج الاصفیا و اوست اسرار الانبیاء به الدین شاه زاده
 امیر عالم و برادر چلی مظفر الدین امیر عادل را قدر الله عزالتانین السابین و ابد
 عمر العاشقین الباقین و الحمد لله رب العالمین و صلوات الله علی محمد و آله المرسلین العالمین
 فی الطین قورق از مکارم الخلق و طیب اعراق اخوان صفا کثر الله امثالهم و حصل
 فی الدنیا امامهم چنانست که این بضاعت فرجاء را بنظر قبول ملحوظ کرد این ابن
 خالی را از دعوات پادشاهانه خود فراموش نفرمایند و اگر عبارت ان خلی باید
 عبارت و اصلاح در بیخ نداشت شعر و عین الضائق کمال عیب کلیله
 و لیکن عین العیوب المأویا که دعا کوی دعا کوی توم و زانوی
 چاک کوی توم و همچنان بدین راهی ختم کرد بر استان سر نهاد و بگفت
 از فضل حم جوی حد الامام و سایر اخبار حکایت با تمام رسید
 این درج که درج درج شاهانک المنته له با تمام رسید

کتب العبد الضعیف المناجیح الی رحمة الله تعالی برفیق
 المومنین علیها الله منها روز محشر فوق الظهور
 تاریخ حقیقی در اول شعبان و غیره

زاکرین ندیکند حکام

مراد خواند و عاظم دارم

Lev V Z = Suleymaniyce Kitaphı Serez 1794 No. lu Manakib
 al- 'arifin nushasının 82B h. tarihli ferağ kaydı

Manakib al- 'arifin C. I

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref-Zâde dergâhı 1203, Miklabı kopmuş, şemse ve zincirekli tamir görmüş koyu kahve rengi meşin cild içinde 27 X 17.8 (18.3 X 11.4) cm. eb'adında olup 259 varaktır. Her sahifede 22 satır vardır. Yazı talik, söz başları kırmızı mürekkeple. Noktalar çok defa ihmal edilmiştir. Bazen de asıl yerlerine konmamıştır. Bazı rivayetlerin kenarlarında, bulunmaları gereken yerler işaret edilmiştir. (meselâ bk. 141b, 139a, 149a, 193b vb.). Kitabın başına sonradan ilâve edilen bir varakta "Kınalı zâde Efendi Hasan Çelebi hazretlerininindir" diye bir kayıt vardır. Arka sahifede (b) ihtimal vaktile bu cild içinde bulunan kitapların bir listesi verilmiştir. Bu listeye göre bu cild içinde 1) *Şarh-i ba'zî ahādîş-i şarîfa bi'l-fârisiyya*; 2) Abû Muhammad 'Abdallâh b. Muhammad al-Kalânisi, *Kitâb fi't-taşavvuf*; 3) Nacmaddîn al-Kubrâ, *Risâla fi'âdâb al-şûfiyya*; 4) Mavlânâ Calâl al-Dîn Rûmî, *Fihî mâ fih*; 5) Aflâkî, *Manâkib al-'ârifin* bulunmakta imiş. Ayrıca 1^a da Bursa'da Çelebi zâde İsmâ'îl 'Âşım'ın istishab kaydı vardır. Giyâş al-Dîn al-Kâtib tarafından 836 h. yılının safar ayında istinsah edilmiştir. İmlâ hususiyetleri bakımından harflerin noktalarını ihmal hariç Serez nushasına benzemektedir.

Bh = Bursa Eşref-Zâde dergâhı 1203 No. lu nushada başkaları tarafından işaret edilen farklar

K = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158. Kahve rengi meşin bir cilt içinde olup 25.6 x 17.5 (19 x 13) cm. eb'adındadır. 676 sahifedir. Yazı talik, söz başlıkları kırmızı mürekkeple olup her sahifede 17 satır vardır. Unvan sahifesini teşkil eden iki sahife müzeyyen. 978 h. de Vezir-i a'zam Mehmed Paşa tarafından vakfedilmiştir. 869 safarının yarısında 509 sahifelik bir kısmının, arta kalanının ise, aynı yılın Cumada'l-ulâsının 14 ünde istinsahı ikmal edilmiştir (bk. vrk. 509 ve 676). Ancak muhamm, sunulan metinde işaret edildiği gibi ilk yarısında yirmi otuz sahife kadar eksikliği vardır.

Bu nusha da imlâ hususiyetleri bakımından ۛ ve bir sesliden sonra ۛ lerin noktasız yazılmaları hariç **Z** (= Serez) nushasına benzemektedir.

Kh = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushada başkaları tarafından gösterilen farklar.

Z = Serez (Süleymaniye Kütüphanesi) 1794, Miklaplı, şemse ve zincirekli koyu kahve renkli meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 17.5 X 27 (yazı eb’adı: 21.5 X 14) cm. eb’adında olup 284 varaktır. Her sahifede 21 satır vardır. Manākīb al-‘ārifīn 1^b-283^b arasındaki sahifeleri işgal etmektedir. Başında as-Sayyid ‘Abd al-Raḥmān b. Aḥmad Amīn al-Sirozi’nin, bu nushayı Siroz Kütüphanesine vakfettiğine dair vakıf mühürü vardır. Sonda vrk. 284^a da Mavlānā’nın soyunun Abū Bakr’a kadar uzanan muhtelif şecereleri verilmektedir. 284^{a-b} de Türk şairlerinden Muhyi’nin iki türkçe gazeli vardır. Bu nusha, Yūsuf b. Sulaymān tarafından 828 h. de istinsah edilmiş ve ondan oğlu Sulaymān’a intikal etmiştir.

Bu nushanın yazı hususiyetleri:

1) د harfi, Farsça kelimelerde ی den veya bir sesliden sonra ذ olarak yazılmıştır. Meselâ: پیدَا ve کُنْدَ gibi. Arapça kelimelerden ise sadece خدمت kelimesi daima خدمت şeklinde yazılmıştır.

2) ر , چ , پ harfleri, bazan ب , ج , ز şeklinde yazılmıştır.

3) گ harfi, bazan ve çok defa güç hallerde ك in üzerine (°) nokta konulmak suretiyle كْ şeklinde belirtilmiştir.

4) Kelime içindeki hemzeler daima ی ile gösterilmiştir. Meselâ: فواید فوائد , وقایع وقائع , فواید فوائد şeklinde yazılmıştır.

5) Arapça kelimelerde elif-i mamdūda’dan sonra hiç hemze yoktur. Hemze sadece kelime muzaf mevkiinde ise konulmuştur. Meselâ : علماء دهر gibi. Muzaf halinde bazan de onun yerini yay-yı izafet almıştır. Meselâ: فضلاى قونيه

6) و veya • ile nihayetlenen Farsça veya Arapça kelimelerin cemilerinde bunların yerini Farsça çoğul edatı olan ها alır. Meselâ: (نعره‌ها , خانه‌ها , جامه‌ها) نعرها , خانها , جامها

7) چ ve که ile آن zamirleri بل ile gedikleri vakit چ ve که şeklinde yazılmıştır. Meselâ: چنانک , بلک gibi.

Zh = Serez 1794 No. lu nushanın aslında başkaları tarafından tesbit edilen farklar

Maşnavî,¹ *Divân-i kabîr*,² *Maktûbât*³; Ayrıca bizzat Mavlânâ tarafından muhtelif kitapların kenarlarına yazılan kayıtlardan faydalanılmıştır⁴. İsimleri sayılan bu eserlerden nakledilen parçaların büyük bir kısmı sonulan metinde gösterilmiştir. Bir kısmı da II. cildin sonuna bırakılmıştır.

Manâkıb al-‘arîfîn neşrinin dayandığı nushalar

Manâkıb al-‘arîfîn'in çeşitli bakımlardan arzettiği ehemmiyetine rağmen ilmî esaslara dayanan tenkidli bir tabı yapılmamıştı. Bundan altmış iki yıl önce Hindistan'da Agra'da "Savânih-i 'Umr-i Hazrat-i Mavlânâ Rûmî musammâ ba manâkıb al-‘arîfîn" adıyla yapılan baskısı ise, birçok hatalarla dolu olduğu gibi tamamiyle de tükenmiş bir durumda idi. Bu hususları ve bilhassa Anadolu Selçukluları tarihi bakımından arzettiği değeri göz önünde bulunduran Türk Tarih Kurumu, eserin Türkiye'de bulunan eski elyazmalarına istinaden ilmî neşrinin yapılması işini bu satırları yazana havale etmek lûtfunda bulundu. Bu maksatla eserin, vaktiyle Prof. H. Ritter tarafından tesbit ve tavsif edilen⁵ nushaları tedkik edildikten sonra onun gözünden kaçmış başka nushaların bulunup bulunmadığını tahkik için kütüphanelerimizde yeniden bir araştırma yapıldı. Nitekim bu araştırma sonunda, muhtelif sebeplerle Prof. Ritter'in görmediği çok daha eski ve mevsuk sayılabilen bir çok nushalara tesadüf edildi.

Bu şekilde tesbit edilen ve sayıları oldukça kabarık olan bu nushalar arasında Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. da kayıtlı nusha, metnin tesisi için esas olarak alındı ve bu nusha ile karşılaştırmak üzere de Bursa Kütüphanesi Eşref Zâde Dergâhı kitapları 1203 No. lu nusha ile Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushalar tercih edildi.

¹ Maşnavî'den alınan bütün beyitler sunulan metinde gösterilmiştir.

² Divân-i kabirden alınan beyitler, Prof. Badî' al-Zamân tarafından yapılacak neşrine intizaren eserin II. cildinin sonunda gösterilecektir

³ Bk. Ahmed Eflâki, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XXXVIII

⁴ Bk. bu kitap, s. 531

⁵ Bk. H. Ritter, Philologica XI (Der Islam, c. XXVI, s. 129 - 30)

bilecek bir takım rivayetlerin ya üstlerinin çizildikleri veya kaydedilmedikleri görülmektedir¹.

Aflâkî'nin *Manâkıb al-‘arîfîn*'i yazarken faydalandığı başlıca eserler, bu satırları yazan tarafından yapılan tercümesinin ön sözünde işaret edildiği² gibi şunlardır: Farîdûn b. Aḥmad Sipahsâlâr, *Risâla*, Aflâkî isim zikretmeden bu eserin muhtevasının dörtte üçünden fazlasını bazan küçük ifade ve kelime değişikliği ile bazan da genişletmek suretiyle eserine nakletmiştir. Aflâkî'nin bu parçaları naklederken Sipahsâlârdan bahsetmeyişi şu sebeplerle izzah edilebilir : Sipahsâlâr, eserini tamamlamadan ölmüş, bu bakımdan kitabı herkes tarafından tanınmamıştır. Sipahsâlâr'ın eseri, 'Atṭâr'ın Tazkirat al-avliyâ'sı âyarında bir eser olmaktan çok uzak ve halkın hoşuna gidecek kerametleri ihtiva etmediği için beğenilmemişti. Bu bakımdan 'Atṭâr'ın Tazkirat al-avliyâ'sına benzer bir eserin yazılması arzu ediliyordu. Aflâkî, 'Arif Çelebi ve etrafındakilerin bu arzularını yerine getirmek için *Manâkıb al-‘arîfîn*'i yazmağa başlamış, ancak Sipahsâlâr'dan faydalandığı halde ehemmiyetsiz addedilen bir eser olduğu için de adını bile zikretmemiştir.

Sipahsâlâr'ın *Risôla*'sından nakledilen parçalar *Manâkıb al-‘arîfîn*'in Türkçe tercümesinde işaret edildiği³ gibi, sunulan Farsça metinde de (notlarda) gösterilmiştir. Bu arada gözden kaçan kısımlar da ikinci cildin sonunda işaret edilecektir. Sipahsâlâr'ın dışında Aflâkî şu eserlerden faydalanmıştır : Sultan Valad, *Ibtidâ'-nâma* (Valad-nâma)⁴ ve *Ma‘arîf*⁵; Şams addîn-i Tabrîzî, *Maḳâlât*'ı, muhtelif kısımlarından alınmak suretiyle bu eserin takriben üçte biri olduğu gibi nakledilmiştir⁶; Mavlânâ Calâl ad-Dîn-i Rûmî, *Fîhi mâ fîh*⁷,

¹ krş Neşredilen metin, s. 274

² Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı Ankara 1953, c. I, Önsöz, s.

³ Bk, Ahmed eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XI-XL (Önsöz)

⁴ Bk. aynı eser, s. XXII-XXV

⁵ Bk. aynı eser, s. XXVII-XXIX

⁶ Bk. aynı eser, s. XXIX-XXXIII

⁷ Bk. aynı eser, s. XXXV-XXXVIII

edildiği de görülmektedir¹. ‘Abd al-Vahhāb b. Calāl ad-Dīn Muḥammad tarafından hazırlanan bu muhtasar nüsha, eserin mufassal Türkçe tercümesi olduğu halde Şanā’i mahlası ile tanınan Derviş Halil (ölm. 950 h. 1543 m.)² tarafından bir takım değişiklikler daha yapılmak suretiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.³ Görülüyor ki eser ilk yazılışından başlayarak başta müellif olmak üzere birçok kimseler tarafından bir takım değişiklik ve ilâvelere mâruz kalmıştır. Ancak müelliften başkaları tarafından bu değişiklikler yapılırken eserin muhtevassından ayrılmamağa dikkat edilmiş, ihtimal ihtisar edenlerin tarihi bilgilerinin kifayetsizliği yüzünden bir takım tarihi hatalar da olduğu gibi alınmıştır. Meselâ ‘Alā’ ad-Dīn Muḥammad H̄vārizmşāh’ın, eserin hemen başında Aflākī tarafınca hatalı bir şekilde Calāl ad-Din H̄vārizmşāh’ın amcası olarak gösterilmesi de aynen nakledilmiştir.

Manāḳib al-‘ārifīn’in kaynakları

Yukarıda da işaret edildiği üzere eserin ihtiva ettiği mâlûmat şifahi ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Şifahi rivayetlerin hiç olmazsa bir kısmını, bilhassa Maḡnavī de geçen bazı beyitler ertrafında halk arasında teşekkül eden hikâyeler ve yine halk arasında Mevlānā’ya atfedilen kerametler teşkil etmektedir. Bu arada Aflākī’nin kendi mahsulü olan rivayetler de vardır. Aflākī, birçok benzerleri gibi şeyhine ve onun hânedanına karşı kendi benliğini unutacak derecede sonsuz bir inanç ve sevgi beslediği için, derlediği malûmatın doğruluğundan en ufak bir şüphe hissetmediği gibi, ileride eserini okuyanların, bunları Mavlānā hanedanı lehine mi veya aleyhine mi yorumlayacaklarını da düşünmemiştir. Nitekim sunulan metnin tesisinde faydalanılan nushalardan birinde³, bilhassa şeriate bağlı kimseler tarafından Mavlānā aleyhine kullanıla-

¹ ‘Abd al-Vahhāb b. Calāl ad-Dīn Muḥammed al-Hamadānī, Şavāḳib al-manāḳib, Aşır II (Suleymaniyce kütüphanesi) 154, vrk. 2b-3a (Muhtelif nushaları için bk. Ritter Philologica XI Der Islam c. XXVI, s.131, C. A. Storey, Persian literature, volum I, Part 2, s 938)

² Tercüme-i hali için bk. Ritter, aynı makale, s. 131

³ Bursa Genel Kitaphığı Eşrefzāde Dergâhı, 1203 vrk. 79 a, krş. neşredilen metin s. 274

Manāķib al-ārifīn, s. 9-10

چنان گویند که بعد از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمد و بعد از دو سالگی آنچنان سالکی نقل فرمود، او چون مولانا بهاء ولد بزرگ شد و بالغ گشته در انواع علوم و حکم مستثنی و مشارالیه شد همانا که خویشان مادریش اتفاق کرده میخواستند که او را بتخت پادشاهی نشانند تا همگنان در تحت تصرف او باشند؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد و اصلاً رضا نداد؛ روزی در کتبخانه پذیر خود در آمد و کتبر را مطالعه کردن گرفت؛ مادرش ملکه جهان گفت: مرا بسبب این علوم و حکم پیذرت داده بودند؛ بهاء ولد بجد تمام بتحصیل علوم دینی مشغول شد و ممارست نمود و از ممالک جهان بکلی فارغ گشت

Manāķib al-‘ārifīn, bütünüyle bir derleme eser (compilation)dir. Filhakika muhtelif kitaplardan aynı veya küçük bazı tadilâtla yapılan iktibaslar ve muhtelif kimselerin rivayetleri bir tarafa bırakılırsa, malûmat olarak Aflākî'ye ait pek az şey kalır. Ancak muhtelif kimselerden duyduklarını anlatırken kullandığı ifade farzı ve muhtelif kitaplardan yaptığı nakillerdeki bazı tasarrufları onun orijinal tarafını teşkil eder. Bu arada kitabını genişletirken rivayetleri konuları ile ilgili bölümlere koymaması, istişhad olarak naklettiği beyitleri muhtelif yerlerde sık sık tekrar etmesi, kendinden sonra gelenlerin haklı olarak şikâyetlerini mucib olmuştur. Nitekim aşağıda bahsedilecek olan **B** (=Bursa) nushasında muhtelif rivayetlerin kenarlarında "bunun yeri burası olmamalı, Māvlānā veya Şams bahsinde geçmelidir" gibi kayıtlara rastlandığı gibi, Türkçe lafızları (alfāz-i türkāna) ve eskice sayılan Arapça kelimeleri farsçalaştırmak, rivayetler arasındaki irtibatı sağlamak, mükerrer beyitleri atmak, tenakuzları gidermek, küfre ve zındıklığa kaçan ibareleri çıkarmak, ve anlaşılması zor yerleri açıklamak maksadıyla 'Abd al-Vahhāb b. Calāl al-Dīn Muḥammad al-Hamadānī (ölm. 954 h./1547 m.)¹ tarafından ihtisar

¹ Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 131; H. Ritter, Mevlānā Celāleddin Rūmī ve etrafındakiler, Türkiyat mecmuası, c. VII - VIII, s. 279, ve orada zikredilen kaynaklar.

bulunduğu bir toplantıda eserin Farsça metni okunurken, Farsça bilmiyenlerin de ondan faydalanmaları için Türkçeye tercüme etmesini kendisinden istediklerini, onun da, onların bu arzularını yerine getirdiğini kaydetmektedir (vrk. 2^{a-b}). Dil bakımından arzettiği hususiyetlere bakılırsa bu tercümenin en çok H. IX. asrın başlarında yapıldığı söylenebilir.

Manāḳib al-‘ārifīn’in ikinci redaksiyonu

Aflākī'nin, bu birinci redaksiyondan sonra vucuda getirdiği ve sadece "*Manāḳib al-‘ārifīn*" adını verdiği metni sunulan ikinci redaksiyon, bilhassa muhteva bakımından birincisinden çok geniştir. Filhakika müellif, bu maksatla birçok başka kitap ve şahısa mürâcaat etmek suretiyle Mevlânâ ve etrafında bulunanlara dâir ne bulmuş, görmüş veya duymuşsa eserine sokmuştur. Nitekim *Manāḳib al-‘ārifīn*'deki yazılı kaynaklara dayanan rivayetlerin çoğu birinci redaksiyonda bulunmadığı gibi mevcut rivayetler arasında da uzunluk, kısalık ve ifade bakımından oldukça büyük fark vardır. Her iki redaksiyonda da bulunan şu rivayetin karşılaştırılması bu hususta yeter derecede bir fikir verebilir :

Manāḳib al-‘ārifīn va marātib al-kāşifīn (Bursa Hüseyin Çelebi 762, vrk. 98 b).

بعد از زمانی مولانا شمس الدین حسین خطیبی از دنیا نقل فرمود
ومولانا بهاء الحق والدین بزرگ شد، خویشان ماذر میخواستند که
بهاء ولدرا بر تخت پادشاهی بنشانند؛ بهاء ولد قبول نکرد زیرا
چون بزرگ شده بود از بد و نیک تمیز کرد، روزی در کتبخانه
پدرش در آمد و آن جمله کتب پدر را بدید و با والده اش پرسید که
این چه چیز است و از آن کیست؟ والده اش گفت که این جمله از آن
پدرت و من والده توم و دختر پادشاه، بسبب این علم با پدرت
دادند؛ بهاء ولد تخت پادشاهی را ترک کرد و مشغول شد بعلم و چندان علم
تحصیل کرد که در استفتا تا سلطان العلماء نبشته نمی شد فتوی نمی داد.

3) **Hacı Mahmûd** (Süleymaniye Kütüphanesi) 4557. Üzeri siyah bez kaplı, sırtı siyah mcşin, yeni tarzda yapılmış bir cild içinde 24. 4 × 14 (15.5 × 5.7) cm. eb'adında olup 165 varaktır. Her sahifede 19 satır vardır. Yazı yeni bir nesih. İstinsah tarihi takriben H. XII. asır olmalı. Baştan ilk varak eksik olduğu gibi sondan da eksigi vardır. Bundan önceki nushaya nazaran mukaddimedede küçük farklara rastlanıldığı gibi, son bölümü teşkil eden 'Ārif Çelebi'nin tercüme-i haline de ilâveler yapılmıştır.

Baş :

سید سردان برهان الحق والدين محقق ترمذی و بر بعضی طریقہ
فرزندش سرّ الله العظیم کوره الاعلی والآدم (!) مولانا جلال الحق
والملة والمذهب والدين ...

Son:

... سؤال کرد کہ روز قیامت احوال ما در بہشت چگونه باشد
حضرت چلبی فرمود کہ در بہشت در آئند و خوریان¹ (!)

Bu nusha 'Ārif Çelebi bahsinin sonuna yapılan ilâveler hariç küçük ibare ve kelime farkları bir tarafa bırakılırsa bundan önceki nushanın tamamıyla aynıdır.

Manāķib al-'ārifin va marātib al-kāşifin'in meçhul bir mütercim tarafından aynı adla Türkçe'ye yapılan tercümesine gelince, Ayasofya kütüphanesi 3462 no. da bulunan tek nushası,² Sultan al-'Ulamā' Bahā' al-Dīn Valad'den itibaren Mavlānā da dahil üç şahsın tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Mukad-dime de yapılan küçük bir tadilat hâriç, eserin Farsça metninin tamamıyla aynıdır. Mütercim, tercümede 'Ārif Çelebi'nin bulunduğu toplantı yerine Mavlānā âşık ve muhiblerinin

¹ Krş. Ahmed Eflâkî. Ariflerin menkıbeleri, çeviren T.Yazıcı, c. II s. 429.

² Tavsifi için bk. H. Ritter, Philologica XI, Der İslam, c. XXVI, s. 134; İstanbul Kitaplıkları tarih-coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 538.

يَكْبُرُ وَيَلُوحُ بِالْأَسْرِ عَقِبَ
 وَ الْبَسِ مِنْ طَاهِرٍ بِأَطْرَافِ
 وَمِنْ أَعْتَابِ مَجَلِدِ الْأَنْزَلِ
 وَمَا أَنَا غَيْرُ سَتْمٍ فِي مَسْأَلِ
 جَهَنَّمَ مِنْ أَلَمٍ أَنْ يَزَالَتْ
 وَهَذَا أَحْرَدُ يَوْمَ أَنْبِي الْعَطِيبِ لِلتَّيْبِ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

قد غم من تجريد بهون الله وحسن تائيد
 على يد العبد المذنب للجناب التي راحة الله
 يونس بن خباب بن يوسف الأندلسي
 اللؤلؤي بمروسة لا وندة حرمها الله تعالى
 في يوم الاثنين غرة محرم الحرام سنة
 ثمان وثلثمائة وسبعمائة حراماً والحمد
 لله رب العالمين والصلوة على نبيه
 محمد وآله أجمعين فدم الله لمن
 قرأه ونسخه وذكره الكاتبه وضاجه
 ولجميع المؤمنين والمؤمنات وسلم

طالب ما فيه من اللطائف
 والخيرات الغريبة بعد العطف
 لغيره فلا يعارى أحداً
 من أئمة الدين أو من بعدهم
 من أئمة صالحة وطالبت
 بجمع الله على أئمة الدين

Lev.III — B = Bursa, Haraçcioğlu, 937 No.lu Mutanabbî Dîvanı'nın
 733 H. de istinsah edilen nüshasının sonunda bulunan Aḥmad
 Aflākî'nin el yazısı

Manâkib al - 'arîfîn C. I

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَرَأَى فِي حَقْدِ هَذَا اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا بَاتَ
 سَبَّحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ
 الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا
 فِيهِ لِكُلِّ فِرْدَوْسٍ أَيَّانًا إِذْ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
 ابن عباس گوید رضی الله عنه که هنگام برآوردن اللام لبت خفته
 بودم شب بیست هجتم یا یون رمضان در خانه امهانی دخت
 ابوطالب خواهر علی رضی الله عنه پیش من خفته بود و او گفت
 خاله بود چون آن شب یک ساعت از شب بگذشت او را
 بر جوی علی بن اللام بگفتی من از مذکر که در حج جریب
 دیدم که در آمد و رو بر من کرد و من جواب سلام دادم و
 آنکه بنفسم و چون از من پرسید من بیست و سه ساعت از
 الله عزوجل ترا سلام میگردد و تا سلام درود می دهد و سگ
 گوشت است که دوست بر دوست اندک بیاورد این امر را چون
 گویم که وقت مناجات است ولیکن یا محمد ای سب در شفاعت است

Lev. II - B = Bursa, Hüseyin Çelebi 762 No. da kayıtlı Aflâkî'nin
 el yazısıyla Mi'râc-nâma'nın ilk sahifesi

Manâkib al- 'ârifîn C. I

کتابی مطلع الحق والذین فریدین برقی فیستان المصنف بزرگوار
 و بعضی منافق چند الزمان تفتاح کنوز الیوم جوامع الحق والذین
 حسین میر المصنف از اشیای بزرگ لکنسب المصنف المصنف بانکه
 امینت کردیا و اصبحت غیرتیا و بعضی منافق و کلاب مولانا امیر لورنا
 سلطان المصنفین هما والحق والذین الولد و بعضی منافق فریدین
 سلطان البدره الولد مولانا المصنف و واقف فیما بین لورنا
 الحق والذین العارف قدس الله بصرهم و ادام فضله لکنسب المصنف
 ابن دینار یازب المصنف توکن ای دینار المصنف
 سبب تالیف این کتاب شریف قدس الله بصره لکنسب المصنف ان بود که در روز
 اردو زیاده عمر در حضور بندگی حضرت سلطان المصنف لورنا
 جلای امیر عارف مدینه طار الوارف جماعتی از اربابان جلای المصنف
 ربانی، و فقه الله فیما فی حاضر بودند و مذاکره کتاب بزرگ اولیا اولی
 فرید الدین عطار قدس الله بصره می کردند که منافقین متاع کران باغی
 حینکو تزیین کرده است و در آن باب می جیل بود و تزیین که کلام و در روز
 از حضرت ما عظمی خدا و کلام گانف خواصی با تزار حذین حوار کران

Lev. I — B = Bursa, Huseyin Çelebi 762 No. da kayıtlı Mi'râc-nâma
 içindeki Manâkib al-ârifîn va marâtib al-kâşifîn'nin Aflâkî'nin el
 yazısı ile olan eksik nüshasının başı

Manâkib al-ârifîn C. I

برین اذن از امداد رحمت بی نهایت ایشان استمداد کرده بقدر استعداد
وسعی اعتقاد خود درین بحر زخّار که محیط درجنب آن کمتر از
3 قطره باشد خوضی کرده شد

باشد که بلب یا بکناری برسم

وبطریق استخبار و نیاز آنچ از اصحاب عظام که روات ثقات
6 و عدول بوذند سنداً عن سند استفسار کرده بوذم که درین کتاب
درچند فصل اصول آن را ترتیب نهادم و این کتاب را « مناقب
العارفین ومراتب الکاشفین » نام نهاده شد والله الموفق علی تلیفیه
9 و اتمامه من عمیم فضله و انعامه

2) **Lâlâ İsmâil** (Sülcymaniye Kütüphanesi), 221. Üstü ebruli kâğıt kaplı, miklaplı vişne rengi meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 27.1 X 18 (yazı eb'adı 16 X 11.1) cm. eb'adında olup 177 varaktır. Her sahifede 13 satır vardır. Yazı çok işlek, bâzı kısımlarda kelimeler arasında fasıla verilmeden ve birçok yerlerde harflerin noktaları ihmal edilmek suretiyle yazılmış bir Selçuk devri neshi olup söz başları kırmızı mürekkeple belirtildiği gibi Hudāvandigâr unvanı da yine kırmızı mürekkeple خ şeklinde kısaltılmıştır. 833 h. yılı Ramazanı başlangıcında Konya da istinsah edilmiştir.

Son :

. . . کویند دران مدت کی الله گفت شش ماهه بوذ کی بعد از
اندک زمانی حضرة خداوندکار قدس الله سرّه العزیز سفر راه
عقبی کرد فی لطف امان الله تعالی وجوار جلاله

Ferağ kaydı :

تم المناقب بعون الله تعالی وحسن توفيقه والصلوة علی خیر خلقه
محمد مصطفی فی اوائل رمضان المبارك بعام ثلث و ثلاثین وثمانمائه بدار
الملك قونیه حمیت عن البلیه

وواقف ضمایر الرجال جلال الحق والدين العارف قدس الله تعالى سرهم
و ادام فی معارج القدس فتوحهم

3 این دعا را یارب آمین هم تو کن ای دعا آن تو آمین آن تو

سبب تالیف این کتاب شریف و ترتیب این ترکیب منیف
آن بود که روزی از روزها <ی> عمر در حضور بندگی حضرت سلطان
العارفین جلال الحق والدين چلبی امیر عارف مد الله ظله الوارف 6

جماعتی از دوستان جائی و محبتانی ربّانی و فقیهم الله تعالی حاضر بودند
و مذاکره کتاب تذکرة الاولیا از آن فرید الدین عطار قدس الله سره
می کردند که مناقب مشایخ کرام ماضی را چه نیکو ترتیب کرده است 9

و در آن باب سعی جمیل نموده و تنزیل آخر کلام برین کردند که
از حضرت اعظمت (!) خداوندگار کاشف غوامض الاسرار چندین
هزار کرامات بی شمار که درین عصر میان عالمیان بظهور آمد و کافه علماء 12

و حکما و عقلاء آن دور متفق و متحد بودند که حضرت مولانا قطب
وقت و سلطان عهد و کامل حقیقی و مرشد راستین و صاحب کشف
و نبوع کرامات و عالم ضمایر و جاسوس القلوب و مشاهد مغیبات روحانی 15

و مسخر نفوس جباره و ساکت مکابران اکابره و عظیم السیر و السر بود
چرا در شرح شان ایشان نیز بدان وضع تذکره در میان اصحاب که ارباب
الباب اند نباشد که تا ابد الاعصار درین جهان تذکره باشد پس حضرت 18

سلطان العارفین چلبی عارف مد الله ظله بعد از تفکر بلیغ و امعان
نظر رؤیت آن رویت را مستحسن داشته بدین بنده کی خاک قدم
بندکان مخلص اوست خطاب کرد و اشارت عالی ارزانی فرمود که 21

هر کراماتی و حکایاتی که از لفظ ما و از اصحاب کبار درین باب سماع کرده
و بسمع اعتقاد خود مسموع داشته جهت حصول جدّ بی حدّ هر چه
تمامتر بنما تا در آذان اسماع اخوان استماع بی توانی ثوابی رسانیدن مبنی 24

Sultān Valad 52, 57, 104

Çalabi 'Ārif 22, 100

Manāḳib al-‘ārifīn'in birinci ve ikinci redaksiyonu hakkında bir fikir edinmek maksadı ile bu nushanın mukaddimesi, bundan sonra tavsifi verilecek olan nushanın mukaddimesinden tamamlanılarak olduğu gibi nakledilecektir :

Baş :

- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لَهُ أَوْلَىٰ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ
 (= وَأَوْلَىٰ) وَأَصَلَّتْ عَلَيَّ نَبِيهِ النَّبِيَّةِ مُحَمَّدٍ الْمَوْلَىٰ وَعَلَىٰ آلِهِ الْمَوَالِي الصِّدْقِ
 3 وَأَخْرَانِ الصِّفَا وَمَنْ تَابَعَهُمْ بِالْيَقِينِ وَبِابِعَهُمْ بِالْوَفَا أَمَا بَعْدُ بَدَانَ أَيْ طَالِبِ صَادِقِ
 أَيْدِكَ اللَّهُ بِرُوحٍ مِنْهُ الْقُدْسُ (!) وَأَبْدَكَ فِي مَجَالِسِ الْإِنْسِ كِي أَيْنِ مَخْتَصِرِ
 مَخْتَصِرِ مَحْتَوِيَسْتِ بِرِ بَعْضِي كِرَامَاتِ حَضْرَتِ سُلْطَانِ الْعُلَمَاءِ فِي الْعَالَمِ مَوْلَانَا
 6 بِهَاءِ الْحَقِّ وَالْمَلَّةِ وَالِدِينَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدِ الْخَطِيبِيِّ الْمَعْرُوفِ بِبِهَاءِ
 وَلِدِ الْمُنْتَسِبِ إِلَى الشَّيْخِ الْمَقْدَمِ وَالصَّاحِبِ الْمَعْظَمِ خَلِيفَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ صَاحِبِ غَارِهِ فِي عَدِهِ (!) بِالْحَجَجِ الْبَالِغَةِ وَالْبِرَاهِينِ السَّاطِعَةِ
 9 أَوْلُو الْفَضْلِ وَالصِّدْقِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ قَحَافَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَنْهُمْ أَجْمَعِينَ
 سِرِّ اللَّهِ الْأَعْظَمِ وَنُورِ الْأَعْلَى وَالْأَدُومِ قَطْبِ الْأُولِيَا وَالْكَامِلِينَ مَوْلَانَا
 جَلَالِ الْحَقِّ وَالْمَلَّةِ وَالِدِينَ قُدْسِ اللَّهِ تَعَالَى سِرِّهِمْ وَبِرِ بَعْضِي أَحْوَالِ
 12 سُلْطَانِ الْكَمَلِ مَوْلَانَا شَمْسِ الْمَلَّةِ وَالِدِينَ مُحَمَّدِ التَّبْرِيْزِيِّ وَبِرِ بَعْضِي مَنْقِبَتِ
 شَيْخِ مَشَائِخِ الْعَالَمِ الْكَامِلِ الْحَالِ صِلَاحِ الْحَقِّ وَالِدِينَ فَرِيدُونَ ابْنِ يَاقِي
 بِصَانِ الْمَعْرُوفِ بَزْرَكُوبِ الْقُونُويِ وَبِرِ بَعْضِي مَنْاقِبِ جَنِيْدِ الزَّمَانِ مِفْتَاحِ
 15 كِنُوزِ الْعَرْشِ حَسَامِ الْحَقِّ وَالِدِينَ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ ابْنِ أَخِي تَرَكَتِ
 الْمُنْتَسِبِ إِلَى الشَّيْخِ الْمَكْرَمِ بِمَا قَالَ أَمْسَبْتُ كَرْدِيًّا وَأَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا وَبِرِ بَعْضِي
 مَنْاقِبِ وَكِرَامَاتِ مَوْلَانَا ابْنِ مَوْلَانَا سُلْطَانِ الْمُحَقِّقِينَ بِهَاءِ الْحَقِّ وَالِدِينَ
 18 الْوَالِدِ وَبِرِ بَعْضِي مَنْاقِبِ فَرَزَنْدَشِ سُلْطَانِ الْبَدَلَا وَالْأَوْتَادِ مَعْدَنِ الْكُشُوفِ

hemen başında' bulunması bu ihtimali teyid etmektedir. (Kırş. bu kitab, s. 364).

Mi‘rac-nāma ile *Manāķib al-‘ārifin*'i ihtiva eden bu mecmua, üzeri ebruli kâğıt kaplı, miklaplı siyah meşin bir cilt içinde 109 varaktır. 22. 1 × 16.2 cm. eb'adında olup her sahifede 15 satır vardır. Yazı okunaklı bir selçuk neshi olup د , ی ve bir sesliden sonra kısmen ذ , كه ler bazan ك şeklinde yazılmıştır. Beyitler, âyetler ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle tefrik edilmiştir. Bu iki esere ait yapraklar mecmua içinde şu şekilde sıralanmıştır :

1. *Mi‘rac-nāme* 1 - 19, 23 - 45, 47, 83 - 84

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم رب اختم بالخير روايت ميکند عبد الله بن عباس رضی الله عنه از آیات سبحان الذي اسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى الذي باركنا حوله تنزيه من آياتنا انه هو سميع البصير ابن عباس كوید رضی الله عنه كه پیغامبر علیه السلام گفت خفته بودم شب بیست هفتم ماه رمضان در خانه امهانی دختر ابو طالب خواهر علی ... پیش من خفته بود او هشت ساله بود ...

Son eksiktir.

2. *Manāķib al-‘ārifin va marātib al-kāşifin*'in bölümlerinin sıraları karışık olduğu gibi her bölüme ait rivayetlerde başka başka bölümlerde yer almıştır. Burada bu bölümler sıraya konduktan sonra her bölümle ilgili rivayetlerin buldukları yapraklar da işaret edilecektir :

Mukaddime 95, 98

Manāķib-i Sulţān al-‘Ulamā Bahā' ad-Dīn' Valad 98 b, 49, 63

Mavlānā Calāl ad-Dīn (baştan eksik) 58, 62, 64-67, 81-82, 85-94, 96-97, 99, 109

Şams ad-Dīn al-Tabrizī 68-76

Şalāh ad-Dīn-i Zarkūp 67-78

Çalabi Husām ad-Dīn 79-80

hâlini ihtiva etmektedir. Ulu 'Ārif Çelebi'nin sadece doğumundan bahsedip ölümünden bahsetmediğine göre bu redaksiyonun 'Ārif Çelebi hayatta iken kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aşağıya aynen nakledilen mukaddimede geçen *بر بعضی کرامات ، بر بعضی احوال ، بر بعضی مناقب* gibi tâbirler de bu redaksiyonun ileride yazacağı mufassal kitabın bir taslağı olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ulu 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmemiş olması, eserin başka biri tarafından ihtisar edilmiş olmak ihtimalini tamamiyle ortadan kaldırmaktadır. Filhakika ihtisar edilmiş olsaydı, ihtisar eden kimsenin 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsetmemesi için bir sebep yoktu. Yine ikinci redaksiyonun mukaddimesindeki 718 h. tarihine ve 719 h. tarihinde 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmeyişine bakılırsa, bu redaksiyonun 718 h. yılı içinde tamamlandığı neticesine varılır. İhtimal, hem şeyhinin emrini bir an önce yerine getirmek, hem de ileride yazacağı büyük esere bir başlangıç olmak üzere kendi ifadesine göre bu sahada *muhtasarın muhtasarı* sayılabilen bu redaksiyonu vucuda getirdi.

Birinci redaksiyonun nushaları

1) **Bursa Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi 762.** baştan bir, orta ve sondan muhtelif yaprakları düşmüş ve ayrıca mevcut yaprakları da sıraya konmadan karışık bir şekilde *Mi'râc-nâme* adlı bir eserle birlikte ciltlenmiş olan bu nushanın müellif hattı olduğu ancak başka yerlerdeki¹ kendi hattıyla olan yazılarla karşılaştırıldığı zaman anlaşılmaktadır. Başta bulunan *Mi'râc-nâme* de, *Manâkib al-'ārifin* gibi Aflâki'nin kendi hattıdır. Müellifi meçhul olan bu eserin, *Manâkib al-'ārifin*' de bir vesile ile kendisinden bahsedilen *Kitâb-i asrâr-i Mi'râc* adlı eserle aynı olmak ihtimali vardır. Filhakika *Manâkib al-'ārifin*' de Mirac dolayısıyla nakledilen "سبحان الذي اسرى بعبدہ ليلا" (Kur'an, XVII, 1) âyetinin aşağıda görüleceği üzere *Mi'râc-nâme*'nin

¹ Burada fotoğrafı bulunan Mutanabbî dîvânı sonundaki kayıtdan başka, A. Golpınarlı, *Meclânâ'dan soma melevîlik*'te 723 tarihli bir Mesnevi nushasından nakledilen Aflâkî'nin el yazısı ile karşılaştırmız.

veya mensur başka bir kitabı bilinmemektedir. Esasen *Manāķib al-‘ārifin*'de muhtelif kimselerden türlü vesilelerle birçok şiirler naklettiđi halde kendisinden bir şiir nakletmemiş olması, onun şâir olmaktan çok bir nâsir olduğunu göstermektedir. Farsça, Türkçe ve Arapçayı iyi bildiđi anlaşılan Aflākî, nesirde, devrinde yazılmış mensur eserlere² nisbetle sâde ve açık bir ifade tarzı kullanmađı tercih etmiştir. Ayrıca hâiz olduđu tahkiye kabiliyeti, *Manāķib al-‘ārifin*'in bir halk romanı haline gelmesini sağlamıştır. Eserinde *Tazķirat al-avliyā*'ya benzetilmek gayretiyle râvileri veya şeyhlerini vâsıflandırmak için kullandıđı musanna ifadelerde büyük bir başarı göstermediđine sık sık rastlanabilir. Bilhassa secili ibarelerde görülen zorlamalar ve karînelerin azlığı bunu göstermektedir. Bir bakıma onun bu kabiliyetinin azlığı eseri için hayırlı olmuştur. Aksi takdirde onun eseri de bir çok benzerleri gibi okunması güç ve insana bıkkınlık veren bir kitab olurdu. Halbuki rivayetlerin tertibindeki düzensizliğe ve birçok tenakuzlarına rağmen *Manāķib al-‘ārifin*, açık ve akıcı üslubu sayesinde halkın muhayyilesinde yaşayanları nakleden güzel bir eser haline gelmiştir.

Manāķib al-‘ārifin'nin birinci redaksiyonu

Yukarıda kısaca edebî hususiyetlerinden bahsedilen bu eser, otuz altı yıllık gibi uzun bir çalışma ve derlemenin mahsulüdür. Aflākî'nin, 718 h. /1318-19 m. de şeyhi Ulu ‘Ārif Çelebi'nin emri ile (bk. s. 5) başlayıp 754 h. /1353 m. de tamamladıđı *Manāķib al-‘ārifin*'in müellif tarafından kaleme alınmış iki redaksiyonu vardır: *Manāķib al-‘ārifin ve marātib al-kāşifin* adıyla birinci, ve sâdece *Manāķib al-‘ārifin* adıyla ikinci redaksiyon.

Manāķib al-‘ārifin ve marātib al-kāşifin'in, biri bizzat müellif hattı olmak üzere, üç farsça nushası ile meçhul bir şahıs tarafından yapılan bir türkçe tercümesi vardır. Bu ilk redaksiyon, Sultan al-‘Ulamā’ Bahā’ ad-Din Valad’dan itibaren Ulu ‘Ārif Çelebi’ye kadar olan sekiz şahsın tercüme-i

² Meselâ, Faridün b. Aħmad Sipahsâlâr, Risâla, Nşr. Sa‘id Naffisî, Tahran 1235 h. ş ve Maħmüd b. Muħammad al-Aksarâyî, Musâmarat al-aħbâr .va musâyarat al-aħyar, Nşr. Osman Turan, Ankara, 1944 v. b. gibi.

kayda rastlanmaz. Ancak mahlasından böyle bir ilimle meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca kitabında geçen bir kayıttan da onun sihir ilmine de vâkıf olduğu anlaşılıyor.¹

Aflâkî, Ulu 'Ârif Çelebi'ye intisabettikten sonra ona âdeta taparcasına bağlanmış, onun ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır. Seyahatten hoşlanan bir tabiate sahib olan Ulu 'Ârif Çelebi ile birlikte 716 h./1291 m. de Azerbaycan'da Sultaniyye'ye, Tebriz'e gitmiş ve muhtelif vesikelerle Anadolu'nun muhtelif şehirlerini gezmiştir². Şeyhinin 719 h./1319 m. de ölümünden sonra türbedar olmuş ve onun oğlu 'Âbid Çelebi'ye intisabetmiştir. Bir ara, Uc beylerinin Timurtaş'a³ bi'at etmelerini sağlamak maksadı ile cebren gönderilen 'Âbid Çelebi ile birlikte bu bölgelere gitmiş, ayrıca 'Âbid Çelebi'nin Tebriz'e yaptığı seyahate de katılmıştır⁴. 'Âbid Çelebi'nin 739 h./1338 m. de ölümünden sonra sırasıyla Vâcid Çelebi (ölm. 742 h./1342 m.) Şâhzâde ve Amîr 'Âdil Çelebi (ölm. 1368 m. 769 h.) ye intisabetti. Hayatının bundan sonraki kısmı maalesef bilinmemektedir. Ancak, ihtimal sâir işleri yanında 754 h./1353 m. ye kadar *Manâkib al-'ârifîn*'i tamamlamakla meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca bu sıralarda altmışı aşkın bir yaşta olduğu için Konya'dan pek uzaklaşmadığı da söylenebilir. Nihayet Aflâkî, 30 Racab 761/17 Haziran 1360 yılında hayata gözlerini kapayıp Türbe civarında bir yere gömülmüştür. Zamanla mezarı kaybolmuş, sadece mezar taşı Topbaş Hoca denen birinin evinin avlusunda bulunarak Mevlânâ Müzesine nakledilmiştir.⁵

Eserleri

Hayatını, başta Ulu 'Ârif Çelebi olmak üzere Mavlânâ hanedanına vakfetmiş olan Ahmad Aflâkî'nin "*Manâkib al-cârifîn*" adlı bu eseri dışında üç Türkçe gazeli⁶ hariç, manzum

¹ II. cild, V. bölüm, 13

² II. cild, VIII. bölüm, 73 v.b.

³ II. cild, IX. bölüm, 2

⁴ II. cild, IX. bölüm, 3

⁵ Bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s. 131

⁶ Bk. H. Hâlit (Süleymaniye kütüphanesi) 181 no. da mukayyed Maşnavi, C. VI. vrk. 157b, 158 b. ve oradan naklen A. Gölpınarlı, aynı eser s. 469 - 71

Özbek Han'ın (712-741 h. / 1312-1340 m.)¹ sarayında öldüğüne ve kendisine büyük bir servetle birlikte kitaplar bıraktığına bakılırsa, devrin sayılı kişilerinden olduğu anlaşılır. Şâkıb Dede'nin, Aflâkî'nin Konya'da doğduğuna ve *Manâkib al-‘arifin*'de muhtelif vesilelerle adı geçen² Ahî Nâṭūr'un oğlu olduğuna dâir verdiği malûmatın³ tamamıyla kendi mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten anlattıklarının doğruluğuna herkesi inandırmak için çok defa râvilerin isim ve sıfatlarını açıklamaya âdet edinen Aflâkî'nin, Ahî Nâṭūr'dan babası olarak bahsetmemesine imkân yoktur. Aynı şekilde eserinde Konyalı olduğuna dâir bir kayıt veya hiç olmazsa çocukluğunu Konya'da geçirdiğine dâir bir hâtıranın bulunmayışı da onun bu şehire başka bir yerden geldiğini göstermektedir. Yine Şâkıb Dede'nin, Aflâkî'nin, Moğol hükümdarlarından Keygatu'nun (saltanat süresi: 690-694 h. / 1291 - 1295 m.) Konya'ya geldiği sırada orada bulunduğuna dâir naklettiği rivayet de doğru olmasa gerek. Çünkü Keygatu'nun, bir seferinde (684 h. / 1285 m.) şehzâde, bir seferinde de (690 h. / 1291 m.)⁴ hükümdar olarak Konya'ya geldiğinde olup bitenlerin hiç olmazsa bir kısmının Aflâkî tarafından değil de tamamının başkalarının ağzından nakledilmiş olması⁵ kendisinin o sıralarda Konya'da bulunmadığını teyid etmektedir. Buna göre Aflâkî'nin Konya'ya gelmesi, 690 h. / 1291 m. den epey sonraya rastlamaktadır. Konya'ya geldikten sonra Sirâc al-Dîn-i Maşnavî h'ân, ‘Abd al-Mu'min-i Tokâtî, Nizâm al-Dîn-i Erzincânî'nin talebesi oldu⁶. Ancak müellif, kendilerinden hocası (ustâz) olarak bahsettiği bu şahısların her birinden neler okuduğunu tasrih etmemektedir. Aflâkî mahlasına bakılarak onun hey'et ilmi ile de meşgul olduğu⁷ ve hattâ Konya'da Alâ'addin tepesinde bir rasathanede rasat yaptığı söylenmekte⁸ ise de buna dâir eserinde bir

¹ Bk. Halil Edhem, Düvel-i İslâmiyye, s. 363

² Bk. bu eser s. 35

³ Safîna-i Mavlaviya, c. III, s. 5

⁴ Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, c. I, s. LXXIX (Önsöz)

⁵ Bk. bu eser, s. 331; C. II, s. 611

⁶ Bk. bu eser, s. 272, 559, C. II, VIII. bölüm, 45

⁷ Safîna-i Mavlaviya, aynı yer.

⁸ A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra mevlevilik, İstanbul, 1953, s. 129.

teşkil eder¹. *Manāḳib al-‘ārifīn*'de bu iki çeşit bilgi de bulunmaktadır. Nitekim eserin metni sunulan birinci cildinde daha çok rivayet yoluyla nakledilen hâdiselere dâir bilgiler, sekiz dokuz ay sonra yayınlanacak olan ikinci cildinde ise, kendi görgüsüne dayanan bilgiler yer almaktadır. Ancak rivayet yoluyla nakledilen bu bilgiler de bazı hataları düzeltilmek suretiyle çok defa asıl tarih kitaplarının verdiği malûmatı teyid etmekte veya tamamlamaktadır.

Aḥmad Aflākī'nin tercüme-i hali,

Eserinin muhtelif yönlerden arzettiği ehemmiyetine rağmen Aḥmad Aflākī'nin tercüme-i hâline dâir gerek kendi eserinde gerekse eski kaynaklarda derli toplu bir bilgiye rastlanmaz. Hayatı hakkında bilinenler, sadece eserindeki bazı kayıtlarla bazı mevlevî ricalinden bahseden kaynaklardaki² eksik ve yanlış malûmata istinad etmektedir. Bu bakımdan meselâ hangi tarihte doğduğu, nereli olduğu, tahsilinin seyri baba ve annesinin kimler olduğu bilinmemektedir.

Asıl adı Aḥmad olup³ daha çok Aflākī nisbesi ile tanınmıştır⁴. Ayrıca Ulu ‘Ārif Çelebi'ye intisabettiği için ‘Ārifî nisbesini de almıştır⁵. Lakabı olan Şams al-din'e ise *Manāḳib al-‘ārifīn*'nin nushalarının ferağ kaydı ile Sâkıb Dede'nin "Safīna-i Mavlavīya" adlı eserinde rastlanmaktadır⁶. Sultan Veled'i (ölm. 712 h. / 1312 m.) idrâk ettiğine, 761 h. / 1360 m. de öldüğüne ve tahsilini Konya'da tamamladığına bakılarak onun 685-690 h./1286-1291 m. yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Metni sunulan bu eserin yakında intişar edecek olan ikinci cildinde⁷, babasının, Saray şehrinde

¹ Meselâ : Bk. bu eser, s. 20, (Çagatay'ın ölümü), s. 22 (Ahlat'ın muhasarası), s. 23 (Yassı Çemen savaşı) de verilen yanlış tarihler gibi.

² Şâkıb Muştafâ Dede, *Safīna-i Mavlavīya*, c. III, s. 5

³ Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 27, 43

⁴ Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 45 v.b.

⁵ Halen Konya Müzesinde bulunan mezar taşındaki kitabe (bk. A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik*, İstanbul, 1953, s. 131)

⁶ Şâkıb Dede, aynı eser, aynı yer

⁷ VIII. bölüm, 73

Ö N S Ö Z

Ahmad Aflâkî'nin, doğunun büyük mutasavvıf ve şâiri Mavlânâ Calâladdîn'le etrafında bulunanların hal tercüme-lerine dâir en geniş bilgiyi ihtiva eden ve metni sunulan "*Manâkıb al-‘Arifîn*" adlı bu eserinin, ayrıca H. VII - VII / M. XIII - XIV. asırlardaki Anadolu Tarihi için nekadar mühim bir kaynak olduğu mâlûmdur¹. Bu devirlere dair tarihî kaynakların pek mahdut oluşu, bu eserin tarih bakımından arzettiği değeri bir kat daha artırmaktadır. Kaldı ki çok defa himayesine sığındığı bir hükümdarın emri ile tarih yazan müelliflerin verdikleri bilgileri kontrole ve tamamlamağa yarayan menâkıb-nâmelerin birincilere tercih edilen tarafları da vardır. Gerçekten çok defa hâdiseleri, himayesine sığındıkları hükümdarların istedikleri veya dışardaki hâdiseleri saraydan duyabildikleri şekilde anlatan müelliflere nazaran kendi tarikatının veya şeyhinin propagandasını yapmak için geniş halk kitleleri arasında dolaşan ve dolayısıyla cemiyet içinde cereyan eden hâdiseleri bizzat yakından görebilen ve çok def'a herhangi bir tesire kapılmadan olduğu gibi anlatan menâkıb-nâme müelliflerinin verdikleri bilgi daha doğrudur. Bu gibi hususiyetleri yanında, ayrıca çok defa eski tarih kitaplarında bulunmayan halkın ictimâî durumu ile psikolojik durumunu da aksettiren menâkıb-nâmelerin ihtiva ettikleri tarihî malûmatın dâima ihtiyatla kullanılması icabettiğine de işaret etmek gerekir. Nitekim bir menâkıb-nâme müellifinin, kendinden önce vukubulan hâdiselere dâir yazılı bir kaynağa istinad etmeden başkalarından kulaktan duyma verdiği mâlûmâtta rastlanılan tarih hataları onun zayıf tarafını

¹ Cl. Huart, De la valeur historique des memoires des derviches Tourneurs, Journal Asiatique, onzième serie, Tome XIX, Avril-Juin 1922, s. 308 - 317.

Fuad Köprülü, Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten 1943, c. VII, s. 422 v. d.

Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Türk-İslam klâsikleri 26, Ankara, 1953, C. I, s. XL-XCV (Önsöz).

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
III. SERİ — No. 3

ŞAMS AL-DİN AHMAD AL-AFLAKİ AL-‘ARİFİ

MANĀKİB AL-‘ĀRİFİN

(Metin)

I. Cilt

Yayınlayan

TAHSİN YAZICI

Metin dışında yedi tıpkı basım vardır

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA

1 9 5 9